

isarc

INTERNATIONAL SCIENCE AND ART RESEARCH CENTER

<https://www.isarconference.org/>

7. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER VE İNOVASYON KONGRESİ

10/11 HAZİRAN 2023 / ANKARA

KONGRE KİTABI
EDİTÖR
Doç. Dr. Yasemin DURAK

CONGRESS ID

CONGRESS TITLE

**7. INTERNATIONAL SOCIAL SCIENCES AND
INNOVATION CONGRESS**

DATE AND PLACE

10-11 JUNE 2023

ANKARA-TURKEY/TURKEY ONLINE PRESENTATIONS

ORGANIZATION

ISARC

INTERNATIONAL SCIENCE AND ART RESEARCH CENTER

GENERAL COORDINATOR

Yasemin AĞAOĞLU

COORDINATOR

Dr. Bahar ALTUNOK

EDITORS

Doç. Dr. Yasemin DURAK

ORGANIZING COMMITTEE

Doç. Dr. Reyhan DADAŞOVA

Doç. Dr. Sevcan YILDIZ

Dr. Aygün MEHERREMOVA

Dr. Ayşegül DEDE

Dr. Bahar ALTUNOK

Dr. Dilek KIRNIK

Dr. Hamdi DAĞISTANLI

Dr. Gülşen MEHERREMOVA

PARTICIPATING COUNTRIES

**Albania/Algeria/ Azerbaijan/France/India/ Indonesia/Japan
Morocco /Nigeria/Pakistan/Romania/Vietnam**

Copyright © 2022 by iksad publishing house

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, distributed or transmitted in any form or by any means, including photocopying, recording or other electronic or mechanical methods, without the prior written permission of the publisher, except in the case of brief quotations embodied in critical reviews and certain other non-commercial uses permitted by copyright law. Institution of

Economic Development and Social

Researches Publications®

(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)

TURKEY TR: +90 342 606 06 75

USA: +1 631 685 0 853

E mail: iksadyayinevi@gmail.com

www.iksadyayinevi.com

It is responsibility of the author to abide by the publishing ethics rules.

Iksad Publications – 2023©

ISBN: 978-625-367-151-8

Cover Design: İbrahim KAYA

JUNE / 2023

SCIENCE AND ADVISORY COMMITTEE

Prof. Dr. Aparna SRIVASTA
Prof. Dr. Edip ÖRÜCÜ
Prof. Dr. Nilüfer PEMBECİOĞLU
Prof. Dr. Kıyakbayeva ULBOSIN

Prof. Dr. Nardanə YUSİFOVA
Prof. Dr. Neşe YAŞAR ÇEĞİNDİR
Prof. Dr. Zharkynbike SULEIMENOVA

Doç. Dr. Adil AKINCI
Doç. Dr. Ali Korkut
Doç. Dr. Aylin GÜRBÜZ
Doç. Dr. Aylin YALÇIN SARİBEY
Doç. Dr. Ayşe SEZER
Doç. Dr. Azimbaeva GULBAYRA

Doç. Dr. Elif ŞENEL
Doç. Dr. Erkan DEMİRKAN
Doç. Dr. Erkan EFİLTİ
DOÇ. DR. ESRA ALTINTAŞ
Doç. Dr. F. Gül KOÇSOY
Doç. Dr. Fatih ÇIĞ
Doç. Dr. Gamze Ebru ÇİFTÇİ
Doç. Dr. Gülseren KARAGÖZ AKAR
Doç. Dr. H. Burçin HENDEN ŞOLT
Doç. Dr. İpek Fatma ÇEVİK
Doç. Dr. Laura SİNZIANA CUCIUC
ROMANESCU
Doç. Dr. Malik YILMAZ
Doç. Dr. Medeuova GALİYA

Doç. Dr. Mehmet Ali AKKAYA
Doç. Dr. Metin KOPAR
Doç. Dr. Murzakmatov AMANBEK
KAMYTOVICH
Doç. Dr. Nebahat AKGÜN ÇOMAK
Doç. Dr. Ospanbayeva MAHABBAT
Doç. Dr. Özge ALTINTAŞ KADIRHAN
Doç. Dr. Reyhan DADAŞOVA
Doç. Dr. Sabire SOYTOK
Doç. Dr. Sarash KONYRBAEVA
Doç. Dr. Sevcan YILDIZ
Doç. Dr. Şule Fırat DURDUKOCA
Doç. Dr. Yavuz AKÇI
Doç. Dr. Yunus Emre TANSÜ
Dr. Emel TOZLU
Dr. Murat POLAT
Dr. Osman TAŞKIN
Dr. Pelin KARAASLAN

NOIDA INTERNATIONAL UNIVERSTY
BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL UNIVERSITY
İSTANBUL UNIVERSITY
ABAY KAZAKH NATIONAL PEDAGOGICAL
UNIVERSITY
MİLLİ AZƏRBAYCAN TARİXİ MUZEYİ
HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY
KAZAKH NATIONAL WOMEN'S PEDAGOGICAL
UNIVERSITY
BİLECİK ŞEYH EDEBALI UNIVERSITY
ULUDAĞ ATATÜRK UNIVERSITY
TRAKYA UNIVERSITY
ÜSKÜDAR UNIVERSITY
BİLECİK ŞEYH EDEBALI UNIVERSITY
KAZAKH NATONAL WOMEN'S PEDAGOGICAL
UNIVERSITY
GAZİANTEP UNIVERSITY
HİTİT UNIVERSITY
KIRGIZİSTAN-TÜRKİYE MANAS UNIVERSITY
KAFKAS UNIVERSITY
FIRAT UNIVERSITY
SİİRT UNIVERSITY
HİTİT UNIVERSITY
BOĞAZİÇİ UNIVERSITY
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT UNIVERSITY
İĞDIR UNIVERSITY

OVIDIUS UNIVERSITY OF CONSTANTA, ROMANIA
ATATÜRK UNIVERSITY
KAZAKH NATIONAL WOMEN'S PEDAGOGICAL
UNIVERSITY
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ UNIVERSITY
ADİYAMAN UNIVERSITY

OSH STATE UNIVERSTY KYRGYZSTAN
GALATASARAY UNIVERSITY
TARAZ STATE PEDAGOGICAL UNIVERSITY
KIRKLARELİ UNIVERSITY
AZƏRBAYCAN DEVLET PEDAQOJİ UNIVERSITY
DOKUZ EYLÜL UNIVERSITY
FARABİ KAZAKH NATIONAL UNİVERSİTY
AKDENİZ UNIVERSITY
KAFKAS UNIVERSITY
BOLU ABANT İZZET BAYSAL UNIVERSITY
GAZİANTEP UNIVERSITY
İSTANBUL GELİŞİM UNIVERSITY
DİCLE UNIVERSITY
KİLİS 7 ARALIK UNIVERSITY
ESKİŞEHİR OSMANGAZİ UNIVERSITY

Dr. Selahattin YAKUT

Dr. Sema KARA

Dr. Şengül EROL

Dr. Volkan HAN

Dr. Yaşar SUBAŞI

Dr. Yüksel DEMİREL

Dr. Başak OVACIK

Dr. Celal ŞENOL

Dr. Cihandar HASANHANOGLU

Dr. Dīpanwīta PAL

Dr. Ebenezer AKPAN

Dr. Eleanor HENDRICKS

Dr. Ezgi ZENGİN DEMİRBILEK

Dr. Fatih Volkan AYYILDIZ

Dr. Ishiyaku BALA

Dr. İbrahim AYTEKİN

Dr. Manish Kumar JAISAL

Dr. Munir AHMED

Dr. Mohammad ZAHID

Dr. N. T. Pramathesh MISHRA

Dr. Nitesh Kumar UPADHYAY

Dr. Özlem KAYA

Dr. Sadiye KAYAARSLAN

DR. SAFA ACAR

Dr. Sakina BAYRAMOVA

Dr. Saliha ÖZELMAS KAHYA

Dr. Shitnaa E. WAPMUK

Dr. Sujeewa POLGAMPALA

Dr. T. VENKATESAN

Dr. Yar Zar CHIT

YOZGAT BOZOK UNIVERSITY

KASTAMONU UNIVERSITY

UŞAK UNIVERSITY

AKSARAY UNIVERSITY

VAN YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY

BAŞKENT UNIVERSITY

BAHÇEŞEHİR UNIVERSITY

MARMARA UNIVERSITY

BAŞKENT UNIVERSITY

GALSI MAHAVIDYALAYA, INDIA

**CORPORATE INSTITUTE OF RESEARCH AND
COMPUTER SCIENCE NIGERIA**

FORT HARE UNIVERSITY

KIRKLARELİ UNIVERSITY

ARDAHAN UNIVERSITY

**ABUBAKAR TAFAWA BALEWA UNIVERSITY
BAUCHI, NIGERIA**

BİTLİS EREN UNIVERSITY

MANDSAUR UNIVERSITY, MANDSAUR

**ISLAMIA COLLEGE UNIVERSITY, PESHWAR,
PAKISTAN**

**SHIBLI NATIONAL P.G.COLLEGE AZAMGARH,
INDIA**

**MGIP, DR APJ ABDUL KALAM TECHNICAL
UNIVERSITY, LUCKNOW**

**GALGOTIAS UNIVERSITY AND SOUTH URAL
STATE UNIVERSITY RUSSIA**

UŞAK UNIVERSITY

KIRIKKALE UNIVERSITY

ŞİİRT UNIVERSITY

AMEA

HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

UNIVERSITY OF JOS, PLATEAU STATE, NIGERIA

SIYANE NATIONAL COLLAGE SRI LANKA

SANSKRITHI SCHOOL OF BUSINESS, INDIA

SAGAING UNIVERSITY OF EDUCATION, MYANMAR

7. INTERNATIONAL SOCIAL SCIENCES AND INNOVATION CONGRESS

10-11 JUNE 2023

ANKARA

CONGRESS PROGRAM

Join Zoom Meeting:

Meeting ID: **861 2221 3617**

Passcode: **829893**

[Join Zoom Meeting](#)

<https://us02web.zoom.us/j/86122213617?pwd=dUJOSHBMVE4rUERYRjVhK1lQaHpiZz09>

PARTICIPATING COUNTRIES

**Algeria /Azerbaijan/ Congo/India/Indonesia/
Kazakhstan/Morocco/Vietnam**

NUMBER OF INTERNATIONAL PAPER: 46

PAPER FROM TURKEY: 41

TOTAL PAPER: 87

zoom

Cloud Video
Conferencing

Simple
Online Meetings

Mobile
Collaboration

Önemli, Dikkatle Okuyunuz Lütfen

- ❖ Kongremizde Yazım Kurallarına uygun gönderilmiş ve bilim kurulundan geçen bildiriler için online (video konferans sistemi üzerinden) sunum imkanı sağlanmıştır.
- ❖ Online sunum yapabilmek için <https://zoom.us/join> sitesi üzerinden giriş yaparak “Meeting ID or Personal Link Name” yerine ID numarasını girerek oturuma katılabilirsiniz.
- ❖ Zoom uygulaması ücretsizdir ve hesap oluşturmaya gerek yoktur.
- ❖ Zoom uygulaması kaydolmadan kullanılabilir.
- ❖ Uygulama tablet, telefon ve PC’lerde çalışıyor.
- ❖ Her oturumdaki sunucular, sunum saatinden 5 dk öncesinde oturuma bağlanmış olmaları gerekmektedir.
- ❖ Tüm kongre katılımcıları canlı bağlanarak tüm oturumları dinleyebilir.
- ❖ Moderatör – oturumdaki sunum ve bilimsel tartışma (soru-cevap) kısmından sorumludur.

Dikkat Edilmesi Gerekenler- TEKNİK BİLGİLER

- ◆ Bilgisayarınızda mikrofon olduğuna ve çalıştığına emin olun.
- ◆ Zoom'da ekran paylaşma özelliğine kullanabilmelisiniz.
- ◆ Katılım belgeleri kongre sonunda tarafınıza pdf olarak gönderilecektir
- ◆ Kongre programında yer ve saat değişikliği gibi talepler dikkate alınmayacaktır

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- ❖ To be able to attend a meeting online, login via <https://zoom.us/join> site, enter ID “Meeting ID or Personal Link Name” and solidify the session.
- ❖ The Zoom application is free and no need to create an account.
- ❖ The Zoom application can be used without registration.
- ❖ The application works on tablets, phones and PCs.
- ❖ The participant must be connected to the session 5 minutes before the presentation time.
- ❖ All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- ❖ Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

Points to Take into Consideration - TECHNICAL INFORMATION

- ◆ Make sure your computer has a microphone and is working.
- ◆ You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- ◆ Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- ◆ Requests such as change of place and time will not be taken into consideration in the congress program.

ZORUNLU OLMAMAKLA BİRLİKTE SUNUMLARINIZI HEM TÜRKÇE HEM İNGİLİZCE HAZIRLAMANI RİCA EDERİZ.

10.06.2023
SATURDAY /10:00-11:30

SESSION-1 HALL-1
MODERATOR: Dr. Alişan BALTACI

Albania/Algeria/ Azerbaijan/France/India/ Indonesia/Japan
Morocco /Nigeria/Pakistan/Romania/Vietnam

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Öğr. Gör. Uğur BEYHAN	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi	ONLINE ALIŞVERİŞ SÜRECİNDE TÜKETİCİ VE SATICI ARASINDAKİ BAĞLILIK VE GÜVENİN İNCELENMESİ
Batuhan ERSÖZ Altan BAŞARAN	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Marmara Üniversitesi	FARKLILAŞAN EMEK MÜCADELELERİ VE DİJİTAL EMEK PLATFORMLARI: İSTANBUL'DA TESLİMAT VE ULAŞIM HİZMETLERİ
Dr. Öğr. Üyesi Alişan BALTACI	Yüksek İhtisas Üniversitesi	TÜKETİCİ DAVRANIŞLARI ALANINDA İKİLİ SİSTEM TEORİSİ İLE YAPILMIŞ ÇALIŞMALARIN VE ARAŞTIRMA MODELLERİNİN İNCELENMESİ
Dr. Öğr. Üyesi Alişan BALTACI	Yüksek İhtisas Üniversitesi	TÜKETİCİ DAVRANIŞLARI ARAŞTIRMALARINDA SÖYLEM ANALİZİ YÖNTEMİ KULLANIMI
Evliya DAĞGÖL Assoc. Prof.Tufan ÖZSOY	Adana Alparslan Türkeş Science and Technology University	INVESTIGATION OF PROJECT MANAGER PERCEPTION OF KAIZEN AS A CONTINUOUS IMPROVEMENT APPROACH
Assoc. Prof.Tufan ÖZSOY	Adana Alparslan Türkeş Science and Technology University	SECOND-HAND CONSUMPTION AND SUSTAINABILITY: A PATH TOWARDS CIRCULAR ECONOMY

10.06.2023
SATURDAY /10:00-11:30

SESSION-1 HALL-2
MODERATOR: Doç. Dr. Önder BÜBERKÖKÜ

Albania/Algeria/ Azerbaijan/France/India/ Indonesia/Japan
Morocco /Nigeria/Pakistan/Romania/Vietnam

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Arş. Gör. Dr. İlhan KAYACAN	Süleyman Demirel Üniversitesi	İKLİM KRİZİ EKSENİNDE YEŞİL PAZARLAMADA MARKA FARKINDALIĞI ÜZERİNE TEORİK BİR ÇERÇEVE
Doç.Dr. Ayşegül GÜRİSOY Dr. Gökçe Sinem ERBUĞA	Dokuz Eylül Üniversitesi	TÜRKİYE’NİN İNOVASYON PERFORMANSINA BÜTÜNCÜL BİR BAKIŞ
Esra TEPEKOĞLU KARABULUT Dr. Selime CANAN		TÜRKİYE’DE TRÜF MANTARI SEKTÖRÜNÜN MEVCUT DURUM ANALİZİ
Doç. Dr. Önder BÜBERKÖKÜ Araş. Gör. Kaan YİĞENOĞLU	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi	ENFLASYON İLE ENFLASYON BELİRSİZLİĞİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ: STOKASTİK VOLATİLİTE MODELİNE DAYALI ANALİZLER
Doç. Dr. Önder BÜBERKÖKÜ Araş. Gör. Kaan YİĞENOĞLU	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi	BAYESYEN YAKLAŞIMINA DAYALI ASİMETRİK STOKASTİK VOLATİLİTE MODELLERİNİN DÖVİZ KURLARINA UYGULANMASI

10.06.2023
SATURDAY /10:00-11:30

SESSION-1 HALL-3
MODERATOR: Prof. Dr. Ramazan SİRACOĞLU

Albania/Algeria/ Azerbaijan/France/India/ Indonesia/Japan
Morocco /Nigeria/Pakistan/Romania/Vietnam

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Prof. Dr. Ramazan SİRACOĞLU	Karabük Üniversitesi,	TÜRK EDEBİYATINDA DEVRİYE TÜRÜNÜN ÖZELLİKLERİ
Araş. Gör. Dr. Muhammet Kasım ERDEN	Gaziantep Üniversitesi	ARAP DİLİNDE LAFIZ-MÂNA İLİŞKİSİ
Dr. Öğrt. Üyesi Pınar ŞİMŞEK	Akdeniz Üniversitesi	TÜRK MİTOLOJİSİNİN ÖNEMLİ KAVRAMLARINDAN “GÖK VE YER” SÖZCÜKLERİNİ İÇEREN ATASÖZLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME
Cəfərov Mayis Vəliməmməd oğlu Jafarov Mayis Valimammad oğlu Gözəlov Pərviz Şöhrət oğlu Son of Gozalov Parviz Shohrat	Lankaran State University,	OUR CULTURAL HERITAGE LISTED BY THE HEYDAR ALIYEV FOUNDATION AND UNESCO
Araş Gör. Memet Ali ZEREN	Dokuz Eylül Üniversitesi	SAHNE TASARIMININ TEMEL PRENSİPLERİ
Araş Gör. Memet Ali ZEREN	Dokuz Eylül Üniversitesi	SAHNEYİ AYDINLATMAK: CANLI PERFORMANSLARDA IŞIK TASARIMININ ROLÜ
Dr. Öğr. Üyesi Çağdaş Ülgen	DEÜ GSF Çizgifilm ve Animasyon Bölümü	“HEİDİ (1974)” PROJESİNİN GELİŞİMİ VE BU SÜRECİN HAYAO MIYAZAKİ SİNEMASINA

10.06.2023
SATURDAY /10:00-11:30

SESSION-1 HALL-4
MODERATOR: Doç. Dr. SEVDE MAVİ VAR

Albania/Algeria/ Azerbajjan/France/India/ Indonesia/Japan
Morocco /Nigeria/Pakistan/Romania/Vietnam

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
YL. Öğrencisi Duhancan İCİK Prof.Dr. Ziya Bahadır Dr. Öğrencisi Bayram KARAKUŞ	Erciyes Üniversitesi	SPOR LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN DEPRESYON, ANKSİYETE VE STRES DÜZEYLERİNİN PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ DURUMLARINA ETKİSİNİN ARAŞTIRILMASI
Dr. Öğrencisi Bayram KARAKUŞ Prof. Dr. Ziya BAHADIR YI Öğrencisi Duhancan İCİK	Erciyes Üniversitesi	SPOR LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN YALNIZLIK DÜZEYLERİNİN PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ DURUMLARINA ETKİSİNİN ARAŞTIRILMASI
Ms. Happy Baglari Ms. Ragwangchunliu Kahmei	Assam down town University	THE IMPACT OF PSYCHOLOGICAL WELL- BEING: A QUANTITATIVE STUDY AMONG STUDENTS OF ASSAM DOWN TOWN UNIVERSITY
Dr. Öğr. Üyesi Yalçın UYAR Ahmet KARAÇAM	Ankara Üniversitesi	TARAFTARLARIN FUTBOLDA ŞİDDETİN KAYNAĞINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ (ANKARAGÜCÜ TARAFTARLARI ÖRNEĞİ)
Esra BURKAZ Doç. Dr. Sevde MAVİ VAR	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi	KADIN SPORCULARIN ‘KADIN SPORCU ÜÇLEMESİ’ KAVRAMINA İLİŞKİN ALGILARININ İNCELENMESİ
Şeyma AYDIN Doç. Dr. Sevde MAVİ VAR	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi	PİLATESİN KADINLAR ÜZERİNDEKİ FİZİKSEL, FİZYOLOJİK VE PSİKOLOJİK ETKİLERİNİN İNCELENMESİ: BİR META ANALİZ ÇALIŞMASI

10.06.2023
SATURDAY /11:00-12:30

SESSION-2 HALL-5
MODERATOR: Dr.Nassima RIOUCHI

Albania/Algeria/ Azerbaijan/France/India/ Indonesia/Japan
Morocco /Nigeria/Pakistan/Romania/Vietnam

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Vignesh K Lokesh R Sathiya Aravindan V Ajaydesouza Sabari Grish P	Annamalai University. India	CRISPR/CAS – A NOVEL TOOL FOR GENOME EDITING
Paulinus Alvons Sedik Agus Setiawan Susni Herwanti Bainah Sari Dewi	University of Lampung.	DAILY BEHAVIOR OF TIMOR DEER (CERVUS TIMORENSIS) IN CAPIVITY TAHURA WAN ABDUL RACHMAN LAMPUNG PROVINCE
Yessica Mayliani Sitinjak, Agus Setiawan, Elly L.Rustiati, Bainah Sari Dewi	University of Lampung.	TINGKAT KESEJAHTERAAN RUSA TIMOR (CERVUS TIMORENSIS) DI TAMAN SATWA, TAMAN WISATA LEMBAH HIJAU KOTA BANDAR LAMPUNG
Yessica Mayliani Sitinjak Agus Setiawan Elly Lestari Rustiati Bainah Sari Dewi	Lampung University,	WELFARE LEVEL OF TIMOR'S DEER (CERVUS TIMORENSIS) IN ANIMAL PARK, GREEN VALLEY TOURIST PARK, BANDAR LAMPUNG CITY
Dr.Nassima Riouchi Prof.Dr.Mohamed Loutou Dr.Oussama Riouchi Prof.Dr.Mohamed Abou-Salama	Université Mohammed Premier,	ELABORATION BY REACTION-SINTERING OF ALUMINA AND MULLITE CERAMICS.
M. Yudha Ibnu Ghanesha Melya Riniarti Trio Santoso Duryat	University of Lampung,	TYPE OF DISTRIBUTION PATTERN OF ZINGIBERACEAE IN THE EXPLOITATION ZONE OF PEMERIHAN RESORT, BUKIT BARISAN SELATAN NATIONAL PARK
Ghany Kunari Putra Bainah Sari Dewi Rusita Sugeng P. Harianto	University of Lampung,	DIVERSITY OF AMPHIBIAN SPECIES (ORDO ANURA) IN WAY KALAM WATERFALL INDONESIA
Juana Martha Putri Agus Setiawan Madi Hartono Bainah Sari Dewi	University of Lampung,	FEEDING BEHAVIOR OF EAST TIMOR DEER (CERVUS TIMORENSIS) IN LEMBAH HIJAU ANIMAL PARK BANDAR LAMPUNG

10.06.2023
SATURDAY /11:00-12:30

SESSION-2 HALL-6
MODERATOR: Salako, Oluwaseun Adewale

Albania/Algeria/ Azerbaijan/France/India/ Indonesia/Japan
Morocco /Nigeria/Pakistan/Romania/Vietnam

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
A'inin Ni'mah Dina Irfina Aprilita Wijiasri Muhammad Sultan Mubarak	State Islamic University K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan Indonesia	INCREASE IN PRICES OF STAPLES IN THE MONTH OF RAMADAN IN THE PERSPECTIVE OF ISLAMIC ECONOMIC PHILOSOPHY
Ummu Najwa Intan Ayu Anggraini Muhammad Sultan Mubarak	State Islamic University K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan Indonesia	THE PHENOMENON OF CORRUPTION IN INDONESIA FROM THE PERSPECTIVE OF THE PHILOSOPHY OF SCIENCE
Evi Yuswijayanti Fitriana Riska Ayu Andini Muhammad Sultan Mubarak	State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid	PRACTICES OF GREEN COLLECTING BASED ON CAUSES OF OWNERSHIP ACCORDING TO ISLAMIC ECONOMY (CASE STUDY IN VILLAGE 28 PURWOSARI, NORTH METRO DISTRICT)
Rizki Amin Fauzi Muhammad Taufiq Abadi Muhammad Sultan Mubarak Wilda Yulia Rusyida	State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid	FEASIBILITY STUDY ANALYSIS OF WOOD SHOP BUSINESS ANIS JAYA BANDAR BATANG
Khasanah Nur Febriyanti M. Taufiq Abadi, M.M	UIN KH Abdurrahman Wahid, Pekalongan, Indonesia	FEASIBILITY ANALYSIS OF BATIK FASHION BUSINESS (CASE STUDY OF AV COLLECTION WANAYASA PEKALONGAN STORE)
Nida Afriz Nasywa Dina Muhklisa Erliana Anisa Syahminandita Larasati Muhammad Aris Syafi'i Happy Sista Devy	UIN K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia	FUNDAMENTAL OF DETERMINATION OF HALAL PRODUCTS
Salako, Oluwaseun Adewale Ariyo Andrew Tobi (Ph.D)	The Federal Polytechnic Ilaro Ogun-State,Nigeria. Olabisi Onabanjo University,	TECHNOLOGY AND PUBLIC SERVICE DELIVERY IN NIGERIA

10.06.2023
SATURDAY /11:00-12:30

SESSION-2 HALL-7
MODERATOR: Dr. Michael Elikwu

Albania/Algeria/ Azerbaijan/France/India/ Indonesia/Japan
Morocco /Nigeria/Pakistan/Romania/Vietnam

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Nur Fitriwulandari Mari Patun Hasanah Novi Safitri Muhammadsultan Mubarak Muhammad Taufiq Abadi	State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid	DIMENSIONS ZAKAT IN THE PERSPECTIVE OF ISLAMIC ECONOMIC PHILOSOPHY
Delvina Lisata Dian Indah Sukma Rini Shelly Rafanda Muhammad Sultan Mubarak	State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid	IMPLEMENTATION OF ISLAMIC ECONOMIC PHILOSOPHY
Kholis Zahrotin Ayada Ulufal Qolbi Muhammad Sultan Mubarak	State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid	LOCAL WISDOM-BASED ECONOMIC DEVELOPMENT ISLAMIC ECONOMIC PERSPECTIVE: (Case Study On Communities In The Basa Palace Tourist Area Pagaruyung)
Lutfi Ma'fu Azizah Dina Rizqianti Fani Saputri Muhammad Sultan Mubarak Muhammad Taufiq Abadi	State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid	THE CONCEPT OF OWNERSHIP IN ISLAM (A Case Study of Seizing Inheritance Becomes the Motive for One Family in Lampung to be Killed and Dumped in a Septic Tank)
Mr Eme, Chukwuemeka G., Dr Michael Elikwu;	National Open University of Nigeria Nasarawa State University,	THE IMPACT OF BUSINESS ENVIRONMENT ON THE SURVIVAL OF SOME SELECTED SMALL-SCALE BUSINESSES IN ABA SOUTH LOCAL GOVERNMENT AREA, ABIA STATE, NIGERIA
Mr Eme, Chukwuemeka G., Dr Michael Elikwu;	National Open University of Nigeria Nasarawa State University,	INFLUENCE OF ORGANIZATIONAL CULTURE ON EMPLOYEE ENGAGEMENT IN NIGERIAN COMMERCIAL BANKS: A FOCUS ON FCMB HEAD OFFICE, LAGOS, NIGERIA

10.06.2023
SATURDAY /11:00-12:30

SESSION-2 HALL-8
MODERATOR: BAINAH SARI DEWI

Albania/Algeria/ Azerbaijan/France/India/ Indonesia/Japan
Morocco /Nigeria/Pakistan/Romania/Vietnam

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Rock Gallacher Ngouami Armel Mbon	Université Marien NGOUABI, Brazzaville, Congo.	VOCATION FROM EXTERNAL CAUSES: SIMILARITIES BETWEEN THOMAS BECKET IN T.S. ELIOT'S MURDER IN THE CATHEDRAL AND SAUL OF TARSUS IN THE BIBLE
Abraham Ngalouo-Antso	Mariem Ngouabi University, Brazzaville (Congo)	"BILINGUALISM IN MOBILE TELEPHONY COMPANIES IN BRAZZA VILLE: A CASE STUDY OF ENGLISH USE IN MTN AND AIRTEL CONGO"
Dendi Sanjaya Yulia Rahma Fitriana Rusita Kuswandono	University of Lampung	THE ROLE OF STAKEHOLDER IN THE DEVELOPMENT OF THE SUMATRANELEPHANT CONSERVATION EDUCATION CENTER (ELEPHAS MAXIMUS SUMATRANUS) IN WAY KAMBAS NATIONAL PARK
Ghany Kunari Putra Bainah Sari Dewi Rusita Sugeng Prayitna Harianto4	University of Lampung,	DIVERSITY OF AMPHIBIAN SPECIES (ORDER ANURA) IN WAY KALAM WATERFALL SOUTH LAMPUNG
Fatima Ezzahra EL MANSOURI Adil BROURI Hafid OUBOUADDI	University Moulay Ismail,ENSAM Meknes, Morocco	POTENTIAL FAILURES IN A SWITCHED RELUCTANCE MACHINE: TORQUE RIPPLE
S.S. Konyrbaeva S.D. Kosnazarova S.E. Aman	Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan T. Zhurgenov National Academy of Arts	THE IDEAS OF «SEVEN FACETS OF THE GREAT STEPPE» AS THE BASIS FOR THE FORMATION OF AN ETHNIC WORLDVIEW IN FUTURE PEDAGOGY-PSYCHOLOGISTS
Lia APRILINDA Sandi ASMARA Sugeng TRIYONO Gusri AKHYAR IBRAHIM	University of Lampung.	FEASIBILITY ANALYSIS OF COMBINE HARVESTER MACHINE FROM TECHNICAL ASPECTS AND ECONOMIC ASPECTS IN RICE FARMING IN PUJODADI VILLAGE, PARDASUKA SUB- DISTRICT
Salma TOULI M'barek AMJOUND Daoud MEZZANE Mustapha JOUIAD Mimoun EL MARSSI	Cadi Ayyad University, Marrakesh, Morocco	PYROELECTRIC CATALYSIS: A PROMISING APPROACH FOR SUSTAINABLE AND EFFECTIVE CHEMICAL REACTIONS
Chems Eddine Boukhedimi	University of Tizi Ouzou/ Algeria	ANALYSIS OF THE CONSUMPTION OF ORGANIC FOODS IN TURKIYE AND ALGERIA

10.06.2023
SATURDAY /11:00-12:30

SESSION-2 HALL-9
MODERATOR: Muhammad SULTAN MUBAROK

Albania/Algeria/ Azerbaijan/France/India/ Indonesia/Japan
Morocco /Nigeria/Pakistan/Romania/Vietnam

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Vina Yunita Muhammad Nanda Setiawan Kusnul Khotimah Muhammad Sultan Mubarak	State Islamic University K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia	INTRODUCTION TO THE PHILOSOPHY OF SCIENCE
Ulfa Munawaroh Robiatul Adawiyah Muhammad Sultan Mubarak Muhammad Taufiq Abadi	State Islamic University K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia	ECONOMIC ANALYSIS AND PHILOSOPHY OF CRITICALISM: A CASE STUDY ON PRODUCTION SHARING IN KEDONDONG VILLAGE, SIDOARJO DISTRICT
Riska Kudung Kusnati Muhammad Sultan Mubarak Muhammad Taufiq Abadi	State Islamic University K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia	MONOTHEISM OF THEOLOGY, MONOTHEISM OF ANTHROPOLOGY, AND MONOTHEISM OF COSMOLOGY
Khoirum Rodhiatu Ifa Hendri Hermawan Adinugraha Susminingsih, Ali Muhtarom	Uin K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia	THE ROLE OF COMMUNITY WAKAF TOWARDS THE DEVELOPMENT OF THE SOVEREIGN ECONOMY OF INDONESIA
Nida Afriz Nasywa Dina Muhklisa Erliana Anisa Syahminandita Larasati Muhammad Aris Syafi'i Happy Sista Devy	Uin K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia	HALAL PRODUCT EXTENSION STRATEGY
Aisyah Amini Zakiyah Mubarak Muhammad Sultan Mubarak	State Islamic University K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia	EXPLORATION OF THE VALUES OF MONOTHEISM IN THE FINANCIAL STATEMENTS OF ISLAMIC BANKING INSTITUTIONS
Amalia Fakhru Nisa' Nuzul Al Rahmat Al Zaytun Muhammad Sultan Mubarak Muhammad Taufiq Abadi	State Islamic University K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia	FAKE INVESTMENT IN PERSPECTIVE ISLAMIC ECONOMIC PHILOSOPHY
Muhammad Sultan Mubarak Siti Fatimah Dian Alvianita Galuh Hayuningtyas	State Islamic University K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia	REVIEW OF ISLAMIC LAW ON THE SELLING AND BUYING OF CATFISH EGGS (CASE STUDY IN LEBO VILLAGE, GRINGSING SUB-DISTRICT, BATANG DISTRICT)
Nada Alya Septiana Muhammad Taufiq Abadi Muhammad Sultan Mubarak Wilda Yulia Rusyida	State Islamic University K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia	ANALYSIS OF BUSINESS FEASIBILITY STUDY OF KOREAN STREET FOOD NJAJANKUY_MEOGJA
Putri Tsani Salsabila Nabilatul 'Athifah Fitriyani Muhammad Sultan Mubarak	State Islamic University K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia	ANALYSIS OF THE VALUE OF TAUHID IN FINANCIAL REPORTS AT BANK MUAMALAT

11.06.2023
SUNDAY /10:00-11:30

SESSION-1 HALL-1
MODERATOR: Doç. Dr. Yasemin DURAK

Albania/Algeria/ Azerbaijan/France/India/ Indonesia/Japan
Morocco /Nigeria/Pakistan/Romania/Vietnam

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Doç. Dr. Yasemin DURAK	Kırıkkale Üniversitesi	KANUNİ İPOTEK HAKLARI
Dr. Öğr. Üyesi Zeynep MÜFTÜOĞLU	Atılım Üniversitesi	HUKUK EĞİTİMİN DİJİTAL DÖNÜŞÜME ADAPTE EDİLMESİ ÜZERİNE BİR LİSANS ARAŞTIRMA PROJESİ
Oğuzhan UZAR	Nahçıvan Devlet Üniversitesi	AZERBAIJAN TARİHİNDE HUKUKUN GELİŞİMİ THE DEVELOPMENT OF LAW IN THE HISTORY OF AZERBAIJAN
Thi-Hoang-Anh TRAN	Can-Tho University,	NAVIGATING SUSTAINABILITY IN GASTRONOMY: THE ROLE OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY IN PROMOTING SUSTAINABLE FOOD SOURCING IN PARISIAN RESTAURANTS
Sevil ATİLA Doç.Dr. Hakkı KIYMIK	***	YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARINDA SAYIŞTAY DENETİMİ: MUHASEBE HATASI KAYNAKLI BULGULARIN ANALİZİ
Arş. Gör. Beyza Gül CAN	Kırıkkale Üniversitesi	İLAC MARKALARINDA KULLANIM İSPATININ GETİRDİĞİ SORUNLAR
Nguyen Huy Hoang	Tra Vinh University, Vietnam.	BASIS FOR ESTABLISHING COMMON PROPERTY OF HUSBAND AND WIFE DURING MARRIAGE UNDER VIETNAMESE LAW
Nguyen Huy Hoang	Tra Vinh University, Vietnam.	COMMON PROPERTY DIVISION DURING THE MARRIAGE

11.06.2023
SUNDAY /10:00-11:30

SESSION-1 HALL -2
MODERATOR: Dr. Öğr. Üyesi Esra KILIÇ CEYHAN

Albania/Algeria/ Azerbaijan/France/India/ Indonesia/Japan
Morocco /Nigeria/Pakistan/Romania/Vietnam

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Murat ERMiŞ Dr. Rumiye ARSLAN	***	MÜDÜR YETKİLİ ÖĞRETMENLERİN KARŞILAŞTIKLARI PROBLEMLER VE ÇÖZÜM YOLU OLARAK İNFORMAL MENTORLUK UYGULAMALARI
Merve SAÇKESEN	***	6.SINIF MATEMATİK DERS KİTABINDAKİ GÖREVLERİN GME'YE UYGUNLUĞUNUN İNCELENMESİ
Esra EKMEKÇİ	***	A QUALITATIVE RESEARCH ON THE RELATIONS OF SOCIAL RESPONSIBILITY PROJECTS IN SCHOOLS WITH THE ACADEMIC AND SOCIAL ACHIEVEMENTS OF STUDENTS
Dr. Öğr. Üyesi Şeyma BOZKURT UZAN Yüksek Lisan Öğr. Burak ÖZKAN	***	VR GÖZLÜKLERİNİN KULLANIMININ ÇOCUKLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN ÇKKV YÖNTEMLERİYLE İNCELENMESİ
Ali DOĞAN Volkan DEMİRBAĞ	Ondokuz Mayıs Üniversitesi	II. MEŞRUTİYETTEN CUMHURİYETE İLKOKUL DERS KİTAPLARINDA HAYVAN SEVGİSİ
Dr. Öğr. Üyesi Esra KILIÇ CEYHAN	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	YAS TUTAN BİR ÇOCUĞA OYUN TERAPİSİ NASIL YARDIMCI OLUR?

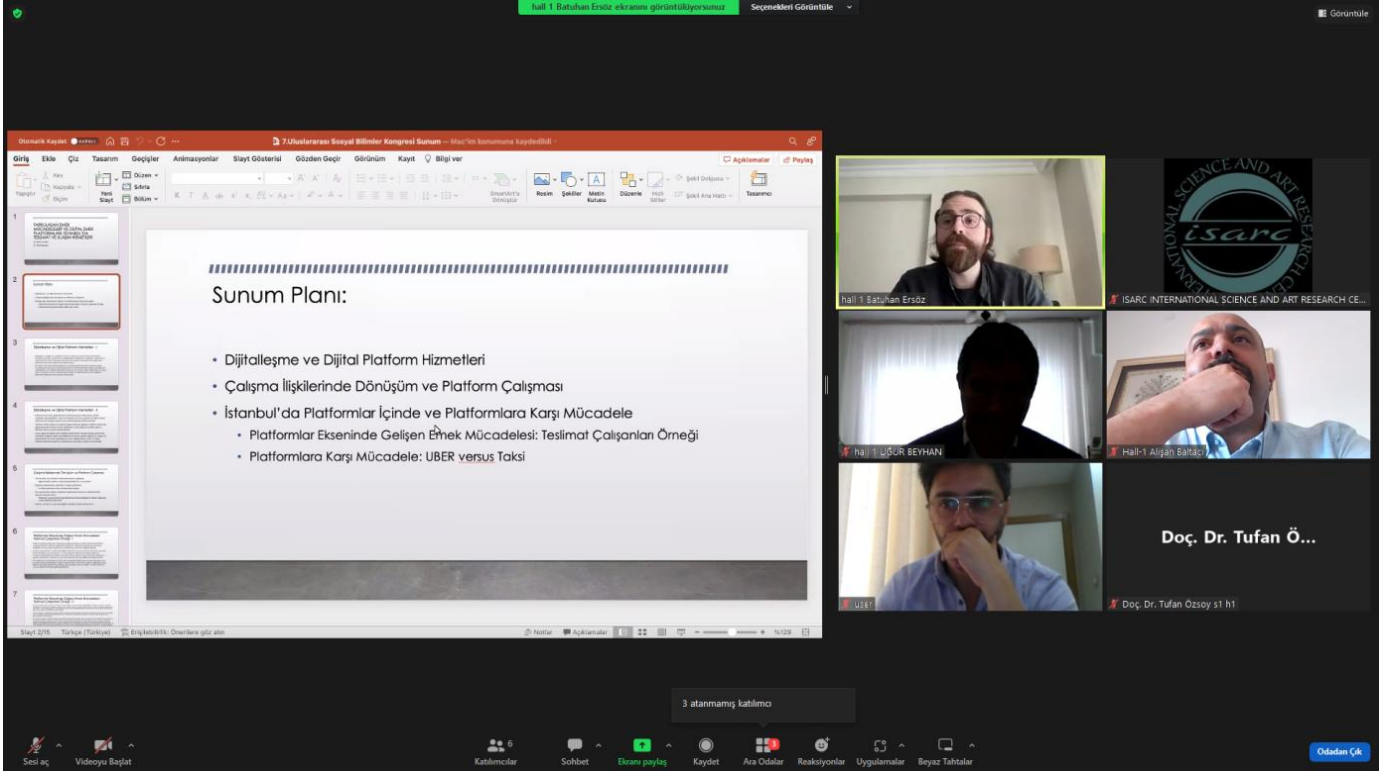
11.06.2023
SUNDAY /10:00-11:30

SESSION-1 HALL-3
MODERATOR: Doç. Dr. Betül BALKAN AKAN

Albania/Algeria/ Azerbaijan/France/India/ Indonesia/Japan
Morocco /Nigeria/Pakistan/Romania/Vietnam

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Murat AKÇAÖZ Emre ŞAHİN	***	KAMU YÖNETİMİNDE DİJİTALLEŞME VE TÜRKİYE'DEKİ DİJİTAL DEVLET UYGULAMALARI
Mustafa ŞENER	***	TÜRKİYE'NİN YEŞİL VERGİ KARNESİ
Seyit Ahmet ÖZCAN Elif ÖZCAN	***	KAMU YÖNETİMİNDE E DEVLET UYGULAMALARI
Dr. Öğr. Üyesi Aytül BİŞGİN	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi,	BLOK ZİNCİR (BLOKCHAIN) TEKNOLOJİSİ VE VERGİLENDİRMEYE ETKİLERİ
Merve Gamze ULUSOY Dr. Adil CALAP	Avrasya Üniversitesi	PERSONEL GÜÇLENDİRME VE ÖRGÜTSEL BAĞLILIK ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA
Dr. Öğr. Üyesi Duygu AYDIN ÜNAL	***	CONSUMERS' MOTIVATION OF USING SHARING ECONOMY PLATFORMS
İfakat Senanu AŞAN Prof.Dr. Erhan AKIN	Fırat University,	BULUŞÇU YAPAY ZEKA: İNSANLIK İÇİN BİR DÖNÜM NOKTASI
Doç. Dr. Betül BALKAN AKAN	Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi	HİSSEDİLEN SORUMLULUK KAVRAMI VE GELİŞİMİ: BİBLİYOMETRİK BİR ANALİZ

PHOTO GALLERY

hall 1 Batuhan Ersoz ekranını görüntüleyorsunuz

Sevenekleri Görüntüle

Görüntüle

7. Uzmanlar Sosyal Bilimler Kongresi Sunum -- Sunum katılımcıları

Görüşme Ekle Çiz Tasarım Geçişler Animasyonlar Slayt Gösterisi Gözden Geçir Görünüm Kayıt Bilgi ver

Agalıklar Paylaş

1

2

3

4

5

6

7

Sunum Planı:

- Dijitalleşme ve Dijital Platform Hizmetleri
- Çalışma İlişkilerinde Dönüşüm ve Platform Çalışması
- İstanbul'da Platformlar İçinde ve Platformlara Karşı Mücadele
  - Platformlar Ekseninde Gelişen Etik Mücadelesi: Teslimat Çalışanlar Örneği
  - Platformlara Karşı Mücadele: UBER versus Taksi

hall 1 Batuhan Ersoz

ISARC INTERNATIONAL SCIENCE AND ART RESEARCH CENTER

hall 1 UĞUR BEYHAN

hall-1 Alihan Baltacı

Doç. Dr. Tufan Ö...

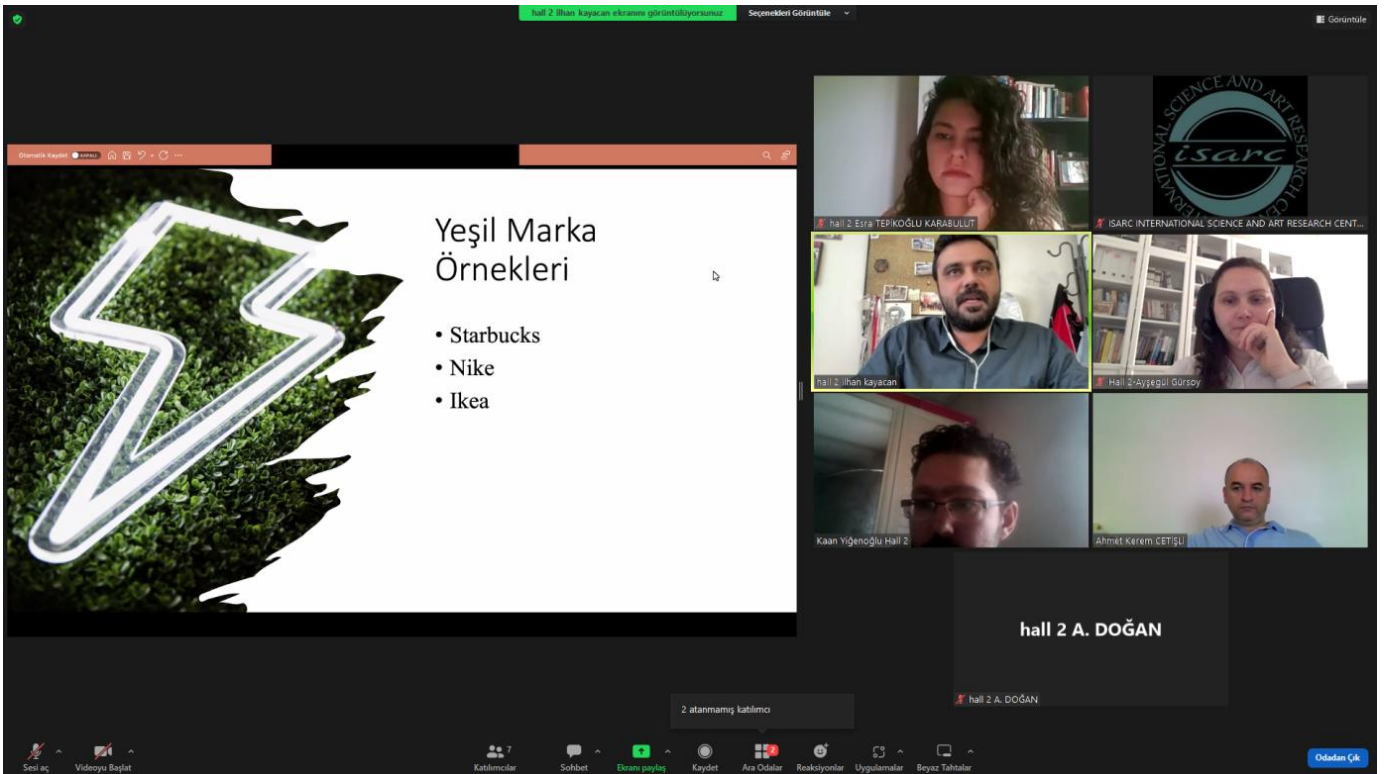
Doç. Dr. Tufan Ösoy 31 h1

3 atanmamış katılımcı

Sesi Aç Videoyu Başlat

Katılımcılar Sohbet Ekranı paylaş Kaydet Ara Odalar Reaksiyonlar Uygulamalar Beyaz Tahtalar

Odağam Çık

hall 2 İhan Kayacan ekranını görüntüleyorsunuz

Sevenekleri Görüntüle

Görüntüle

Yeşil Marka Örnekleri

- Starbucks
- Nike
- Ikea

hall 2 Esra TEPEKOĞLU KARABULUT

ISARC INTERNATIONAL SCIENCE AND ART RESEARCH CENTER

hall 2 İhan Kayacan

hall 2 Ayşegül Gürsoy

Kaan Yiğenoğlu Hall 2

Ahmet Kerem CETİŐLÜ

hall 2 A. DOĞAN

hall 2 A. DOĞAN

2 atanmamış katılımcı

Sesi Aç Videoyu Başlat

Katılımcılar Sohbet Ekranı paylaş Kaydet Ara Odalar Reaksiyonlar Uygulamalar Beyaz Tahtalar

Odağam Çık

Zoom meeting interface showing a grid of participants. The central name is **mehmet ali Zeren**. The grid includes:

- Hall 3 Çağdas Uğen
- ISARC INTERNATIONAL SCIENCE AND ART RESEARCH CENTER
- hall 3 mehmet ali Zeren
- Hall 3 Râmazan PC
- pinar şimşek
- Muhammet Kasım ERDEN

2 atanmamış katılımcı

Zoom controls: Sesli Aç, Videoyu Başlat, Katılımcılar (7), Sohbet, Ekranı Paylaş, Kaydet, Ara Odalar, Reaksiyonlar, Uygulamalar, Beğaz Tabloları, Odadan Çık.

Zoom meeting interface showing a PowerPoint slide and a grid of participants. The slide content is:

PowerPoint Slayt Gösterisi - [Yeni Microsoft PowerPoint Sunusu.pptx] - PowerPoint (Ürün Etkinleştirilem... - x

**DİNLEDİĞİNİZ İÇİN
TEŞEKKÜRLER**

SLAYT 18 / 18

3 atanmamış katılımcı

Zoom controls: Sesli Aç, Videoyu Başlat, Katılımcılar (6), Sohbet, Ekranı Paylaş, Kaydet, Ara Odalar, Reaksiyonlar, Uygulamalar, Beğaz Tabloları, Odadan Çık.

Grid of participants:

- Hall 4 Şeyma Aydın
- ISARC INTERNATIONAL SCIENCE AND ART RESEARCH CENTER
- Hall 4 Yalçın Uyar
- SESSION-1 HALL-4 - DUHANÇAN İÇİK
- SESSION-1 HALL-4 BAYRAM KARAKUŞ
- SESSION-1 HALL-4 BAYRAM KARAKUŞ

Zoom Toplantı

Grid of video conference participants:

- Session-2, Hall-8, Arnel MBON
- ISARC INTERNATIONAL SCIENCE AND ART RESEARCH CENT...
- Session - 2, Hall-8, Abraham Ngalouo-Arts
- Session-2, hall-8 rock gallacher ngouami
- Ghahy Kunari Putra
- Bainah Sari Dewi
- Session-2 Hall-6...
- Session-2 Hall-6, Riska Ayu Andini
- Session-2 Hall-7...
- Session-2, hall-8...
- Session 2_Yessic...
- 4320012_Evi Yus...
- Session-2 Hall-7 Ayada Ululfa Qolbi
- Session-2, hall-8, Rock Gallacher NGOUAMI
- Session 2_Yessica Mayliani Sifnjak
- 4320012_Evi Yusuwijanti
- Session 2_Juana Martha Putri
- SESSION-2 HALL-8 LIA APRILINDA
- Dendi Sanjaya
- khasanah nur febriyanti

Zoom controls: Sesi aç, Videoyu Başlat, Gözetlik, Katılımcılar (16), Sohbet, Ekran paylaş, Kaydet, Ara Odalar, Reaksiyonlar, Uygulamalar, Beğen Tahtalar, Ayrl

Windows taskbar: Ara, 10:54, 10.06.2023

Session 2- hall 5-Paulinus Alv... ekranını görüntüleyorsunuz

Grid of video conference participants:

- Session-2-Hall-5, Ghahy Kunari Putra
- ISARC INTERNATIONAL SCIENCE AND ART RESEARCH CENT...
- Session 2 hall 5...
- Session 2 Hall 5 Dr Dewi
- Session 2 hall 5 M. Yudha Ibnu Ghaneha
- Session 2, Hall-...
- Session 2, Hall-5 Yessica Mayliani Sifnjak
- Session 2-Hall 5-Juana Martha Putri
- Session 2- hall 5-Paulinus Alvoni Sedik

Zoom controls: Sesi aç, Videoyu Başlat, Katılımcılar (7), Sohbet, Ekran paylaş, Kaydet, Ara Odalar, Reaksiyonlar, Uygulamalar, Beğen Tahtalar, Odadan Çık

Windows taskbar: Ara, 10:54, 10.06.2023

PDF Reader window:

PPT SEMINAR INTERNASIONAL-compressed.at.en.1.pdf - Foxit Reader

Timor deer (*Cervus timorensis*) is one of four native deer species in Indonesia. This wild animal has experienced a change in the status of the total Indonesian Timor deer population, which is estimated to be less than 10,000 adult individuals, and has experienced a 10% decline from the existing population due to habitat loss and poaching (IUCN, 2015).

The captivity that was built is an effort to protect and breed the existing Timor deer. This also aims to increase the existing population and maintain and maintain genetic purity so as to anticipate extinction (Afzalani et al., 2008).

Session-2, Hall-6, Eri Yuswijanti... ekranını görüntüleyorsunuz

Seçenekleri Gözetin

Görüntüle

PRACTICES OF GREEN COLLECTING BASED ON CAUSES OF OWNERSHIP ACCORDING TO ISLAMIC ECONOMY

Session-2 Hall-6...

Session-2 Hall-6 Riska Ayu Andini

ISARC INTERNATIONAL SCIENCE AND ART RESEARCH CE...

Fitriana 4320022

Fitriana 4320022

season -2 hal-6 khasanah nur febriyanti

Rizki Amin Fauzi

Session-2, Hall-...

Rizki Amin Fauzi

Session-2, Hall-6, Eri Yuswijanti

1 atanmamış katılımcı

Sesi Aç Videoyu Başlat

Katılımcılar 6

Sohbet

Ekranı paylaş

Kaydet

Ara Odalar

Reaksiyonlar

Uygulamalar

Beyaz Tahtalar

Ödellen Çık

Session-2, Hall-8, Armel MBON

ISARC INTERNATIONAL SCIENCE AND ART RESEARCH CENTER

Session -2, Hall-8, Abraham Ngalouo-Ants

Session-2, hall-8 rock gallacher ngouami

S2-H8: Chems Eddine BOUKHEDIMI

Session-2, Hall 8, Dendi Sarjaya

Season-2, Hall 8...

D

fatima

SESSION-2 HALL-8 LIA APRILINDA

fatima

Session-2, Hall 8, Dendi Sanjaya ekranını görüntüleyorsunuz

Seçenekleri Görüntüle

Görüntüle

The Role of Stakeholders in the Development of a Sumatran Elephant Conservation Education Center (*Elephas maximus sumatranus*) in Way Kambas National Park

UNIVERSITAS LANJANG

Dendi Sanjaya
1914151037

fatima

fatima

Sesizle al Videoyu Başlat

Katılımcılar

Sohbet

Ekran paylaş

Kaydet

Ara Odalar

Reaksiyonlar

Uygulamalar

Beşer Tahtalar

Odanı Çık

hall 3 mustafa şeneri ekranını görüntüleyorsunuz

Seçenekleri Görüntüle

Görüntüle

7. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER VE İNOVASYON KONGRESİ
11 Haziran 2023
Ankara

TÜRKİYE'NİN YEŞİL VERGİ KARNESİ

Mustafa ŞENER

Hall 3 Betül BALKAN AKAN

ISARC INTERNATIONAL SCIENCE AND ART RESEARCH CENT...

Ahmet Özcan

Hall 3 Mustafa ŞENER

Hall 3 Ayol Bigin

Hall 3 Gamze Usluoy

Duygu A. Ü (Hal...

Doç. Dr. Tayfun Yıldız

1 atanmamış katılımcı

Ü (Hall-3)

Sesizle aç Videoyu Başlat

Katılımcılar

Sohbet

Ekran paylaş

Kaydet

Ara Odalar

Reaksiyonlar

Uygulamalar

Beşer Tahtalar

Odanı Çık

Session-2-Hall-5-Ghany Kunari Putra

ISARC INTERNATIONAL SCIENCE AND ART RESEARCH CENTER

Session 2 Hall 5 Dr Dewi

Session 2, Hall-5 Jessica Maylani Sitiqak

Session 2-Hall 5-Juana Martha Putri

Session 2, Hall 5 M. Yucha Ibnu Ghanesha

Session 2- Hall 5-Paulinus Alvito Sedi

Conferance

Session 2, Hall-9, Amalia Fakhru Nisa'

ISARC INTERNATIONAL SCIENCE AND ART RESEARCH CENTER

Session 2, Hall-9 Riska Kudung Kusnati

Session 2, Hall-9, Nada Alya Septiana 4120165

Session-2 Hall-7...

Session-2 Hall-7 Ayada Ululfa Qolibi

Kusnul khotimah

Kusnul khotimah

Sesize al Videoyu Baslat

Katilmcılar 6 Solhbet Ekreni playlas Kaydet Ara Odalar Reaksiyonlar Uygulamalar Bnyaz Tahtalar

Odadan Çık

Zeynep Muftuoglu ekranını görüntüleyorsunuz Seçenekleri Görüntüle Görüntüle

7. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER VE İNOVASYON KONGRESİ
2022 İZMİR-İZMİR

Güçlü Yanlar

- Anlama ve uygulama kolaylaştırılan dijital içerikler
- Dersi tekrar etmek veya referans almak için veriler arşivlenmesi
- Gerçek zamanlı geribildirim kolay erişilebilir olacaktır
- Dersin anlatılması esnasında tasvir edilen olaylar/mekanlar öğrencilerin gözünde daha kolay canlanacaktır
- Fakülte eğitimi ve meslek hayatındaki uygulamaların örtüşmesi

Dijital Dönüşüm ve Hukuk Eğitimi Lisans Araştırma Projesi
Dijital Dönüşüm ve Hukuk Eğitimi: Vergi Hukuku Üzerinden Dijital İzci Çalışmaları

Metaverse'te Üniversite

Hüseyin Dölen (Uzaktan Eğitim ve Eğitim Teknolojileri Koordinatörü)
15.12.22 Perşembe/ 15.30-16.30
Hukuk Fakültesi 2. kat 202 No'lu Odası

PROJE YÜRÜTÜCÜSÜ: Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Muftuoğlu

Metaverse'te Eğitim: Uzaktan Eğitim ve Eğitim Teknolojileri Koordinatörü Hüseyin Dölen ile Birlikte Yapılan Araştırma Projesi Hakkında Bilgi İçin Lütfen İletişime Geçin: 0532 444 4444

1 atanmamış katılımcı

Sesi aç Videoyu Başlat Katılımcılar Sohbet Ekran paylaş Kaydet Ara Odalar Reaksiyonlar Uygulamalar Beyaz Tahtalar Oda dan Çık

Hall 2- Murat ERMIŞ ekranını görüntüleyorsunuz Seçenekleri Görüntüle Görüntüle

BULGULAR (FINDINGS)

► Eğitim-Öğretimle İlgili Karşılaşılan Problemlerde Çözüm Yolları

(Solutions to Problems Encountered in Education and Training)

Tema	f	%	Örnek Cümle
Akran Öğretimi (Peer Teaching)	4	40	"Bu konuda da en büyük yardımcılarını sınıfta yaşa ve sınıfça büyük öğrenciler."(M4)
Tecrübeli Öğretmenler (Experienced Teachers)	4	40	"Tecrübeli öğretmen arkadaşlarımızdan yardımlar almaktayız."(M3)
Eğitim Siteleri (Education Websites)	2	20	"Yine bu konuda yardımlar genelde tecrübeli öğretmenlerden ve ya eğitim sitelerinden alınmaktadır."(M6)

1 atanmamış katılımcı -ekmekçi

Sesi aç Videoyu Başlat Katılımcılar Sohbet Ekran paylaş Kaydet Ara Odalar Reaksiyonlar Uygulamalar Beyaz Tahtalar Oda dan Çık

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

ONLINE ALIŞVERİŞ SÜRECİNDE TÜKETİCİ VE SATICI ARASINDAKİ BAĞLILIK VE GÜVENİN İNCELENMESİ	5
FARKLILAŞAN EMEK MÜCADELELERİ VE DİJİTAL EMEK PLATFORMLARI: İSTANBUL'DA TESLİMAT VE ULAŞIM HİZMETLERİ.....	17
TÜKETİCİ DAVRANIŞLARI ARAŞTIRMALARINDA SÖYLEM ANALİZİ YÖNTEMİ KULLANIMI. 19	
TÜKETİCİ DAVRANIŞLARI ALANINDA İKİLİ SİSTEM TEORİSİ KULLANILARAK YAPILMIŞ ÇALIŞMALARIN VE ARAŞTIRMA MODELLERİNİN İNCELENMESİ.....	29
SECOND-HAND CONSUMPTION AND SUSTAINABILITY: A PATH TOWARDS CIRCULAR ECONOMY	40
INVESTIGATION OF PROJECT MANAGER PERCEPTION OF KAIZEN AS A CONTINUOUS IMPROVEMENT APPROACH.....	50
İKLİM KRİZİ EKSENİNDE YEŞİL PAZARLAMADA MARKA FARKINDALIĞI ÜZERİNE TEORİK BİR ÇERÇEVE.....	55
TÜRKİYE'NİN İNOVASYON PERFORMANSINA BÜTÜNCÜL BİR BAKIŞ.....	57
TÜRKİYE'DE TRÜF MANTARI SEKTÖRÜNÜN MEVCUT DURUM ANALİZİ.....	68
ENFLASYON İLE ENFLASYON BELİRSİZLİĞİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ: STOKASTİK VOLATİLİTE MODELİNE DAYALI ANALİZLER.....	86
BAYESYEN YAKLAŞIMINA DAYALI ASİMETRİK STOKASTİK VOLATİLİTE MODELLERİNİN DÖVİZ KURLARINA UYGULANMASI	96
TÜRK EDEBİYATINDA DEVRİYE TÜRÜNÜN ÖZELLİKLERİ.....	107
ARAP DİLİNDE LAFIZ-MÂNA İLİŞKİSİ	117
TÜRK MİTOLOJİSİNİN ÖNEMLİ KAVRAMLARINDAN “GÖK ve YER” SÖZCÜKLERİNİ İÇEREN ATASÖZLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME	120
HEYDƏR ƏLİYEV FONDU VƏ YUNESKO-NUN SIYAHISINDA OLAN MƏDƏNİ İRSİMİZ.....	122
SAHNE TASARIMININ TEMEL PRENSİPLERİ	131
SAHNEYİ AYDINLATMAK: CANLI PERFORMANSLARDA IŞIK TASARIMININ ROLÜ	133
“HEİDİ (1974)” PROJESİNİN GELİŞİMİ VE BU SÜRECİN HAYAO MİYAZAKİ SİNEMASINA KATKISI	135
SPOR LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN DEPRESYON, ANKSİYETE VE STRES DÜZEYLERİNİN PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ DURUMLARINA ETKİSİNİN ARAŞTIRILMASI.....	137
SPOR LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN YALNIZLIK DÜZEYLERİNİN PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ DURUMLARINA ETKİSİNİN ARAŞTIRILMASI.....	139
THE IMPACT OF PSYCHOLOGICAL WELL-BEING: A QUANTITATIVE STUDY AMONG STUDENTS OF ASSAM DOWN TOWN UNIVERSITY	141
TARAFTARLARIN FUTBOLDA ŞİDDETİN KAYNAĞINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ (ANKARAGÜCÜ TARAFTARLARI ÖRNEĞİ).....	157
KADIN SPORCULARIN ‘KADIN SPORCU ÜÇLEMESİ’ KAVRAMINA İLİŞKİN ALGILARININ	

İNCELENMESİ	168
PİLATESİN KADINLAR ÜZERİNDEKİ FİZİKSEL, FİZYOLOJİK VE PSİKOLOJİK ETKİLERİNİN İNCELENMESİ: BİR META ANALİZ ÇALIŞMASI	177
CRISPR/CAS – A NOVEL TOOL FOR GENOME EDITING	190
DAILY BEHAVIOR OF TIMOR RUSA (<i>Cervus timorensis</i>) IN THE WAN ABDUL RACHMAN TAHURA PROVINCE LAMPUNG	191
WELFARE LEVEL OF TIMOR'S DEER (<i>Cervus timorensis</i>) IN ANIMAL PARK, TOURIST PARK LEMBAH HIJAU BANDAR LAMPUNG CITY.....	198
TINGKAT KESEJAHTERAAN RUSA TIMOR (<i>Cervus timorensis</i>) DI TAMAN SATWA, TAMAN WISATA LEMBAH HIJAU KOTA BANDAR LAMPUNG	206
ELABORATION BY REACTION-SINTERING OF ALUMINA AND MULLITE CERAMICS.....	207
TYPE OF DISTRIBUTION PATTERN OF ZINGIBERACEAE IN THE UTILIZATION ZONE OF PEMERIHAN RESORT, BUKIT BARISAN SELATAN NATIONAL PARK	208
DIVERSITY OF AMPHIBIAN SPECIES (ORDO ANURA) IN WAY KALAM WATERFALL	215
FEEDING BEHAVIOR OF EAST TIMOR DEER (<i>Cervus timorensis</i>) IN LEMBAH HIJAU ANIMAL PARK BANDAR LAMPUNG	225
INCREASE IN PRICES OF STAPLES IN THE MONTH OF RAMADAN IN THE PERSPECTIVE OF ISLAMIC ECONOMIC PHILOSOPHY	232
THE PHENOMENON OF CORRUPTION IN INDONESIA FROM THE PERSPECTIVE OF THE PHILOSOPHY OF SCIENCE.....	233
PRACTICES OF GREEN COLLECTING BASED ON CAUSES OF OWNERSHIP ACCORDING TO ISLAMIC ECONOMY.....	235
FEASIBILITY STUDY ANALYSIS OF WOOD SHOP BUSINESS ANIS JAYA BANDAR BATANG	237
FEASIBILITY ANALYSIS OF BATIK FASHION BUSINESS	238
FUNDAMENTAL OF DETERMINATION OF HALAL PRODUCTS	239
TECHNOLOGY AND PUBLIC SERVICE DELIVERY IN NIGERIA	240
DIMENSIONS ZAKAT IN THE PERSPECTIVE OF ISLAMIC ECONOMIC PHILOSOPHY.....	250
NOVI SAFITRI	250
IMPLEMENTATION OF ISLAMIC ECONOMIC PHILOSOPHY	252
LOCAL WISDOM-BASED ECONOMIC DEVELOPMENT ISLAMIC ECONOMIC PERSPECTIVE: (Case Study On Communities In The Basa Palace Tourist Area Pagaruyung).....	254
THE CONCEPT OF OWNERSHIP IN ISLAM	255
THE IMPACT OF BUSINESS ENVIRONMENT ON THE SURVIVAL OF SOME SELECTED SMALL-SCALE BUSINESSES IN ABA SOUTH LOCAL GOVERNMENT AREA, ABIA STATE, NIGERIA	257
INFLUENCE OF ORGANIZATIONAL CULTURE ON EMPLOYEE ENGAGEMENT IN NIGERIAN COMMERCIAL BANKS: A FOCUS ON FCMB HEAD OFFICE, LAGOS, NIGERIA	267
VOCATION FROM EXTERNAL CAUSES: SIMILARITIES BETWEEN THOMAS BECKET IN T.S. ELIOT'S <i>MURDER IN THE CATHEDRAL</i> AND SAUL OF TARSUS IN <i>THE BIBLE</i>	283

“BILINGUALISM IN MOBILE TELEPHONY COMPANIES IN BRAZZAVILLE: A CASE STUDY OF ENGLISH USE IN MTN AND AIRTEL CONGO”.....	291
THE ROLE OF STAKEHOLDER IN THE DEVELOPMENT OF THE SUMATRAN ELEPHANT CONSERVATION EDUCATION CENTER (ELEPHAS MAXIMUS SUMATRANUS) IN WAY KAMBAS NATIONAL PARK	292
POTENTIAL FAILURES IN A SWITCHED RELUCTANCE MACHINE: TORQUE RIPPLE.....	293
FEASIBILITY ANALYSIS OF COMBINE HARVESTER MACHINE FROM TECHNICAL AND ECONOMIC ASPECTS OF RICE FARMING AT PUJODADI VILLAGE, PARDASUKA SUB-DISTRICT	295
PYROELECTRIC CATALYSIS: A PROMISING APPROACH FOR SUSTAINABLE AND EFFECTIVE CHEMICAL REACTIONS	309
ANALYSIS OF THE CONSUMPTION OF ORGANIC FOODS IN TURKIYE AND ALGERIA	310
INTRODUCTION TO THE PHILOSOPHY OF SCIENCE.....	311
ECONOMIC ANALYSIS AND PHILOSOPHY OF CRITICALISM: A CASE STUDY ON PRODUCTION SHARING IN KEDONDONG VILLAGE, SIDOARJO DISTRICT	313
MONOTHEISM OF THEOLOGY, MONOTHEISM OF ANTHROPOLOGY, AND MONOTHEISM OF COSMOLOGY.....	315
THE ROLE OF COMMUNITY WAKAF TOWARDS THE DEVELOPMENT OF THE SOVEREIGN ECONOMY OF INDONESIA.....	316
FUNDAMENTAL OF DETERMINATION OF HALAL PRODUCTS	317
HALAL PRODUCT EXTENSION STRATEGY	318
EXPLORATION OF THE VALUES OF MONOTHEISM IN THE FINANCIAL STATEMENTS OF ISLAMIC BANKING INSTITUTIONS.....	319
FAKE INVESTMENT IN PERSPECTIVE ISLAMIC ECONOMIC PHILOSOPHY.....	320
REVIEW OF ISLAMIC LAW ON THE SELLING AND BUYING OF CATFISH EGGS (CASE STUDİ IN LEBO VILLAGE, GRİNGSİNG SUB-DISTRICT, BATANG DISTRICT)	321
ANALYSIS OF BUSINESS FEASIBILITY STUDY OF KOREAN STREET FOOD NJAJANKUY_MEOGJA.....	322
ANALYSIS OF THE VALUE OF TAUHID IN FINANCIAL REPORTS AT BANK MUAMALAT.....	323
KANUNİ İPOTEK HAKLARI	324
HUKUK EĞİTİMİN DİJİTAL DÖNÜŞÜME ADAPTE EDİLMESİ ÜZERİNE BİR LİSANS ARAŞTIRMA PROJESİ.....	343
AZERBAIJAN TARİHİNDE HUKUKUN GELİŞİMİ.....	345
NAVIGATING SUSTAINABILITY IN GASTRONOMY: THE ROLE OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY IN PROMOTING SUSTAINABLE FOOD SOURCING IN PARISIAN RESTAURANTS.....	354
YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARINDA SAYIŞTAY DENETİMİ: MUHASEBE HATASI KAYNAKLI BULGULARIN ANALİZİ	377
İLAÇ MARKALARINDA KULLANIM İSPATININ GETİRDİĞİ SORUNLAR.....	379

BASIS FOR ESTABLISHING COMMON PROPERTY OF HUSBAND AND WIFE DURING MARRIAGE UNDER VIETNAMESE LAW	395
COMMON PROPERTY DIVISION DURING THE MARRIAGE PERIOD UNDER VIETNAMESE LAW	402
MÜDÜR YETKİLİ ÖĞRETMENLERİN KARŞILAŞTIKLARI PROBLEMLER VE ÇÖZÜM YOLU OLARAK İNFORMAL MENTORLUK UYGULAMALARI	408
6.SINIF MATEMATİK DERS KİTABINDAKİ GÖREVLERİN GME'YE UYGUNLUĞUNUN İNCELENMESİ	426
A QUALITATIVE RESEARCH ON THE RELATIONS OF SOCIAL RESPONSIBILITY PROJECTS IN SCHOOLS WITH THE ACADEMIC AND SOCIAL ACHIEVEMENTS OF STUDENTS	428
VR GÖZLÜKLERİNİN KULLANIMININ ÇOCUKLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN ÇKKV YÖNTEMLERİYLE İNCELENMESİ	429
II. MEŞRUTİYET'TEN CUMHURİYET'E İLKOKUL DERS KİTAPLARINDA HAYVAN SEVGİSİ ..	431
YAS TUTAN BİR ÇOCUĞA OYUN TERAPİSİ NASIL YARDIMCI OLUR?	444
KAMU YÖNETİMİNDE DİJİTALLEŞME VE TÜRKİYE'DEKİ DİJİTAL DEVLET UYGULAMALARI	446
TÜRKİYE'NİN YEŞİL VERGİ KARNESİ	448
KAMU YÖNETİMİNDE E DEVLET UYGULAMALARI.....	449
BLOK ZİNCİR (BLOKCHAIN) TEKNOLOJİSİ VE VERGİLENDİRMEYE ETKİLERİ.....	450
PERSONEL GÜÇLENDİRME VE ÖRGÜTSEL BAĞLILIK ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA.....	456
CONSUMERS' MOTIVATION OF USING SHARING ECONOMY PLATFORMS.....	458
BULUŞÇU YAPAY ZEKA: İNSANLIK İÇİN BİR DÖNÜM NOKTASI	460
HİSSEDİLEN SORUMLULUK KAVRAMI VE GELİŞİMİ: BİBLİYOMETRİK BİR ANALİZ.....	469
«ҰЛЫ ДАЛАНЫҢ ЖЕТІ ҚЫРЫ» ИДЕЯЛАРЫ БОЛАШАҚ ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГТАРДА ЭТНИКАЛЫҚ ДҮНИЕТАНЫМДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ НЕГІЗІ РЕТІНДЕ	482

ONLINE ALIŞVERİŞ SÜRECİNDE TÜKETİCİ VE SATICI ARASINDAKİ BAĞLILIK VE GÜVENİN İNCELENMESİ¹

Öğr. Gör. Uğur BEYHAN
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Çiçekdağı Meslek Yüksekokulu
Büro Hizmetleri ve Sekreterlik Bölümü
ORCID: 0000-0002-2310-1715

ÖZET

Ticaret ve internet kavramının dünyada gelişmesi ile birlikte sanal ortamlarda, günlük hayatta sunulan birçok hizmetin yerine getirilmesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Bunlardan birisi de online alışveriş olup, birçok tüketicinin ürün ve hizmetin uzaktan alması, satıcıların da sadece somut bir mağazadan ayrılarak herkesin istediği yerde görebileceği bir hale gelmesidir. Bu süreçte müşteri ile satıcı arasındaki güven ve bağlılık ilişkisi önem arz etmektedir. Buradan hareketle bu araştırma, online alışveriş sürecinde tüketici ve satıcı arasındaki bağlılık ve güven ilişkisinin incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Nicel araştırma tekniğinin benimsendiği çalışmada, Kırşehir ilinde yaşayan tüketicilerin Trendyol sanal alışveriş mağazasına ilişkin görüşleri ile güven ve bağlılık durumları incelenmiştir. Kolayda örnekleme yönteminin kullanıldığı çalışmada 418 katılımcıdan online bir şekilde veriler toplanmıştır. Toplanan verilerin analizi SPSS ve AMOS programları aracılığıyla analiz edilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre müşteri güveni ve müşteri bağlılığı arasında % 39'luk bir ilişkinin bulunduğu görülmüştür. Müşterinin duyduğu güven arttıkça bağlılığının artacağı sonucu ortaya çıkmıştır. Araştırma kapsamında oluşturulan yapısal eşitlik modeline göre de bu durum desteklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Online alışveriş, Müşteri bağlılığı, Müşteri güveni

EXAMINING THE COMMITMENT AND TRUST BETWEEN THE CONSUMER AND THE SELLER IN THE ONLINE SHOPPING PROCESS

ABSTRACT

With the development of the concept of trade and internet in the world, it has become inevitable to fulfill many services offered in daily life in virtual environments. One of these is online shopping, where many consumers buy products and services remotely, and sellers leave only a tangible store and become a place that everyone can see wherever they want. In this process, the relationship of trust and loyalty between the customer and the seller is important. From this point of view, this research was conducted to examine the loyalty and trust relationship between the consumer and the seller in the online shopping process. In the study, in which quantitative research technique was adopted, the opinions of consumers living in Kırşehir province regarding Trendyol online shopping store and their trust and loyalty status were examined. In the study where

¹ Bu bildiri şu an hazırlanmakta olan Online Alışverişte Perakendeci ve Müşteri Arasındaki Bağlılık-Güven İlişkisi adlı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

convenience sampling method was used, data were collected online from 418 participants. The analysis of the collected data was analyzed through SPSS and AMOS programs. According to the findings obtained from the research, it is seen that there is a 39% relationship between customer trust and customer loyalty. It was concluded that as the customer's trust increases, customer loyalty will increase. According to the structural equation model created within the scope of the research, this situation was supported.

Keywords: Online shopping, Customer loyalty, Customer trust

GİRİŞ

Dünyanın en hızlı gelişim gösteren sektörlerinin başında online alışveriş gelmektedir. Her geçen gün daha da globalleşen diğer bir deyişle “düzleşen dünya” (Friedman, 2009:333), bu hızlı yükselişi git gide daha da arttırmaktadır. Nitekim 1990’lı yıllarda internet ticari bir hal almaya başlamıştır. Bu durum online alışverişin her geçen gün daha da hızlı bir şekilde büyümesine imkân sağlamıştır. Teknolojinin süratle gelişmesi, teknolojik kaynaklara erişimin daha hızlı bir hale gelmesi, yazılımın ve transit taşımacılığının gelişmesi, internet üzerinden kullanılan alışveriş uygulamalarını çok daha kolay, erişilebilir ve ucuz hale getirmiştir. Bu sayede, alıcılar açısından olduğu kadar satıcılar açısından da, online alışveriş çok daha avantajlı duruma gelmiştir (Pilatin ve Dilek, 2021). Online alışverişin birbirinden farklı pek çok tanımı bulunmaktadır. Müşteri ve satıcı arasında yapılan ürün, para, ya da hizmet alım-satımının herhangi bir adımının internet aracılığı ile gerçekleştirilmesi elektronik ticaret olarak tanımlanmaktadır (Civelek, 2017: 28). Elektronik ticaret pek çok farklı türe sahiptir. Müşteri ve satıcının her ikisinin de bir kurumu varsa işletmeden işletmeye (B2B), müşteri de satıcı da kişi ise tüketiciden tüketiciye (C2C) ve müşteri kişi satıcı bir kurumu temsile ediyorsa ise işletmeden tüketiciye olarak adlandırılır (B2C) (Taşlıyan, 2006: 81-82).

İşletmeler, tüketicinin güvenini kazanmak ve korumak, performanslarını ölçmek, kurumsal itibarlarını yönetmek ve tüketicinin olumlu kanaatlerini elde etmek için çaba göstermektedirler. Teknolojik gelişmelerin etkisiyle alışveriş tarzı değişmiş ve online (çevrimiçi) olmuştur. Çevrimiçi alışveriş her geçen gün büyümekte ve yeni müşteriler kazanmaktadır. Burada önemli olan müşteri güvenini sağlayıp müşterinin bağlılığını elde etmektir. Çünkü insanların online alışverişteki ürün ve hizmetlere istedikleri şekilde ulaşamadıkları zaman güvenleri sarsılmakta ve aynı yerden alışveriş yapmamakta ve bağlılıkları azalmaktadır.

Bu araştırmanın konusu, online alışverişte perakendeciye olan müşteri güveninin müşteri bağlılığı üzerindeki etkisini ortaya koymaktır. Online alışverişte müşteri güvenini ve müşteri bağlılığını etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Bu çalışmada online alışverişte perakendeciye olan müşteri güveninin müşteri bağlılığı üzerindeki etkisini ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu doğrultuda çalışmanın problemi, perakendeciye olan müşteri güveninin müşteri bağlılığı üzerinde ne denli etkili olduğudur. Araştırmanın problemini çözmek amacıyla kavramsal bir model geliştirilmiştir. Bu model ile müşterilerin online alışverişte müşteri güveni ve müşteri bağlılığı arasındaki ilişki ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

1. ONLINE ALIŞVERİŞ

Online alışveriş, internet çağının ana karakteristik özelliklerinden biri haline gelmiştir. Ortaya konan çalışmalarda online alışveriş, e-mail yollama ve internette dolaşmaların hemen ardından en popüler internet aktiviteleri listesinde üçüncü sırada online alışveriş gelmektedir (Li ve Zhang, 2002: 508-517). Bu süratli ilerleme ve farklılaşma hem uygulamacıları ve hem de akademideki kişileri söz konusu konu hakkında farklı çalışmalar yapmaya itmiştir.

İnternet sayfası dizaynı nitelikleri, hem alıcının güvenini kazanma aracılığıyla dolaylı olarak, hem de satın alma niyetini direkt şekilde etkilediği bilinir (Ganguly vd., 2009; Ou ve Sia, 2010). İnternet sayfası dizaynı, alıcıların online alışveriş yapma kararında etkili olabilmekte (Shergill ve Chen, 2005:82) ve müşteri ilişkilerinde, alıcının desteğini kolay hale getirme ve müşterileri sanal bir ortamda sahici alıcılar haline getirme anlamında kilit bir role sahiptir (Hausman ve Siekpe, 2009: 11).

İletişim ve bilgi teknolojileri alanında ortaya çıkan yenilikler, ilk önce ticarete olacak şekilde pek çok alanda yaşanan değişim ve yeniliklere öncülük etmiştir. İnternetin hem kurumlar hem de müşteriler için farklı seçenekleri gün yüzüne çıkarmasıyla müşteri davranışları da başka bir boyut kazanmıştır (Marangoz vd. 2019: 3). Sanal ortamda pazarlama olanağının gelişmesi pazarlama öğeleri arasında bulunan fiyat, dağıtım, mal ve tutundurma etkinliklerinin alıcıların niteliklerine uygun şekilde değerlendirilmesini, sınıflandırılmasını ve değiştirilmesini mecburi duruma getirmiştir. İnternet üzerinden satış gerçekleştiren satıcıların sundukları fiyatlar, ödeme yollarının çeşitlenebilir olması ve kapıya teslim gibi taşıma imkanlarının kolay ve uygun olması online alışverişini müşteriler açısından daha da cazip kılmaktadır. Öte yandan online alışveriş, alıcılar bakımından da daha az maliyetli bir satış kanalı yaratmaktadır (Armağan ve Temel, 2018: 623). Aynı zamanda, teknolojik hizmetler ve internet aracılığıyla kolay alışveriş, iletişim, alıcı kredibilitelerini ölçme, kurumun mali durumunu ele alabilme gibi olanaklar da gün yüzüne çıkmıştır (Ugrin, Pearson ve Odom, 2007: 77). Her geçen gün hızlanan globalleşme, kurumların alıcı ve personelleriyle hem zaman hem de mekân kaynaklı engellerin de üstesinden gelmesine imkân sağlamıştır. Öte yandan piyasa içerisinde daha küçük çaplı işletmeler çok daha büyük şirketler ile rekabet edebilir duruma gelmiştir. Ayrıca gider, işçilik, zaman, insan kaynakları, depo, mağaza gibi önemli ticari kavramlarda yaşanan tasarruflarla kurumların rekabet gücü artmıştır (Öcel ve Arslan, 2019:1103).

Günümüze gelinceye kadar elektronik ortamda alım gerçekleştiren kişilerin genel profili eğitim düzeyi iyi, üst seviye gelir grubunda yer alan erkek müşterilerken, artık online alışveriş yapan, kadın ve genç sayısında ciddi bir artışın yaşandığı görülmektedir. E-ticaret kavramının her geçen gün gündelik hayatın ayrılmaz parçalarından biri haline dönüşmesi, kadınlara dair ürün skalasının genişlemesi, kadın müşterileri sanal alışverişe yönlendirmiştir. Bunun yanı sıra elektronik ortamdan alım yapan müşteriler, orta sınıf perakende tüketici düzeyine geçiş yapmakta, eğitim düzeyi de genele yaklaşmaktadır (Levy ve Weitz, 2001: 80-81).

2. MÜŞTERİ BAĞLILIĞI

Müşteri bağlılığına ilişkin bir yaklaşım meydana getirebilmek için ilk olarak “Müşteri” sözcüğünün ne şekilde tanımlandığından söz etmek gerekir. Literatüre bakıldığında pek çok müşteri tanımlaması gerçekleştirildiği görülebilir. Satış, pazarlama, kaynak kullanımı, mal, ilişki, hizmet, kâr elde etme ve uzun vadeli büyüme süreci kavramı gündeme geldiğinde tüm şirketlerin orta noktasında müşterilerin olduğu bilinmektedir. 20. Yy’in başlarında ilk kez “Müşteri” kavramı ortaya çıkmıştır. Buna karşın müşteri kelimesinin anlamının şirketlerce iyi seviyede algılanması ortalama yüz yıl sürmüştür. Müşteri, herhangi bir kurumun tedarik ve hizmet sağlayıcı aracılığıyla vereceği hizmeti en son seviyeye erdirdiğinde, gereksinimlerini gidermek için hizmeti alan ve satın aldığı şeyin karşılığında, parayı bir değişim aracı olarak kullanan, dolayısıyla da kurumun devamlı karşılıklı ilişkileri daha iyi düzeye getirmek için birlikte çalıştıkları birey ya da şirketler şeklinde isimlendirilmektedir (Swift 2001, 1). Karabulut tarafından ifade edilene göre (1989); müşteri, bireysel talepleri, arzu ve gereksinimleri çerçevesinde kurumların aslında pazarlama öğelerini satın alabilen ve bunun için uygun kapasiteye sahip olan gerçek bir birey şeklinde değerlendirilmektedir (Kılınç 2005, 311).

Bir diğer ifade ile, spesifik bir mağazadan veya kuruluştan düzenli sıklıklar ile mal veya hizmet alan birey “müşteri” olarak isimlendirilir. Burada müşterinin malı satın almaktaki amacı ticari bir sebebe dayalıysa “ticari müşteri” olarak adlandırılır (Odabaşı ve Barış 2017, 20). Sprague vd. (1992) tarafından müşteri kavramı, yalnızca mal ya da hizmet alan insan bir diğer ifade ile dış müşteri şeklinde değil, mal ya da hizmetten etki görebilen bireyler, organizasyonlar, sistem ve prosesler başka bir deyişle iç müşteri şeklinde ele almak gerekli olduğu ifade edilmiştir (Eroğlu 2005, 9). Burada da olduğu gibi, müşteri olgusu pek çok taraftan değerlendirilip sınıflandırılmaktadır. Literatür incelendiğinde göze çarpan diğer bir çalışma, kurumların hedeflerine erişebilmesi için ilk olarak müşteri taleplerinin tespit edilmesinin gerekli olduğundan söz eder ve bu bağlamda müşteri üzerine odaklanmanın ehemmiyeti dolayısıyla, müşteri kavramını iç ve dış müşteri şeklinde iki başlıkta örnekleyip incelemektedir. Yapılan bir çalışmada eğitim hizmetlerine odaklanılmış, iç müşteri; eğitim sunan eğitimciler, hizmetten faydalanan öğrenciler ve kurum içerisinde görev alan idari yetkililerdir. Burada dış müşteri olarak değerlendirilenlerse, eğitim kurumunun gerçekleştirdiği süreçten etki gören hem resmi hem de özel nitelikli kurumlar, şirketler, öğrenci aileleri ve halktır. Dış müşterinin memnun olabilmesi için ilk olarak iç müşteri memnuniyetinin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Nitekim dış müşterinin memnuniyeti, iç müşteri memnuniyetinin bir neticesi olarak meydana gelmektedir. Dolayısıyla iç müşteriyi tatmin ederek çok daha nitelikli bir eğitim verebilmek için eğitimcilere, öğrencilere ve kurum içerisinde görev alan personellere uygun şartların oluşturulması gereklidir (Yıldız ve Ardıç 1999, 77).

3. MÜŞTERİ GÜVENİ

Güven olgusu sağlıklı bir karakterin beslenmesini sağlayan oldukça mühim etmenlerden bir tanesi olmakla beraber bireyler arasında kurulan ilişkilerinde temelinde yer almaktadır. Güven herhangi bir iş ortaklığının

yapılabilmesi için birincil gereksinim olarak değerlendirilir. Sosyal çevrelerde ve piyasalarda sağlamlığın temelini meydana getirme konusunda ciddi bir göreve sahiptir. Güven herhangi bir ilişki içerisindeki tarafların iş ortaklığı yapmasına imkân sağlamasının yanında, ilişkileri kötü etkileyebilecek kavgaların azalmasını sağlayabilir, işlem masraflarını düşürebilir, ilişki için uygun olacak organizasyonel formlar tasarlayabilir, geçici olarak nitelendirilen iş gruplarının oluşumunu süratli şekilde kolay hale getirir ve bunun yanı sıra kriz karşısında efektif bir karşılık oluşturabilir (Rousseau vd., 1998). Psikologlar tarafından güven konusunda gerçekleştirilen çalışmalar genellikle güvenilen ve güvenen kişinin karakter özellikleri kapsamında limitlendirilir. Güven kavramı sosyologlar tarafından, bireyler arasında kurulan ilişkilerin ayrılmaz bir bölümü şeklinde değerlendirilirken; ekonomistler tarafından bu kavram, hesaba uygun oluşu ya da kurumsallık nitelikleri ile incelemiştirlerdir.

Müşteri güveni kavramı, herhangi bir ilişkide, ilişkiyi kuran taraflardan bir tanesinin karşıdaki kişi tarafından verilmiş sözlerin tutulacağına dair olan inancının düzeyini ortaya koyan bir boyut olarak açıklanabilir. Bireyler arası kurulan ilişkilerin temelini meydana getirir ve iş ortaklığı için ilk gereksinimlerden biridir. Pazarlarda ve sosyal alanlarda sağlamlık temelini meydana getirmede ciddi bir öneme sahiptir. Müşteri güveni üzerinde etkili olan faktörler ise verilen biçimde listelenebilir (Hacıfendioğlu ve Çolular, 2008):

- Somut varlıklar,
- Güven aşılama,
- Tavsiye edilebilirlik,
- Hevesli (istekli) olma,
- Ambiyans (atmosfer, ortam),
- Empati

Morgan ve Hunt (1994), son dönemlerde gerçekleştirilen çalışmalarda güven kavramının, müşteri ile satıcı arasında kurulan iletişimi belirleyen en temel faktör olduğunu ifade etmiştir. Alıcı ile satıcı arasında kurulan ilişkide, güven olgusu kilit bir role sahiptir ve uzun vadeli ilişkilerde taraflardan her ikisini de üç ayrı şekilde etkileyebilir (Şahin, 2003):

- İlişki halindeki tarafların beraber kurdukları iş ortaklıkları ve gerçekleştirdikleri yatırımlar güven sayesinde devam ettirilebilir.
- Alıcı-müşteri arasındaki ilişkisinde güven olgusuna değer veren kurumlar kısa vadeli ve ilgi çekici imkânlar sunan tercihler karşısında direnerek, hali hazırda ilişkiyi sürdürdükleri taraflarla uzun vadede daha fazla fayda elde etme temeline dayanan bir ilişkiyi seçerler. Böylece nakliye, bürokrasi ve sigortalama giderleri de azaltılmış olur.

- Karşıt taraflar, ilişki içerisinde olan paydaşların fırsatçı tavır takınmayacağına güvenerek, riskli olan yatırımları dikkati şekilde değerlendirerek başlatma konusunda bir karara varabilirler.

4. YÖNTEM

Araştırma evrenini Kırşehir’de yaşayan bir perakendeci internet satış sitesinden alışveriş yapan tüketiciler oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme ise bir perakendeci internet satış sitesinden alışveriş yapan 500 katılımcı olarak belirlenmiştir. % 5 hata (% 95 güven) ile örneklem belirlenmek istendiğinde, evrenin 1.000.000 birimden oluştuğu durumda ise 384’tür (Cohen vd., 2000: 95). Araştırmada örnekleme yöntemi olarak kolayda örnekleme yöntemi kullanılacaktır. Kolayda örnekleme yöntemi, evrene üye olanların kesin olarak belirlenemediği durumlarda kullanılan bir teknik olup, bu yöntemde evrene ulaşmanın daha kolay ve maliyetinin az olduğu ifade edilmektedir (Coşkun vd., 2019: 170).

Belirlenen 384 örneklem sayısı, evren sayısının belli olduğu durumlarda kullanılabilir bir yaklaşımdır. Bu doğrultuda evren tam olarak bilinmediğinden bir perakendeci internet satış sitesinden alışveriş yapan tüketicilere 500 anket formu uygulanacaktır. Araştırma kapsamında 450 kişiye ulaşılmış ve veri toplama süreci sonlandırılmıştır. Elde edilen veriler SPSS 24.00 paket programına kodlanmış, eksik ve hatalı veriler araştırma kapsamından çıkarılmıştır. Araştırma kapsamından çıkarılan verilerden sonra 418 anketin değerlendirmeye uygun olduğu görülmüştür.

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket tekniğinden yararlanılmıştır. Çalışmada nicel araştırma yöntemi kullanılarak veriler toplanacaktır. Veri toplamak için basılı anket formu oluşturulmuştur. Basılı anket online ankete çevrilmiştir. Belirlenen örneklem doğrultusunda katılımcı sayısı 500 olarak belirlenmiştir. Hazırlanan anket formu demografik özellikler, müşteri güveni ve müşteri bağlılığı ölçekleri kullanılarak oluşturulmuştur. Paylaşılan Değer Ölçeği, Morgan ve Hunt (1994); İletişim Ölçeği, Morgan ve Hunt (1994) ve Moorman vd. (1993); Faydacı Davranış Ölçeği, Morgan ve Hunt (1994) ve Klang (2001); Gizlilik ve Güvenlik Ölçeği Cheung ve Lee (2001) tarafından geliştirilmiştir. Yapısal güven için önlemler Morgan ve Hunt (1994) ve Egger'den (2000) alınmıştır. Güven ölçeğinin alt boyutları olan ilişki çıkarı, ayrılmanın maliyeti ve bağlılık ölçekleri ise, sonlandırma maliyetleri ve ilişki taahhüdü için ölçüm ölçekleri, Morgan ve Hunt (1994) ve Dabholkar'dan (1996) alınmıştır.

Araştırmada sınanmak üzere aşağıdaki hipotezler geliştirilmiştir:

H1: Müşteri güveni ile müşteri bağlılığı arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

H2: Müşteri güveni müşteri bağlılığını pozitif yönlü ve anlamlı bir şekilde etkilemektedir.

5. VERİLERİN ANALİZİ VE BULGULAR

Bu araştırmadan elde edilen verilerin analizi SPSS paket programı ve SPSS AMOS paket programı aracılığı ile yapılmıştır. Öncelikle anketler elde edilen veriler için frekans analizleri, verilerin normal dağılıma uyup

uyumama durumu ve araştırma değişkenleri arasındaki ilişki analizleri yapılmıştır. Bu analizlerden elde edilen bulgulara göre araştırma kapsamında oluşturulan hipotezler test edilmiştir.

Çalışma verilerinin tanımlayıcı istatistikleri elde edilmiş ve tablolarda verilmiştir. Bunun yanında elde edilen çarpıklık ve basıklık katsayılarına göre verilerin normal dağılıma uygunluğu incelenmiştir. Çarpıklık ve basıklık katsayılarının -1,5; +1,5 aralığında olması dolayısı ile ölçek ve alt boyutlarının normal dağılıma uygun olduğu görülmüştür (Tabachnick & Fidell, 2013).

Tablo 1. Tanımlayıcı İstatistikler ve Güvenirlik Analizi

	Minimum	Maximum	Ort.	Std. Sapma	Çarpıklık	Basıklık	Cronbach Alfa
Müşteri Güveni	1,00	5,00	3,47	0,63	-0,403	1,003	0,82
Müşteri Bağlılığı	1,00	5,00	3,44	0,70	-0,263	0,588	0,86

Tablo 1’de müşteri güveni ve müşteri bağlılığı ölçeklerinin Cronbach Alfa katsayısına göre güvenilir ölçekler olduğu anlaşılmıştır. Araştırma kapsamında incelenen katılımcılara ait sosyo-demografik bilgiler Tablo 2’de sunulmaktadır.

Tablo 2. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

		n	%
Yaşınız	18-25 Yaş Arası	159	38,0
	26-30 Yaş Arası	38	9,1
	31-35 Yaş Arası	42	10,0
	36-40 Yaş Arası	67	16,0
	41-45 Yaş Arası	52	12,4
	46 Yaş ve Üzeri	60	14,4
Cinsiyetiniz	Kadın	258	61,7
	Erkek	160	38,3
Medeni Durumunuz	Bekâr	255	61,0
	Evli	163	39,0
Öğrenim Düzeyiniz	İlköğretim	27	6,5
	Lise ve Dengi	73	17,5
	Önlisans	159	38,0
	Lisans	98	23,4
	Lisansüstü	61	14,6
Aylık Geliriniz	8500 TL’den az	175	41,9
	8501-10000 TL	67	16,0
	10001-15000 TL	84	20,1
	15000’den fazla	92	22,0
Mesleğiniz	Özel Sektör Çalışanı	56	13,4
	Kamu Sektörü / Memur	108	25,8
	Serbest Meslek/ İş yeri sahibi	40	9,6
	Öğrenci	131	31,3
	İşçi	19	4,5
	Emekli	15	3,6
Son 1 yıl içerisinde Trendyoldan kaç kez alışveriş yaptınız?	Çalışmıyor / Ev Hanımı / İşsiz	49	11,7
	1-3 kez	216	51,7
	4-6 kez	80	19,1
Trendyolu ne sıklıkla kullanıyorsunuz?	6’dan fazla	122	29,2
	Hergün	52	12,4
	Haftada bir kez	28	6,7
	Haftada birkaç kez	28	6,7
	Ayda bir kez	53	12,7

	Ayda birkaç kez	164 121	39,2 28,9
Trendyolda en çok hangi ürün üzerine alışveriş yapıyorsunuz?	Gıda Giyim Teknolojik Ürün Mobilya Kozmetik Ürün Aksesuar	32 231 66 11 44 34	7,7 55,3 15,8 2,6 10,5 8,1

Tablo 2’de araştırma kapsamındaki katılımcıların sosyo-demografik bilgileri detaylı bir şekilde verilmiştir. Araştırmada değişkenler arasındaki ilişkileri belirlemek amacıyla korelasyon analizi yapılmıştır. Yapılan korelasyon analizi sonuçları Tablo 3’te verilmektedir.

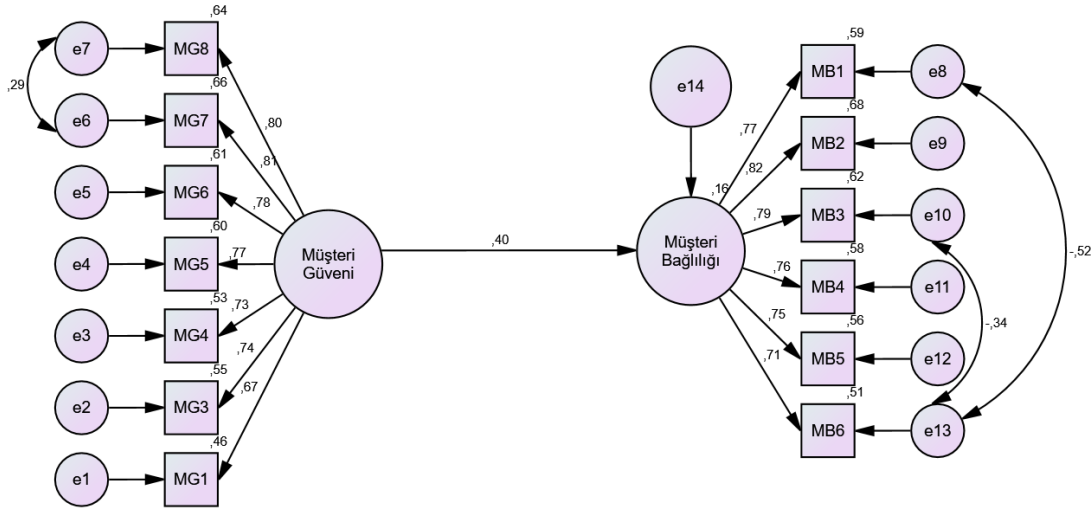
Tablo 3. Araştırma Değişkenleri Arasındaki İlişkilere Yönelik Korelasyon Analizi

		Müşteri Güveni	Müşteri Bağlılığı
Müşteri Güveni	Korelasyon	1	0,395**
	p		0,000
	n	418	418
Müşteri Bağlılığı	Korelasyon	0,395**	1
	p	0,000	
	n	418	418

** p<0,001

Tablo 3’te araştırma değişkenleri arasında yapılan korelasyon analizine ilişkin bulgular sunulmaktadır. Buna göre müşteri güveni ile müşteri bağlılığı arasında pozitif yönlü orta düzeyde ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkin olduğu görülmektedir. İki değişken arasındaki ilişkinin yaklaşık % 40 olduğu söylenebilir. Araştırma değişkenleri arasında çoklu doğrusallık problemi olmadığı korelasyon değeri (0,395) ile görülmektedir. Araştırmadan elde edilen veriler ve değişkenler arası ilişkiler için yapısal eşitlik modellemesi kullanılmıştır. Bu bağlamda müşteri güveni bağımsız değişken olarak ele alınırken müşteri bağlılığı bağımlı değişken olarak ele alınmıştır. Müşteri güveninin müşteri bağlılığı üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla kurulan yapısal eşitlik modeli Şekil 1’de sunulmuştur.

Şekil 1. Müşteri Güveni İle Müşteri Bağlılığı Arasında Oluşturulan Yapısal Eşitlik Modeli

Şekil 1’de sunulan müşteri güveni ile müşteri bağlılığı arasında oluşturulan yapısal eşitlik modeli uyum iyiliği değerleri tabloda verilmektedir.

Tablo 4. Müşteri Güveni İle Uyum Müşteri Bağlılığı Arasında Oluşturulan Yapısal Eşitlik Modeli Uyum İyiliği Değerleri

Uyum Kriterleri	Mükemmel Uyum	Kabul Edilebilir Uyum	YEM Modeli
χ^2/sd	≤ 3	≤ 5	3,802
RMSEA	$0 < RMSEA < 0.05$	$0.05 \leq RMSEA \leq 0.10$	0,079
SRMR	$0 \leq SRMR < 0.05$	$0.05 \leq SRMR \leq 0.10$	0,045
NFI	$0.95 \leq NFI \leq 1$	$0.90 \leq NFI \leq 0.95$	0,922
TLI	$0.95 \leq NNFI \leq 1$	$0.90 \leq NNFI \leq 0.95$	0,937
CFI	$0.95 \leq CFI \leq 1$	$0.90 \leq CFI \leq 0.95$	0,948
GFI	$0.95 \leq GFI \leq 1$	$0.90 \leq GFI \leq 0.95$	0,919

Müşteri güveni ile müşteri bağlılığı arasında oluşturulan yapısal eşitlik modeli uyum iyiliği değerlerine göre değerlerin kabul edilebilir sınırlarda olduğu görülmüştür. Oluşturulan modele göre değişkenler arasındaki değerler Tablo 5’te sunulmuştur.

Tablo 5. Müşteri Güveni İle Uyum Müşteri Bağlılığı Arasında Oluşturulan Yapısal Eşitlik Modeli Katsayıları

			Std β	β	Std. Hata	t	p	R ²
Müşteri Bağlılığı	←	Müşteri Güveni	0,395	0,436	0,050	8,793	***	0,15

β =Katsayılar; Std β =Standardize Katsayılar; Std Hata=Standart Hata; t=kritik oran; p=anlamlılık; R²= Varyans Açıklama Değeri; ***=p<0,001

Tablo 5’te müşteri güveni ile müşteri bağlılığı arasında oluşturulan yapısal eşitlik modeli katsayılarına yer verilmiştir. İki değişkenden müşteri güveni bağımsız değişken olarak ele alınırken müşteri bağlılığı bağımlı

değişken olarak ele alınmıştır. Yapılan analize göre müşteri güveni ile müşteri bağlılığı arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki ($\beta=0,39$; $p<0,001$) bulunmuştur. Bu bulgu korelasyon analizi de örtüşmektedir. Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkendeki değişimi açıklama oranı %15'tir.

6. TARTIŞMA VE SONUÇ

Yapılan bu araştırma çalışmasının amacı online alışverişte perakendeciye olan müşteri güveninin müşteri bağlılığı üzerindeki etkisini ölçmektir. Araştırmadan elde edilecek olan verilerin online alışverişte müşteri güveni ve müşteri bağlılığının sağlanması açısından önem arz etmektedir. Araştırma kapsamında anket çalışması yapılacak olup, anket formlarından elde edilen verilerin analizi SPSS paket programı ve SPSS AMOS paket programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Anketlerden elde edilen veriler için frekans analizleri, verilerin normal dağılıma uyup uymama durumu, sosyo-demografik değişkenler ile ölçek puanları arasındaki analizler ve araştırma değişkenleri arasındaki ilişki analizleri yapılmıştır. Analizlerden elde edilen bulguları aşağıdaki gibi değerlendirmek mümkündür.

Müşteri memnuniyetinin müşteri bağlılık düzeyi üzerinde pozitif yönde ve anlamlı bir şekilde etkilemektedir. Bu durumu Groth'un (2005), Anaza ve Zhao'nun (2013), Chen ve arkadaşlarının (2015), Ponnusamy ve Ho'nun (2015), Zhu ve arkadaşlarının (2016), Chien-Jung'un (2017) ve Nagy ve Marzouk'un (2018) gibi ilgili çalışmalarla desteklenmektedir.

Araştırma sonucunda yapılacak öneriler aşağıda sıralanmıştır:

- Online alanda hizmet veren işletmelerin internet sayfalarını ve uygulamalarının ara yüzlerini daha kullanışlı kolay anlaşılabilir şekilde tasarlamaları kendilerine yarar sağlayacaktır.
- Kullanıcıların online alışverişi fiziki alışverişe göre daha cazip bulmaları ve fayda algılarının artırılması için ödeme sistemleri güvenliği, hızlı kargo erişimi vb. faaliyetlerle cazip hale getirilebilir.
- Kullanıcılara yönelimlerini artırmak için çeşitli kampanya veya promosyon çalışmaları gerçekleştirilebilir.

Yapılan bu çalışma Trendyol e-perakende sitesinden alışveriş yapan müşteriler ile gerçekleştirilmiştir. Başka e-perakende sitelerinden alışveriş yapan müşterilerle araştırma tekrarlanarak, ortaya çıkan sonuçları karşılaştırmak yararlı olabilir. Ayrıca farklı bölgelerde, farklı demografik özelliklere sahip kesimlerde anket çalışmasının uygulanması farklı sonuçlar elde edilmesine etki edebilmektedir.

KAYNAKÇA

- Anaza, N. A. ve Zhao, J. (2013). Encounter-based Antecedents of E-Customer Citizenship Behaviors. *Journal of Services Marketing*, 27(2): 130-140.
- Armağan, E. ve Temel, E. (2018), Türkiye'de Online Kompulsif Alışveriş Davranışı Üzerine Ampirik Bir Çalışma, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(4), 621-653.
- Chen, K. H., Hsieh, K. J., Chang, F. H. ve Chen, N. C. (2015). The Customer Citizenship Behaviors of Food Blog Users. *Sustainability*, 7: 12502-12520.

- Civelek, M. E. (2017), İşletmeden Tüketicieye (B2c) Elektronik Ticaret Alanında Faaliyet Gösteren İşletmelerin Web Sitelerini Yönetmelerinin Net Fayda Üzerine Etkisi: Kavramsal Model Önerisi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme ABD. Yayımlanmamış Doktora Tezi
- Cohen, L., Manion, L., Morrison, K. (2000). *Research Methods in Education*, (5th ed). Routledge Falmer, Taylor&Francis Group.
- Coşkun, R., Altunışık, R., Yıldırım, E. (2019). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. (10. Baskı). Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Egger, F. N. (2000). Towards a model of trust for e-commerce system design. Working paper. Center for User-System Interaction, Eindhoven University of Technology, Eindhoven.
- Eroğlu, E. (2005). Müşteri memnuniyeti ölçüm modeli. İÜ İşletme Fakültesi İşletme Dergisi, 34(1), 7-25.
- Friedman, T. L. (2009), *Yirmi Birinci Yüzyılın Kısa Tarihi Dünya Düzdür*, Çev. L. Cinemre, Boyner Yayınları: İstanbul.
- Ganguly, B., Dash, S. B. ve Cyr, D. (2009). Website characteristics, trust and purchase intention in online stores:-an empirical study in the Indian context. *Journal of Information Science & Technology*, 6(2), 24-44.
- Groth, M. (2005). Customer as Good Soldiers: Examining Citizenship Behaviors in Internet Service Deliveries. *Journal of Management*, 31(1), 7-27.
- Hacıefendioğlu, Ş.ve Çolular, N, (2008) ‘‘ İlişkisel Pazarlamada Güven Unsuru ve Otel İşletmelerinde Uygulama’’ Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, c.16, s. 2, ss. 107-126.
- Hausman, A. V. ve Siekpe, J. S. (2009). The effect of web interface features on consumer online purchase intentions. *Journal of Business Research*, 62(1), 5-13.
- Kılınç C. Ç. (2005) Sağlık Sektöründe Faaliyette Bulunan Hastane İşletmelerinde Müşteri İlişkileri Yönetimi Üzerine Bir Araştırma. *Review of Social* 9(10): 309-332.
- Klang, M. (2001). Who do you trust? Beyond encryption, secure e-business. *Decision Support Systems*, 31(3). 293-302.
- Levy, Michael ve Weitz, Barton A., (2001): *Retailing Management*, New York: McGraw-Hill Irwin.
- Li. N & Zhang P.(2002). ‘‘Consumer Online Attitudes and Behavior: An Assessment of Research’’, Eighth Americas Conference on Information Systems, 508-517.
- Marangoz, M. Özkoç, H.H. ve Aydın, E. A. (2019), Tüketicilerin İnternet Üzerinden Alışveriş Davranışlarının Açıklanmasına Yönelik Bir Çalışma, Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi, 11(1), 1-22.
- Morgan, R. M. ve Hunt, S. D. (1994), ‘‘The Commitment – Trust Theory of Relationship Marketing’’, *Journal of Marketing*, 58(3), 20-38.
- Nagy, E. S. A. ve Marzouk, W. G. (2018). Factors Affecting Customer Citizenship Behavior: A Model of University Students. *International Journal of Marketing Studies*, 10(1): 54-70.
- Odabaşı, Y. (2017). Satışta ve Pazarlamada Müşteri İlişkileri Yönetimi (CRM), 10.Baskı, Aura Yayıncılık. İstanbul.
- Öcel, Y. ve Arslan M. H, (2019), İnternet Alışverişi İle Tüketici Güveni Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(71), 1103-1119.
- Pilatin, A., & Dilek, Ö. (2021). Tüketicilerin online alışveriş alışkanlıklarının demografik özellikler bakımından incelenmesi doğu karadeniz şehirleri üzerinde bir araştırma. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(1), 11-28.
- Rousseau D. M., Sıktın S. B., Burt R. S. ve Camerer C. (1998) ‘‘Not So Different After All: A Cross-discipline View of Trust’’, *Academy of Management Review*, Vol. 23, No.3, pp. 393-404.
- Ponnusamy, G. ve Ho, J. S. Y. (2015). Customers as Volunteers? E-Customer Citizenship Behavior and Its Antecedents. *Information Management and Business Review*, 7(3): 50-58.
- Shergill, G. S. ve Chen, Z. (2005). Web-based shopping: consumers’ attitudes towards online shopping in New Zealand. *Journal of Electronic Commerce Research*, 6(2), 79-94.
- Sprague, J.C., Gopalakrishnan, K.N. ve McItyre, B.E. (1992), *Implementing Internal Quality Improvement With The House of Quality*, Quality Progress, USA.
- Swift, R. S. (2001). *Accelerating customer relationships: Using CRM and relationship technologies*. Prentice Hall Professional.
- Şahin, A. (2003). İşletmeden İşletmeye Elektronik Ticaretin Gelişmesinde İlişkisel Pazarlamanın Rolü - Güven Odaklı Bir Analiz. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, c. 10, s. 2, ss. 21-30.
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics*. Boston, Pearson.
- Taşlıyan, M., (2006), *Elektronik Ticaret, Kavramlar ve Uygulamalar*, Sakarya Kitabevi.
- Ugrin, J.M., Pearson, J.M., Odom, M.D. (2007), Profiling cyber-slackers in the workplace: Demographic, cultural, and workplace factors. *Journal of Internet Commerce*, 6(3), 75-89.

Yıldız, G. ve Ardıç, K. (1999). Eğitimde toplam kalite yönetimi. *Bilgi Dergisi*, 1(1), 73-82.

Zhu, D. H., Sun, H. ve Chang, Y. P. (2016). Effect of Social Support on Customer Satisfaction and Citizenship Behavior in Online Brand Communities: The Moderating Role of Support Source. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 31: 287-293.

FARKLILAŞAN EMEK MÜCADELELERİ VE DİJİTAL EMEK PLATFORMLARI: İSTANBUL'DA TESLİMAT VE ULAŞIM HİZMETLERİ

Batuhan ERSÖZ

Tokat Gaziosmanpaşa University, Faculty of Health Sciences, Department of Social Services, Taşlıçiftlik Campus
ORCID: 0000-0002-1094-8220

Altan BAŞARAN

Marmara University, Faculty of Economics, Department of Labor Economics and Industrial Relations, Göztepe Campus
ORCID: 0000-0002-1338-9460

ÖZET

Dijital emek platformları çeşitli hizmetlerin sağlanmasında emek arzı ile emek talebi arasında köprü kuran önemli araçları oluşturmaktadır. Fakat platformlardaki özellikle bireyselleşme ekseninde şekillenen yeni çalışma ilişkileri emek açısından sosyal koruma ve güvence eksikliği gibi sonuçlar da meydana getirmektedir. Bununla birlikte, gerek dijital platformların belirli bir hizmet alanında faaliyet göstermesi, gerekse emeğin dijital platformlarda çalışması küresel ölçekte homojen bir görünüm sergilememektedir. Özellikle ülkelerin yapısal, kurumsal, sosyal ve ekonomik özellikleri dijital platformların faaliyetlerinin kurumsallaşmasında etkili olmaktadır. Bu farklılıklarla benzer alanlarda faaliyet gösteren dijital platformlarda veya aynı dijital platform içinde dahi karşılaşılabilir. Bu çalışma kapsamında, İstanbul'da mekânsal hareketliliğin çeşitli formlarını içeren dijital platformların farklı emek katmanları ile kurduğu ilişki değerlendirilmektedir. Çalışmada iki yönlü bir analiz yapılmakta, emek hareketleri platformlar içinde ve platformlara karşı olmak üzere kategorize edilmektedir. Teslimat hizmetleri ve kent içi ulaşım alanında hizmet sunan platformlara ayrı ayrı odaklanılmakta, iki farklı istihdam alanındaki mücadeleler analiz edilmektedir. Çalışma sonucunda dijital platformlarda faaliyet gösteren kuryeler açısından örgütlenme ve işçileşmeye ilişkin taleplerin merkezi konumda bulunduğu görülmektedir. Bu durum enformel bir örgütlenme süreci içinde kurumsallaşmaya dönük bir çabaya işaret etmektedir. Kent içi ulaşım alanındaki mücadele ise teslimat hizmetlerinden farklı olarak doğrudan küçük üretici konumdaki aktörlerin kentsel rantı dayalı rekabet alanında geliştirdiği bir mücadele süreci ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca kent içi ulaşım alanında özellikle yerel yönetimler üzerinden gelişen ilişkilerde küçük üreticilerin kurumsallaşmış meslek aktörleri olarak gösterdiği varlık, ilgili platformların engellenmesinde önemli rol oynamaktadır. Sonuç olarak dijital platformların faaliyetlerinin ve farklı istihdam alanlarındaki etkinliğinin mevcut kurumsal düzenlemeler ve sosyo-ekonomik yapıdan bağımsız olarak nitelendirilemeyeceği görülmektedir. İstanbul'da mekânsal hareketliliğin farklı formlarındaki yapılanmada ilgili meslek aktörlerinin bir sınıf olarak kurumsallaşmış reflekslere sahip olması da platformlarla kurulan mücadelede belirleyici olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dijitalleşme, Platform Çalışması, Emek Örgütlenmesi

DIFFERENTIATING LABOUR STRUGGLES AND DIGITAL LABOUR PLATFORMS: DELIVERY AND TRANSPORT SERVICES IN ISTANBUL

ABSTRACT

Digital labour platforms provide important tools that establish a bridge between labour supply and labour demand in the providing of various services. However, new working relations on platforms, especially shaped on the axis of individualisation, also bring about consequences such as lack of social protection and security for workers. In addition, both the activities of digital platforms in a specific service area and the employment of labour on digital platforms do not demonstrate a homogeneous pattern on a global scale. In particular, the structural, organisational, social and economic characteristics of countries have an impact on the institutionalisation of the activities of digital platforms. These differences can be encountered in digital platforms operating in similar fields or even within the same digital platform. Within the scope of this study, the relationship between digital platforms, which include various forms of spatial mobility in Istanbul, and different categories of labour is evaluated. The study conducts a two-way analysis, categorising labour movements within and against platforms. The study focuses on delivery services and urban transport platforms separately, and the struggles in two different areas of employment are analysed. As a result of the study, it is seen that demands for organising and recognition as workers are central for couriers operating on digital platforms. This situation points to an effort towards institutionalisation through informal organisation. On the other hand, unlike delivery services, the struggle in the field of urban transport reveals a process of struggle developed directly by the actors in the position of small producers in the field of competition based on urban rent. In addition, the presence of small producers as institutionalised professional actors, especially in the relations developed through local governments in urban transport, plays an important role in blocking the relevant platforms. As a result, it is seen that the activities of digital platforms and their effectiveness in different employment areas cannot be characterised as independently from the existing institutional arrangements and socio-economic structure. In addition, the fact that professional actors have institutionalised reflexes as a class is also decisive in the struggle against platforms.

Keywords: Digitalisation, Platform Work, Labour Organisation

TÜKETİCİ DAVRANIŞLARI ARAŞTIRMALARINDA SÖYLEM ANALİZİ YÖNTEMİ KULLANIMI

Dr. Öğr. Üyesi Alışan BALTACI
Yüksek İhtisas Üniversitesi Sağlık Hizmetleri MYO
ORCID: 0000-0002-3280-405X

ÖZET

Söylem analizi en geniş anlamıyla; yüz yüze konuşma, sözsüz etkileşim, görüntüler, semboller ve belgeler dahil olmak üzere dilsel verilerin analizi yoluyla anlaşılan sosyal hayatın incelenmesidir. Akademik araştırmalarda antropoloji, sosyoloji, uluslararası ilişkiler, iletişim çalışmaları ve siyaset bilimi dahil olmak üzere sosyal bilimlerin pek çok alanında başvurulan bir nitel analiz yöntemidir. Bu çalışmada, söylem analizinin tüketici davranışları alanında ne şekilde kullanılabileceğinin aktarılması amaçlanmaktadır. Öncelikle yöntemin kavramsal çerçevesi çizilmiş, ardından sistematik olarak nasıl uygulanabileceği aktarılmış ve nihayetinde tüketici davranışları alanında nasıl kullanılabileceği tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nitel Araştırma, Söylem Analizi, Tüketici Davranışları.

APPLYING THE DISCOURSE ANALYSIS METHOD IN CONSUMER BEHAVIOR RESEARCH

ABSTRACT

Discourse analysis is a method for understanding social life through linguistic data analysis, including face-to-face conversation, nonverbal interaction, images, symbols, and documents. It is a qualitative analysis method used in many fields of social sciences, including anthropology, sociology, international relations, communication studies, and political science in academic research. This study aims to convey how discourse analysis can be applied in consumer behavior research. First of all, the conceptual framework of the method is given. Then systematical application process of the method is defined. Finally, it discussed how it could be applied in consumer behavior research.

Key words: Qualitative Research, Discourse Analysis, Consumer Behavior.

GİRİŞ

Tüketici davranışları disiplini sosyoloji, antropoloji ve kültürel çalışmalar gibi sosyal bilimlerin diğer alanlarıyla iş birliği içerisinde çalışmaktadır. Bunun sebebi tüketim olgusunun satın alma süreci ve fonksiyonel fayda beklentisinden çok daha fazlasını ihtiva etmesidir. Zira tüketim bireyin başkalarıyla, nesnelere, teknolojiyle ve hayatla kendisini ilintilendirmesiyle alakalı, dünyayı yorumlama biçimine bağlı oldukça geniş bir kavramdır. Ayrıca günümüzde tüketim konusunun toplum ve birey arasındaki ilişkileri ve sosyal sınıflı belirleme, kimlik oluşturma, toplumsal iletişimi sağlama ve ritüeller gibi süreçlerle toplum inşasında önemli bir rol üstlendiği söylenmektedir (Askegaard ve Linnet, 2013). Buradan hareketle tüketici davranışları disiplinin, tüketicileri sosyal yapılarla sınırlandırılmış pasif ve itaatkâr unsurlardan ziyade başka bireylerle ve nesnelere etkileşimi olan, anlam arayışındaki özneler olarak ele aldığı söylenebilir.

Nitel araştırma yöntemleri, pazarlama ve tüketici davranışları alanı için her ne kadar yeni olmasalar da hala bu yöntemlerle açığa çıkartılabilecek çokça teorik bilginin bulunduğu söylenebilir. Buradan hareketle tüketici davranışları araştırmaları daha nitelikli ve yeterli bilgi üretebilmek için disiplinler arası bir yaklaşımla nitel analiz yöntemlerinden de istifade edebilmektedir. Bu kapsamda araştırmacılar tarafından başvurulabilecek yöntemlerden birisi de söylem analizidir.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. 1. Kavramsal Olarak Söylem Analizi

Söylem analizine geçmeden önce söylem kavramının tanımlanması yerinde olacaktır. Söylem geniş bir çerçeveye şu şekilde tanımlanabilir:

- Dilsel tanımlamanın en yüksek birimidir. Sesbirimler, biçimbirimler, kelimeler, deyimler, cümleler ve metinlerin üzerindedir.
- Konuşmak üzere yazılmış bir dil kullanımı örneğidir.
- Belirli bir durum bağlam (hukuk, tıp vb. dili gibi) içinde kurulmuş bir iletişimi ifade eder.
- Sözlü veya sözsüz herhangi bir yolla kurulan insan etkileşimidir.
- Yalnızca sözlü etkileşimdir.
- İletişimsel bir olayın tamamıdır (Bloor ve Bloor, 2007, Aktaran: Tenario, 2011).

Söylemlerin özünde kendilerine ait bir anlamları yoktur, bunların inşacı etkilerinin anlaşılabilmesi için araştırmacılar tarafından tarihsel ve toplumsal bağlamlarında ele alınmaları gerekmektedir. Herhangi bir söyleme ait anlamlar; ortaya çıktığı sosyal yapının içerisinde metinlerin üretilmesi, yayılması ve tüketilmesi yoluyla ortaya çıkar, desteklenir ve tartışılır (Hardy, 2001: 28). Bu noktada başvuru en etkili analiz tekniği söylem analizidir.

Söylem analizi, sosyo-dilbilim, psiko-dilbilim gibi farklı dilbilim disiplinlerindeki etkinlikleri ve konuları farklı söylem evreleriyle analiz etmek için kullanılan, dilbilimsel analizlerde sıkça kullanılan bir uygulamadır (Brown ve Yule, 1991). Söylem analizi; toplumsal roller ve ilişkiler, iletişim, kimlik ve iktidar ilişkilerinin sorgulanmasında temel yöntemlerden biridir (Johnstone, 2002).

Dil ve dilin insan eylemleri üzerindeki etkileri her ne kadar 1800'lerden beri incelenmiş olsa da modern söylem analizinin temellerinin 1960'larda Avrupa'da sosyal ve beşerî bilimlerin daha sonra yapısalcılık ve post-yapısalcılık olarak ya da daha genel anlamda Linguistik Dönüş olarak bilinen felsefi yenilenmesinin bir sonucu olarak atıldığı söylenebilir. Yöntem, 1970'lerde siyasal kavramların ve siyasal haberlerin toplumsal sorunların inşasında nasıl bir rol oynadığına ilişkin çalışmalarla ABD'ye yayılmıştır (Pedersen, 2009).

Bu yöntem, sosyal eylemi yapılandırmada dilin rolüne odaklanır, dolayısıyla söylem analizinin verisi dilsel metinlerdir (Sitz, 2008). Post-modernizmin çıktılarında biri olan söylem analizinin simge bilim ve sosyal

psikoloji ekseninde geliştiğini söylemek mümkündür (Baş ve Akturan, 2013). Buradan hareketle söylem analizinin iki temel varsayımı olduğu söylenebilir bunlar:

- Sosyal gerçeklik, keşfedilen bir şey değil anlamlı etkileşimler vasıtasıyla aktif olarak üretilen bir şeydir.
- Anlam ve sosyal gerçeklik, dünyaya yeni fikirler, nesnelere ve uygulamalar getiren, söylem adı verilen birbirleriyle ilişkili metin gövdelerinden ortaya çıkar (Crawford, 2004).

Tablo 1 Literatürde sıklıkla başvurulan söylem analizi türleri, Kaynak: Hodges vd., 2008.

Tür	Veri Kaynağı	Analiz
Formal Dilbilimsel Söylem Analizi	Yazılı ve sözlü metin örnekleri.	Metnin dil bilimsel, anlamsal ve gramatik açıdan nasıl kullanıldığının mikro analize tabi tutulmasıdır.
Ampirik Söylem Analizi	Yazılı veya sözlü dil ve metin örnekleriyle metnin sosyal ortamlarda kullanımına ilişkin veriler.	Dilin ve/veya metinlerin sosyal pratikleri inşa etme yollarının mikro ve makro analizi.
Eleştirel Söylem Analizi	Yazılı veya sözlü dil ve metin örnekleriyle metnin sosyal ortamlarda kullanımına ilişkin veriler ve bunları üreten kişi ve kurumlara dair bilgiler.	Söylemin kurum veya kişilerin düşünce ve söylemlerini nasıl inşa ettiğine dair makro analiz.

Söylem analizini diğer nitel analiz yöntemlerinden ayıran en önemli konu, sosyal gerçekliği olduğu gibi anlamak veya yorumlamak yerine gerçekliğin üretilme şeklini ortaya koymasıdır (Hardy, 2001). Başka bir ifadeyle söylem analizi, bir probleme dair kati çözümler sunmaktan ziyade konunun daha geniş bir bakış açısıyla kavranmasını ve algılanmasını sağlamaktadır (Baş ve Akturan, 2013).

1. 2. Söylem Analizinde Uygulama Basamakları

Söylem analizi, nitel bir araştırma yöntemi olması sebebiyle uygulanması esnasında genel nitel araştırma sürecinden önemli bir farklılık göstermemektedir. Sürecin pratik bir şekilde aktarılabilmesi için Tablo 2 oluşturulmuş ve işlem basamakları tanımlanmıştır.

Tablo 2 Söylem Analizinde Uygulama Basamakları, Kaynak: Yıldırım ve Şimşek, 2006; Wiggins, 2009; Baş ve Akturan, 2013; Baltacı, 2022.

Uygulama Basamağı	Yapılacak İşlemler
Araştırma Sorusunun Belirlenmesi	Araştırma yöntemine uygun, bir konuda araştırma sorusu belirlenir. Araştırma sorusu; tüketici şikayetleri, kurumsal internet sitelerinin beyanları, kanaat önderlerinin söylemleri, sosyal mecralarda yapılmış kullanıcı yorumları vb. konular üzerinden belirlenebilir.
Evren-Örneklemin Belirlenmesi ve Veri Kaynaklarının Tanımlanması	Araştırmanın sağlıklı bir şekilde tamamlanması ve doğru sonuç üretebilmesi için ihtiyaç duyulan asgari veri miktarı ve bu verinin kaynağı belirlenir. Burada dikkat edilmesi gereken konu, söylem analizinin kişilerle değil dil ile ilgilendiğidir. Dolayısıyla tanımlama kişiler üzerinden yapılmamalıdır.
Kodlama Şemasının Oluşturulması	Araştırma sorusundan hareketle incelenecek veride başvurulacak kodlar, literatürden dayanak alınarak belirlenir.
Verilerin Toplanması	Araştırma sorusuyla ilgili olarak sosyal etkileşime konu olan ses, metin, video gibi kayıtların toplanması aşamasıdır. Bu veriler sosyal medya gibi bazı mecralarda yığınlar halinde bulunabileceği gibi araştırmacı kendisi de mülakat, odak grup görüşmesi vb. nitel veri toplama yöntemleriyle de süreci yürütebilir.
Verilerin Kodlanması, Kategorilere Ayırma ve Tema Oluşturma	Eldeki veri setindeki cümleler anlamlarına göre parçalara ayrılır ve birbirleriyle ilintileri irdelenir. Nihayetinde veriler, araştırma sorusu çerçevesinde ihtiva ettikleri anlamlara göre kodlanır. Birbirine benzer soruların karşılığı olan kodlar bir araya getirilerek kategoriler, en az iki kategori bir araya getirilerek temalar oluşturulur.
Geçerliliğin Değerlendirilmesi	Genel itibariyle üç tür değerlendirme yönteminden bahsedilebilir: <ul style="list-style-type: none"> ➤ Görünüş Geçerliliği: Başvurulan ölçme aracının, gerçekten ölçme amacına hizmet edip etmediğinin değerlendirilmesidir. ➤ Kriter Geçerliliği: Kodlar ve farklı ölçme araçlarıyla uyum düzeyi olarak ifade edilebilir. ➤ Yapı Geçerliliği: Ölçme aracının, oluşturulduğu teori ve o teori içerisindeki diğer yapılarla uyum düzeyidir.
Güvenilirliğin Değerlendirilmesi	Güvenilirlik konusu iç ve dış olmak üzere iki başlıkta ele alınabilir. <ul style="list-style-type: none"> ➤ İç Güvenilirlik: Farklı araştırmacıların aynı veri setiyle aynı sonuçlara ulaşım ulaşamayacağıdır. ➤ Dış Güvenilirlik: Aynı araştırmanın farklı zamanlarda yapılmasının benzer sonuçlar üretip üretmeyeceğiyle ilgilidir. Dolayısıyla analizin farklı zamanlarda aynı veya farklı araştırmacılar tekrar edilerek ortaya çıkan boşlukların giderilmesi yerinde olacaktır.
Analiz ve Bulguların Raporlanması	Analiz neticesinde birbirleriyle ilintili görülen cümle, paragraf vb. açıkça ifade edilmelidir.
Tartışma ve Sonuçların Yazılması	Elde edilen bulgulardan öne çıkanlar genel itibariyle ortaya konulmalı ve literatür ekseninde tartışılmalıdır. Sonraki araştırmalar ve uygulayıcılar için bir yol haritası sunulmalıdır.

Ayrıca belirtmek gerekir ki söylem analizinde sözcük kullanımı ve dilbilgisinin yanı sıra konuşmadaki duraklamalar, beden dili gibi diğer ayrıntıların da dikkate alınmasında fayda vardır (Taylor, 2014).

1. 3. Tüketici Davranışları Araştırmalarında Söylem Analizi

Söylem analizinin bireyi piyasaya ve piyasadaki kurumlara bağlayarak tüketici haline getiren sistemle tüketim olgusunun fenomenolojik boyutların anlamlandırma süreçlerinde başvurulabilecek uygun bir yöntem olduğu söylenmektedir (Miller ve Rose, 1997). Zira bu yorumlayıcı yönelim, pazarlama araştırmacılarının, doğası gereği karmaşık, ikircikli ve sosyokültürel olan tüketici davranışlarını daha iyi anlamalarına yardımcı olabilir.

Tüketici davranışlarında söylem analizi süreci üç aşamadan oluşmaktadır;

- Metnin analizi: Bu aşamada kelime bilgisi, metin yapısı, dil bilgisi ve bağıntı gibi unsurların irdelemesi yapılır.
- Söylemsel uygulamanın analizi: İkinci aşamada taraflar arasındaki iletişimle oluşturulan anlam inşa süreçleri incelenir. Metnin nasıl üretildiği, dağıtıldığı, gücü ve tutarlılığı değerlendirilir.
- Sosyal uygulamanın analizi: Söylemde bulunan ekonomik, politik, kültürel ve ideolojik unsurlar ve metaforlar gibi karmaşık yapılar ele alınır (Fairclough, 1992; Aktaran: de Rezende ve Batinga, 2020).

Buradan hareketle söylem analizi, tüketicilerin veya kurumların anlatılarını anlamak ve anlamlandırmak için kullanılabilecek bir yöntemdir denilebilir.

Araştırmacı, analizini yapacağı konuyla ilgili bir söylemsellik alanı tanımlamalıdır. Bu alanın dışında kalan alanı tanımlamak için dışlanma kriterlerini belirlemelidir. Böylece bir söylemin içerisinde bulunan fakat araştırma konusuna dahil olmayan içeriğin analizi etkilemesi engellenmiş olur. Örneğin tren tek başına bir nesneyi tanımlarken geniş anlamda bir sosyal alanı da ifade edebilir. Araştırmacı, burada hangi anlamla ilgileniyorsa diğer anlamı dışlayarak analize dâhil etmemelidir. Burada iki kavram ortaya çıkmaktadır:

- Hegemonya (Üstünlük): Söylemler arasındaki sınırların net çizilmesi, bir uyumsuzluk olmaması.
- Antagonizm (Uyuşmazlık): Belirli bir söylem düzleminde farklı söylemler arasındaki açık uyumsuzluk durumudur (Jørgensen ve Phillips, 2002).

Söylem analizinde amaç, mevcut toplumsal ilişkileri sürdürmek için kullanılan dildeki gömülü söylemleri ortaya çıkartmaktır. Günümüzde iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerle birlikte söylem analizine konu olabilecek veri miktarı ve çeşidi de artmış olup, bunların analizi için de farklı yöntemler izlenmesi gerekebilmektedir. Bunda sosyal medyanın hem kurumsal hem de kişisel olarak oldukça aktif kullanılması da etkili olmuştur.

Örneğin medya kuruluşları haber siteleri için web analitikleri aracılığıyla sayfalarının trafiğini devamlı izlemektedirler. Bu veriler üzerinden farklı tüketici grupları için siteyi inceleme tarzlarına yönelik modeller çıkartılıp ve profiller oluşturulabilir. Bu bilgilere istinaden de site için içerik ve tasarım özellikleri kurgulanabilir. Böylece kurum kim için, hangi dille, ne konuda yazması gerektiğine dair somut bir bilgi elde eder. Bu konuda elde edilen başarı sadece kurum sitesi için bir tıklanma sayısı olarak ele alınamaz. Bu durum aynı zamanda internette reklam vermek isteyen diğer işletmeler için de başarılı sayfaları tercih edilebilir kılmaktadır (Bouvier ve Machin, 2018).

Diğer taraftan sosyal medyanın pek çok parçalanmış söylem topluluğuna ev sahipliği söylene de bu toplulukların altında ne tür ideolojilerin bulunduğu henüz tam olarak netleştirilmiş değildir (Bouvier, 2019). Tüketicilerin sosyal medyada yapmış oldukları paylaşımlar, söylemler, yorumlar, yüklemeler vb. netice itibarıyla ticari amaçlar için kullanılacağından bu mecranın asıl amaçlarından birinin de tüketimi arttırmak

olduğu söylenebilir (KhosraviNik, 2017). Bu türdeki verilerin işlenmesiyle siteler kişinin zevklerine ve ilgi alanlarına uygun içerikleri karşısına çıkartmakta ve onların sistemde kalma süresini arttırmaya çalışmaktadır.

Sosyal medya sitelerinin bir önemli faydası da veriyi belirli bir format dahilinde tasnif etmiş olmalarıdır. Örneğin LinkedIn’de kişinin kariyeri, Facebook’ta kişisel ilgi alanları gibi tasnif edilmiş pek çok veri vardır. Sosyal medyadaki bir diğer önemli veri kaynağı ise bu gibi mecralarda yapılan paylaşım ve yorumların aldığı olumlu olumsuz tepkilerdir. Bu tepkilerin de bir söylem karşısında ortaya çıktığı dikkate alınmalıdır.

Literatürde en sık başvurulan söylem analizi türleri Tablo 1’de verilmiş olmakla beraber tüketici davranışları alanında çok modlu söylem analizinin de etkin bir yöntem olarak kullanılabilceği söylenebilir. Dolayısıyla bu analiz türüne de değinmenin yerinde olacağı değerlendirilmektedir. Çok modlu söylem analizi; kelimelerle aktarılan içeriği müzik, jest, mimik, sembol, görsel gibi farklı verilerle bir araya getirerek analizin kapsamını genişleten güncel bir yaklaşımdır (O’Toole, 2010; O’Halloran, 2011). Bu şekilde birbirleriyle ilişkili olan farklı yapılar bir arada ele alınarak tek başlarına üretebileceklerinden daha fazla bilgi üretmeleri sağlanabilir. Çok modlu söylem analizi kullanımı internet ortamında bir arada bulunan ve birbirini tamamlayabilecek interaktif verilerin bir arada ele alınmasında başvurulabilecek bir yöntem olarak değerlendirilmektedir (Kress, 2009; Djonov vd., 2015). Bu yöntemde dikkat edilmesi gereken en kritik konu, toplanan farklı nitelikteki verilerin öncelik sıralamasının ve bu verilerin birbirleriyle nasıl ilişkilendirileceklerinin doğru bir şekilde tasarlanmasıdır (Bateman, 2008; O’Halloran, 2011). Araştırmacılar, süreci baştan doğru tasarlayamazlarsa analiz süreci oldukça karmaşık bir hal alabilir.

2. YÖNTEM

Araştırmanın evreni Türkiye’de tüketici davranışları alanında Türkçe olarak yayınlanmış ve yöntem olarak söylem analizi kullanılmış olan makalelerdir. İnternet üzerinden yapılan inceleme neticesinde şartları sağlayan 6 makale olduğu tespit edilmiş ve tamamına ulaşılmıştır.

Elde edilen makalelere ait başlık, anahtar kelimeler, özet, yayın yılı ve yazar unvanı bilgileri MS Office Word’e aktarılmıştır. Akabinde bu Word dosyaları MAXQDA 2020 programına yüklenmiş ve içeriklere dair kelime bulutları oluşturulmuştur.

3. BULGULAR

Yapılan incelemede en çok dikkat çeken konuların başında yöntem başvuran araştırmacılar arasında doçent yahut profesör gibi kıdemli akademisyenlerin bulunmamasıdır. Bir araştırma hariç araştırmaların tamamı tek yazarlıdır. Bahsi geçen istisna araştırmada ise iki yazar bulunmaktadır. Araştırmacıların unvanlarına göre dağılımları tabloda verilmiştir.

Tablo 3 Araştırmacıların unvanlarına göre dağılımı.

Unvan	Sayı
Lisans Üstü Öğrencisi	2
Arş. Gör.	2
Öğr. Gör.	1
Dr. Öğr. Üyesi	2

Yayımların yılları incelendiğinde en eski yayının 2010 yılında yapıldığı fakat akabinde 2018 yılına kadar başkaca bir çalışma yapılmadığı görülmektedir. Tüketici davranışları alanında söylem analizi kullanılarak yapılan çalışmaların büyük ölçüde son beş senede yapılmış olduğu anlaşılmaktadır. Yıllara göre yazılan makale sayıları tabloda görülmektedir.

Tablo 4 Araştırmaların yıllara göre dağılımı.

Yıl	Sayı
2021	1
2020	2
2019	1
2018	1
2010	1

Araştırma başlıkları incelendiğinde reklam, gösteriş, ilişki ve cinsiyet gibi ifadeler dikkat çekmektedir. Buradan hareketle araştırmaların genellikle reklamlar ve gösterişçi tüketimle ilgili yapılmış olduğu söylenebilir. Araştırma başlıklarından oluşturulan kelime bulutu, görselde paylaşılmıştır.

Şekil 1 Araştırma Başlıklarından Oluşturulan Kelime Bulutu

Araştırma özetleri, çalışmaların başlıkları ve kapsamlarıyla uyumlu olacak şekilde yazılmıştır. Özetlerde reklam, gösteriş, analiz, iletişim, söylem, tüketim ve yöntem gibi kelimeler öne çıkmıştır. Araştırmaların özet bölümlerinden oluşturulan kelime bulutu görselde aktarılmıştır.

Şekil 2 Araştırmaların Özet Bölümlerinden Oluşturulan Kelime Bulutu

Çalışmalarla dair anahtar kelimelerden oluşturulan kelime bulutunda gösteriçi, tüketim, tüketici, reklam ve sosyal gibi kelimelerin daha fazla vurgulandığı anlaşılmaktadır. Anahtar kelime verisi kullanılarak bir kelime bulutu oluşturulmuş ve aşağıda paylaşılmıştır.

Şekil 3 Araştırmaların Anahtar Kelimelerinden Oluşturulan Kelime Bulutu

TARTIŞMA VE SONUÇ

Söylen analizi piyasalarda önemli sonuçlar doğurabilecek ve tüketicileri ilgilendirebilecek düzeydeki siyasetçi, bilim insanı, kanaat önderi, şirket sahibi ve yöneticilerinin konuşmalarını irdelemekte kullanılabilir. Bu

kapsamda söylem analizi, tüketici kırılabilirliği çalışmalarında kullanılabilir. Tüketici kırılabilirliği, piyasadaki etkileşimler sebebiyle ortaya çıkan ve tüketiciyi dezavantajlı duruma düşüren bir konudur (Baker vd., 2005). Bu durumun ortaya çıkmasının temel sebebi tüketiciler ve piyasa aktörleri arasındaki bilgi asimetrisi sebebiyle ortaya çıkan sorunlu güç dağılımıdır.

Diğer taraftan medya aracılığıyla tüketicilere ulaştırılan reklamlar, sloganlar, şarkılar, sosyal medya içerikleri ve bu türdeki diğer her türlü mesaj da içerik analizi kullanılarak incelenebilir. Bunların tersine olacak şekilde tüketicilerin sembolik tüketim alışkanlarının değerlendirilmesinde de bu yöntemle başvurulabilir. Örneğin marka logolu ürün kullanma tercihi, dövme desenleri, bireyin manevi anlam yüklediği nesnelere gibi bireyin kendisini ifade ederken kullandığı ürünler için yapılacak tüketici davranışları araştırmalarında söylem analizine başvurulması anlamlı sonuçlar üretebilir. Ayrıca sosyal medyada tüketiciler tarafından belirli konularda veya olaylara istinaden paylaşılan söylemler de zengin bir araştırma alanı sunmaktadır.

Söylem analizi nicel yöntemin tüketicilerin davranışlarını modellerle ve belirli ölçme aralıklarına sıkıştırılmış veri setleriyle açıklamasının aksine tüketiciyi bir birey olarak ele almakta ve böylece bilinçli ve özerk bir özneye dönüşmesini sağlamaktadır. Bu sebeple söylem analiziyle yapılan araştırmaların tüketici davranışlarına yönelik daha detaylı sonuçlar üretmesi beklenebilir. Ayrıca söylem analizinin tek başına kullanılmasını gerektiren bir zorunluluk da yoktur. Nitel araştırmaların esnek doğası gereği söylem analizi farklı nitel ve nicel yöntemlerle bir arada da kullanılabilir. Böylece farklı nitelikte bilgiler üretilmesi de mümkün olacaktır.

Yapılan analizler neticesinde söylem analizinin Türkçe literatürde tüketici davranışları disiplini açısından bugüne kadar yeterli ilgiyi görmediğini söylemek mümkündür. Yapılan az sayıdaki araştırmanın ise gösterişçi tüketim ve reklam gibi konular etrafında yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Gelecekte yapılacak araştırmalarda farklı tüketici gruplarının daha farklı konulardaki söylemleri üzerinden gerçekleştirilecek araştırmalar ile Türkçe tüketici davranışları literatürüne katkıda bulunulabileceği değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Askegaard, S. & Linnet, J. T. (2011). Towards an epistemology of consumer culture theory: Phenomenology and the context of context. *Marketing Theory*, 11(4), 381-404. <http://dx.doi.org/10.1177/1470593111418796>.
- Baker, S. M., Gentry, J. W. & Rittenburg, T. L. (2005). Building understanding of the domain of consumer vulnerability. *Journal of Macromarketing*, 25(2), 128-139. <http://dx.doi.org/10.1177/0276146705280622>.
- Baltacı, A. (2022). *Tüketici Davranışları Araştırmalarında İçerik Analizi Yöntemi Kullanımı*. İçinde 14. Uluslararası Çin'den Adriyatik'e Sosyal Bilimler Kongresi Bildiri Kitabı. M. G. Açıkgöz & Z. Alimgerey (Ed.). Haziran 10-12, 2022, Kayseri. 153-167. <http://dx.doi.org/10.6084/m9.figshare.20079083.v1>.
- Baş, T., & Akturan, U. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Nvivo ile Nitel Veri Analizi, Örneklem, Analiz, Yorum*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Bateman, J. A. (2008). *Multimodality and genre: A foundation for the systematic analysis of multimodal documents*. New York: Palgrave Macmillan.
- Bouvier, G. (2019). How Journalists source trending social media feeds. *Journalism Studies*, 20(2), 212-231, <https://doi.org/10.1080/1461670X.2017.1365618>.

- Bouvier, G., & Machin, D. (2018) Critical Discourse Analysis and the challenges and opportunities of social media, *Review of Communication*, 18(3), 178-192, <https://doi.org/10.1080/15358593.2018.1479881>.
- Brown, G., & Yule, G (1986). Discourse analysis. *Studies in Language*, 10(1), 204-208. <https://doi.org/10.1075/sl.10.1.16ken>.
- Crawford, N. C. (2004). Understanding Discourse: A Method of Ethical Argument Analysis. *Qualitative Methods*, Spring, 19-22.
- de Rezende Pinto, M., & Batinga, G. L. (2020). *Critical discourse analysis in consumer studies: Potentialities and research agenda*, İçinde Understanding Discourse Analysis (s. 181-203), (Ed.) Angelique Major, Nova Science Publishers: New York, ISBN: 978-1-53617-645-2.
- Djonov, E., Knox, J. S., & Zhao, S. (2015). *Interpreting websites in educational contexts: A social-semiotic, multimodal approach*, İçinde International Handbook of Interpretation in Educational Research. Springer International Handbooks of Education (s. 315-345), P. Smeyers, D. Bridges, N. Burbules & M. Griffiths (Ed.), Springer: Dordrecht. https://doi.org/10.1007/978-94-017-9282-0_16.
- Hardy, C. 2001. Researching organizational Discourse. *International Studies in Management and Organization*, 31(3), 25-47. <https://doi.org/10.1080/00208825.2001.11656819>.
- Hodges, B. D., Kuper, A., & Reeves, S. (2008). Qualitative Research: Discourse Analysis. *British Medical Journal*, 337(7669), 570-572.
- Johnstone, B. (2002). *Discourse analysis*. Malden and Oxford: Blackwell Publishers.
- Jørgensen, M., & Phillips, L. (2002). *Discourse analysis as theory and method*, London: Sage Publications.
- KhosraviNik, M. (2017). Right wing populism in the west: Social media discourse and echo chambers, *Insight Turkey*, 19(3), 53–68.
- Kress, G. (2009). *Multimodality: A social semiotic approach to contemporary communication*. London: Routledge.
- Miller, P., & Rose, N. (1997). Mobilizing the consumer: Assembling the subject of consumption. *Theory, Culture and Society*, 14(1), 1-36. <https://doi.org/10.1177/026327697014001001>.
- O'Halloran, K. L. (2011). *Multimodal discourse analysis*, İçinde Companion to discourse (s. 120–137), K. Hyland & B. Paltridge (Ed.), New York: Continuum.
- O'Toole, M. (2010). *The Language of Displayed Art (2nd ed)*. New York: Routledge.
- Pedersen, O. K. (2009). *Discourse Analysis*. Department of Business and Politics. Copenhagen Business School. Working Paper / International Center for Business and Politics No. 65.
- Sitz, L. (2008). Beyond semiotics and hermeneutics: Discourse analysis as a way to interpret consumers' discourses and experiences. *Qualitative Market Research: An International Journal*, 11(2), 177-191. <http://dx.doi.org/10.1108/13522750810864431>.
- Taylor, S. (2014). *Discourse Analysis*. İçinde Encyclopedia of Critical Psychology (449–457), T. Thomas (Ed.). New York: Springer.
- Tenorio, E. H. (2011). Critical Discourse Analysis, An overview. *Nordic Journal of English Studies*, 10(1), 183–210. <http://doi.org/10.35360/njes.247>.
- Wiggins, S. (2009). *Discourse Analysis*. İçinde Harry T. Reis & Susan Sprecher (Ed.), Encyclopedia of Human Relationships. Thousand Oaks, CA: Sage. 427-430.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.

TÜKETİCİ DAVRANIŞLARI ALANINDA İKİLİ SİSTEM TEORİSİ KULLANILARAK YAPILMIŞ ÇALIŞMALARIN VE ARAŞTIRMA MODELLERİNİN İNCELENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Aışan BALTACI
Yüksek İhtisas Üniversitesi Sağlık Hizmetleri MYO
ORCID: 0000-0002-3280-405X

ÖZET

Bu araştırmada tüketici davranışları alanında yeni kullanılmaya başlanan İkili Sistem Teorisine yönelik güncel araştırma modelleri incelenmektedir. Araştırma kapsamında ulaşılan çalışmalar değerlendirilmiş olup bunların içerikleri, sonuçları ve modelleri paylaşılmıştır. Türkçe tüketici davranışları literatüründe henüz İkili Sistem Teorisi erevesi kullanılarak yazılmış bir araştırma makalesine rastlanamamıştır. Dolayısıyla bu çalışmanın ıktılarının İkili Sistem Teorisine başvuracak pazarlama teorisyenlerine faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tüketici Davranışı, İkili Sistem Teorisi, Araştırma Modeli.

INVESTIGATION OF RESEARCH MODELS OF STUDIES APPLIED THE DUAL-SYSTEMS THEORY IN THE FIELD OF CONSUMER BEHAVIOR

ABSTRACT

This study examines research models of the dual system theory, which has recently begun to be used in consumer behavior. The studies reached within the scope of the research were evaluated, and their contents, results, and models were shared. Unfortunately, a research article written using the framework of dual systems theory could not be found in the Turkish consumer behavior literature. Therefore, the outputs of this study could be helpful to marketing theorists who will apply to the dual system theory.

Key words: Consumer Behavior, Dual-Systems Theory, Research Model.

INTRODUCTION

People take many different roles as consumers, managers, employees, parents, etc., in their daily lives. Each role requires different critical and complex decisions due to its dynamics. Dual System Theory provides a reasonable basis for making these decisions theoretically meaningful. Therefore, the interaction between these two systems is frequently used in the literature to explain the judgments and preferences of individuals (Evans, 2008; Kahneman, 2003).

According to the Dual System Theory, one of the systems is purposive and rational, and the other is autonomous and emotional (Hamilton et al., 1999). These two systems maintain their existence together and play an active role in the decision-making processes of individuals in daily life (Epstein & Pacini, 1999). In the literature, these two systems are named differently as reflexive and reflective (Lieberman, 2002), experiential and rational (Epstein, 1994), System-1 and System-2 (Kahneman, 2003). In this study, it was preferred to use the reflexive and reflective systems.

The Dual System Theory has recently started finding a place for itself in consumer behavior. However, in the literature review, it is understood that few studies have been conducted using the Dual System Theory in consumer behavior. Those studies were mainly carried out on problematic consumer behaviors such as addiction.

Within the scope of the study, studies using the Dual System Theory in the field of consumer behavior were examined, and the findings of these studies were shared. In addition, the related studies' research models were also shared. It was aimed to convey how the hypotheses of the studies conducted using the Dual System Theory were designed. It is considered that this study will be a valuable resource for future research in the field of consumer behavior using Dual System Theory.

2. LITERATURE REVIEW

1.1. Dual-Systems Theory

Dual System Theory was applied to the service received from health institutions (Rolland et al., 2013), individual investors' attitudes towards risk (Fehr & Hari, 2014), smartphone use addiction (Soror et al., 2015), the level of employees' acceptance of the information processing system (Bhattacharjee & Sanford, 2006) and social media addiction (Turel & Qahri-Saremi, 2016) and in the literature. It is understood that the theory is one of the fundamental approaches that can be applied in technology-related research.

According to the Dual System Theory, two systems, known as reflective and reflexive direct the human decision-making process (Lieberman, 2007; Turel & Qahri-Saremi, 2016). The reflexive system employs cognitive processing and sensory relationships and thus transforms them into an immediate behavioral response. The reflective system, on the other hand, “processes information based on rules that provide control over actions” (Soror et al., 2015). The reflexive system has quick, impulsive, automatic, and unconscious traits. Conversely, the reflective system's traits include slowness, control, deliberateness, and analyticalness. According to the Dual System Theory;

- The reflexive system is autonomous, high-capacity, fast, impulsive, and animal cognition-like. It is not rational, and it enables the individual to perceive his environment and recognize objects. It is a genetically acquired hardware structure.
- On the other hand, the Reflective System is a controlled, limited, slow, rigid, and more human structure. For problems that cannot be solved with System-1, the individual applies to System-2 (Evans, 2008; Evans & Stanovich, 2013; Kahneman, 2017).

Dual Systems Theory is generally concerned with the determinants of these two systems on human behavior (Strack & Deutsch, 2004). Accordingly, behaviors can be done reflexively, spontaneously, effortlessly; or reflectively, consciously, and systematically. These two structures work interactively, not independently of each other, while determining the behaviors. Therefore, it would be appropriate to say that these two structures

primarily work consonantly. However, a conflict between these two systems affects the behavior of the individual (Hofmann et al., 2009; Soror et al., 2015). In other words, the reflective system seeks to assess how well the decisions to do the action match the person's long-term intentions, when the reflexive system provides an inclination to show or avoid a behavior. The individual decides to show or not the behavior as an outcome of the interaction between these two systems (Starck & Deutsch, 2004).

In the literature, there are studies about these two structures based on self-control with autonomous-sensory responses (Friese & Hofmann, 2009; Turel & Qahri-Saremi, 2016), auto control with bad habits (Soror et al., 2015), systematic processing with exploratory processing (Chaiken, 1980; Zhang et al., 2014), and automatic gender role intimidation behavior (Devine, 1989).

On the other hand, the literature review shows that the Dual System Theory framework is frequently used in research on addiction (Caudwell et al., 2014; Babajide & Turel, 2018; Borooun et al., 2019; Ning et al., 2021; Mylonopoulos & Theoharakis, 2021).

2. METHOD

The research population is the research conducted with the Dual System Theory in the field of consumer behavior found on the Google Scholar search engine. In this context, the data were obtained from the research obtained as a result of searching [“dual system theory” “consumer behavior”] on the Google Scholar search engine between 01.03.2022 and 01.05.2022. It should be noted that the search was also conducted in Turkish. However, no research that could be included in the scope of this research was found.

The obtained studies were systematically examined and summarized, their models and outputs were conveyed, and a general model for consumer behavior research was tried to be put forward from the intersection set of these studies.

3. FINDINGS

As a result of the data analysis, the models obtained from the seven studies that can be the subject of this research and the content of the studies in which these models are used are shared in this section.

3.1. Musical Consumption, Self-Control, and Smartphone Addiction

Ning et al. (2021) examined the concepts of “Musical Consumption, Self-Control, and Smartphone Addiction” within the framework of Dual System Theory. They found that “*musical emotion and self-control variables were influential on smartphone addiction*” (Ning et al., 2021). As a result, music consumption with smartphones might also have unfavorable effects like smartphone addiction. For this reason, practitioners design music applications that consumers can use on their smartphones, and these applications can suggest different music according to the tastes of the users. This situation can also affect addiction (Ning et al., 2021). The research model used by the researchers is shown in Figure 1.

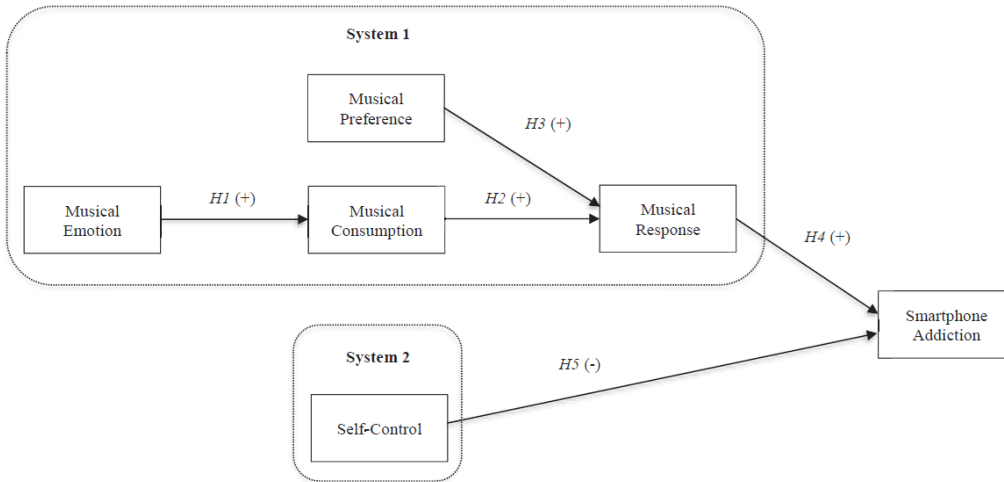

Figure 1 Musical Consumption, Self-Control, and Smartphone Addiction, Source: Ning et al., 2021.

3.2. The Effect of Communication in Social Networks on Consumers' Impulsive Buying Behavior

Xu et al. (2020) have concluded that the interaction between users in social network systems can lead consumers to buy impulsively in their study, which deals with online impulsive buying behavior within the framework of the Dual System Theory. Furthermore, research findings indicate that these interactions increase the level of ease of use perceived by consumers and thus increase the probability of purchasing. The study examined the process of taking action the individual through the Stimulus-Organism-Response (SOR) model. The research model is shared in Figure 2.

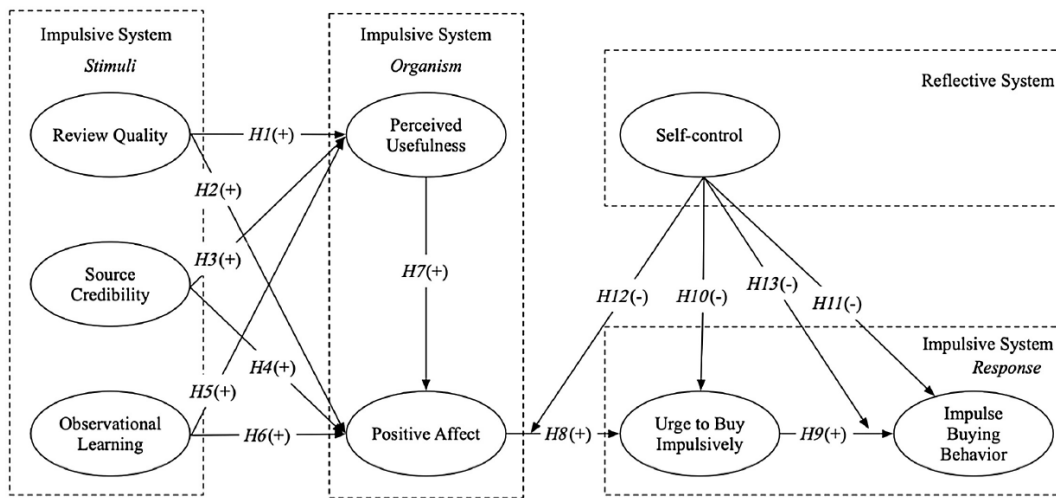

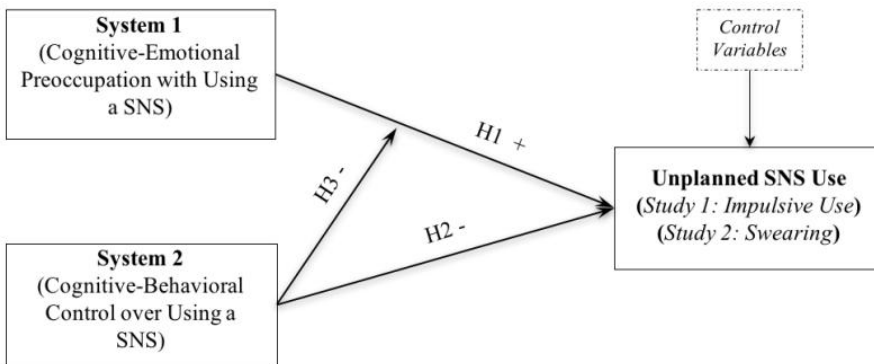
Figure 2 Impulsive Buying Behavior in Social Networks, Source: Xu et al., 2020.

According to the research hypothesis, the reflexive system generates an automatic and unconscious impulse for the individual to behave, while the reflective system produces rules for rational decisions. Furthermore, this process only becomes an inhibitory mechanism after activating the impulsive system. These assumptions are based on the studies of Evans (2008) and Strack and Deutsch (2004) (Cited by: Xu et al., 2020). Therefore, it

can be said that there is a chronological flow in the introduction of the two systems and determining the individual's behavior.

3.3. Consumers' Swearing Behaviors in Social Media

Turel and Qahri Saremi (2018) examined consumers' impulsive use and abusive speech behaviors in social networks in their study. The research emphasizes that abusive speech behavior in social networks causes a negative user experience for the individual and other users. As a result of the research, it was revealed that both behaviors emerged as a result of cognitive-emotional concerns and could be stopped with a cognitive-behavioral control mechanism.

Figure 3 Impulsive Uses and Cursing Behavior in Social Networks, Source: Turel and Qahri-Saremi, 2018

As it can be understood from the research model, it is considered that System-1 produces impulsive actions and anxieties. Moreover, if the cognitive system in System-2 is weak, the individual may be insufficient to prevent this type of behavior. Finally, according to the research results, it is claimed that unplanned online behaviors can be explained by the Dual System Theory (Turel & Qahari-Saremi, 2018).

3.4. Examining Consumers' Facebook Addiction

The number of studies that try to explain the use of technology and the negative results experienced by individuals due to the conflict between reflexive learned habits and reflective self-control with Dual System Theory is increasing daily (Osatuyi & Turel, 2018; Soror et al., 2015).

Mylonopoulos and Theoharakis (2021) tried to reveal outputs related to Facebook addiction with a questionnaire they adapted by combining different scales in their research. There are six components in the model and sample questions about these components and each component are given below;

- *“For self-control: I am good at resisting the temptation to use Facebook.*
- *For harmonious passion: Facebook allows me to have many different experiences.*
- *For obsessive passion: My instinct is so strong that I cannot stop using Facebook.*
- *For habit: Checking Facebook has become a habit for me.*
- *For use: How many hours per day do you spend on Facebook on average?*

➤ For addiction-like symptoms: “Sometimes, my social life is damaged because I spend too much time on Facebook” (Mylonopoulos & Theoharakis, 2021).

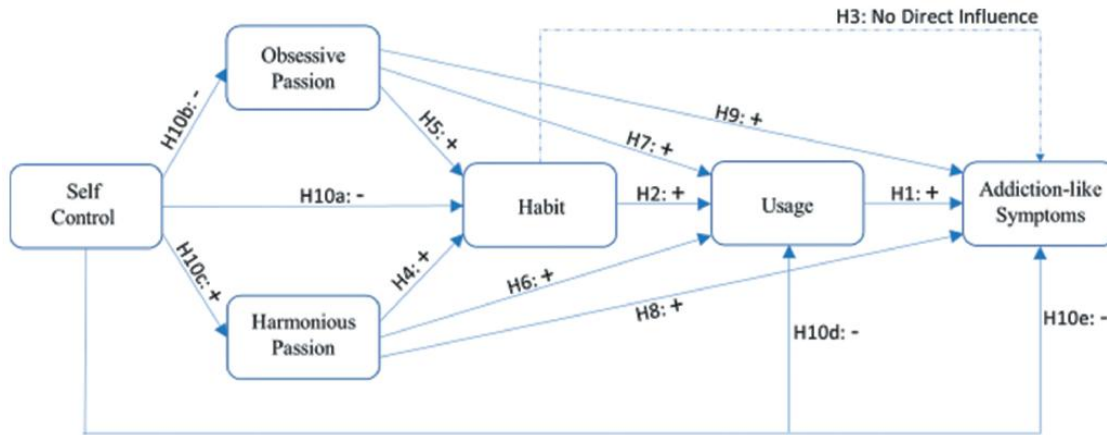

Figure 4 Facebook Addiction and Self-control, Source: Mylonopoulos and Theoharakis, 2021.

According to the research findings, “obsessive passion” directly affects “addiction-like symptoms.” On the other hand, self-control emerges as a mechanism that restrains the individual's obsessive and adaptive Facebook passion. In addition, as the time spent on Facebook increases, the behavior becomes a learned habit, reinforced by harmonious and obsessive passion (Mylonopoulos & Theoharakis, 2021).

3.5. The Effect of Online Reviews on Touristic Purchase Decisions

Consumer reviews in online media play a critical role in consumer decision processes today. Xu et al. (2021) examined the effect of online reviews on consumers' touristic purchasing decisions.

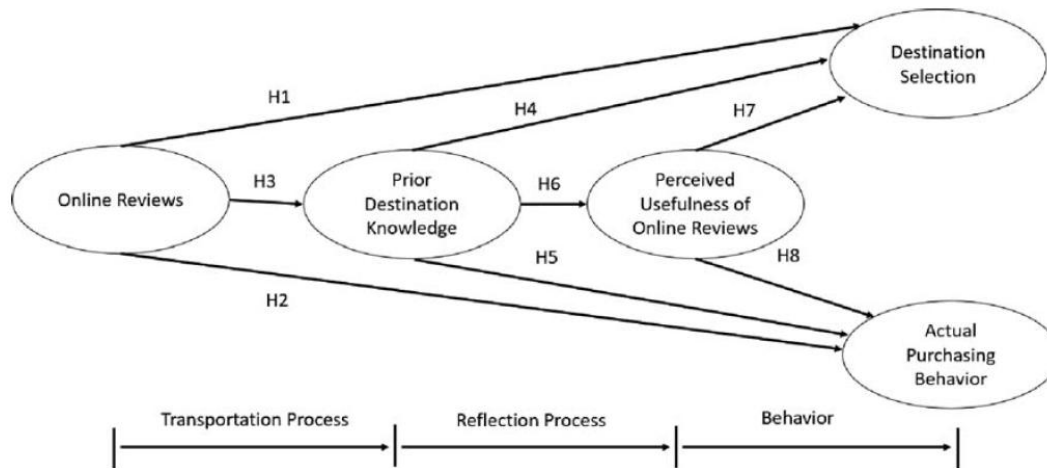

Figure 5 Effect of Online Reviews on Touristic Purchase Decisions, Source: Xu et al., 2021.

According to the research results, consumers adopt an analytical approach while making their destination choices and touristic purchasing decisions. Furthermore, consumers examine this information about touristic goods and services shared online, infer its accuracy and quality, and evaluate accordingly (Xu et al., 2021).

3.6. Consumers' Social Media Addiction

Babajide and Turel (2018) examined the interactions of social self-regulation (reflective system) and habit (reflexive system) variables on social media use and addiction in their research on social media addiction.

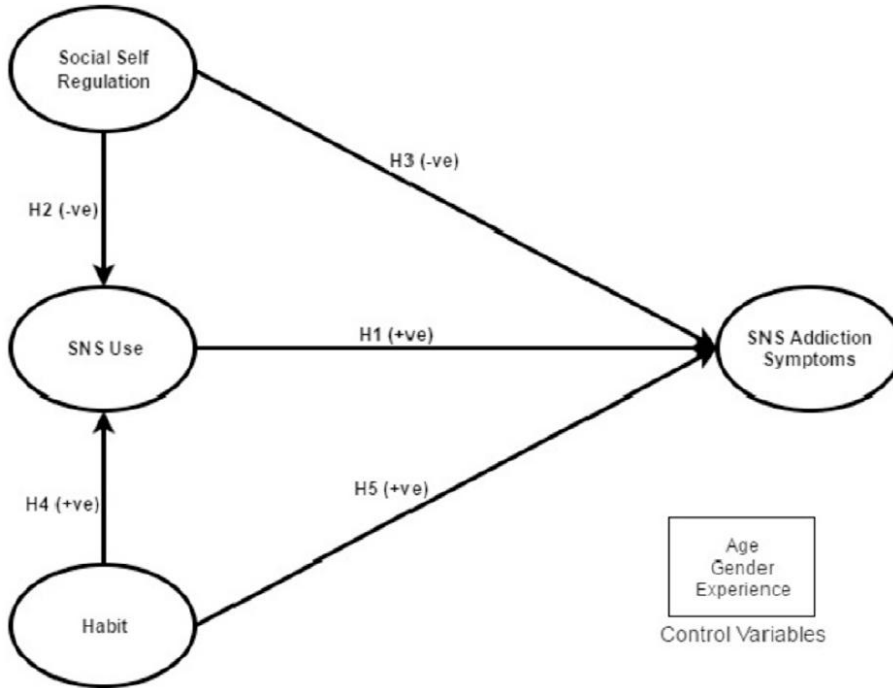

Figure 6 Consumers' Social Media Use Addiction-1, Source: Babajide and Turel, 2018.

As a result of the research, it was seen that the reflective system has a regulatory effect that suppresses individuals' social media addiction behavior (Babajide & Turel, 2018).

Boron et al. (2019), like Babajide and Turel (2018), tried to model consumers' social media use addiction through the Dual System Theory.

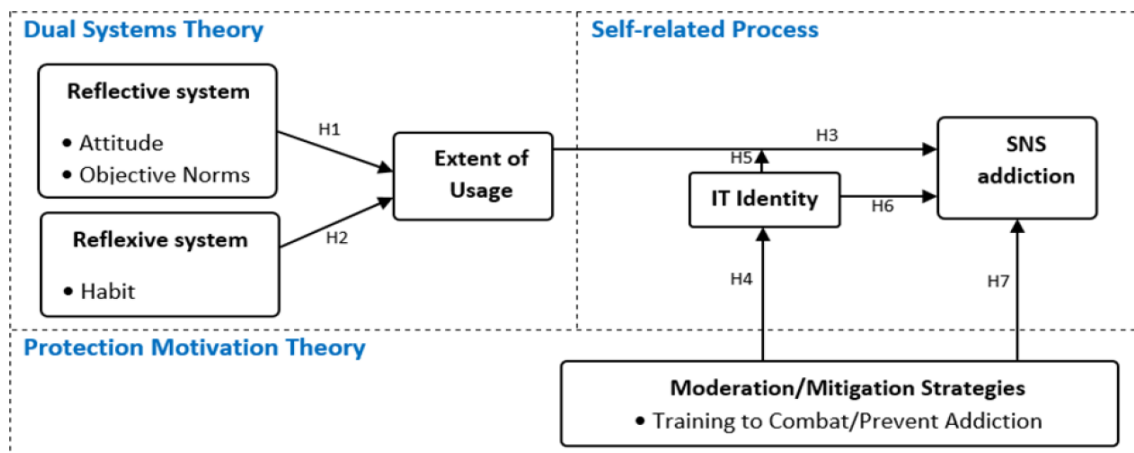

Figure 7 Consumers' Social Media Use Addiction-2, Source: Boroon et al., 2019.

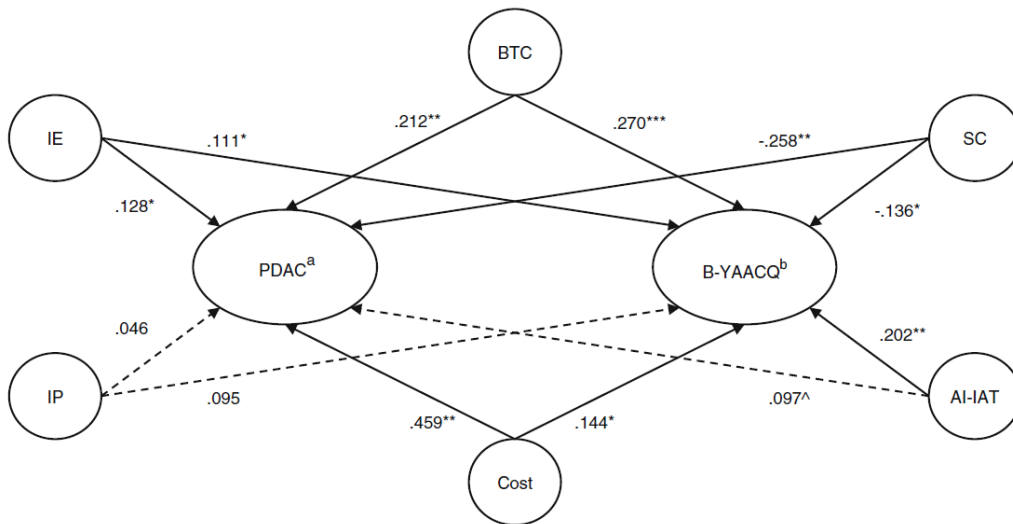
The model generally consists of three parts. These are:

- I. The first structure consists of reflective and reflexive systems within the framework of Dual System Theory,
- ii. The second structure, which defines the educational process within the framework of conservation motivation theory,
- iii. The third structure is defined as the individual process and defines the dependent variables (Boroon et al., 2019).

It should be noted that this research was designed as a model proposal, but the model was not tested.

3.7. Problematic Alcohol Consumption

The Dual System Theory is also used for research on problematic alcohol consumption. For example, Caudwell et al. (2014) benefited from this theory in their research on the pre-alcohol consumption behavior of university students. In addition, different measurement tools, such as the Young Adult Alcohol Problems Brief Scale and the Alcohol Identity Indirect Association test were also used in the study.

Figure 8 Problematic Alcohol Consumption, Source: Caudwell et al., 2014.

Abbreviations in the model:

- “SC = situational control
- BTC = barriers to consumption;
- AI-IAT = alcohol identity implicit association test;
- PDAC = typical pre-drinking alcohol consumption;
- B-YAACQ = brief young adult alcohol consequences scale” (Caudwell et al., 2014).

The most striking output of the research is that students see alcohol consumption as a part of the activities they participate in for socializing, and it is determined that they start alcohol consumption at home before going to

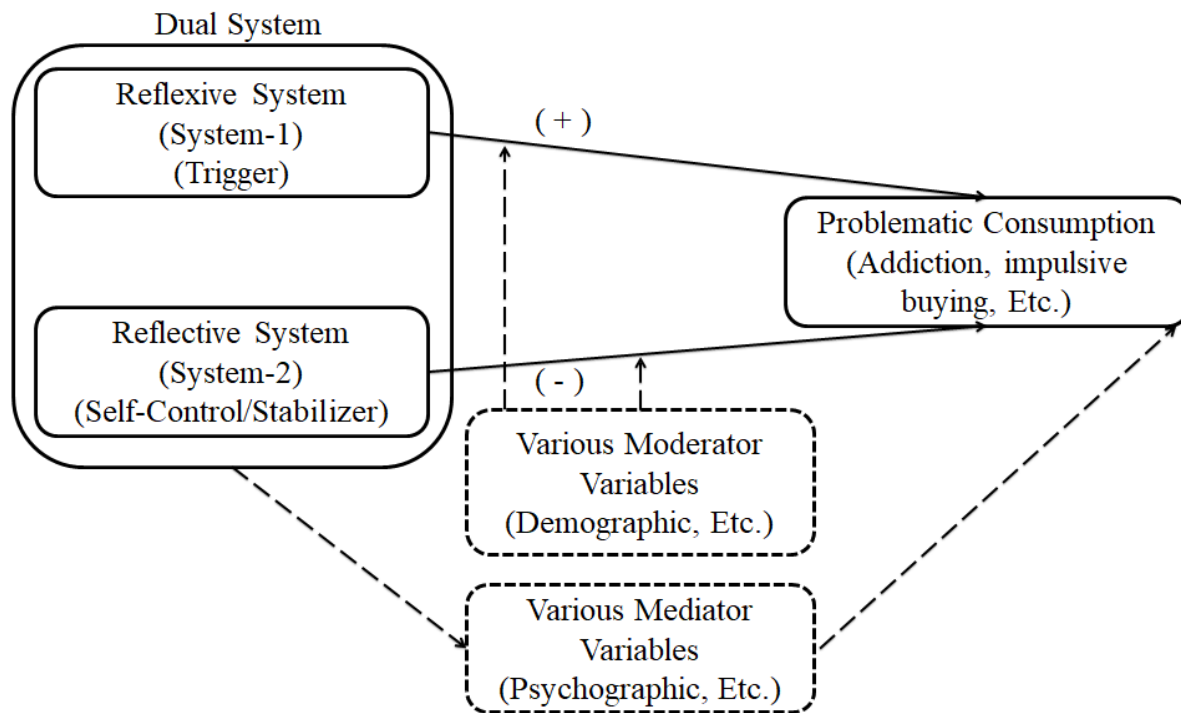
the event to save costs (Caudwell et al., 2014). Therefore, this type of behavior was named pre-alcohol consumption in the research.

DISCUSSION AND CONCLUSION

When the models of the studies that can be reached as a result of the research are examined, it is seen that the majority of them are related to irrational, impulsive consumption behaviors and consumption addictions. Here, it is seen that the primary purpose is to determine the balancing role of the reflective system in the irrational reflexive system leading the individual to erroneous consumption behavior.

When the research models are examined, it is seen that the reflective and reflexive systems of the dual system theory are used as independent variables. Notably, the factors chosen as dependent variables in these studies are generally determined within the framework of addiction and negative and problematic consumption behaviors.

As a result of the examination, it is seen that the reflective and reflexive systems are taken as independent variables. The studies obtained from Google Scholar for this research investigate their effect on the independent variables. In this context, it can be said that the models designed for the dual system theory and consumer behavior are generally built based on Figure 9.

Figure 9 The Model Proposal: Using Dual Systems Theory in Consumer Behavior

It is understood that demographic variables can be included in the model as moderators in the model's design, and various variables can be used as mediating variables according to the scope of the research.

In future studies, it is considered that it would be beneficial to apply the Dual System Theory for impulsive, compulsive, and pretentious buying behaviors.

REFERENCES

- Babajide Osatuyi, B., & Turel, O. (2018). Tug of war between social self-regulation and habit: Explaining the experience of momentary social media addiction symptoms. *Computers in Human Behavior*, 85, 95-105. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2018.03.037>.
- Bhattacharjee, A., & Sanford, C. (2006). Influence processes for information technology acceptance: An elaboration likelihood model. *MIS Quarterly*, 30(4), 805-825. <http://dx.doi.org/10.2307/25148755>.
- Boroon, L., Abedin, B., & Erfani, S. S. (2019). *Addiction to Social Network Site Use: An Information Technology Identity Perspective*. Australasian Conference on Information Systems 2019, Perth Western Australia.
- Caudwell, K. M., & Hagger, M. S. (2014). Pre-drinking and alcohol-related harm in undergraduates: the influence of explicit motives and implicit alcohol identity. *Journal of Behavioral Medicine*, 37(6), 1252-1262. <https://doi.org/10.1007/s10865-014-9573-6>.
- Chaiken, S. (1980). Heuristic versus systematic information processing and the use of source versus message cues in persuasion. *Journal of Personality and Social Psychology*, 39(5), 752-766. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.39.5.752>.
- Devine, P. G. (1989) Stereotypes and prejudice: their automatic and controlled components. *Journal of Personality and Social Psychology*, 56(1), 5-18. <http://dx.doi.org/10.1037//0022-3514.56.1.5>.
- Epstein, S. & Pacini, R. (1999). *Some basic issues regarding dual process theories from the perspective of cognitive-experiential self-theory*. içinde S. Chaiken & Y. Trope (Ed.), *Dual-process theories in social psychology* (s. 462-482). New York: The Guilford Press.
- Epstein, S. (1994). Integration of the cognitive and psychodynamic unconscious. *American Psychologist*, 49, 709-724.
- Evans J. S. B. T., & Stanovich, E. (2013). Dual-Process Theories of higher cognition: Advancing the debate. *Perspectives on Psychological Science*. 8(3), 223-241. <http://dx.doi.org/10.1177/1745691612460685>.
- Evans, J. (2008). Dual-processing accounts of reasoning, judgment, and social cognition. *Annual Review of Psychology*, 59, 255-278. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.59.103006.093629>.
- Fehr, R. R., & Hari, J. J. (2014). Assessing the risk attitudes of private investors using the implicit association test. *Journal of Financial Service Professionals*, 68(6). 50-62.
- Friese, M., & Hofmann, W. (2009). Control me or I will control you: Impulses, trait self-control, and the guidance of behavior. *Journal of Research in Personality*, 43(5), 795-805. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2009.07.004>.
- Hamilton, D. L., Sherman, S. J., & Maddox, K. B. (1999). *Dualities and continua: Implications for understanding perceptions of persons and groups*. içinde S. Chaiken & Y. Trope (Ed.), *Dual-process theories in social psychology* (s. 606-626). New York: The Guilford Press.
- Hofmann, W., Friese, M., & Strack, F. (2009). Impulse and self-control from a dual-systems perspective. *Perspectives on Psychological Science*, 4(2), 162-176. <https://doi.org/10.1111%2Fj.1745-6924.2009.01116.x>.
- Kahneman, D. (2003). A perspective on judgment and choice - Mapping bounded rationality. *American Psychologist*, 9, 697-720. <https://doi.org/10.1037/0003-066x.58.9.697>.
- Kahneman, D. (2017). *Thinking, fast and slow*. Farrar, Straus and Giroux New York.
- Lieberman, M. D. (2007). Social cognitive neuroscience: A review of Core processes. *Annual Review of Psychology*, 58(2007), 259-289. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.58.110405.085654>.
- Lieberman, M. D., Gaunt, R., Gilbert, D. T., Trope, Y. (2002). Reflection and reflexion: A social cognitive neuroscience approach to attributional inference. *Advances in Experimental Social Psychology*. 199-249. [https://doi.org/10.1016/S0065-2601\(02\)80006-5](https://doi.org/10.1016/S0065-2601(02)80006-5).
- Mylonopoulos, N. & Theoharakis, V. (2021). Are you keeping your Facebook passions and habit under control? A dual-system perspective on Facebook addiction-like symptoms. *International Journal of Electronic Commerce*, 25(2), 181-203. <https://doi.org/10.1080/10864415.2021.1887697>.
- Ning, W., Davis, F. D., & Riedl, R. (2022). Musical consumption, self-control and smartphone addiction: A dual-systems theory perspective and evidence from a survey study. *Internet Research*. 32(3), 657-679. <https://doi.org/10.1108/INTR-07-2020-0365>.

- Osatuyi, B., & Turel, O. (2018). Tug of war between social self-regulation and habit: Explaining the experience of momentary social media addiction symptoms. *Computers in Human Behavior*, 85, (2018), 95–105.
- Rolland, E., Patterson, R. A., Messinger, P. R., Ward, K. F. & Finn, A. (2014). Dual rules for service evaluation. *Service Science*, 5(4), 279-295. <http://dx.doi.org/10.1287/serv.2013.0059>.
- Soror, A. A., Hammer, B. I., Steelman, Z. R., Davis, F. D., & Limayem, M. M. (2015). Good habits gone bad: Explaining negative consequences associated with the use of mobile phones from a dual-systems perspective. *Information Systems Journal*, 25(4), 403-427. <http://dx.doi.org/10.1111/isj.12065>.
- Spada, M. M. (2014). An overview of problematic internet use. *Addictive Behaviors*, 39(1), 3-6. <http://dx.doi.org/10.1016/j.addbeh.2013.09.007>.
- Stanovich, K. E., & West, R. F. (2000). Individual differences in reasoning: Implications for the rationality debate. *Behavioral and Brain Sciences*, 23, 645–665. <http://dx.doi.org/10.1017/S0140525X00003435>.
- Strack, F., & Deutsch, R. (2004). Reflective and impulsive determinants of social behavior. *Personality and Social Psychology Review*, 8(3), 220-247. http://dx.doi.org/10.1207/s15327957pspr0803_1.
- Turel, O., & Qahri-Saremi, H. (2016). Problematic use of social networking sites: Antecedents and consequence from a dual-system theory perspective. *Journal of Management Information Systems*, 33(4), 1087-1116. <https://doi.org/10.1080/07421222.2016.1267529>.
- Turel, O., & Qahri-Saremi, H. (2018). Explaining unplanned online media behaviors: Dual system theory models of impulsive use and swearing on social networking sites. *New Media & Society*. 20(8), 3050-3067. <https://doi.org/10.1177/1461444817740755>.
- Turel, O., & Serenko, A. (2010). Is mobile email addiction overlooked?. *Communications of the ACM*, 53(5), 41-43. <http://dx.doi.org/10.1145/1735223.1735237>.
- Turel, O., He, Q., Xue, G., Xiao, L., & Bechara, A. (2014). Examination of neural systems sub-serving Facebook ‘addiction’. *Psychological Reports*, 115(3), 675-695. <http://dx.doi.org/10.2466/18.PR0.115c31z8>.
- Xu, H., Lovett, J., Cheung, L. T. O., Duan, X., Pei, Q., & Dan Liang, D. (2021). Adapting to social media: The influence of online reviews on tourist behaviour at a world heritage site in China, *Asia Pacific Journal of Tourism Research*. 26(10), 1125-1138. <https://doi.org/10.1080/10941665.2021.1952460>.
- Xu, H., Zhang, K. Z. K., & Zhao, S. J. (2020). A dual systems model of online impulse buying. *Industrial Management & Data Systems*, 120(5), 845-861. <https://doi.org/10.1108/IMDS-04-2019-0214>.
- Zhang, K. Z., Zhao, S. J., Cheung, C. M., & Lee, M. K. (2014). Examining the influence of online reviews on consumers’ decision-making: A heuristic–systematic model. *Decision Support Systems*, 67, 78-89. <http://dx.doi.org/10.1016/j.dss.2014.08.005>.

SECOND-HAND CONSUMPTION AND SUSTAINABILITY: A PATH TOWARDS CIRCULAR ECONOMY

Tufan ÖZSOY

Assoc. Prof.

Adana Alparslan Türkeş Science and Technology University

Business Faculty

ORCID: 0000-0002-0138-4179

Abstract

The circular economy concept has gained significant attention as a means to address the environmental and resource challenges associated with traditional linear consumption patterns. Second-hand consumption plays a pivotal role in the circular economy by extending the lifespan of products, reducing waste generation, and promoting resource conservation. Second-hand consumption is a sustainable alternative to conventional consumption patterns. It promotes resource conservation, waste reduction, and a shift towards a more circular economy. By embracing second-hand consumption habits, individuals can make a positive impact on the environment while satisfying their needs and desires in a more conscious and responsible manner. This study tries to define relationship between second-hand consumption and the circular economy, highlighting its potential to foster sustainability. The study discusses the benefits, challenges, and implications of second-hand consumption within the framework of the circular economy. Additionally, it proposes strategies and recommendations to enhance the integration of second-hand consumption in achieving a more sustainable and circular economy.

Keywords: second-hand consumption, circular economy, sustainability, resource management, waste reduction

Introduction

The circular economy has emerged as a key framework for addressing the challenges of resource depletion and environmental degradation caused by traditional linear consumption patterns. Within this context, second-hand consumption (ShC) plays a crucial role in promoting resource efficiency, waste reduction, and sustainable consumption (Park and Martinez, 2020).

Second-hand consumption refers to the act of acquiring or using pre-owned goods or services instead of purchasing new ones. It involves buying, renting, sharing, or receiving items that have been previously owned or used by someone else. The concept of second-hand consumption is rooted in the principles of sustainability, resource conservation, and waste reduction. The basic idea behind second-hand consumption is to extend the lifespan of products and reduce the demand for new production. By reusing and repurposing existing items, second-hand consumption helps minimize waste, conserve resources, and reduce the environmental impact associated with manufacturing, transportation, and disposal of goods.

While there is a growing body of literature on the circular economy and second-hand consumption, there is a notable gap in understanding the behavioral factors that influence consumer decisions regarding second-hand

purchases. The research gaps in the literature that covers the relationship between second-hand consumption and the circular economy are, limited focus on behavioral factors, lack of sector-specific analysis, limited assessment of policy interventions, scarcity of longitudinal studies, limited focus on socioeconomic implications and, technological innovations and digital platforms,

Research often focuses on the environmental and economic benefits of second-hand consumption, but there is a need to delve deeper into consumer motivations, perceptions, and barriers that shape their willingness to engage in second-hand markets. Exploring these behavioral factors can help develop targeted interventions and strategies to promote second-hand consumption and the circular economy. Existing literature on second-hand consumption and the circular economy often provides a broad overview without delving into sector-specific considerations. Different sectors, such as fashion, electronics, and furniture, have unique challenges and opportunities regarding second-hand markets. There is a need for more sector-specific analysis to identify the barriers and enablers specific to each industry and explore the potential for circular business models and value chains in those sectors. While some studies acknowledge the role of policy interventions in promoting second-hand consumption and the circular economy, there is a lack of comprehensive assessment of the effectiveness of such policies. Further research is needed to evaluate the impact of existing policy measures, identify gaps in policy frameworks, and propose recommendations for effective policy interventions that can facilitate the growth of second-hand markets and circular practices. Most existing literature on second-hand consumption and the circular economy relies on cross-sectional studies or single-case analyses. There is a need for longitudinal studies that track changes in consumer behavior, market dynamics, and policy effectiveness over an extended period. Longitudinal research can provide insights into the long-term implications of second-hand consumption and help assess the durability of circular practices in different contexts. While the environmental and economic aspects of second-hand consumption and the circular economy have received significant attention, there is a research gap regarding the social and equity dimensions. Further exploration is needed to understand the social implications of second-hand consumption, including its potential impact on employment, local economies, and marginalized communities. Additionally, research is needed to assess the accessibility and inclusivity of second-hand markets, ensuring that circular practices benefit all segments of society. With the advent of digital platforms and technological innovations, the landscape of second-hand consumption has transformed significantly. However, there is limited research on the implications of these digital platforms on the circular economy and how they shape consumer behavior, market dynamics, and business models. Investigating the role of technology and digital platforms in facilitating second-hand consumption can provide valuable insights for policymakers, businesses, and consumers.

By addressing these research gaps, future studies can contribute to a more nuanced understanding of the relationship between second-hand consumption and the circular economy. This knowledge can inform policy

development, business strategies, and consumer engagement initiatives, ultimately accelerating the transition to a more sustainable and circular economy.

Market Structure and Forms of ShC

Several sectors are commonly preferred for second-hand consumption. The popularity of specific sectors may vary based on cultural, regional, and individual preferences. Here are some sectors that are often favored for second-hand consumption:

The second-hand clothing market is one of the most well-established and popular sectors for second-hand consumption. Buying pre-owned clothing allows individuals to access a wide range of styles, brands, and vintage pieces at lower prices. Thrift stores, consignment shops, online marketplaces, and clothing rental services are common avenues for second-hand fashion.

Second-hand furniture and home decor items are widely sought after due to their affordability and uniqueness. Consumers can find a variety of furniture pieces, including vintage and antique items, at thrift stores, flea markets, and online platforms. Second-hand home decor allows individuals to personalize their living spaces at a lower cost compared to purchasing new items.

Electronics and gadgets, such as smartphones, laptops, cameras, and gaming consoles, are increasingly being traded in the second-hand market. Buyers can find well-maintained, refurbished, or slightly used electronic devices at lower prices compared to buying new. Online marketplaces and specialized second-hand electronics stores facilitate these transactions.

The second-hand book market remains popular among avid readers and collectors. Buying used books allows individuals to explore a wide range of titles and genres at affordable prices. Additionally, second-hand media formats like CDs, DVDs, vinyl records, and video games are also commonly traded in the second-hand market.

Second-hand cars and vehicles are a significant sector within the second-hand market. Buying a used car can offer substantial cost savings compared to purchasing new. Used car dealerships, online car marketplaces, and private sellers are common sources for second-hand automotive purchases.

Sports enthusiasts often turn to the second-hand market to find sporting goods, equipment, and outdoor gear. Items such as bicycles, golf clubs, camping gear, and fitness equipment can be purchased at lower prices through second-hand channels. Online platforms and local classifieds are popular for trading second-hand sports equipment.

Second-hand consumption is prevalent for children's items, including clothing, toys, strollers, cribs, and other baby and child-related products. Given the relatively short period of use, parents often find value in purchasing second-hand items, which can be more cost-effective and sustainable. Local parent groups, consignment stores, and online platforms cater specifically to the second-hand children's market.

These sectors are not exhaustive, and second-hand consumption extends to various other areas, such as musical instruments, art, appliances, collectibles, and more. The preference for specific sectors can depend on factors like individual needs, interests, availability, and market dynamics in a particular region. Second-hand consumption can take various forms, including: purchasing used goods, renting or borrowing, swapping or trading, sharing platforms.

The motivations for engaging in second-hand consumption can vary. Common factors include cost savings, affordability, unique finds, ethical considerations, reducing waste, and environmental consciousness. Second-hand consumption allows individuals to access desired items at a lower price point, discover unique or vintage pieces, and align their consumption habits with sustainable practices.

While second-hand consumption offers numerous benefits, there are also potential challenges. These can include concerns about quality, durability, authenticity, and trustworthiness of sellers. Overcoming these challenges requires careful evaluation of products, verification of seller reputation, and ensuring transparency in transactions.

ShC Motives

The motivations for engaging in second-hand consumption can vary. Common factors include economic considerations, environmental consciousness, quality perceptions, Social and cultural factors, Trust and reliability, availability and convenience, personal values and preferences, product category and condition (Guiot and Roux, 2010; Kaczmarek, 2017; Dolan and Galizzi, 2015).

One of the primary factors influencing attitudes towards second-hand purchases is economic factors. Consumers may opt for second-hand items due to cost savings. If the price difference between new and used items is significant, it can motivate consumers to view second-hand purchases favorably. Price consciousness and the desire to save money play a key role in shaping positive attitudes and purchase intentions. Growing concerns about environmental sustainability and reducing waste have increased the popularity of second-hand purchases. Consumers who prioritize eco-friendly practices may have positive attitudes towards buying used items as a way to minimize their ecological footprint. Many consumers view second-hand clothing as a more sustainable choice, as it reduces waste and extends the lifecycle of garments. The literature suggests that consumers who prioritize sustainability and have pro-environmental attitudes are more likely to have positive attitudes towards second-hand clothing. Consumers' attitudes towards second-hand purchases are influenced by their perceptions of the quality of used items. If consumers believe that second-hand products can offer good value and still be in good condition, they may have more favorable attitudes towards purchasing them. Factors like product durability, maintenance, and previous owner care can influence quality perceptions. Social Influence and Norms: Social factors also influence consumers' attitudes towards second-hand clothing. The opinions and behaviors of friends, family, and peers can shape individuals' perceptions and acceptance of second-hand

garments. Positive word-of-mouth, recommendations, and social acceptance of second-hand clothing contribute to more favorable attitudes and intentions to purchase. Attitudes towards second-hand purchases can be shaped by social and cultural influences. In some communities, buying used items may be seen as a practical and acceptable way to acquire goods. Conversely, in other cultures, there may be a stigma associated with second-hand purchases. Cultural norms, social status, and peer influence can impact consumers' attitudes. The opinions and behaviors of friends, family, and peers can shape individuals' perceptions and acceptance of second-hand goods. Positive word-of-mouth, recommendations, and social acceptance of second-hand goods contribute to more favorable attitudes and intentions to purchase. Trust plays a crucial role in consumers' attitudes towards second-hand purchases. Buyers need to feel confident in the reliability and authenticity of the used items they purchase. Factors such as seller reputation, return policies, warranty or guarantee, and transparency in product descriptions can influence consumers' subsequent attitudes and intentions. The convenience and accessibility of second-hand good options also impact consumers' attitudes and intentions. If there is a wide range of second-hand options readily available and the process of purchasing is convenient, consumers may view second-hand purchases positively. On the other hand, limited availability or complex purchasing processes can deter consumers. Consumers' personal values, preferences, and lifestyle choices can also shape their attitudes towards second-hand purchases. Some individuals may prioritize uniqueness, vintage style, or the thrill of finding rare items in second-hand markets. Others may have a preference for well-known brands at discounted prices. Personal tastes and values can heavily influence attitudes. Attitudes towards second-hand purchases can vary across different product categories. Certain items, such as books, furniture, or electronics, may be more commonly accepted as second-hand purchases. Some individuals may value uniqueness, vintage styles, or individuality, and view second-hand goods as a means of expressing their personal style. These consumers are more likely to have positive attitudes towards second-hand clothing.

It's important to note that these factors can vary among individuals and cultures, as different research contexts and methodologies can lead to varied results. Some consumers may embrace second-hand purchases across all categories, while others may have more specific preferences or limitations.

Barriers of ShC

The second-hand market faces several barriers that can impact its growth and adoption. These barriers can be categorized into various factors as availability and selection, emotional attachments and sentimental value, information asymmetry, trust and credibility, quality concerns, pricing and market perception, limited market infrastructure, social stigma and perception, logistics and distribution, legal and regulatory considerations (Goworek, et al. 2008).

The availability and selection of second-hand goods can be limited compared to the range of new products in the market. Certain items may be more scarce or harder to find in the second-hand market, especially if they are

niche or specialized products. Additionally, the condition and quality of second-hand items can vary, making it important for consumers to carefully evaluate their choices. Sellers may be emotionally attached to their belongings, which can make it difficult to part with them or set a fair price. Buyers, on the other hand, may not attach the same sentimental value to a second-hand item, which can create a gap in price expectations and make negotiations more complex. In the second-hand market, there is often a lack of complete and accurate information about the condition, history, and quality of the items being sold. Buyers may face challenges in assessing the value and suitability of the product, leading to uncertainty and hesitation in making a purchase. Trust is crucial in second-hand transactions, but establishing trust can be difficult, particularly when dealing with unknown sellers or online platforms. Buyers may be skeptical about the reliability and honesty of sellers, while sellers may have concerns about payment security or non-payment from buyers. The perceived quality of second-hand goods can be a barrier. Buyers may be worried about receiving items in poor condition or with hidden defects. This uncertainty about the quality and functionality of pre-owned products can deter potential buyers. Determining fair prices for second-hand items can be challenging. Sellers may overvalue their items, leading to higher prices that buyers may find unattractive. Conversely, buyers may expect steep discounts compared to the original retail price, which sellers may not be willing to accommodate. This pricing disconnect can hinder transactions and slow down market activity. The lack of well-developed infrastructure and platforms dedicated to second-hand transactions can be a barrier. In some regions or product categories, there may be limited marketplaces, physical stores, or online platforms specifically catering to the second-hand market. This can make it more challenging for buyers and sellers to connect and engage in transactions. There may still be a social stigma associated with second-hand consumption in certain contexts. Some individuals may view second-hand purchases as inferior or less desirable compared to buying new items. Overcoming this perception and educating consumers about the benefits of second-hand consumption is essential to break down these barriers. Logistics and transportation can be a challenge in the second-hand market. Unlike new products that are typically distributed through established supply chains, the transportation and delivery of second-hand goods may be more fragmented and complex. This can result in longer wait times, higher shipping costs, or difficulty in arranging pick-ups or drop-offs. Second-hand transactions may be subject to legal and regulatory requirements, such as consumer protection laws, tax obligations, or licensing for specific items. These considerations can create additional complexities for sellers and buyers, particularly when navigating cross-border transactions or dealing with regulated products.

Addressing these limitations requires efforts from various stakeholders, including market platforms, sellers, buyers, and policymakers. Improving transparency, implementing verification systems, fostering trust-building measures, providing accurate product information, and enhancing logistics infrastructure can help overcome these barriers and promote the growth of the second-hand market. Additionally, government policies and

regulations can support fair practices and consumer protection in the second-hand market, further enhancing its credibility and accessibility.

ShC and Circular Economy

The relationship between the circular economy and second-hand consumption habits is intertwined and complementary. The circular economy is an economic model that aims to minimize waste, keep resources in use for as long as possible, and regenerate natural systems. Second-hand consumption habits align with the principles of the circular economy by extending the lifespan of products and reducing the need for new production (Bocken and Short, 2016; Fortuna and Diyamandoglu, 2017).

The circular economy aims to conserve resources by promoting the reuse, repair, and recycling of products. Second-hand consumption habits directly contribute to resource conservation by giving existing products a new lease on life. Instead of discarding items, they are passed on or sold to new owners, reducing the demand for new resources and minimizing waste. The circular economy seeks to close the loop in the product lifecycle by ensuring that materials and components are reused or recycled instead of ending up in landfills or incinerators. Second-hand consumption habits support this goal by keeping products circulating within the economy for a longer time. When consumers purchase second-hand items, they contribute to the continuous use and circulation of products, delaying their entry into the waste stream. By reducing the need for new production, second-hand consumption habits help alleviate the environmental impacts associated with manufacturing, such as resource extraction, energy consumption, and greenhouse gas emissions. Extending the lifespan of products through second-hand consumption reduces the overall environmental footprint and supports more sustainable consumption patterns. The circular economy aims to shift consumer behavior towards more sustainable choices, including a preference for reused or repurposed products. Second-hand consumption habits are an integral part of this shift, as they encourage consumers to consider alternatives to buying new items. By adopting second-hand consumption habits, consumers actively participate in the circular economy and contribute to a more sustainable society. Second-hand consumption habits contribute to the growth and development of secondary markets. As more consumers engage in buying and selling pre-owned items, it creates a demand for these markets and encourages their expansion. This growth fosters a more robust circular economy ecosystem, with increased options for consumers and greater accessibility to second-hand goods. The circular economy requires collaboration and innovation across various sectors to develop new business models, design products for durability and recyclability, and create efficient systems for resource recovery. Second-hand consumption habits foster collaboration between sellers and buyers, as well as between individuals and businesses, facilitating the exchange and reuse of products. This collaboration promotes innovation in areas such as product design, repair services, and logistics, supporting the circular economy's goals.

In summary, second-hand consumption habits are an essential component of the circular economy. By extending the life of products, reducing waste, conserving resources, and promoting sustainable consumption choices, second-hand consumption habits contribute to the principles and objectives of the circular economy. They play a significant role in transitioning from a linear, "take-make-dispose" model to a more regenerative and sustainable economic system.

Conclusion

The sharing economy and second-hand consumption behaviors are closely related, as both concepts revolve around the idea of utilizing existing resources and reducing waste. The sharing economy aims to optimize the use of underutilized resources by facilitating the sharing or renting of goods and services. Similarly, second-hand consumption behaviors involve purchasing or acquiring pre-owned items that would otherwise go to waste or be discarded. Both concepts promote the efficient utilization of resources and contribute to reducing overall consumption. The sharing economy often operates through digital platforms that connect individuals willing to share or rent out their resources with those in need. These platforms provide a convenient and accessible way to engage in second-hand consumption. Users can find and acquire second-hand items through online marketplaces, peer-to-peer rental platforms, or community-based sharing platforms. Both the sharing economy and second-hand consumption behaviors align with the principles of sustainable consumption. By utilizing existing resources, rather than purchasing new ones, consumers can reduce the demand for new production, thus lowering the environmental impact associated with manufacturing, packaging, and transportation. Both approaches contribute to the circular economy by extending the lifespan of products. The shared economy and second-hand consumption offer financial benefits to consumers. Sharing or renting resources allows individuals to access goods or services at a fraction of the cost of purchasing them new. Similarly, buying second-hand items often comes with significant cost savings compared to buying new. Both approaches provide opportunities for consumers to save money and make more affordable choices. The sharing economy has helped shift consumer mindsets towards more collaborative and sustainable consumption patterns. This change in mindset has also influenced attitudes towards second-hand purchases. As consumers become more accustomed to sharing and accessing pre-owned goods through sharing platforms, they may be more open to considering second-hand options when making purchasing decisions. The sharing economy has expanded access to a wide range of products and services. Similarly, the availability of second-hand items through online platforms and local marketplaces has increased the variety and accessibility of pre-owned goods. This broader access to goods and services promotes choice and flexibility, enabling consumers to meet their needs without always resorting to new purchases.

Overall, the sharing economy and second-hand consumption behaviors are interconnected through their shared goals of resource optimization, sustainable consumption, cost savings, and changing consumer mindsets. Both

concepts contribute to a more efficient and environmentally conscious use of resources while providing consumers with affordable and accessible alternatives to traditional consumption patterns.

Predicting the exact evolution of second-hand consumption in the coming decades is challenging, as it depends on various factors and trends. Online platforms and marketplaces have played a significant role in facilitating second-hand consumption. This trend is likely to continue, with the proliferation of digital platforms enabling easier access to a wide range of pre-owned goods. Improved technology, enhanced user experiences, and increased trust-building measures may further drive the growth of online second-hand marketplaces. Second-hand consumption has gained broader acceptance in recent years, and this trend is expected to continue. As sustainability and conscious consumption become more mainstream, the stigma associated with buying used items may diminish further. Second-hand purchases may be perceived as a normative and responsible choice, leading to increased adoption across various consumer segments.

The principles of the circular economy, including reuse, repair, and recycling, are likely to become more deeply embedded in second-hand consumption. Consumers may prioritize products that have longer lifespans, are designed for durability, and have easier repairability. This could lead to increased demand for products that can be easily maintained and upgraded, promoting a more sustainable approach to consumption. While certain product categories like clothing, electronics, and furniture have traditionally been associated with second-hand purchases, we may witness the expansion of second-hand consumption into new areas. This could include sectors such as appliances, automotive, sports equipment, and even services. As consumers become more comfortable with buying pre-owned goods, they may explore second-hand options in a wider range of product categories. Collaborative consumption models, such as sharing platforms and peer-to-peer rental services, may continue to grow. Consumers may increasingly engage in sharing and renting resources rather than owning them outright. This shift could result in the emergence of innovative business models that promote access over ownership and encourage the reuse of products.

Technological advancements, such as artificial intelligence (AI) and blockchain, may play a significant role in shaping the future of second-hand consumption. AI algorithms can enhance the curation and discovery of second-hand products, while blockchain technology can provide greater transparency and traceability in the supply chain. These technological advancements may improve the overall user experience and enhance trust in second-hand transactions.

Governments and policymakers may play a role in promoting and incentivizing second-hand consumption. This could include implementing policies that encourage product repairability, tax incentives for second-hand purchases, or regulations that promote extended producer responsibility, encouraging manufacturers to design products with circularity in mind.

While these trends provide potential insights into the future of second-hand consumption, it's important to remember that consumer behavior is influenced by a complex interplay of factors, including social, economic, and cultural influences. The evolution of second-hand consumption will depend on how these factors unfold and how societal attitudes towards sustainability and conscious consumption continue to develop.

References

- Bocken, N. M., & Short, S. W. (2016). Towards a sufficiency-driven business model: Experiences and opportunities. *Environmental innovation and societal transitions, 18*, 41-61.
- Dolan, P., & Galizzi, M. M. (2015). Like ripples on a pond: Behavioral spillovers and their implications for research and policy. *Journal of Economic Psychology, 47*, 1-16.
- Fortuna, L. M., & Diyamandoglu, V. (2017). Disposal and acquisition trends in second-hand products. *Journal of cleaner production, 142*, 2454-2462.
- Goworek, H., Fisher, T., Cooper, T., Woodward, S., & Hiller, A. (2012). The sustainable clothing market: an evaluation of potential strategies for UK retailers. *International journal of retail & distribution management*.
- Guiot, D., & Roux, D. (2010). A second-hand shoppers' motivation scale: Antecedents, consequences, and implications for retailers. *Journal of retailing, 86*(4), 355-371.
- Kaczmarek, L. D. (2017). Eudaimonic motivation. *Encyclopedia of personality and individual differences, 10*, 978-981.
- Park, H., & Martinez, C. M. J. (2020). Secondhand clothing sales are booming—and may help solve the sustainability crisis in the fashion industry. *The Conversation, 16*.

INVESTIGATION OF PROJECT MANAGER PERCEPTION OF KAIZEN AS A CONTINUOUS IMPROVEMENT APPROACH

Evliya DAĞGÖL

Graduate Student

Project Management Program

Adana Alparslan Türkeş Science and Technology University

Tufan ÖZSOY

Assoc. Prof.

Adana Alparslan Türkeş Science and Technology University

Business Faculty

ORCID: [0000-0002-0138-4179](https://orcid.org/0000-0002-0138-4179)

Abstract

Each project is understood as a collection of tasks with fixed beginning and ending times. Despite the fact that each project is unique, it will be possible to learn how to proceed by using past projects and archives to understand how project management works. The Japanese Kaizen strategy, which is based on continuous improvement in every field with the participation of management and all employees, even if there is no problem, is one of the strategies anticipated and embraced by firms that wish to enhance their operation. With full staff participation and a process-oriented viewpoint, the Kaizen strategy seeks to continuously enhance the problem solving tools for problem identification and solution proposals. This study aims to investigate project managers' perspectives of potential Kaizen systematic effects on project management procedures. This study also intends to close a gap in the literature because Kaizen technique in project management has not been sufficiently investigated.

Keywords: Project Management, Kaizen Systematics, Perception of Project Managers

Introduction

Businesses must constantly evaluate and improve the processes that lead to success and failure in order to maintain and maintain their competitive power in today's world. By offering products and services in different ways, businesses can adapt and change to the changes brought about by technological and economic changes. Businesses utilize concepts, tactics, and technologies that can solve problems by creating and enhancing processes. The Japanese Kaizen strategy, which is based on continuous improvement in all areas with the participation of management and all employees, even if there is no problem, is one of the strategies that firms who wish to enhance their performance anticipate and embrace. Continuous improvement activities are typically brief, focused improvement projects where working people collaborate to address an issue that has already arisen (Manos, 2007). With full staff participation and a process-oriented viewpoint, the Kaizen strategy seeks to continuously enhance the problem solving tools for problem identification and solution proposals. Similar to other industries, when the Kaizen philosophy is used in project management, a straightforward

strategy is created for the aim that needs to be attained initially. Improvement efforts should be launched if the activity needs to be improved. The procedure is monitored, and faults are addressed with measures. According to Kaizen, a well-managed process produces positive outcomes. Small actions lead to significant transformations. The Kaizen philosophy has a few distinguishing characteristics. Companies and industries that will follow the Kaizen philosophy should be aware of these characteristics. Productivity, quick decision-making, total focus, sustainability, workforce development, waste prevention, quick completion, and staff participation are all hallmarks of the Kaizen philosophy.

1. Kaizen

Kaizen, which means continually better in Japanese, is made up of the two terms Kai (change) and Zen (better) (Ertaş, 1999). Improvement, modification, and improvement of the overall process or the intended approach are the aims of kaizen. Kaizen is defined as a methodical approach to continual improvement by managers, workers, and all other personnel. As the current situation is not deemed sufficient, it is a means of constant improvement (Uslu Divanolu, Taş & Pak, 2021). After World War II, factories in Japan were renovated and improved, introducing the Kaizen system (Ağın, 2020). So, according to Imai (1997), Kaizen is a management concept derived from an old Japanese practice of continuous improvement, a development and improvement strategy, and a management tool that streamlines organizational procedures and cuts waste. Kaizen systematics refers to growth and progress for everybody, and it is never satisfied with the state of things as it is and constantly strives for improvement (Çetinay, 2013). It adopts a fundamental stance that issues exist to be solved, not to be lived through, and it takes precautions (Ağın, 2020).

1.1. Small Kaizen (Fast Kaizen)

When several tiny changes are necessary, small Kaizen systematic is a sort of continuous improvement to be accomplished. It is a method that can be quickly deployed without taking a long time, has a straightforward structure, physically improves the situation with no more than two persons present, and improves occupational health and safety (Uluskan, 2019).

1.2. Kaizen Teian (Employee Suggestion System)

Kaizen Teian, which in Japanese is called Teian-Suggestion, is a method of continuous improvement that involves putting suggestions into action (Nihon, 1995). It is described as employee-participated growth by optimizing individuals' own processes within the context of the employee suggestion philosophy (Charles & Chucks, 2012).

1.3. Standard Kaizen (Big Kaizen)

It is an approach to continuous improvement that can be used for medium-sized improvement needs, such ongoing improvement initiatives. It is a methodical way to gathering research data for problem resolution that is

used to enhance fairly complex and non-continuous situations. The involvement of 3-5 persons effectively results in medium level improvement (Uluskan, 2019).

1.4. Extended Kaizen (Kaizen at the Management Level)

It is a methodical approach for taking a long time and involving a big number of people in order to solve complicated and frequently intractable problems. It is intended to generate additional solutions by maintaining a large number of participants. The application of Kaizen systematics at the management level requires technical skills. It necessitates a thorough analysis of the stages (Uluskan, 2019).

1.5. Advantages of Kaizen

The following is a list of the advantages of Kaizen:

- Infuses life into all business processes
- It is ensured that every employee is working toward the same objective.
- Permanent solutions are found to the issues affecting groups that interact.
- All participants' motivation, knowledge, and skill levels are raised thanks to increased productivity and other factors.
- Everyone benefits from the prospects brought about by this progress, notably the company's workforce as a whole (Demirkır, 2008).

2. Portfolio - Project – Program

In literature reviews, the term "project" has been defined in a variety of ways. A project is described as a collection of tasks with distinct beginning and ending dates for a special good, service, or outcome (Kömürlü & Toltar, 2018). The Project Management Institute (PMI) offers a distinct definition of a project as "a temporary endeavor to produce a unique product, service, or result." It has key elements that help identify the project operation as a project.

A group of related projects that are managed to give benefits and control that cannot be acquired by managing them independently are known as a program, which is the project's top index. There are Projects/Projects in every program, whether or not the project is thought of as a subset of the program (Özdemirci & Alyakut, 2012).

A portfolio is a collection of several initiatives, programs, and other tasks that let the current management carry out its mandate and perform as intended. In order to manage and shape the organization, portfolio is utilized (Özdemirci & Alyakut, 2012).

2.1. Project Management

It is handled as a hierarchy in the order of the project as the act of leading individuals toward predetermined goals, encompassing all of their activities in a coordinated manner in terms of cohesion/integrity among them

(Çelik & Şimşek, 2013). According to Kömürlü and Toltar (2018), project management is the use of resource management for a unique product in line with the aim in terms of project, length, cost, and scope.

2.2. Specifications of a Project Manager

Project managers must be individuals with expertise, abilities, and duties that set them apart from other managers. The following is a list of these:

- Leading teams from various branches
- To be able to cover any gaps that may arise from a lack of consistency among the managers who serve as the project team's managers.
- To effectively accommodate shifting team members.
- Creating an effective team environment free of individuals who are unfamiliar with one another;
- Needing a leader to facilitate communication and proper information exchange;
- Fostering creativity by bringing together teams working in various disciplines (Duacıoğlu, 2009).

3. Design of the Study and Participants

In this study, a qualitative research design will be employed. The goal of qualitative research is to comprehend a problem's shape in its context through an investigative, interpretive approach (Guba & Lincoln, 1994; Klenke, 2016). Participants in the study are project managers who are employed in Turkey.

3.1. Data Collection

An open-ended question form will be used to collect data. The two sections of the questions are the participants' demographic data and their opinions on the topic. A total of 22 questions will be asked, of which 14 are intended to probe respondents' opinions on the usage of Kazien within the context of project management and 7 are intended to gather demographic data.

3.2. Analyzing the Data

The collected data will be analyzed using content analysis. Content analysis is the comprehensive, detailed, and methodical evaluation and interpretation of data with the goal of uncovering patterns, themes, prejudices, and interpretations linked to the content of the research. The goal of content analysis is to find concepts and relationships that can explain the perspectives of the participants as well as the data gathered from file and document analysis (Baltacı, 2019). Content analysis will be carried out in this study by (1) coding the data, (2) discovering codes, categories, and themes, (3) organizing codes, categories, and themes, and (4) defining and interpreting the findings.

References

- Ağın, K. (2020). Toplam kalite yönetimi bağlamında kaizen felsefesinin örgütlerin maliyet, verimlilik ve kalite düzeylerine etkileri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24 (3) , 1191-1207.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır?. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.

- Charles, A. A., & Chucks, O. K. (2012). Adopting the Kaizen suggestion system in South African Lean automotive components companies. *Science Journal of Business Management*, sjbm-266, 1-10. doi: 10.7237/sjbm/266. <https://www.sjpub.org/sjbm/abstract/sjbm-266.html>
- Çelik, A. & Şimşek, M. Ş. (2013). *Yönetim ve organizasyon*. Eğitim Yayınevi
- Çetinay, H. (2013). *Kaizen El Kitabı - Sürekli İyileştirme*. Treem Kaizen El Kitabı, Treem Eğitim Danışmanlık, <http://www.treem.com.tr/kaizenelkitabi.pdf>, Erişim: 20.09.2016.
- Demirkır, M. S. (2008). *Yalın üretim ve lastik sektöründe bir uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi.
- Duacıoğlu, E. (2009). *Proje yöneticilerinin liderlik davranışının proje başarısına etkisi: Nitel bir araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi
- Ertaş, F. C. (1999). İşletmelerde maliyet düşürme yaklaşımı: kaizen (sürekli iyileştirmeye yönelik) maliyetleme yöntemi. *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*, 13(1), 88-89.
- Guba, E. G. and Lincoln, Y. S. (1994). Competing paradigms in qualitative research. *Handbook of qualitative research*, 2(105), 163-194
- Imai, M. (1997). *Kaizen*. İstanbul, Kalder Yayınları.
- Kocakulak, M. (1997). *Proje yönetim danışmanlığı yapan firma bakışıyla proje yönetim sistemi ve uygulama örneği*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul
- Kömürlü, R., & Toltar, L. (2018). İnşaatta proje yönetimi; projenin başarısına etkisi. *Mimarlık ve Yaşam*, 3(2), 249-258.
- Manos, A. (2007). The benefits of Kaizen and Kaizen events. *Quality Progress*, 40(2), 47-48. <https://search.proquest.com/docview/214768622?pq-origsite=gscholar>
- Nihon H.R.K. (1995). *Improvement Engine: Creativity and Innovation Through Employee Involvement--The Kaizen Teian Approach*. Portland, Oregon: Productivity Press.
- Özdemirci, F., & Alyakut, S. (2012). Bilgi yönetimi projelerinde izlenmesi gereken yol haritası için öneriler. *Bilgi Dünyası*, 13(2), 557-564.
- Uluskan, M. (2019). Süreç yeterlilik analizinin genişletilmiş kaizen yöntemine entegrasyonu: otomotiv sektöründe bir uygulama. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 27(3), 165-183.
- Uslu Divanoğlu, S., Taş, Ü. & Pak, E. (2021). Otomotiv sektöründeki bir üretim tesisindeki montaj hattına kaizen metodolojisinin uygulanması. *Politeknik Dergisi*, 1-1, 1533-1541.

İKLİM KRİZİ EKSENİNDE YEŞİL PAZARLAMADA MARKA FARKINDALIĞI ÜZERİNE TEORİK BİR ÇERÇEVE

Arş. Gör. Dr. İlhan KAYACAN
Süleyman Demirel Üniversitesi
ORCID: 0000-0002-2809-6126

ÖZET

İklim krizi ve etkileri salt kelime anlamıyla çevre sorunlarını imlerken, içkin bir biçimde felsefi bir odağa işaret ederek sosyolojik ve aynı zamanda realitenin getirdiği global bakış açısını göz ardı etmeden bütüncül değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır. Sosyolojik açıdan iklim değişikliği ve krizinin beraberinde getirdiği kümülatif felaketler, altyapı sorunları ve uyum, küresel yoğun göç hareketi ve yerleşim kalıplarının değişmesi, tüketim davranışı, emek ve enerjideki dönüşümler ve yanı sıra oluşturulan politikalar ve krize rağmen ülkelerin strateji ve planları gibi önemli bir kapsamı içeren güncel ve akut bir konudur. İklim değişikliğinin geniş kapsamlı etkileri ve krize katkıda bulunan temel sorunları felsefik, sosyolojik, kültürel ve özellikle tüketim çağının çıktısı olan yeşil pazarlama ve marka farkındalığı açısından ele almayı gerektirmektedir.

Yeşil pazarlama; ürünlerin farklılaştırılması, üretim süreçlerindeki, ürünlerin paketlemelerindeki, reklam faaliyetlerindeki değişiklikler gibi çeşitli aktivitelerden oluşan çevre için en zararsız ürünlerin pazarlanması olarak ifade edilebilir. Markalar tüketiciler tarafından tanınır olabilmek için farkındalık yaratma durumundadır. Markaların sürdürülebilir ve tamamen var olabilmesi tüketicilerin farkındalıklarıyla oluşmaktadır. Marka farkındalığı; bireylerin zihninde şekillenen, marka hakkındaki olumlu veya olumsuz bilgilerden oluşmakta ve markanın rakipleriyle kıyaslanması sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu kavram tüketicinin markayı tanıması ve hatırlamasıyla ilgilidir. Yeşil markalar çevre dostu bir anlayışa sahip olan, doğal kaynakların israf edilmemesi ve sürdürülebilir tüketim açısından duyarlı olan çeşitli faaliyetleri benimseyen markalardır. Yeşil pazarlamada oluşan marka farkındalığı ise tüketicilerin bir markanın çevre dostu ve doğaya duyarlı olduğunu tanıma ve hatırlama olarak tanımlanabilir.

Dünya ekosisteminin büyük tehdit altında olduğu günümüzde yeşil pazarlama ve marka farkındalığı kavramının, yeşil pazarlamanın potansiyelinin ve toplumun iklim krizi bağlamındaki sorunlarını çözmedeki sınırlılıklarının değerlendirilmesi büyük önem arz etmektedir. Yeşil pazarlamanın olumlu önerilerine rağmen iklim krizi ve etkilerinin çözümüne yönelik tek başına yeterli katkı sunmadığı önemli bir detaydır. İşletmelerin, bireylerin-tüketicilerin ve hükümetlerin rol ve sorumluluklarının analiz edilerek marka farkındalığı kavramı ile birlikte oluşturulacak olan küresel, standart ve sürdürülebilir bir politika yürütmenin gerekliliği ön plana çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İklim Krizi, Yeşil Pazarlama, Marka Farkındalığı.

A THEORETICAL FRAMEWORK ON BRAND AWARENESS IN GREEN MARKETING IN THE CONTEXT OF THE CLIMATE CRISIS

ABSTRACT

While the climate crisis and its effects are only environmental problems in the literal sense of the word, they implicitly point to a philosophical focus and require a holistic assessment, without ignoring the sociological and global perspective that reality brings. From a sociological point of view, climate change and the cumulative disasters caused by the crisis, infrastructure problems and adaptation, global intensive migrations and changes in settlement patterns, consumer behaviour, transformations in labour and energy, as well as the policies and strategies and plans of countries despite the crisis, are a current and acute issue with an important scope. The far-reaching effects of climate change and the main problems contributing to the crisis require philosophical, sociological, cultural and, above all, green marketing and brand awareness, which is the product of the consumer age.

Green marketing can be defined as the marketing of the most environmentally friendly products, consisting of various activities such as product differentiation, changes in production processes, packaging and promotional activities. Brands need to create awareness in order to be recognised by consumers. The sustainable and complete existence of brands is shaped by consumer awareness. Brand awareness consists of positive or negative information about the brand that is formed in the minds of individuals and is the result of comparing the brand with its competitors. This concept is about the consumer recognising and remembering the brand. Green brands are brands that have an environmentally friendly approach and undertake various activities that are sensitive in terms of not wasting natural resources and sustainable consumption. Brand awareness in green marketing can be defined as consumer recognition and recall that a brand is environmentally friendly and sensitive to nature.

At this time of global ecological crisis, it is important to evaluate the concept of green marketing and brand awareness, the potential of green marketing and its limitations in addressing the problems of society in the context of the climate crisis. It is an important detail that despite the positive suggestions of green marketing, it alone does not make a sufficient contribution to solving the climate crisis and its effects. The roles and responsibilities of companies, individual consumers and governments need to be analysed and a global, unified and sustainable policy, based on the concept of brand awareness, needs to be created.

Key words: Climate Crisis, Green Marketing, Brand Awareness.

TÜRKİYE’NİN İNOVASYON PERFORMANSINA BÜTÜNCÜL BİR BAKIŞ

Doç.Dr. Ayşegül GÜRSOY

Dokuz Eylül Üniversitesi

ORCID: 0000-0002-5523-1397

Dr. Gökçe Sinem ERBUĞA

Dokuz Eylül Üniversitesi

ORCID: 0000-0003-1604-4668

ÖZET

Kalkınma hedeflerinin odağına sürdürülebilirlik kavramı yerleştikten bu yana, sürdürülebilir kalkınmaya ulaşmak ülkelerin en nihai amaçlarından biri olmuştur. Sürdürülebilirlik ise hem mikro boyutta yani işletmelerin içselleştirmesi ile, hem de makro boyutta yani ülkeler düzeyinde sağlanabilir. Bu kapsamda, sürdürülebilir hedeflere ulaşmaktaki kilit kavram inovasyon olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Endüstri 4.0 sürecinde teknolojik üstünlük, rekabet avantajı, katma değer sağlamak ancak inovasyon ile mümkün olmaktadır. Bu çalışmanın amacı, gelişmekte olan ülkelerden biri olan Türkiye’nin 2013-2022 yılları arasındaki inovasyon performansını incelemektir. Küresel İnovasyon Endeksi (Global Innovation Index) çerçevesinde, yedi temel inovasyon göstergesi ile alt göstergeler ele alınmıştır. Türkiye’nin mevcut inovasyon performansına ilaveten son on yıl içerisindeki inovasyon açısından güçlü ve zayıf yönleri de analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Kalkınma, Küresel İnovasyon Endeksi, İnovasyon

A HOLISTIC APPROACH AT TÜRKİYE’S INNOVATION PERFORMANCE

ABSTRACT

Achieving sustainable development has been one of the ultimate goals of countries since the concept of sustainability has taken place at the center of development goals. Sustainability, on the other hand, can be achieved both at the micro level by the internalisation of businesses and at the macro level by the countries. In this context, the key concept in achieving sustainable goals is innovation. Especially in the Industry 4.0 process, accomplishing technological superiority, competitive advantage and added value is only possible with innovation. The aim of this study is to examine the innovation performance of Türkiye, one of the developing countries, between the years 2013-2022. Within the framework of the Global Innovation Index, seven main innovation indicators and sub-indicators are discussed. In addition to Türkiye's current innovation performance, the strengths and weaknesses of innovation in the last ten years are also analyzed.

Key words: Sustainable Development, Global Innovation Index, Innovation

Giriş

Özellikle son yıllarda dünya nüfusundaki plansız ve son derece hızlı artış, ekosistemin kabul edilebilir düzeyden çok daha yoğun bir biçimde tahrip edilmesine neden olmaktadır. İnsanların ekosistem üzerindeki yıkıcı etkisinin oldukça fazla olması ve nüfus yoğunluğunun, insan ilişkilerinin ve faaliyetlerinin artması beraberinde

ekosistemin mevcut dengesinin bozulmasına neden olmaktadır. Bu durum insanlığın günümüzde yüz yüze geldiği en büyük sorun olarak nitelendirilmektedir. Dolayısıyla ekosistemin sahip olduğu dengeyi korumak gerek bireylerin gerekse de özel sektör ve kamu sektöründe faaliyet gösteren tüm kurum ve kuruluşların ortak sorumluluğundadır. Ekosistem içinde yer alan faktörlerin, sistemin işleyişine engel olmadan faaliyetlerini sınırsız bir geleceğe kadar devam ettirmesini sağlama anlayışının bir gereği olarak “sürdürülebilir kalkınma fikri” tüm işletmeler tarafından benimsenmelidir. Bu nedenle her ülkenin faaliyetlerini yürütürken ulaşmak istediği en temel amaçlardan birini de sürdürülebilir kalkınmaya ulaşmak oluşturmaktadır. Sürdürülebilir kalkınmaya ulaşabilmek adına işletmelerin gerek makro gerekse de mikro düzeyde atacağı adımlar oldukça önemlidir.

Sürdürülebilir kalkınma kavramı mikro düzeyde ele alınacak olunursa işletmelerin dış çevrelerinin günümüzde son derece dinamik bir yapıda ve sürekli bir değişim trendi içinde olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla gün be gün değişim içerisinde olan dış çevre işletmelere değişimlere ayak uydurma ve uyum sağlama yeteneği kazandırmaktadır. Söz konusu bu durum ise işletmeleri, değişen çevre koşullarına güçlü bir biçimde yanıt verebilmek ve rekabet gücü kazanabilmek amacıyla inovasyon yapmaya itmektedir. Bu nedenle sürdürülebilir kalkınma amacını ele alırken inovasyondan bağımsız bir yaklaşım sergileyebilmek mümkün olmamaktadır. Daha açık bir ifadeyle daha sürdürülebilir bir dünyaya ulaşabilmenin yolu işletmelerin inovasyon yeteneklerine yakından bağlıdır. Dolayısıyla sürdürülebilir kalkınmaya ulaşma noktasındaki kilit nokta inovasyon olarak değerlendirilmektedir.

İnovasyonun sürdürülebilir kalkınmanın ve beraberinde de sürdürülebilir bir dünyanın olmazsa olması olarak değerlendirilmesine karşın gerek teoride gerekse de uygulamada daha kapsamlı bir bakış açısıyla ele alınması gerekmektedir. Bu nedenle inovasyon konusunun daha bütüncül bir yaklaşımla ve yedi temel inovasyon göstergesi ile alt göstergeler dahilinde değerlendirilmesi gerekmektedir.

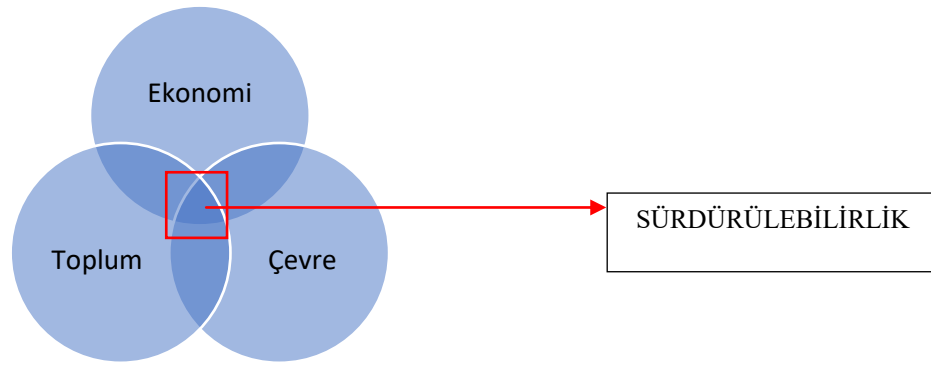
Bütün bu yaklaşımlar çerçevesinde bu çalışmanın amacı son on yıllık süre içerisinde gelişmekte olan ülkelerden biri olan Türkiye'nin inovasyon performansına Küresel İnovasyon Endeksi bileşenleri bağlamında bakmaktır. Ayrıca, bu süre zarfında Türk, ye'nin inovasyon açısından güçlü ve zayıf yönlerine bakarak dezavantajlı olduğu konularda nasıl ilerleyebileceği konusunda önerilerde bulunmaktır.

1. Sürdürülebilir Kalkınma

Günümüzde dünya nüfusunda meydana gelen çok hızlı artışlar, teknoloji ve sanayinin gelişimi, gıdaya ve temiz suya ulaşmada meydana gelen zorluklar, kıt kaynakların sorumsuzca ve bilinçsizce tüketilmeye başlanması, iklim değişikliği ve küresel ısınma gibi birçok neden, sürdürülebilirlik anlayışının gelişmesine neden olmuştur. Sürdürülebilirlik en sade haliyle, ekosistem içinde yer alan unsurların işleyen sistemi baltalamadan ve sistemin temel kaynaklarının tükenmesine yol açmadan faaliyetlerini sınırsız bir geleceğe kadar devam ettirmesi düşüncesi olarak ifade edilmektedir (Gilman, 1992).

Sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için hayat kalitesinin artırılarak devam etmesi; hızlı tüketimin benimsendiği davranış tarzından uzaklaşılması ve gerek ekonomik gerekse de sosyal ve çevresel unsurların bir arada tutularak küresel dayanışma hareketinin bir parçası olunması gerekmektedir. Bu doğrultuda sürdürülebilirliğin de üç ana bileşenden meydana geldiği ifade edilmektedir. Ekonomi, çevre ve toplum olarak ifade edilebilecek olan bu üç unsurun sürdürülebilirlik kapsamında birbirlerinden ayrı düşünülmesi söz konusu değildir. Diğer bir ifadeyle sürdürülebilirlik, ekonomi, çevre ve toplumun kesişim noktasıdır. Şekil-1’de sürdürülebilirliğin bileşenleri gösterilmektedir. Bu üç unsurdan birinin eksik olması halinde sürdürülebilirlikten bahsetmek mümkün olmayacaktır (Özmehmet, 2018:1855).

Şekil -1 Sürdürülebilirliğin Bileşenleri

Kaynak: Özmehmet, 2018

Sürdürülebilirlik kavramı önemli bir süredir hayatımızda bulunmakta ve birçok çalışma için araştırma konusu teşkil etmektedir. İçinde bulunan zamanın gerek ekonomik gerekse de sosyal ihtiyaçlarını karşılama sürecinde, ekosistemi olumsuz yönde etkilemeden ve gelecek nesillerin sahip olacakları imkanları kısıtlamadan ya da onların zarar görmesine neden olmadan faaliyetlerin yürütülmesi sürdürülebilirlik anlayışının temelini oluşturmaktadır. OECD (2001) tarafından yapılan tanıma göre sürdürülebilir kalkınma, “şimdiki kuşakların ihtiyaçlarının, gelecek kuşakların gereksinimlerinden ödün vermeden karşılanması ve yerine getirilmesi”dir. Bu tanım doğrultusunda sürdürülebilir kalkınma anlayışının hem bugün hem de yarınki nesilleri gözetken ve onların yaşam kalitelerinin artırılmasını amaçlayan bir yaklaşım olduğunu söylemek mümkündür (Özmehmet, 2008:11).

Sürdürülebilir kalkınma olgusu ise kendisine ilk kez 1972 yılında, Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP)’nin kurulmasıyla literatürde yer bulmuştur. 1987 yılında Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan “Ortak Geleceğimiz” adlı raporda, ekonomik ve çevresel kalkınmanın birbirinden ayrı düşünülmemeyeceği ve sürdürülebilir ekonomik kalkınma anlayışının lider yaklaşım olması gerektiği savunulmuştur. Sürdürülebilir kalkınmanın aynı zamanda toplumsal refahın sağlanması ve maksimize edilmesi, eğitim, sağlık, hukuk, adalet, toplumsal cinsiyet ve bireysel hak ve özgürlükler gibi birçok konuda gelişmeyi öngören bir üst kavram olduğu vurgulanmaktadır (Ege İhracatçılar Birliği, 2023). Söz konusu bu raporla beraber, 1972 yılında literatüre giren

sürdürülebilir kalkınma kavramının ilk kez resmi olarak karşımıza çıktığını söylemek mümkündür. 1992 yılında Brezilya'nın Rio de Janeiro şehrinde gerçekleşen "BM Dünya Çevre ve Kalkınma Konferansı"nda sürdürülebilir kalkınma konusu, izleyen yüzyılın en temel hedefi olarak belirlenmiş ve bu hedefe ne şekilde ulaşılabileceğine dair "Gündem 21" adıyla somut bir küresel eylem planı oluşturulmuştur. "Gündem 21" temel olarak mevcut ekonomik ve çevresel sorunların çözülmesi ve kalkınmanın sürdürülebilir şekilde sağlanmasına yönelik bir dizi eylem planını içermektedir. Gündem 21 insanlığın, tarihin en önemli dönüm noktalarından birini yaşadığını ve küresel sorunların üstesinden gelebilmek için "küresel ortaklık" içinde hareket edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bunun yanı sıra söz konusu planda, geleneksel (klasik) yönetim anlayışı yerince çoğulcu ve katılımcı bir "yönetişim" anlayışı benimsenmesi gerektiği ifade edilmektedir. Bu kapsamda Gündem 21'in, sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için toplumsal uzlaşmayı önkoşul olarak belirlediği görülmektedir (Arar, 2002). Özellikle Gündem 21 ve 1992'de düzenlenen BM Çevre ve Kalkınma Zirvesi sonrasında sürdürülebilirlik kavramının kalkınma hedeflerinin odağına yerleşmesi söz konusudur (Adams, 2001). O günden bu yana ise ülkeler açısından sürdürülebilir kalkınma ulaşılması gereken en temel amaçlardan biri haline gelmiştir.

İşletmelerin, paydaşlarının refahını maksimize edebilmesi ve onlara daimî değerler katabilmesi için sürdürülebilir kalkınma anlayışını benimseyerek; uzun vadede işletmenin temel politikalarından biri haline getirmesi gerekmektedir. Ayrıca işletmelerin sürdürülebilir kalkınma anlayışını yürütmekte oldukları tüm faaliyetlerine uygulaması onlara rekabetçi avantaj sağlamasının yanında kaynaklarını en optimal şekilde kullanmasına olanak tanır. İşletmelerin kaynaklarını optimal (en verimli ve etkin) şekilde yönetebilmesi, gerçekleştirdiği faaliyetlerin geliştirilmesi ve iyileştirilmesi yoluyla mümkündür. Faaliyetlerinde iyileştirme ve geliştirme yapmak isteyen işletmelerin ise inovasyon faaliyetlerini mutlaka gündemine alması gerekmektedir. Gerek inovasyonun gerekse de sürdürülebilirliğin milli ekonomilerin büyüme süreçleri üzerinde yadsınamaz bir rolü bulunmaktadır. İnovasyon ülkelerin sürdürülebilir kalkınma süreçlerinde bir itici güç olarak değerlendirilmektedir (Menekşe, 2019:3). Bu nedenle inovasyon, sürdürülebilir kalkınma bağlamında üzerinde önemle durulması gereken bir konu olarak görülmelidir.

2. İnovasyon

Günümüzün tam rekabetçi piyasa ekonomisinde işletmeler arasında yaşanan rekabet savaşları git gide artmaktadır. İşletmelerin kar maksimizasyonu hedefledikleri ve bu doğrultuda yerine getirdikleri faaliyetler aynı zamanda toplumsal faydaya da hizmet etmektedir. Rekabetçi piyasa ortamında işletmeler arasındaki serbest rekabet tabanlı ekonomik ilişkiler, etkin ve sağlıklı işleyen bir finansal sistemin en temel gerekliliğidir. Oldukça dinamik yapıda olan rekabetçi piyasalarda bireysel faydalarını gözeten işletmelerin aynı zamanda ekonomik açıdan etkinliklerini sağlaması gerekmektedir. İşletmelerin, faaliyetlerini etkin ve verimli bir şekilde yürütmeleri ve rekabetçi güç elde edebilmeleri beraberinde teknolojik gelişme ve inovasyonu da getirmektedir.

İşletmelerin ayrıca dinamik yapıdaki rekabetçi piyasa koşullarına her durumda ayak uydurabilmeleri, onların inovasyon yapabilme yeteneğine bağlıdır (Rekabet Kurumu, 2023).

Öte yandan sonsuz istek ve ihtiyaçların mevcudiyetine karşın sınırlı (kıt) olan kaynakların en verimli şekilde kullanılması zorunluluğu, günümüz işletmelerinin karşılaştığı en temel problemlerden biri olarak ifade edilebilmektedir. Dolayısıyla işletmelerin sahip oldukları kaynakları en çok kar elde edeceği şekilde kullanması söz konusudur. Bu zorunluluk işletmeleri inovasyon yapmaya teşvik eden bir gerçekliktir. Gerek verimlilik gerekse de rekabet gücünün artırılmasındaki rolü nedeniyle inovasyon, ülkelerin milli ekonomilerinin büyümesi noktasında da oldukça önemli bir işleve sahiptir. Bu nedenle inovasyonun, küresel ölçekte ekonomik faaliyetlerin yönetilmesinde aktif bir rol oynayan kritik bir faktör olduğunu söylemek mümkündür (Şahinli ve Kılınc, 2013:333). Sürdürülebilir kalkına hedeflerine ulaşabilmek için inovasyondan mutlak surette yararlanılması gerekmektedir.

1930’lu yıllarda önem kazanmaya başlayan inovasyon en yalın haliyle yenilik ya da yenilikçilik olarak tanımlanmaktadır. Ancak gerçekleştirilen her bir yenilik adımı inovasyon olarak değerlendirilmemekte; bir yeniliğin inovasyon olarak değerlendirilebilmesi için o yeniliğin mutlaka ekonomik bir değere dönüşüyor olması gerekmektedir (Aras vd., 2014).

Literatürde inovasyonun tanımına ilişkin farklı çalışmalar mevcuttur. Uluslararası arenada küresel boyutta kabul görmüş olan inovasyon tanımı OECD ve Avrupa Komisyonu tarafından ortak olarak yayınlanan Oslo Kılavuzu’nda yer almaktadır. Söz konusu kılavuza göre inovasyon, *“yeni ya da büyük ölçüde yenilenmiş bir mal ya da hizmetin veya sürecin; daha önce olmayan/kullanılmayan bir pazarlama biçiminin; ya da iş uygulamalarında, işyeri örgütlenmesinde ya da dış ilişkilerde farklı ve yeni bir organizasyonel yöntemin uygulamaya konulması”* olarak tanımlanmaktadır.

İşletmelerin üretim sürecine teknoloji ve ekonomi faktörünü de dahil ederek inovasyon olgusunun gündeme yoğun bir biçimde gelmesini sağlayan ve inovasyonu, teknolojik gelişmenin ve kalkınmanın en temel kaynağı olarak gören Schumpeter’e (1934) göre ise,

- Tüketicilere daha önceden bilmedikleri ya da yakın olmadıkları yeni bir ürün veya mevcut bir ürünün yeni ve daha kaliteli bir halinin piyasaya sunulması,
- Daha önceden bulunmayan yeni bir üretim biçiminin tanıtılması ve uygulamaya geçmesi,
- Öncesinde hiç faaliyette bulunulmamış ya da mevcut olmamış bir pazara veya piyasaya girilmesi,
- Yine daha önceden bulunmayan yeni bir hammadde ya da yarı mamulün keşfedilmesi,
- Piyasada yeni bir tekelci konumun oluşturulması veya mevcut tekelci bir pozisyonun bozulması,
- Herhangi bir sektörde yeni bir ticari aktivitenin ya da finansal örgütlenme şeklinin icrası inovasyonun ortaya çıkmasını sağlamaktadır.

Schumpeter'e göre, girişimciler inovasyon yoluyla iktisadi gelişme ve kalkınmanın gerçekleşmesi sürecinde aktif rol almaktadırlar. İnovasyon yaparak kalkınmanın sağlanması sürecinde yer alan girişimciler geçici monopoller kurmak suretiyle daha yeni ve kaliteli üretim gerçekleştirmektedir. Dolayısıyla inovasyon yaparak üretimlerini ve ürünlerini daha yüksek kaliteli hale getiren işletmelere ayak uyduramayan diğer işletmeler yok olmaya mahkumdur (Demir, 1995:165). Yaratıcı yıkım olarak adlandırılan bu süreç teknolojinin ve inovasyonun, işletmelerin üretim aşamalarına hakimiyetini zorunlu kılmaktadır (Kitapçı, 2019:57).

İnovasyon, yeni bilgi ve fikirlerin gerek ekonomik gerekse de toplumsal faydaya dönüştürülme süreci olarak ifade edilebilir. Yeni bilgi veya fikirlerin pazarlanabilir bir ürün ya da hizmet şeklini alması ya da yeni /yenilenmiş üretim veyahut dağıtım biçimi veya yeni bir kamusal hizmet şekline gelmesi süreci inovasyonun temelini oluşturmaktadır (Kalaycı, 2006).

İnovasyonun vazgeçilmez bir unsuru olan yeni bilgi ve fikirlerin doğuş noktası teknolojik ve bilimsel gelişmelerdir. Dolayısıyla bir ülkenin inovasyon yapma kapasitesini belirleyen de söz konusu o ülkenin bilim ve teknoloji alanında yenilik meydana getirebilme çabaları olmaktadır (Göker, 2006).

İnovasyon temel olarak, yeni fikirlerin üretilen mal ve hizmetlere, üretim süreçlerine ya da işletme faaliyetlerinin daha çok katma değer yaratabilmesini sağlayacak adımlarına entegre edilmesi şeklinde ifade edilebilir. Uygulamada ekonomistlerin inovasyonu yoğun olarak ürün ve süreç inovasyonu şeklinde ele aldığını ve büyük ölçüde bu alanlara yoğunlaştığı görülmektedir (Şahinli ve Kılınç, 2013:336).

2.1. Küresel İnovasyon Endeksi

Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (World Intellectual Property Organization- WIPO), sürdürülebilirlik odaklı bir gelecek için fikri mülkiyet ekosisteminin desteklenmesi konusunda liderdir. Bu sebeple de, Küresel İnovasyon Endeksi hesaplayarak ülkelerin mevcut inovasyon performanslarını görmeleri ve kapasitelerini geliştirme konularında bir yol haritası sunmaktadır.

Küresel İnovasyon Endeksi sıralaması, İnovasyon Girdi Alt Endeksi ile İnovasyon Çıktı Alt Endeksi'nden oluşmaktadır. Bu bağlamda üç temel endeks ve sıralama hesaplanır.

İnovasyon Girdi Alt Endeksi: Beş ana başlıktan oluşan İnovasyon Girdi Alt Endeksi, ekonominin inovatif faaliyetlerine imkan sağlayan unsurları içerir.

İnovasyon Çıktı Alt Endeksi: Ekonomideki inovatif aktivitelerin sonucu olarak hesaplanır ve sadece iki temel bileşenden oluşmasına rağmen, Küresel İnovasyon Endeksi puanlarının hesaplanmasında İnovasyon Girdi Alt Endeksi ile eşit ağırlıklıdır.

Küresel İnovasyon Endeksi: İnovasyon Girdi ve Çıktı Alt Endekslerinin ortalamasıdır ve ülkelerin inovasyon performans sıralamaları Küresel İnovasyon Endeksi aracılığıyla hesaplanır (GII, 2022).

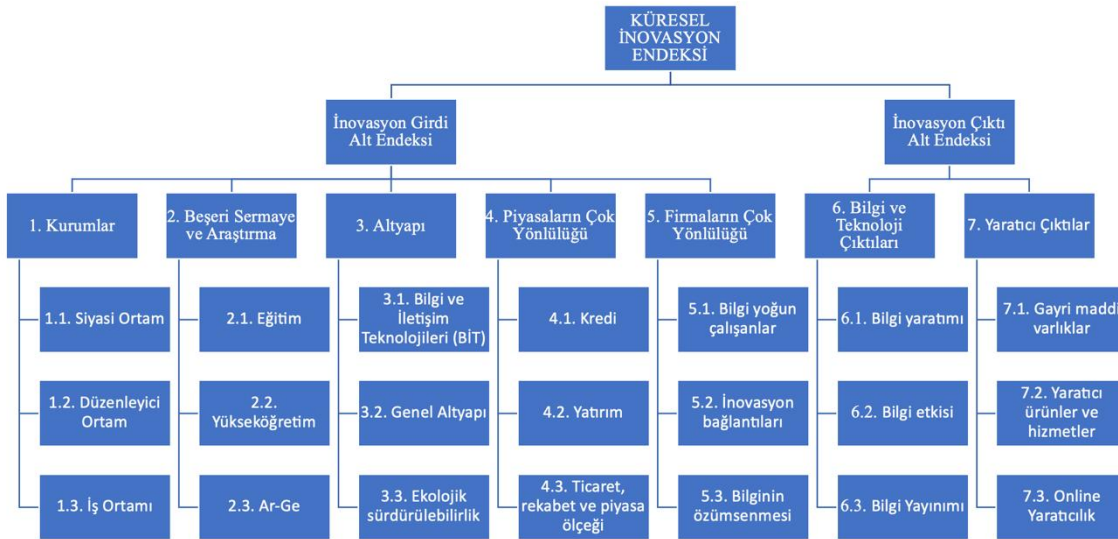
Küresel İnovasyon Endeksi, Kurumlar", "Beşeri Sermaye ve Araştırma", "Altyapı", "Piyasaların Çok Yönlülüğü", "Firmaların Çok Yönlülüğü", "Bilgi ve Teknoloji Çıktıları" ile "Yaratıcı Çıktılar" olmak üzere 7

ana gösterge ile ülkelerin inovasyon skorları ve ülkeler içindeki sıralamasını göstermektedir. Küresel İnovasyon Endeksi 2022 raporu dünya nüfusunun % 94,3'ü ile dünya GSYİH'nin % 99.0'mı temsil eden 132 ülkeyi kapsamaktadır (Dutta vd., 2022)

İlk beş gösterge inovasyon girdi alt endeksini oluştururken; son iki gösterge ise inovasyon çıktı alt endeksini oluşturmaktadır. Her ana başlık, üç temel alt başlığa ayrılmakta olup toplam 81 bileşen açısından inovatif performans ölçülmektedir. Şekil 2'de görüldüğü üzere, siyasi ortam, düzenleyici ortam ve iş ortamı 'Kurumlar' ana bileşenini, eğitim, yükseköğretim ve ar-ge 'Beşeri Sermaye ve Araştırma' bileşenini, bilgi ve iletişim teknolojileri, genel altyapı ve ekolojik sürdürülebilirlik 'Altyapı' bileşenini, kredi, yatırım, ticaret, rekabet ve piyasa ölçeği 'Piyasaların Çok Yönlülüğü' bileşenini, bilgi yoğun çalışanlar, inovasyon bağlantıları ve bilginin özümsemesi ise 'Firmaların Çok Yönlülüğü' bileşenini oluşturmaktadır.

'Bilgi ve Teknoloji Çıktıları' bilgi yaratımı, bilgi etkisi ve bilgi yayınından oluşurken 'Yaratıcı Çıktılar' ise gayri maddi varlıklar, yaratıcı ürünler ve hizmetler ile online yaratıcılık alt başlıklarını içermektedir. Bu iki ana başlık ise inovasyon çıktı alt endeksini oluşturmaktadır.

Şekil -2 Küresel İnovasyon Endeksi Bileşenleri

3. Türkiye'nin İnovasyon Göstergeleri

Tablo 1: Türkiye'nin İnovasyon Performansı

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Küresel İnovasyon Endeksi	68	54	58	42	43	50	49	51	41	37
İnovasyon Girdi Alt Endeksi	81	78	71	59	68	62	56	52	45	49
İnovasyon Çıktı Alt Endeksi	53	39	46	37	36	43	49	53	41	33

Tablo 1 2013-2022 yılları arasında Türkiye'nin Küresel İnovasyon Endeksi sıralamasına ilaveten Türkiye'nin inovasyon girdi ve çıktı alt endeksleri sıralamasını da göstermektedir. İnovasyon girdi alt endeksi sıralaması on yıllık süre içerisinde düzenli ve istikrarlı bir şekilde azalmıştır. İnovasyon çıktı endeksi bakımından ise on yılda 20 sıra birden yükselerek 33. olmuştur.

Şekil -3 Türkiye'nin Küresel İnovasyon Endeksi Sıralaması

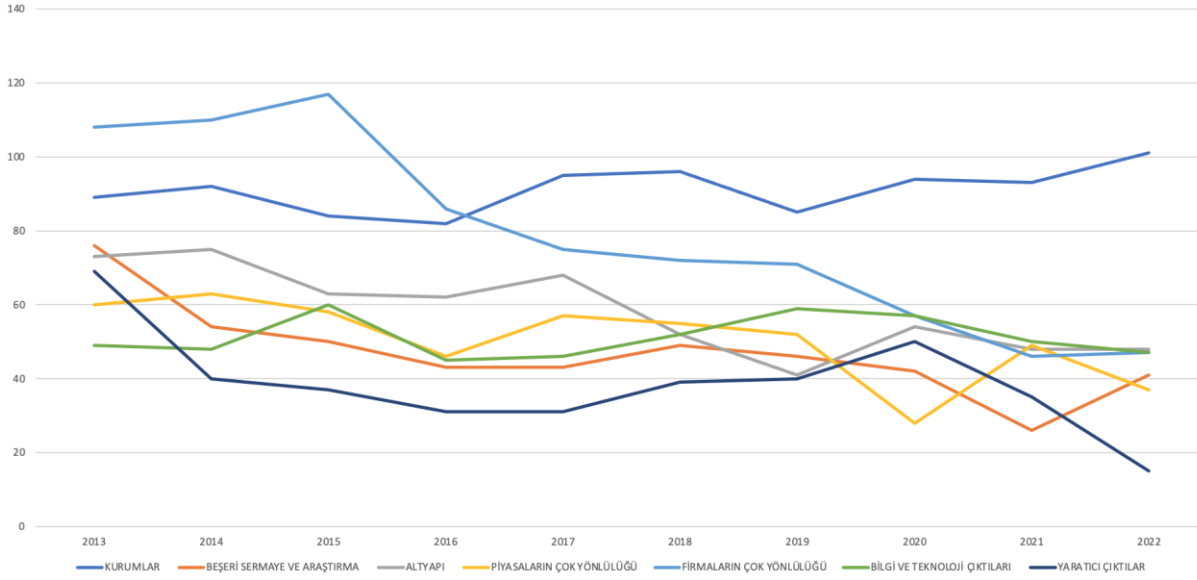

Kaynak: Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO)

Şekil 3 son 10 yıl için Türkiye'nin küresel inovasyon endeksi sıralamasını göstermektedir. 2022 yılında ilk kez en iyi 40 ülke arasında yer alarak, hedeflere ulaşma konusunda emin adımlarla ilerlemektedir. 2021 ve 2022 yılları pandemi dönemi sonrası ve dünya genelinde durgunluk yaşanan yıllar olmasına rağmen, Türkiye açısından parlak bir dönem olmuştur. 2021 yılında on basamak birden yükselirken, 2022'ye gelindiğinde tarihinin en iyi derecesi olan 37. sıraya yükselmiştir.

2022 yılı verilerine göre bölgesel olarak bakıldığında; Türkiye Kuzey Afrika ve Batı Asya grubu içerisinde İsrail ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin ardından üçüncü sırada yer almıştır. 36 ülkenin yer aldığı üst-orta gelir grubu dikkate alındığında ise Çin, Bulgaristan ve Malezya'nın ardından Türkiye dördüncü olmuştur (GII, 2022).

Şekil -4 Türkiye'nin İnovasyon Girdi ve Çıktı Alt Endeksleri Sıralaması

Şekil 4 yedi temel bileşen açısından Türkiye'nin sıralamasını göstermektedir. Bu kapsamda, yaratıcı çıktıların Türkiye'nin en güçlü olduğu bileşendir. 2013 yılında 69. olan Türkiye, 2022 yılına gelindiğinde 15. olarak 54 sıra yükselmiştir. 2022 yılı için yaratıcı çıktıları 37. sıra ile piyasaların çok yönlülüğü ile 41. sıradaki beşeri sermaye ve araştırma takip etmiştir.

Türkiye'nin en zayıf olduğu ve güçlendirmesi gereken bileşen ise 'Kurumlar' olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumda, kurumlar bileşeninin temel alt başlıkları olan siyasi ortam, düzenleyici ortam ve iş ortamı bileşenleri desteklenerek daha güçlü bir konuma getirilmesi sağlanmalıdır.

2013 yılında 89. sırada yer alan ülkemiz 2022 yılına gelindiğinde 101. sıraya gerilemiştir. Piyasaların çok yönlülüğü 60'dan 37'ye yükselirken firmaların çok yönlülüğü 108. sıradan 47. sıraya tırmanmıştır. Bilgi ve teknoloji çıktıları on yıllık süre boyunca neredeyse yatay bir seyir izlerken, altyapı konusunda 73. sıradan 48. sıraya yükselmiştir.

Sonuç

Ekosisteme verilen tahribatın artmasıyla beraber, sadece ekonomik faktörlerin değil de sosyal ve çevresel faktörlerin de ülkelerin kalkınmasında büyük katkısı olduğu kanaatine varılmıştır.

Kalkınma kavramının yerini 1980'lerden sonra sürdürülebilir kalkınma kavramı almıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi ve devam ettirilebilmesi ise ancak inovasyon ile mümkün olmaktadır. Endüstri 4.0 süresince inovasyona verilen önem daha da artmıştır. Hem işletmeler hem de ülkeler teknoloji yatırımları ve altyapısı sayesinde katma değeri yüksek ürünleri hem iç hem de dış pazarda pazarlayarak prestij sahibi olmanın yanı sıra kişi başına düşen geliri artırma imkanına da sahip olmaktadır.

Kalkınmanın sürdürülebilir olması ve ekosistem tahribatının yavaşlatılabilmesi ancak inovasyon ile mümkün olabilir. Bu hedefe ulaşabilmek için öncelikle en küçük ekonomik birimler olan işletmeler inovasyona yatırım yapmalı, sonrasında da ülke bazında inovasyon teşvik edilmelidir ki sürdürülebilir kalkınma hedefine ulaşmak mümkün olsun.

2007 yılından bu yana WIPO tarafından hazırlanan Küresel İnovasyon Endeksi, ülkelerin inovasyon performanslarını keşfetmelerine yardımcı olurken bir yandan da mevcut durumlarını saptama ve geleceğe yönelik plan yapma imkanı sağlamaktadır. Tek bir ölçek ile karşılaştırma imkanı sağlanan Küresel İnovasyon Endeksi, yedi temel bileşenden oluşmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerden biri olan Türkiye'nin mevcut inovasyon performansı on yıllık süreç boyunca analiz edilmiştir. Pandemi süreci ve çeşitli kısıtların yaşandığı son iki yılda dahi inovatif performansını artıran Türkiye, özellikle yaratıcı çıktılar konusunda oldukça başarılı olmuştur. Hem bölgesel bazda, hem de üst-orta gelir grubu açısından inovatif performansını ve sıralamadaki yerini artırmıştır. Kurumlar ise en zayıf bileşeni olmakla birlikte, zaman içinde güçlü bir yapıya kavuşarak Küresel İnovasyon Endeksi kapsamında ilk 30 ülke içerisinde yer alması hedeflenmektedir (TİM, 2022).

Kaynakça

- Arar, A. A. (2002). Yerel gündem 21. *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, 6, 14-22.
- Aras, G., Tezcan, N., & Furtuna, Ö. K. Geleneksel Bankacılık ve Katılım Bankacılığında Kurumsal Sürdürülebilirlik Performansının TOPSİS Yöntemiyle Karşılaştırılması. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü Yönetim Dergisi*, 27(81), 58-81.
- Demir, Ö. (1995) 'Joseph A. Schumpeter: Hayatı, Eserler ve Katkıları', Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt: 50, Sayı 1-2, 155-172.
- Dutta, S., Lanvin, B., Wunsch-Vincent, S., ve León, L. R. (Eds.). (2022). Global Innovation Index 2022: What is the Future of Innovation-driven Growth?
- Ege İhracatçılar Birliği. (2023). Sürdürülebilirlik Nedir? Amaçları ve İlkeleri. [https://www.eib.org.tr/surdurulebilirlik/Sayfa.Asp?SI_Id=BA874EA9A4#:~:text=S%C3%BCrd%C3%BCr%C3%BClebilirlik%2C%20i%C3%A7inde%20bulundu%C4%9Fumuz%20zaman%C4%B1n%20ekonomik,zarar%20vermeden%20kar%C5%9F%C4%B1lamak%20olarak%20tan%C4%B1mlanmaktad%C4%B1r.\(07.06.2023](https://www.eib.org.tr/surdurulebilirlik/Sayfa.Asp?SI_Id=BA874EA9A4#:~:text=S%C3%BCrd%C3%BCr%C3%BClebilirlik%2C%20i%C3%A7inde%20bulundu%C4%9Fumuz%20zaman%C4%B1n%20ekonomik,zarar%20vermeden%20kar%C5%9F%C4%B1lamak%20olarak%20tan%C4%B1mlanmaktad%C4%B1r.(07.06.2023)
- GII (2022), <https://www.globalinnovationindex.org/userfiles/file/reportpdf/gii-full-report-2022.pdf>
- Gilman, R. (1992). Sustainability By Robert Gilman from the 1992 UIA/AIA Call for sustainable community solutions. <http://www.context.org> (03.06.2023).
- Göker, A. (2006). Avrupa Birliği'nin Bilim ve Teknoloji Politikası: Aramızdaki Açık. *Avrupa Birliği Dersleri: Ekonomi-Politika-Teknoloji, der: İrfan Kalaycı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, Ocak*.
- Kalaycı, İ. (2006). Avrupa Birliği Dersleri: Ekonomi-Politika-Teknoloji.
- Kitapçı, İ. (2019). Joseph Schumpeter'in Girişimcilik ve İnovasyon Anlayışı: Yaratıcı Yıkım Kavramı ve Geçmişten Günümüze Yansımaları. *Journal of Empirical Economics and Social Sciences*, 1(2), 54-74.
- Menekşe, T. (2019). *Kurumsal sürdürülebilirlik ile inovasyon ve finansal performans ilişkisi: Borsa İstanbul'da işlem gören şirketler üzerinde bir uygulama* (Doctoral dissertation).
- Özmehmet, E. (2008). Dünyada ve Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımları. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 3(12), 1853-1876.
- Rekabet Kurumu. (2023). Rekabet Savunuculuğu Genel Bilgiler. <https://www.rekabet.gov.tr/tr/Sayfa/Rekabet-savunuculuğu/rekabet-hukuku/genel-bilgiler#> (02.06.2023).
- Schumpeter, J.A. (1934) *The Theory of Economic Development*, Harvard University Press: Cambridge MA.
- Şahinli, M. A., & Kılınç, E. (2013). İnovasyon ve İnovasyon Göstergeleri: Ab Ülkeleri ve Türkiye Karşılaştırması. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 13(25), 329-356.

TİM (Türkiye İhracatçılar Meclisi). (2022). Küresel İnovasyon Endeksi Türkiye Eylem Planı ve Stratejisi 2021-2023, <https://tim.org.tr/files/downloads/Raporlar/Küresel%20İnovasyon%20Endeksi%20Türkiye%20Eylem%20Planı%20ve%20Stratejisi%202021-2023.pdf>, Erişim Tarihi: 06/06/2023

TÜRKİYE’DE TRÜF MANTARI SEKTÖRÜNÜN MEVCUT DURUM ANALİZİ

Esra TEPEKOĞLU KARABULUT
ORCID: 0000-0001-6640-5332
Dr. Öğr. Üyesi Selime CANAN
ORCID: 0000-0002-8041-3272

ÖZET

Bu makalenin amacı Türkiye’de trüf mantarı sektörünün güncel durumu ve tedarik zincirini ortaya koyarak; trüf sektörünün güçlü ve zayıf yönleriyle fırsatları ve tehditlerinin irdelenmesidir. Bu verilerin ışığında Türkiye’de trüf mantarı sektörünün devamlılığını nasıl sağlanabileceği ve gelişimi için neler yapılması gerektiği sorularının cevapları aranmış, GZFT analizi ile ortaya çıkan zayıf yönleri ve tehditlerin nasıl bertaraf edilebileceği sorgulanmıştır. Araştırma süresince ikincil veri derleme yönteminden yararlanılmış, Türkiye’deki sektörün analizi için Türkiye’deki sanal satış platformlarından veri elde edilmiştir. Çalışmanın sonucunda, Türkiye’de trüf mantarı sektörünün yeni ve gelişmekte olan bir sektör olduğu; Sektörün gelişmesi durumunda; trüf mantarı tedarik zincirindeki bulunan paydaşların rollerinin de genişleyeceği ve bunun sonucu olarak trüf mantarı eğitilmiş köpek eğiticileri, profesyonel avcılık, trüf turizmi gibi yeni iş kolları ve sektörlerin oluşacağı ön görülmüştür. Trüf mantarı bahçe tesislerinin artması ile sözleşmeli üretim ve trüf arzının daha kontrol edilebilir olması, sertifikasyon süreçlerinin daha hızlı olması ve kültivasyon tabanlı trüf mantarının HACCP yönergeleri doğrultusunda izlenebilirlik maddesine de uygun olacağından ihracatta yaşanan birçok sorunun aşılmasına yardımcı olabileceği tahmin edilmiştir. Trüf turizmi sektörünün gelişmesi için devlet teşviklerinin önemi vurgulanarak, trüf varlığı bilinen devlet ormanlarının, devlet kontrolünde korunarak trüf turizmi sektörünün teşvik etmeye yönelik uzun yıllık kiralanarak profesyonel trüf mantarı avcıları rehberliğinde trüf avı turları düzenlenmesi önerilmiştir. Son olarak, Türkiye’de fındık bahçelerinin kapladığı alan göz önünde bulundurularak var olan fındık bahçelerinin trüf mantarı aşılması çalışmaları yapılarak fındık üreticilerine ek gelir sağlanması ve trüferilerin bu yolla artırılmasına önem verilmesi ve bu konunun daha ayrıntılı incelenmesi önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Trüf Mantarı, Trüf Mantarı İhracatı, Trüf Mantarı Yetiştiriciliği, Trüf Mantarı Tedarik Zinciri, Trüf Sektörü GZFT Analizi.

ANALYSIS OF THE CURRENT SITUATION OF THE TRUFFLE MUSHROOM INDUSTRY IN TURKEY

ABSTRACT

The aim of this article is to present the current status and supply chain of the truffle mushroom industry in Turkey, and to examine the strengths, weaknesses, opportunities, and threats of the truffle sector. Based on this data, the answers to how the continuity of the truffle mushroom industry in Turkey can be ensured and what

needs to be done for its development were sought, and the weaknesses and threats identified through SWOT analysis were questioned in terms of how they can be mitigated. Secondary data compilation method was used during the research, and data was obtained from virtual sales platforms in Turkey for the analysis of the sector in Turkey. As a result of the study, it was determined that the truffle mushroom industry in Turkey is a new and developing sector. In the event of sectoral growth, it is anticipated that the roles of stakeholders in the truffle mushroom supply chain will expand, leading to the emergence of new business fields and sectors such as truffle mushroom-trained dog trainers, professional hunting, and truffle tourism. With the increase in truffle mushroom garden facilities, contract-based production and more controllable truffle supply are expected, and it is predicted that this will help overcome many of the problems encountered in exports by ensuring that certification processes are faster and that cultivation-based truffle mushrooms comply with traceability provisions in accordance with HACCP guidelines. The importance of government incentives for the development of the truffle tourism sector is emphasized, and it is recommended that state forests with known truffle presence be protected under state control and be leased for long periods of time to organize truffle hunting tours guided by professional truffle mushroom hunters to promote the truffle tourism sector. Finally, taking into consideration the area covered by hazelnut orchards in Turkey, it is suggested that existing hazelnut orchards be used for truffle mushroom grafting studies to provide additional income to hazelnut producers and to prioritize the increase of truffles through this method, and further investigation of this topic is recommended.

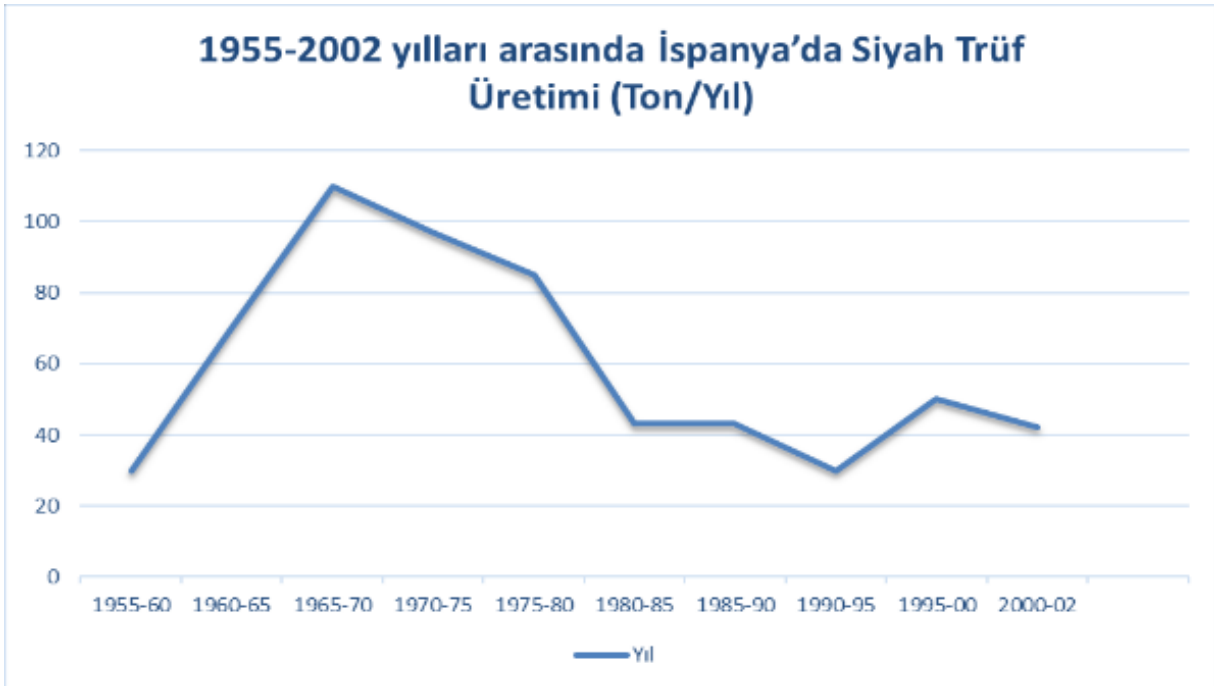
Key words: Truffle Mushroom, Truffle Mushroom Export, Truffle Mushroom Cultivation, Truffle Mushroom Supply Chain, Truffle Sector SWOT Analysis.

GİRİŞ

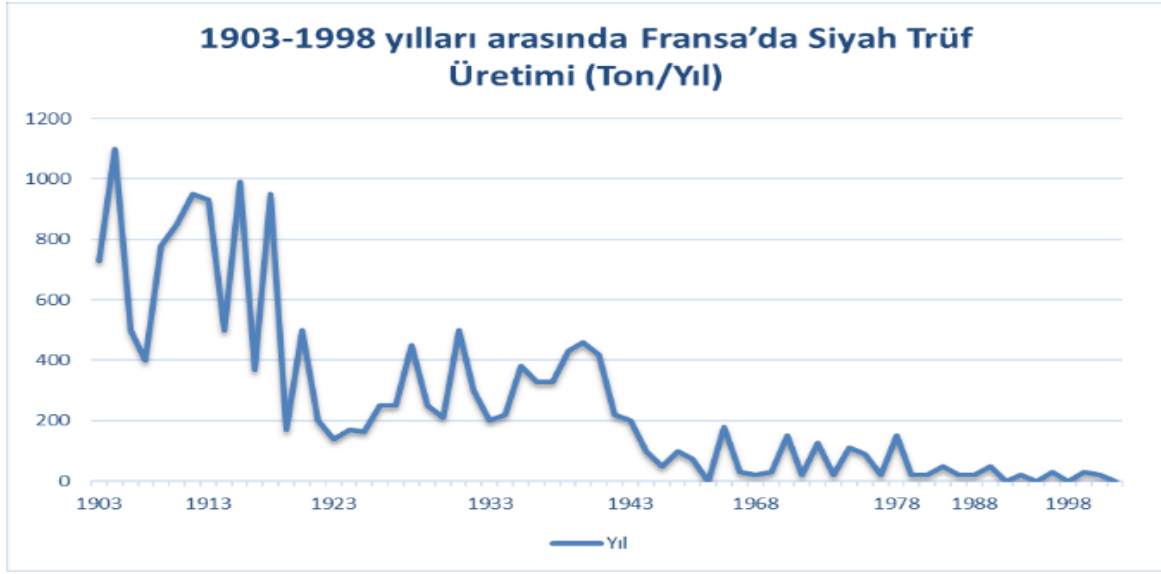
Trüf mantarı çeşitli ağaç kökleriyle ektomikorizal ilişki içerisinde toprağın altında büyüyen Pezizales takımına ait Tuberales ailesinin meyve veren gövdesidir. Tuberales ailesine mensup yer altı mantarları genel olan trüf mantarı olarak adlandırılırlar da, Tuber cinsine ait olan türler (örneğin, Tuber melanosporum Vittad., Tuber magnatum Pico ve ilgili türler) eşsiz kokusu ve zengin aromasıyla ticari değere sahip olduğu için “gerçek trüf” olarak anılırken, diğerleri “sahte trüf” olarak anılmaktadır (Zambonelli et al., 2018). En değerli trüf mantarları ticari değerine göre sırasıyla Tuber Magnatum Pico (İtalyan beyaz trüf), T. Melanosporum Vittad. (Périgord siyah trüf), T. Uncinatum, T. borchii Vittad (bianchetto trüfü), T. Brumale ve Tuber Aestivum Vittad.’tır (Şekil 1).

Şekil 1. Sırasıyla *T. Magnatum Pico.*, *T. Melanosporum Vittad.*, *T. Borçii Vittad.*, *T. Aestivum Vittad.* Benzersiz kokuya ve aromaya sahip olan trüf mantarları en yaygın olarak gastronomide kullanılsa da kozmetik, ilaç ve turizm sektörleri de trüf mantarının önemli kullanım alanlarındandır. Bilinirliğinin ve kullanım alanlarının artmasıyla, bu mantara olan talep de gün geçtikçe artmaktadır. Toplam trüf mantarı üretimine ilişkin güvenilir tahminler elde etmek zor olsa da (Ciani et al., 1992), dünyanın en önemli doğal olarak oluşmuş trüf alanlarına sahip olan İspanya, İtalya ve Fransa’da trüf mantarı üretimi 1. ve 2. Dünya Savaşı’ndan önce 1000 ton iken, 100 tona kadar düşmüş ve bu ciddi düşüş devam etmiştir (Şekil 2 ve Şekil 3).

Şekil 2. 1955-2002 Yılları Arasında İspanya'da Siyah Trüf Üretimi (ton/yıl) (Reyna et al.,1999)

Şekil 3. 1903-2002 Yılları Arasında Fransa’da Siyah Trüf Üretimi (ton/yıl) (Dessolas, 1998)

Trüf mantarı üretimindeki düşüş ve trüf mantarına olan talepteki artışa bağlı olarak konak ağaçların ya da fidanlarının aşılınması yoluyla trüf mantarı bahçeleri (trüferi) oluşturulması ve işletmeciliği 1900'lü yılların ikinci yarısında popüler hale gelmiştir ve sadece Avrupa'da değil, Avrupa dışı ülkelerde de büyük bir ivme kazanmıştır. Önümüzdeki 20 yıl içerisinde 6 milyar dolarlık ticaret hacmine ulaşması beklenen trüf mantarının yetiştiriciliği yapılarak üretimi artırılrsa bile trüf pazarında fiyatların düşeceği düşünülmemektedir (OGM, 2013). Fact.MR firmasının verilerine göre küresel trüf mantarı pazarı şu anda 325 Milyon ABD doları değerinde olup, bunun %8,9'luk belirgin bir yıllık bileşik büyüme oranı 2031 yılına kadar 764 Milyon ABD dolarına ulaşması beklenmektedir. Fact.MR'ye göre, trüf satışları küresel yenilebilir mantar pazarının %11,4'ünü oluşturuyor. Küresel trüf mantarı pazarında ise dünyanın farklı noktalarında birçok ülke ve farklı trüf türleri yer almaktadır (Şekil 4).

Şekil 4. Ürün Türüne Göre Küresel Trüf Mantarı Pazar Payı (Anonim, 2022)

Bu nedenle dünyada ve Türkiye’de de trüferi oluşturulması çalışmaları yoğunlaşmıştır. Türkiye son yıllarda trüf mantarı toplayıcılığı ve yetiştiriciliği ile ilgili Orman Genel Müdürlüğü’nün uygulamaya koymuş olduğu Trüf Ormanı Eylem Planı (2014- 2019) kapsamında çalışmalar yapmaya başlamıştır. Tarım Orman Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü tarafından Trüf Mantarı Bahçe Tesisi Projesi Fizibilite Raporu ve Yatırımcı Rehberi oluşturulmuştur. Bu proje kapsamında trüf aşılı meşe fidanlarının uygun arazilere dikilmesiyle uzun vadede trüf üretimi amaçlanmaktadır.

Dünya’da ve Türkiye’de trüf mantarı ile ilgili farklı alanlarda birçok çalışma bulunmaktadır. Dünya’da yazılmış öne çıkan kitaplar ve akademik makaleler trüf mantarı, trüf mantarı arzı ve trüf mantarı yetiştiriciliği, trüf mantarı yetiştiriciliğinin ekonomik yanları, trüf alımı ve trüf avı rehberliği hakkında bilgi vermektedir (Ciani et al., 1992; Sourzat, 1997; Dessolas, 1998; Reyna et al., 1999; Zambonelli et al., 2011; Serra et al., 2015; Zambonelli et al., 2018). Trüf mantarı sektörü, tedarik zinciri, yetiştiriciliğinin ekonomik getirisi ve market hacmi hakkında sınırlı kaynak bulunmaktadır (Letizi et al., 1999; Olivier, 2000; OGM, 2013; Tsipati et al., 2014; Serra et al., 2015; Dweck & Kershaw, 2020; OGM, 2020; Čejka et al., 2020; Oliach et al., 2021; Anonim, 2022c; OGM, 2022).

Trüf mantarı Türkiye için yeni sayılabilecek bir alandır ve kısıtlı çalışma bulunmaktadır. Türkiye’de doğal olarak yetişen 48 trüf türünü tanıtmalarının yanı sıra; trüf mantarının önemi, ekolojik özellikleri, kültivasyonu, trüferi kurulumu, yönetimi ve hasadı hakkında bilgi veren tek bir kitap (Türkoğlu, 2015) ve sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır (Türkoğlu, 2015A; Şen ve ark. 2016; Çaka ve Türkoğlu, 2016). T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından Türkiye’de trüf mantarından faydalanmayı sürdürülebilir şekilde artırmak için, kırsal alanda istihdam yaratmak, trüf türleri bakımından envanter oluşturulması, doğal trüf ormanları oluşturulması ve potansiyeli yüksek alanların gen kaynağı olarak koruma altına alınması, yapay trüf ormanları oluşturulması, trüf avcılığı ve trüf mantarı tanıtım eğitimlerinin verilmesi konularını içeren Trüf Ormanı Eylem Planı 2014-2019 ile gündeme getirilmiştir ve günümüzde Trüf Ormanı Eylem Planı 2022-2026 kapsamında çalışmalar devam etmektedir (OGM, 2013, 2022) Türkiye’de yayılış gösteren trüf mantarı alanları, ülkemizin trüf mantarı üretiminde avantajı, trüf mantarının önemi, trüfe duyulan ihtiyaç ve büyüme potansiyeli, trüferi kurulumu ekolojik gereksinimleri, trüf kültivasyonu ve trüferi, trüf hasadı, katma değeri, kullanıldığı alanlar, destekler ve trüf aşılı meşe fidanlarıyla oluşturulmuş trüferi tesisinin mali analizi ve fizibilitesi ile ilgili bir rehber bulunmaktadır (TOB, 2020).

Literatür taraması sonucunda Türkiye’de trüf mantarı sektörünün güncel durumu ve tedarik zincirini inceleyen hiçbir çalışma bulunmadığı belirlenmiştir. Bu çalışma literatürdeki bu boşluğu doldurmayı hedeflemektedir.

Bu makalenin amacı Türkiye’de trüf mantarı sektörünün güncel durumunu ve tedarik zincirini ortaya koyarak; trüf sektörünün güçlü ve zayıf yönleriyle fırsatları ve tehditlerinin irdelenmesidir. Bu verilerin ışığında Türkiye’de trüf mantarı sektörünün devamlılığını nasıl sağlanabileceği ve gelişimi için neler yapılması gerektiği

sorularının cevapları aranmaktadır. Sektörün gelişmesi durumunda; trüf mantarı tedarik zincirindeki bulunan paydaşların rollerinin de genişleyeceği ve bu noktada trüf mantarı eğitilmiş köpek eğiticileri, profesyonel avcılık, trüf turizmi gibi yeni iş kolları ve sektörlerin oluşacağı ön görülmektedir. Trüf mantarı bahçe tesislerinin artması, var olan fındık bahçelerinin de trüf aşılanarak trüf mantarı bahçe tesisine dönüştürülmesi ile sözleşmeli üretim ile trüf arzının daha kontrol edilebilir olması, sertifikasyon süreçlerinin daha hızlı olması ve kültivasyon tabanlı trüf mantarının HACCP yönergeleri doğrultusunda izlenebilirlik maddesine de uygun olacağından ihracatta yaşanan birçok sorunun aşılması beklenmektedir.

Bu çalışmanın ana materyalini, Oliach et al. tarafından yapılan araştırmadan elde edilen ikincil veriler oluşturmaktadır (2022). Ayrıca trüf mantarı sektörünü irdeleyen diğer çalışma ve değerlendirmelerden yararlanılmıştır. Türkiye’de trüf mantarı pazarının ve tedarik zincirinin analizi için sanal satış firmaları ile sanal satış platformundaki trüf mantarı- alış ve satış fiyatları incelenmiştir (Anonim, 2022a; Anonim, 2022b; Anonim, 2023). Çalışmada GZFT analizi ile güçlü ve zayıf yönler yanında fırsatlar ve tehditler tespit edilmiştir. Tespit edilen güçlü yönleri öne çıkaran, zayıf yönleri güçlendiren, fırsatları değerlendiren ve tehditleri bertaraf eden çözüm önerileri üretilmiştir.

3. BULGULAR

1.1. Türkiye’de Trüf Mantarı Sektörünün Güncel Durumu

Pierre SOURZAT tarafından Les Truffes de Turquie isimli dergideki Les Truffes de Turquie (Türkiye’nin Trüf Mantarları) isimli makalesine de konu aldığı üzere Türkiye’de trüf serüveni 2002 yılında Niyazi Uluçoban’ın köylülerden gelen mantarın trüf mantarı türlerinden olan *Tuber aestivum* olduğunu anlamasıyla Mayıs 2004’ten itibaren Prof. Dr. Aziz Türkoğlu ile Türkiye’de trüf mantarı envanteri oluşturma çalışmalarına başlamışlardır.

Mevcut literatüre göre Türkiye’de 15 familya içerisinde 23 cinse ait 67 trüf mantarı yetişmektedir (Şen ve ark. 2016). Birçok kaynakta “True Truffles” yani gerçek trüf olarak da adlandırılan *Tuber* taksonuna ait 12 türün Türkiye’nin farklı bölgelerinde doğal yetiştiği farklı çalışmalarla kanıtlanmıştır (Türkoğlu, 2015A). Ticari değeri en yüksek tür olan *T. magnatum pico*’ya Türkiye’de daha önce rastlanmamıştır fakat *T. borchii* Vittad. Ve *T. aestivum* Vittad. türlerinin doğal olarak yetişmesi, bu türün de yetişiyor olabileceğinin bir göstergesidir (Çaka ve ark., 2016) *T. magnatum*’dan sonra en yüksek ticari değere sahip olan siyah trüf olarak da bilinen *T. melanosporum*’a da Türkiye’de rastlanmamış olup kültivasyon çalışmalarına devam edilmektedir. 2020 yılı itibarıyla ülkemizde yaklaşık 400’e yakın trüf avcısı tarafından değişik cinslerde trüf mantarlarının doğadan faydalanması 60 ton civarına ulaşmıştır. Ülkemiz genelinde 395 hektar orman alanı doğal trüf ormanına dönüştürülmüştür. Bu alanlar düzenli faydalanmaya konu edilerek ülke ekonomisine kazandırılmıştır (OGM, 2022). Ülkemizde 2020 yılında trüf mantarı ticari hacmi ise 180 milyon TL civarındadır. Prof. Dr. Aziz Türkoğlu’na göre Fransa’nın bir buçuk katı büyüklüğündeki ülkemiz, trüf üretimi açısından Fransa, İspanya ve İtalya’nın toplam üretimi kadar trüf üretebilecek potansiyele sahiptir. Türkiye’de her bölgede üretimi

yapılabilecek trüf türleri mevcuttur. Ilıman iklimin hâkim olduğu bölgelerde T. melanosporum, kış ayları daha sert geçen bölgelerde T. aestivum, toprak pH'nın düşük olduğu her türlü iklim koşulunda T. borchii üretimi yapmak mümkündür (Türkoğlu, 2015).

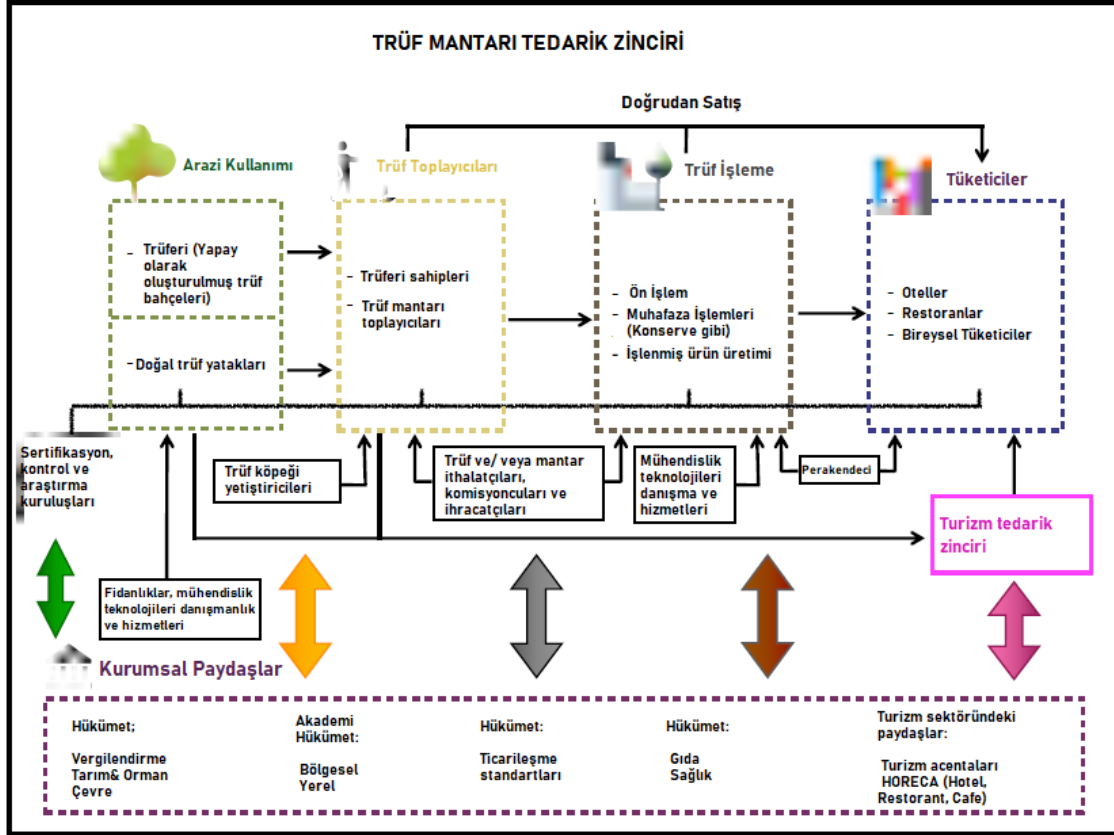
Türkiye'de trüf mantarının doğal olarak yetişiyor olması, fidan aşılama yöntemlerinin başarılı olma olasılığının daha yüksek olduğunu göstermektedir. Son yıllarda ülkemizde de trüf üzerine yoğunlaşan çalışmalar sayesinde kültüre alma çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Ülkemizde Denizli, İstanbul, Muğla, Eskişehir Orman Bölge Müdürlükleri Fidanlıklarında trüf aşıllı meşe fidanları üretilerek kültüre alma çalışmaları yapılmış ve üretilen fidanların uygun alanlara plantasyonu sağlanmıştır (OGM, 2022).

Ekonomistlerin tahminlerine göre, trüf mantarının önümüzdeki 10 yıl içinde dünya çapında yıllık 6 milyar dolarlık bir ticaret hacmine ulaşması beklenmektedir (OGM, 2022). Orman Genel Müdürlüğü 2022 yılında yayınladığı Trüf Mantarı Eylem Planına göre kısa vadede Türkiye olarak bu pazardan 1 milyar dolarlık bir ticaret hacmine ulaşmayı hedeflemektedir. 2022-2026 Eylem Planının uygulaması sonucunda orman köylüsüne 170 Milyon TL, ülke ekonomisine 1 Milyar, 500 Milyon TL ekonomik katkı sağlanması hedeflenmektedir.

1.2. Türkiye'de Trüf Mantarı Tedarik Zinciri

Tarihten beri trüf mantarı doğal trüf yataklarını barındıran ormanlık alanlardan, fındık bahçelerinden domuz ya da köpek yardımı ile avcılar tarafından toplanmaktadır. Domuz bakımı ve eğitimi köpeğe göre daha zor olduğundan son yıllarda avcılar yalnızca köpek eğitimini tercih etmektedir. Türkiye'de 2020 yılında OGM tarafından yayınlanan Trüf Mantarı Hasadı ile Satış Usul ve Esasları konulu tamim uyarınca trüf mantarı avcılığı yalnızca eğitilmiş köpeklerle yapılmaktadır. Trüf avı öncesinde avlanılacak Orman Genel Müdürlüğü'ne bağlı il- ilçe müdürlüklerinden izin alınması gerekmektedir. Eğer av fındık bahçesi gibi özel mülkte yapılacaksa, özel izin alınması gerekmektedir.

Oliach ve arkadaşlarının 2021 yılında yaptıkları Trüf Mantarı Pazar Analizinde gösterilen trüf mantarı tedarik zinciri Türkiye'deki güncel durumla yorumlanarak şekildeki gibi gösterilmiştir (Şekil 5).

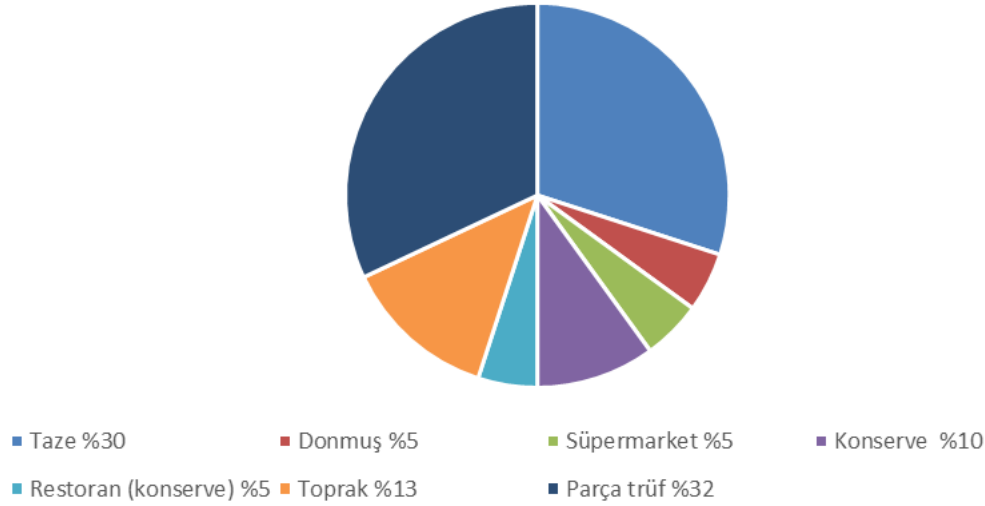
Şekil 5. Trüf Mantarı Tedarik Zinciri

Bu şemaya göre arazi kullanımı; yapay trüf bahçeleri ve doğal trüf yatakları olarak ikiye ayrılmıştır. Türkiye için de arazi kullanımını aynı şekilde ikiye ayrılabilir. Türkiye’de kurulmuş olan yapay trüf bahçeleri henüz ticari ölçekte trüf üretimine sahip olmadığından arz üzerinde bir etkisi henüz bulunmamakta; toplayıcılığın büyük çoğunluğu doğal trüf alanlarında yapılmaktadır. Yapay trüf bahçelerinin oluşturulabilmesi için gerekli fidanları sağlayan ve bilimsel çalışmaları yürüten paydaşlar bulunmaktadır. Yapay trüf mantarı bahçe işletmeciliği henüz gelişmediğinden profesyonel avcılık da gelişmemiş, genellikle trüferi sahipleri kendi bahçelerini sahip oldukları köpeklerle kendileri hasat etmektedir.

Trüf mantarının üreticiden tüketiciye yol haritasına bakıldığında mantar genellikle bir aracı ile nihai tüketiciye ulaşmaktadır (Tsitsipati et al., 2014). Bu araçlar trüf mantarına yalnızca ön işlem uygulayan yani talebe bağlı olarak sadece toprağını fırçalayıp kalitelere ayıran ya da yıkayıp paketleyen toptancılar; konserve haline getirerek muhafaza eden işletmeler ya da trüf mantarlı mayonez gibi işlenmiş ürün haline getiren gıda işletmeleridir. Nihai tüketiciler otel, restoran, kafe ve Türkiye’de henüz yaygın olmasa da bireysel tüketicilerdir. Nadiren de olsa trüf mantarı toplayıcıları kendi ürünlerini doğrudan nihai tüketiciye de ulaştırabilmektedir. Türkiye’de toplayıcılar ürünlerini doğrudan pazarlamak için sosyal medyada kurulmuş olan trüf mantarı gruplarını kullanılırken, sektörün gelişmiş olduğu İtalya’da sertifikalı avcılarının ürünlerini pazarlayabilmesi ve dış pazarlardan gelen sahte trüf mantarına karşın önlem olarak ‘Truffle Market’ gibi uygulamalar

kullanılabilmektedir. Trüf mantarının %30 ila %50'si taze olarak satışı gerçekleştirilirken kalan kısmı tazeliğini koruması için dondurulmakta, kurutulmakta, konserve yapılmakta ya da trüflü zeytinyağı, peynir gibi işlenmiş son ürün haline getirilerek nihai tüketiciye ulaştırılmaktadır (Şekil 6).

Siyah Trüf Mantarının Pazardaki Kullanım Alanlarının Yüzdeliği

Şekil 6. İspanya'daki Siyah Trüf Mantarının Pazardaki Kullanım Alanlarının Yüzdeliği (Serra et al., 2015)

Trüf mantarı arama çalışmalarının eğitimli köpekler yardımıyla yapılmasının iki temel sebebi vardır. Öncelikle trüf mantarı olgunlaştığı zaman dimetilsülfid kaynaklı çok özel aromatik bir koku salgılar (Türkoğlu, 2015), ve köpekler kokuya duyarlı eğitim aldıklarından yalnızca olgun ve hasada uygun trüf mantarlarını bulurlar. Böylece hasat edilen trüf mantarının kalitesinden emin olunur. İkinci önemli sebebi trüf mantarını tırmık, kazma gibi araç- gereçlerle aramanın doğa tahribatına yol açması ve misel yapısının bozularak o bölgedeki trüf varlığını tehlikeye sokmasıdır. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda trüf köpeklerinin eğitimi ve çoğaltılması da tedarik zincirinin önemli yapı taşlarından birisidir. Türkiye'de trüf mantarı avı ilk başladığında eğitimli köpekler Avrupa'dan özellikle de Trakya'ya sınır kapısı bulunan Bulgaristan'dan gelmiştir. Bulgaristan'da yaşayan Türk avcılarının Trakya bölgesinde avlanması, bu bölgedeki insanlara eğitimli köpekler getirip, trüf avını öğretmesi ve köpek satmasıyla yıllar içinde trüf avcıları çoğalmış ve kendi köpeklerini eğitmeye başlamıştır. Şu an Türkiye'de trüf mantarı köpeği türlerini çoğaltan ve eğitip avcılarla buluşturan köpek çiftlikleri bulunmaktadır fakat aynı zamanda halen Bulgaristan'dan eğitimli köpek alınması da çok yaygındır.

Türkiye'de trüf mantarı ihracat ve ithalatı yapan resmi firmalar bulunmaktadır. İhracat, ithalat için gerekli sertifikasyonlar Tarım Orman Bakanlığı tarafından yapılmaktadır. Bu nedenle vergilendirme sebebiyle ilgili idareler ve Tarım, Orman Bakanlığı sektörün paydaşları arasındadır. Trüf mantarı ithalat ve ihracatçıların en büyük sıkıntısı vergiye tabi olmadan trüf mantarı ticareti yapan trüf mantarı kaçakçılarıdır. 1 Aralık 2022 tarihli

bir habere göre 12 kg olarak ölçülen trüf mantarının kaçak yollarla Bulgaristan'a geçirilmeye çalışırken yakalandığı, değerinin yaklaşık 300 bin TL olduğu belirlenmiştir (Anonim, 2022c). Kiloda hafif pahada değerli olması sebebiyle bu tarz haberlere sıklıkla rastlamak mümkündür.

Turizm açısından incelendiğinde, Türkiye'de trüf mantarının varlığının son dönemlerde öğrenilmeye başlaması sebebiyle trüf avı henüz turizm aktiviteleri arasında değildir. Ancak OGM'nin doğal trüf yataklarını domuz gibi yabani hayvanlardan korumak amacıyla telle çevirdiği orman arazileri ya da çok yıllık kiraya verilerek özelleştirilen araziler bu turizm için uygundur ve Türkiye'de de gelişmeye açıktır. Trüf Ormanı Eylem Planı'na göre Müşterilerin taleplerini uzun süreli karşılamak, doğal ve yapay trüf sahalarının verimliliği artırmak ve yurtdışı piyasalarda rekabet gücünü arttırmak gayesiyle, yürürlükte olan odun dışı orman ürünü faydalanma planları dik-kate alınmak kaydı ile odun dışı orman ürünleri üretim işçiliği müşteriye ait olmak üzere açık artırmalı satış usulü ile satışlar çok yıllık olarak da yapılabilir.

31.08.1956 tarihli ve 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 30. Maddesi, 20.03.2015 tarih 29301 sayılı Orman Ürünleri'nin Satış Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, 29303 sayılı Orman Genel Müdürlüğü Döner Sermaye İşletmesi Yönetmeliği, 25.02.2016 tarihli Odun Dışı Orman Ürünlerinin Envanter ve Planlaması ile Üretim ve Satış Esasları hükümlerine göre 5 yıllık süreleri geçmemek kaydı ile çok yıllık satış yapılabilir. Satış yapılan yükleniciler, verim artırıcı tedbirleri, idarenin gözetimi altında yapabilirler.

Trüf mantarı çok yıllık satış işlemi ile, trüf türlerinin geliştirilmesine yönelik, verim artırıcı spor takviyelerinin yapılması, iyileştirme çalışmalarının sahada uygulanabilmesi gibi faaliyetler yapılabilecektir (OGM, 2022).

Türkiye'de trüf mantarı bilinirliğinin artması ve buna bağlı olarak avcı sayısının da artmasıyla tedarik zincirinde bazı değişiklikler beklenebilir. Ancak küresel anlamda önümüzdeki on yılda tedarik zincirinin pek değişmesi beklenmemektedir. Beklenen tek değişiklikler ise bazı paydaşların sektör üzerindeki paylarının değişmesi ve trüf mantarı üreticilerinin e-ticaretin sağladığı avantajlardan faydalanarak kendi ürünlerini nihai tüketiciye ulaştırmasıdır. Taze ve işlenmiş ürünlerin daha fazla çevrimiçi alım satımının yanı sıra ülke düzeyinde daha fazla tüketim ve dünya çapında ve yıl boyunca daha fazla trüf mantarı arzı sağlanmasıyla, fiyatlarda düşüş beklenebilir. Ancak talep mevcut olan artış trendini sürdürürse fiyatlardaki istikrar da devam edecektir (Oliach et al., 2021). Aynı zamanda trüf türlerinin yanlış hasat yöntemleri ve iklim değişikliğinden olumsuz etkilenmesi sebebiyle doğal trüf yataklarındaki azalış ve buna bağlı olarak doğal trüf mantarı arzında azalış beklenmektedir (Cejka et al., 2020). Bu durumun tedarik zincirinde sebep olabileceği bir diğer etki ise doğal trüf yataklarından toplanan trüf mantarı ile yetiştirildiği yapılan trüf mantarı piyasalarının farklılaşması olabilir.

1.3. Trüf Sektörünün GZFT Analizi

Oliach ve arkadaşları (2021) tarafından Delphi anket yöntemiyle yapılan araştırma sonucunda sektörün Akdeniz ülkeleri için güçlü ve zayıf yönleri, fırsatları ve tehditleri tartışılmıştır. Sonuçlar Türkiye'deki güncel durum ile

karşılaştırıldığında, Türkiye'deki sektörün henüz yeni olmasına rağmen benzer bir tabloya sahip olduğu görülmektedir (Şekil 7).

Şekil 7. Türkiye'de trüf sektörü GZFT analizi (Türkiye'de trüf mantarı piyasası araştırmalarından ve Oliach ve arkadaşları (2021) çalışmasından veriler toplanmıştır).

Şekildeki trüf sektörünün güçlü ve zayıf yönleriyle fırsatları ve tehditleri gösterilmiştir. Güçlü yönleri incelendiğinde aşçılık alanında farkındalığın artmasıyla trüf mantarı kullanımı da artmaktadır.

Aşçılık, besin maddelerinin hasadından başlayarak, malzemelerin satın alınması, devamında teslim alınması, uygun koşullarda depolanması, üretim ve nihai ürün olarak sunulması aşamalarının tamamını kapsayan bir sanat dalıdır (Kurnaz, Kurnaz ve Kılıç, 2014). Yenilikler vasıtasıyla aşçılar sektörde farklılıklar ortaya koymaktadır (Kesici ve Öncel, 2015). Niş bir ürün olan trüf mantarı bu nedenle restorancılık sektöründe de gastronomide de her zaman prestijin temsili olmuştur. Bu farkındalığın artmasıyla Türkiye'de iç piyasada trüfe olan talep artmıştır.

Artan talep ve sınırlı arz nedeniyle trüf mantarı aranan ürün durumunda olduğundan trüf mantarı lüks tüketim ürünüdür ve trüf mantarı tüccarları da ancak iyi fiyat teklif ederek toplayıcılardan tedarik sağlayabilirler. Bu nedenle trüf mantarı toplayıcılığı çok iyi bir ek gelir kaynağıdır ve ülkemizde de sürekli trüf mantarı alımı yapan işletmeler bulunmaktadır.

Trüf mantarı niş ürün olduğu için diğer ürünlere kıyasla pazarlaması daha kolaydır. Hem HoReCa hem de perakende müşterilere elektronik ticaret platformları aracılığıyla erişmek ya da son tüketicinin markaya erişmesi reklamsız bile olanaklıdır. Çünkü ürünün satıcısı az olduğu için, arama motorlarında bu ürüne dair bir arama yapıldığında tüketicinin niş ürünlerle karşılaşması çok daha kolay olmaktadır.

Trüf mantarına olan talep sektörü gelişmeye zorlamaktadır. Arzı artırmaya yönelik olarak kültivasyon çalışmaları yapılmaya devam etmekte ve trüf mantarı bahçe tesisleri kurularak arzın artırılması hedeflenmektedir. Bunun yanı sıra raf ömrü kısa olan taze trüf mantarı, trüf mantarı işletmelerinde; trüf mantarlı yağ, sos gibi raf ömrü uzun katma değeri yüksek son ürün haline getirilerek pazarlanabilmektedir. Gelişmekte olan bir sektör olduğundan trüf mantarı tedarik zincirindeki herhangi bir sektör koluna yatırım yapmak; yatırım maliyetinin geri dönüş süresi uzun olsa bile, sektörel daralma beklenmediğinden hem girişimciler hem de yatırımcılar için uygun bir sektördür.

Trüf sektörünün tüm güçlü yönlerine rağmen zayıf yönleri de bulunmaktadır. Trüf mantarı bahçe işletmeciliğinde hem kurulum hem de yönetim bakımından belirsizlikler bulunmakta ve kullanılan yöntemler kesin ve standart sonuç vermemektedir. Literatürde gerekli her koşul sağlanmış olsa da asla ürün vermeyen bahçeler bulunmaktadır (Letizi et al., 1999). Trüf vermeye başladıktan sonra ise sulama, gübreleme gibi yönetim teknikleri hakkında kesin bilgi bulunmamakla birlikte trüf mantarı veriminin çok fazla değişkene sahip olması sebebiyle aynı teknikler uygulansa dahi farklı sonuç alınması söz konusu olabildiğinden, çıktı standart değildir.

Trüf mantarı sektör kollarının neredeyse her birinde başlangıç maliyeti yüksektir. Trüf mantarı toplayıcılığı için gereken eğitilmiş köpek, trüf küreği ve av malzemelerine sahip olabilmek için günümüz şartlarında yaklaşık 40.000 TL'lik bir yatırım yapmak gerekmektedir. Bunun haricinde toplayıcının trüf mantarını aramak için bir arabaya sahip olmalıdır ve düzenli olarak yakıt gibi masrafları olacaktır. Bilgi ve deneyime bağlı olarak trüf mantarı yataklarını bulma süresine göre başa baş noktaya gelme süresi değişkendir. Avcıların söylemiş oldukları kazançları göz önünde bulundurulduğunda en fazla birkaç ay içerisinde yatırım maliyetini geri kazanılmaktadır (CNNTürk,2022; ULKETV, 2022; YouTube, 2022). Trüf Mantarı Yatırım Rehberine göre; trüf mantarı bahçe tesisi kuruluş maliyeti 695.500 TL ve ilk 5 yıla ait yönetim masrafları 245.050 TL olarak hesaplanmış ve 6-10 yıl arasında başa baş noktasına geleceği tahmin edilmiştir (OGM, 2013).

The Truffle Hunters isimli belgeselde de bahsi geçtiği üzere trüf sektörü bilgi paylaşımının olmadığı ya da çok kısıtlı olduğu bir sektördür (Dweck & Kershaw, 2020). Avcılar trüf mantarını topladıkları doğal trüf mantarı yataklarının konumunu ticari bilgi olarak kabul eder ve paylaşmazlar. Avcılar bazen izinli bazen ise izinsiz avlandıkları ve vergi diliminin dışında kaldıkları için hem Türkiye'de hem de Avrupa ülkelerinde trüf mantarı toplam ticaret hacmi verileri yanıtlanabilmektedir. İlave olarak kaçak yollarla trüf ticareti yapan tüccarlar da trüf mantarı ile ilgili ticari verileri yanıtlanmaktadır.

Oliach ve arkadaşlarına göre Avrupa’da dernekleşmeye rağmen trüf mantarı üretim sektörü profesyonel değildir (2020), Türkiye’de ise trüf mantarına dair kooperatif veya dernekleşme bulunmamaktadır.

Trüf mantarı sektörü Türkiye için birçok fırsatı da bünyesinde barındırmaktadır. Prof. Dr. Aziz Türkoğlu’na göre Fransa’nın bir buçuk katı büyüklüğündeki ülkemiz, trüf üretimi açısından Fransa, İspanya ve İtalya’nın toplam üretimi kadar trüf üretebilecek potansiyele sahiptir. Ülkemizde trüf aşılı meşe fidanı ile kurulmuş trüf bahçesi işletmeleri kurulmaya başlanmıştır. Aynı zamanda trüf mantarının fındık türleri (*Corylus avellana* ve *Corylus colurna*) ile de doğal ortamda simbiyotik olarak büyüdüğü bilinmektedir (Serra et al., 2015) ve dünya fındık dikim alanlarının ortalama %75’ine sahip olan Türkiye (TMO, 2021) için trüf mantarı bahçe tesisleri büyük bir fırsat niteliğindedir. Uygun koşulları sağlayan fındık bahçelerinin trüf mantarı aşılama ile hem fındık çiftçisinin geliri artırılabilir hem de kontrollü trüf arzı oluşturabilir.

Türkiye’nin bulunduğu coğrafya, uygun iklimi, zengin doğal kaynakları ve verimli toprakları nedeniyle her tarihsel dönemde cazibe merkezi olmuştur (Kusluvan, 2016). Bu nedenle ülkemizde turizm gelişmiş bir sektördür. Ancak trüf avı ve restoranda ya da bireysel trüf tüketimini içeren turizm aktiviteleri bazı Akdeniz ülkelerinde çok gelişmiş olsa da Türkiye için yenidir ve büyük potansiyele sahiptir.

Trüf mantarı; tereyağı, peynir, zeytinyağı gibi birçok ürüne doğal aroma artırıcı olarak eklenmektedir ve sıklıkla şarap gibi yöreye özgü ürünlerle eşleştirilmektedir. Bu durum hem lüks turizm açısından bir avantaj sağlamakta hem de yöresel ürünlere katma değer kazandırmaktadır.

Küresel ısınma, kırsaldan kente göç, yanlış hasat teknikleri gibi çeşitli sebeplerle doğadan toplanan trüf miktarında ciddi bir azalma yaşanması ve buna rağmen trüf mantarının bilinirliğinin ve kullanım alanlarının artmasıyla talep artmaktadır. Öyle ki, rekabet satıcılar arasında değil alıcılar arasında yaşanmaktadır. Online toplanan verilere göre (Anonim, 2022a; Anonim, 2022b) Türkiye’de 06.11.2022 tarihinde *Tuber uncinctum* avcudan alış fiyatı +30 gram 1. Kalite trüf mantarı için € 45’ya kadar yükselmiştir. Dolayısıyla trüf mantarı nadir bir ürün olduğundan pazar sorunu yaşanmamakta ve sürekli artan talep sebebiyle kültivasyonla trüf üretimi yapılırsa bile fiyatların düşeceği ön görülmemektedir (OGM, 2013).

Öte yandan trüf mantarı sektöründe risk ve belirsizlikler ciddi bir risk oluşturmaktadır. Trüf mantarı bahçe işletmelerindeki en büyük risk inokülasyon olarak adlandırılan trüf mantarının aşılama sürecinin başarısız olması ya da aşılı satın alınıp dikilen fidanların hiçbir zaman ürün vermemesidir. Bunun sebebi piyasada çokça bulunan sahte mikorizal fidanlar olabilmekte birlikte doğal sebepler de olabilir. Bu riski azaltmak için düzenli tahlil yapılabilir ancak yine de literatürde gerekli her koşul sağlanmış olsa da asla ürün vermeyen bahçeler bulunmaktadır (Letizi et al., 1999). Bu risk göz ardı edildiğinde bile trüf mantarı yetiştiriciliğinde masrafların hemen başlaması ancak bahçelerin en erken ürünü 2. Yılda, ticari anlamda ilk ürünü ise 5-7 yılda vermesi işletmenin sürdürülebilirliği açısından ciddi bir belirsizliktir. Öte yandan ilk ürün hasadı başladıktan sonra bile

trüf mantarı gelişiminin dört mevsim iklim şartlarına bağlı oluşu sebebiyle, verim doğa olaylarına bağlı olarak belirsizdir. Bu durum doğada yetişen trüf mantarı için de aynı riski barındırmaktadır.

Trüf mantarı lüks tüketim ürünü olduğundan ekonomik belirsizlikler trüf mantarı sektörünü doğrudan etkilemektedir. Bu duruma yakın zamandaki en güncel örnek Covid-19 pandemisidir. Pandemi süresince yaşanan ön görülemez kapanmalar sebebiyle trüf mantarının en önemli son tüketicileri olan restoranlar da kapandığından talepte ciddi düşüş yaşanmış ve arz fazlası sebebiyle fiyatlar düşmüştü (Büntgen et all.,2021).

Trüf mantarı arzının orman tahribatı gibi insan etkisi haricinde iklim, toprak koşulları, doğa olayları gibi kontrol edilemeyen birçok değişkene bağlı olması tedarik zincirini doğrudan etkilemektedir. Bhatnagar, Rohit & Sohal (2005)'e göre tedarik zinciri belirsizliği; teslim zamanı, stok seviyesi, piyasaya çıkış zamanı, kalite, müşteri hizmeti ve esneklik şeklinde kendini gösteren tedarik zinciri performansını etkileyen üç faktörden (konum faktörü ve üretim uygulamalarına ek olarak) biridir. Trüf mantarı için arzın kesin olarak kontrol edilememesi; teslim zamanı, stok seviyesi, piyasaya çıkış zamanı, kalite, müşteri hizmeti ve esneklik gibi faktörlerin tamamında etkili olmaktadır. Bunlara ilaveten tedarik esnasında taşımacılık ile ilgili problemler de yaşanabilmektedir. Taze trüf mantarının optimal koşullardaki (+2C- +4C) raf ömrünün 15 gün kadar kısa olması ve her geçen gün gastronomi açısından çok önemli olan aromasından dolayısıyla kalitesinden kaybetmesi nedeniyle çok hızlı bir şekilde taşımacılığının yapılması ve nihai tüketiciye ulaştırılması gerekmektedir. Ancak trüf mantarı için toptan sayılabilecek 10 kg gibi miktarlarda soğuk zincir taşımacılığın birim maliyeti çok yüksek olduğundan, DDP teslim şekline imkân sağlamadığından bu türden taşımacılıkta ayrıca ithalat masrafları eklendiğinden, özellikle ülkeler arasında gümrük kontrolü olmayan Avrupa'da genellikle DDP teslim şekline imkân sağlayan hızlı kargo firmaları tercih edilmekte ve taze trüf mantarının soğuk zincir taşımacılığının yapılabilmesi için ısı yalıtımlı strafor kutu ve buz akülerinden yararlanılmaktadır. Ancak ekspres kargoda gecikme, gümrük kontrolü gerektiren ülkelerde gümrükte sarı ya da kırmızı alana girmesi durumundaki gecikmeler, kutunun aşırı ısıya maruz kalacağı alanlarda tutulabileceği gibi riskleri göz ardı edilmektedir ve bu gibi sebeplerle trüf mantarı taşımacılık esnasında bozulabilmekte ya da kalitesi düşebilmektedir.

Öte yandan trüf mantarındaki arzın birden fazla değişkene bağlı, kalitesindeki değişkenlik, arz- talep dengesi neticesinde fiyatlardaki haftalık hatta günlük değişiklik trüf mantarı ihracat ve ithalatçıların sözleşmeli iş modeli uygulamasını zorlaştırmaktadır.

İhracatta yaşanan tek zorluk sözleşmeli iş modeli uygulanamaması değildir. Tarım ve Orman Bakanlığı 31.08.2020 tarihli ve 2425265 sayılı prosedüre göre Türkiye'den Avrupa'ya yapılan ihracatlarda Avrupa Birliği gümrük kontrollerinde Bitki Sağlığı Sertifikası, Model Sertifika ve model sertifikaya ek olarak radyoaktif kontaminasyon testi istemektedir (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü, 2020). Radyoaktif kontaminasyon test sonuçlarının alınması yaklaşık 3 iş günü gerektirdiğinden, o partiye ait mallar tüm evraklar hazırlanana kadar beklemektedir. Daha sonrasında ise Gümrükleme işlemleri için malların uçaktan

en az bir gün önce teslim edilmesi gerekmektedir. Raf ömrü 15 gün kadar kısa olan trüf mantarı için lojistiğin ilk tedarikçiden çıkışının yaklaşık 5 iş günü sürmesi hem bu esnada oluşan fire bakımından hem de raf ömrü bakımından kayda değer bir olumsuzluktur. Avrupa Birliğinde bulunan ülkeler kendi aralarında ürünlerini 24 saat içerisinde birbirlerine ulaştırabildiklerinden, bu durum Türkiye'yi tedarikçi olarak geride bırakmaktadır.

1.4. Trüf Sektörünün Devamlılığının Sağlanması ve Geliştirilmesi

Trüf sektöründe devamlılığın sağlanması risklerin azaltılması için bazı önlemler alınmaya, çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Trüf Ormanı Eylem Planı 2022-2026 kapsamında doğal trüf alanları tespit edilerek bu alanlar doğal trüf ormanına dönüştürülecek; yapay trüf ormanları oluşturulacak, ülkemizin sahip olduğu doğal trüf mantarı türleri tespit edilerek bu alanlar trüf ormanı işletme sınıfına alınacak; trüf mantarının geliştirilmesine yönelik araştırmalar yapılacak, kaynak yöneticileri ve mantar toplayıcılarına eğitimler verilecektir. Bu çalışmalar trüf mantarı envanter çalışmalarıyla desteklenerek, doğadan trüf yararlanımı kontrollü şekilde artırılacaktır. Bu aşamada trüf mantarı toplayıcılarının eğitilmesi ve sertifikalandırılması sürdürülebilirlik açısından büyük öneme sahip olmasıyla birlikte trüf mantarının tedarik süresince izlenilebilirliği açısından da gereklidir. Trüf mantarının tedarik süresince izlenilebilirliğinin artırılması HACCP yönergeleri (ADFCA, 2011) doğrultusunda bir gerekliliktir. Bu nedenle trüf mantarı toplayıcılarının eğitimlerle sertifikalandırılarak hem bilinçsiz toplayıcılıkla doğa tahribatının önlenmesi hem de trüf mantarının tüccar ya da trüf mantarını işleyen firmalara gelene kadarki süreci optimal koşullarda geçirmesi sağlanmalıdır.

Yapay trüf bahçelerinde ise öncelikle trüf aşılı fidanların kontrollü şekilde üretim ve dağıtımının yapılması sağlanarak; trüferi tesisi kuruluş risklerinin en aza indirgenmesi gerekmektedir. Ayrıca üretim miktarının kontrolünün sağlanması amacıyla iklim değişikliğinin yıkıcı etkilerini azaltmayı amaçlayan yapay iklimlendirme, sulama sistemleri gibi mekanikleşme çalışmalarına önem verilmelidir.

Trüf mantarı yetiştiriciliği artarken restoran ya da otellerdeki tüketiminin yanı sıra bireysel tüketimin teşvik edilmesi artan arzla beraber talebi de artırmaya yönelik çalışmalar yapılması trüf piyasasını dengede tutmak devamlılığını sağlamak ve geliştirmek atılması gereken önemli bir adımdır. Türkiye'de trüf mantarı doğal olarak bulunmasına rağmen yöresel mutfakta kullanılmaması büyük bir eksikliklerdir.

Türkiye trüf mantarı turizmi için çok uygun bir ülkedir çünkü trüf mantarı yalnızca bir iki şehirle sınırlı kalmamakta, envanter çalışmaları incelendiğinde İstanbul, Antalya, Muğla gibi turizmin gelişmiş olduğu şehirlerde ve kırsaldan kente birçok bölgede bulunmaktadır. Bu nedenle sertifikalı avcılarla birlikte gerekli turizm sertifikasyonlarına sahip firmaların bu alanda çalışma yapması ve turizm paketlerine trüf mantarı av turları eklenerek bu alana ilgi çekilmesi önerilebilir.

SONUÇ

Trüf mantarı sektör kollarının tamamı, risk ve belirsizliklere rağmen Türkiye için bir fırsat niteliğindedir. Türkiye'de trüf mantarı toplayıcılığının ve eğitilmiş köpek yetiştirilmesinin yaygınlaşması ile kırsal alanda

istihdam yaratılarak orman köylüsünün gelirinin artacağı öngörülmektedir (OGM, 2022). OGM, dönem dönem trüf mantarı toplayıcılarına yönelik sertifika programları başlatmaktadır. Bu programların envanter çalışması yapılarak trüf varlığının kayıt altına alındığı tüm il-ilçelerde sıklaştırılarak açılması sertifikalı, profesyonel trüf toplayıcılarının artırılması bakımından oldukça önemlidir. Toplayıcıların eğitimi olması trüf hasadı sırasında oluşabilecek tahribatı azaltmak açısından önemli olmakla birlikte aynı zamanda turizm bakımından gelişmiş olan ülkemizde trüf mantarı turizminin gelişmesine de imkân sağlayacaktır. Bu noktada turizm sektöründekiler, trüf avı turları konusunda bilinçlendirilmeli ve bu sektörü geliştirmek için teşvik edilmelidir. Trüf turizmi sektörünü geliştirmeye yönelik olarak trüf varlığı bilinen devlet arazileri devlet kontrolünde trüf avı turları için kiralanabilir ve teşvikler düzenlenebilir.

Trüf mantarı aşılama çalışma çalışmalarıyla birlikte trüf mantarı bahçe işletmeciliğinin gelişmesi trüf mantarı üretimindeki riskleri ve belirsizliği azaltacağından sözleşmeli üretim modeliyle ihracat yapılmasını kolaylaştırılacağı düşünülmektedir. Bu aşamada aşılı fidandan trüferi kurulumunun yanı sıra, Türkiye’de fındık bahçelerinin kapladığı alan göz önünde bulundurularak var olan fındık bahçelerinin trüf mantarı aşılması çalışmaları yapılarak fındık üreticilerine ek gelir sağlanması ve trüferilerin bu yolla artırılmasına önem verilmelidir. Sözleşmeli üretim modeliyle trüf mantarı üretilmesi sürdürülebilirlik ve izlenebilirlik açısından büyük avantaj sağlayacak, yetiştirilen ürünlerin sertifikalandırılmasına olanak verecektir. Ürünlerin sertifikalandırılması ve izlenebilirliği gümrükleme işlemlerinin hızlandırılmasına olanak sağlayabileceği için ürünlere değer katacaktır. Nerede üretildiği, nasıl ve ne zaman hasat edildiği bilinen trüf mantarı için her partide aynı sertifikaların alınması yerine senede bir defa ilk hasat sonrası sezyum testlerinin yapıp sertifikalarının verilmesi yeterli olacaktır. Herhangi bir nükleer felaket olmadığı sürece sezyum test sonuçları yapılan bölge için sonuçlar bir sonraki hasatta değişmeyeceğinden izlenebilirlik olduğu sürece testlerin yinelenmesine gerek olmayacak; ihracat süreci hızlanacak, hızlanan ihracat süreci sebebiyle fire azalacak, daha taze ürünler daha hızlı bir şekilde mikro ihracat ile müşterilere ulaştırılabilecektir.

Türkiye’de trüf mantarı sektörü yeni gelişmekte olduğundan tekelliliği ve haksız rekabeti önlemeye yönelik devlet destekli kooperatif kurulabilir ve aynı zamanda kooperatif bünyesinde ihraç fazlası taze ürünlerden katma değerli son ürünlerin üretimi desteklenebilir. Trüf mantarı ile ilgili atılan her adım yeni bir sektör kolu oluşturmakta ve yeni fırsatlar yaratmaktadır. Tüm risk ve belirsizliklere rağmen trüf mantarı sektörü Türkiye için bir fırsatlar sektörüdür.

KAYNAKÇA

ADFCA, (2011). Implementing HACCP Principles in The Food Manufacturing Sector. Adfca.ae. [https://www.adfca.ae/English/PolicyAndLegislations/Guidelines/Documents/Code%20of%20Practice%20No%20\(6\)%20of%202011%20On%20HACCP%20for%20Manufacturing%20Sector.pdf](https://www.adfca.ae/English/PolicyAndLegislations/Guidelines/Documents/Code%20of%20Practice%20No%20(6)%20of%202011%20On%20HACCP%20for%20Manufacturing%20Sector.pdf). Erişim: Şubat, 2023.

- Anonim, (2022). Fact.MR. Truffles Market Analysis, by Product Type (Black or Périgord Truffles, White Truffles Oregon White Truffles, Burgundy Truffles, Summer Truffles Oregon Black Truffles, Others), by Nature (Natural, Conventional), by Form (Fresh, Processed), by Application & Region. Global Forecast 2021-2031. Fact.MR, Market Research Company. <https://www.factmr.com/report/truffles-market>. Erişim: Ağustos, 2022.
- Anonim, (2022a). Trüf Mantarının Adresi. <http://www.trufflesavoury.com/>. Erişim: Şubat, 2023
- Anonim, (2022c). Kapıkule'De Kaçakçılık Operasyonu: 1 Milyon liralık Kaçak Trüf Mantarı ve Kehribar Ele Geçirildi. www.sabah.com.tr/video/yasam/kapikulede-kacakcilik-operasyonu-1-milyon-liralik-kacak-truf-mantari-ve-kehribar-ele-gecirildi-video. Erişim: Ocak, 2023.
- Anonim, (2022b). Trüf Mantar Borsası TR. Facebook. <https://www.facebook.com/groups/905870769953332>. Erişim: Ocak, 2023
- Aslan, N. ve Pekerşen, Y. (2019). Aşçılık Eğitimi ve Sektör Başarısı Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi: Beş Yıldızlı Otel İşletmelerinde Çalışan Aşçılar Üzerine Bir Araştırma. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(2). <https://doi.org/10.18026/cbayarsos.472843>
- Bhatnagar, R. & Sohal, A.S. (2005). Supply chain competitiveness: measuring the impact of location factors, uncertainty, and manufacturing practices, *Technovation*, 25, 443-456. <https://doi.org/10.1016/j.technovation.2003.09.012>
- Büntgen, Ulf. Čejka, T. Trnka, M. & Thomas, P. (2021). Rethinking a sustainable truffle sector under global crises. *Erdkunde*, 75. 2021. 10.3112/erdkunde.2021.04.06.
- Čejka, T. Trnka, M. Krusic, P. J. Stobbe, U. Oliach, D. Václavík, T. Tegel, W. & Büntgen, U. (2020). Predicted climate change will increase the truffle cultivation potential in central Europe. *Scientific reports*, 10(1), 21281. <https://doi.org/10.1038/s41598-020-76177-0>
- CFIA, (2013). Packaging and Storage of Fresh Mushrooms - Canadian Food Inspection Agency. Inspection.gc.ca. <http://www.inspection.gc.ca/food/archived-food-guidance/fresh-fruits-and-vegetables/food-safety/fresh-mushrooms-packaging/eng/1374168767702/1374168824394>. Erişim: Ocak, 2023
- Ciani, A. Granetti, B. & Vinceti, D. (1992). Truffle Production in Italy and worldwide: Areas, markets, and prices. *Informatore- Agrario*, 48: 51-62
- CNNTürk. (2022). Yeşil Doğa. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=BqWxwyAb39M>. Erişim: Şubat, 2023
- Çaka, Ş. & Türkoğlu, A. (2016). Some Commercial Truffles and Their Natural Habitats. *Muğla Journal of Science and Technology*, Special Issue, 13-14.
- Dessolas, H. (1998). *Une vie à fleur de terre: l'arbre, le cèpe et la truffe*. Périgueux: Copédit, 109 s.
- Dweck, M. & Kershaw, G. (2020). The Truffle Hunters. <https://www.netflixmovies.com/the-truffle-hunters-2020>. Erişim: Mayıs, 2022.
- Kesici, M. ve Öncel, S. (2015). Aşçıların Mesleki Özerklikleri ile Yaratıcılık Süreci İlişkisi. *İşletme Fakültesi Dergisi*, 16 (1), 23-45.
- Kurnaz, A. Kurnaz, H. A. ve Kılıç, B. (2014), Önlisans Düzeyinde Eğitim Alan Aşçılık Programı Öğrencilerinin Mesleki Tutumlarının Belirlenmesi. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 32: 41-61
- Kusluvan, S. (2016). *Türkiye'de Turizm. Genel Turizm Bilgisi* (1. Basım). Anadolu Üniversitesi Açık öğretim Fakültesi. 179-213 s.
- Letizi H.C. Marchetti, A. & Rinaldini, E. (1999). Il contributo della «associazione nazionale conduttori tartufigaie» (A.C.T.) di Acqualagna (PS) allo sviluppo della tartufigicoltura. In: Actes du V° Congrès International Science et Culture de la Truffe. *Aix en Provence: Fédération Française des Trufficulteurs*. 345-349 s.
- Oliach, D. E. Vidale, A. Brenko, O. Marois, N. Andrighetto, K. Stara, J. Martínez de Aragón, C. Colinas, & Bonet, J.A. (2021). Truffle Market Evolution: An Application of the Delphi Method. *Forests*, 12, 1174. <https://doi.org/10.3390/f12091174>
- Olivier, J.M. (2000). Progress in the cultivation of truffles. In: Griensven VLJLD (ed) Science and Cultivation of Edible fungi, Proceedings of the 15th International Congress on the Science and Cultivation of Edible Fungi, Maastricht, Netherlands, 937-942 s.

- Orman Genel Müdürlüğü (OGM), (2013). Trüf Ormanı Eylem Planı 2014-2018. Ankara: Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Orman Genel Müdürlüğü, Odun Dışı Ürün ve Hizmetler Dairesi Başkanlığı. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü.
- Reyna, S. De Miguel A. Hernández, A. & Esteban, H. (1999). Historia y perspectiva de la truficultura en España. In: Actes du V^o Congrès International Science et Culture de la Truffe; Aix en Provence: Fédération Française des Trufficulteurs, 33-39 s.
- Serra, M. M. Sanchez, M. S. & Solà, X. V. (2015). Truffle Farming Today: A Comprehensive World Guide. Micologia Forestal & Aplicada.
- Sourzat, P. (2011). *Les Truffes De Turquie*. Lee Trufficulteur.
- Şen, İ. Allı, H. & Civelek, H. S. (2016). Checklist of Turkish Truffles. *Türk Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1(2): 103-109
- T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü, (2020). Avrupa Birliği Ülkelerine Yapılacak Doğa Mantarı ve Yabani Meyve İhracatında Model Sertifika Talep Edecek İhracatçı Firmalar İçin Kılavuz. T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı. https://www.tarimorman.gov.tr/GKGM/Belgeler/Bitki%20Sa%C4%9Fl%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20Hizmetleri/bitki_bitkisel_urun/faaliyet/Ihracatci_Firma_Kilavuzlari/AB_Doga_mantar%C4%B1_yabani_meyve_ihracati_kilavuz.pdf. Erişim: Ocak, 2023extension
- Tarım Orman Bakanlığı, (2020). *Trüf Mantarı Bahçe Tesisi Projesi Fizibilite Raporu ve Yatırımcı Rehberi*. Ed. Özgür Balcı,
- Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü (TEPGE), (2019). Tarım Ürünleri Piyasaları, Fındık. T.C. Tarım Ve Orman Bakanlığı.
- Toprak Mahsülleri Ofisi, (2021). 2020 Yılı Fındık Sektör Raporu. <https://www.tmo.gov.tr/Upload/Document/sectorraporlari/findik2020.pdf>, Erişim: Haziran, 2022.
- Tsitsipati, V. & Athanasios, C. (2014). SWOT analysis of the truffles market in Greece. *British Food Journal*, 116. 1976-1997. 10.1108/BFJ-12-2012-0293.
- Türkoğlu, A. (2015). Türkiye’de Doğal Olarak Bulunan Tuber Türlerinin Genetik Çeşitliliğinin Tespiti ve Avrupa ve Asya Trüflerinin Göç Haritasının Araştırılması. *Trüf Projeleri* | Prof. Dr. Aziz Türkoğlu. http://aturkoglu.com/truf_projeler.aspx, Erişim: Mayıs, 2022.
- Türkoğlu, A. (2015). *Yeraltındaki Gizli Hazine: Trüf Mantarları*. T.C.

ENFLASYON İLE ENFLASYON BELİRSİZLİĞİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ: STOKASTİK VOLATİLİTE MODELİNE DAYALI ANALİZLER

Doç. Dr. Önder BÜBERKÖKÜ
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
ORCID: 0000-0002-7140-557X
Araş. Gör. Kaan YİĞENOĞLU
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
ORCID:0000-0002-1961-6601

ÖZET

Enflasyon oranları ile enflasyon belirsizliği arasındaki ilişkinin incelenmesi özellikle enflasyon hedeflemesine dayalı bir para politikası karması uygulayan merkez bankaları için oldukça önemli bir konuyu teşkil etmektedir. Bu çalışmada Chan (2017) tarafından geliştirilen ve enflasyon belirsizliğinin zamanla değişmesine izin veren stokastik volatilité modeli kullanılarak G7 ülke ekonomileri (1970 Q1 / 2019 Q2), Şili ekonomisi (1970 Q1 / 2019 Q2) ve Endonezya ekonomisi (1968 Q1 / 2019 Q2) için enflasyon ile enflasyon belirsizliği arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışma bulguları enflasyon belirsizliğinin enflasyon oranları üzerindeki etkisinin zamanla değiştiğini ve inceleme kapsamındaki tüm ülke ekonomileri için enflasyon belirsizliğinin enflasyon oranları üzerinde özellikle belli dönemlerde pozitif ve istatistiki olarak anlamlı bir etkisinin bulunduğunu göstermektedir. Bulgular ayrıca her durumda enflasyon belirsizliğinin yüksek bir kalıcılığının söz konusu olduğuna işaret etmektedir. Bu bulgu da ilgili ülke ekonomilerinde bir volatilité şokunun yaşanması durumunda bunun uzun süreli etkileri olabileceği ve istikrarın tekrar sağlanmasının zaman alabileceği anlamına gelmektedir. Bulgular son olarak çalışma kapsamındaki tüm ülke ekonomileri için enflasyon oranlarının enflasyon belirsizliği üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir etkisi olmadığı sonucuna işaret etmektedir. Mevcut bulguların alternatif hipotezlere göre göreceli olarak Cukierman ve Meltzer (1986) hipotezi ile daha tutarlı olduğu ifade edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Enflasyon Belirsizliği, Enflasyon, Stokastik Volatilité.

EXAMINING THE INFLATION AND INFLATION UNCERTAINTY RELATIONSHIP USING THE STOCHASTIC VOLATILITY IN MEAN MODEL WITH TIME-VARYING PARAMETERS

ABSTRACT

Understanding the dynamic interaction between inflation and inflation uncertainty is crucial for central banks, in particular, for implementing and monitoring inflation targeting as monetary policy rule. Thus, in this study we examine the relationship between inflation and inflation uncertainty, using the stochastic volatility in mean model with time-varying parameters, introduced by Chan (2017), for G7 countries (1970 Q1 / 2019 Q2) as well as for Chile (1970 Q1 / 2019 Q2), and Indonesia (1968 Q1 / 2019 Q2). The findings indicate that the effect of inflation uncertainty on inflation is time-varying, positive and statistically significant especially for some

specific periods for all the countries considered. The findings also reveal that transition of inflation uncertainty is very persistent, implying that a volatility shock can cause a long-lasting effect. Further results confirm that past inflation has not a statistically significant impact on current inflation uncertainty at conventional significance levels. In general the results provided in this study are consistent with Cukierman and Meltzer (1986) hypothesis which suggests that high inflation uncertainty also leads to high inflation.

Keywords: Inflation uncertainty, Inflation, Stochastic volatility.

GİRİŞ

Günümüzde modern merkez bankaları enflasyon hedeflemesine dayalı bir para politikası uygulamaktadırlar. Bu uygulamada merkez bankaları temel politika aracı olarak politika faizini kullanmakta ve tüketici fiyat enflasyonunu politika hedefleri doğrultusunda yönlendirmeye çalışmaktadırlar. Bu tür bir politika setinin beklenen sonuçları doğurabilmesi için bu amaca dönük olarak uygulanan para politikası karmasının doğru ve etkin olması, ayrıca bu tür uygulamaların maliye politikalarıyla da desteklenmesi gerekmektedir. Dahası, merkez bankalarının kendi kredibilitelerine bağlı olarak enflasyon beklentilerini de politika hedefleri doğrultusunda yönlendirebilmesi enflasyon hedeflemesine dayalı para politikası uygulamalarının temel yapı taşlarından bir diğerini teşkil etmektedir.

Merkez bankalarının bu tür uygulamalarda başarılı olabilmesi için enflasyon dinamikleri ile enflasyon belirsizliği arasındaki ilişkinin de doğru bir şekilde anlaşılması gerekmektedir. Literatürde enflasyon oranları ile enflasyon belirsizliği arasındaki ilişkinin açıklanmasına dönük dört önemli hipotez bulunmaktadır. Bunlar Friedman ve Ball hipotezi (1977, 1992); Cukierman ve Meltzer (1986) hipotezi, Holland (1995) hipotezi ile Pourgerami ve Maskus (1987) hipotezidir. Bu hipotezlerin enflasyon oranları ile enflasyon belirsizliğine dönük temel çıkarımları Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Alternatif Hipotezlerin Temel Çıkarımları

Hipotezler	Temel çıkarımlar
Friedman ve Ball hipotezi (1977, 1992)	Enflasyon oranlarındaki artışlar enflasyon belirsizliğinde artışlara yol açmaktadır.
Cukierman ve Meltzer (1986) hipotezi	Enflasyon belirsizliğindeki artışlar enflasyon oranlarında artışa yol açmaktadır.
Holland (1995) hipotezi	Enflasyon belirsizliğindeki artış enflasyon oranlarının azalması sonucunu doğurmaktadır.
Pourgerami ve Maskus (1987) hipotezi	Enflasyon oranlarındaki artışlar enflasyon belirsizliğinin azalması sonucunu doğurmaktadır.

Tablo 1’de sunulan temel çıkarımları biraz daha ayrıntılı ifade etmek gerekirse Friedman ve Ball hipotezi (1977, 1992) bir ekonomide öncelikle enflasyon oranlarında artışların söz konusu olabileceğini, ardından bu durumun enflasyon belirsizliğini artıracağını ifade etmektedir. Bu nedenle bu hipotez enflasyon ile enflasyon belirsizliği arasında pozitif bir ilişkinin bulunduğunu ve enflasyon oranlarından enflasyon belirsizliğine doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin söz konusu olduğunu varsaymaktadır. Cukierman ve Meltzer (1986) hipotezi ise tam

tersi bir durumu ifade etmektedir. Bir diğer ifadeyle öncelikle enflasyon belirsizliğinde bir artışın yaşanacağını, ardından bu artışın enflasyon oranlarının artması sonucunu doğuracağını belirtmektedir. Bu nedenle bu hipotez enflasyon ile enflasyon belirsizliği arasında pozitif fakat enflasyon belirsizliğinden enflasyon oranlarına doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğunu varsaymaktadır. Holland (1995) hipotezi ise bir ekonomide enflasyon belirsizliğindeki değişimlerin enflasyon oranlarında değişime yol açacağını ifade etmekle birlikte; bu etkileşimin enflasyon belirsizliğinden enflasyon oranlarına doğru negatif ve tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğunu ifade etmektedir. Pourgerami ve Maskus (1987) hipotezi ise bir ekonomide enflasyon oranlarındaki değişimlerin enflasyon belirsizliğinde değişimlere yol açacağını fakat; bu etkileşimin enflasyon oranlarından enflasyon belirsizliğine doğru negatif ve tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğunu belirtmektedir.

Konu öneminden dolayı literatürde oldukça ilgi görmektedir. Örneğin Thornton (2008) Arjantin'de enflasyon ve enflasyon belirsizliğini analiz ettiği çalışmada, Arjantin ekonomisi için Friedman-Ball hipotezinin geçerli olduğu sonucuna ulaşmıştır. İkinci ve Genç (2018) Türkiye'de enflasyon ve enflasyon belirsizliği arasındaki ilişkiyi araştırdıkları çalışmalarında, Türkiye'de yüksek enflasyon oranlarının enflasyon belirsizliğini artırdığını ve Friedman-Ball hipotezine güçlü bir destek sağladığını ortaya koymuşlardır. Grier ve Grier (2006) Meksika'da enflasyon ve enflasyon belirsizliğinin reel etkilerini inceledikleri çalışmalarında, enflasyon belirsizliğinin Meksika'da büyüme üzerinde negatif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Chowdhury (2014) Hindistan ekonomisini incelediği çalışmada Hindistan'da enflasyon belirsizliğinin zaman içinde arttığını ifade etmiştir.

Bu çalışmanın amacı, Chan (2017) tarafından geliştirilen ve enflasyon belirsizliğinin zamanla değişmesine izin veren stokastik volatilité modeli kullanılarak hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülke ekonomileri için enflasyon oranları ile enflasyon belirsizliği arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Çalışmada gelişmiş ülke ekonomileri olarak G7 ülke ekonomileri; gelişen piyasa ekonomileri olarak ise Şili ve Endonezya ekonomileri analizlere dahil edilmiştir.

Bu çalışmanın literature iki temel katkısının olduğu ifade edilebilir. Öncelikle bu çalışmada ilgili ülke ekonomileri için enflasyon ile enflasyon belirsizliği arasındaki ilişki, Chan (2017) tarafından geliştirilen ve enflasyon belirsizliğinin zamanla değişmesine izin veren stokastik volatilité modeli kullanılarak incelenmiştir. Böylece literatürde enflasyon belirsizliğini ölçmek için yaygın olarak kullanılan GARCH modellerinin aksine, daha gerçekçi bir varsayım, volatilité değerlerini gözlemlenemeyen stokastik bir değişken olarak modelleyen stokastik volatilité modelinden yararlanılmıştır (Krichene, 2003). Ayrıca tek hata terimi içeren GARCH modellerinin literatürde hem daha kısıtlı modeller olarak değerlendirilmekte hem de tek hata terimine dayalı model spesifikasyonlarının karmaşık bir yapıya sahip olan volatilité dinamiklerini beklenen etkinlikte modelleyemeyebileceği ifade edilmektedir (Huang, 2009). GARCH modellerine alternatif teşkil eden stokastik volatilité modelleri ise şartlı getiri denkleminde (mean equation) ilaveten şartlı varyans denkleminde de bir

hata terimine yer verdiğiinden daha esnek modeller olarak değerlendirilmekte ve bu modellerin makroekonomik değişkenlerin volatilité değerlerini modellemekte daha başarılı olduğu ifade edilmektedir (Loudon, 2006). İkinci olarak bu çalışmada enflasyon belirsizliğinin enflasyon oranları üzerindeki etkisinin zamanla değişmesine izin veren bir stokastik volatilité modeli kullanılmıştır. Literatürdeki çalışmalar ise baskın bir şekilde zamanla değişmeyen bir diğer ifadeyle statik analizlere dayanmaktadır. Bir ülke ekonomisi için gerek kendi iç ekonomik yapısında gerekse küresel sistemde belli dönemlerde meydana gelebilen değişimler dikkate alındığında statik analizler yerine dinamik analizlere yer verilmesinin daha doğru bir yaklaşım olabileceği ifade edilebilir (Balcılar ve Ozdemir, 2019). Dahası bu çalışmada olası tüm bilgileri modellere dahil edebilmek amacıyla her bir ülke ekonomisi için ulaşılabilen en uzun veri seti dikkate alınmış ve karşılaştırma amacıyla hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülke ekonomilerine birlikte yer verilmiştir.

1. VERİ VE METODOLOJİ

Bu çalışmada çeyreklik frekanstaki veriler kullanılmış ve her bir ülke için ulaşılabilen en uzun veri seti dikkate alınarak çalışma dönemi belirlenmiştir. Bu kapsamda G7 ülke ekonomileri ve Şili ekonomisi için çalışma dönemi 1970 Q1-2019 Q2 dönemini kapsarken; Endonezya içinse 1968 Q1-2019 Q2 dönemini kapsamaktadır. G7 ülke ekonomileri için G7 içerisinde yer alan tüm ülke ekonomilerini temsilen toplulaştırılmış (Aggregated) tek bir TÜFE endeksi kullanılmıştır. Tüm veriler OECD veri tabanından temin edilmiştir (OECD, 2023).

Çalışmada enflasyon oranları (y_t) Denklem (1)'de gösterildiği gibi hesaplanmıştır.

$$y_t = 400 * \ln(TÜFE_t - TÜFE_{t-1}) \quad (1)$$

Çalışmada enflasyon ile enflasyon belirsizliği arasındaki ilişkinin analizinde ise Chan (2017) tarafından geliştirilen Markov Chain Monte Carlo (MCMC) algoritması ile tahmin edilen ve genel yapısı Denklem (2)'de gösterilen stokastik volatilité modelinden yararlanılmıştır.

$$y_t = \tau_t + \alpha_t e^{h_t} + \varepsilon_t^y, \quad \varepsilon_t^y \sim N(0, e^{h_t}), \quad (2)$$

$$h_t = \mu + \phi(h_{t-1} - \mu) + \beta y_{t-1} + \varepsilon_t^h, \quad \varepsilon_t^h \sim N(0, \sigma^2), \quad (3)$$

$$y_t = y_{t-1} + \varepsilon_t^y, \quad \varepsilon_t^y \sim N(0, \Omega) \quad (4)$$

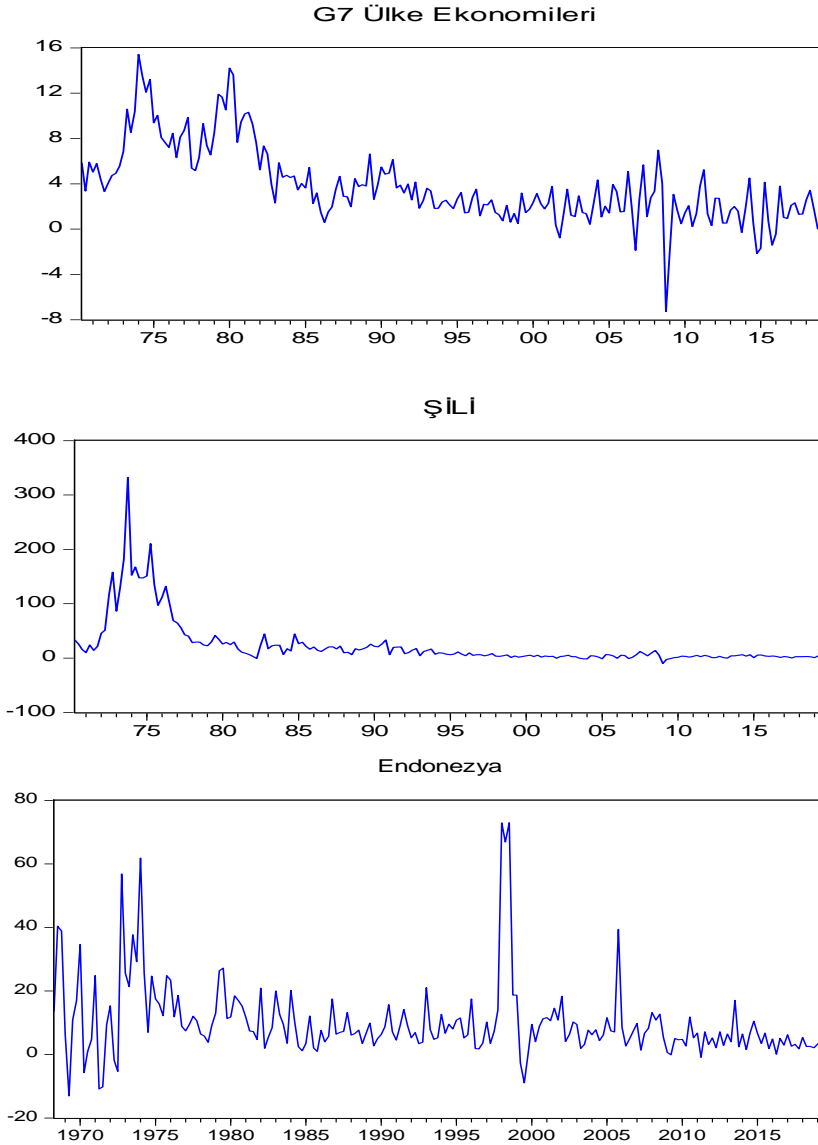
Burada, y_t enflasyon oranlarını; h_t , durağan ($\phi < 1$) AR(1) süreci izlediği varsayılan ve enflasyon belirsizliğini temsil eden stokastik volatilité parametresini; α_t ; zamanla değişen enflasyon belirsizliğinin enflasyon üzerindeki etkisini ölçen parametreyi; β , bir dönem önceki enflasyon oranlarının enflasyon belirsizliği üzerindeki etkisini ölçen parametreyi; ε_t^y , ε_t^h ve ε_t^y hata terimlerini; ϕ ise enflasyon belirsizliğini ölçen stokastik volatilitenin kalıcılığını ifade etmektedir.

Bu kapsamda burada eğer $\beta < 0$ ve istatistiki olarak anlamlı ise Pourgerami ve Maskus (1987) hipotezi geçerlidir. Eğer $\beta > 0$ ve istatistiki olarak anlamlı ise Friedman ve Ball hipotezi (1977, 1992) hipotezi geçerlidir. Eğer $\alpha_t < 0$ ve istatistiki olarak anlamlı ise Holland (1995) hipotezi geçerlidir. Eğer $\alpha_t > 0$ ve istatistiki olarak anlamlı ise Cukierman ve Meltzer (1986) hipotezi geçerlidir.

2. BULGULAR

Öncelikle incelenen dönem kapsamında ilgili ülkeler için Denklem (1) kapsamında elde edilen enflasyon oranları Şekil 1’de sunulmuştur.

Şekil 1. Enflasyon oranlarının incelenen dönem için genel seyri

Şekil 1 incelendiğinde genel olarak inceleme kapsamındaki tüm ülke ekonomileri için yaklaşık 1985 yılına kadar enflasyon oranlarında önemli şokların yaşandığı, sonrasında ise özellikle Şili ekonomisi ve ardından G7 ülke ekonomileri için göreceli olarak daha istikrarlı bir dönemin ortaya çıktığı ifade edilebilir. Fakat, G7 ülke ekonomileri için özellikle ABD merkezli küresel finans krizinin etkili olduğu 2007-2009 döneminde toplam

talep bileşenlerinde yaşanan gelişmelere bağlı olarak enflasyon oranlarında sert bir düşüşün yaşandığı anlaşılmaktadır. Benzer şekilde Endonezya ekonomisi için de özellikle 1998-1999 dönemi ile 2005 yılının son çeyreğinde önemli enflasyon şoklarının ortaya çıktığı ifade edilebilir.

Bu enflasyon dinamikleri dikkate alınarak ilgili ülke ekonomilerine uygulanan stokastik volatilité modeline ilişkin parametre tahmin sonuçları Tablo 2’de yer almaktadır. Tablo 2’deki bulgular incelendiğinde β katsayısının her durumda sifira oldukça yakın ve istatistiki olarak anlamsız değerler aldığı görülmektedir. Bu bulgu da incelenen dönemde ilgili ülke ekonomileri için enflasyon oranlarındaki değişimlerin enflasyon belirsizliği üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir etkisi olmadığı anlamına gelmektedir. Bu kapsamda Pourgerami ve Maskus (1987) hipotezi ile Friedman ve Ball hipotezinin (1977, 1992) ilgili ülke ekonomileri için geçerli olmadığı ifade edilebilir. ϕ parametresinin her durumda 1’e oldukça yakın değerler alması ve istatistiki olarak anlamlı çıkması ise inceleme kapsamındaki tüm ülke ekonomileri için enflasyon belirsizliğindeki (volatilitésindeki) yüksek kalıcılığa işaret etmektedir. σ^2 parametresinin G7 ülke ekonomileri için 0.042, Şili ekonomisi için 0.079, Endonezya ekonomisi içinse 0.129 değerlerini alması ve her durumda istatistiki olarak anlamlı çıkması ise enflasyon belirsizliğindeki değişkenliğin en çok Endonezya ekonomisinde yaşandığı, en düşük değişkenliğin ise G7 ülke ekonomileri için geçerli olduğu anlamına gelmektedir.

Tablo 2. Stokastik volatilité modeline ait parametre tahmin sonuçları

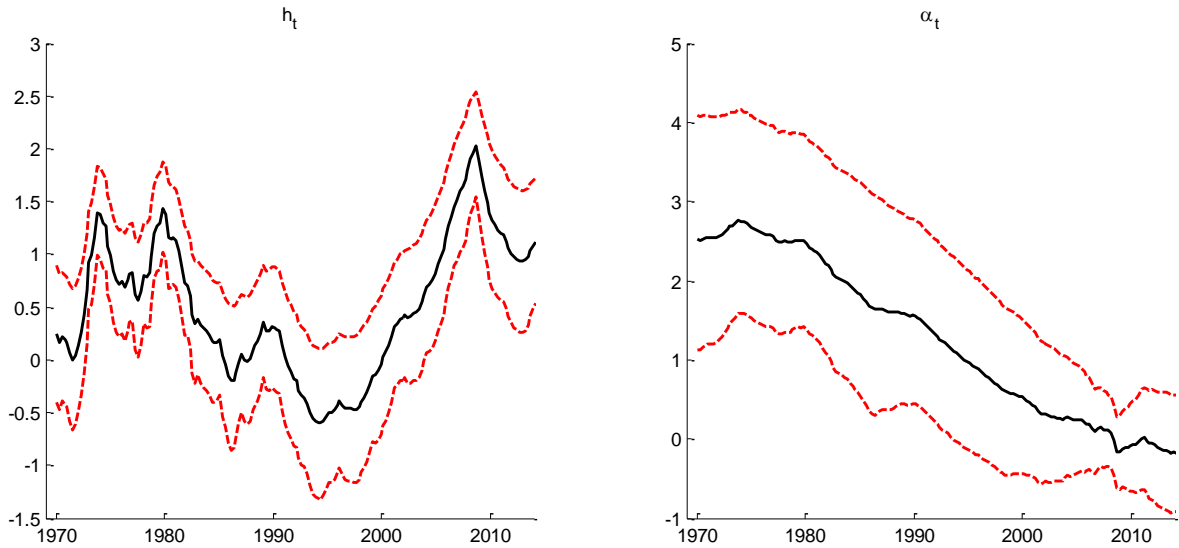
Model parametreleri	Son dağılımın ortalaması (Posterior mean)	% 90 güvenilir aralık (90 % credible interval)
G7 Ülke ekonomileri		
μ	0.701	[-1.259, 3.135]
β	-0.001	[-0.007, 0.006]
ϕ	0.973	[0.933, 0.998]
σ^2	0.042	[0.027, 0.064]
ω_α^2	0.018	[0.008, 0.035]
$\omega_{\alpha,\tau}^2$	-0.005	[-0.026, 0.012]
ω_τ^2	0.076	[0.040, 0.134]
Endonezya		
μ	1.765	[-5.009, 3.745]
β	-0.003	[-0.007, 0.001]
ϕ	0.963	[0.912, 0.997]
σ^2	0.129	[0.073, 0.208]
ω_α^2	0.012	[0.006, 0.021]
$\omega_{\alpha,\tau}^2$	-0.004	[-0.022, 0.011]
ω_τ^2	0.091	[0.043, 0.171]
Şili		
μ	0.651	[-3.058, 3.280]
β	0.000	[-0.001, 0.001]
ϕ	0.985	[0.962, 0.999]
σ^2	0.079	[0.051, 0.113]
ω_α^2	0.021	[0.009, 0.042]
$\omega_{\alpha,\tau}^2$	-0.004	[-0.036, 0.020]
ω_τ^2	0.104	[0.046, 0.206]

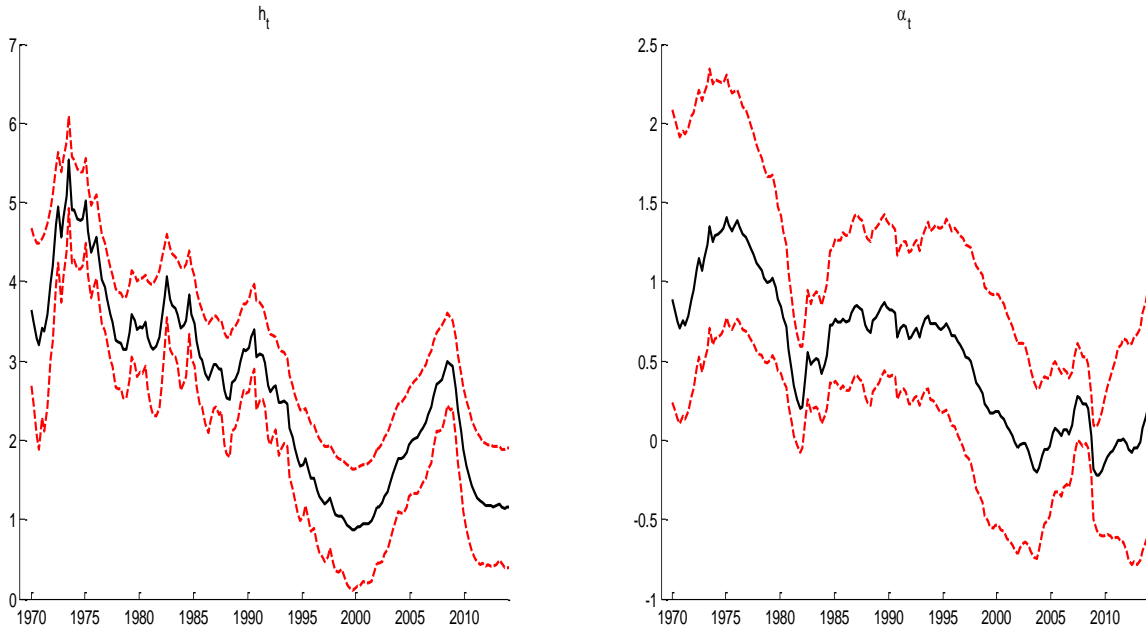
Enflasyon belirsizliğinin enflasyon üzerindeki etkilerine dönük bulgulara gelince, zamanla değişen enflasyon belirsizliği (h_t) ile bu belirsizliğin enflasyon oranları üzerindeki zamanla değişen etkisine (α_t) ilişkin bulgular ise G-7 ülke ekonomileri için Şekil 2’de, Şili ekonomisi için Şekil 3’te, Endonezya ekonomisi içinse Şekil 4’te sunulmuştur.

Öncelikle, G-7 ülke ekonomilerine ilişkin bulgular incelendiğinde enflasyon belirsizliğinin yaklaşık 1970’li yıllardan başlayıp 1990’lı yılların ortalarına kadar enflasyon oranları üzerindeki etkisinin giderek azalmakla birlikte pozitif ve istatistiki olarak anlamlı olduğu; sonraki dönemlerde ise etkisinin oldukça azaldığı ve istatistiki olarak anlamsız olmaya başladığı anlaşılmaktadır.

Şekil 2. G-7 Ülke Ekonoinerine Ait Sonuçlar

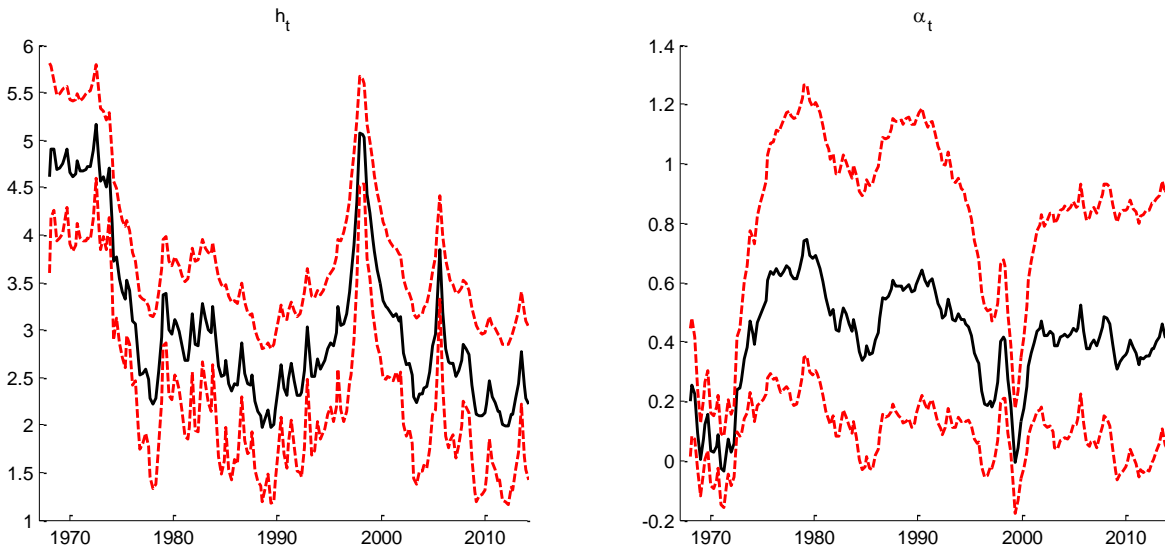

Şili ekonomisine ait bulgular incelendiğinde, 1980’li yılların ilk dönemleri hariç 1970’li yıllardan başlayıp 1990’lı yılların ikinci yarısına kadarki dönemde, zamanla değişen enflasyon belirsizliğinin enflasyon oranları üzerinde pozitif ve istatistiki olarak anlamlı etkilerinin söz konusu olduğu, 1990’lı yılların ikinci yarısından sonra ise bu etkinin istatistiki olarak anlamlı olmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca, Şili ekonomisi için de ana trend olarak enflasyon belirsizliğinin enflasyon oranları üzerindeki etkisinin zamanla azaldığı ifade edilebilir. Bu durumun özellikle 1990’lı yıllarla birlikte öne çıkmaya başlayan enflasyon hedeflemesine dayalı para politikası uygulamalarının doğal bir sonucu olduğu düşünülmektedir.

Şekil 3. Şili Ekonomisine Ait Sonuçlar

Endonezya ekonomisine ait bulgular incelendiğinde ise bazı kısa süren dönemler dışında (Örneğin 1970'li yılların ilk dönemleri, yaklaşık 1985 yılı, 2000'li yılların başı, 1997-1998 yılları, 2010 yılına yakın yıllar gibi) incelenen dönemde genelde enflasyon belirsizliğinin enflasyon oranları üzerindeki etkisinin pozitif ve istatistikî olarak anlamlı olduğu anlaşılmaktadır.

Tüm bu bulgular birlikte değerlendirildiğinde ise incelenen dönem, ülkeler ve kullanılan metodoloji kapsamında göreceli olarak daha öne çıkan hipotezin Cukierman ve Meltzer (1986) hipotezi olduğu ifade edilebilir.

Şekil 4. Endonezya Ekonomisine Ait Sonuçlar

SONUÇ

Günümüzde modern merkez bankaları temelde enflasyon hedeflemesine dayalı bir para politikası uygulamaktadırlar. Bu tür bir politikanın başarılı olabilmesi için diğer çeşitli faktörlerin yanı sıra politika yapıcıların enflasyon oranları ile enflasyon belirsizliği arasındaki dinamik ilişkiyi de net bir şekilde analiz edebilmelerinin oldukça önemli bir konu olduğu ifade edilmelidir. Bu kapsamda bu çalışmada Chan (2017) tarafından geliştirilen ve enflasyon belirsizliğinin zamanla değişmesine izin veren stokastik volatilité modeli kullanılarak G7 ülke ekonomilerinin yanı sıra birer gelişen piyasa ekonomisi olarak Şili ile Endonezya ekonomileri için de enflasyon ile enflasyon belirsizliği arasındaki ilişki incelenmiştir.

Çalışma bulguları inceleme kapsamındaki tüm ülke ekonomileri için belli dönemlerde enflasyon belirsizliğinin enflasyon oranları üzerinde pozitif ve istatistiki olarak anlamlı etkilerinin söz konusu olduğunu fakat özellikle G-7 ülke ekonomileri ile Şili ekonomisi için bu etkinin güncel dönemde giderek azaldığı ve istatistiki olarak anlamlı olmadığını ifade etmektedir. Endonezya ekonomisi içinse enflasyon belirsizliğinin enflasyon oranları üzerindeki etkisinin bazı kısa dönemler hariç göreceli olarak incelenen dönemin genelinde söz konusu olduğu belirtilmelidir. Bulgular ayrıca her durumda enflasyon belirsizliğinin yüksek bir kalıcılığının olduğunu da göstermektedir. Bu bulgu da ilgili ülke ekonomilerinde bir volatilité şokunun yaşanması durumunda istikrarın tekrar sağlanmasının zaman alabileceği anlamına gelmektedir. Son olarak bulgular geleneksel anlamlılık düzeylerinde geçmiş dönem enflasyon oranlarının cari dönem enflasyon belirsizliği üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir etkisinin bulunmadığını göstermektedir.

Tüm bu bulgular birlikte değerlendirildiğinde genel olarak Cukierman ve Meltzer (1986) hipotezinin diğer hipotezlere göre daha fazla öne çıktığı ifade edilebilir. Bu kapsamda çalışma bulgularının fiyat istikrarının sağlanması açısından inceleme kapsamındaki ülke ekonomileri için önemli olduğu ve özellikle Endonezya merkez bankasının enflasyon oranlarını istikrarlı bir düzeyde tutabilmesi ve dolayısıyla fiyat istikrarını sağlayabilmesi için enflasyon belirsizliğine yol açan faktörlere özellikle odaklanması gerektiği sonucuna işaret ettiği ifade edilebilir.

KAYNAKÇA

- Balcılar, M. ve Ozdemir, Z.A. (2019). A Re-examination of growth and growth uncertainty relationship in a stochastic volatility in the mean model with time-varying parameters. *Empirica*, 47(3), 611-641.
- Chan, C.C.J. (2017). The stochastic volatility in mean model with time-varying parameters: An application to inflation modeling. *Journal of Business & Economic Statistics*, 35, 1, 17-28.
- Chowdhury, A. (2014). Inflation and inflation-uncertainty in India: the policy implications of the relationship. *Journal of Economic Studies*, 41(1), 71-86.
- Cukierman, A. ve Meltzer, A.H. (1986). A Theory of Ambiguity, credibility and inflation under discretion and asymmetric information, *Econometrica*, 54(5), 1099-1128.
- Ekinci, A., & Genç, M. C. (2018). InflationandInflationUncertainty in Turkey: Evidence from Egarch Modeling. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 475-486.
- Friedman, M. (1977). Nobel lecture: Inflation and Unemployment, *Journal of Political Economy*, 85, 451-472.

- Grier, R., & Grier, K. B. (2006). On the real effects of inflation and inflation uncertainty in Mexico. *Journal of development economics*, 80(2), 478-500.
- Holland, A.S. (1995). Inflation and uncertainty : Tests for Temporal Ordering, *Journal of Money, Credit and Banking*, 27(3),827-837.
- Huang, S.C. (2009). Domestic and international leverage effects of major Asian stock markets based on stochastic volatility models. *Journal of Statistics and Management Systems*, 12, 79-91.
- Krichene, N. (2003), “Modeling stochastic volatility with application to stock returns”, IMF Working Paper, No: 03 / 125. <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/30/>.
- Loudon, G.F. (2006). Is the risk-return relation positive ? Further evidence from a stochastic volatility in mean approach. *Applied Financial Economics*,16 (13), 981-992.
- OECD (2023), Inflation (CPI) (indicator). <https://data.oecd.org/price/inflation-cpi.htm>. doi: 10.1787/eee82e6e-en (Erişim: 07 Haziran 2023).
- Pourgerami, A. ve Maskus, K.E. (1987). The effects of inflation on the predictability of price changes in Latin America : Some estimates and policy implications, *World Development*, 15(2), 287-290.
- Thornton, J. (2008). Inflation and inflation uncertainty in Argentina, 1810–2005. *Economics Letters*, 98(3), 247-252.

BAYESYEN YAKLAŞIMINA DAYALI ASİMETRİK STOKASTİK VOLATİLİTE MODELLERİNİN DÖVİZ KURLARINA UYGULANMASI

Doç. Dr. Önder BÜBERKÖKÜ
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
ORCID: 0000-0002-7140-557X
Araş. Gör. Kaan YİĞENOĞLU
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
ORCID:0000-0002-1961-6601

ÖZET

Bu çalışmada 2007 yılının Ağustos ayında ABD’de mortgage krizi olarak başlayan, ardından 2009-2012 yılları arasında Avrupa borç krizi olarak devam eden küresel finansal kriz döneminin G.Kore wonunun volatilité dinamikleri üzerindeki etkileri Omori vd. (2007) tarafından geliştirilen log-normal ve Student t dağılım varsayımlarına dayalı asimetrik stokastik volatilité modelleri ile incelenmiştir. Asimetrik stokastik volatilité modellerinin parametrelerinin tahmininde Bayesyen yaklaşımına dayalı Markov Chain Monte Carlo algoritmasından yararlanılmıştır. Çalışma 2003 yılının Ocak ayı ile 2017 yılının Aralık ayı arasındaki dönemi kapsamakta ve günlük verilerden oluşmaktadır. Çalışmada 2003 yılının Ocak ayı ile 2007 yılının Temmuz ayı arasındaki dönem kriz öncesi dönem, 2007 yılının Ağustos ayı ile 2012 yılının Aralık ayı arası dönem kriz dönemi, 2013 yılının Ocak ayı ile 2017 yılının Ağustos arası dönem ise kriz sonrası dönem olarak tanımlanmıştır. Çalışma bulguları G.Kore wonunun her dönemde istatistiki olarak anlamlı ve yüksek bir volatilité kalıcılığına sahip olduğu, fakat özellikle küresel finans krizi sonrası dönemde volatilité kalıcılığının arttığı sonucuna işaret etmektedir. Bulgular ayrıca küresel finans krizinin asıl etkisinin asimetri parametresi ve volatilité değişkenliği parametresi üzerinde gerçekleştiğini göstermektedir. Bir diğer ifadeyle bulgular küresel finans krizinin hem G.Kore wonunun volatilitesinde gözlemlenen değişkenliğin hem de G.Kore wonunun değer kayıplarının yol açtığı şokların volatilité üzerindeki etkisinin belirgin bir şekilde artmasına yol açtığı sonucuna işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bayesyen Ekonometrisi, MCMC Algoritması, Stokastik Volatilité, Döviz Kuru.

BAYESIAN ANALYSIS OF A STOCHASTIC VOLATILITY MODEL WITH LEVERAGE AND HEAVY-TAILED DISTRIBUTION: AN EMPIRICAL APPLICATION TO SOUTH KOREAN WON ABSTRACT

In this study the stochastic volatility model incorporating leverage and heavy-tailed distribution is applied to South Korean Won to US dollar exchange rate returns through of the Bayesian estimation method proposed by Omori et al. (2007) considering the effects of the recent global financial crisis which first erupted in US and then spread to the European countries. Bayesian Markov chain Monte Carlo (MCMC) sampling method is used to estimate the stochastic volatility model parameters. This study covers the period from January 2003 to

December 2017 using daily data. Based on the recent global financial crisis period (August 2007-December 2009) and, then the European debt crisis period (January 2010 - December 2012), we specify the January 2003-July 2007 as the pre-crisis period, the August 2007-December 2012 as the crisis period, and January 2013-December 2017 as the post-crisis period. The posterior means of volatility persistence parameters are found to be high and statistically different from zero, especially in the crisis period. Further the findings also reveal that the main effect of the crisis is observed on the leverage parameter and on the volatility of log-volatility parameter. More specifically the findings present evidences that in the crisis period the degree of unpredictability of log volatility increased significantly and positive return shocks (nominal depreciation of South Korean won exchange rate against the US dollar) resulted in stronger effect on South Korean Won's volatility.

Keywords: Bayesian framework, MCMC Sampling, Stochastic Volatility, Exchange Rates.

GİRİŞ

Döviz kurlarındaki sert beklenmedik fiyat hareketleri ülke ekonomileri üzerinde çeşitli etkilere yol açabilmektedir. Örneğin döviz kurlarındaki yukarı yönlü sert hareketler ilgili ülke ekonomilerinde önemli enflasyon sorunlarının yaşanmasına, dış borç yükünün artmasına, piyasa faizlerinin yükselmesine ve hisse senedi piyasalarının değer kaybetmesine yol açabilmektedir. Bu nedenlerden dolayı döviz kurlarının volatilitésinin doğru bir şekilde modellenebilmesinin ve volatilité dinamiklerinin iyi anlaşılabilmesinin etkin finansal analizler açısından oldukça önemli olduğu belirtilmelidir. Ayrıca, piyasalarda taşınan pozisyonların maruz kalabileceği maksimum kayıp tutarının hesaplanması, portföylerin performanslarının karşılaştırılması, opsiyonların fiyatlanması ve hedge rasyolarının tespiti gibi birçok finansal analizde etkin volatilité parametrelerine ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu nedenlerden dolayı bu çalışmada Omori vd. (2007) tarafından geliştirilen asimetric stokastik volatilité modeli log-normal dağılım ve student t dağılım varsayımı altında döviz kurlarına uygulanmıştır. Nitekim stokastik volatilité modelleri literatürde oldukça ilgi görmektedir (Örneğin bakınız: Harvey, 2007; Bollerslev ve Zhou, 2002; Büberkökü, 2020). Literatürde GARCH modelleri de çeşitli finansal varlıkların volatilité dinamiklerinin modellenmesinde yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Fakat diğerlerinin yanı sıra Huang (2009) ile Loudon (2006) tarafından da ifade edildiği gibi stokastik volatilité modellerinin teorik altyapısının ve sahip olduğu esnekliğin bu modellerin hem temel finans teorileri ile daha uyumlu olmasını sağlamakta hem de GARCH modellerine göre finansal varlıkların volatilité davranışlarının modellenmesinde daha başarılı performans sergileyebilmektedirler. Bu nedenle bu çalışmada asimetric stokastik volatilité modelinden yararlanılmış ve bu model küresel finans krizi dikkate alınarak G.Kore wonuna uygulanmıştır. Analizlerde G.Kore wonunun tercih edilmesinin nedeni G.Kore ekonomisinin hem dünya üretiminden giderek daha fazla pay alan Asya ekonomileri içerisinde önemli bir yerinin olması hem de IMF kriterlerine göre incelenen

dönemde önemli bir ekonomik ve finansal gelişme sağlayarak gelişen piyasa ekonomisi kategorisinden gelişmiş piyasa ekonomisi kategorisine geçmiş olmasıdır.

Çalışmanın literature temel katkısı ise ABD merkezli olarak ortaya çıkan küresel finans krizi ve hemen ardından yaşanmaya başlanan Avrupa borç krizi dikkate alınarak Omori vd. (2007) tarafından geliştirilen asimetrik stokastik volatilité modeli ile döviz kuru volatilitésinin modellenmesidir.

1. VERİ VE METODOLOJİ

Çalışma 2003 yılının Ocak ayı ile 2017 yılının Aralık ayı arasındaki dönemi kapsamakta ve günlük verilerden oluşmaktadır. Bu çalışmada diğerlerinin yanı sıra yanı sıra Dimitriou vd. (2013) ile Stracca (2015) çalışmalarda olduğu gibi 17 Ağustos 2007 ile 31 Aralık 2009 arası dönem krizinin daha çok ABD merkezli olarak ortaya çıktığı dönem; Ocak 2010 ile Aralık 2012 arası dönem ise krizin daha çok Avrupa borç krizi olarak ortaya çıktığı dönem olarak tanımlanmıştır. Veriler ABD merkez bankasının web sitesinden temin edilmiştir (<https://www.federalreserve.gov/data.htm>).

Stokastik volatilité modelleri gözlem (observation) ve dönüşüm (translation) denklemlerinden oluşmaktadır. Çalışmada kullanılan asimetrik stokastik volatilité modelinin log-normal dağılım varsayımı altındaki genel yapısı Denklem (1) ve (2)'deki gibi ifade edilebilir (Omori vd., 2007) :

$$\text{Gözlem denklemi: } y_t = \sqrt{\lambda_t} \varepsilon_t \exp\left(\frac{h_t}{2}\right), t = 1, \dots, n \quad (1)$$

$$\text{Dönüşüm denklemi: } h_{t+1} = \mu + \phi (h_t - \mu) + \eta_t, t = 0, 1, 2, \dots, n - 1 \quad (2)$$

Burada, y_t ilgili finansal varlığın logaritmik getirisini; h_t ilgili finansal varlığın getirisinin gözlemlenemeyen logaritmik volatilité değerini; ϕ volatilité kalıcılığı parametresini; μ logaritmik volatilitenin şartsız (unconditional) ortalama değerini; ε_t ve η_t sırasıyla gözlem ve geçiş denklemlerinin tesadüfi hata terimlerini (random error terms); ρ asimetri parametresini; σ^2 ise volatilitédeki değişkenliğini bir diğer ifade ile logaritmik volatilitenin volatilitésini ifade etmektedir¹.

Burada, ayrıca, λ_t , i.i.d özelliğine sahip ölçek karışım değişkenini (scale mixture variable) ifade etmektedir. Bu değişken Denklem (3)'teki gibi tanımlanabilir:

$$\log \lambda_t \sim N(-0.5 \tau^2, \tau^2) \quad (3)$$

Böylece, $\sqrt{\lambda_t} \varepsilon_t$ log-normal dağılıma sahip olmaktadır. Ayrıca, burada, τ^2 ; $\tau^2 \sim \text{Gamma}(1, 1)$ olarak tanımlanmaktadır. Böylece, Denklem (4)'e ulaşılmaktadır:

$$y_t = \varepsilon_t \exp\left(\frac{h_t}{2}\right), t = 1, \dots, n$$

$$h_t = h_{t+1}^* + \lambda_t$$

$$h_{t+1}^* = \mu + \phi (h_t^* - \mu) + \eta_t, t = 0, 1, 2, \dots, n - 1 \quad (4)$$

Burada,

$$\begin{pmatrix} \varepsilon_t \\ \eta_t \\ \lambda_t \end{pmatrix} \sim N \left(\begin{pmatrix} 0 \\ 0 \\ -0.5 \tau^2 \end{pmatrix}, \begin{pmatrix} 1 & \rho\sigma & 0 \\ \rho\sigma & \sigma^2 & 0 \\ 0 & 0 & \tau^2 \end{pmatrix} \right) \text{ olmaktadır.}$$

Ayrıca, burada v student t dağılımının serbestlik derecesini gösterecek şekilde $v \sim \text{Gamma}(16,0.8)$ olarak tanımlandığında ise $\sqrt{\lambda_t} \varepsilon_t$ student t dağılımına uymaktadır.

Bu çalışmada güncel literatürde giderek daha fazla önem kazanan Bayesyen yaklaşımına dayalı MCMC algoritmasından yararlanılmıştır. Çünkü, bu yöntem SV modelinin etkin bir şekilde tahmin edilmesini sağlayabilmektedir (Omori vd, 2007; Jacquier vd., 2004).

Ayrıca bu alandaki literatürle uyumlu bir şekilde bu çalışmada Tablo 1 ve 2’de gösterilen dağılım varsayımlarından (prior distributions) ve başlangıç değerlerinden (priors) yararlanılmıştır (Örneğin bakınız: Selçuk, 2004; Yu, 2005).

Tablo 1. Model Parametreleri için Kullanılan Dağılım Varsayımları (Prior distributions)

Parametre	Dağılım varsayımı	Dağılım parametrelerinin tanımlanması
$(\phi + 1)/2$	Beta dağılımı	$\sim \text{Beta}(20, 1.5)$
σ^2	Inverse-gamma dağılımı	$\sim \text{Inverse-Gamma}(2.5, 0.025)$
ρ	Üniform dağılım	$\sim U(-1, 1)$
μ	Normal dağılım	$\sim N(-10, 1)$
τ^2	Gamma dağılımı	$\sim \text{Gamma}(1, 1)$
v	Gamma dağılımı	$\sim \text{Gamma}(16, 0.8) \mid v > 4$

Tablo 2. Model Parametreleri için Kullanılan Başlangıç Değerleri (Priors)

Parametre	Başlangıç değerleri
ϕ	0.97
σ	0.10
$\beta \equiv \exp(\mu/2)$	0.01
ρ	0.50
τ	0.6
v	15

2. BULGULAR

G. Kore wonunun logaritmik getiri serilerine ilişkin betimleyici istatistikler incelenen üç farklı dönem dikkate alınarak Tablo 3’te sunulmuştur. Bulgular incelendiğinde G.Kore wonunun logaritmik getiri serilerinin incelenen her üç dönemde de durağan olduğu ve değişen varyans sorunu içerdiği gözlemlenmektedir. Ayrıca bir finansal risk ölçütü olarak standart sapma parametresi incelendiğinde bu parametrenin küresel finansal kriz döneminde belirgin bir şekilde artışı anlaşılmaktadır. Bu durumun yanı sıra Jarque Bera test istatistiği incelenen her üç dönemde de G.Kore wonunun logaritmik getiri serilerinin standart normal dağılım varsayımına uymadığını göstermektedir. Bu bulgu asimetric stokastik volatilité modelinin log-normal dağılım ve Student t dağılım varsayımı altında tahmin edilmesini desteklemektedir.

Tablo 3. Döviz kuru getirilerine ilişkin betimleyici istatistikler, birim kök ve değişen varyans testi sonuçları (%)

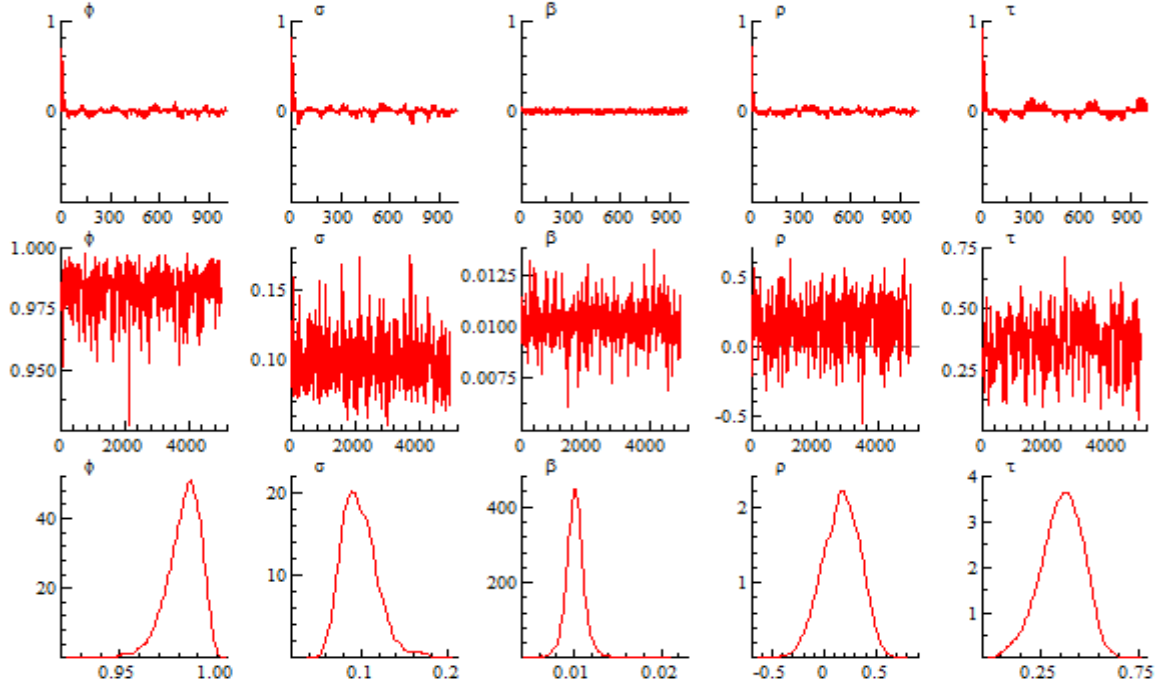
	KRW
Küresel finans krizi öncesi dönem	
Birim kök testleri	
ADF	0.0000*
PP	0.0000*
Betimleyici istatistikler	
Ortalama	-0.0193
Std. Sapma	0.4286
Çarpıklık	0.4264
Basıklık	6.3642
Jarque Bera	0.0000*
ARCH (2)	12.17*[0.000]
ARCH (12)	4.15*[0.000]
Küresel finans krizi dönemi	
Birim kök testleri	
Birinci fark	
ADF	0.0000*
PP	0.0000*
Betimleyici istatistikler	
Ortalama	0.0083
Std. Sapma	1.0356
Çarpıklık	-0.6214
Basıklık	36.4434
Jarque Bera	0.0000*
ARCH (2)	33.83*[0.000]
ARCH (12)	36.01*[0.000]
Küresel finans krizi sonrası dönem	
Birim kök testleri	
Birinci fark	
ADF	0.0000*
PP	0.0000*
Betimleyici istatistikler	
Ortalama	0.0006
Std. Sapma	0.5741
Çarpıklık	-0.1302
Basıklık	5.2253
Jarque Bera	0.0000*
ARCH (2)	5.68*[0.000]
ARCH (12)	3.66*[0.000]

*, %5 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir. Parantez içerisindeki değerler olasılık değerleridir. Logaritmik getiri serileri trend bileşeni içermediğinden ADF (Augmented Dickey Fuller, ADF) ve PP (Phillips-Perron, PP) birim kök testleri trendsiz model spesifikasyonu dikkate alınarak tahmin edilmiştir. Jarque-Bera, ADF ve PP testleri için verilen değerler olasılık değerleridir.

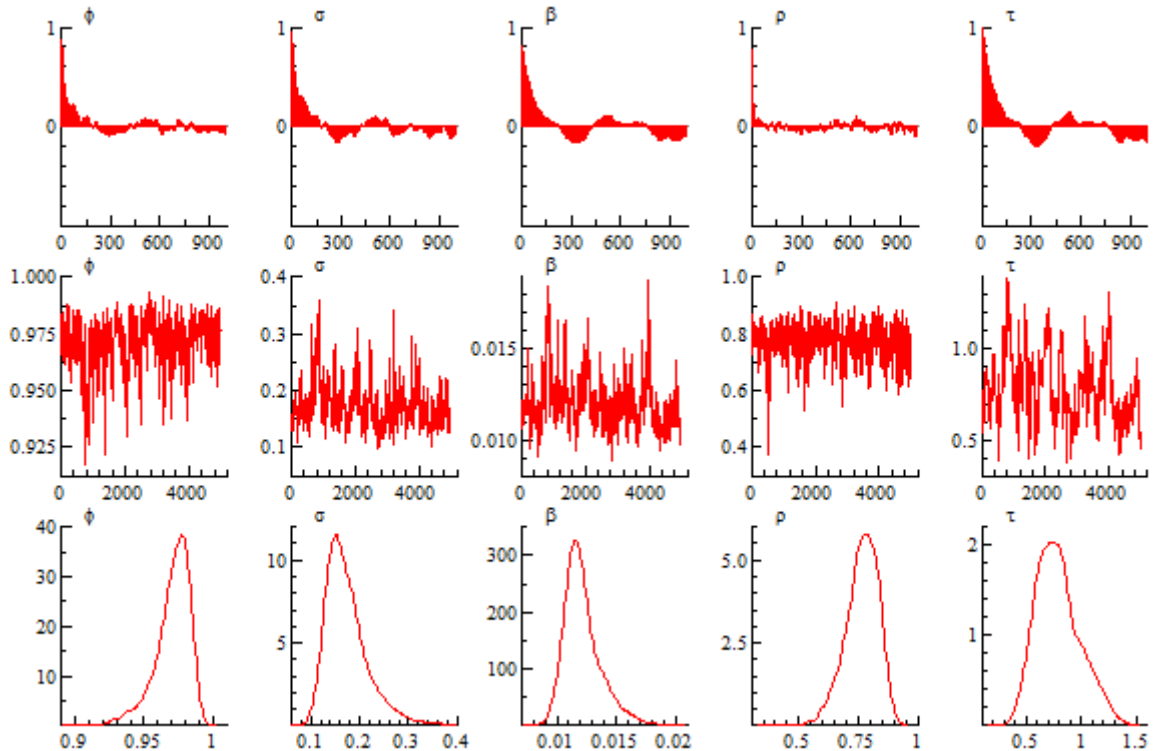
Asimetrik stokastik volatilité modelinin parametreleri yorumlanmadan önce bu modelin parametrelerinin tahmininde kullanılan MCMC algoritmasının etkinliğinin analiz edilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda örnek teşkil etmesi amacıyla log-normal dağılım varsayımı altında tahmin edilen asimetrik stokastik volatilité modeline ilişkin olarak Şekil 1, 2 ve 3 incelendiğinde otokorelasyon fonksiyonunun hızlıca azaldığı ve

örneklem patikasının da istikrarlı bir seyir izlediği anlaşılmaktadır. Bu bulgular da analizlerde kullanılan MCMC algoritmasının etkin bir tahminci olduğu anlamına gelmektedir.

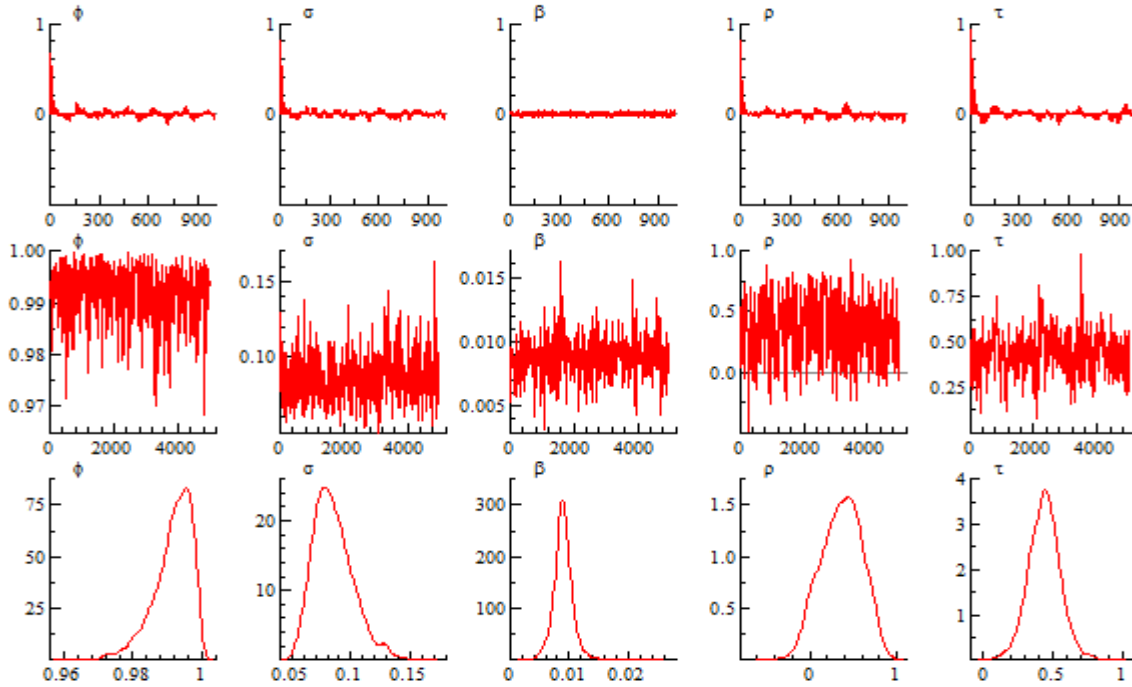
Şekil 1. Kriz Öncesi Dönemi için Otokorelasyon fonksiyonu, Örneklem Patikası ve Parametre Yoğunluk Dağılımı

Şekil 2. Kriz Dönemi için Otokorelasyon fonksiyonu, Örneklem Patikası ve Parametre Yoğunluk Dağılımı

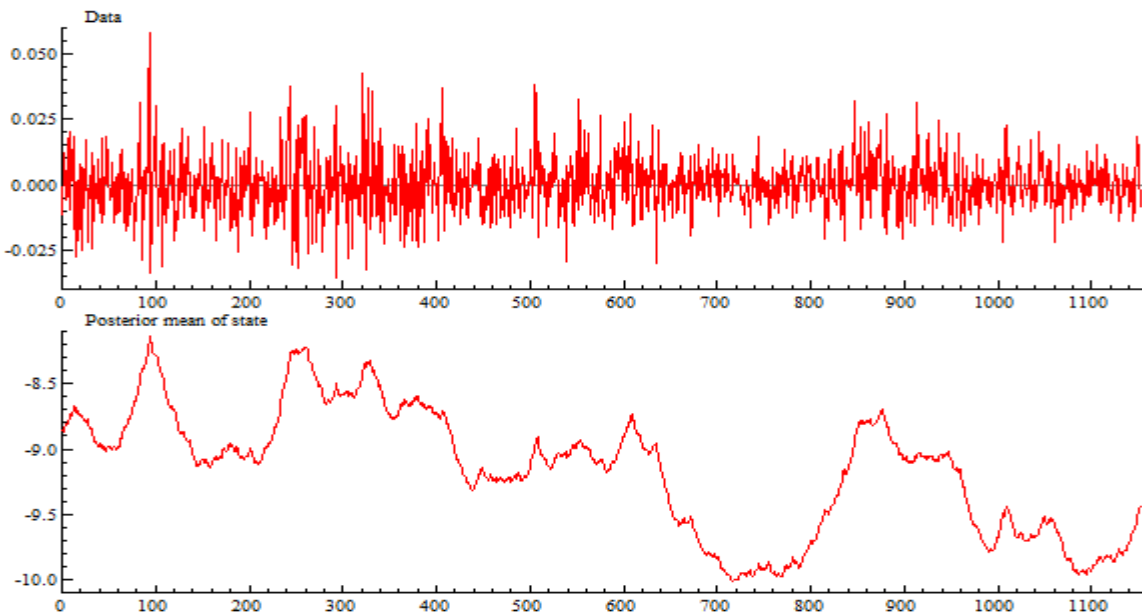

Şekil 3. Kriz Sonrası Dönem için Otokorelasyon fonksiyonu, Örneklem Patikası ve Parametre Yoğunluk Dağılımı

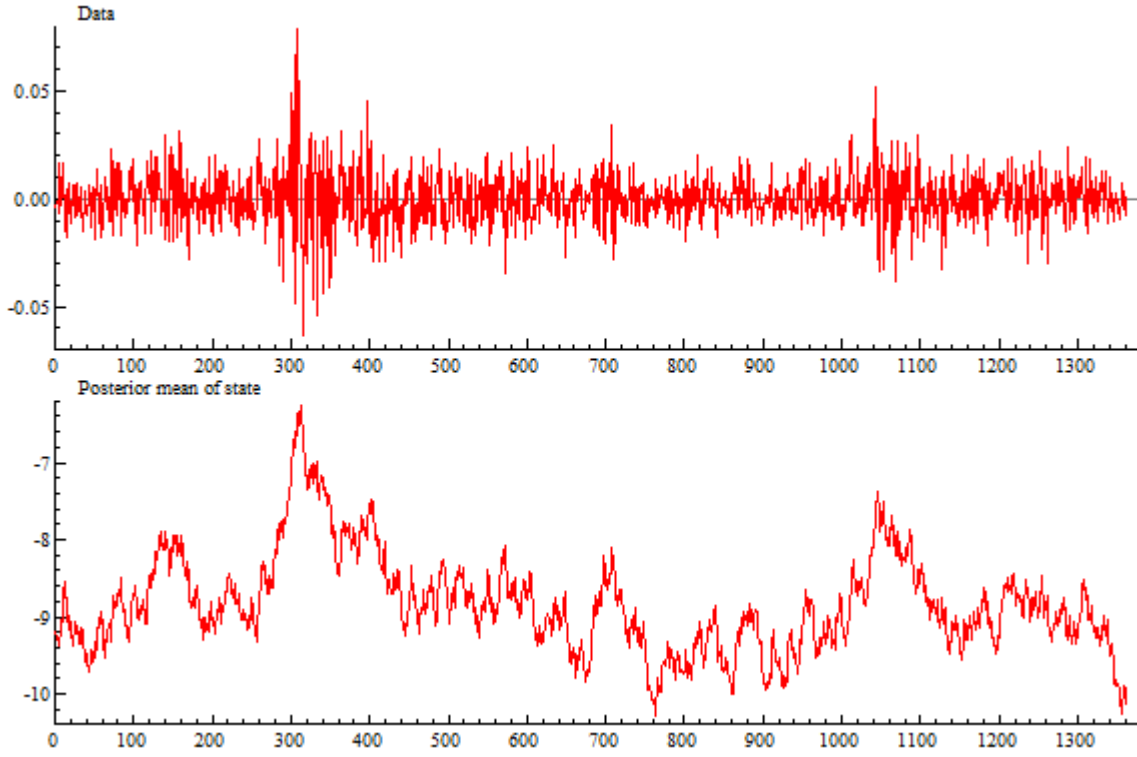

Bu kapsamda asimetrik log-normal dağılım varsayımı altındaki stokastik volatilité modelinin incelenen her üç dönem için tahmin ettiği logaritmik stokastik volatilité değerleri ilgili döneme ait logaritmik getiri serileri ile birlikte Şekil 4, 5 ve 6'da sunulmuştur. Hem log-normal dağılım hem de Student t dağılım varsayımı altında tahmin edilen asimetrik stokastik volatilité modeline ilişkin parametre tahmin sonuçları ise Tablo 4'te sunulmuştur.

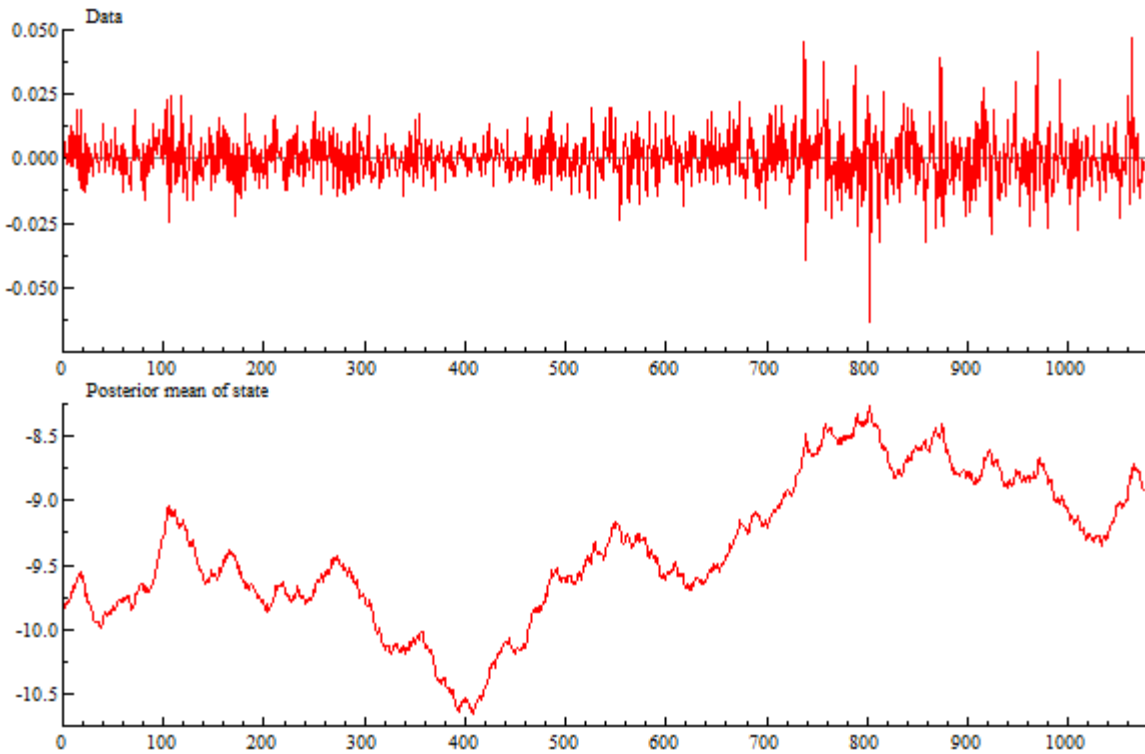
Şekil 4. Kriz öncesi dönem için logaritmik getiri serisi ve tahmin edilen logaritmik stokastik volatilité

Şekil 5. Kriz dönemi için logaritmik getiri serisi ve tahmin edilen logaritmik stokastik volatilité

Şekil 6. Kriz sonrası dönem için dönemi için logaritmik getiri serisi ve tahmin edilen logaritmik stokastik volatilité

Çalışma bulguları G.Kore wonunun her dönemde istatistiki olarak anlamlı ve yüksek bir volatilité kalıcılığına sahip olduğu, fakat özellikle küresel finans krizi sonrası dönemde volatilité kalıcılığının arttığı sonucuna işaret etmektedir. Bulgular ayrıca küresel finans krizinin asıl etkisinin asimetri parametresi ve volatilité değışkenliğı parametresi üzerinde gerçekleştiğini göstermektedir. Bir diğér ifadeyle bulgular küresel finans krizinin hem G.Kore wonunun volatilitesinde gözlemlenen değışkenliğın hem de G.Kore wonunun değıer kayıplarının yol açtığı şokların volatilité üzerindeki etkisinin belirgin bir şekilde artmasına yol açtığı sonucuna işaret etmektedir.

Tablo 4 . G.Kore Wonu için ASV tahmin sonuçları

Parametreler	Son dağılımın ortalaması (Posterior mean)	Std. Sapma	%95 güvenilir aralık (credible interval)		Etkinsizlik faktörü
Birinci dönem					
Student t dağılımı					
ϕ	0.9834	0.0086	0.9628	0.9960	10.31
σ	0.0977	0.0198	0.0648	0.1414	14.23
$\beta \equiv \exp(\mu/2)$	0.0097	0.0011	0.0076	0.0118	0.980
ρ	0.1487	0.1729	-0.2017	0.4654	8.800
v	21.1489	4.9988	12.7879	32.5137	116.03
Log-normal dağılım					
ϕ	0.9827	0.0090	0.9615	0.9958	7.01
σ	0.0986	0.0205	0.0657	0.1458	12.38
$\beta \equiv \exp(\mu/2)$	0.0102	0.0011	0.0079	0.0124	1.34
ρ	0.1656	0.1791	-0.1906	0.4852	3.65
τ	0.3624	0.1071	0.1334	0.5494	21.70
İkinci dönem					
Student t dağılımı					
ϕ	0.9771	0.0078	0.9603	0.9902	5.63
σ	0.1459	0.0224	0.1075	0.1944	13.56
$\beta \equiv \exp(\mu/2)$	0.0099	0.0007	0.0085	0.0113	1.88
ρ	0.7001	0.0785	0.5260	0.8326	7.51
v	25.8347	4.9109	16.8240	36.3404	54.14
Log-normal dağılım					
ϕ	0.9706	0.0127	0.9374	0.9879	54.85
σ	0.1744	0.0435	0.1146	0.2869	66.88
$\beta \equiv \exp(\mu/2)$	0.0122	0.0016	0.0098	0.0161	80.45
ρ	0.7655	0.0695	0.6124	0.8778	9.11
τ	0.7905	0.1977	0.4665	1.2260	105.73
Üçüncü dönem					
Student t dağılımı					
ϕ	0.9906	0.0060	0.9759	0.9987	8.40
σ	0.0888	0.0182	0.0603	0.1326	5.83
$\beta \equiv \exp(\mu/2)$	0.0085	0.0014	0.0058	0.0114	1.84
ρ	0.3104	0.2151	-0.0918	0.7122	9.69
v	21.6012	4.7365	13.2723	32.0214	117.48
Log-normal dağılım					
ϕ	0.9915	0.0056	0.9769	0.9988	12.56
σ	0.0853	0.0170	0.0585	0.1269	14.95
$\beta \equiv \exp(\mu/2)$	0.0090	0.0016	0.0057	0.0125	1.64
ρ	0.3640	0.2342	-0.0894	0.7788	20.91
τ	0.4402	0.1146	0.2131	0.6708	25.83

SONUÇ

Bu çalışmada 2007 yılının Ağustos ayında ABD’de mortgage krizi olarak başlayan, ardından 2009-2012 yılları arasında Avrupa borç krizi olarak devam eden küresel finansal kriz döneminin G.Kore wonunun volatilité dinamikleri üzerindeki etkileri Omori vd. (2007) tarafından geliştirilen log-normal ve Student t dağılım varsayımlarına dayalı asimetrik stokastik volatilité modelleri ile incelenmiştir. Asimetrik stokastik volatilité modellerinin parametrelerinin tahmininde Bayesyen yaklaşımına dayalı Markov Chain Monte Carlo algoritmasından yararlanılmıştır. Çalışma 2003 yılının Ocak ayı ile 2017 yılının Aralık ayı arasındaki dönemi kapsamakta ve günlük verilerden oluşmaktadır. Çalışmada 2003 yılının Ocak ayı ile 2007 yılının Temmuz ayı arasındaki dönem kriz öncesi dönem, 2007 yılının Ağustos ayı ile 2012 yılının Aralık ayı arası dönem kriz dönemi, 2013 yılının Ocak ayı ile 2017 yılının Ağustos arası dönem ise kriz sonrası dönem olarak tanımlanmıştır.

Çalışma bulguları her dönemde G.Kore wonunun yüksek bir volatilité kalıcılığına sahip olduğu sonucuna işaret etmektedir. Bu bulgu da t-1 döneminde yaşanabilecek bir volatilité şokunun t dönemindeki volatilité düzeyi üzerinde uzun süre etkili olabileceği anlamına gelmektedir. Ayrıca bulguların küresel finans krizinin hem G.Kore wonunun volatilitesinde gözlemlenen değişkenliğin hem de G.Kore wonunun değer kayıplarının yol açtığı şokların volatilité düzeyi üzerindeki etkisinin belirgin bir şekilde artmasına yol açtığı sonucuna işaret etmesi, G.Kore merkez bankasının hem fiyat istikrarını hem de finansal istikrarı sağlayabilmesi için G.Kore wonundaki yüksek oranlı fiyat değişimlerini yakından takip etmesi ve gerektiğinde piyasa dinamikleri çerçevesinde döviz piyasalarını yönlendirebilmesinin oldukça önemli olduğu anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Bollerslev, T., & Zhou, H. (2002). Estimating stochastic volatility diffusion using conditional moments of integrated volatility. *Journal of Econometrics*, 109(1), 33-65.
- Büberkökü, Ö. (2020). Geleneksel olmayan para politikası uygulamaları döneminde Dolar-TL’nin volatilité dinamiklerinin incelenmesi: Asimetrik stokastik volatilité modeline dayalı analizler. *İstatistikçiler Dergisi: İstatistik ve Aktüerya*, 13(1), 1-17.
- Dimitriou, D., Kenourgios, D., Simos, T. (2013), “Global financial crisis and emerging stock market contagion: A multivariate FIAPARCH-DCC approach”, *International Review of Financial Analysis*, 30, 46-56.
- Harvey, A. C. (2007). Long memory in stochastic volatility. In *Forecasting volatility in the financial markets* (pp. 351-363). Butterworth-Heinemann.
- Huang, S.C. (2009). Domestic and international leverage effects of major Asian stock markets based on stochastic volatility models. *Journal of Statistics and Management Systems*, 12, 79-91.
- Jacquier, E., Polson, N.G. ve Rossi, P.E. (2004), “Bayesian Analysis of Stochastic Volatility Models with fat-tails and correlated errors,” *Journal of Econometrics*, 122, 185-212.
- Loudon, G.F. (2006). Is the risk-return relation positive? Further evidence from a stochastic volatility in mean approach. *Applied Financial Economics*, 16(13), 981-992.
- Omori, Y., Chib, S., Shephard, N. ve Nakajima, J. (2007). Stochastic volatility with leverage: Fast and efficient likelihood inference. *Journal of Econometrics*, 140(2), 425-449.
- Selçuk, Faruk (2004), “Free Float and Stochastic Volatility: The Experience of a Small Open Economy”, *Physica A: Statistical Mechanics and its Applications*, 342, pp. 3-4.
- Stracca, L. (2015), “Our currency, your problem? The Global effects of the Euro debt crisis”, *European Economic Review*, 74, 1-13.

Yu, J. (2005), "On leverage in a stochastic volatility model", *Journal of Econometrics*, 127, 165-178.

TÜRK EDEBİYATINDA DEVRİYE TÜRÜNÜN ÖZELLİKLERİ

Prof. Dr. Ramazan SİRACOĞLU

(Karabük Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / TÜRKİYE)

ORCID- 0000-0002-3953-6860

ÖZET

Türk edebiyatında diğer edebi türlerle mukayesede örnekleri az tesadüf edilen devriye adlanan şiir türü, mutasavvıf şairler tarafından yazılmıştır. Devriye türünde mevcut olan şiirlerin bazıları aruzda, bazıları da hece ölçüsündedir. Devriye şiirlerinde on sekiz bin alemde var olan bütün varlıkların devr-i daim olarak yok olup tekrar var oluşu iddia edilmektedir. Bu görüşü savunan mutasavvıflar, insanların her defasında farklı şekilde doğduklarını düşünmüşlerdir. Onların iddialarına göre, insanlar, Ceberrut, Lahut, Meleket ve benzeri alemlere yüксеle bilmek için Nasut adlanan alemin alem-i cematat, alem-i nebatat ve alem-i hayvanat olarak bilinen mekanlarında denetleniyorlar. Alem-i cematat, bize hareketsiz, donmuş gibi görünen, cansız varlıklar olarak algıladığımız dünyadır. Alem-i nebatat, bitkiler, ağaçlar ve otlar alemidir. Alem-i hayvanat ise gözle gördüğümüz ve göremediğimiz bütün mikro ve makro canlılar alemidir. Devriye müellifleri, kendi fikirlerini Kuran-ı kerimin ayetlerine ve Peygamber Efendimizin hadislerine dayanarak yansıtmaya çalışmışlar. Örneğin, Kuran-ı kerimin Enbiya suresinin 30. ayetindeki “جَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ - Her canlı şeyi sudan yarattık” hükmüne ve Tirmizi'nin Ebu Hureyre'ye istinaden, İslam Peygamberinin söylediği “كنت نبيا وآدم بين الطين”-Adem, çamur ve su halinde iken ben Peygamberdim” hadisine devriye şiirinde sık sık tesadüf olunur:

Seyyid, nice yol gelmiş idim mülk-i cihana,

Sad şükür ki, bulup suret-i insan, yine geldim.

Örnek parçada Seyyid Azim Şirvani (1835- 1888) dünyaya birkaç kez geldiğini iddia etmektedir. Şairin düşüncesine göre, insan şeklinde doğmadan önce, o, diğer varlıklar şeklinde doğmuş, yaşamış, dünyasını değiştirmiş, sonra tekrar doğmuştur. Nihayetinde, insan şeklinde doğmak saadetine nail olmuş şair, bunun için Yüce ALLAH'a şükranlığını ifade eder. Devriye şairlerinin düşünceleri, spiritüalistlerin ileri sürdükleri “reenkarnasyon”, yani ruh göçünden tamam farklıdır. Devriye şiirlerinin çoğunda “geldim, idim, buldum, ben” redifleri kullanılır:

Cihan var olmadan ketm-i ademde

Hak ile birlikte yektaş idim ben.

Çalışmanın sonucunda, devriye şiirlerinin özellikleri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Şiir, Devriye, Tasavvuf, Alem, Şirvani

CHARACTERISTICS OF THE DEVRIYE GENRE IN TURKISH LITERATURE

ABSTRACT

In Turkic literature, a type of verses, called "devriye", examples of which are rare compared to other literary genres, was written by Sufi poets. Some of these "devriye" are written in Aruz and some are in syllabic. In the Devriye verses, it is stated that all beings existing in the eighteen thousand worlds are constantly disappearing and reborn. Sufis who support this view believed that people are born differently every time. According to them, people dwell in the kingdoms of the so-called, "Nasut", and "Nasut" consists of "alem-i jemadat", "alem-i nebatat" and "alem-i hayvanat", to ascend to the kingdoms of Jeberrut, Lahut, Meleket and similar kingdoms. Alem-i jemadat is the world that we perceive as inanimate, inanimate beings that appear before us motionless, frozen. The "alem-i nebatat" is the kingdom of plants, trees, and herbs. The "alem-i hayvanat" is the kingdom of all micro- and macro-living beings that we can and cannot see with our own eyes. The authors of "devriye" tried to reflect their ideas on the basis of the ayats of the Koran and the hadiths of Islam Prophet. For example, referring to the provision " - جَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ - We created all living things from water" in the 30th ayat of Surah Anbiya of the Qur'an and Tirmizi's reference to Abu Hureyra, the words of the Islam Prophet - كنت نبيا و آدم - بين الطين والماء - When Adam was in the state of mud and water I was a prophet" is often found in the poem "devriye":

Seyyid, nice yol gelmiş idim mülk-i cihana,

Sad şükür ki, bulup suret-i insan, yine geldim.

Using this verse as an example, Sayyid Azim Shirvani (1835-1888) states that he was born several times. According to the poet, before being born in human form, he was born, lived, changed his world, then was reborn as other beings. Ultimately, the poet, who had the good fortune to be born in human form, expresses his gratitude to Almighty God for this. The thoughts of the Sufi poets are quite different from the "reincarnation" that spiritualists put forward. In most of the "Devrier" verses are used redifs "I came, I was, I found, I"

Cihan var olmadan ketm-i ademde

Hak ile birlikte yektaş idim ben.

As a result of the study, the characteristics of the poems "devriye" were determined.

Key words: Verses, Devriye, Tasavvuf, Kingdom, Shirvani.

GİRİŞ

Zengin şiir geleneğine ve başta Kuran-ı kerim ve hadisler olmakla çok değerli kaynaklara sahip Türk tasavvuf edebiyatında çeşitli edebi türler mevcuttur. Devriye, bu renkli ve kıymetli edebi türlerden biridir. Genelde devriye edebi türü “iniş yay” ve “yükseliş yay” adlanan iki kısma bölünür. “İniş yay”ı, aslında Arapçada “kavs-i nüzul”, “yükseliş yayı” ise “kavs-i uruc” deyimlerinin Türkçe karşılığıdır. Mutasavvıfların düşüncesine göre, ALLAH, kendi nurundan on sekiz bin alem yaratmıştır ve bizim yaşadığımız alem onlardan sadece biridir. Başka sözle, devriye türünde mikro ve makro varlıkların oluşumu, gelişimi ve dünyasını değişimi bedii şekilde açıklanmıştır. Başka sözle, devriye şiirinde Hakkın nurundan yaranan varlığın uzun serüvenden sonra tekrar Hakka kavuşması, Bakara suresinin 156. ayetindeki “- إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ – İnna lillahi ve inna ileyhi raciun- Biz ALLAH'a aidiz ve elbette O'na döneceğiz” hükmüne mutabık şekilde tamamlanması vurgulanır.

ARAŞTIRMA

Tasavvuf şairleri, ilahi nurun farklı aşamalardan, örneğin, dokuz akıldan, dokuz nefsten, dokuz felekten, dört halden (sıcak, soğuk, sıvı ve salt), dört unsurdan (hava, su, torak ve ateş), üç alemde (cansızlar, canlılar ve bitkiler alemi) geçtiğine inanmışlar (Şeyh Musa,1991, s. 42). Onların düşüncesine göre, tüm bu adı geçen aşamalar, aslında varlığın vahdetten kesrete, yani, teklikten çokluğa, veya, kayıptan şuhuda, bir başka sözle, gözle görünmeyen varlıktan gözle görünen varlığa dönüşümüdür. Bütün varlıkların insan olabilmek şansı yoktur. İnsan olabilmek şansına sahip olamayan varlıkların bir kısmı mikroplar, virüsler, bakteriler, bitkiler, haşereler, uçan, kaçan, yüzen hayvanlar şeklinde hayatlarını yaşar ve tamamlarlar. İnsan olamayan varlıkların hiçbirisi kendi hareketlerinden dolayı sorumluluk taşımaz, yok olduklarında da yaptıklarından dolayı cezalandırılmazlar. Sorumluluk insan gibi doğanlara ve yaşayanlara aittir (Yesevi Hikmetleri 1995, s. 13). Mutasavvıfların inancına göre, her insan da insan-ı kamil olamaz. İnsan-ı kamil olmak şerefi has’ul hevas”, yani “iyilerin iyisi”ne nasip olan bir niteliktir. Devriye şiirinde “iniş yayı”nı anlatan kısım “ferşiye”, “yükseliş yayı”nı anlatan kısma arşiye adı verilmiştir (Ayan, 2002, s. 29). Türk edebiyatına devriye türünde olan şiirlerin temel redifleri “ben, geldim, oldum, buldum, idim” sözlerinden oluşmuştur.

Canan yoluna vermeğe can, yine geldim,

Bu Kabe ara olmağa kurban yine geldim.

Bir gelmiş idim vermeğe can, olmadı kismet,

Gittim, dolanıp bir dahi, ey can, yine geldim. (Şirvani, 2005, s. 214)

Türk dünyasının büyük şairlerinden olan Seyyid Azim Şirvani'nin (1835- 1888) derin anlamlı devriye şiirinin örnek parçasında çok derin anlamlı fikirler yansıtılmıştır (Bakırcıoğlu, 2003, s. 8). Şu mısralarda hem de bir

telmih sanatı da uygulanmıştır. Şair, kendisinin iki kez ALLAH yolunda kurban edilmesini iddia etmektedir. Bu mısralarda İslam Peygamberinin - “أَنَا ابْنُ الدَّبِيحَيْنِ – Ene ibnu’z zebiheyne - Ben iki kurban edilmişlerin oğluyum” hadisine bir gönderme vardır. İnanca göre, İbrahim Peygamber kendi oğlunu ALLAH yolunda kurban kesmek istemiştir (Demirel, 2005, s. 17). Kuran-ı kerimin Saffat suresinin 102.-104. ayetlerinde söz konusu olay hakkında bilgiler vardır. İbrahim Peygamber oğluna “يَبْنَىٰ إِنِّي أَرَىٰ فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ – Ya buneyya, inni era fi’l menami enni ezbehuke - Ey oğlum, uykuda seni kestiğimi görüyorum.”- söyler, oğlu da cevabında “يَا أَبَتِ افْعَلْ – مَا تُؤْمَرُ - Ya ebeti ife’l ma tu’umeru – Ey baba, sana emrolunanı yerine getir.” Kuran-ı kerimde olayların devamı şu şekilde açıklanmıştır: “فَلَمَّا أَسْلَمَا وَتَلَّهُ لِلْجَبِينِ وَنَادَيْنَاهُ أَنْ يَا إِبْرَاهِيمُ – Felemma eslema ve tellehu lilcebininihi ve nedeynehu en ya İbrahim - Her ikisi de (ALLAH’a) teslim olmuş, onu (oğlunu) alını üzerine yatırmıştı . Ona seslendik: Ey İbrahim!” Hatırlatmak gerekir ki, Tevrat’ta bu malum olay teferruatlı şekilde anlatılmıştır (Güneş, 2006, s. 11). “Tekfin” suresinin 6 ayetinde buyurulmuştur ki, İbrahim Peygamber bıçağı ve ateşi götürdü, odunları oğlunun sırtına yükledi. Oğlu, “odunlar ve ateş burada, kesip yakacağımız kuzu nerede?”-diye sordu. İbrahim Peygamber cevabında “ ALLAH kendisi gönderecektir, oğlum”- söyledi— The fire and the wood are here, but where is the lamb for a burnt offering?” Abraham said, “God himself will provide the lamb for a burnt offering, my son.”(Genesis, 22, s. 8)

Bir hadise göre, Peygamber Efendimizin dedesi Abdülmuttalib bin Haşim, ALLAHa dua etmiş ki, eğer on erkek evladım olursa birisini kurban ederim (Kırkkılıç, 1996, s. 85). Duası kabul olmuş, Abdülmuttalib bin Haşim kura çekmiş kura Abdullah adlı oğlu, yani, Peygamber Efendimizin babasına, çıkmış. Mekke’nin ileri gelenlerinin istişaresi ile Abdülmuttalib bin Haşim, oğlu Abdullah’ın yerine fidye olarak 100 deve kesmiştir. (. حيدرى، ١٣٧٦ ق ، ١٣٧٦ق، ج١، ص٢٣)

Örnek şiirde Seyyid Azim Şirvani, malum olaylara gönderme yapmıştır. Başka sözle, birinci kez İsmail gibi, ikinci kez ise Abdullah bin Abdülmuttalib gibi kesilmek için tekrar doğulduğunu iddia etmiştir.

Derman dediler derdi-nihanıma dehanım,

Yok yerde bulup derdime derman, yine geldim.

Yüz defe hazan olmuş idi bağ ü baharım,

Bu bağı görüp fasl-ı- gülistan, yine geldim. (Şirvani, 2005, 214)

Örnek parçada şair, kendisinin herkesten gizli kalan derdinin dünyada sadece bir ilacının olduğunu vurgulamıştır. Bu ilaç, Peygamber Efendimizin mübarek ağzından duyulacak müjde imiş. Şair iddia ediyor ki, Hazret-i Muhammed A.S.’dan önce birkaç kez dünyaya geldiyse de derdine çare bulamamış, dünyadan mürüvvetine ermeden gitmiştir. İslam Peygamberinin mevlidini duyunca tekrar dünyaya merhaba demiş ve

hasretinde olduğu çareyi bulmuştur. Şiirdeki fikre göre, Peygamberimize dek şairin ömür bahçesi en azından yüz kez hazan olmuş, virane bağlar gibi kurumuştur. Hazret-i Muhammet A.S.’ın mevlidinden sonra onun ömür bahçesi güllük, gülistanlık olmuştur.

Aldım elime pay-i- melehasa dil ü canı,

Sandım ki, çıkmış tahta Süleyman, yine geldim. (Şirvani, 2005, s. 214)

Örnek beyitte kullanılmış “pay-i meleh- پای ملخ” ifadesi Farsça bir deyimdir, “çekirge ayağı, çekirge budu” anlamındadır. “Melehasa- ملخاسا” tabiri ise “çekirge gibi” manasını ifade eder. Bu beyitte Tasavvuf edebiyatında yaygın olan meşhur hadiseye gönderme vardır: Rivayete göre, Süleyman Peygamber tahta cülus ettiği zaman bu haberi duyan karıncalar, onu tebrik etmeğe karar vermişler. Kendi düşüncelerine göre, Süleyman Peygamber için en iyi hediye, en layık armağan çekirge budu olabilir. Karıncaların başçısı ve yardımcıları büyük bir özen ve zahmetle çekirge budunu Süleyman Peygamberin huzuruna taşımışlar. Süleyman Peygamber, karıncaların getirdiği çekirge budunu büyük bir hoşgörü ve memnunlukla karşılamıştır. Seyyid Azim Şirvani, kendisini naçiz karıncaya benzetiyor, fakat karıncalardan farklı olarak o, kendi canını, yüreğini İslam Peygamberine armağan etmek için geldiğini dile getirmiştir. Yani, eğer Süleyman Peygamber karıncaların onun için getirdiği naçiz çekirge budunu hoşgörü ile karşıladıysa, inşallah, Hazret-i Muhammed A.S. da onun samimiyetine inanacağı ve kendisinin ümmetinden sanacağı düşüncesindedir.

Zulmetgedey-i aleme manend-i İskender

Zannettim bulunup çeşme- yi hayvan, yine geldim. (Şirvani, 2005, s. 214)

Hemen vurgulamak gerek ki, örnek beyitte ismi geçen İskender, M.Ö.356-323 yıllarında yaşamış, Makedonya kralı olmuş Büyük İskender veya Makedoniyalı İskender değildir. Tasavvuf edebiyatında İskender Zülkarneyn şeklinde çok meşhur olan şahsın gerçek kimliği kesin olarak netlik kazanmamıştır. Kuran-ı kerimin Kehf suresinde (83.—101. ayetlerde) “Zulkarneyn” şeklinde zikrolunan İskender hakkında çeşitli rivayetler mevcuttur. Bir rivayete göre, içenlere ölümsüzlük kazandıran sonsuz yaşam sağlayan hayat suyunu— bengisuyu bulmak için ebedi karanlıklar— Diyar-ı Zulmat adlanan yere gitmiştir. Fakat dilediği suyu kendisine bengisu bulmak için yardım edecek Hızır içmiş ve sonuçta ölümsüzlüğe kavuşan kişi İskender değil, Hızır olmuştur. Bu rivayet, her şeyin ALLAH’ın takdiri ile olduğu inancı esasında oluşturulmuştur. Örnek beyitte Seyyid Azim Şirvani, bildirmiştir ki, tıpkı İskender gibi, ben de karanlıklar alemini hayat çeşmesi çağlayan bir mekan zannetmiştim. Sanmıştım ki, bu karanlıklar aleminde muhakkak dirilik suyu bulunur, o yüzden de bu umutla yeniden bu dünyaya geldim.

Seyyid, nice yol gelmiş idim mülk-i cihana,

Sad şükür ki, bulup suret-i insan, yine geldim. (Şirvani, 2005, s. 214)

Örnek beyitte şair, dünyaya birkaç kez geldiğini beyan etmiştir. Ancak, onun iddiasına göre, önceki gelişleri insan şeklinde olmamıştır. Tasavvuf edebiyatında, özellikle devriye türü şiirlerde insan, suya benzetilmektedir. Su, doğada devr-i daim bir süreç içerisinde. Genelde yaşadığımız Yer gezegeninin %71'i su, %29'u topraktır. Su, müebbet olarak sıfır dereceden yukarı istenilen sıcaklıkta buharlanmak niteliğine sahiptir. Her saniyede yaklaşık 9 milyon ton su buharlanarak havaya kalkar ve bir o kadar da su farklı şekillerde— sis, çiy, yağmur, kar ve dolu şeklinde yere iner. Başka sözle, su, hiç zaman yok olmaz. Bu da bir gerçektir ki, insan vücudunun belirli bir kısmı sudan oluşur. Kuran-ı kerimin Enbiya suresinin 30. ayetinde “جَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ - Cealna minel mai kulle şey'in hayy- Her canlıyı sudan yarattık” hükmü vardır. Mutasavvıfların düşüncesine göre, insan da su gibi, çeşitli şekillerde kendi varlığını sürdürür. Bu noktada mutasavvıfların düşüncesi ile reenkarnasyon fikrini savuran spiritüalistlerin bakış açıları arasında ciddi fark vardır. Reenkarnasyon, bir başka deyişle tenasüh, Tasavvufta kabul edilmeyen bir düşüncedir. Zira, spiritüalistlerin iddiasına göre, insanın ruhu bir tenden çıkarak başka bedene dahil olur. Mutasavvıflar ise bu yaklaşımı kesinlikle tekzip ederler.

Dün kâşi testiye elimden saldı,

Mahmurdum, bilmeden taşlara çaldım.

Testi dile geldi, söyledi: Ben de,

Senin gibi idim, bu güne kaldım. (حیدری، ۱۳۷۶، ق، ۵۱)

XII. yüzyılın meşhur Türk şairi Mehseti Gencevi'ye ait bu devriye şiirinde çok büyük bir hakikat yansıtılmıştır. Örnek parçada şair, cansız, ruhsuz bir testinin aslında bir zamanlar ömür sürmüş, sevmiş, sevilmiş bir insanın toprak olmuş vücudundan yapıldığından bahsetmiştir. Yani, dün insan şeklinde mevcut olmuş insan, bu gün bir çömlekçinin elleri ile testi şeklinde karşımıza çıkmıştır. Yarın onunla hangi şekilde karşılaşacağımız ise belli değildir.

Ak süt iken kızıl kana karışıp

Emr-i Hakla coşup cevlana geldim.

Ma-yi cari kimi akıp yarışıp

Katre-yi naçizden ummana geldim.

Örnek parçada halk ozanı Gufrani (1864- 1926), önce süt, daha sonra kan şekline dönüştüğünü, ALLAH'ın iradesi ile canlandığını, bir katre iken bir ummana kavuştuğundan bahsetmiştir. Benzer fikirleri Nesimi'nin

(“Arştaki kandilden, nurdan geldim ben”) (Kürkçüoğlu, 1985, 201), Şah Hatai’nin (“Kırk yıl kazanda kaynadım, daha çiğdir ten dediler”), Hüsni’nin (“Çıkıp ten donundan cihana geldim”), Bektaşı Çelebi’nin (“Hayrül beşer ile dünyaya geldim”) şiirlerinde de görmek mümkündür. Özellikle Gufrani’nin devriye türünde çok başarılı örnekler yarattığını görüyoruz:

Katre idim, ummanlara karıştım,

Kaç bulandım, kaç duruldum kim bilir?

Devre edip alemleri dolaştım

Bir sanata kaç sarıldım kim bilir? (Mehmet Önder, 1987, s. 25)

Halk ozanı Gufrani de kendisini bir su misali olarak görmüştür. Tasavvuf şairleri su ile insan arasında bir bağıllık görmüşlerdir. Su katresi, onların düşüncesine göre, toplumun bir ferdinin simgesidir. Toprağa, sahraya düşmüş her katre uzun yol geçtikten sonra nihayetinde ummana kavuşabiliyorsa, insan da uzun serüvenlerden sonra kendisini yaratan ali kudret sahibine kavuşur.

Bulut olup ağdığımı bilirim,

Yağış olup yağdığımı bilirim.

Dört anadan doğđuđumu bilirim,

Kaç ebeden kaç soruldum kim bilir? (Mehmet Önder, 1987, s. 25)

Şiir parçasında “dört ana” derken Gufrani, alemlerin bünyesini oluşturan dört temel unsuru- toprak, su, hava (rüzgar) ve ateşi kastetmiştir. Tasavvuf edebiyatında çoğu zaman “ عناصر اربعة – anasır-ı erbaa” veya “ عناصر – anasır-e çahar” adlanan dört unsur çok meşhurdur. Bilginlerin düşüncesine göre, Tasavvuf edebiyatında mevcut olan “anasır-e erbaa” İslami kaynaklara antropomorfik tanrı inancına sahip antik Yunan felsefesinden gelmiştir (Abdurrahman Bedevî, s. 80). Birçok insan ve dinin inancına göre, insan 4 element olan su, toprak, ateş ve rüzgardan yaratılmıştır. Bu dört unsurun her biri bir karakterin simgesidir ve kişi bir veya iki unsurun belirtilerini taşıyabilir. Bu dört unsur sadece genel bir inanış olmayıp bilimsel bir temele sahiptir. Geleneksel tıpta bu unsurları kullanarak kişinin karakterini belirler. Örneğin sıcaklık ve kuruluk, ateş ile aynıdır, ateş elementine sahip kişiler benzer ahlaka sahiptir. Isıya nem eşlik ediyorsa kişinin elementi hava, kuruluk soğukla ilişkilendirilirse kişinin elementi topraktır derler. Soğuk ile nem birleştirilirse kişinin elementinin su olduğu ve su elementine sahip genel insanların sahip olduğu özelliklere sahip olduğu anlaşılır. Ortaçağ mutasavvıflar böyle düşünmüşlerdir ki, ateş, âlemin yaratılışında ilk ve en etkili unsurdur. Çeşitli teorilere göre, oluşan yüksek

sıcaklık elementlerin ve ardından gezegenlerin oluşumuna neden olmuştur. Yukarıdaki örnek parçada da Gufrani'nin “anasır-ı erbaa”yı hatırlamasını görüyoruz.

Kaç kez gani oldum, kaç kere fakir,

Kaç kez altın oldum, kaç kere bakır.

Bilmem ki, kaç katip ismimi okur?

Kaç defterde kaç dürüldüm kim bilir? (Mehmet Önder, 1987, s. 25)

Mısralarda şairin farklı şekillerde, çeşitli isimlerde, ve değerlerde çok sayıda dünyaya gelmesi iddia olunmaktadır. Hatta bir zamanlar bitki şeklinde yaşamını sürdürmesi de yansıtılmıştır. Devriye şairleri on sekiz bin alemlerlerden sadece biri olan dünyamızın “nasut alemi” olduğunu ve “nasut aleminin de kendi sırasında üç yere— “nebatat alemi”, “cemadat alemi” ve “hayvanat alemi”ne bölündüğü görüşündeler. Devriye şairleri emindirler ki, varlıkların çok az kısmı insan şeklinde doğabilmek şansı bulurlar. O yüzden de bütün insanlar, bu şansını onlara tanımış yüce ALLAH'ın lütfu için gece ve gündüz bıkmadan, usanmadan O'na dualar etmelidirler.

Bazı nebat oldum, toprakta sürdüm,

Bilmem kaç atanın sülbünde durdum.

Kaç defa Cennete alaya girdim

Cehenneme kaç sürüldüm kim bilir? (Mehmet Önder, 1987, s. 25)

Gufrani'nin meşhur devriyesinde kendisinin belirsiz sayıda Cennet ve Cehennem yaranı olduğu iddia edilmiştir. Hatırlatmak gerekir ki, meseleye bu açıdan bakıldığında Gufrani'nin Kuran-ı kerimin hükümlerine aykırı fikir sergilediğini söylemek mümkündür. Zira, Nisa suresinin 169. ayetinde “جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا” - Cehenneme halidine fiha ebeden- Cehennemde ebedi kalacaklar” hükmü vardır. Aynı hükmü Nisa suresinin 57. ayetinde de görürüz:”جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا” - Cennatin tecri min tahtihal enharu halidine fiha ebeden-altlarından ırmaklar akan Cennetlerde ebedi kalacaklardır.”

Kaç kez alet oldum elde bakıldım

Semadan kaç kere indim, çekildim.

Balçık olup kerpiç kerpiç döküldüm,

Kaç bozuldum, kaç kuruldum kim bilir. (Mehmet Önder, 1987, s. 25)

Şairin iddiasına göre, toz şeklinde, çamur şeklinde, cansız gözükten nesnelere şeklinde de insan kendi varlığını sürdürmektedir. Başka sözle, yaşadığımız dünyayı kapalı bir sistem olarak kabul ettiğimiz için, bizim dünyamızdaki bütün vakaların ilimde “Kütlenin korunumu yasası”na mutabık tutulduğunu düşünmeliyiz. Malum kanuna göre, kapalı bir sistemde gerçekleşen bütün çevrimler ve işlemler ne olursa olsun, sonuç itibarı ile kütle sabitliğini korur. Başka sözle, kütlenin durumu yeniden biçimlendirilebilir, şekillendirilebilir, düzenlenebilir fakat hiçbir zaman kütle yaratılmaz veya yok edilemez. Kimya ve fizik uzmanları malum gerçeği böyle formüle etmişler ki, kapalı bir sistem dahilindeki her türlü kimyasal tepkime ve proseste tepkenlerin (yani reaktantların) kütlesi, ürünlerin kütlesine eşit olmalıdır.

Dünyayı dolaştım kaç kara batacak,

Görmedim bir karar, bilmedim durak.

Üstümü kaç örttü bu kara toprak,

Kaç serildim, kaç dirildim kim bilir? (Mehmet Önder, 1987, s. 26)

Kuran-ı kerimde (Enam suresinin 2. ayeti, Hicr suresinin 26. ayeti, Hac suresinin 5. ayeti, Mü’minun suresinin 12. ayeti, Rum suresinin 20. ayeti, Secde suresinin 7. ayeti, Fatır suresinin 11. ayeti, Sad suresinin 71. ayeti vb) insanın topraktan veya çamurdan yaratılması hakkında hükümler vardır. Mesela: “خَلَقَكُمْ مِنْ طِينٍ - halakakum min tinin- O, sizi çamurdan yarattı.” İnsanın çamurdan yaratıldığını İblis de beyan etmiştir. A’raf suresinin 12 ayetinde İblis, “seni (Adem’e) secde etmekten alıkoyan nedir?” sorusuna “خَلَقْتَنِي مِنْ نَّارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ - Halakteni min narin ve halaktehu min tin- Beni ateşten, onu (Adem’i) çamurdan yarattın” cevabı vermiştir. Başka sözle, insanın değersiz maddeden yaratıldığına bir işaret vardır. Hatta bazı ayetlerde (mesela, Hicr suresinin 26. ayetinde) Adem’in “kokuşmuş çamur”dan yaratıldığı bildirilmiştir: “خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ - Halaknel insane min salsalin – İnsanı kokuşmuş balçıktan yarattık.” Genelde Kuran-ı kerimde “selsal - صلسال -sözü dört kez zikir olunmuştur. Üç kez Hicr suresinde (26., 28., 33. ayetler), bir kez de Rahman suresinde (14. ayet). Kuran müfessirleri, çeşitli anlamları olan “selsal” sözünün hem de “kokuşmuş balçık” manasını ifade ettiği görüşündeler. Örnek şiirde şair, kendisinin belirsiz sayıda dünyayı toz ve çamur şeklinde, değersiz ve önemsiz bir halde dolaştığını iddia eder.

Devriye şairlerinin düşüncesine göre, insanlar onlara emaneten verilmiş ruhu olgun bir şekilde iade etmesini öğrenene dek, başka sözle, insan-ı kamil olan düzeye yükselene dek fitnelerle dolu dünyaya farklı şekilde gelip gideceklerdir. Yunus Emre’nin devriye türüne ait bir şiirinde de çok önemli makamlar vardır:

Yunus ile balık beni çekti deme, yuttu beni,

Zekeriyya ile kaçtım, Nuh ile tufanda idim.

Yusuf ile bir kuyuda yattım bile, çektim ceza,

Yakub ile çok ağladım, bulunca efganda idim.

Ali ile saldıım kılıç, Ömer ile ad eyledim,

On sekiz yıl Kaf dağında Hamza'yla meydanda idim. (Tatçı, 2005, s. 59)

Örnek parçadan da görüldüğü gibi, Yunus Emre, farklı asırlarda yaşamış din uluları ile bir yerde hareket ettiğini söyler.

SONUÇ

Tasavvuf edebiyatında bazı şairler ve halk aşıkları insanın varoluşunu, dünyadaki konumunu, vazifelerini ve hedeflerini açıklayan şiirler yazmış, söz konusu şiirlerde insanların birkaç gez doğduğunu iddia etmişlerdir. Mutasavvıfların düşüncesine göre, insan-ı kamil olmak misyonunu yerine getiremeyenler farklı şekillerde kendi varlıklarını sürdüreceklerdir. Bu tarzlı fikirleri yansıtan şiirler devriye adlandırılmıştır. Devriye türündeki şiirler aruz ve hece ölçüsünde yazılabilir. Devriye şiirlerin temel kaynağı Kuran-ı kerim, Peygamber Efendimizin hadisleri ve din ulularının fikirleridir. Devriye şiirlerinde insanların “nasut alemi”ndeki konumu, söz konusu dünyanın “alem-i cematat, alem-i nebatat ve alem-i hayvanat” aşamalarındaki durumları, on sekiz bin alemin özünü oluşturan su, toprak, ateş ve havadan mürekkep “anasır-ı erbaa” ön plana çekilir, somut ve soyut kavramlar sentezlenerek insanın uzun serüvenden sonra tekrar ALLAH’a kavuşması fikri telkin edilir.

KAYNAKÇA

- Abdulkerim b. Şeyh Musa (1991). Makalât-ı Seyyid Harun, Cemal Kurnaz (yay. haz.), Ankara: Türk Tarih Kurumu, 125 s.
- Ahmet Yesevi Hikmetleri (1995). İbrahim Hakkulov (haz.), çev. Erhan Sezai Toplu, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 330 s.
- Ayan, Hüseyin (2002). Nesimi: Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divanının Tenkitli Metni, I-II, Ankara: Türk Dil Kurumu, 2002, 933 s.
- Bakırcıoğlu, N. Ziya (2003). Yunus Emre Divanı: Hayatı, Şiirleri, Şiirin Özellikleri Hakkında Yazılanlardan Seçmeler, İstanbul: Ötük:en Neşriyat, 463 s.
- Bedevî, Abdurrahman (1968). La Transmission de la philosophie grecque au monde arabe, Paris 1968, s. 80
- Demirel, Mustafa (2005). İbrahim Tennuri, Gülzar-ı Manevi: İnceleme-Metin-Sözlük Tıpkıbasım, İstanbul: Çağrı Yay., 206 s.
- Güneş, Mustafa (2006). İznikli Eşrefoglu Rumi'nin Hayatı Eserleri ve Divanı, İstanbul: Sahhaflar Kitap Sarayı Yay., 166 s.
- Kırkılıç, Ahmet (1996). Başlangıçtan Günümüze Tasavvuf: İslamiyet Öncesi Mistisizmi, İslamiyette Tasavvuf, Mezhepler ve Tarikatlar, İstanbul: Timaş Yay., 349 s.
- Kürkçüoğlu, Kemal Edip (1985). Seyyid Nesimi Divanından Seçmeler, Ankara, 412 s.
- Önder, Mehmet (1987). “Karamanlı Gufrani'den Bir Devriye”, Türk Edebiyatı, 165, Temmuz,, s. 25-26
- Seyid Əzim Şirvani (2005). Seçilmiş əsərləri, Bakı: Avrasiya Press, I.c., 400 s.
- Tatçı, Mustafa (2005). Yûnus Emre Divanı Tahlili, Ankara: MEB Yay., 220 s.
- حیدری ابن شهر آشوب (1376 ق). مناقب آل ابی طالب، نجف اشرف، ، ج 1، ص 23

ARAP DİLİNDE LAFIZ-MÂNA İLİŞKİSİ

Arş. Gör. Dr. Muhammet Kasım ERDEN
Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belâgatı
ORCID: 0000-0003-0677-6910

ÖZET

Lafız kelimesi sözlükte; *atmak, ağızdaki bir şeyi dışarı atmak, çıkarmak* mânasında masdar olarak ism-i mef'ûl (مَلْفُوظ/atılan şey) anlamında kullanılır. İnsan ağızından çıkan anlamlı-anlamsız ses ve ses grupları ile onları anlatan harf ve harf gruplarının oluşturduğu işaretlere *lafız* denir. Anlam ile eş anlamlı olarak kullanılan mânâ ise, Arapçadan dilimize geçmiş olup sözlükte; demek, istemek, kastetmek anlamındaki عِنَايَة/عَنَى kökünden mimli masdar (مَعْنَى) veya ism-i mef'ûl (مَعْنَى) olup denilmek istenen, kastedilen şey anlamına gelir.

Arap dil bilginleri arasında lafız ve anlamdan hangisinin daha önemli olduğuna dair lafızcı, anlamcı ve sentezci üç farklı yaklaşım ortaya çıkmıştır. Bir konuşmada anlamın önemine dikkat çeken bilginler, sözün önce zihinde oluştuğunu, sonrasında zihinde oluşan anlama uygun lafızların ortaya konulduğunu açıklamışlardır. Bunlar zihindeki anlamı öncelemişler, lafızın anlam için bir vasıta olduğunun altını çizmişlerdir. Lafızın önemine dikkat çeken bilginler ise lafızla birlikte anlamın da tabii olarak oluşacağını ifade etmişlerdir. Onlara göre lafız, anlambilimde dilsel simgenin bir aracı rolünü üstlenmektedir. Zira lafız düşüncüyü düzenleyerek ifade şekline göre zihindeki düşüncenin gerçekleşmesini, diğer taraftan da bir kimsenin iç alemindeki anlam deneyimini dilbilimsel eklemeler ve göstergeler ile başkalarına aktarılmasını sağlamaktadır. Bu nedenle anlamın oluşmasında hiç şüphesiz lafızın önemli bir yeri bulunmaktadır. Çünkü anlam da aynı eylem gibi lafızla hayat bulur ve dinleyende etki bırakır. Gerek lafız takipçileri gerekse anlam takipçileri kendi yaklaşımları doğrultusunda lafız ya da anlamı öne çıkarmışlarsa da lafız ve anlam sentezinin gerekliliğini ve güzelliğinin lafız-anlam uyumunda olduğu görüşünü açık bir şekilde dile getiren taraftarlar bulunmaktadır.

Bize göre Lafız ve anlam etrafında gelişen tartışma ve tutumlardan üçüncü yaklaşım olan sentezci bakış açısı daha mutedildir. Zira anlam olmaksızın lafızın bir önemi olmadığı gibi başta lafız olmak üzere herhangi bir gösterge olmaksızın anlamın da bir önemi yoktur. Dolayısıyla lafız ve anlam birbirinden ayrı düşünülemez ve dilin işlevselliği ancak her iki ögenin varlığıyla, birlikteliğiyle mümkün olabilecektir.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili, Lafız, Mânâ,

WORD-MEANING RELATIONSHIP IN ARABIC LANGUAGE

ABSTRACT

In the dictionary, the word "lafız" is used as masdar in the sense of throwing, throwing something out of the mouth, taking it out, in the sense of noun mef'ûl (مَلْفُوظ/that which is thrown). The meaningful and meaningless sounds and sound groups that come out of the human mouth and the signs formed by the letters and letter groups that describe them are called words. Meaning, which is used synonymously with meaning, is a masdar (مَعْنَى) or noun mef'ûl (مَعْنَى) from the root عِنَايَة/عَنَى, which means to say, to want, to intend, and means what is intended to be said, what is meant.

Three different approaches have emerged among Arabic linguists as to which of the two is more important: the literalist, the semanticist and the synthesist. Scholars who drew attention to the importance of meaning in a speech explained that the word is first formed in the mind, and then the words appropriate to the meaning formed in the mind are put forward. These scholars prioritized the meaning in the mind and emphasized that the wording is a means for meaning. Scholars who emphasized the importance of wording, on the other hand, stated that the meaning would naturally form along with the wording. According to them, wording plays the role of a mediator of linguistic symbol in semantics. This is because the word organizes the thought and enables the realization of the thought in the mind according to the way it is expressed, and on the other hand, it enables the experience of meaning in one's inner world to be transferred to others through linguistic articulations and signs. For this reason, there is no doubt that wording has an important place in the formation of meaning. Because meaning, like action, comes to life through words and leaves an impact on the listener. Although both the followers of wording and the followers of meaning have emphasized either wording or meaning in line with their own approaches, there are supporters who clearly express the necessity of the synthesis of wording and meaning and the view that beauty lies in the harmony of wording and meaning.

In our opinion, the third approach, the synthesist viewpoint, is more moderate among the debates and attitudes that have developed around wording and meaning. For, just as there is no significance of wording without meaning, there is no significance of meaning without any sign, especially wording. Therefore, wording and meaning cannot be separated from each other and the functionality of language can only be possible with the existence and unity of both elements.

Keywords: Arabic Language, Wording, Meaning.

TÜRK MİTOLOJİSİNİN ÖNEMLİ KAVRAMLARINDAN “GÖK VE YER” SÖZCÜKLERİNİ İÇEREN ATASÖZLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Dr. Öğrt. Üyesi Pınar ŞİMŞEK
Akdeniz Üniversitesi
ORCID:0000-0002-1205-4490

ÖZET

İnsanların düşünce, duygu ve isteklerini ifade ettikleri dil, aynı zamanda milletlerin kültür birikimlerini aktarmakta kullanılmaktadır. Dildeki anlatım zenginliğini, etkiyi, akıcılığı ve güzelliği artıran en önemli ve en başta gelen unsur atasözleri ve deyimlerdir. Her ulusun, toplumun milli değerlerini, kültürünü, karakterini ortaya koyan, binlerce yıllık geçmişinin birikimi olan yol gösterici ve öğüt verici özlü sözleri vardır. Tarihin en eski ve köklü milleti olan Türklerin binlerce yıllık deneyimlerinden oluşmuş, büyük bir söz ve kültür hazinesi olan atasözleri Türkçenin gücünü ve zenginliğini yansıtır. Bu çalışma ile Türk mitolojisinin başat kavramlarından olan “gök” ve “yer” kavramları ile oluşturulmuş Türk atasözleri anlamsal olarak incelenip Türkçenin anlatım zenginliği ve derinliği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmada betimsel tarama modeli kullanılarak öncelikle Türk kültürü ve Türk mitolojisi alanlarındaki kaynaklardan “gök ve yer” kavramı araştırılmıştır. Sonra içinde “gök ve yer” sözcüklerinin yer aldığı atasözleri, başta Türk Dil Kurumunun “Türkçe Sözlük” ve çevirimiçi “Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü” ile atasözleri üzerine yazılmış diğer sözlükler taranarak tespit edilmiştir. Tespit edilen atasözleri anlamsal olarak analiz edilip değerlendirilmiştir. Sonuç olarak, Türkler nezdinde ayrı bir yeri ve önemi olan “gök ve yer” kavramlarından, yüzlerce farklı anlam ve değer yüklenerek oluşturulan atasözü ve deyimlerin, Türkçenin anlatım zenginliği ve dilsel derinliğini gösterdiği vurgulanmış ve atasözlerinin kullanım sıklığının çoğaltılmasına dair önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Atasözü, Gök, Yer, Türkçe

A REVIEW ON PROVERBS INCLUDING THE WORDS OF EARTH AND SKY, ONE OF THE IMPORTANT CONCEPTS OF TURKISH MYTHOLOGY

ABSTRACT

The language in which people express their thoughts, feelings and wishes is also used to convey the cultural accumulation of nations. Proverbs and idioms are the most important and foremost elements that increase the richness of expression, effect, fluency and beauty in the language. Every nation has guiding and advising aphorisms that reveal the national values, culture and character of the society and are the accumulation of thousands of years of history. Proverbs, which are formed from thousands of years of experience of the Turks, the oldest and most rooted nation in history, and are a great treasure of words and culture, reflect the power and richness of Turkish. In this study, Turkish proverbs formed with the concepts of "sky" and "earth", which are the dominant concepts of Turkish mythology, were analyzed semantically and the richness and depth of expression of Turkish were tried to be revealed. In the study, using the descriptive scanning model, the concept

of "sky and earth" was investigated primarily from the sources in the fields of Turkish culture and Turkish mythology. Then, the proverbs with the words "sky and earth" in them were determined by scanning the "Turkish Dictionary" of the Turkish Language Association, the online "Dictionary of Proverbs and Idioms" and other dictionaries written on proverbs. The determined proverbs were analyzed and evaluated semantically. As a result, it was emphasized that the proverbs and idioms created by loading hundreds of different meanings and values from the concepts of "sky and earth", which have a separate place and importance for Turks, show the richness of expression and linguistic depth of Turkish, and suggestions were made to increase the frequency of use of proverbs.

Keywords: Proverb, Sky, Earth, Turkish

HEYDƏR ƏLİYEV FONDU VƏ YUNESKO-NUN SIYAHISINDA OLAN MƏDƏNİ İRSİMİZ**Cəfərov Mayis Vəliməmməd oğlu**

Tarix üzrə fəlsəfə doktoru, Lənkəran Dövlət Universiteti, Tarix və onun tədrisi metodikası kafedrası

Jafarov Mayis Valimammad oğlu

Doctor of Philosophy in History, Lankaran State University, Department of History and its Teaching Methodology

ORCID: 0000-0003-3040-7146**Gözəlov Pərviz Şöhrət oğlu**

Magistrant, Lənkəran Dövlət Universiteti, Tarix və onun tədrisi metodikası kafedrası

Son of Gozalov Parviz Shohrat

Master's student, Lankaran State University, Department of History and its Teaching Methodology

ORCID: 0009-0002-6265-6243**ÖZET**

Heydər Əliyev fondu 2004-cü ildə tariximizə müstəqil dövlət qurucusu kimi daxil olmuş Heydər Əliyevin zəngin mənəvi irsini əks etdirmək, milli dövlətçilik ideyalarını yeni nəsillərə aşılamaq və Ümummilli liderimizin xatirəsini əbədiləşdirmək üçün yaradılmışdır.

Heydər Əliyev Fondunun dünya mədəni irsinin bərpasına yönələn xeyriyyəçilik fəaliyyəti Almaniyada Berlin qəsri, Versalda qədim abidələr, Fransada aşağı Normandiyadakı kilsə və Luvr muzeyi, müqəddəs Marçellinio və Pietro qədim əlyazmaları və katakombaları, Vatikanda San Sebastian katakombaları, İtaliyada Kapitolu muzeyində filosoflar zalı, Bolqarıstanda Trapezitsa muzeyi və digər bu kimi bir çox ölkələri əhatə edib.

Heydər Əliyev Fondunun layihələri qlobal xarakteri və keyfiyyətinə görə beynəlxalq səviyyədə də müdafiə olunur. BMT, İslam Əməkdaşlığı Təşkilatı, YUNESKO, İSESKO və onlarca mötəbər qurumun nümayəndələri də Heydər Əliyev Fondunun həyata keçirdiyi böyük layihələri daim yüksək qiymətləndirmişlər.

Fond milli mədəni irsimizi, tarixi keçmişimizi qoruyaraq gələcək nəsillərə çatdırmaqda böyük rol oynamışdır. Heydər Əliyev Fondu Azərbaycan xalqının çox qədimlərə gedən sənət xəzinəsinə, ulu muğamatımıza, sözün əsil mənasında, sahib çıxaraq, yaxından himayədarlıq etmişdir. Qeyd edək ki, mədəniyyət sahəsində YUNESKO-nun iki konvensiyası var. Onlardan biri də maddi-mədəni irslə bağlıdır.

Azərbaycan maddi mədəniyyət nümunələri müxtəlif illərdə YUNESKO-un mədəni irs siyahısına daxil edilmişdir. Belə ki "İçəri Şəhər, Qız Qalası və Şirvanşahlar Saray Kompleksi" 27 noyabr – 2 dekabr 2000-ci il tarixində Avstraliyanın Kerns şəhərində keçirilən YUNESKO-nun Ümumdünya Mədəni İrs Komitəsinin 24-cü sessiyası çərçivəsində Ümumdünya Mədəni İrs Siyahısına daxil edilmişdir.

Anahtar Kelimələr: maddi mədəniyyət, mədəni irs, Heydər Əliyev fondu, xeyriyyəçilik fəaliyyəti

**OUR CULTURAL HERITAGE LISTED BY THE HEYDAR ALIYEV FOUNDATION AND UNESCO
ABSTRACT**

The Heydar Aliyev Foundation was established in 2004 to reflect the rich spiritual heritage of Heydar Aliyev, who entered our history as an independent state founder, to instill the ideas of national statehood in new generations, and to perpetuate the memory of our national leader.

The Heydar Aliyev Foundation's philanthropic activities aimed at the restoration of the world cultural heritage include the Berlin Castle in Germany, ancient monuments in Versailles, the church and the Louvre Museum in Lower Normandy in France, the ancient manuscripts and catacombs of Saints Marcellino and Pietro, the catacombs of San Sebastian in the Vatican, the Hall of Philosophers in the Capitoli Museum in Italy, the Trapezitsa Museum in Bulgaria and covered many other such countries.

The projects of the Heydar Aliyev Foundation are also defended at the international level due to their global nature and quality. Representatives of the UN, Organization of Islamic Cooperation, UNESCO, ISESCO and dozens of reputable organizations have always highly appreciated the great projects implemented by the Heydar Aliyev Foundation.

The Foundation has played a major role in preserving our national cultural heritage and historical past and passing it on to future generations. The Heydar Aliyev Foundation, in the truest sense of the word, took ownership of the ancient art treasure of the Azerbaijani people, our great mughamat, and closely patronized it. It should be noted that there are two UNESCO conventions in the field of culture. One of them is related to material and cultural heritage.

Examples of Azerbaijani material culture have been included in the UNESCO cultural heritage list in different years. Thus, "Icheri Sheher, Maiden's Castle and Shirvanshahlar Palace Complex" were included in the World Cultural Heritage List within the framework of the 24th session of the UNESCO World Cultural Heritage Committee held in Cairns, Australia on November 27 - December 2, 2000.

Keywords: material culture, cultural heritage, Heydar Aliyev Foundation, charitable activity

Azərbaycanın Mədəni və Təbii irisi

1. GİRİŞ

Milli-mədəni dəyərlərimizin qorunması, Azərbaycan həqiqətlərinin beynəlxalq müstəvidə yayılması istiqamətində fəaliyyətini işıqlandıran çoxsaylı əsərlər mövcuddur. Onlardan S.Cəfərov, Ə. Əliyev tərəfindən yazılmış "Xoşməramlı səfir", A.Hacıadənin müəllifi olduğu "Şərqi fəxri ulduzu", S. Quliyevanın "İSESCO və Azərbaycan əlaqələri", H. Mirələmovun "Missiya" və s. Tədqiqat işlərini misal göstərmək olar. Qeyd etdiyimiz əsərlərdə Heydər Əliyev Fondunun YUNESKO ilə əlaqələrindən bəhs olunur. Eləcə də S.Asmanın "Mehriban Aliyeva An icon of Education, Peace and Development" əsərində Azərbaycan mədəniyyətinin dünyada tanınması, beynəlxalq ictimai şüurda ölkəmizin pozitiv obrazının yaradılması istiqamətində əvəzolunmaz fəaliyyəti ətrafında təhlillər aparılmış, ayrı-ayrı dünya xalqlarının maddi-mədəni irsinin qorunması istiqamətində Heydər Əliyev Fondunun fəaliyyətindən bəhs olunmuşdur. Azərbaycan Respublikasının xarici-mədəni əlaqələrinin genişləndirilməsində Heydər Əliyev Fondunun xüsusi rolu vardır. Məsələn, YUNESKO-Azərbaycan əlaqələrinin hazırkı yüksək inkişaf səviyyəsinin Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban Əliyevanın adı ilə bağlı olduğu əsaslandırılmışdır. Qeyd olunan əsərlərdə Azərbaycan mədəni dəyərlərinin

qorunmasında və dünyada təbliğ olunmasında Heydər Əliyev Fondu və Azərbaycan Mədəniyyətinin Dostları Fondunun prezidenti Mehriban xanım Əliyevanın fəaliyyəti işıqlandırılır. Digər bir kitab-albom 2014-cü ildə Heydər Əliyev Fondunun yaradılmasının 10 illiyi münasibətilə, qurumun 2004-2014-cü illərdəki fəaliyyətinə həsr olunub. Kitab-albomda Heydər Əliyev Fondunun yaranmasından, məqsədlərindən və həyata keçirdiyi layihələrdən geniş bəhs edilir.

2. ARAŞTIRMA VE BULGULAR

Azərbaycanda fondun dəstəyi ilə 2008-ci ildə Qala Arxeoloji-Etnoqrafik Muzey Kompleksinin yaradılması, Gəncə qapılarının ilkin şəkildə qurulması, Ağcabədidə Qarabağ Muğam Mərkəzinin inşası, Bakıda Beynəlxalq Muğam Mərkəzinin inşası, Bakı Müasir İncəsənət Muzeyinin yaradılması 2011-ci ildə Qala Arxeoloji-Etnoqrafik Muzey Kompleksinin ərazisində Etno-Ekoloji Mərkəzin və Qala Əntiq Əşyalar Muzeyinin yaradılması, 2014-cü ildə Gəncədə Nizami Gəncəvi Muzeyinin inşası, Məhsəti Gəncəvi Mərkəzinin inşası, Bakıda Azərbaycan Xalçası və Xalq Tətbiqi Sənət Dövlət Muzeyi üçün yeni binanın inşası həyata keçirilmişdir.

Fondun xarici ölkələrdə tarixi-mədəniyyət abidələrinin bərpası və yeni mədəniyyət obyektlərinin inşası sahəsində fəaliyyətinə 2006-cı ildə Gürcüstanın Tiflis şəhərində Azərbaycanın görkəmli şəxsiyyətlərinin - Mirzə Şəfi Vazehin, Mirzə Fətəli Axundovun, Həsən bay Ağayevin və Fətəli xan Xoyskinin qəbirüstü abidələrinin yenidən qurulması, 2007-ci ildə Parisdə Versal Sarayının parkındakı ümumbəşəri abidələrin bərpası, 2011-ci ildə İkinci Dünya Müharibəsi zamanı yarıq və dağıdılmış Berlin qəsrinin bərpası, 2012-ci ildə Romanın Villa Borgeze parkında Nizami Gəncəvinin abidəsinin ucaldılması, Vatikanda Roma katakombalarının bərpası, Moskvada M.I.Rudomino adına Ümumrusiya Dövlət Xarici Ədəbiyyat Kitabxanasında, Azərbaycanın görkəmli yazıçısı, filosofu və humanisti Mirzə Fətəli Axundovun abidəsinin ucaldılması, Parisdə Azərbaycan Mədəniyyət Mərkəzinin yaradılması, 2013-cü ildə Romada Kapitolini Muzeyinin "Filosoflar zalı"nın təmirini misal göstərmək olar.

Azərbaycan xalqının mədəni ənənələri və tarixində dərin köklərə malik olan muğam sənətinin inkişafı və təbliği, Azərbaycanın milli musiqi irsinin qorunub saxlanması, dünya musiqi incilərinin Azərbaycanda tanınması Heydər Əliyev Fondunun mədəniyyət sahəsindəki fəaliyyətində mühüm yer tutur. 2005-ci ildə görkəmli Azərbaycan bəstəkarı Üzeyir Hacıbəylinin anadan olmasının 120 illik yubileyi münasibətilə Heydər Əliyev Fondunun təşkilatçılığı ilə muğam müsabiqəsi keçirilmişdir. Qədim muğam sənətinin qorunub saxlanması, zəngin tarixə malik ifaçılıq sənətinin gələcək nəsillərə çatdırılması, yeni ifaçılar nəslinin yetişdirilməsi məqsədi ilə 2007, 2009, 2011 və 2013-cü illərdə də muğam müsabiqələri təşkil olunmuşdur. Müsabiqə qalibləri Heydər Əliyev Fondu tərəfindən mükafatlandırılmışlar.

Heydər Əliyev Fondunun təşəbbüsü və təşkilati dəstəyi ilə 2007-2012-ci illərdə Bakıda Mstislav Rostropoviç adına Beynəlxalq Musiqi Festivalları 2009, 2011 və 2013-cü illərdə "Muğam aləmi" Beynəlxalq Muğam Festivalları, 2009-2013-cü illərdə Qəbələ şəhərində Beynəlxalq Musiqi Festivalları keçirilmişdir.

2010-cu ilin oktyabr ayında Heydər Əliyev Fondunun dəstəyi, Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin və Azərbaycan Aşıqlar Birliyinin təşkilatçılığı ilə I Beynəlxalq Aşiq Festivalının təntənəli açılış mərasimi olmuşdur. Fond

“2012 Avroviziya Mahnı Müsabiqəsi”nin Təşkilatı Tərəfdaşı olmuşdur.

1945-ci ildə bəstəkar Üzeyir Hacıbəylinin eyniadlı operettası əsasında ağ-qara formatda çəkilmiş “Arşın mal alan” filmi Heydər Əliyev Fondunun təşəbbüsü və dəstəyi ilə dünya kino sənayesinin əsas mərkəzi olan Hollivudda bərpa edilərək rəngli formatda hazırlanmışdır. Filmin premyerası 10 dekabr 2013-cü ildə Heydər Əliyev Mərkəzində olmuşdur.

Heydər Əliyev Fondunun dəstəyi ilə 2022-ci il mayın 12-14-də Azərbaycanın mədəniyyət paytaxtı Şuşa şəhərində V “Xarıbülbül” Beynəlxalq Folklor Festivalı keçirilib. V “Xarıbülbül” Beynəlxalq Folklor Festivalı Heydər Əliyev Fondu, Mədəniyyət Nazirliyi və Şuşa Şəhər Dövlət Qoruğu tərəfindən təşkil olunub. Festivalda xarici ölkələrdən müxtəlif folklor üslublarında çıxış edən musiqiçilər, rəqs kollektivləri, həmçinin Azərbaycanın müxtəlif regionlarından folklor kollektivləri iştirak ediblər.

Festivalın açılış konserti Fikrət Əmirov adına Azərbaycan Dövlət Mahnı və Rəqs Ansamblının ifasında “Vətən süitəsi” ilə başlayıb. Konsertdə Əməkdar artistlər İlkin Əhmədov, Babək Niftəliyev, Səbinə Ərəbli, Xalq artisti Polad Bülbüloğlu, Türkiyənin Türk Dünyası Musiqi və Xalq Rəqsləri Ansamblı, Malinin Şeyx Tidiane Sek etnocaz qrupu, Melitassi Gürcü Folklor Rəqs Ansamblı, Tunisin “Yuma” dueti və Özbəkistanın Baxor Dövlət Rəqs Ansamblı çıxış ediblər. Festival çərçivəsində milli rəqs, muğam sənəti təqdim olunub, ölkəmizin müxtəlif regionlarını və milli azlıqları təmsil edən folklor kollektivlərinin konsertləri keçirilib, Azərbaycan xanəndələrinin müxtəlif illərdə Şuşada lentə alınmış ifalarından ibarət videoçarxlar nümayiş etdirilib, klassik musiqi əsərləri təqdim olunub.

Heydər Əliyev Fondu bir sıra incəsənət festivalları və sərgilərinin təşəbbüskarı və təşkilatçısıdır. Bu tədbirlər həm Azərbaycanda, həm də onun hüdudlarından kənarında təşkil olunur. “Mən Azərbaycanı sevirəm” adlı rəsm sərgisi - 2004-cü ilin sentyabrında uşaq evlərində və internat məktəblərində tərbiyə alan uşaqların əl işlərindən təşkil olunmuş sərginin məqsədi hamının diqqətini qayğıya daha çox ehtiyacı olan uşaqlara yönəltmək idi.

UNESCO-nun Ümumdünya irsi Siyahısına daxil dünyada tanınması məqsədi ilə 2010-2014-cü illərdə “Qız qalası” Beynəlxalq İncəsənət Festivalları keçirilmişdir. Festival iştirakçıları Qız qalası maketlərini öz milli üslublarında bəzəyərək fərqli mədəniyyət və adətənənələrin sintezini əks etdirən əsərlər yaradırlar. Bu unikal müəllif işləri dünyanın müxtəlif ölkələrində nümayiş etdirilərək, ümumdünya mədəni irsinin bir hissəsi olan Qız qalasının təbliğində əhəmiyyətli vasitəyə çevrilmişdir. Eyni zamanda, festivalda nəslə kəsilməkdə olan “Qafqaz beşliyi”nə diqqəti cəlb etmək məqsədilə IDEA ekoloji kampaniyası çərçivəsində ceyran maketləri hazırlanmışdır.

Azərbaycan xalqının zəngin tarixi keçmişini, qədim məişət ənənələrini yaşatmaq, gənc nəslə tanıtmaq və təbliğ etmək məqsədi ilə 2010 və 2014-cü illərdə Qala Dövlət Tarix Etnoqrafya Qoruğunun ərazisində Qala Festivalı keçirilmişdir.

“Azərbaycan əcnəbilərin gözü ilə” adlı fotosərgi 2011-ci ilin iyulunda Heydər Əliyev Fondu və BMT-nin İnkişaf Proqramı tərəfindən Müasir İncəsənət Muzeyində keçirilmiş sərgidə Azərbaycanda fəaliyyət göstərən xarici diplomatların və iş adamlarının çəkdiyi 90-da cox rəngli və ağ-qara fotosəkillər nümayis etdirilmişdir. Sərginin maraqlı cəhəti ondan ibarət idi ki, burada yalnız xarici vətəndaşların öz fərdi kolleksiyalarında olan həvəskar fotosəkillər nümayişə çıxarılmışdır.

2012-ci ilin martında Azərbaycan Milli İncəsənət Muzeyində Heydər Əliyev Fondunun təşəbbüsü və dəstəyi ilə “Fransa inciləri” mövzusunda sərgi açılmışdır. Sərgidə Fransa mədəniyyətini əks etdirən 400-dək nadir əsər nümayiş etdirilmişdir. “Afrovision-Afrikadan müasir incəsənət” sərgisi 2012-ci ilin mayında Bakıda, Müasir İncəsənət Muzeyində “Afrovision - Afrikadan müasir incəsənət” sərgisinin açılışı olmuşdur. Ekspozisiyada Afrikanın 7 ölkəsini təmsil edən 11 rəssamın 63 əsəri təqdim olunmuşdur.

2012-2014-cü illərdə Heydər Əliyev Fondunun, “İçərişəhər” Dövlət Tarix-Memarlıq Qoruğu İdarəsinin və “Təmiz Şəhər” ASC-nin birgə təşkilatçılığı ilə Qala Dövlət Tarix Etnoqrafya Qoruğunda “Tullantıdan sənətə” adlı beynəlxalq sərgi keçirilmişdir. Sərginin əsas məqsədi insanları israfçılıqdan yayındırmaq və onların malik olduğu əşyaları düşünmədən zibil qutularına atmaq vərdişindən çəkəndirməkdir. Sərgidə məişət tullantılarından hazırlanmış müxtəlif sənət nümunələri nümayiş etdirilmişdir.

2012-ci ilin sentyabrında dünyanın məşhur “Christie's” hərrac evi Heydər Əliyev Fondu və “YARAT!” Müasir İncəsənət Məkanı ilə birlikdə Azərbaycanda ilk sərgisini təşkil etmişdir. “Christie's”in London, Nyu-York və Dubayda keçirdiyi payız satışlarında iştirak üçün seçilmiş müxtəlif sənət əsərləri, əşyalar və eksponatların təqdim edildiyi sərgidə həmçinin “Christie's”in kolleksiyasına daxil olan XVIII əsrə aid Qarabağ xalçası da nümayiş olunmuşdur.

2012-ci ilin oktyabrında Müasir İncəsənət Muzeyində Heydər Əliyev Fondu, Müasir İncəsənət Muzeyi və "Statoil" şirkətinin birgə layihəsi çərçivəsində “Statoil”un Azərbaycandakı fəaliyyətinin 20 illik yubileyi münasibətilə onun incəsənə kolleksiyasından olan müasir əsərlərdən ibarət “Üz-üzə” ("Face to Face") adlı portret sərgisi keçirilmişdir. Sərgidə 10 müxtəlif ölkəni təmsil edən 16 fotograf, heykəltəraş və rəssamın 63 əsəri nümayiş etdirilmişdir.

“Bacarıqlı əllərin böyük işləri” adlı sərgi 2013-cü ilin yanvarında Heydər Əliyev Fondu və Müasir İncəsənət Muzeyinin birgə layihəsi əsasında Bakının Nizami rayonunda yerləşən 1 nömrəli uşaq evi sakinlərinin əl işlərindən ibarət “Bacarıqlı əllərin böyük işləri” adlı sərgi təşkil olunmuşdur.

2013-cü ilin aprelində “YARAT!” Müasir İncəsənət Məkanı Heydər Əliyev Fondu ilə birlikdə Parisdə, Azərbaycan Mədəniyyət Mərkəzində müasir Azərbaycan incəsənətinə həsr olunmuş “Ev, doğma ev”

mövzusunda sərgi təşkil etmişdir. Sentyabr-oktyabr aylarında isə sərgi Bakıda Müasir İncəsənət Muzeyində keçirilmişdir. Sərgidə ev mövzusu ilə əlaqəli olan rəngkarlıq, fotoşəkil, instalyasiya və heykəltəraşlıq işləri nümayiş etdirilmişdir.

2022-ci il yanvarın 26-da Sankt-Peterburqdakı Mərmər sarayda Azərbaycanın dahi şairi və mütəfəkkiri Nizami Gəncəvinin 880 illik yubileyinə həsr olunmuş “Yeddi gözəl” sərgisinin açılışı olub. Heydər Əliyev Fondunun, Azərbaycan Mədəniyyət Nazirliyinin, Azərbaycan Respublikasının Rusiya Federasiyasındakı səfirliyinin və Azərbaycan Milli Xalça Muzeyinin dəstəyi ilə təşkil edilmiş sərginin ekspozisiyasına Heydər Əliyev Fondunun, Azərbaycan Milli Xalça Muzeyinin və Azərbaycan Musiqi Mədəniyyəti Dövlət Muzeyinin eksponatları daxildir. Sərginin ekspozisiyası bir neçə tarixi dövrü birləşdirən xalça, zərgərlik, bədii metal, miniatür və teatr-dekorasiya sənətinin, həmçinin klassik musiqi və rəqsin, müasir incəsənətin və deklamasiya layihəsinin sintezindən ibarətdir.

Azərbaycanın dünyada tanınması, beynəlxalq nüfuzunun artırılması, Azərbaycanın tarixi haqqında məlumatların dünya ictimaiyyətinə çatdırılması Heydər Əliyev Fondunun qarşıya qoyduğu prioritet məsələlərdəndir. 2009-cu ilin noyabr ayında Avropa Parlamentinin mənzil-qərargahında ilk dəfə olaraq Azərbaycan mədəniyyəti günləri təşkil olunmuşdur. 2010-cu ilin noyabr ayında Londonda "Azərbaycan xalçaları ilə nağıllar aləminə" adlı sərgi keçirilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyinin bərpa edilməsinin 20-ci ildönümü münasibətilə Fransada, Rusiya Federasiyasında, Almaniyada, Vatikanda və İtaliyada tədbirlər keçirilmişdir.

2011-ci il aprelin 18-də Parisdə “Odlar yurdu Azərbaycanın müasir əsərləri” adlı sərginin açılışı olmuşdur. 2011-ci il iyulun 16-da Fransanın San-Trope şəhərində Heydər Əliyev Fondunun dəstək və təşkilatçılığı ilə II Ramatüel Klassik Musiqi Festivalı çərçivəsində “Azərbaycanın mədəni zənginlikləri” adlı sərgi keçirilmişdir. 2011-ci il iyulun 17-də Heydər Əliyev Fondunun dəstəyi ilə Azərbaycan musiqiçiləri Fransanın Ramatüel şəhərində keçirilən II Ramatüel Klassik Musiqi Festivalında iştirak etmişlər. 2012-ci ilin yanvarında Londonda “Bakıya uçuş. Müasir Azərbaycan incəsənəti” mövzusunda sərginin açılışı olmuşdur. Layihə çərçivəsində Azərbaycan da daxil olmaqla 7 ölkədə 21 azərbaycanlı müəllifin rəngkarlıq, heykəltəraşlıq, qrafika, foto, video, instalyasiya və performans janrlarında 100-dən çox əsəri nümayiş etdirilib.

2012-2014-cü illərdə Fransanın müxtəlif regionlarında “Qafqazın mirvarisi olan Azərbaycanın mədəni dəyərləri” layihəsi çərçivəsində sərgi və konsertlər keçirilmişdir. Sərgilərdə ölkəmizin qədim və zəngin tarixinə, mədəniyyətinə dair eksponatlar - xalça və xalça məmulatları, misgərlik nümunələri, şəbəkələr, Azərbaycan milli geyimləri, milli musiqi alətləri, Heydər Əliyev Fondu tərəfindən fransız dilində nəşr olunmuş ədəbiyyat toplusu nümayiş etdirilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının xarici dövlətlərlə diplomatik münasibətlərinin qurulmasının 20-ci ildönümü ilə əlaqədar 2012-ci ildə Heydər Əliyev Fondu silsilə tədbirlər keçirmişdir. 2013-cü ildə keçirilən 55-ci

Ümumdünya təsviri incəsənət sərgisi - Venesiya Biennalesində Azərbaycan pavilyonu Heydər Əliyev Fondu tərəfindən təşkil olunmuşdur. “Ornamentlər” devizi altında təqdim olunmuş pavilyonda Azərbaycanı altı rəssam - Butunay Haqverdiyev, Fəxryyə Məmmədova, Fərid Rəsulov, Rəşad Ələkbərov, Sənan Ələsgərov və Çingiz təmsil etmişdilər.

2013-2014-cü illərdə Fransanın Kann şəhərində təşkil edilmiş Azərbaycan mədəniyyəti günləri çərçivəsində sərgilər və konsertlər təşkil olunub. Heydər Əliyev Fondunun dəstəyi ilə 2013-2014-cü illərdə Fransanın paytaxtı və bir sıra şəhərlərində Nizami Gəncəvinin 870, Məhsəti Gəncəvinin 900 illik yubileyinə həsr olunmuş tədbirlər keçirilib.

2013-cü ildə Almaniyanın Münhen, Ştutqart, Köln və Hamburq şəhərlərində "Azərbaycanı tanıdım" layihəsi çərçivəsində Azərbaycan mədəniyyəti günləri keçirilmişdir.

2005-ci ilin avqustunda Heydər Əliyev Fondu UNESCO ilə birgə “UNESCO-Azərbaycan: gələcəyə körpü” mövzusunda konfrans keçirmişdir. Konfransda Azərbaycanın təhsil sistemində aparılan islahatlar, Avropa təhsil sistemində inteqrasiya və digər məsələlər müzakirə olunmuş, UNESCO ilə Azərbaycan arasında təhsil sahəsində əməkdaşlığa dair Memorandum imzalanmışdır.

Azərbaycanın tarixi və mədəni ənənələrini, tarixi İpək Yolu regionundakı rolunu nəzərə alan Latın Mədəniyyəti Akademiyası özünün sayca XIII konfransını Heydər Əliyev Fondu ilə birgə 2006-cı ilin aprelində Bakıda keçirmişdir. 30-dan çox latın mənşəli xarici ölkədən görkəmli mədəniyyət və ədəbiyyat xadimlərinin iştirak etdiyi konfransda Azərbaycanda din-dövlət münasibətləri, mövcud qanunvericilik bazası, adət-ənənələr, dinlərin qarşılıqlı münasibətləri, dini sekta və qurumlarla iş təcrübəsi, tolerantlıq mövzularında məruzələr dinlənilmişdir.

2007-ci ilin noyabrında Bakıda İslam Konfransı Təşkilatının Dialoq və Əməkdaşlıq Naminə Gənclər Forumu ilə Heydər Əliyev Fondu tərəfindən təşkil olunmuş "Gənclər sivilizasiyaların alyansı naminə" konfransı keçirilmişdir. Beynəlxalq konfrans günlərində elm, mədəniyyət və sosial sahələrdə müxtəlif sivilizasiyaların tarixi, qarşılıqlı münasibətləri, onların siyasi və sosial-mədəni aspektləri haqqında məruzələr edilmişdir. Tədbirin sonunda beynəlxalq konfransın yekun sənədi – “Nəsillərarası Alyans” adlı Bakı Bəyannaməsi qəbul edilmişdir.

2008-ci ilin mayında Bakıda Dünyada Savadlılığın Dəstəklənməsi üzrə UNESCO-nun Regional Konfransları silsiləsindən “Avropada subregional çərçivədə savadlılıq problemlərinə baxış: tərəfdaşlıq əlaqələrinin qurulması və innovativ yanaşmaların tətbiqinə dəstək” mövzusunda konfrans keçirilmişdir. Konfransda savadsızlıq probleminə daha geniş yanaşmanın vacibliyi vurğulanmış, savadın ölçülməsi məsələsinin işlənilib hazırlanması və istifadəsi haqqında təcrübələrdən danışılmış, Avropa regionunda savadın qiymətləndirilməsi üzrə məlumatların yaradılması və istifadəsi üzrə gələcək beynəlxalq və yerli planlar müzakirə edilmişdir.

2008-ci ilin iyununda Heydər Əliyev Fondunun təşəbbüsü, UNESCO və ISESCO-nun dəstəyi ilə Bakıda “Mədəniyyətlərarası dialoqda qadınların rolunun genişləndirilməsi” mövzusunda Beynəlxalq Forum keçirilmişdir. Forumda dünyanın müxtəlif ölkələrindən 300-dən çox nümayəndə, o cümlədən bir neçə ölkənin (Polşa, Latviya, Cənubi Afrika Respublikası, Anqola və s.) birinci xanımları, ISESCO-nun Baş direktoru, UNESCO-nun xoşməramlı səfirləri iştirak etmişlər. Beynəlxalq forumun sonunda dünya dövlətlərini münafişələrin həllində və sülhməramlı proseslərdə qərarların qəbulunda qadınların iştirakının artırılmasına çağıran Bakı Bəyannaməsi qəbul olunmuşdur.

İşğaldan azad edilən Qarabağda və ətraf rayonlarda minlərlə maddi-mədəni, dini irs nümunəmiz var ki, onların da çox böyük bir hissəsi işğal dövründə erməni vandalizminə məruz qalıb, düşmən tərəfindən təhqir olunub, dağıdılıb. Məlum olduğu kimi, Birinci vitse-prezident, Heydər Əliyev Fondunun rəhbəri Mehriban xanım Əliyeva 2020-ci il dekabrın 8-də fondun işğaldan azad edilən ərazilərdəki mədəni-dini abidələrin, məscidlərin bərpası üzrə layihəyə başladığını bəyan etdi. Mehriban xanımın göstərişi ilə icrasına başlanılan layihəyə yerli mütəxəssislərlə yanaşı, xarici ekspertlər də dəvət olundular. Hazırda bərpa prosesində Avstriya, Böyük Britaniya, Bolqarıstan, İtaliya, Latviya, Rusiya, Türkiyə, Gürcüstan və digər ölkələrdən mütəxəssislər iştirak edirlər. Fondan verilən məlumata görə, layihənin icrası üçün xüsusi işçi qrupu yaradılıb və bərpa olunacaq abidələrin öyrənilməsi məqsədilə ilkin qiymətləndirmə aparılıb. Bərpa işləri dini mənsubiyyətindən asılı olmayaraq bütün abidələri əhatə edir.

Heydər Əliyev Fondu Qarabağda bərpa layihələri ilə yanaşı bölgədə sürətlə aparılan quruculuq işlərinə töhfə vermək məqsədilə yeni dini və mədəniyyət obyektlərinin inşası da nəzərdə tutulur. Həmin layihə əsasında fond artıq bir sıra mədəniyyət abidələrinin bərpasını başa çatdırıb. 2022-ci ilin avqust ayında Şuşa şəhərində Molla Pənah Vaqifin muzey-məqbərə kompleksinin təmir-bərpa və yenidənqurma işləri yekunlaşıb və istifadəyə verilib. Kompleksdə işlərə Heydər Əliyev Fondu tərəfindən 2021-ci ilin mart ayından başlanıb və abidə tarixi görkəminə uyğun olaraq bərpa edilib. Ötən müddətdə, həmçinin böyük Azərbaycan şairi Molla Pənah Vaqifin büstü, görkəmli bəstəkar Üzeyir Hacıbəylinin heykəli fondun dəstəyi ilə Şuşa şəhərində yenidən ucaldılıb. Ümumiyyətlə, Şuşa şəhərində 150-dən çox tarixi abidə mövcuddur. Prezident İlham Əliyevin Şuşanın mədəniyyət paytaxtı elan edilməsi barədə sərəncam imzalaması şəhərin xüsusi əhəmiyyətə malik olduğunu bir daha göstərir. Buna görə də Şuşanın bərpası və yenidən qurulması xüsusi həssaslıqla aparılır. Belə ki, Heydər Əliyev Fondu Qarabağ ərazisində ermənilər tərəfindən dağıdılan, Azərbaycan xalqının milli sərvəti olan məscidlərin, dini-mədəni abidələrin bərpası ilə yanaşı, həm də bu bölgədəki mədəni ənənələrimizi də bərpa edir.

3. SONUÇ

“Heydər Əliyev fondu və YUNESKO-nun siyahısında olan mədəni irsimiz” adlı tədqiqat işində aşağıdakı elmi yeniliklər əldə olunmuşdur:

- YUNESKO-nun siyahısında olan mədəni irsimizin təbliğində Heydər Əliyev Fondunun rolu öyrənilmiş;

- sivilizasiyalararası qarşıdurma ətrafında aparılan informasiya müharibəsində Heydər Əliyev Fondunun YUNESKO ilə əlaqələri elmi araşdırma obyektinə çevrilmiş;
- mədəni irsimizin təbliğində və islamofobiya qorxusunun dəf edilməsində Heydər Əliyev Fondunun YUNESKO ilə mədəni fəaliyyəti tədqiq olunmuşdur.
- Ümumilikdə, Heydər Əliyev Fondunun YUNESKO ilə əməkdaşlığı alternativ diplomatiyanın bir qolu kimi, təbliğat funksiyaları və fəaliyyət strukturu öyrənilməyə cəhd edilmişdir.
- Şərq mədəniyyətinin vesternizasiya prosesinə qarşı düzgün reaksiya vermə mexanizminin hazırlanmasında və qloballaşma prosesində milli dəyərlərin asimilyasiya olmasının qarşısının alınmasında mədəni irsimizin rolu öyrənilmişdir.

KAYNAKÇA

Azərbaycan-UNESCO əlaqələri maddi və qeyri-maddi mədəni irsimizin qorunmasına mühüm töhfə verir. (2013). Xalq qəzeti, 09.12. 1.

Bakıda Heydər Əliyev Fondunun dəstəyi ilə “Gənclər Sivilizasiyaların Alyansı Naminə” təşəbbüsü çərçivəsində Beynəlxalq Konfrans. (2007). Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, YUNESKO-nun və İSESKO-nun xoşməramlı səfiri, Milli Məclisin deputatı Mehriban Əliyevanın çıxışı /M.Əliyeva //Azərbaycan, Xalq qəzeti, 2 noyabr, 4.

Cəfərov S. (2006). Xoşməramlı səfir. Bakı, “ŞƏMS” nəşriyyatı. 192.

Əliyev Ə. “Xoşməramlı Səfir” BaKi, “ŞƏMS” nəşriyyatı, 212.

Heydər Əliyev fondu 2004-2014. (2014). 478.

Heydər Əliyev Fondu - 10: bibliografiya /tərt. ed. M.Vəliyeva, M.İbrahimova; (2014). ixt. red. və burax. məsul K.Tahirov; Azərbaycan Milli Kitabxanası.- Bakı, 585.

Həbibova Z.Z. (2017). Mədəniyyətlər və sivilizasiyalararası dialoq insan potensialının inkişafı kontekstində. Azərb. Resp. Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası. Bakı, 250.

İbrahimov Z. S. (2018). Heydər Əliyev Fondunun humanitar sahədə fəaliyyəti // AMEA-nın Fəlsəfə institutunun elmi əsərləri. Beynəlxalq elmi-nəzəri jurnal. Bakı, №2 (31), 218-223.

İbrahimov Z.S. (2021). Heydər Əliyev Fondunun UNESCO ilə əməkdaşlıq istiqamətləri // Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası “Heydər Əliyev və Azərbaycan Respublikasının müasir innovativ inkişafı” mövzusunda doktorant və dissertantların elmi-praktiki konfransının mətə-rialları. 07 may 2021- ci il, Bakı, “Aspoliqraf”, 30-35.

Quliyeva S. (2014). İSESKO və Azərbaycan əlaqələri // «Dövlət və din». 2009, №1(9), s.50-Mirələmov H. Missiya. İstanbul, Bay Time Print Matbassı, 400.

Mükərrəmoğlu M. 2021. Xalq qəzeti. 19.12, 8.

YUNESKO-Azərbaycan: gələcəyə körpü. (2005), Bakı, «Təhsil», 160.

Ибрагимов З.С.(2018). Основные направления деятельности Фонда Гейдара Алиева в зарубежных странах // Евразийский научный журнал. Москва, № 12. ст.63-66.

Ибрагимов З.С. (2019). Факторы, обуславливающие формирование и деятельность Фонда Гейдара Алиева // «Гилея» научный вестник, Украинская академия наук, Всеукраинская общественная организация, «Видавництво», Киев, выпуск, №2, 321-329.

İnternet resursları.

<http://www.yarat.az/index.php?lang=az&page=6&yrtMaincatID=12>

<https://kulis.az/xeber/media/sankt-peterburqda-nizami-gencevinin-880-illik-yubileyi-kecirildi-40483>

<http://anl.az/down/meqale/azerbaycan/2011/aprel/170184.htm>

https://heydar-aliyev-foundation.org/uploads/pdfviewers/pdfviewer_309/files/assets/basic-html/page1.html

SAHNE TASARIMININ TEMEL PRENSPİLERİ

Araş Gör. Memet Ali ZEREN
Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi/ Temel Eğitim Bölümü
ORCID: 0000-0001-9928-2607

ÖZET

Sahne tasarımı, tiyatro prodüksiyonlarında çok önemli bir rol oynar. Teatral anlatının seyirciye aktarıldığı görsel bir araç olarak hizmet eder. Sahne tasarımının ilkeleri, fiziksel alan, ışıklandırma, ses ve sahne donanımı da dahil olmak üzere bir dizi faktörü kapsar ve bunların tümü, uyumlu ve etkili bir sahne sunumunun oluşturulmasına katkıda bulunur. Bu çalışma, denge, birlik, zıtlık, oran ve vurgu gibi sahne tasarımının temel ilkelerine genel bir bakış sunmaktadır. Bu ilkeler, amaçlanan mesajı etkili bir şekilde ileten ve genel prodüksiyonu geliştiren ilgi çekici ve sürükleyici sahne ortamları yaratmada sahne tasarımcılarına rehberlik eder. Denge ister simetrik ister asimetrik düzenlemeler yoluyla olsun, bir istikrar ve düzen duygusu yaratmak için görsel ağırlığın dağıtılmasını içerir. Birlik, uyumlu bir sahne görüntüsü sağlamak için renk, doku ve tema gibi tasarım unsurlarının uyumlu bir şekilde bütünleştirilmesini vurgular. Zıtlık, renkler veya şekiller gibi unsurlardaki farklılıklar yoluyla görsel ilgi ve çeşitlilik yaratmak için kasıtlı olarak kullanılır. Orantı, sahne kompozisyonunun genel dengesini ve tutarlılığını etkileyerek tasarım öğelerinin göreceli ölçeğini ve boyutunu belirler. Vurgu, stratejik aydınlatma, renk seçimleri veya yerleştirme yoluyla seyircinin dikkatini belirli odak noktalarına veya unsurlara yönlendirir. Sahne tasarımcıları bu ilkeleri anlayarak ve uygulayarak, izleyicilerin ilgisini çeken ve onları performansın dünyasına çeken büyüleyici prodüksiyonlar hazırlayabilir. Çalışma, bu ilkelerin sahne tasarımındaki önemini ve etkili ve unutulmaz tiyatro deneyimleri yaratmadaki rolünü vurgulamaktadır. Sahne tasarımcıları bu ilkeleri anlayarak ve uygulayarak, izleyicileri büyüleyen ve prodüksiyonun dünyasına çeken; görsel olarak ilgi çekici ve uyumlu sahne ortamları oluşturabilirler. Çalışma, bu ilkelerin sahne tasarımındaki önemini ve duygusal etkiyi artırma, istenen atmosferi oluşturma ve tiyatro performanslarının anlatısını destekleme yeteneklerini vurgulamayı amaçlamaktadır. Bu ilkelerin kapsamlı bir şekilde anlaşılması ve uygulanması sayesinde, sahne tasarımcıları sanatsal vizyonlarını geliştirebilirler. Bununla birlikte izleyicilerde derin bir yankı uyandıran unutulmaz ve büyüleyici prodüksiyonlar yaratabilirler.

Anahtar Kelimeler: Sahne Tasarımı, Tiyatro, Denge, Zıtlık, Orantı, Vurgu.

BASIC PRINCIPLES OF STAGE DESIGN

ABSTRACT

Stage design plays a crucial role in theater productions. It serves as a visual medium through which the theatrical narrative is conveyed to the audience. The principles of scenic design encompass a range of factors, including physical space, lighting, sound and props, all of which contribute to the creation of a harmonious and effective stage presentation. This paper provides an overview of the basic principles of stage design, such as

balance, unity, contrast, proportion and emphasis. These principles guide stage designers in creating engaging and immersive stage environments that effectively communicate the intended message and enhance the overall production. Balance involves the distribution of visual weight to create a sense of stability and order, whether through symmetrical or asymmetrical arrangements. Unity emphasizes the harmonious integration of design elements such as color, texture and theme to provide a cohesive stage image. Contrast is deliberately used to create visual interest and variety through differences in elements such as colors or shapes. Proportion determines the relative scale and size of design elements, affecting the overall balance and coherence of the stage composition. Emphasis directs the audience's attention to specific focal points or elements through strategic lighting, color choices or placement. By understanding and applying these principles, stage designers can create captivating productions that engage audiences and draw them into the world of the performance. The study highlights the importance of these principles in stage design and their role in creating effective and memorable theatrical experiences. By understanding and applying these principles, stage designers can create visually engaging and harmonious stage environments that captivate audiences and draw them into the world of the production. The study aims to highlight the importance of these principles in stage design and their ability to enhance emotional impact, create the desired atmosphere and support the narrative of theatrical performances. Through a thorough understanding and application of these principles, stage designers can enhance their artistic vision. With this, they can create memorable and mesmerizing productions that resonate deeply with audiences.

Keywords: Stage Design, Theater, Balance, Contrast, Proportion, Emphasis.

SAHNEYİ AYDINLATMAK: CANLI PERFORMANSLARDA IŞIK TASARIMININ ROLÜ

Araş Gör. Memet Ali ZEREN
Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi/ Temel Eğitim Bölümü
ORCID: 0000-0001-9928-2607

ÖZET

Işık tasarımı canlı performanslarda çok önemli bir rol oynar, görsel deneyimi geliştirir ve tiyatro prodüksiyonlarının genel yapısına ve etkisine katkıda bulunur. Işık tasarımı, bir prodüksiyonun ruh halini ve atmosferini oluşturmak için güçlü bir araçtır. Bu tasarım yaklaşımı, bir performansın fiziksel alanının tanımlanmasında da önemli bir rol oynar. Işık tasarımcıları set parçalarını, dekorları ve mimari unsurları seçici bir şekilde aydınlatarak derinlik, doku ve ölçek algısını şekillendirebilir. Etkili bir aydınlatma, seyirciyi farklı yerlere veya zaman dilimlerine taşıyarak bir samimiyet veya genişlik hissi yaratabilir. Ayrıca ışık, sahnedeki farklı alanları tanımlamak, seyircinin odağını yönlendirmek ve yumuşak sahne geçişlerini kolaylaştırmak için kullanılabilir. Işığın özenli kullanımı, çıplak bir sahneyi zengin ve sürükleyici bir ortama dönüştürebilir, hikâye anlatımını geliştirebilir ve görsel olarak zorlayıcı bir deneyim yaratabilir. Renk, yoğunluk ve hareketin stratejik kullanımı sayesinde, aydınlatma tasarımcıları neşe ve heyecandan gerilim ve melankoliye kadar bir dizi duygu yaratabilir. Örneğin, sıcak, canlı tonlar mutluluk ve kutlama hissi uyandırabilirken, soğuk, loş aydınlatma kasvetli veya gizemli bir ambiyans yaratabilir. Işığın dikkatli bir şekilde manipüle edilmesi, seyircinin duygusal katılımını artırabilir. Bununla birlikte amaçlanan anlatıyı güçlendirebilir ve genel tiyatro deneyimini geliştirebilir. Bu çalışmada, ışık tasarımının sahne atmosferine olan katkısına odaklanılmıştır. Bu araştırma, ışık tasarımının teknik ve sanatsal yönlerini ve diğer tasarım unsurlarıyla olan ilişkisini incelemektedir. Ayrıca, aydınlatma teknolojisinin gelişimini ve çağdaş sahne prodüksiyonları üzerindeki etkisini tartışmaktadır. Çeşitli teorik çerçeveleri ve pratik örnekleri analiz eden bu çalışma, dinamik ve sürükleyici tiyatro deneyimleri yaratmada ışık tasarımının dönüştürücü gücünü ortaya koymuştur. Yine çalışmada, bütçe kısıtlamaları, zaman sınırlamaları ve yönetmen ve teknisyenlerle etkili iletişim ihtiyacı gibi aydınlatma tasarımcılarının karşılaştığı zorluklar incelenmiştir. Bu araştırma, aydınlatma tasarımı ilke ve tekniklerinin kapsamlı bir şekilde anlaşılması yoluyla, canlı performanslarda aydınlatma tasarımı uygulamalarının ilerletilmesi için içgörü ve öneriler sağlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Işık Tasarımı, Canlı Performanslar, Tiyatro Prodüksiyonları, Mekân, Sahne Tasarımı

LIGHTING THE STAGE: THE ROLE OF LIGHTING DESIGN IN LIVE PERFORMANCES**ABSTRACT**

Lighting design plays a crucial role in live performances, enhancing the visual experience and contributing to the overall structure and impact of theater productions. Lighting design is a powerful tool for creating the mood and atmosphere of a production. This design approach also plays an important role in defining the physical

space of a performance. By selectively illuminating set pieces, props and architectural elements, lighting designers can shape the perception of depth, texture and scale. Effective lighting can create a sense of intimacy or expanse, transporting the audience to different places or time periods. Light can also be used to define different areas of the stage, direct the audience's focus and facilitate smooth stage transitions. Careful use of light can transform a bare stage into a rich and immersive environment, enhancing storytelling and creating a visually compelling experience. Through the strategic use of color, intensity and movement, lighting designers can create a range of emotions, from joy and excitement to tension and melancholy. For example, warm, vibrant hues can evoke feelings of happiness and celebration, while cold, dim lighting can create a somber or mysterious ambience. Careful manipulation of light can increase the audience's emotional engagement. It can also strengthen the intended narrative and enhance the overall theater experience. This study focuses on the contribution of lighting design to the stage atmosphere. This research examines the technical and artistic aspects of lighting design and its relationship with other design elements. It also discusses the development of lighting technology and its impact on contemporary stage productions. Analyzing various theoretical frameworks and practical examples, this study reveals the transformative power of lighting design in creating dynamic and immersive theatrical experiences. It also examines the challenges faced by lighting designers, such as budget constraints, time limitations and the need for effective communication with directors and technicians. Through a comprehensive understanding of lighting design principles and techniques, this research aims to provide insights and recommendations for advancing the practice of lighting design in live performances.

Key words: Lighting Design, Live Performances, Theater Productions Space, Stage Design.

“HEİDİ (1974)” PROJESİNİN GELİŞİMİ VE BU SÜRECİN HAYAO MİYAZAKİ SİNEMASINA KATKISI

Dr. Öğr. Üyesi Çağdaş Ülgen
DEÜ GSF Çizgifilm ve Animasyon Bölümü
ORCID: 0000-0003-3634-780X

ÖZET

Hayao Miyazaki'nin çalışmalarında öne çıkan niteliklerden biri canlandırma filmlerinde güçlü kız çocuklarını başrol karakteri olarak kullanmış olmasıdır. Miyazaki'nin bu tercihi, kız çocuklarının gücünü ve potansiyelini vurgulayarak, onlara ilham veren karakterler ve hikayeler yaratma amacını yansıtmaktadır. Miyazaki filmleri sayesinde toplumsal cinsiyet rolleri ve eşitlik konularının tartışılması için önemli bir alan yaratarak bu konular ile ilgili çözümlerin üretilmesine katkı sağlamaktadır. Güçlü kız çocuklarının temsilinin canlandırma filmlerinde artması, genç kızlara ve diğer izleyicilere ilham verici bir model de sunmaktadır. Miyazaki'nin kız çocuğunun dış niteliklerinin olumlu yanlarını öne çıkaran projeleri, canlandırma sineması aracılığıyla büyük kitlelere ulaşarak bu sanatın toplum üstündeki dönüştürücü gücünü de göstermektedir. Güçlü kız çocukları kişilik ve davranış yapılarına uygun biçimde etrafındaki diğer karakterleri de etkileyerek Miyazaki'nin filmlerinin anlatı yapısını ve olayların oluşunu da şekillendirmektedir. Miyazaki'nin filmleri, bu ve benzeri pek çok olumlu nitelikleri nedeniyle geniş bir izleyici kitlesi tarafından beğeni ile karşılanmaktadır. Miyazaki'nin filmlerinde anlatının kendisi de başrol tercihinin uygun biçimde; enerjik, eğlenceli ve genel olarak savaş karşıtı bir hava içerisinde oluşmaktadır. Otör yönetmen olarak projeler gerçekleştirilmeden önce yer aldığı kız çocuk başrollü projeler ve bu projelere dair süreçlerin incelenmesi, Miyazaki'nin kız başrol tercihi çevresinde şekillenen sinematik anlatısının anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Bu amaçla Miyazaki'nin 1971-1974 yılları arasındaki gerçekleşen (Panda Kopanda filmleri ve Heidi serisi) ve yanı sıra gerçekleşmemiş ilişkili projeleri (Pippi Uzunçorap ve Yuki'nin Güneşi) bu projelere neden olan tarihsel olaylar ile birlikte 2014 yılında ortaya çıkmış yeni bilgiler sayesinde incelenmiştir. Bu çalışma, Miyazaki'nin sanatsal vizyonunun ve toplumsal etkisinin daha derinlemesine anlaşılmasına katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Hayao Miyazaki, Kız Çocuğu, Heidi, Anime.

THE DEVELOPMENT OF THE “HEIDI (1974)” PROJECT AND THE CONTRIBUTION OF THIS PROCESS TO HAYAO MIYAZAKI CINEMA

ABSTRACT

One of the prominent features of Hayao Miyazaki's work is the use of strong girls as lead characters in animated films. This choice by Miyazaki reflects his goal of creating characters and stories that inspire girls, emphasizing their strength and potential. Thanks to his films, Miyazaki created an essential space for the discussion of gender roles and equality by doing so he contributed to the production of solutions related to these issues. The increased representation of strong girls in animated films also provides an inspiring model to young girls and

other audiences. Miyazaki's projects, which highlight the positive aspects of the feminine qualities of the girl, reach large audiences through animated cinema and show the transformative power of this art on society. Strong girls also shape the narrative structure of Miyazaki's films and the occurrence of events by influencing other characters around them with their personalities and behavioral structures. Miyazaki's films are appreciated by a wide audience due to these and many other positive qualities. In Miyazaki's films, the narrative itself is in line with the lead role; It is formed in an energetic, fun, and generally anti-war atmosphere. Examining the projects with female lead roles and the processes related to these projects before realizing projects as an author-director will contribute to the understanding of Miyazaki's cinematic narrative that is shaped around his choice of a female lead. For this purpose, Miyazaki's realizations between 1971-1974 (Panda Kopanda films and Heidi series), as well as unrealized related projects (Pippi Longstockings and Yuki's Sun), were examined, together with the historical events that led to these projects, thanks to the new information that emerged in 2014. This study aims to contribute to a deeper understanding of Miyazaki's artistic vision and his social impact.

Keywords: Hayao Miyazaki, Girl, Heidi, Anime.

SPOR LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN DEPRESYON, ANKSİYETE VE STRES DÜZEYLERİNİN PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ DURUMLARINA ETKİSİNİN ARAŞTIRILMASI

YL. Öğrencisi Duhancan İCİK

Erciyes Üniversitesi Beden Eğitim ve Spor Bilimleri **ORCID:** 0009-0009-2830-4843

Prof.Dr. Ziya Bahadır

Erciyes Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Rekreasyon Ana Bilim Dalı **ORCID :** 0000-0002-6185-7791

Dr. Öğrencisi Bayram KARAKUŞ

Erciyes Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri **ORCID:** 0000-0002-1732-121X

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, spor lisesi öğrencilerinin psikolojik iyi oluş düzeylerini, depresyon, anksiyete ve stres düzeyleriyle ilişkilendirmek ve çeşitli demografik değişkenler açısından karşılaştırarak literatüre katkı sağlamaktır.

Araştırmanın örneklemini Spor Lisesi öğrencilerinden oluşmaktadır. Örneklem grubu, tesadüfi yöntemle seçilen 104 erkek ve 47 kız öğrenci olmak üzere toplamda 151 gönüllü öğrenciden oluşmaktadır. Katılımcılara kişisel bilgi formu (Cinsiyet, Yaş, Ailenizden birini kaybettiniz mi? Sınıf, Aile gelir düzeyi) yanı sıra Stirling Çocuklarda Psikolojik İyi Oluş (SÇPİOÖ) ve Depresyon, Anksiyete ve Stres ölçeği (DASÖ) uygulanmıştır. Elde edilen verilerin istatistiksel analizlerinde yüzde, frekans, aritmetik ortalama, normallik dağılımı, Bağımsız Gruplar t Testi, Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) ve Pearson Korelasyon Testi kullanılmıştır. Bulgulara göre, "Cinsiyet, Yaş, Sınıf, Gelir Seviyesi, Ailenizden birini kaybettiniz mi?" değişkenleri açısından incelendiğinde SÇPİOÖ Stirling Çocuklarda Psikolojik İyi Oluş ölçeğinde Yaş ve Gelir Seviyesi değişkeni açısından anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Ancak, Cinsiyet, Yaş, Ailenizden birini kaybettiniz mi? Sınıf" değişkenleri açısından anlamlı farklılık bulunmamıştır. Ayrıca, "Cinsiyet, Yaş, Sınıf, Gelir Seviyesi, Ailenizden Birini Kaybettiniz mi?" değişkenleri açısından DASÖ (Depresyon, Anksiyete ve Stres Ölçeği) alt boyutlarında anlamlı farklılık tespit edilmemiştir. Psikolojik iyi oluş ve anksiyete alt boyutları arasında bir ilişki tespit edilmezken, depresyon ve stres alt boyutları arasında düşük düzeyde negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Sonuç olarak, spor lisesi öğrencilerinin depresyon, anksiyete ve stres düzeylerinin artmasıyla psikolojik iyi oluş düzeyinin azaldığını göstermektedir. Bu durum, gençlerin akademik performansı ve yaşam kalitesi üzerinde olumsuz etkiler yaratabilir. Bu nedenle, öğrencilerin stres, kaygı ve depresyonun üstesinden gelmelerine yardımcı olmak için okulda ve toplulukta çeşitli kaynaklar sağlanması gerektiği düşünülmektedir. Bunlar arasında stresle başa çıkma becerilerinin öğretimi, danışmanlık hizmetleri, sosyal destek sistemleri ve aktiviteler yer alabilir. Araştırmanın sonuçları, gençlerin psikolojik sağlıklarını iyileştirmek için entegre bir yaklaşımın benimsenmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Depresyon, Anksiyete ve stres, Psikolojik İyi oluş

ABSTRACT

The aim of this research is to examine the levels of psychological well-being of high school students in sports schools and to correlate them with levels of depression, anxiety, and stress, while also comparing them in terms of various demographic variables in order to contribute to the literature. The sample of the study consists of students from a sports high school. The sample group consists of 151 volunteer students, 104 males and 47 females, selected using a random method. In addition to a personal information form (Gender, Age, Have you lost a family member? Grade, Family income level), the Stirling Children's Psychological Well-being Scale (SCPIÖÖ) and the Depression, Anxiety, and Stress Scale (DASÖ) were administered to the participants. In the statistical analysis of the obtained data, percentage, frequency, arithmetic mean, normal distribution, Independent Samples t-test, One-Way Analysis of Variance (ANOVA), and Pearson Correlation Test were used. According to the findings, when examined in terms of the variables "Gender, Age, Grade, Income Level, Have you lost a family member?", significant differences were found in the PSİ Stirling Psychological Well-being Scale in terms of the "age and income level" variables. However, no significant differences were found in terms of the variables "Gender, Age, Have you lost a family member? Grade". In addition, no significant differences were found in the sub-dimensions of the DASÖ (Depression, Anxiety, and Stress Scale) in terms of the variables "Gender, Age, Grade, Income Level, Have you lost a family member?" While no relationship has been found between psychological well-being and subdimensions of anxiety, a low-level, statistically significant negative relationship has been identified between subdimensions of depression and stress. Consequently, it demonstrates that the level of psychological well-being decreases as the levels of depression, anxiety, and stress increase in high school students in sports schools. This situation can have negative effects on students' academic performance and quality of life. Therefore, it is thought that various resources should be provided in schools and communities to help students cope with stress, anxiety, and depression. These may include teaching stress management skills, counseling services, social support systems, and activities. The findings of the research emphasize the need for an integrated approach to improve the psychological health of young people.

Keywords: Depression, Anxiety, and Stress, Psychological Well-being

SPOR LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN YALNIZLIK DÜZEYLERİNİN PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ DURUMLARINA ETKİSİNİN ARAŞTIRILMASI

Dr. Öğrencisi Bayram KARAKUŞ

Erciyes Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri ORCID: 0000-0002-1732-121X

Prof. Dr. Ziya BAHADIR

Erciyes Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Rekreasyon Anabilim Dalı ORCID: 0000-0002-6185-7791

YI Öğrencisi Duhancan İCİK

Erciyes Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri ORCID: 0009-0009-2830-4843

ÖZET

Bu çalışmanın amacı spor lisesi öğrencilerinin yalnızlık düzeylerinin psikolojik iyi oluş durumlarına etkisinin araştırılması ve ilgili literatüre katkı sağlanmasıdır. Çalışmada nicel araştırma yöntemlerinden betimsel ve ilişkisel tarama yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemi Spor Lisesi öğrencilerinden oluşmaktadır. Örneklem grubu, tesadüfi yöntemle seçilen 104 erkek ve 47 kız öğrenci olmak üzere toplamda 151 gönüllü öğrenciden oluşmaktadır. Katılımcılara kişisel bilgi formunun yanı sıra ‘Stirling Çocuklarda Psikolojik İyi Oluş Ölçeği’ (SÇPİÖÖ) ve ‘Ucla Yalnızlık Ölçeği’ (UYÖ) uygulanmıştır. Verilerin analizlerinde yüzde, frekans, aritmetik ortalama, normallik dağılımı, Bağımsız Gruplar T Testi, Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) ve Pearson Korelasyon Testi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular çerçevesinde Stirling Çocuklarda Psikolojik İyi Oluş Ölçeği’nde yaş ve gelir düzeyi değişkenlerinde anlamlı farklılık tespit edilirken, cinsiyet, ailenizden birini kaybettiniz mi ve sınıf değişkenlerinde anlamlı farklılık tespit edilmemiştir. Ucla Yalnızlık Ölçeği’nde Ailenizden birini kaybettiniz mi ve yaş değişkenlerinde anlamlı farklılık tespit edilirken cinsiyet, sınıf ve gelir düzeyi değişkenlerinde anlamlı farklılık tespit edilmemiştir. Stirling Çocuklarda Psikolojik İyi Oluş Ölçeği ve Ucla Yalnızlık Ölçeği arasında orta düzeyde pozitif yönde anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Sonuç olarak spor lisesi öğrencilerinde yalnızlık arttıkça psikolojik iyi oluş düzeyinin azaldığını göstermektedir. Bu sonuçlar, gençlerin yalnızlık düzeyleri ile ilgilenen programlara dahil edilmeleri gerektiğini ve psikolojik refahlarını artırmak için sosyal destek sistemleri oluşturmalarına yardımcı olunması gerektiğini düşündürmektedir. Araştırmanın bulguları, gençlerin psikolojik sağlıklarını iyileştirmek ve yalnızlık hissini azaltmak için okullarda ve topluluklarda sosyal destek sistemlerinin kurulmasının önemini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Spor Lisesi Öğrencileri, Yalnızlık, Psikolojik İyi Oluş

INVESTIGATION OF THE EFFECT OF LONELINESS LEVELS ON PSYCHOLOGICAL WELL-BEING OF SPORTS HIGH SCHOOL STUDENTS ABSTRACT

ABSTRACT

The aim of this study is to investigate the effect of loneliness levels of sports high school students on their psychological well-being and to contribute to the relevant literature. Descriptive and relational scanning method, one of the quantitative research methods, was used in the study. The sample of the research consists of high school students; 104 male and 47 female students were selected by random method, making a total of 151

volunteers. In addition to the personal information form, the "Stirling Children's Psychological Well-being Scale" (SCPWS) and the "UCLA Loneliness Scale" (ULS) were applied to the participants. Percentage, frequency, arithmetic mean, normal distribution, Independent Sample T Test, One-Way ANOVA and Pearson Correlation Test were used to analyze the data. According to the results, significant differences were detected in the age and income variables in the Stirling Children's Psychological Well-being Scale, while no significant differences were found in the gender, whether you have lost someone from your family, and grade variables. Significant differences were found in the UCLA Loneliness Scale in the variables of whether you have lost someone from your family and age, while no significant differences were found in the gender, grade, and income level variables. A moderate positive correlation was found between Stirling Children's Psychological Well-being Scale and UCLA Loneliness Scale. In conclusion, the results indicate that as the level of loneliness among sports high school students increases, their level of psychological well-being decreases. These results suggest that young people should be included in programs that address their loneliness levels and that social support systems should be established to help improve their psychological well-being. The findings of the study emphasize the importance of establishing social support systems in schools and communities to improve young people's psychological health and reduce their sense of loneliness.

Key words: Sports High School Students, Loneliness, Psychological Well-Being.

THE IMPACT OF PSYCHOLOGICAL WELL-BEING: A QUANTITATIVE STUDY AMONG STUDENTS OF ASSAM DOWN TOWN UNIVERSITY

Ms. Happy Baglari

Assistant Professor

Programme of Psychology

Faculty of Humanities and Social Sciences

Assam down town University

ORCID ID: 0000-0002-6453-9641

Ms. Ragwangchunliu Kahmei

PG Student

Programme of Psychology

Faculty of Humanities and Social Sciences

Assam down town University

ABSTRACT

Psychological well-being is about lives going well and is a combination of feeling good and functioning effectively. The objective of the present study was to study and compare the Psychological Well-Being of both male and female students. The sample of the study comprised of 100 students from Assam down town University, Guwahati, Assam. In each 50 male students and 50 female students. The scale used for the data collection was Ryff's Psychological Well-Being Scale, developed by Carol Ryff. Data analysis was done by using descriptive analysis using Mean, S.D, and t-test to compare the psychological well-being dimension of male and female students. Results shows that there is no significant difference between Psychological Well-Being dimension of Environmental Mastery, Personal Growth, Self-Acceptance, Autonomy, Positive Relations with Others and Purpose in Life respectively among male and female students of Assam down town University, which means that both male and female students has a sense of mastery and competence in managing the environment, has a feeling of continued development; sees self as growing and expanding, and possesses a positive attitude toward the self.

Keywords: Well-Being, Psychological Well-Being, Students.

1. INTRODUCTION

WELL-BEING

The experience of health, happiness, and prosperity of an individual can be described as its well-being. Well-being includes having good mental health, and high life satisfaction, sense of meaning or purpose, and ability to manage stress. It is a positive outcome which is meaningful for people and for many sectors of society as it tells us that people perceive that their lives are going well. Well-being emerges from our own thoughts, action, and experiences – most of which we have control over. For example, when we think positively, we tend to have a greater emotional well-being and also when we pursue meaningful relationships, we tend to have better social well-being. The measures of well-being are sometimes divided into objectives measures, which mostly refers to as standard of living, and subjective measures, which capture psychological, social, and spiritual aspects and are

based on cognitive and affective judgements individual make about their lives. Well-being is one of the important goals which the individuals and societies strives for.

PSYCHOLOGICAL WELL-BEING

Psychological well-being is about lives going well and is the combination of feeling good and functioning effectively. Sustainable well-being does not require individuals to feel good all the time; the experience of painful emotions like disappointment, failure, and grief is a normal part of life, and being able to manage the negative or painful emotions is essential for long-term well-being. Psychological well-being compromised of negative emotions are extreme or very long lasting and interfere with a person's ability to function in his or her daily life. According to Diener and Smith (1999), Psychological or subjective well-being as a broad construct, encompassing four specific and distinct components including (I) pleasant or positive well-being like joy, happiness, elation, mental health, (II) unpleasant affect or psychological distress like shame, anxiety, sadness, guilt, worry, depression, anger, (III) life satisfaction (a global evaluation of one's life), and (IV) domain or situation satisfaction like work, health, leisure, finance, family, self.

According to the psychological well-being theory, individual's psychological health is depended on the positive functioning in certain aspects of his life. Individual should have in positive relationship with others; should be dominant over the environment; should accept himself and his past; should has a goal and meaning in life; should have personal development and the ability to make his own decisions (Ozen, 2005), because of this reason, there is a potential tension between psychological well-being, happiness, and development (Ryff and Singer, 1998). Carol Ryff categories of psychological well-being includes:

- 1) **SELF-ACCEPTANCE:** According to her having high self-acceptance one possesses a positive attitude toward oneself; acknowledge and accept multiple aspects of self-including both good and bad qualities and feel positive about the past life but if one has low self-acceptance, they feel dissatisfied with themselves and are disappointed with what has occurred in the past life.
- 2) **PERSONAL GROWTH:** Strong personal growth has a feeling of continued development and sees themselves as growing and expanding and are open to new experiences whereas weak personal growth has a sense of personal stagnation and lack the sense of improvement or expansion over time.
- 3) **PURPOSE IN LIFE:** Strong purpose in life have goals in life and has a sense of directedness; feels there is meaning to their present and past life and hold beliefs that give life purpose whereas weak purpose in life lacks a sense of meaning in life and have few goals or aims, and also lack sense of direction.
- 4) **POSITIVE RELATION WITH OTHERS:** Strong positive relation has a warm, satisfying, trusting relationships with other, and are concerned about the welfare of others and they are capable of strong

empathy, affection, and intimacy whereas weak relation has few close, trusting relationships with others and find it difficult to be warm, open, and concerned about others.

- 5) **ENVIRONMENTAL MASTERY:** Having high environmental mastery have a sense of mastery and competence in managing the environment and make effective use of surrounding opportunities and are able to choose or create contexts suitable to their personal needs and value whereas having low environmental mastery have difficult to manage everyday affair and feels unable to change or improve surrounding contexts and lack sense of control over the external world.
- 6) **AUTONOMY:** High autonomy people are self-determining and independent and are able to resist social pressures to think and act in certain ways whereas low autonomy people are concerned about the expectations and evaluations of others and rely on judgements of others to make important decisions.

Psychological well-being has been defined within the eudaimonic perspective as the development of one's true potential, which contrasts with the subjective well-being. Psychological well-being is viewed as the result of a life well-lived and is important factor in students successfully adapting to college or university life. For this reason, the construct usually includes autonomy, environmental mastery, personal growth, positive relations, purpose in life and self-acceptance. Student life is considered to be one of the highest anxiety and lowest psychological well-being phases in the life cycle, with high level of psychological distress compared with the general population.

According to Stanley and Manthorpe, 2001, suggests that university students are vulnerable to mental health problems has generated increased public concern in Western societies. A student reacts to college or university in a variety of ways. For some students, it is stressful because it is an abrupt change from high school and others separation from home is a source of stress. Although some source of stress is necessary for personal growth to occur, the amount of stress can overwhelm a student and affect the ability to cope (Kumaraswamy, 2013). Studies shows that students frequently have more complex problems today than they did over a decade ago. The common stressors in students include greater academic demands, changes in family relations, changes in social life, exposure to new people ideas and temptations.

2. METHODOLOGY

2.1 SIGNIFICANCE OF THE STUDY

Psychological well-being is both the feeling good and functioning effectively. People with high psychological well-being are more capable, happy, well-supported and satisfied with life. Research has found that high psychological well-being is less likely to engage in criminal activity or abuse drugs and alcohol. Positive psychological well-being predicted higher earnings and more prosocial behaviour like volunteering, etc.

College going students are very much prone to indulge in drugs and alcohol abuse, and they have lots of pressure and stress regarding academic and extra-curricular activities like preparing for an exam, conferences, seminars, etc. to perform well in these activities they need to maintain a positive psychological well-being.

The researcher had reviewed lots of literature related to psychological well-being, but there is a little work done or no research is being conducted on psychological well-being among the students at Assam down town University.

Here, the researcher finds the significance of the study which will benefits the students and teachers at Assam down town University.

2.2. RESEARCH QUESTION

- Is there any difference between the Psychological Well-Being dimension, “Personal Growth” of male and female students of Assam down town University?
- Is there any difference between the Psychological Well-Being dimension, “Environmental Mastery” of male and female students?
- Is there any difference between the Psychological Well-Being dimension, “Self-Acceptance” of male and female students?
- Is there any difference between the Psychological Well-Being dimension, “Autonomy” of male and female students?
- Is there any difference between the Psychological Well-Being dimension, “Positive Relations with Other” of male and female students?
- Is there any difference between the Psychological Well-Being dimension, “Purpose in Life” of male and female students?

2.3. AIM

The researcher aims to study the Impact of Psychological Well-Being among the students of Assam down town University.

2.4. OBJECTIVES OF THE STUDY

- To study and compare Psychological Well-Being dimension, “Personal Growth” of male and female students.
- To study the Psychological Well-Being dimension, “Environmental Mastery” of male and female students.
- To study and compare Psychological Well-Being dimension, “Self-Acceptance” of male and female students.
- To study and compare Psychological Well-Being dimension, “Autonomy” of male and female students.

- To study and compare Psychological Well-Being dimension, “Positive Relations with Other” of male and female students.
- To study and compare Psychological Well-Being dimension, “Purpose in Life” of male and female students.

2.5. HYPOTHESES

- There will be no significant difference between Psychological Well-Being dimension, “Personal Growth” of male and female students of Assam down town University.
- There will be no significant difference between Psychological Well-Being dimension “Environmental Mastery” of male and female students.
- There will be no significant difference between Psychological Well-Being dimension “Self-Acceptance” of male and female students.
- There will be no significant difference between Psychological Well-Being dimension, “Autonomy” of male and female students.
- There will be no significant difference between Psychological Well-Being dimension, “Positive Relations with Other” of male and female students.
- There will be no significant difference between Psychological Well-Being dimension, “Purpose in Life” of male and female students.

2.6. METHOD

In this study Descriptive Survey Method has been used which is a non-experimental and descriptive research method. Descriptive survey research used surveys to gather data about varying subjects. The data aims to know the extent to which different conditions can be obtained among the subjects; descriptive research design involves quantitative research to gain valuable insight into objectives.

2.7. RESEARCH DESIGN

A research design is the arrangement of conditions for collection and analysis of data which aims to combine relevance to the research purpose with economy in procedure. The researcher had selected the population for the present study from the students of Assam down town University, age group ranging from 18 years to 28 years and the sample size is 100 (male 50, and female 50). The sampling techniques used for the present study is simple random sampling techniques.

2.9. PROCESS OF DATA COLLECTION

2.9.1. TOOLS OF DATA COLLECTION:

The tool used for the present study is Ryff’s Psychological Well-Being Scales (RPWBS) developed by Carol Ryff. It consists of 42 items and six dimensions, namely I) autonomy, II) environmental mastery, III) personal growth, IV) positive relations, V) purpose in life, and VI) self-acceptance. Under each dimension there are total

of seven items, each item with six response categories from strongly disagree, moderately disagree, slightly disagree. Slightly agree, moderately agree, strongly agree, respectively. The scoring of the negative items is reversed scoring for items number (3, 5, 10, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 23, 26, 27, 30, 31, 32, 34, 36, 39, 41). The scores of the items that correspond to the negative items are reversed prior to calculating the total score, so that the higher the total scores, the higher the level of reported well-being. The test-retest reliability coefficient of Ryff's Psychological Well-Being Scale was 0.82. The subscale of Self-Acceptance is 0.71, Positive Relation with Others 0.77, Autonomy 0.78, Environmental Mastery 0.77, Purpose in Life 0.70, and Personal Growth 0.78 respectively.

2.9.2. METHODS AND TECHNIQUES:

The researcher used Quantitative Research Method for the present study, and questionnaire in google form is distributed to all the students of Assam down town University who fall under inclusive criteria.

2.9.3. PROCESS OF DATA ANALYSIS:

Data analysis is done by using descriptive analysis, mean, standard deviation, and t-test was used to compare the psychological well-being dimensions between the male and female students.

3. DATA INTERPRETATION

Objective-wise analysis of data of the study has been presented below:

OBJECTIVE 1

To study and compare Psychological Well-Being dimension, "Personal Growth" of male and female students.

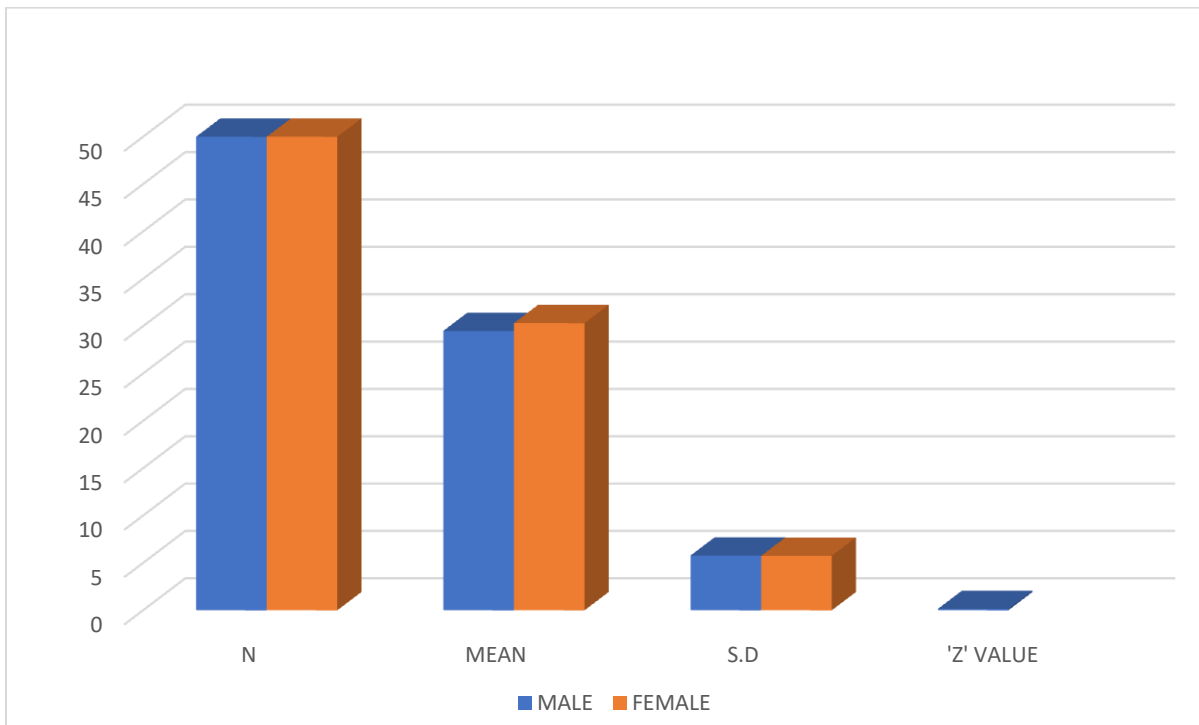
HYPOTHESIS 1

There will be no significant difference between Psychological Well-Being dimension, "Personal Growth" of male and female students of Assam down town University.

In order to analyse the objectives, the mean and standard deviation scores for both male and female students have been calculated. Moreover, t-test has been used to find out the significance of mean scores between male and female students as depicted in the Table 3.1 and Figure 3.1.

TABLE 3.1
DIFFERENCE BETWEEN PSYCHOLOGICAL WELL-BEING DIMENSION ‘PERSONAL GROWTH’ OF MALE AND FEMALE STUDENTS

DIMENSION	GROUPS	N	MEAN	S.D	‘Z’ VALUE	CRITICAL ‘Z’ VALUE	REMARKS
Personal Growth	Male	50	29.5	5.78	0.14	1.96	Hypothesis is accepted at 0.05 level of significance
	Female	50	30.32	5.56			

FIGURE 3.1 BAR CHART SHOWING THE MEAN, STANDARD DEVIATION, AND ‘Z’ VALUE OF MALE AND FEMALE STUDENTS FOR PERSONAL GROWTH

Interpretation

Table 3.1 and figure 3.1 shows the mean and standard deviation of male for Psychological Well-Being dimension “Personal Growth” is 29.5 and 5.78 respectively and the mean and standard deviation of female is 30.32 and 5.56 respectively. The obtained ‘Z’ value is 0.14 which is smaller than the critical ‘Z’ value i.e., 1.96 at 0.05 level of significance. So, the hypothesis is accepted indicating that there is no significant difference between Psychological Well-Being dimension, “Personal Growth” of male and female students of Assam down town University. A study by Bhilota Jyotsanaben M and Dr. Meghnathi Rasik (2020) shows that both male and female adolescents have same psychological well-being dimension in personal growth. Having no significant difference indicates that both male and female students have a feeling of continued development; sees self as growing and expanding; is open to new experiences; has sense of realizing his or her potential; sees improvement in self and behaviour overtime; is changing in ways that reflect more self-knowledge and effectiveness.

OBJECTIVE 2

To study the Psychological Well-Being dimension, “Environmental Mastery” of male and female students.

HYPOTHESIS 2

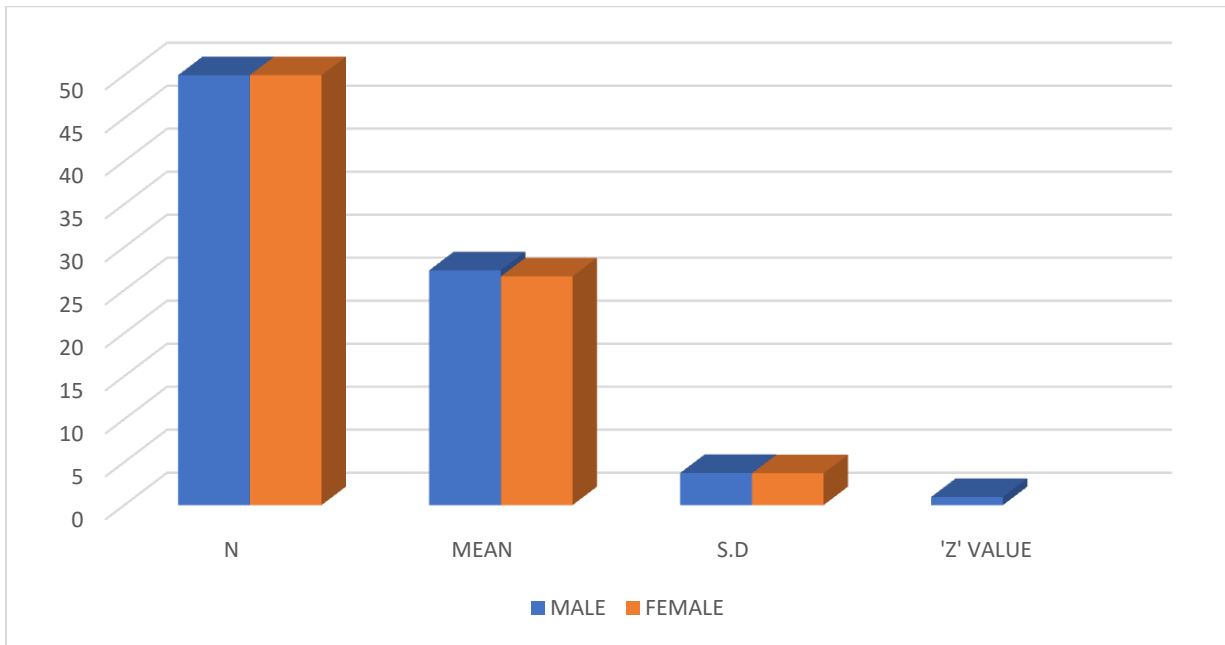
There will be no significant difference between Psychological Well-Being dimension “Environmental Mastery” of male and female students.

In order to analyse the objective no. 2, the mean and standard deviation scores for both male and female students have been calculated. Moreover, t-test has been used to find out the significance of mean scores between male and female students as depicted in the Table 3.1A and Figure 3.1A.

TABLE 3.1A

DIFFERENCE BETWEEN PSYCHOLOGICAL WELL-BEING DIMENSION ‘ENVIRONMENTAL MASTERY’ OF MALE AND FEMALE STUDENTS

DIMENSION	GROUPS	N	MEAN	S.D	‘Z’ VALUE	CRITICAL ‘Z’ VALUE	REMARKS
Environmental Mastery	Male	50	27.3	3.74	0.95	1.96	Hypothesis is accepted at 0.05 level of significance
	Female	50	26.6	3.71			

FIGURE 3.1A BAR CHART SHOWING THE MEAN, STANDARD DEVIATION, AND ‘Z’ VALUE OF MALE AND FEMALE STUDENTS FOR ENVIRONMENTAL MASTERY

Interpretation

Table 3.1A and figure 3.1A shows the mean and standard deviation for male for Psychological Well-Being dimension “Environmental Mastery” is 23.7 and 3.74 respectively, and the mean and standard deviation for female is 26.6 and 3.71 respectively. The obtained ‘Z’ value is 0.95 which is smaller than the critical ‘Z’ value i.e., 1.96 at 0.05 level of significance. So, the hypothesis is accepted indicating that there is no significant difference between Psychological Well-Being dimension “Environmental Mastery” of male and female students. This indicates that both male and students has a sense of mastery and competence in managing the environment; control complex array of external activities; makes effective use of surrounding opportunities; able to choose or create context suitable to personal needs and values.

OBJECTIVES 3

To study and compare Psychological Well-Being dimension, “Self-Acceptance” of male and female students.

HYPOTHESIS 3

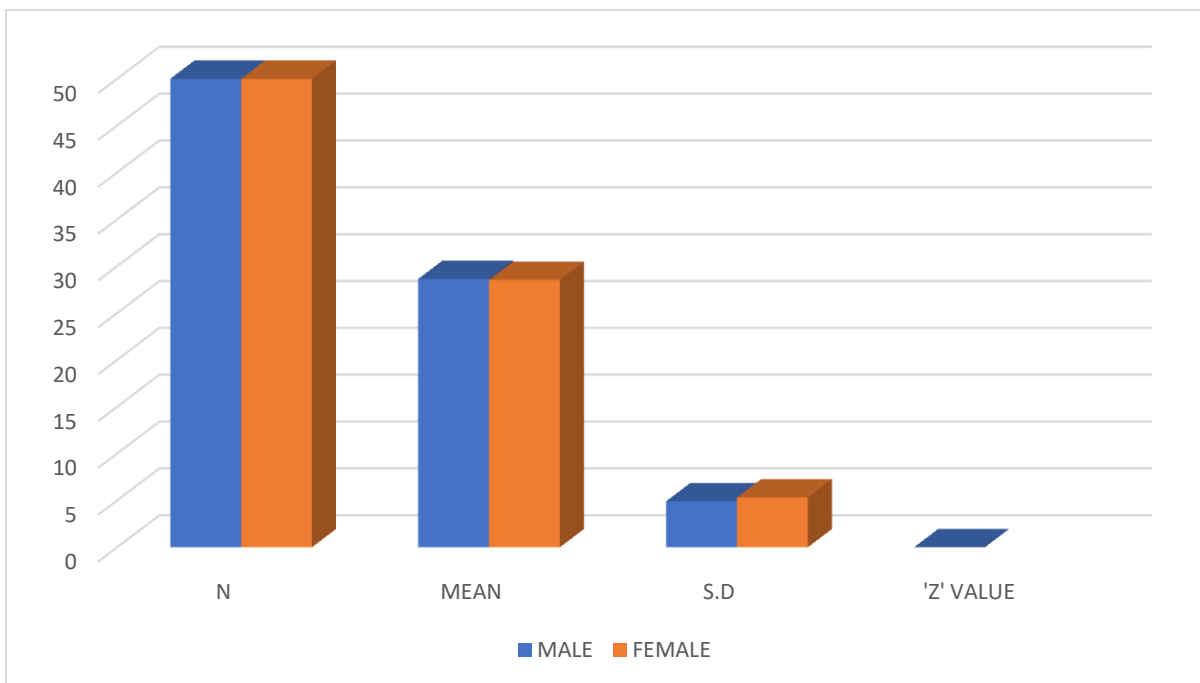
There will be no significant difference between Psychological Well-Being “Self-Acceptance” of male and female students.

In order to analyse the objective no. 3, the mean and standard deviation scores for both male and female students have been calculated. Moreover, t-test has been used to find out the significance of mean scores between male and female students as depicted in the Table 3.1B and Figure 3.1B.

TABLE 3.1B

DIFFERENCE BETWEEN PSYCHOLOGICAL WELL-BEING DIMENSION “SELF-ACCEPTANCE” OF MALE AND FEMALE STUDENTS

DIMENSION	GROUPS	N	MEAN	S.D	‘Z’ VALUE	CRITICAL ‘Z’ VALUE	REMARKS
Self-Acceptance	Male	50	28.64	4.91	0.01	1.96	Hypothesis is accepted at 0.05 level of significance
	Female	50	28.54	5.32			

FIGURE 3.1B BAR CHART SHOWING THE MEAN, STANDARD DEVIATION, AND ‘Z’ VALUE OF MALE AND FEMALE STUDENTS FOR SELF-ACCEPTANCE

Interpretation

Table 3.1B and figure 3.1B shows the mean and standard deviation for male for Psychological Well-Being dimension “Self-Acceptance” is 28.64 and 4.91 respectively, and the mean and standard deviation for female is 28.54 and 5.32 respectively. The obtained ‘Z’ value is 0.01 which is smaller than the critical ‘Z’ value i.e., 1.96 at 0.05 level of significance. So, the hypothesis is accepted indicating that there is no significant difference

between Psychological Well-Being dimension “Self-Acceptance” of male and female students. This indicates that both male and female students of Assam down town University possesses a positive attitude toward the self; acknowledges and accepts multiple aspects of self; including good and bad qualities; feels positive about past life.

OBJECTIVES 4

To study and compare Psychological Well-Being dimension, “Autonomy” of male and female students.

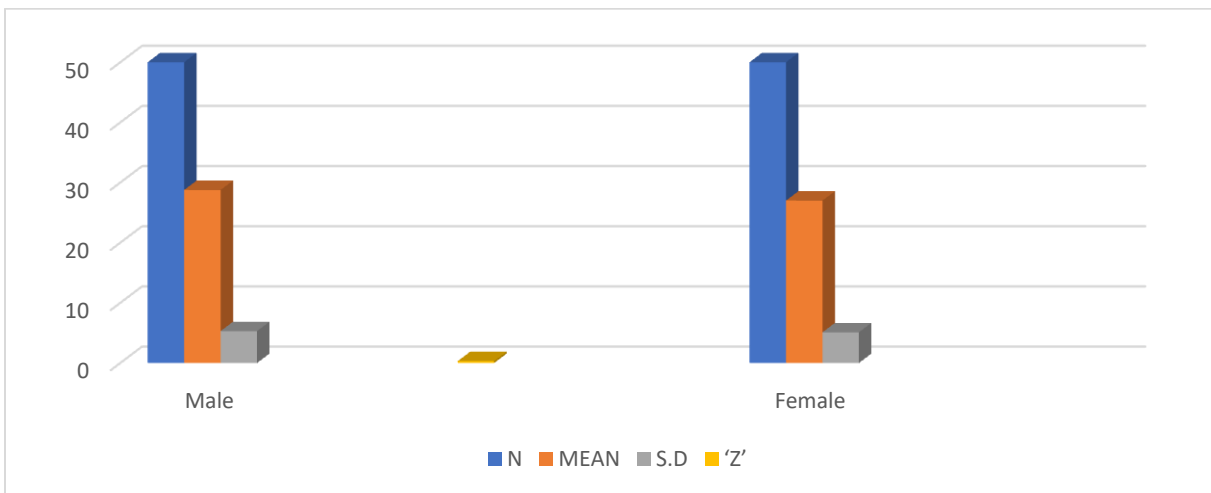
HYPOTHESIS 4

There will be no significant difference between Psychological Well-Being dimension, “Autonomy” of male and female students.

TABLE 3.1C

DIFFERENCE BETWEEN PSYCHOLOGICAL WELL-BEING DIMENSION ‘AUTONOMY’ OF MALE AND FEMALE STUDENTS

DIMENSION	GROUPS	N	MEAN	S.D	‘Z’ VALUE	CRITICAL ‘Z’ VALUE	REMARKS
Autonomy	Male	50	28.76	5.3	0.31	1.96	Hypothesis is accepted at 0.05 level of significance
	Female	50	27	5.1			

FIGURE 3.1C BAR CHART SHOWING THE MEAN, STANDARD DEVIATION, AND ‘Z’ VALUE OF MALE AND FEMALE STUDENTS FOR AUTONOMY.

Interpretation

Table 3.1C and figure 3.1C shows the mean and standard deviation for male for Psychological Well-Being dimension “Autonomy” is 28.76 and 5.3 respectively, and the mean and standard deviation for female is 27 and

5.14 respectively. The obtained ‘Z’ value is 0.31 which is smaller than the critical ‘Z’ value i.e., 1.96 at 0.05 level of significance. So, the hypothesis is accepted indicating that there is no significant difference between Psychological Well-Being dimension “Autonomy” of male and female students. This indicates that both male and female students is self-determining and independent and are able to resist social pressures to think and act in certain ways and they may be able to evaluates self by personal standards.

OBJECTIVES 5

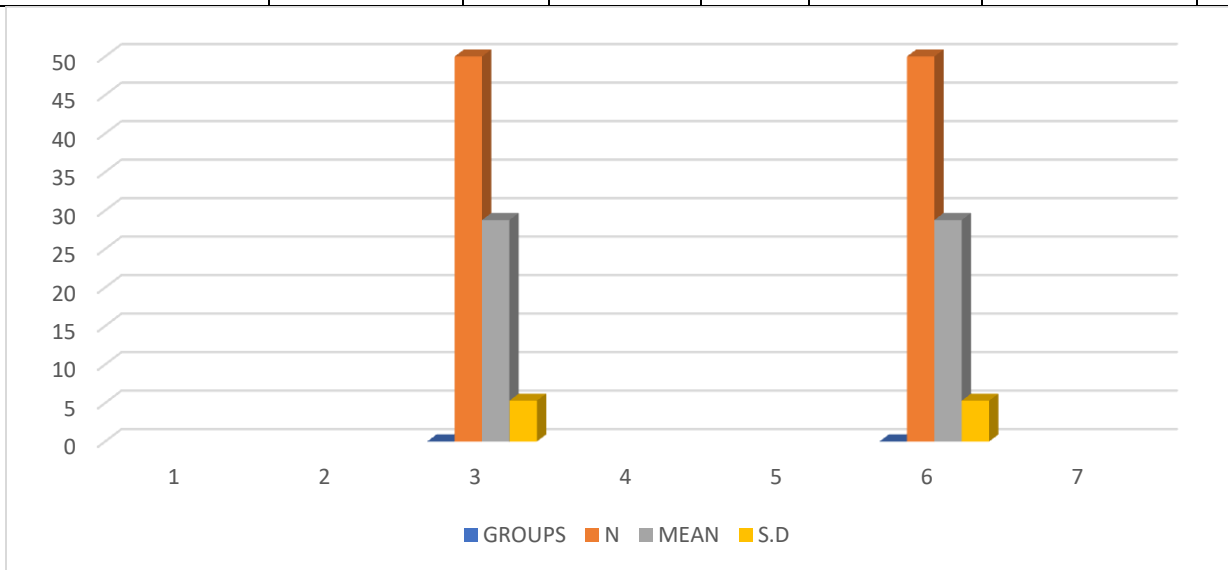
To study and compare Psychological Well-Being dimension, “Positive Relations with Others” of male and female students.

HYPOTHESIS 5

There will be no significant difference between Psychological Well-Being dimension, “Positive Relations with Others” of male and female students.

TABLE 3.1D
DIFFERENCE BETWEEN PSYCHOLOGICAL WELL-BEING DIMENSION ‘POSITIVE RELATIONS WITH OTHERS’ OF MALE AND FEMALE STUDENTS

DIMENSION	GROUPS	N	MEAN	S.D	‘Z’ VALUE	CRITICAL ‘Z’ VALUE	REMARKS
Positive Relations with Other	Male	50	28.76	5.3	0	1.96	Hypothesis is accepted at 0.05 level of significance
	Female	50	28.76	5.3			

FIGURE 3.1D BAR CHART SHOWING THE MEAN, AND STANDARD DEVIATION OF MALE AND FEMALE STUDENTS FOR POSITIVE RELATIONS WITH OTHERS.

Interpretation

Table 3.1D and figure 3.1D shows the mean and standard deviation for male for Psychological Well-Being dimension “Positive Relations with Others” is 28.76 and 5.3 respectively, and the mean and standard deviation for female is also 28.76 and 5.3 respectively. The obtained ‘Z’ value is 0 (Zero) which is smaller than the critical ‘Z’ value i.e., 1.96 at 0.05 level of significance. So, the hypothesis is accepted indicating that there is no significant difference between Psychological Well-Being dimension “Positive Relations with Other” of male and female students. This indicates that both male and female students have equal amount of warm, satisfying and trusting relationships with others or they may have equal level of understanding in give and take of human relationships. Both may be capable of strong empathy, affection, and intimacy.

OBJECTIVES 6

To study and compare Psychological Well-Being dimension, “Purpose in Life” of male and female students.

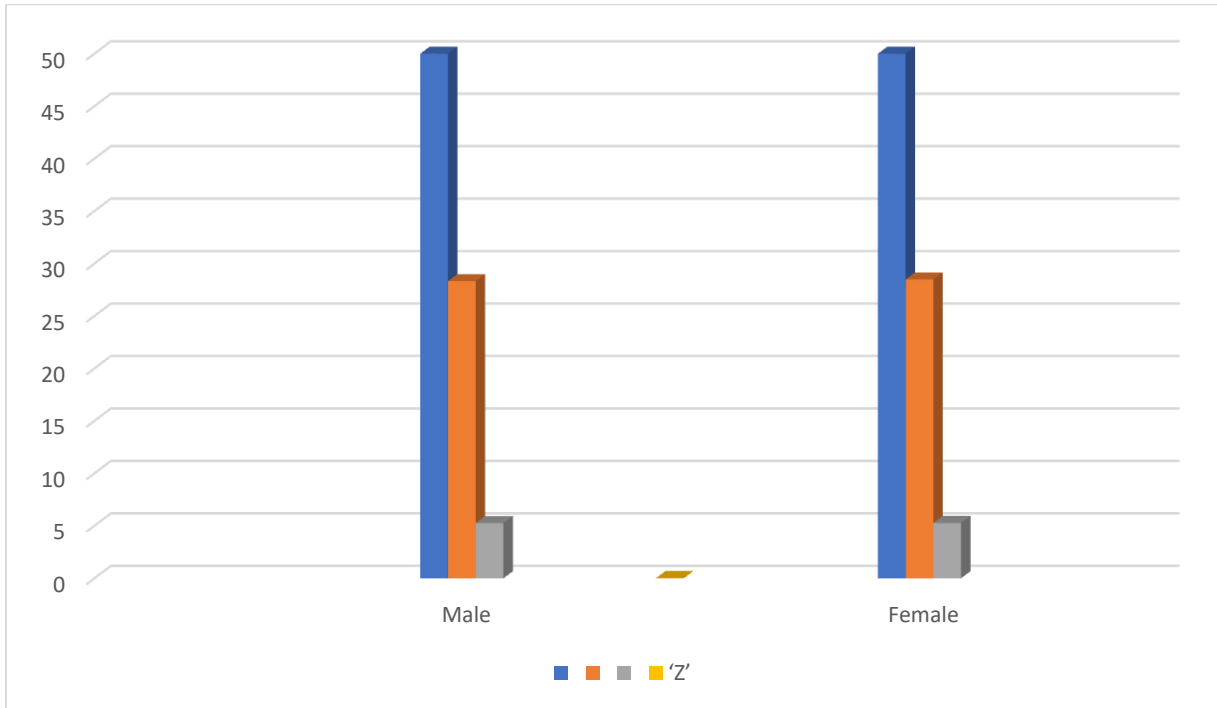
HYPOTHESIS 6

There will be no significant difference between Psychological Well-Being dimension, “Purpose in Life” of male and female students.

TABLE 3.1E

DIFFERENCE BETWEEN PSYCHOLOGICAL WELL-BEING DIMENSION ‘PURPOSE IN LIFE’ OF MALE AND FEMALE STUDENTS

DIMENSION	GROUPS	N	MEAN	S.D	‘Z’ VALUE	CRITICAL ‘Z’ VALUE	REMARKS
Purpose in Life	Male	50	28.32	5.26	0.02	1.96	Hypothesis is accepted at 0.05 level of significance
	Female	50	28.48	5.28			

FIGURE 3.1E BAR CHART SHOWING THE MEAN, STANDARD DEVIATION, AND ‘Z’ VALUE OF MALE AND FEMALE STUDENTS FOR PURPOSE IN LIFE.

Interpretation

Table 3.1E and figure 3.1E shows the mean and standard deviation for male for Psychological Well-Being dimension “Purpose in Life” is 28.32 and 5.26 respectively, and the mean and standard deviation for female is also 28.48 and 5.28 respectively. The obtained ‘Z’ value is 0.02 which is smaller than the critical ‘Z’ value i.e., 1.96 at 0.05 level of significance. So, the hypothesis is accepted indicating that there is no significant difference between Psychological Well-Being dimension “Purpose in Life” of male and female students. Which shows that there is no difference in setting their goals in life and has an equal sense of directedness.

4. DISCUSSION

The objective of the present study is to study and compare the dimensions of Ryff’s Psychological Well-Being i.e., Personal Growth, Positive Relations, Self-Acceptance, Purpose in Life, Autonomy, and Environmental Mastery. The study of the result shows that there is no difference between Psychological Well-Being dimension, Environmental Mastery, Personal Growth, and Self-Acceptance, Autonomy, Positive Relations with Others and Purpose in Life respectively between male and female students of Assam down town University. The results indicates that the students of Assam down town University are having high psychological well-being which means that they possess a positive attitude toward the self, has warm, satisfying, trusting relationship with others, and are self-determining and independent; able to resist social pressures to think and act in certain ways. They also have a sense of mastery and

competence in managing the environment, has goal in life and a sense of directedness and also sees self as growing and expanding. Among the six subscales of Ryff's Psychological Well-Being, the highest score was Personal Growth ($M = 29.91$, $S.D = 5.77$), followed by Positive Relations ($M = 28.89$, $S.D = 5.37$), Self-Acceptance ($M = 28.59$, $S.D = 5.34$), Purpose in Life ($M = 28.3$, $S.D = 5.31$), Autonomy ($M = 28.22$, $S.D = 5.31$), Environmental Mastery ($M = 26.94$, $S.D = 5.19$).

5. LIMITATIONS

The limitation of the study is:

- I. The study was done on students belonging to a very large age bracket of 18-28
- II. The size of the sample is restricted to 100 students only with 50 participants from each gender.

6. SUGGESTIONS

The purpose of the present study is to study and compare the psychological well-being of students of Assam down town University. Through data analysis the researcher found that among the six subscales of Ryff's Psychological Well-Being, the highest score was Personal Growth, followed by Positive Relations with others, Self-Acceptance, Purpose in life, Autonomy, and Environmental Mastery respectively. The present study was conducted consisting of only 100 sample, 50 male students and 50 female students from all programmes of wide group of age. It is recommended to perform the study with bigger sample size and specific programme of studies and with proper stratification of age group.

7. CONCLUSION

With data collected from 100 students of Assam down town University, the researcher analysed the data by using descriptive statistic Mean, S.D, and t-test to study and compare the psychological well-being of male and female students. The study of the result shows that there is no significant difference between Psychological Well-Being dimension, i.e., Environmental Mastery, Personal Growth, and Self-Acceptance between male and female students of Assam down town University. Among the six subscales of Ryff's Psychological Well-Being, the highest score was Personal Growth ($M = 29.91$, $S.D = 5.77$), followed by Positive Relations ($M = 28.89$, $S.D = 5.37$), Self-Acceptance ($M = 28.58$, $S.D = 5.34$), Purpose in life ($M = 28.3$, $S.D = 5.31$), Autonomy ($M = 28.22$, $S.D = 5.31$), and Environmental Mastery ($M = 26.94$, $S.D = 5.19$) respectively.

REFERENCES

- B. Bewick, e. (2010). Changes in undergraduate students' psychological well-being. *Studies in Higher Education*, 634 - 645.
- Bhilota Jyotsanabam M., D. M. (2020). Impact of psychological well-being among adolescents. *The International Journal of Indian Psychology*, 100 - 105.
- Cardak, M. (2013). Psychological well-being and internet addiction among university students. *TOJET: The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 134 - 141.

- Girang Bianca Camille, e. (2020). study on spatializing psychological well-being. *Qualitative Research in Psychology*, 539 - 564.
- H.A. Alfawaz, K. W. (2021). Psychological well-being during COVID-19 lockdown. *Journal of King Saud University*, 101262 - 101268.
- Harding Thomas, e. (2019). Predictors of Psychological Well-Being among Higher Education Students. *Scientific Research Publishing*, 578 - 594.
- Hasan , S., & Tiwari, P. (2019). A study on forgiveness and psychological well being among adolescents. *IJRAR-International Journal of Research and Analytical Reviews*, 703 - 710.
- Jaunas DE Angel, e. (2020). The Relationship Between Psychological Well-Being and Autonomy in Young People According to Age. *Frontiers in Psychology* , 1 - 8.
- Kothari C. R, G. G. (2019). *Research Methodology methods and techniques*. New Delhi: New Age International Publishers.
- Lukacs, A. (2021). The impact of physical activity on psychological well-being. *Journal of King Saud University - Science*, 1 - 5.
- Lydia B. Kayiphro, e. (2020). General Well-Being Among Female College Going Students, Dharmapuri. *Our Heritage*, 268 - 273.
- Otalora, R. A., & Barros , S. S. (2014). Psychological well-being (PWB) and personal problems (PP) in university students. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 427 - 433.
- Pravitha M.R., D. R. (2013). Psychological Well-Being among Adolescents in the Current scenerio. *IOSR Journal Of Humanities And Social Science*, 36 - 41.
- Ramesh, W. D. (2016). A Study of Psychological Well Being Among Male and Female College Students. *The International Journal of Indian Psychology* , 26 - 31.
- Rislov, S. S. (2010). Threatening faces and social anxiety. *Clinical psychology Review*, 669-690.
- Roslan S., A. N. (2017). psychological well-being among postgraduate. *Acta Medica Bulgarica*, 35 - 41.
- S.K, M. (2021). *Statistics in Psychology and Education*. Delhi: PHI Learning Private Limited.
- Tan, e. (2021, May 28). Psychological well-being in Chinese college students during the covid19 pandemic. *frontiers in psychology*, 1-8.
- Vazquez Carmelo, e. (2009). Psychological well-being and health. Contributions of positive. *Annuary of Clinical And Health Psychology*, 15 - 27.

TARAFTARLARIN FUTBOLDA ŞİDDETİN KAYNAĞINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ (ANKARAGÜCÜ TARAFTARLARI ÖRNEĞİ)

Dr. Öğr. Üyesi Yalçın UYAR

ORCID: 0000-0002-9786-5849

Ankara Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi

Ahmet KARAÇAM

ORCID: 0009-0007-9095-6231

Ankara Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi

ÖZET

Spor toplumda “grup kimliği ve aidiyet” duygularının belirgin şekilde gözlemlendiği, en önemli sosyal kurumlardan biridir. Futbol ise, sporlar içerisinde kendisinden en fazla söz ettiren ve en geniş katılımcı kitlesine sahip olan branştır. Bu nedenle “futbol ve taraftar” kavramları ayrılmaz bir bütün olarak görülmektedir. Futbolun kitleleri peşinden sürüklenme gücü doğru yönetilmediğinde, şiddet ve saldırganlık gibi spor sahalarında istenmeyen durumlara sebep olabilmektedir. Bu çalışmanın amacı, taraftarların futbolda şiddetin kaynağına ilişkin görüşlerinin belirlenmesidir. Araştırmanın evrenini, Ankaragücü taraftarları oluştururken, çalışma grubunu Ankara’da ikamet eden ve düzenli olarak Ankaragücü maçlarını takip eden 506 Ankaragücü taraftarı oluşturmuştur. Araştırma nicel bir araştırma olup, tarama modelinin esaslarına göre hazırlanmıştır. Araştırmada araştırmacılar tarafından oluşturulan kişisel bilgi formu ile Reyhan ve Ark., (2020) tarafından geliştirilen, 5 boyut, 25 maddeden oluşan 5’li Likert tipinde hazırlanan “Taraftarların Futbolda Şiddetin Kaynağına İlişkin Görüşleri Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırmada analizler SPSS paket programı yoluyla çözümlenmiştir. Verilerin normal dağılımı için Çarpıklık (Skewness) ve Basıklık (Kurtosis) değerlerine, güvenilirlik için ise Cronbach’s Alfa (α) katsayısına bakılmıştır. Verilerin normal dağıldığı görülmüş, ikili gruplar arasındaki farkların belirlenmesinde independent sample t test, çoklu gruplar arasındaki farkları belirlenmesinde OneWay ANOVA testi, anlamlı farkın hangi gruptan kaynaklandığının belirlenmesi için ise LSD testi kullanılmıştır. Araştırmada cinsiyet, yaş, öğrenim durumu, meslek ve maç izleme yeri değişkenlerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklar olduğu görülmüştür. Sonuç olarak Ankaragücü taraftarları futbolda şiddetin büyük bir oranda hakem kararları ve spor medyası kaynaklı olduğu görüşünü belirtmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Futbol, Şiddet, Taraftar, Ankaragücü

FANS' OPINIONS ON THE SOURCE OF VIOLENCE IN FOOTBALL (ANKARAGÜCÜ FANS EXAMPLE)

ABSTRACT

Sport is one of the most important social institutions where the "group identity and sense of belonging" are clearly observed in the society. Besides Football is the branch that makes the most of itself among sports and has the largest audience. That's why the concepts of “football and fans” are seen as an inseparable whole. When the power of football to drag the masses after it is not managed properly, it can cause undesirable

situations such as violence and aggression in sports fields. The aim of this study is to determine the opinions of the fans about the source of violence in football. While Ankaragücü supporters constituted the universe of the research, the study group consisted of 506 Ankaragücü supporters residing in Ankara and regularly following Ankaragücü matches. The research is a quantitative research and has been prepared according to the principles of the screening model. In the research, the personal information form created by the researchers and the "Fans' Opinions on the Source of Violence in Football Scale" developed by Reyhan et al., (2020) and prepared in a 5-point Likert type consisting of 5 dimensions and 25 items were used. In the research, the datas were analyzed through the SPSS package program. Skewness and Kurtosis values were used for the normal distribution of the data, and Cronbach's Alpha (α) coefficient was used for reliability. It was seen that the data were normally distributed, the independent sample t test was used to determine the differences between paired groups, the OneWay ANOVA test was used to determine the differences between multiple groups, and the LSD test was used to determine which group caused the significant difference. In the study, it was observed that there were statistically significant differences according to the variables of gender, age, education level, profession and place of watching the match. As a result, Ankaragücü supporters stated that violence in football is mostly caused by referee decisions and sports media.

Key words: Football, Violence, Fans, Ankaragücü

GİRİŞ

Spor sektörünün büyüklüğü, kültürel desteği, izleyici sayısının fazlalığı ve ekonomik büyüklüğü, her geçen gün kulüp ve sporculara olan ilgi ve hayranlık duygusunun artmasına neden olmaktadır (Naumenko, 2018). Kimi zaman bu hayranlık ve ilgi taraftarlarda aşırılığa kaçan davranışlara yol açabilmekte, kulübe, sporculara ve hatta ilgili spora dahi zarar verebilecek noktalara gelebilmektedir. Sporun bireye ve topluma kazandırdığı sosyal, kültürel ve ekonomik yararların devamı ve sağlıklı bir spor kültürünün oluşabilmesi için bu ilgi ve hayranlığın yönetilebilmesi büyük önem taşımaktadır.

Günümüz medya ve iletişim teknolojisi sayesinde artık pek çok spor milyonlarca izleyiciye anında ulaşabilmekte ve sosyal medya platformları vasıtasıyla her birey konuyla ilgili fikir beyan edebilmektedir. Bu durum özellikle futbol gibi büyük izleyici potansiyeline ve kitleleri peşinden sürüklenme gücüne sahip bir spor açısından sorun teşkil edebilmektedir. Çünkü futbol, tarih sahnesinde adından ilk söz ettirdiği erken sanayi toplumlarından beri kolektif bilinç ve hafızanın yaşatıldığı belki de en eski spor branşıdır.

“Futbol” ve “taraftar” kavramı ise spor ortamı içerisinde ayrılmaz bir bütün olarak görülür. Futbol; aynı zamanda hem kulübe hem de sporculara karşı ciddi bir bağlılık içerir (Doewes, 2020). Coşkulu hayranların eşlik ettiği, her türlü eğlencenin topluca kutlandığı, pazarlama alanında kendisine oldukça geniş bir yer bulan bu branş; kalabalığı çekmesi, aristokrasiye uygun olması ve gösterişi en üst düzeye taşımasıyla birlikte, kendisini diğer branşlardan ayırmış ve kendine özgü bir fanatizm olgusunu da ortaya çıkarmıştır (Kutomanov, 2019).

Futbolda fanatizm ve şiddet davranışlarının bu kadar yükselmesinin bir diğer önemli nedeni ise, seyircilerindeki çok yönlü davranış dinamiğidir.

Buna örnek olarak serbest zamanlarda bu etkinlikleri tercih etme, bilet alma, sosyal medya üzerinden takım ile ilgili gruplar kurma ve karşılaşmalar için çeşitli izleme paketleri (televizyon, internet vs.) satın alma davranışları sayılabilir (Dwyer ve ark., 2018). Sosyolojide yer alan “grup kimliği” ve “aidiyet” duygusunun da rekabet kavramı ile birlikte futbol içerisinde takıma karşı sadakat davranışı geliştirdiği gözlemlenmektedir. Bu sadakat, sadece takımlar ya da futbolcular arasında değil, aynı zamanda tuttıkları takımı takip eden milyonlarca taraftar arasında da rekabet ortamı oluşmasını sağlamaktadır (Duarte, 2017).

Söz konusu rekabet ortamı, futbol takipçilerini harekete geçirerek, onların takımlarına olan duygularından dolayı fedakârlık yapmak istemelerine ve destekledikleri kulüpleri ne olursa olsun savunma davranışı eğilimi göstermelerine neden olmaktadır (Setiadi ve Franky, 2019). Futbolda şiddet ve saldırganlığın temelinde ise birçok neden bulunmaktadır (Pilz, 1996). Oyuncuların olması gerekenden sert ve yanlış müdahaleleri, sahadaki seyircilerin hakaretleri ya da olumsuz davranışları, hakemin verdiği eleştirel bir karar, spor yöneticilerinin yaptığı açıklamalar, taraftar veya amigolarının kışkırtıcı hareketleri, medyanın kasıtlı ya da yanlış haberleri futbolda saldırganlık ve şiddet olaylarının ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır (Dunning, Murphy ve Williams, 2014). Bu bağlamda bu çalışmanın amacı, taraftarların futbolda şiddetin kaynağına ilişkin görüşlerinin Ankaragücü taraftarlarının görüşleri üzerinden belirlenmesidir.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma nicel bir araştırma olup, tarama modelinin esaslarına göre hazırlanmıştır. Tarama modelinde, geçmişte veya halen var olan bir durum mevcut şekliyle ortaya konulmaya çalışılır. “Belge, istatistik, görüntü veya resim” gibi veriler bir sistem dahilinde ele alınır ve yorumlanır (Karasar, 2020). Nicel araştırmalarda ise “olgular, çevrelerindeki süreç ve etkenlerden soyutlanarak nesnelleştirilir”. Daha sonra bu olgular gözlenebilen ve ölçülebilen birimlere dönüştürülerek (Erdoğan, 2003) farklı grup ya da değişkenler arasındaki ilişkilerin karşılaştırılması ve yorumlanmasına olanak sağlar (Büyüköztürk ve ark., 2016).

Araştırma Grubu:

Araştırmanın evrenini, Ankaragücü taraftarları oluştururken, çalışma grubunu Ankara’da ikamet eden ve düzenli olarak Ankaragücü maçlarını takip eden 506 Ankaragücü taraftarı oluşturmuştur. Katılımcı bilgileri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Bilgilerinin Yüzdelerle Dağılımları

Kişisel Bilgiler	Alt Gruplar	Frekans (f)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	178	35,2
	Erkek	328	64,8
Yaş	18-23 yaş arası	340	67,2
	24-29 yaş arası	68	13,4
	30-35 yaş arası	45	8,9
	36- 40 yaş arası	24	4,7
	41 yaş ve üzeri	29	5,7
Öğrenim Durumu	İlköğretim	128	25,3
	Lise	345	68,2
	Üniversite	33	6,5
Mesleğiniz	Serbest Meslek	38	7,5
	Kamu Çalışanı	107	21,1
	Öğrenci	361	71,3
Maç İzleme Yeri	Stadyum	181	35,8
	Ev-aile ortamı	137	27,1
	Arkadaş ortamı	146	28,9
	Kafe vb. yerler	42	8,3
Toplam		506	100

Veri Toplama Araçları

Araştırmada araştırmacılar tarafından oluşturulan kişisel bilgi formu ile Reyhan ve Ark., (2020) tarafından geliştirilen, 5 boyut, 25 maddeden oluşan 5’li Likert tipinde hazırlanan “Taraftarların Futbolda Şiddetin Kaynağına İlişkin Görüşleri Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçekte, 1-6 sorular, “spor medyasından kaynaklanan şiddet alt boyutunu, 7-11 sorular, hakem kararlarından kaynaklanan şiddet alt boyutunu, 12-15 sorular antrenör ve teknik direktörden kaynaklanan şiddet alt boyutunu, 16-21 sorular taraftar ve amigolardan kaynaklanan şiddet alt boyutunu ve 22-25 sorular, sporcu davranışlarından kaynaklanan şiddet alt boyutunu” oluşturmaktadır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 25, en yüksek puan ise 125’tir. Ölçekte, 1.,17. ve 22. sorular ters kodlanan sorulardır.

Verilerin Analizi

Araştırmada analizler SPSS paket programı yoluyla çözümlenmiştir. Analizler öncesinde eksik ya da hatalı formlar belirlenerek araştırmadan çıkarılmıştır. Verilerin normal dağılımı için Çarpıklık (Skewness) ve Basıklık (Kurtosis) değerlerine, güvenilirlik için ise Cronbach’s Alfa (α) katsayısına bakılmıştır. Yapılan normallik testi sonucunda Çarpıklık (,109) ve Basıklık (,217) değerlerinin -2 ve +2 arasında değiştiği, dolayısıyla verilerin normal dağılım gösterdiği tespit edilmiştir (Şencan, 2002). Güvenilirlik analizi için ise, Cronbach Alpha (α) katsayısına bakılmıştır. Cronbach Alpha (α) katsayısı ölçeğin geneli için ,692 olarak hesaplanmıştır. Cronbach’s Alfa (α) katsayısı ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir (Kayış, 2013). Verilere ilişkin normallik ve güvenilirlik testi sonuçları Tablo 2’de verilmiştir. Araştırmada ikili gruplar arasındaki farkların belirlenmesinde independent sample t test, çoklu gruplar arasındaki farkları belirlemesinde OneWay ANOVA

testi, anlamlı farkın hangi gruptan kaynaklandığının belirlenmesi için ise LSD testi kullanılmıştır. Araştırmada hata payı 0.05 olarak alınmıştır.

Tablo 2. Verilere İlişkin Normallik ve Güvenilirlik Testi Sonuçları

Ölçeğin Geneli	N	Çarpıklık	Basıklık	(α)
Taraftarların Futbolda Şiddetin Kaynağına İlişkin Görüşleri Ölçeği	506	,109	,217	,692

BULGULAR

Ölçekten elde edilen veriler Ankaragücü taraftarlarının demografik değişkenlerine göre analiz edilmiştir. Aşağıda bu analizler sonucu ortaya çıkan verilere ilişkin tablolar yer almaktadır.

Tablo 3. Cinsiyet Değişkenine Göre t-Testi Sonuçları

Ölçeğin Geneli ve Alt Boyutları	Cinsiyet	N	$\bar{x}$	Std. Sapma	t	sd	P*																																																			
Taraftarların Futbolda Şiddetin Kaynağına İlişkin Görüşleri Ölçeği	Kadın	178	2,86	,53801 ,46011	-2,052	504	,041*																																																			
	Erkek	328	2,95					Spor Medyasından Kaynaklanan Şiddet Alt Boyutu	Kadın	178	2,88	,77512 ,61711	-3,347	504	,001*	Erkek	328	3,09	Hakem Kararlarından Kaynaklanan Şiddet Alt Boyutu	Kadın	178	3,34	,82477 ,71523	-4,974	504	,001*	Erkek	328	3,69	Antrenör ve Teknik Direktörden Kaynaklanan Şiddet Alt Boyutu	Kadın	178	2,82	,98928 ,93633	1,513	504	,131	Erkek	328	2,69	Taraftar ve Amigolardan Kaynaklanan Şiddet Alt Boyutu	Kadın	178	2,76	,65981 ,60613	1,926	504	,055	Erkek	328	2,65	Sporcu Davranışlarından Kaynaklanan Şiddet Alt Boyutu	Kadın	178	2,42	,74371 ,92055	-1,653	504
Spor Medyasından Kaynaklanan Şiddet Alt Boyutu	Kadın	178	2,88	,77512 ,61711	-3,347		504		,001*																																																	
	Erkek	328	3,09					Hakem Kararlarından Kaynaklanan Şiddet Alt Boyutu		Kadın	178	3,34	,82477 ,71523		-4,974	504	,001*	Erkek	328	3,69	Antrenör ve Teknik Direktörden Kaynaklanan Şiddet Alt Boyutu	Kadın	178	2,82		,98928 ,93633	1,513	504	,131	Erkek	328	2,69	Taraftar ve Amigolardan Kaynaklanan Şiddet Alt Boyutu	Kadın	178		2,76	,65981 ,60613	1,926	504	,055	Erkek	328	2,65	Sporcu Davranışlarından Kaynaklanan Şiddet Alt Boyutu	Kadın		178	2,42	,74371 ,92055	-1,653	504	,099	Erkek	328	2,55		
Hakem Kararlarından Kaynaklanan Şiddet Alt Boyutu	Kadın	178	3,34	,82477 ,71523	-4,974				504	,001*																																																
	Erkek	328	3,69					Antrenör ve Teknik Direktörden Kaynaklanan Şiddet Alt Boyutu			Kadın	178	2,82		,98928 ,93633		1,513	504	,131	Erkek	328	2,69	Taraftar ve Amigolardan Kaynaklanan Şiddet Alt Boyutu	Kadın		178	2,76		,65981 ,60613	1,926	504	,055	Erkek	328	2,65		Sporcu Davranışlarından Kaynaklanan Şiddet Alt Boyutu	Kadın	178		2,42	,74371 ,92055	-1,653	504	,099	Erkek		328	2,55									
Antrenör ve Teknik Direktörden Kaynaklanan Şiddet Alt Boyutu	Kadın	178	2,82	,98928 ,93633	1,513					504	,131																																															
	Erkek	328	2,69					Taraftar ve Amigolardan Kaynaklanan Şiddet Alt Boyutu				Kadın	178		2,76		,65981 ,60613		1,926	504	,055	Erkek	328	2,65		Sporcu Davranışlarından Kaynaklanan Şiddet Alt Boyutu	Kadın		178	2,42		,74371 ,92055	-1,653	504	,099		Erkek	328	2,55																			
Taraftar ve Amigolardan Kaynaklanan Şiddet Alt Boyutu	Kadın	178	2,76	,65981 ,60613	1,926	504					,055																																															
	Erkek	328	2,65					Sporcu Davranışlarından Kaynaklanan Şiddet Alt Boyutu				Kadın	178	2,42	,74371 ,92055		-1,653		504		,099	Erkek	328	2,55																																		
Sporcu Davranışlarından Kaynaklanan Şiddet Alt Boyutu	Kadın	178	2,42	,74371 ,92055	-1,653		504				,099																																															
	Erkek	328	2,55																																																							

(P* $<$ 0,05).

Tablo 3 incelendiğinde, cinsiyet değişkenine göre, taraftarların futbolda şiddete ilişkin görüşleri ölçeğinin geneli, hakem kararlarından kaynaklanan şiddet ve spor mediasından kaynaklanan şiddet alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı farklar olduğu görülürken, diğer alt boyutlarda anlamlı farklılara rastlanmamıştır. Ölçeğin geneline bakıldığında erkek taraftarların futbolda şiddete genel olarak tüm paydaşların (spor medyası, hakem kararları, antrenör veya teknik direktör davranışları, taraftar ve/ya sporcu davranışları) neden olduğuna ilişkin görüşlerinin kadın katılımcılara oranla daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır [t=-2,052, p<0.05].

Ayrıca, spor medyasından kaynaklanan şiddet alt boyutunda, erkek taraftarların futbolda şiddete spor medyasının neden olduğuna ilişkin görüşleri, kadın katılımcılara oranla daha yüksek bulunmuştur [$t = -3,347$, $p < 0,05$]. Bunun yanında, hakem kararlarından kaynaklanan şiddet alt boyutunda, erkek taraftarların futbolda şiddete hakem kararlarının neden olduğuna ilişkin görüşlerinin, kadın katılımcılara oranla daha yüksek olduğu görülmüştür [$t = -4,974$, $p < 0,05$].

Tablo 4. Yaş Değişkenine Göre Anova Testi Sonuçları

Ölçeğin Geneli ve Alt Boyutları	Gruplar	$\bar{x}$	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P*	Fark (LSD)
Taraftarların Futbolda Şiddetin Kaynağına İlişkin Görüşleri Ölçeği	18-23 yaş arası (a)	2,95	1,662 119,804 121,465	4 501 505	,415 ,239	1,73 7	,140	-
	24-29 yaş arası (b)	2,90						
	30-35 yaş arası (c)	2,90						
	36- 40 yaş arası (d)	2,73						
	41 yaş ve üzeri (e)	2,80						
Spor Medyasından Kaynaklanan Şiddet Alt Boyutu	18-23 yaş arası (a)	3,05	5,565 230,442 236,007	4 501 505	1,391 ,460	3,02 4	,018*	a,c,e>d
	24-29 yaş arası (b)	2,91						
	30-35 yaş arası (c)	3,11						
	36- 40 yaş arası (d)	2,61						
	41 yaş ve üzeri (e)	3,05						
Hakem Kararlarından Kaynaklanan Şiddet Alt Boyutu	18-23 yaş arası (a)	3,64	7,005 294,801 301,806	4 501 505	1,751 ,588	2,97 6	,019*	a>c,d,e
	24-29 yaş arası (b)	3,58						
	30-35 yaş arası (c)	3,40						
	36- 40 yaş arası (d)	3,30						
	41 yaş ve üzeri (e)	3,28						
Antrenör ve Teknik Direktörden Kaynaklanan Şiddet Alt Boyutu	18-23 yaş arası (a)	2,81	7,776 454,231 461,997	4 501 505	1,941 ,907	2,14 1	,075	-
	24-29 yaş arası (b)	2,67						
	30-35 yaş arası (c)	2,60						
	36- 40 yaş arası (d)	2,53						
	41 yaş ve üzeri (e)	2,37						
Taraftar ve Amigolardan Kaynaklanan Şiddet Alt Boyutu	18-23 yaş arası (a)	2,68	,309 198,337 198,646	4 501 505	,077 ,396	,195	,941	-
	24-29 yaş arası (b)	2,69						
	30-35 yaş arası (c)	2,71						
	36- 40 yaş arası (d)	2,73						
	41 yaş ve üzeri (e)	2,78						
Sporcu Davranışlarından Kaynaklanan Şiddet Alt Boyutu	18-23 yaş arası (a)	2,51	2,196 374,839 377,035	4 501 505	,549 ,748	,734	,569	-
	24-29 yaş arası (b)	2,58						
	30-35 yaş arası (c)	2,53						
	36- 40 yaş arası (d)	2,42						
	41 yaş ve üzeri (e)	2,27						

(P* $<0,05$).

Tablo 4 incelendiğinde, yaş değişkenine göre, spor medyasından kaynaklanan şiddet ve hakem kararlarından kaynaklanan şiddet alt boyutlarında, istatistiksel olarak anlamlı farklar olduğu görülürken, ölçeğin geneli ve diğer alt boyutlarda anlamlı farka rastlanmamıştır. Spor medyasından kaynaklanan şiddet alt boyutunda yaşları 18-23, 30-35 ve 41 yaş ve üzerinde olan taraftarların futbolda şiddete spor medyasının neden olduğuna ilişkin görüşleri, yaşları 36- 40 arasında olan katılımcılara oranla daha yüksektir [$F(4,501)=3,024$, $p < 0,05$]. Bunun yanında, hakem kararlarından kaynaklanan şiddet alt boyutunda, yaşları 18-23 arasında olan taraftarların,

futbolda şiddete hakem kararlarının neden olduğuna ilişkin görüşlerinin, yaşları 30 ve daha üzerinde olan katılımcılara oranla daha yüksek olduğu görülmüştür [F(4,501)=2,976,p<0.05].

Tablo 5. Öğrenim Durumu Değişkenine Göre Anova Testi Sonuçları

Ölçeğin Geneli ve Alt Boyutları	Gruplar	$\bar{x}$	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P*	Fark (LSD)
Taraftarların Futbolda Şiddetin Kaynağına İlişkin Görüşleri Ölçeği	İlköğretim (a)	2,88	1,388	2 503 505	,694 ,239	2,907	,056	-
	Lise (b)	2,95	120,078					
	Üniversite (c)	2,76	121,465					
Spor Medyasından Kaynaklanan Şiddet Alt Boyutu	İlköğretim (a)	2,93	2,252		1,126 ,465	2,423	,090	-
	Lise (b)	3,06	233,754					
	Üniversite (c)	2,86	236,007					
Hakem Kararlarından Kaynaklanan Şiddet Alt Boyutu	İlköğretim (a)	3,52	7,883		3,942 ,584	6,746	,001*	a,b>c
	Lise (b)	3,63	393,923					
	Üniversite (c)	3,13	301,806					
Antrenör ve Teknik Direktörden Kaynaklanan Şiddet Alt Boyutu	İlköğretim (a)	2,80	1,700	,850 ,915	,929	,396	-	
	Lise (b)	2,72	460,297					
	Üniversite (c)	2,56	461,997					
Taraftar ve Amigolardan Kaynaklanan Şiddet Alt Boyutu	İlköğretim (a)	2,59	1,737	,869 ,391	2,219	,110	-	
	Lise (b)	2,73	196,909					
	Üniversite (c)	2,72	198,646					
Sporcu Davranışlarından Kaynaklanan Şiddet Alt Boyutu	İlköğretim (a)	2,51	1,388	,147 ,749	,196	,822	-	
	Lise (b)	2,51	120,078					
	Üniversite (c)	2,41	121,465					

(P*<0,05).

Tablo 5 incelendiğinde, öğrenim durumu değişkenine göre hakem kararlarından kaynaklanan şiddet alt boyutunda, istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu görülürken, ölçeğin geneli ve diğer alt boyutlarda anlamlı farka rastlanmamıştır. Hakem kararlarından kaynaklanan şiddet alt boyutunda, öğrenim durumu ilköğretim ve lise olan taraftarların futbolda şiddete hakem kararlarının neden olduğuna ilişkin görüşlerinin, öğrenim düzeyi üniversite olan katılımcılara oranla daha yüksek olduğu görülmüştür [F(2,503)= 6,746,p<0.05],

Tablo 6. Meslek Değişkenine Göre Anova Testi Sonuçları

Ölçeğin Geneli ve Alt Boyutları	Gruplar	$\bar{x}$	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P*	Fark (LSD)		
Taraftarların Futbolda Şiddetin Kaynağına İlişkin Görüşleri Ölçeği	Serbest Meslek (a)	2,81	1,066 120,399	2 503 505	,533 ,239	2,227	,109	-		
	Kamu Çalışanı (b)	2,87	121,465							
	Öğrenci (c)	2,95								
Spor Medyasından Kaynaklanan Şiddet Alt Boyutu	Serbest Meslek (a)	3,04	1,497 234,510		2 503 505	,748 ,466	1,605	,202	-	
	Kamu Çalışanı (b)	2,91	236,007							
	Öğrenci (c)	3,04								
Hakem Kararlarından Kaynaklanan Şiddet Alt Boyutu	Serbest Meslek (a)	3,31	7,224 294,583			2 503 505	3,612 ,586	6,167	,002*	c>a,b
	Kamu Çalışanı (b)	3,41	301,806							
	Öğrenci (c)	3,64								
Antrenör ve Teknik Direktörden Kaynaklanan Şiddet Alt Boyutu	Serbest Meslek (a)	2,37	6,297 455,701	2 503 505			3,148 ,906	3,475	,032*	c>a
	Kamu Çalışanı (b)	2,68	461,997							
	Öğrenci (c)	2,79								
Taraftar ve Amigolardan Kaynaklanan Şiddet Alt Boyutu	Serbest Meslek (a)	2,68	,394 198,252		2 503 505		,197 ,394	,500	,607	-
	Kamu Çalışanı (b)	2,75	198,646							
	Öğrenci (c)	2,68								
Sporcu Davranışlarından Kaynaklanan Şiddet Alt Boyutu	Serbest Meslek (a)	2,46	,099 376,935			2 503 505	,050 ,749	,066	,936	-
	Kamu Çalışanı (b)	2,49	121,465							
	Öğrenci (c)	2,51								

(P*<0,05).

Tablo 6 incelendiğinde, meslek değişkenine göre hakem kararlarından kaynaklanan şiddet ve antrenör ve teknik direktörden kaynaklanan şiddet alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu görülürken, ölçeğin geneli ve diğer alt boyutlarda anlamlı farka rastlanmamıştır. Hakem kararlarından kaynaklanan şiddet alt boyutunda, öğrencilerin futbolda şiddete hakem kararlarının neden olduğuna ilişkin görüşlerinin, serbest meslek ve kamu çalışanlarına oranla daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır [F(2,503)= 6,167,p<0.05]. Bunun yanında, antrenör ve teknik direktörden kaynaklanan şiddet alt boyutunda, öğrencilerin futbolda şiddete antrenör ve teknik direktörden kaynaklanan durumların neden olduğuna ilişkin görüşlerinin, serbest meslek çalışanlarına oranla daha yüksek olduğu görülmüştür [F(2,503)= 3,475,p<0.05].

Tablo 7. Maç İzleme Yeri Değişkenine Göre Anova Testi Sonuçları

Ölçeğin Geneli ve Alt Boyutları	Gruplar	$\bar{x}$	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P*	Fark (LSD)		
Taraftarların Futbolda Şiddetin Kaynağına İlişkin Görüşleri Ölçeği	Stadyum (a)	3,00	3,042	3	1,014 ,236	4,299	,005*	a,c>b		
	Ev-aile ortamı (b)	2,80	118,423							
	Arkadaş ortamı (c)	2,94	121,465							
	Kafe vb. yerler (d)	2,93								
Spor Medyasından Kaynaklanan Şiddet Alt Boyutu	Stadyum (a)	3,10	8,240		502	2,747 ,454	6,054	,001*	a,c,d>b	
	Ev-aile ortamı (b)	2,80	227,767							
	Arkadaş ortamı (c)	3,08	236,007							
	Kafe vb. yerler (d)	3,09								
Hakem Kararlarından Kaynaklanan Şiddet Alt Boyutu	Stadyum (a)	3,69	19,298			505	6,433 ,563	11,430	,001*	a,c>b c>d
	Ev-aile ortamı (b)	3,27	292,508							
	Arkadaş ortamı (c)	3,73	301,806							
	Kafe vb. yerler (d)	3,46								
Antrenör ve Teknik Direktörden Kaynaklanan Şiddet Alt Boyutu	Stadyum (a)	2,83	5,003				1,668 ,910	1,832	,140	-
	Ev-aile ortamı (b)	2,64	456,994							
	Arkadaş ortamı (c)	2,77	461,997							
	Kafe vb. yerler (d)	2,52								
Taraftar ve Amigolardan Kaynaklanan Şiddet Alt Boyutu	Stadyum (a)	2,72	5,011				1,670 ,386	4,331	,005*	a,b,d>c
	Ev-aile ortamı (b)	2,79	193,635							
	Arkadaş ortamı (c)	2,54	198,646							
	Kafe vb. yerler (d)	2,77								
Sporcu Davranışlarından Kaynaklanan Şiddet Alt Boyutu	Stadyum (a)	2,56	3,160				1,053 ,745	1,414	,238	-
	Ev-aile ortamı (b)	2,39	373,875							
	Arkadaş ortamı (c)	2,50	377,035							
	Kafe vb. yerler (d)	2,65								

(P*<0,05).

Tablo 7 incelendiğinde, maç izleme yeri değişkenine göre ölçeğin geneli, spor mediasından kaynaklanan şiddet, hakem kararlarından kaynaklanan şiddet ve taraftar ve amigolardan kaynaklanan şiddet alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu görülürken, diğer alt boyutlarda anlamlı farka rastlanmamıştır. Ölçeğin geneline bakıldığında, genellikle stadyum ve arkadaş ortamında maç izlemeyi tercih eden taraftarların, futbolda

şiddete genel olarak tüm paydaşların (spor medyası, hakem kararları, antrenör veya teknik direktör davranışları, taraftar ve/ya sporcu davranışları) neden olduğuna ilişkin görüşlerinin, maçları genellikle aile ortamında izleyen taraftarlara oranla daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır [F(3,502)= 4,299,p<0.05]. Spor medyasından kaynaklanan şiddet alt boyutunda, maçları genellikle stadyum, arkadaş ortamı ve kafe vb. yerlerde izlemeyi tercih eden taraftarların futbolda şiddete spor medyasının neden olduğuna ilişkin görüşlerinin, maçları genellikle ev, aile ortamında izlemeyi tercih eden taraftarlara oranla daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır [F(3,502)= 6,054,p<0.05]. Hakem kararlarından kaynaklanan şiddet alt boyutuna bakıldığında ise, maçları genellikle stadyum ve arkadaş ortamında izleyen taraftarların futbolda şiddete, hakem kararlarının neden olduğuna ilişkin görüşlerinin, maçları genellikle ev-aile ortamında izleyen taraftarlara oranla daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca yine aynı alt boyutta maçları genellikle arkadaş ortamında izleyen taraftarların futbolda şiddete hakem kararlarının neden olduğuna ilişkin görüşlerinin, maçları kafe vb. yerlerde izleyen taraftarlara oranla daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır [F(3,502)= 11,430,p<0.05]. Taraftar ve amigolardan kaynaklanan şiddet alt boyutunda ise, maçları genellikle stadyum, ev-aile ortamı veya kafe vb. yerlerde izleyen taraftarların futbolda şiddete, taraftar ve amigoların neden olduğuna ilişkin görüşlerinin, maçları genellikle arkadaş ortamında izleyen taraftarlara oranla daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır [F(2,503)= 4,331,p<0.05].

SONUÇ

Sonuç olarak, taraftarların futbolda şiddetin kaynağına ilişkin görüşleri ölçeğinde Ankaragücü taraftarlarının en yüksek katılımı, “hakemin maç sırasındaki davranışları taraftarı etkiler ($\bar{x}=4,23$)” maddesine, en düşük katılımı ise, “mağlubiyetinden sonra hırsımı kendi takım oyuncularından çıkarırım ($\bar{x}=1,84$)” maddesine gösterdikleri görülmüştür. Bunun yanında alt boyutlarda en yüksek katılımın “hakem kararlarından kaynaklanan şiddet alt boyutunda ($\bar{x}=3,57$)” , en düşük katılımın ise “sporcu davranışlarından kaynaklanan şiddet alt boyutunda ($\bar{x}=2,50$)” gerçekleştiği görülmüştür. Bir başka deyişle, Ankaragücü taraftarları futbolda şiddetin kaynağının büyük bir oranda hakem kararlarından kaynaklandığını, daha sonra sırasıyla, spor medyasından, antrenör ve teknik direktörlerden, taraftar ve amigolardan kaynaklandığını, sporcu davranışlarının ise futbolda şiddete neden olan unsurlar içerisinde son sırada yer aldığı görüşünü belirtmişlerdir.

KAYNAKÇA

- Naumenko, Y. (2018). Sport as a social phenomenon. In *SHS Web of Conferences* (Vol. 55, p. 02023). EDP Sciences.
- Doewes, R. I., Purnama, S. K., Islahuzzaman, N. (2020). The Miracle Of Women Supporters' Fanaticism in Indonesian Football. *International Journal of Psychosocial Rehabilitation*, 24(02).
- Kutomanov, S. A., Lipich, T. I., Borisova, O. S., Pocheptsov, S. S. (2019). Football Fans in The Context of Negative Identity.
- Dwyer, B., LeCrom, C., Greenhalgh, G. P. (2018). Exploring And Measuring Spectator Sport Fanaticism. *Communication Sport*, 6(1), 58-85
- Duarte, I. C., Afonso, S., Jorge, H., Cayolla, R., Ferreira, C., Castelo-Branco, M. (2017). Tribal Love: The Neural Correlates Of Passionate Engagement in Football Fans. *Social Cognitive And Affective Neuroscience*, 12(5), 718- 728

- Setiadi, R., Franky, F. (2019). Analysis of The Influence of KTA On the Level of Anarchies Related to The Age and Fanatism Level of Football Supporters in Indonesia. In Journal of International Conference Proceedings (Vol. 2, No. 3, pp. 379-383).
- Pilz, G. A. (1996). Social factors influencing sport and violence: On the " problem" of football hooliganism in Germany. International Review for the Sociology of Sport, 31(1), 49-66.
- Dunning, E., Murphy, P. J., Williams, J. (2014). The roots of football hooliganism (RLE sports studies): An historical and sociological study. London: Routledge.
- Reyhan, S., Müniroğlu, S., Yetim, A. A. (2020). Taraftarların Futbolda Şiddetin Kaynağına İlişkin Görüşleri: Ölçek Geliştirme Çalışması. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 18(1), 213-224.
- Erdoğan, İ. (2003). Pozitivist metodoloji: Bilimsel araştırma tasarımı istatistiksel yöntemler analiz ve yorum. ERK: Ankara.
- Karasar, N. (2020). Bilimsel araştırma yöntemi (35. Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Özcan, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2016). Bilimsel araştırma yöntemleri (21. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Şencan, H. (2002). Bilimsel Yazım, İstanbul Üniversitesi İşletme Fak. Yayınları, İstanbul.
- Kayış, A. (2013). Kalaycı, Ş.(Ed.)(2006). SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri. Ankara: Asil Yayın Dağıtım. *İlköğretim Online*, 12(1), 1-6.

KADIN SPORCULARIN 'KADIN SPORCU ÜÇLEMESİ' KAVRAMINA İLİŞKİN ALGILARININ İNCELENMESİ

Esra BURKAZ

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi

ORCID: 0009-0002-1275-1269

Sevde MAVİ VAR

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi

ORCID: 0000-0002-0767-0985

ÖZET

Kadın sporcu üçlemesi 3 bileşenden oluşmaktadır. Bunlar; düşük enerji yetmezliği, regl düzensizliği ve osteoporoz ile karakterize bir tablodur. Bu üç bileşen birbirini etkilemektedir. Enerji durumu düşük ise regl olma durumunda problemler oluşur ve buna bağlı olarak kemik sağlığı bozulabilir. Regl olmama durumu üçlemeyi tespit etmede çok önemli bir unsurdur ve genellikle enerji uygunluğunun olmamasıyla ilişkilendirilir. Bu çalışmanın amacı, sporcuların kadın sporcu üçlemesi konusuna ilişkin algılarının incelenmesidir. Çalışmanın grubunu 14 yaş üzeri ve en az 2 yıldır aktif spor yapan gönüllü kadın sporcular oluşturmuştur (n=76). Sporculardan açık uçlu soru yöntemi ile kadın sporcu üçlemesi kavramını sözlü olarak cevaplamaları istenmiştir. Verilerin analizi yapılırken nitel araştırma yöntemi kullanılarak içerik analizi yapılmıştır. Analiz konusu olarak "kadın sporcu üçlemesi" kavramı alınmıştır. Elde edilen nitel veriler sonucunda sporcuların kadın sporcu üçlemesi kavramını; üçleme (%6,57), hamilelik (%3,94), regl (%2,63), kilo (%2,63), kondisyon (%1,31) cevaplarını verdikleri görülmüştür. Ayrıca katılımcıların %82,89'u ise bu konuyu hiç bilmediklerini belirtmişlerdir. Bu sonuçlar doğrultusunda araştırmaya katılan sporcuların çok az bir kısmının doğru bildiği (6,57), büyük çoğunluğunun ise yanlış bildiği (%10,52) veya bilmediği (%82,89) görülmüştür. Araştırma yapılırken sporculara veriler toplandıktan sonra bu konu ile ilgili açıklamalı olarak bilgilendirme yapılmıştır. Fakat bu çalışmada görüldüğü üzere kadın sporcuların sağlıkları için bu kadar önemli olan bir konuyu bilmemelerinin büyük bir eksiklik olduğu düşünülmektedir. Kadın sporcuların bu konuda bilgilendirilmeleri için gerekli bilimsel çalışmalar, eğitimler ve seminerler yapılarak farkındalık oluşturmaları sağlanabilir.

Anahtar Kelimeler: Sporcu, Kadın Sporcu Üçlemesi

EXAMINATION OF FEMALE ATHLETES' PERCEPTIONS REGARDING THE 'FEMALE ATHLETE TRIAD'

ABSTRACT

The female athlete triad consists of 3 components. These are characterized by low energy failure, menstrual irregularity and osteoporosis. These three components affect each other. If the energy status is low, problems occur in the case of menstruation and bone health may deteriorate accordingly. Absence of period is a very important element in detecting triad and is often associated with lack of energy availability. The aim of this study is to examine the perceptions of the athletes regarding the female athlete triad. The study group consisted

of volunteer female athletes over 14 years of age who have been doing active sports for at least 2 years (n=76). Athletes were asked to verbally answer the concept of the female athlete triad using the open-ended question method. While analyzing the data, content analysis was done by using qualitative research method. The concept of “female athlete triad” was taken as the subject of analysis. As a result of the qualitative data obtained, the concept of the athlete's female athlete triad; triad (6.57%), pregnancy (3.94%), menstruation (2.63%), weight (2.63%), condition (1.31%) answers were observed. In addition, 82.89% of the participants stated that they did not know about this subject at all. In line with these results, it was seen that very few of the athletes participating in this research knew the truth (6.57), while the majority of them knew wrong (10.52%) or did not know (82.89%). While the research was being conducted, the athletes were informed about this subject in an explanatory manner after the data were collected. However, as seen in this study, it is thought that it is a great deficiency that female athletes did not know about a subject that is so important for their health. In order to inform female athletes about this issue, necessary scientific studies, educations and seminars can be made to raise awareness.

Key Words: Athlete, Female Athlete Triad

GİRİŞ

Egzersiz ve fiziksel etkinliğin sağlığa yararları uzun zamandan beri bilinmektedir, aktiviteye katılmaya teşvik etmek zamanla daha önemli bir hale gelmektedir. Bundan dolayı katılım da artmaktadır. Kadınlar sporda eskiye nazaran daha aktif hale geldikçe buna bağlı yaralanma, sakatlanma ve cinsiyete özgü tehlike ve bazı bulguların meydana gelebileceği tahmin edilmektedir. Kadın sporcu üçlemesinde beslenme düzensizliği, menstrüel düzensizlik ve düşük kemik mineral yoğunluğu olmak üzere üç unsur bulunmaktadır. Kadın sporcuların belli aralıklarla kadın sporcu üçlemesi bakımından ayrıntılı incelenmesi gerekmektedir. Risk durumundaki sporculara semptomları varsa klinik kuşkuyla tanı yapılabileceği belirtilmektedir (Ercan S., 2017). Kadınların sağlıklı, kuvvetli, özgüveni yüksek bir yaşantı sürmeleri için spor gerekli bir unsurdur. Şimdilerde yapılan aktivitelerin kadınlara olan fiziksel ve psikolojik yararları, kardiyolojik ve diyabet hastalıklarının görülme ihtimalini azalttığı bilinmektedir. Bu sebeple kız çocukların ve kadınların spora katılımı gün geçtikçe çoğalmaktadır (Şahin Özdemir Fn, Ersöza G., 2013). Kadın sporcu üçlemesinin öğelerini araştırırsak üç başlıkta karşımıza çıkar bunları: Düşük enerji alımı (beslenme yetmezliği), adet düzensizliği ve kemik mineral yoğunluğunun düşük olmasıdır. Kadın sporcu üçlemesine sıklıkla bazı dayanıklılık sporlarında (triatlon, aerobik koşu, yüzme), estetiğin öne çıktığı bazı branşlarda (bale, jimnastik) ve sıkletlerin olduğu (judo, güreş, halter) spor dallarında rastlanmaktadır. Kadın sporcu üçlemesinin unsurları düşünüldüğünde bazı faktörlere dikkat edilmesi gerekmektedir. Bunlardan bazıları fazla aktivite, kalorisi az diyet, menstrüasyon düzensizliği / adet görmeme, stres kırıkları, sürekli oluşan ve iyileşmeyen yaralar, fazla takıntılı benlik olgusu, beslenme düzensizliği, kilo alıp verirken takıntı yapma, üzüntü, depresyondur (Arslan E). Kadın sporcu üçlemesi

incelemesi yapılması düşünülen sporcuda; menstrüel düzensizlik ve amenore hikayesi, geçmişte yaşanan kırık durumları, sporcunun ve sosyal çevrenin beslenmeye dair tavrı, düşük kalorili diyet hikayesi, kilo alıp kilo düşme ve bu durumda sosyal çevreden gelen baskı, depresyon hikayesi, kişiliği, spor yaşı ve ne zaman başladığı, fazla aktivite hikayesi, sürekli tekrarlayan ve kapanmayan yaralanma hikayesi, antrenörünün tavırları araştırılmalı, sorgulanmalıdır. Sporculara belli zaman aralıklarıyla detaylı anamnez yapılmalı ve bulgular değerlendirilmelidir (Güler, M.,2022).

Düşük Enerji Alımı (Beslenme Yetersizliği)

Her gün alınan enerjinin toplamından egzersizle harcanan enerji toplamının çıkartılması sonucundan kalan enerjinin diğer vücut işlevleri için yeterli olması durumudur. Alınan enerji, aktiviteyle harcanan enerjinin ve olağan vücut fonksiyonlarının işleme için ihtiyaç olan enerjinin toplamı olmalıdır. Vücutta bulunan enerji miktarı yeterli değilse, vücudu gelişim, yenilenme, hücre yapısının korunması ve üreme gibi olağan fizyolojik mekanizmalar için tüketmesi gereken enerjiyi düşürür (Güney M, Ersoy G.). Yeme bozuklukları, kilo düşmek ve vücudun yağ oranını azaltmak, iştahsızlık, kontrolsüz ve aşırı yeme isteğinden sonra istifra etmek; ishal yapıcı (laktasif), idrar sökücü ya da iştahsızlık yapan ilaçları kullanmak ya da egzersize katılım gibi olumsuz davranışlardır. Genellikle az yemek ve enerji yetersizliği olarak ortaya çıkabilir. Bazı durumlarda aktiviteyi ve enerji tüketimini çoğaltmak amacıyla bazı durumlarda da azar azar yiyerek enerji almayı azaltma metoduyla kilo düşmeye, sıklet düşmeye çalışılabilir. Ama bu tür durumlar olağan beden fonksiyonlarında değişmeye sebep olabilmektedir (Özdemir, G. (2010). Vücut günlük ihtiyacı olan enerjiyi alamadığında kastaki glikojen depolarında azalma olur, kas kütlelerinde azalma olur, anemi, sıvı-mineral dengesizlikleri, regl olmama durumu, osteoporoz riski gibi durumlar gelişebilir. Bütün bu parametreler bazı sağlık problemleri oluşturur ve sportif performansı olumsuz etkiler (Baykara, C., Cana, H., Sarıkabak, M., & Aydemir, U., 2019). Düşük enerji durumunu tespit etmek amacıyla beslenme düzensizliği olsun veya olmasın 3 günlük diyet ile kalori takibi yapılabilir. Vücut kilo indeksinin 17 kg/m²'den az olması durumunda düşük enerji durumu olduğu yorumu çıkarılabilir. Bu gibi durumlarda organizmadaki fizyolojik değişimlerin olumlu yönde olması için yasız beden kütlelerinin her gün kilogram başına 30 kcal/kg enerji alması gerekir. Beslenme düzensizliğinin tespit edilmesi için bazı tarama anketleri yapılabilir veya psikiyatri uzmanıyla görüşme sağlanabilir. Yeme bozukluğunun veya düzensiz beslenmenin, özellikle günlük enerji alımı daha düşük olan kadın sporcularda daha çok tespit edildiği görülmüştür. Bunun sonucunda da ortaya kadın sporcu triadı çıkmıştır. Kadın sporcu triadı (üçleme); düşük enerji alımı, amenore ve düşük kemik mineral yoğunluğu olmak üzere üç tane farklı ama birbiriyle bağlantılı durumdan meydana gelmektedir. Düşük kullanılabilir enerji, üreme ve kemik sağlığı hususunda bazı olumsuzluklara neden olan ana faktörlerdendir. Ayrıca erkek sporcularda da, kadın sporcu üçlemesine benzeyen düşük kullanılabilir enerji ve düşük kemik mineral yoğunluğu gözlemlenmiştir (Altundağ, Ö. Ö., & Payas, D. 2021).

Menstrüel Düzensizlik

Kadınlarda üremenin ana öğelerinden biri menstrüel döngüdür. 12-15 yaşlarında başlayarak yaklaşık 50 yaş civarında menopozla sona erer. Hipotalamus-hipofiz-over eksenini ve endojen hormonları arasında bulunan dengeyle ilgili olduğu için bu süreç değişebilir ve 21-40 gün süreyle tekrarlanır (Balkan Afb.). Hipotalamus-hipofiz-over eksenini değişik endojen ve eksojen etmenler etkileyebilir. Olağan koşullarda 2 ile 8 gün arasında süren bu döngü, 8 günden fazla devam eder ve 21 gün aradan az veya 40 gün aradan fazla sürüyorsa bu durum olağandışı kabul edilir ve regl düzensizliğinden bahsedilir. Obezite, yetersiz fiziksel etkinlik, sigara, alkol, stres gibi bazı faktörlerin menstruasyon düzensizliği ile bağlantılı olduğu saptanmıştır (Çolakoglu, F. F., Banu, C. A. N., & Ersöz, G., 2002).

Amenorenenin literatürde toplam nüfus yoğunluğuna kıyasla sporcularda daha çok ortaya çıktığı düşünülmektedir. Ancak amenorene gibi menstrüel düzensizlikler ailenin sağlık geçmişi, kalıtsal faktörler ve beden kitle indeksi gibi bazı faktörlere de bağlı olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır (Kendir, D., & Karabudak, E., 2019).

Düşük Kemik Mineral Yoğunluğu

Sporcuların kemik mineral yoğunluğu, beslenme düzeni, kalıtsal özellikleri ve enerji durumu diğer tüm çevresel etkenleri ortaya çıkarır. Bu sebeple kemik mineral yoğunluğu tek başına değerlendirilmemelidir. Kişinin zamanla mevcut potansiyel durumuyla beraber ortaya çıkan farklılıklarda her zaman göz önünde bulundurulmalıdır. Beslenme durumunun düzene girmesi düzenli menstrüel sürecin başlamasına, düzenli menstrüel döngü ve yeterli östrojen salınımı ise kemik mineral yoğunluğunun yükselmesine yardımcı olur (Sindel D, Gula G., 2015). Osteoporoz, kemik kütlesinin düşük olması ve kemik dokusunun kontrüksiyonunun değişmesiyle birlikte kemik yapısının kırılabilirliğinin ve kırık riskinin artmasıyla ortaya çıkan bir iskelet hastalığıdır. Osteoporoz kemik erimesi olarak bilinir. Dünyada osteoporoz olduğu düşünülen kişi sayısı yaklaşık 200 milyondur. Her 3 kadından ve 5 erkekte birinde osteoporoz riski olduğu düşünülmektedir. Fraktür oluşana kadar anlaşılmayan bir hastalıktır. Erken teşhis ile osteoporoz riskini azaltmak ya da önleme olasılığı yüksektir. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), osteoporozu Dual X-Işını absorpsiyometri (DXA) yöntemi ile yapılan ölçümleri esas göstererek tanımlamaktadır. Kemik mineral yoğunluğu (KMY) ölçüsü osteoporoz teşhisi koymada, hastaların takibinde ve fraktür olasılığını analiz etmede kullanılmaktadır (Akpolat Va., 2008).

MATERYAL VE YÖNTEM

Bu araştırmanın çalışma grubunu, Kırşehir ilinde bireysel, ikili ve takım sporlarında mücadele eden kadın sporcu üçlemesini tanımlamaya istekli 14 branştan oluşan yaklaşık 76 gönüllü aktif ve müsabık sporcu oluşturmuştur. Katılımcıların %100'ü kadındır. Çalışmaya katılan sporcuların eğitim düzeyi lisedir ve sporcular 3 yıldan fazla süredir aktif spor yapmaktadırlar. Katılımcıların yaş ortalamaları $X=16$ 'dır. Katılımcılara ilişkin kişisel veriler Tablo 1'de verilmiştir. Sporcuların kadın sporcu üçlemesine dair cevapları sözlü olarak alındığı

için, verilerin analizinde nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi ile birlikte sporcuların ifade ettikleri tanımlar analiz edilmiştir. Çalışmada analiz konusu olarak “kadın sporcu üçlemesi” kavramı alınmıştır.

Tablo 1. Sporcuların demografik bilgileri

BRANŞLAR		Kadın N	Branş Yüzdeleri %	Genel Branş Yüzdeleri %
BİREYSEL SPORLAR	Atletizm	5	27,77	23,68
	Okçuluk	2	11,11	
	Yüzme	5	27,77	
	Masa Tenisi	3	16,66	
	Badminton	3	16,66	
	Toplam	18	100	
MÜCADELE SPORLARI	Taekwondo	9	33,33	35,52
	Boks	7	25,92	
	Güreş	4	14,81	
	Muay Thai	4	14,81	
	Karate	3	11,11	
	Toplam	27	100	
TAKIM SPORLARI	Voleybol	10	32,25	40,78
	Basketbol	7	22,58	
	Futbol	6	19,35	
	Hentbol	8	25,80	
	Toplam	31	100	
TOPLAM		76		100

BULGULAR

Araştırmada elde edilen verilere göre sporcuların kadın sporcu üçlemesi kavramına ilişkin algıları Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Kadın sporcu üçlemesine ilişkin nitel cevaplar

Branş	k.s.ü. bilmek	k.s.ü. bilmemek	Ne biliyorsunuz
Futbol (n=6)	-	6	-
Hentbol (n=8)	1	7	1 kişi-üçleme
Masa Tenisi (n=3)	-	3	-
Yüzme (n=5)	4	1	4 kişi-üçleme
Basketbol (n=7)	-	7	3 kişi-hamilelik 1 kişi-regl
Muay thai (n=4)	-	4	1 kişi-regl
Boks (n=7)	-	7	1 kişi-kondisyon 1 kişi-kilo
Güreş (n=4)	-	4	1 kişi-kilo
Okçuluk (n=2)	-	2	-
Badminton (n=3)	-	3	-
Atletizm (n=5)	-	5	-
Voleybol (n=10)	-	10	-
Karate (n=3)	-	3	-
Taekwondo (n=9)	-	9	-

Tablo 2'ye göre kadın sporcu üçlemesinin ne olduğunu tam olarak bilen 5 sporcu vardır (%6,57). Geriye kalan 71 sporcudan; 8 tanesi yanlış (%10,52), 63 tanesi (%82,89) ise bilmiyorum cevabını vermiştir. Elde edilen nitel veriler sonucunda sporcuların kadın sporcu üçlemesi kavramını; üçleme (%6,57), hamilelik (%3,94), regl (%2,63), kilo (%2,63), kondisyon (%1,31) cevaplarını verdikleri görülmüştür. Ayrıca katılımcıların %82,89'u ise bu konuyu hiç bilmediklerini belirtmişlerdir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Sporcuların kadın sporcu üçlemesine dair verdiği cevaplar; üçleme, hamilelik, regl, kilo, kondisyondur. Ayrıca katılımcıların çoğu bu konuyu hiç bilmediklerini belirtmişlerdir. Kısaca sporcuların büyük bir kısmı kadın sporcu üçlemesinin anlamını bilmemektedir ve bu konuyla ilgili tahmin yürütememektedir.

Bulgular sonucunda düşük kilo ile yapılan spor branşlarında hem lisede hem de yetişkin elit ve rekreatif kadın sporcular için risk durumunun oluştuğu görülmüştür. Sporcularda regl düzensizlikleri ve fraktür sık görülmekte ve progesteron kullanımında yaygınlaştığı görülmüştür. Bu sonuçlara göre de kadın sporcu üçlemesi ile ilgili deneysel ve ileriye dönük çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Antrenör, sporcu ve velilerin kadın sporcu üçlemesine dair bilgilendirilmeli hatta eğitim almaları sağlanmalıdır. Kadın sporcu üçlemesinin herhangi bir ögesinin olumsuz belirtileri sporcularda görülmeden bu durumun oluşması engellenebilir (Güler, M. 2022).

Özdemir ve arkadaşlarının (2013) yaptıkları çalışma sonucunda; günümüzde kadın sporcularda görülen ve kadın sporcu üçlemesi olarak adlandırılan enerji eksikliği, regl düzensizlikleri ve kemik mineral yoğunluğunun azalmasından oluşan bir sağlık sorunudur. Genellikle bu sorunun başında altta yatan amaç kilo vermektir ve bu sorun hafife alınırsa anoreksiya nervoza ve bulimia nervoza gibi daha ciddi sorunlar ortaya çıkar. Yeme bozukluklarını genellikle adet düzensizliği ve amenore takip eder. Uzun süreli yeme bozuklukları ve amenore sonucunda premenopozal osteoporoz ve stres kırıkları gibi geri dönülemez bir sağlık problemi ortaya çıkar. Kadın atlet üçlüsünün insidansı tam olarak bilinmemektedir çünkü yeme bozuklukları sporcular tarafından sıklıkla reddedilmekte ve olası adet düzensizlikleri ve amenore performans için bir avantaj olarak algılanmaktadır. Kadın sporcu triadı atletik performans ve sağlık üzerinde olumsuz etkiye sahiptir, bu nedenle erken teşhis ve eğitim ile önlenmelidir. Antrenörler ve aileler, genç sporculara iyi beslenmenin potansiyeli yükselteceğini ve sağlıklı olmanın zayıf olmaktan daha iyi olduğunu açıklamaya odaklanır ve açıklamalıdır. (Şahin Özdemir, F. N., & Ersöza, G., 2013).

Kadın sporcu üçlemesi; düşük enerji yetmezliği, fonksiyonel hipotalamik amenore ve osteoporoz ile açıklanan bir durumdur. Kadınların spor hayatına daha aktif katılımıyla birlikte bu durumun görülme olasılığı artmıştır. Kadın sporcu triadı, detaylı öykü ve fiziksel muayeneler ile tanınabilir, gereken tedbirler alınabilir. Bu yazıda, Kadın sporcu üçlemesinin değişik klinik tespitleri sporculara ve sağlık çalışanlarına açıklanarak bu konuda farkındalık oluşturmak ve risklerin önlenmesi amaçlanmıştır (Ercan, S., 2017).

Kadınların spor yaşamına aktif katılımıyla beraber kadın sporcularda yetersiz enerji alımı, menstrual bozukluklar ve osteoporozla bağlı fraktür görülme ihtimali artmış ve bu durum dikkat çekmeye başlamıştır. Kadın Sporcu Üçlemesi olarak tanımlanan bu durum; yeme bozukluğu olsun ya da olmasın yetersiz enerji alımı, menstrual disfonksiyon ve düşük kemik mineral yoğunluğu bileşenlerinden oluşmaktadır. Bu çalışmada sporcuların %36,4'ünün yetersiz enerji aldığı, %16,9'unda yeme bozuklukları görüldüğü ve %27,3'ünde regl düzensizliği olduğu görülmüştür. Sporcularda düşük kemik mineral yoğunluğuna neden olabilecek risk faktörlerinden aşırı protein, yetersiz kalsiyum, magnezyum ve fosfor alımı tespit edilmiştir. Bütün bunlar incelendiğinde kadın sporcularda üçleme durumunun görülme olasılığının yüksek olduğu düşünülmektedir(Canbolat, E., & Çakiroğlu, F. P.)

Güney ve arkadaşlarının yaptığı çalışma sonucunda; yeme bozuklukları; anoreksiya nervoza, bulimiya nervoza, tıknircasına yeme bozukluğu ve tanımlanmamış yeme bozukluklarını içeren psikiyatrik hastalıkların içinde yer alan bir tanı grubudur. Çalışmaların çoğunda spor yapanlarda sedanter bireylere göre daha yoğun yeme bozukluğu ve beden algısı problemleri görülmüştür. Bu duruma kadınlarda erkeklerden daha fazla rastlanmaktadır. Spor dalları açısından bakıldığında ise estetik ve ağırlık sporlarında beslenme düzensizliğine daha sık rastlanmaktadır. Sporcularda beslenme bozukluğunun; fiziksel, biyokimyasal ve davranışsal bulgularına özellikle dikkat edilmeli ve saptamaya yönelik tahliller yapılmalıdır. Beslenme bozukluğu teşhisi koyulan sporcularda; düşük kullanılabilir enerji, kilo düşme, erken glikojen deposu boşalması, kemik mineral yoğunluğunun düşük olması, elektrolit anormallikleri ve su kaybına rastlanmaktadır. Elde edilen bu bulgular, sporcunun sağlığını ve performansını olumsuz etkiler. Erken tanı ve tedavi çok önemlidir, beslenme bozukluklarında önlenmelidir. Bu makalede, sporcularda görülen yeme bozukluklarının semptomları ve sonuçları ile ilgili güncel literatür değerlendirilmiş, erken teşhis, tedavi ve önlemeye yönelik öneriler sunulmuştur (Güney, M., & Ersoy, G., 2020).

Sporla ilişkili enerji eksikliği (RED-S), geçmiş yıllarda “atletik amenore” ve “kadın atlet üçlemesi” olarak adlandırılmış, zamanla kapsamının daha geniş olduğu anlaşılmıştır. Günümüzdeki verilere göre kullanılabilir enerjinin düşük olması, üreme sağlığını, kemik sağlığını, endokrin sistemi, metabolizmayı, kan dokusunu, büyüme – gelişmeyi, kardiyovasküler sistemini, psikolojik durumu, bağışıklığı ve spor performansını etkileyen bir sendrom ile sonuçlanmaktadır. Bu durumun tespit edilmesi için çağdaş araçlar geliştirilmektedir. Tedavi süreci sporcu, antrenör, farklı uzmanlık dallarından hekimler, diyetisyen ve psikologdan oluşan bir ekibin uzun süreli çalışmasını gerektirir, buna karşın RED-S'in yol açtığı tüm hasarlar tamamen geri dönüşümlü olmayabilir (Yargıç, M. P.)

Yeme bozuklukları ölüm riskinin yüksek olduğu klinik ruhsal bozukluklardır. Beslenme düzensizliğine, sedanter bireylere göre sporcularda daha fazla rastlanmaktadır. Beslenme düzensizliği gelişimi bakımından daha fazla risk altında olan spor dalları ise; sıklet sporları, estetik sporlar ve dayanıklılık sporlarıdır. Kadın

sporcularda beslenme düzensizlikleri, olağan dışı düşük kilo ve yetersiz beslenme sonucunda menstrüel düzenin bozulması ve kemik mineral yoğunluğunun düşük olması ile karakterize edilen kadın sporcu üçlemesi ile bağlantılıdır. Beslenme düzensizliği olan kadın sporcularda aşırı antrenman yapma sonucunda kadın sporcu üçlemesi parametreleriyle birlikte sürantrenman durumu da görülmektedir. Bunların sonucunda da performans olumsuz etkilenmektedir. Beslenme düzensizliğinin tanısının erken yapılması sporcunun kondisyonunun düşmesinin engellemekle beraber sağlık problemlerinin ortaya çıkmasını da geciktirir. Sporcu ve antrenörlere bu konuda eğitim verilmesi elzemdir. Sporcuya yeme bozukluğu teşhisi konulduğu durumlarda spor doktoru, sporcu diyetisyeni, psikoloğu ve antrenörden oluşan multidisipliner bir ekiple tedavi süreçleri planlanmalıdır. Bu derleme çalışması sporcularda beslenme düzensizliği yaygınlığını, tehlike altındaki branşları ve yeme bozukluğuna neden olan durumları incelemek ve bilgilendirmek amacıyla hazırlanmıştır (Kendir, D., & Karabudak, E., 2019).

Sonuç olarak bu araştırma yapılırken sporculara veriler toplandıktan sonra bu konu ile ilgili açıklamalı olarak bilgilendirme yapılmıştır. Fakat bu çalışmada görüldüğü üzere kadın sporcuların sağlıkları için bu kadar önemli olan bir konuyu bilmemelerinin büyük bir eksiklik olduğu düşünülmektedir. Kadın sporcuların bu konuda bilgilendirilmeleri için gerekli bilimsel çalışmalar, eğitimler ve seminerler yapılarak farkındalık oluşturmaları sağlanabilir.

KAYNAKLAR

- Ercan S. Kadın Sporcu Üçlemesine Güncel Yaklaşım. *Kocaeli Tıp Dergisi*. 2017;6(2):75-9.
- Şahin Özdemir Fn, Ersöza G. Kadın Sporcu Üçlemesi. *Türkiye Klinikleri Spor Bilimleri*. 2013;5(2).
- Arslan E. Kadın Sporcu Üçlemesi Nedir?
- Güler, M. (2022). Kadın Sporcu Üçlemesinde Son Durum Nedir? Sistemik Bir Derleme Çalışması. *Düzce Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 2(2), 88-99.
- Güney M, Ersoy G. Sporcularda Yeme Bozuklukları Semptomları, Tedavisi Ve Önlenmesi. *Spor Ve Rekreasyon Araştırmaları Dergisi*.2(1):44-56.
- Özdemir, G. (2010). Spor Dallarına Göre Beslenme. *Sporometre Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi*, 8(1), 1-6.
- Baykara, C., Cana, H., Sarıkabak, M., & Aydemir, U. (2019). Beslenme Ve Sporcu Beslenmesi. *Her Yönüyle Spor*, 65.
- Altundağ, Ö. Ö., & Payas, D. (2021). Özel Sporcu Grupları Ve Beslenme Önerileri. *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(2), 115-125.
- Balkan Afb, Adin Rm. Kadınlarda Adet Düzensizliğinin Fiziksel Aktivite Düzeyi, Yorgunluk, Yaşam Kalitesi, Duygu Durumu Ve Uyku Kalitesi Üzerine Etkilerinin İncelenmesi. *Hacettepe University Faculty Of Health Sciences Journal*.6(3):215-31.
- Çolakoğlu, F. F., Banu, C. A. N., & Ersöz, G. (2002). 2002–2003 Sezonu Deplasmanlı Türkiye Voleybol 1. Liginde Oynayan Bayan Sporcuların Menstrüel Durumlarının Değerlendirilmesi. *Gazi Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi*, 10(1), 51-64.
- Kendir, D., & Karabudak, E. (2019). Sporcularda Yeme Bozuklukları. *Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 4(1), 1-12
- Sindel D, Gula G. Osteoporozda Kemik Mineral Yoğunluğunun Değerlendirilmesi. *Turkish Journal Of Osteoporosis/Turk Osteoporoz Dergisi*. 2015;21(1).
- Akpolat Va. Osteoporoz Tanısında Kullanılan Kemik Mineral Yoğunluğu Ölçüm Yöntemleri. *Dicle Tıp Dergisi*. 2008;35(3):216-20.

Yargıç, M. P. Geçmişten Günümüze Sporda Göreceli Enerji Eksikliği. Fenerbahçe Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, 1(1), 24-32.

Canbolat, E., & Çakıroğlu, F. P. S-52 Kadın Üniversite Sporcularında Kadın Sporcu Triadına Yönelik Risk Faktörlerinin İncelenmesi.

PİLATESİN KADINLAR ÜZERİNDEKİ FİZİKSEL, FİZYOLOJİK VE PSİKOLOJİK ETKİLERİNİN İNCELENMESİ: BİR META ANALİZ ÇALIŞMASI

Şeyma AYDIN

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi

ORCID: 0009-0009-8913-9925

Sevde MAVİ VAR

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi

ORCID: 0000-0002-0767-0985

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, ulusal alanda pilatesin kadınlar üzerindeki fiziksel, fizyolojik ve psikolojik etkilerinin incelenmesi ile ilgili yapılan araştırmaları meta-analiz yöntemiyle incelemektir. Bu çalışma ulusal alan yazın ile sınırlandırılmış ve taramalar Ulusal Veri Tabanı, Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi, Google Akademik Ulusal Tez Merkezi kaynaklarından yapılmıştır. Pilatesle ilgili yapılan güncel çalışmalar incelendiğinde pilates egzersizlerinin kadınların fiziksel, fizyolojik ve psikolojik sağlıkları üzerine olumlu yönde etki ettiği, kor kas kuvvetini arttırabileceği, postür, vücut kompozisyonu, temel motorik özellikler, antropometrik özellikler, fiziksel uygunluk parametreleri, eklem mobilitesi ve fonksiyonel hareket üzerine olumlu katkılarının olduğu görülmektedir. Ayrıca pilates egzersizlerin kilo kontrolünü sağlayabildiği, vücut yağ yüzdesini düşürebileceği, fiziksel gelişimi sağlamada ve sağlıklı bünyeye sahip olmada yardımcı olabileceği, kadınlarda algılanan sağlık düzeyinde olumlu bir artış oluşturduğu görülmektedir. Bununla birlikte duygu durumu ve yaşam kalitesini geliştirme ve korumada etkili olabileceği, fiziksel aktivite düzeylerine ve bazı fiziksel uygunluk parametrelerine ve performansa olumlu etki edebileceği ifade edilmektedir. Pilatesin bu olumlu etkilerinden faydalanmak ve daha sağlıklı bir toplum için, her yaştan insanın ve özellikle kadınların teşvik edilmesi adına gerekli bilinçlendirmeler ve bilimsel araştırmalar yapılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Pilates, Kadın, Sağlık, Meta Analiz.

EXAMINATION OF THE PHYSICAL, PHYSIOLOGICAL AND PSYCHOLOGICAL EFFECTS OF PILATES ON WOMEN: A META ANALYSIS STUDY

ABSTRACT

The aim of this study is to analyze the studies on the physical, physiological and psychological effects of pilates on women in the national area, using the meta-analysis technique. This study was limited to the national literature and our searches were made from the National Database, National Academic Network and Information Center, Google Academic National Thesis Center. When the current studies on Pilates were examined, it was seen that pilates exercises have a positive effect on the physical, physiological and psychological health of women, can increase core muscle strength, and contribute positively to posture, body composition, basic motoric features, anthropometric features, physical fitness parameters, joint mobility and functional movement. In addition, it was seen that pilates exercises can provide weight control, reduce body fat

percentage, help in providing physical development and having a healthy body, and create a positive increase in the perceived health level of women. In addition, it was stated that it can be effective in improving and maintaining mood and quality of life, and may positively affect physical activity levels and some physical fitness parameters and performance. In order to benefit from these positive effects of Pilates and for a healthier society, necessary awareness raising and scientific research should be carried out in order to encourage people of all ages and especially women.

Key Words: Pilates, Women, Health, Meta Analysis.

GİRİŞ

Zihin ve beden bütünlüğünü korumayı hedefleyerek, esnekliği arttırmak kasları güçlendirmek, ve genel anlamda sağlıklı olabilmek adına Joseph H. Pilates tarafından geliştirilmiş bir egzersiz yöntemi olan pilates 19. yüzyıl sonlarında sağlıklı ve iyi olma durumu olarak ortaya çıkan bir kültürel devrim sonucu tanınmıştır. Avrupa’da ve devamında Almanya’da bir topluluk arasında gelişmiştir. Per Henrik Ling ve Friedrich Jahn etkisinde eski Yunan cimnastiği’nde revizyon yapılmış ve bu yeni yaklaşım için; Elsa Gindler, Leo Kofler, Hede Kallmeyer, Rudolf Laban, Joe Pilates, Bess Mensendieck gibi isimler vücut hareketleri için yeni prensipler üzerine çalışmalar yapmıştır. Egzersiz sırasındaki öz farkındalık üzerine yoğunlaşan isimlerden Joe Pilates, fiziksel çalışma ile zihinsel disiplini birbiri içinde harmanlamıştır.

Dansçılar ve antrenörlerin beyin, akıl, beden arasındaki ilişkiyi keşifleriyle birlikte Cohen, Alexander, Bartenieff ve Feldenkrais benzer ve büyük bir istekle; üyelerini bu duyarlılık ve içsel farkındalık konusunda eğitebilmek için bilgilerini paylaşp bu yaklaşıma destek verdiler. Bu kontrolün geliştirilebilmesi için bilinçli hareket üzerine yoğunlaştılar. Öz farkındalığı baz alan bu yaklaşımlar; vücut farkındalığında artış meydana getirerek ve kişinin kendi hareketlerinin ve davranışlarının sorumluluğunu alması adına atılan ciddi adımlar olacaktır. Bu hareket Akılcıl vücut çalışmasına ilham vermiş ve yalnızca Almanya’da, Avrupa’da büyük bir etkiye sahip olmamıştır. Kuzey Amerika’ya kadar ulaşmış ve dünya çapında bir değişime neden olmuştur. İnsanın köklü, kültürel değişimi ve kişinin bireysel sorumluluğunu alması 1960 yıllarında bir Amerikan rüyası haline geldi. J. Pilates ile ortağı ve eşi Clara’nın bu alandaki çalışmaları, doğru nefes alma, farkındalık, gövde kaslarının güçlendirilmesi, omurga düzgünlüğü konuları üzerine yoğunlaştılar. Çift New York’un sosyete ve sanatçıları etkilemeyi başardı bu kesimler pilatesi deneyimlemek istedi ve takipçisi oldular. J. Pilates 20. yüzyılın sonlarında bilim; motor kontrolü ve tedaviye yönelik egzersiz ve eğitimin önemi üzerine olan düşüncelerini topladı ve ortaya bugün ki halini çıkardı. (Baltacı, G., & Aytar, A. 2017). Popülaritesi yüksek bir egzersiz programı olan pilates, şiddeti düşük seri şeklinde yapılan bazı egzersizlerden oluşmaktadır. Bu metodu destekleyen isimler, modelin beden-zihin arasındaki bağlantıyı iyileştirdiğini söylerler. Pilates uygulayıcıları sözlü işaretler ve uyarılarla teknikleri öğretirler. Öncelikle “kor” bölgesi olan pelvik yapı, abdominal bölge, sırt alt kaslarını çalıştırmayı hedeflerler. Egzersizler sırasında vücudu bir yay gibi kullanır,

ağırlığı ise bir direnç olarak kullanırlar. (Özdemir, Ö. Ç., & Uysal, M. F. 2018). Tüm vücut hareketini, nefesi, dengeli kas gelişimini, konsantrasyonu, kontrolü, merkezlemeyi, kesinliği, ritmi yani akıcılık ilkelerini temel almış ve ülkemize bakıldığında 2000 yıllarının başında sınırlı sayıda spor merkezinde yer edinmiş pilates egzersizleri üç başlıca formla gruplandırılmıştır. Birinci formunda, 40 yüksek yüklemeli, swissball ve miniball araçlarıyla yerde mat denilen minder üzerinde yapılan egzersizlerden oluşan geleneksel pilates, ikincisi düşük ve yüksek yüklenmelerle, fitness üzerine kurulmuş, Reformer, Cadillac, Arm, Chair Wunda, Ped-a-Pull, Barrel, Magic Circle gibi gelişmiş cimmastiğe özel aletlerde yapılan egzersizler barındıran Pilates ve üçüncüsü spinal stabilite ve pilates metotlarını birleştiren, Craig Philips tarafından geliştirilmiş, rehabilitasyon ve sakatlıklardan korunmak amacıyla yapılan egzersizleri içeren Klinik Pilatesten oluşmaktadır (Karadenizli, Z. İ., & Kambur, B. 2016). Türkiye’de Pilatesin uygulanmasına yönelik gelişimi incelediğimizde bu metodunun yakın zamanlarda medyanın da desteği ile popüler hale geldiği gözlenmektedir. Popülerlik, merak, araştırma isteği sonucu antrenman biliminde de pilatese ilişkin çeşitli alanlarla ilişkili olan bilimsel araştırmaların yapıldığı tespit edilmiştir (Şimşek, D., & Katırcı, H. 2011). Pilates egzersizleri diğer dans ve aerobik egzersizlerle kıyaslandığında zorluk bakımından daha düşük seviyede bir egzersiz olmasına rağmen kontrole, konsantrasyona, akıcı hareket ritmine, odaklanmaya, kesinlik ve nefes kullanma tekniklerine bağlı olarak sağlıklı bir vücut için oldukça önemli olduğu görülmektedir (Öztürk, F. 2014). Günümüzde popüler sistem ve egzersizler içerisinde pilates metodu fiziksel aktivitenin önemine büyük katkı sağlamaktadır. (Karakas, M. M. 2017). Tüm dünyada ve ülkemizde, medya pilatesin gelişiminde çok etkili olmuş, birçok sanatçı ve sporunun pilates ile ilgili yaptıkları açıklamalar metodu popüler hâle getirmiştir. Yaşamın getirdiği strese karşı koyabilmek, fiziksel aktiviteyle kasların gücünü korumak, eklemlerin hareketliliğini arttırmak, sosyalleşmek, esnekliğini arttırmak, sakatlık riskini en aza indirmek ve sağlıklı geçirilecek bir yaşam için, pilates metodunu tercih edilmektedir (Gültekin, D., & İrez, G. B. 2016). Bu çalışmamızdaki amaç pilates egzersizlerine yönelik yapılmış araştırmaları meta-analiz yöntemi ile incelemektir.

YÖNTEM

Çalışmamızın amacı, Türkiye’de pilatesin kadınlar üzerindeki fiziksel, fizyolojik ve psikolojik etkilerinin incelenmesi konusunda yapılan çalışmalarını meta-analiz tekniği ile incelemektir. Meta-analiz tekniği belirlenmiş bir konu üzerine yapılmış ve birbirinden ayrı birden fazla araştırmanın sonuçlarını birleştirerek elde edilen neticelerin istatistiksel analizini ortaya koyma yöntemidir (Korkmaz ve Diken 2010). Araştırmamızda veriler literatür araştırma tekniği ile toplanmıştır. Çalışma Türkçe ulusal alan çalışmaları ile sınırlı tutulmuş, pilates, kadın anahtar kelimeleri seçilmiş Ulusal Veri Tabanı, Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi, Google Akademik Ulusal Tez Merkezi, makalelerdeki referanslar araştırılarak ulaşılmıştır. Doktora ve Yüksek Lisans tez çalışmaları, makaleler araştırmada incelenmiştir. 2022-2009 yılları arası yapılan çalışmalar günümüzden geçmişe sıralı olarak bulgular kısmındaki tabloda verilmiştir.

BULGULAR

Tablo 1. Ulusal düzeyde Pilatesin Kadınlar Üzerindeki Fiziksel, Fizyolojik ve Psikolojik Etkilerinin İncelenmesi konusunda yapılan araştırmaların meta analizi.

Yazar Adı	Yayın Yılı	Çalışmanın Adı	Çalışmanın Türü
Başkan, A. ve Erdoğanoğlu, Y.	2022	Düzenli Aletli Pilates Egzersizi Yapan Kadınlarda Kor Kaslarının Kuvvet ve Endüransı ile Üst Ekstremité Dinamik Dengesi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	Makale
Kadı M., Aydoğmuş M., Kayışoğlu N.	2022	Sedanter Ev Kadınlarında Pilates Egzersizlerinin Antropometrik Özelliklere Etkisinin İncelenmesi	Makale
Ünver G.	2021	Mat Pilatesi ile Aletli Pilatesin Kadınlarda Bazı Fiziksel Uygunluk Parametreleri, Postür, Eklem Mobilitesi ve Fonksiyonel Hareket Analizine Etkilerinin İncelenmesi	Doktora Tezi
Aydemir, İ. ve Dağ, R.	2021	Düzenli Pilates Egzersizlerinin Sedanter Kadınlarda Biyomotor ve Fizyolojik Parametreler Üzerine Etkisi	Makale
Aka, H., İbiş, S., Arıcı, R.	2020	Kadınlara Uygulanan 8 Haftalık Reformer Pilates Egzersizlerinin Vücut Kompozisyonuna ve Bazı Fiziksel Uygunluk Parametrelerine Etkisi	Makale
Sarıdede, Ö.	2019	Pilates Egzersizinin Sedanter İnsanlar Üzerindeki Etkileri	Yüksek lisans Tezi
Aksu, S. ve Bağış, Y.	2019	Sedanter Kadınlara Uygulanan Pilates Egzersizlerinin Fiziksel Uygunluk Özelliklerine Etkisi	Makale

Hınçal, S.	2019	Pilates Mat Egzersizlerinin Orta Yaş Kadınlarda Algılanan Sağlık Düzeyi, Esneklik ve Beden Kütle İndeksi Üzerine Etkisinin İncelenmesi	Yüksek lisans Tezi
Ateş, B., ve Öztürk, M.	2019	Düzenli Pilates Egzersizi Yapan Kadınlar İle Sedanter Kadınlarda Y Denge Testi Performansının Karşılaştırılması	Makale
Bulguroğlu, H.A.	2019	Gebelikte Pilates Eğitiminin Etkilerinin İncelenmesi	Doktora
Kalkan, B.	2019	Sağlıklı Kadınlarda Tüm Vücut Vibrasyon Eğitimi ve Pilates Egzersizlerinin Fiziksel Uygunluk, Yorgunluk ve Fiziksel Benlik Algısı Üzerindeki Etkilerinin Karşılaştırılması	Yüksek lisans Tezi
Doğan, E.	2018	Tae-Bo ve Pilates Egzersizlerinin Fiziksel Uygunluk Parametrelerine Etkisi	Yüksek lisans Tezi
Saltan, A.	2018	Kadınlarda Pilates Temelli Egzersizin Postür, Yaşam Kalitesi, Depresyon Belirtileri ve Ağrı Üzerine Etkisinin Araştırılması	Makale
Demir C. ve Çilli M.	2017	12 Haftalık Pilates Mat Egzersizinin 14-15 Yaş Voleybol Kız Öğrencilerinin Bazı Biyomotor Özellikler ve Teknik Performans Üzerine Etkilerinin İncelenmesi	Makale
Karakaş, M.	2017	30-60 Yaş Arası Sedanter Bayanlarda Aletli Pilates Hareketlerinin Eklem Hareket Genişliğine Ve Bazı Esneklik Parametreleri Üzerine Etkisinin	Yüksek lisans Tezi

Uzun, M.	2017	İncelenmesi Omuz-Boyun Postür Problemi Olan Yetişkin Hastalarda Klinik Pilates Egzersizlerinin Postüre Etkisinin Belirlenmesi	Yüksek lisans Tezi
Karadenizli, Z. ve Kambur, B.	2016	Pilates Reformer Egzersizlerinin Sedanter Kadınlarda Uyluk Çevresi ve Hamstring Esnekliğine Etkisi	Makale
Gültekin, D., ve GB İrez,	2016	Aero-Pilates Çalışmasının Üniversite Öğrencilerinin Bazı Fiziksel Uygunluk Değerleri Üzerine Etkisi	Makale
Uysal, M.	2016	Postmenopozal Kadınlarda Pilates Egzersizlerinin Pelvik Taban, Denge, Postür ve Yaşam Kalitesi Üzerine Etkisi	Doktora
Katayıcı, N., Düger, T., Ünal, E.	2014	Sağlıklı Bireylerde Klinik Pilates Egzersizlerinin Fiziksel Uygunluk Üzerine Etkisi	Makale
Öztürk, F.	2014	Sedanter Bayanlarda Sekiz Haftalık Step Aerobik ve Pilates Egzersizinin Yapısal Biomotorik ve Psikolojik Özellikler Üzerine Etkilerinin İncelenmesi	Yüksek lisans Tezi
Yararbaş, M.	2013	Orta Yaş Kadınlarda 8 Hafta Uygulanan Pilates Egzersizlerinin Antropometrik Özelliklerine ve Beden Algısına Etkilerinin Araştırılması	Yüksek lisans Tezi
Yıldırım, D.	2022	Kardiyo-Pilates Egzersizlerinin Masa Başı Çalışan Bireylerde Bazı Fiziksel Uygunluk Unsurları, Fiziksel Aktivite Düzeyi, Yaşam Kalitesi, İş	Doktora tezi

		Doyumu ve Mutluluk Üzerine Etkisi	
Abanoz, E.	2010	Orta Yaş Sedanter Obez Bayanlarda Pilates Egzersizlerinin Etkileri	Yüksek Lisans Tezi
Liman, N. ve Atalay Güzel., N.	2009	Aerobik-Step ve Pilates Egzersizlerinin Kuvvet, Esneklik, Anaerobik Güç, Denge ve Vücut Kompozisyonuna Etkisi	Makale

Tablo 1 incelendiğinde ulusal alan yazında pilates anahtar kelimesiyle pilates üzerine yapılan çalışmalardan 25 tanesi incelenmiştir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Başkan, A.ve Erdoğanoglu, Y. (2022) yapmış oldukları araştırmada, aletli pilatesi düzenli şekilde yapan kadınların kor kası enduransı/kuvveti ile üst bölge ekstremite dinamik denge ilişkisi incelenmiştir. Çalışmada, katılımcıların üst ekstremitede Y denge ve sit-up testinin baskın taraftaki medial yön ve baskın olmayan taraftaki medial ve superolateral yöndeki değerlerinde orta düzeyde, pozitif anlamlı diyebileceğimiz bir ilişki bulunurken, kor kası enduransı ve üst bölge ekstremite dinamik denge arasında ilişki bulunmamıştır. Sonuca bakıldığında, düzenli aletli pilatesin etkisiyle kor kas kuvvetinin, üst ekstremite dengesini olumlu yönde etkilediği görülmüştür. Kadı M., Aydoğmuş M., Kayışoğlu N. (2022) yapmış oldukları araştırmada düzenli pilates yer mat egzersizlerinin hareketsiz, sedanter kadınların antropometrik özelliklerine etkisi incelenmiştir. Bacak, göğüs, kalça, bel, kol, çevrelerinde incelmeye görülmüştür. Vücut kitle indeksi, yağ yüzdesi ve kiloda düşüş görülmüştür. Sonuçların istatistiki açıdan anlamlı olduğu bulunmuştur. Kontrol grubu ise farklılık göstermemiştir. Ünver, G. (2021) yapmış olduğu araştırmada aletli pilates ve mat pilatesin kadınların bazı fiziksel uygunluk ölçümlerine, postürüne, eklem mobilitesi ile fonksiyonel hareketlerine etkisini incelenmeyi amaçlamıştır. Egzersiz programı sonunda mat pilatesi yapan grubun ve aletli pilates grubunun her ikisinde de vücut ağırlığı, vücut kitle indeksi, çevre, çap, deri altı yağ kalınlığı, vücut yağı, yağ dışı ağırlık, sıvı miktarı istatistiksel olarak anlamlı düzeyde azalmış iken kas kuvveti, kas dayanıklılığı, esneklik, bazı eklemlerin hareket açıklıkları, denge, postür, eklem mobilitesi, fonksiyonel hareket seviyesi ise istatistiksel olarak anlamlı düzeyde artmıştır. Korelasyon yöntemiyle yapılan analize göre mat pilatesi yapan grupta vücut kitle indeksi, vücut ağırlığı ve bazı çevre ölçüm sonuçları arasında istatistiki açıdan anlamlı ilişki bulunmuştur. Bu çalışmanın ışığında, kadınlarda mat pilatesi ve aletli pilates egzersizlerinin postür, fiziksel uygunluk parametreleri, eklem mobilitesi, fonksiyonel hareket üzerinde olumlu etkiler sağladığı sonucuna ulaşılmıştır. Aydemir, İ. ve Dağ, R. (2021) yapmış oldukları araştırmada programlı bir şekilde yapılan pilatesin hareketsiz kadınlarda fizyolojik ve

biyomotor değişkenlere olan etkisini incelemişlerdir. Bu çalışmayla, pilates egzersizlerinin hareketsiz kadınların vücut kitle indeksi, vücut ağırlığı, yağ kütle miktarı ve dinlenimdeki kalp vuruş sayısında anlamlı bir düşme oluşturduğu ortaya koyulmuş, esneklik de ise olumlu yönde artış meydana geldiği ortaya koyulmuştur.

Aka, H., İbiş, S., Arıcı, R. (2020) yapmış oldukları araştırmada hareketsiz kadınlara 2 ay boyunca (8 haftalık) yaptırılan (reformer) pilatesin seçilmiş fitness parametrelerine ve vücut kompozisyonuna etkisini incelemişlerdir. Yapılan istatistiksel analiz sonuçlarına göre ise 8 hafta yapılan reformer pilates egzersizleri çevre ölçümlerini (basen, bacak, göğüs, bel), vücut yağ yüzdesini, denge, esneklik, vücut yağ oranı, kuvveti anlamlı düzeyde geliştirmiştir. Sarıdede, Ö. (2019) yapmış olduğu araştırmada pilates egzersizlerine katılan bireylerin bu egzersizlere neden katıldıklarını incelemiş ve pilatesin bu kişiler üzerindeki etkilerini ölçmüş, cinsiyetler arasındaki farklılıkları tespit etmeye çalışmışlardır. Erkeklerin pilates egzersizine katılımı incelendiğinde, çoğunluk tercih ettiği için bu branşa katıldıkları sonucuna varılırken, kadınların pilatesi sevdiği için yaptıkları görülmüştür. Kadınların yaptığı pilates egzersizlerinin erkeklerin yaptığı egzersizlere göre daha fazla zihinsel yorgunluklarını azalttığı görülmüştür. Kadınların erkeklere göre, pilatesle ilgili düşüncesine bakıldığında pilatesin "Fiziksel gelişim ve sağlıklı bir bünyeye katkı sağladığı" yönündedir. 11-15 saat arası pilates yapan kişiler diğerleriyle kıyaslandığında sportif başarıyı yükseltmek için pilates yaptıkları sonucuna ulaşılmış, diğerlerine göre bu alanda kariyer yapma isteklerinin daha fazla olduğu saptanmıştır. Haftada 6 ila 10 pilates yapanların diğerlerine göre pilatese para kazanmak amacıyla katıldıkları sonucuna ulaşılmıştır. Aksu, S.ve Bağış, Y. (2019) yapmış oldukları araştırmada hareketsiz kadınlara uygulanan pilates antrenmanlarının fiziksel uygunluk parametrelerine etkisini incelemişlerdir. 6 hafta boyunca sedanter diye tanımlayacağımız kadınlara uygulanan pilates antrenmanının fiziksel uygunluklarına olumlu yönde etki ettiği gözlenmiştir. Hınçal, S. (2019) yapmış olduğu araştırmada 10 hafta süreyle uygulanan mat pilatesin orta yaş kadınlar grubunda, esneklik, sağlık düzeyi algısı ve beden kitle indeksi üzerine etkisinin incelemiştir. Deney grubunun iki test (ön testleri ve son testleri) arasında beden kitle indeksi değerlerinde istatistiksel bir anlamlılık görülmemiş, esneklik ve algılanan sağlıklı olma düzeyi değerlerinde istatistiksel bir anlamlılık görülmüştür. Bu çalışmada 10 hafta düzenli yapılan pilatesin, orta yaş diye sınıflandırılan kadınlarda ve esneklik değerlerinde ve algılanan sağlık düzeyinde olumlu yönde artış gösterdiği sonucuna varılmıştır. Ateş, B., ve Öztürk, M. (2019) yapmış oldukları araştırmada düzenli pilatese katılan kadınlarla, düzenli egzersiz yapmayan kadınların Y Denge Testi (YBT) sonuçlarının karşılaştırılıp incelenmesi amaçlanmıştır.

Sonuçlar incelendiğinde düzenli yapılan pilatesin kadınların dinamik postüralleri üzerinde olumlu sonuçları ortaya konulmuştur. Bulguroğlu, H.A. (2019) yaptığı bu araştırmada gebelik döneminde yapılan Pilates eğitiminin, denge, core stabilite, diastasis recti, ağrı, uyku ve yaşam kalitesi durumu, üzerindeki etkilerini incelemiştir. Pilates eğitimi sonrasında gebelerin core endurans, core stabilite ve dengelerinde gelişme izlenmiş olup, doğum korkusu, diastasis recti, ağrı, depresyon ve kaygı seviyelerinde azalma saptanmıştır. Yaşam

kalitelerinin ise korunduğu gözlemlenmiştir. Uyku kalitesi anlamında bir değişime rastlanmamıştır. Kontrol grubunda ise hiçbir değişime rastlanmamıştır. Bu sonuçlara göre, gebelere 8 hafta boyunca haftalık 2 defa yaptırılan pilatesin; core endurans, denge, core stabilite, ağrı, duygu durumu, yaşam kalitesini koruma, geliştirmede etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Kalkan, B. (2019) yapmış olduğu araştırmada pilatesin yorgunluk, fitness ve fiziksel benlik algıları üzerindeki etkileri ile sağlıklı kadınların vücut vibrasyonu eğitimi karşılaştırılmasını yapmıştır. Eğitim öncesi ve sonrasında değerlendirmeler yapılmış, corel endurans testlerinde, mekik koşusu testi sonu değerlerinde ve esneklik testi'nde pilates ve tvv gruplarında benzerlik, kontrol grubuyla kıyaslandığında olumlu ve anlamlı gelişme görülmüştür. Mekik Koşusu testi'nin mesafe parametresi, vücut kompozisyonu, yorgunluk şiddet ölçeği, fonksiyonel uzanma testi, fonksiyonel corel kuvvet, fiziksel algılama envanteri sonuçlarına bakıldığında TVV ve pilates grupları grup içi anlamlı değişimler görülmüş, kontrol grubunda ise fark bulunmamıştır. Sekiz hafta uygulanan Pilates ve TVV eğitimlerinin sonuçlarına göre, fonksiyonel kapasite testine göre corel kasların enduransı, esneklik ve yorgunluk eşiği üzerinde olumlu biçimde etki olduğu saptanmıştır. Doğan, E. (2018) yapmış olduğu araştırmada 8 haftalık, genç kadınlara yaptırılan tae-bo ve pilates egzersizlerinin fiziksel uygunluğa etkilerini incelemiş ve çalışmanın sonunda ise P+T grubunun vücut ağırlığında düşme tespit edilmiş, pilates ve pilates+taebo gruplarının dikey sıçrama ortalamalarında ve yağsız vücut ağırlığında ise anlamlı artış görülmüştür. Üç grubun da yağ ağırlığı, yağ yüzdesi ve 30m. sprint süresinde azalma ile birlikte mekik, esneklik, aerobik güç değerlerinde anlamlı artış, anaerobik güç ortalaması farkı ise anlamsızdır. P+T grubunda bel/kalça oranı ve bel çevresinde anlamlı azalma belirlenmiştir. Ekstensör ve fleksör kas kuvveti artışı P+T grubunda olumlu bulunmuş, Ekstensör ve fleksör sol hız ortalamalarındaki artış üç egzersiz grubunda da anlamlı çıkmıştır. Sağ fleksör ve ekstensör açılma hız ortalamaları P+T ve pilates gruplarında anlamlı artış göstermiştir.

Sol açılma hız ortalamalarında yalnızca P+T grubunda artış gözlenmiş olup 8 haftayı kapsayan tae-bo, pilates ve P+T uygulamalarının genç kadınlarda seçilmiş fiziksel uygunluk parametrelerinde pozitif ve olumlu yönde etki ettiği gözlenmiştir. Saltan, A. (2018) yapmış olduğu araştırmada kadınlarda uygulanan pilates temelli egzersiz uygulamalarının depresyon belirtileri, ağrı, postür, yaşam kalitesi, üzerindeki etkilerinin araştırılması amaçlamıştır. Grupta uygulama öncesinde ve sonrasındaki zamanlar arasında BKO, postür değerleri ve VKİ değerlerinde pozitif anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Demir C. ve Çilli M. (2017) yapmış oldukları bu araştırmada, genç voleybolcularda mat pilates egzersizlerinin sürat, dayanıklılık, patlayıcı kuvvet, güç, denge, esneklik, süratte devamlılık özellikleri ve tekniğe yönelik performansları üzerindeki etkileri incelenmiştir. Kontrol grubunda ki sporcuların kol hareketi sürati, el kavrama kuvveti, line drill, mekik koşusu, sağlık topu atma testlerinde olumlu yönde anlam taşıyan fark gözlenmiş, otur eriş, denge, omuz esnekliği, uzun atlama, dikey sıçrama aktif ve pasif haldeki bükülü kol ile asılma, 30 saniye (shuttle run) mekik testlerinde anlamlı bir farka rastlanmamıştır. Uygulama yapılan deney grubundaki voleybolcu sporcuların teknik performans ve

biyomotor özelliklerinin önve son test değerleri karşılaştırıldığında pozitif anlamlı farklılıklar görülmüştür. Teknik performanslarında ise kontrol grubu verilerinin hepsinde pozitif, anlamlı fark saptanmıştır. Karakaş, M. (2017) yapmış olduğu çalışmada sedanter ve 30-60 yaş arası bayanlarda aletli pilatesin seçilen esneklik parametreleri ve eklem hareket genişliğine etkisini incelenmiş, aletli pilatesin eklem hareket genişliği ve esneklik üzerine olumlu yönde artış gösterdiği belirlenmiştir. Uzun, M. (2017) bu çalışmada yetişkin ve boyun omuz, postür problemleri hastalarda klinik pilatesin postür sağlığı üzerine etkisini belirlemeyi hedeflemiş, uygulamalar sonlandırıldığında grup içinde yapılan karşılaştırmalarda klinik pilates uygulanan grup açısından anlamlı düzeyde fark bulmuştur. Gruplar arası bir karşılaştırma yapıldığında klinik pilates egzersizlerinin anlamlı sayılabilecek farkları tespit edilmiştir. Araştırmaya göre boyun-omuz postür problemleri tedavisinde klinik pilatesi egzersizlerinin bilinen klasik postürel egzersizlere göre daha etkili olduğu görülmüştür. Karadenizli, Z. ve Kambur, B. (2016) yapmış oldukları çalışmada, reformer pilates ile yapılan egzersizlerin ve uyluk arka grup kasları esnekliğine ve uyluk çevre ölçümüne olan etkileri ile ilişkileri incelemişlerdir.

Vücut ağırlığı, sol ve sağ uyluk çevresi, HL değerlerinde anlamlı fark tespit edilirken sol ve sağ uyluk çevresi ölçümü son test değerleri arasındaki pozitif ilişkiyi ortaya koymuşlardır. Her iki yön uyluk çevresi ile açısından ilişki saptanamamıştır. 8 hafta boyunca haftanın 3 günü uygulanan reformer egzersizlerinin, 25-40 yaşları arasında sedanter ve sağlıklı kadınlarda vücut ağırlığı ve uyluk çevresi değerlerinde azalma, uyluk hamstring esnekliğinde artış tespit edilmiştir. Gültekin, D., ve G.B. İrez, (2016) yapmış oldukları bu çalışmada üniversite öğrencilerine uygulanan aero-pilates çalışmalarının fiziksel uygunluk değerleri üzerine etkilerini incelemiş, ön ve son test ölçüm sonuçlarında, dengelerinde, esnekliklerinde, sırt ve bacak kuvvetlerinde, sağ-sol el ile kavrama kuvvetinde, vücut ağırlığı, vital kapasite, vücut yağ yüzdesinde, beden kitle indeksi değerleri'nde geçerli ve anlamlı farklılıklar görülmüştür. Kontrol grubunun ise (ön ve son test) ölçümlerinde esnekliklerinde yine anlamlı farklılıklar çıkmış, yağ yüzdesinde, vücut ağırlığında ve beden kitle indekslerinde anlamlı fark görülmüştür. 12 haftalık aero-pilatesin kadın üniversite öğrencilerinde pozitif etkileri saptanmıştır. Uysal, M. (2016) yapmış olduğu çalışmada kadınlarda menopoza sonrasında pilatesin pelvik tabanın kas kuvvetinde, denge ve postürdeki etkilerini incelemiştir. Grup içi ve gruplar arası karşılaştırmalar sonucunda egzersiz grubunda yaşam kalitesi, pelvik taban kas kuvveti, depresyon ölçümleri sonucunda anlamlı farklar belirlenmiştir. Postür ölçümlerinde gruplar arası fark görülmemiştir. Menopoza sonrasında kadın katılımcılara uygulanan pilatesin pelvik taban kas kuvvetlerinde, dengelerinde ve yaşam kalitelerinde, depresyon seviyelerinde iyileşme gerçekleştirdiği tespit edilmiştir. Katayıfçı, N., Düger, T., Ünal, E. (2014) çalışmalarında sağlıklı insanlarda klinik Pilatesin fiziksel uygunluğa etkisini araştırmışlardır. Pilates eğitimi sonrasında bakıldığında abdominal, triceps, yağ ölçüm oranı, deri kıvrımları, bel kalça oranları, bel çevresi ölçümü değerlerindeki değişim anlamlı bulunmuştur. Öztürk, F. (2014) yapmış olduğu çalışmada sekiz hafta uygulanan pilates ve step aerobik egzersizlerinin hareketsiz kadınların psikolojik, yapısal, motorik yapıları

üzerine etkisini incelemeyi amaçlamıştır. Pilates grubuna bakıldığında denge, esneklik, mekik, bacak kuvveti, genel fiziki yeterlilik, görünüş, kuvvetli olma, özgüven özellikleri arasında, ön testte ve son teste yapılan ölçümler arasında anlamlı bir farklılık gözlemlenmiştir. Step aerobik grubunda da anlamlı bir farklılığın olduğu gözlemlenmiştir. Çalışmalar öncesi ve sonrasında yapılan bu puanların istatistiksel anlamda anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır.

Buradan yola çıkarak step aerobik ve pilates çalışmalarında sekiz haftalık antrenmanların sedanter bayanlarda motorik, yapısal ve birtakım psikolojik özellikler üzerine olumlu etki ettiği, iki tür egzersizin sekiz haftada, gözlemlenmesi hedeflenen değişkenler üzerinde istatistiki anlamda benzerlik gösterdiği saptanmıştır. Yararbaş, M. (2013) yapmış olduğu çalışmada orta yaş grubunda yer alan kadınlara 8 hafta yaptırılan pilates egzersizlerinin beden algısı ve vücut kompozisyonuna etkisini belirlemeyi amaçlamıştır. Bu çalışmaların sonucunda katılımcıların vücut ağırlıkları, yağ oranları düzeyinde çok iyi seviyede azalma olduğu görülmüştür. Katılımcıların çevre ölçümlerinde, deri altı yağ değerlerinde önemli seviyede azalmalar tespit edilmiştir. Katılımcıların antropometrik genişlik ölçümleri değerlerinde önemli seviyede azalmaların meydana geldiği, ancak el bileği, dirsek, diz, ayak bileği, meta-carpal, meta-tarsal bölgeleri genişliklerinde anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Beden algılarında önemli bir değişiklik olmadığıda bulunmuştur. Bu egzersiz çalışmasının, orta yaşlı kadınlarda vücut kompozisyonunda olumlu ilişki, genişlik ölçümlerinde kısmi olumlu ilişki, beden algısı düzeyinde ise belirgin etki ortaya çıkmamıştır. Yıldırım, D. (2022) yapmış olduğu çalışmada masa başı çalışan kişilerde kardiyopilates egzersizlerinin, fiziksel aktivite düzeyi, seçilmiş iziksel uygunluk unsurları, yaşam kaliteleri, mutluluk ve iş doyumunu üzerindeki etkilerini incelemiştir. Sonuç olarak kardiyopilates egzersizlerinin 20-55 yaş arası sedanter kadınların fiziksel aktivite düzeylerine ve bazı fiziksel uygunluk parametrelerine olumlu etki ettiği görülmüştür. Abanoz, E. (2010) yapmış olduğu çalışmada orta yaş sedanter obez bayanlara 8 haftalık pilates egzersizi uygulatmış programının ağırlık değerleri ve fiziksel uygunluklarına etkisini incelemiştir. Çalışma sonucunda, katılımcıların ağırlık değerleri gerilemiş, vücut yağ yüzdesi düşmüş, vücut yağ ağırlığı azalmış, VKG değeri düşmüş, toplam kolestrol değerleri gerilemiş, LDL-K değerleri gerilemiş, Triglicerit değerleri düşmüş ve bel çevresi değerleri düşmüştür. Elde edilen bulgular ışığında pilates egzersizlerinin fiziksel uygunluk ve kan değerleri üzerinde olumlu gelişme sağladığı görülmüştür. Liman, N. ve Atalay Güzel., N. (2009) yapmış oldukları bu çalışmada step-aerobik ve pilatesin esneklik, anaerobik güç, kuvvet, vücut kompozisyonu, denge üzerindeki etkinliğini kıyaslamışlardır. Ön testte ve 8 haftanın sonundaki son testte deneklerin boy, kilo, bel/kalça oranları, vücut yağ yüzdeleri, bacak kuvveti, güç, esneklik, denge skorları alınmıştır, antrenmanların ikisinde de fizyolojik ve fiziksel parametrelerde anlamlı farklılıklar ortaya çıkmıştır. Step-aerobik çalışması pilates ile kıyaslandığında vücut ağırlığı ve yağ yüzdelerinde anlamlı sayılabilecek bir azalma sağladığı, pilatesin ise esneklik ve denge değerlerinde anlamlı artışlar sağladığı görülmüştür.

SONUÇ

Yapılan araştırmalar sonucunda, pilates egzersizlerinin kadınların Fiziksel, Fizyolojik ve Psikolojik sağlıkları üzerine olumlu yönde etki ettiği, kor kas kuvvetini arttırılabileceği, postür, vücut kompozisyonu, temel motorik özellikler, antropometrik özellikler, fiziksel uygunluk parametreleri, eklem mobilitesi, fonksiyonel hareket üzerine olumlu katkılarının olabileceği, kilo düşürmeyi hızlandırabileceği, biyomotor ve fizyolojik parametrelere pozitif etkilerinin olabileceğini, egzersizlerin vücut yağ yüzdesini düşürebileceği, çevre ölçümlerini düşürebileceği, fiziksel gelişim-sağlıklı bünyeye sahip olmada yardımcı olabileceği, kadınlarda algılanan sağlık düzeyinde olumlu bir artış gösterebileceği, duygu durumları ve yaşam kalitelerini geliştirme ve koruma konusunda etkili olabileceği, fiziksel aktivite düzeylerine ve bazı fiziksel uygunluk parametrelerine olumlu etki edebileceği, performansla olumlu etki edebileceği görülmüştür. Toplumun her kesiminden, her yaştan ve cinsiyetten kadınların pilates egzersizlerini fiziksel aktiviteleri ve spor programlarına dahil etmelerinin sağlık açısından olumlu olacağı düşünölmektedir.

KAYNAKÇA

- Abanoz, E. I. (2011). Orta Yaş Sedarter Obez Bayanlarda Pilates Egzersizlerinin Etkileri (Master's Thesis, Niğe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Aydemir, İ., & Reyhan, D. A. Ğ. (2021). Düzenli Pilates Egzersizlerinin Sedarter Kadınlarda Biyomotor ve Fizyolojik Parametreler Üzerine Etkisi. Spor Eğitim Dergisi, 5(3), 70-78.
- Bahar, A. T. E. ř., & Öztürk, M. (2019). Düzenli Pilates Egzersizi Yapan Kadınlar ile Sedarter Kadınlarda Y Denge Testi Performansının Karşılaştırılması. Ege Tıp Bilimleri Dergisi, 2(1), 2-7.
- Baltacı, G., & Aytar, A. (2017). Pilates–Eğitmenler İçin El Kitabı.
- Başkan, A., & Erdoğanoğlu, Y. (2023). Düzenli Aletli Pilates Egzersizi Yapan Kadınlarda Kor Kaslarının Kuvvet ve Enduransı ile Üst Ekstremitte Dinamik Dengesi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. 10. International Gevher Nesibe Medical Sciences Conference.
- Bulguroğlu, H.A. 2019. Gebelikte Pilates Eğitiminin Etkilerinin İncelenmesi. Azi Üniversitesi / Sağlık Bilimleri Enstitüsü / Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Ana Bilim Dalı Doğan, E. (2017). TAE-BO ve Pilates Egzersizlerinin Fiziksel Uygunluk Parametrelerine Etkisi (Master's Thesis, Sağlık Bilimleri Enstitüsü).
- Demir, İ. C., & ÇİLLİ, M. (2018). 12 Haftalık Pilates Mat Egzersizinin 14-15 Yaş Voleybol Kız Öğrencilerinin Bazı Biyomotor Özellikler ve Teknik Performans Üzerine Etkilerinin İncelenmesi. Online Türk Sağlık Bilimleri Dergisi, 3(1), 1-13.
- Gültekin, D., & İrez, G. B. (2016). Aero-Pilates Çalışmasının Üniversite Öğrencilerinin Bazı Fiziksel Uygunluk Değerleri Üzerine Etkisi. CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 11(2), 141-147
- Hasan, A. K. A., Serkan, İ. B. İ. ř., & ARICI, R. (2020). Kadınlara Uygulanan 8 Haftalık Reformer Pilates Egzersizlerinin Vücut Kompozisyonuna ve Bazı Fiziksel Uygunluk Parametrelerine Etkisi. Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, 5(4), 573-589.
- Hınçal, S. (2019). Pilates Mat Egzersizlerinin Orta Yaş Kadınlarda Algılanan Sağlık Düzeyi, Esneklik ve Beden Kütle İndeksi Üzerine Etkisinin İncelenmesi.
- Kadı, M.N., Aydoğmuş, M., & Kayışoğlu, N. B. (2022). Sedarter Ev Kadınlarında Pilates ve Mat Egzersizlerinin Antropometrik Özelliklere Etkisinin İncelenmesi. Journal Of Global Sport And Education Research, 5(2), 78-86.
- Karadenizli, Z. İ., & Kambur, B. (2016). Pilates Reformer Egzersizlerinin Sedarter Kadınlarda Uyluk Çevresi ve Hamstring Esnekliğine Etkisi ve Aralarındaki İlişkiler. İnönü Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 3(3), 48-62.

- Karakaş, M. M. (2017). 30-60 Yaş Arası Sedarer Bayanlarda Aletli Pilates Hareketlerinin Eklem Hareket Genişliğine ve Bazı Esneklik Parametreleri Üzerine Etkisinin İncelenmesi (Master's Thesis, Sağlık Bilimleri Enstitüsü).
- Kalkan, B. (2019). Sağlıklı Kadınlarda Tüm Vücut Vibrasyon Eğitimi ve Pilates Egzersizlerinin Fiziksel Uygunluk, Yorgunluk ve Fiziksel Benlik Algısı Üzerindeki Etkilerinin Karşılaştırılması (Master's Thesis, Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü).
- Katayıfçı, N., Düger, T., & Edibe, Ünal. (2014). Sağlıklı Bireylerde Klinik Pilates Egzersizlerinin Fiziksel Uygunluk Üzerine Etkisi. *Journal Of Exercise Therapy And Rehabilitation*, 1(1), 17-25.
- Korkmaz, Ö. T. (2010). Stereotipik Davranışların Azaltılmasında Kullanılan Yöntemlerin Etkililiği: Betimsel ve Meta Analizi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 11(02),1-12.
- Liman, N., & Güzel, N. A. (2008). Aerobik-Step ve Pilates Egzersizlerinin Kuvvet, Esneklik, Anaerobik Güç, Denge ve Vücut Kompozisyonuna Etkisi. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 13(4), 3-12.
- Özdemir, Ö. Ç., & Uysal, M. F. (2018). Postmenopozal Dönemde Pilates Egzersizlerinin Yaşam Kalitesi ve Depresyon Üzerine Etkisi. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, (1), 25-32
- Öztürk, F. (2014). Sedarer Bayanlarda Sekiz Haftalık Step-Aerobik ve Pilates Egzersizinin Yapısal Biomotorik ve Psikolojik Özellikler Üzerine Etkilerinin İncelenmesi (Master's Thesis, Sağlık Bilimleri Enstitüsü).
- Saltan, A. (2018). Kadınlarda Pilates Temelli Egzersizin Postür, Yaşam Kalitesi, Depresyon Belirtileri ve Ağrı Üzerine Etkisinin Araştırılması. *FÜ Sağ. Bil. Tıp. Dergisi*, 32(1), 31-36.
- Sarıdede, C.Ö. (2019). Pilates Egzersizinin Sedarer İnsanlar Üzerindeki Etkileri (Master's Thesis, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü).
- Senem, Aksu, & Bağış, Y.E. (2019). Sedarer Kadınlara Uygulanan Pilates Egzersizlerinin Fiziksel Uygunluk Özelliklerine Etkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 10(4), 413-417.
- Şimşek, D., & Katırcı, H. (2011). Pilates Egzersizlerinin Postural Stabilitate ve Spor Performansı Üzerine Etkileri: Sistematik Bir Literatür İncelemesi.
- Uysal, M. F. (2016). Postmenopozal Kadınlarda Pilates Egzersizlerinin Pelvik Taban, Denge, Postür ve Yaşam Kalitesi Üzerine Etkisi (Master's Thesis, Sağlık Bilimleri Enstitüsü).
- Uzun, M. (2017). Omuz-Boyun Postür Problemi Olan Yetişkin Hastalarda Klinik Pilates Egzersizlerinin Postüre Etkisinin Belirlenmesi (Master's Thesis, Hasan Kalyoncu Üniversitesi).
- Ünver, G. (2021). 'Mat Pilates ile Aletli Pilatesin Kadınlarda Bazı Fiziksel Uygunluk Parametreleri, Postür, Eklem Mobilitesi ve Fonksiyonel Hareket Analizine Etkilerinin İncelenmesi. *Ankara Üniversitesi/Sağlık Bilimleri Enstitüsü/Spor Bilimleri Ana Bilim Dalı*, <https://tez.yok.gov.tr/SayfasındanErişilmiştir>.
- Yararbaş, M. (2013). Orta Yaş Kadınlarda 8 Hafta Uygulanan Pilates Egzersizlerinin Antropometrik Özelliklerine ve Beden Algısına Etkilerinin Araştırılması (Master's Thesis, Sağlık Bilimleri Enstitüsü).
- Yıldırım, D. (2022). Kardiyo-Pilates Egzersizlerinin Masa Başlı Çalışan Bireylerde Bazı Fiziksel Uygunluk Unsurları, Fiziksel Aktivite Düzeyi, Yaşam Kalitesi, İş Doyumu ve Mutluluk Üzerine Etkisi. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi / Sağlık Bilimleri Enstitüsü / Beden Eğitimi ve Spor Ana Bilim Dalı / Beden Eğitimi ve Spor Bilim Dalı*

CRISPR/CAS – A NOVEL TOOL FOR GENOME EDITING**VIGNESH K**

Ph. D Scholar, Department of Plant Pathology, Faculty of Agriculture,
Annamalai University
ORCID: 0000-0003-4484-3862

LOKESH R

PG Scholar, Department of Plant Pathology, Faculty of Agriculture,
Annamalai University
ORCID: 0009-0003-6040-6758

SATHIYA ARAVINDAN V

PG Scholar, Department of Plant Pathology, Faculty of Agriculture,
Annamalai University.
ORCID: 0000-0002-8556-7801

AJAYDESOUZA

PG Scholar, Department of Plant Pathology, Faculty of Agriculture,
Annamalai University
ORCID: 0009-0006-8526-0742

SABARI GRISH P

PG Scholar, Department of Plant Pathology, Faculty of Agriculture,
Annamalai University
ORCID: 0003-2536-5416-3254

ABSTRACT

The CRISPR/Cas technology allows to generate organisms with desirable characteristics by introducing deletions/insertions into selected genome loci resulting in the knockout or modification of target genes. The use of the CRISPR/Cas 9 prokaryotic adaptive immune system has led to a breakthrough in targeted genome editing in eukaryotes. CRISPR/Cas is used in plant pathology to delete the nucleotide sequence of the plant which is susceptible to disease. Editing of plant genes involved in the defense response to pathogens increases plants resistance to bacteria and pathogenic fungi. Resistance to DNA and RNA containing viruses is usually provided by expression in transgenic plants of the Cas endonuclease gene and short guide RNAs (sgRNAs) targeting certain sites in the viral or the host plant genomes to ensure either direct cleavage of the viral genome or modification of the plant host genome in order to decrease the efficiency of virus replication.

Key Words: CRISPR/Cas, sgRNA, Virus

DAILY BEHAVIOR OF TIMOR RUSA (*CERVUS TIMORENSIS*) IN THE WAN ABDUL RACHMAN TAHURA PROVINCE LAMPUNG

PAULINUS ALVONZ SEDIK

Student of Forestry Departemen, Faculty of Agriculture, University of Lampung

AGUS SETIAWAN

Lecturer of Forestry Department, Faculty of Agriculture, University of Lampung

SUSNI HERWANTI

Lecturer of Forestry Department, Faculty of Agriculture, University of Lampung

BAINAH SARI DEWI

Lecturer of Forestry Department, Faculty of Agriculture, University of Lampung

ABSTRACT

Timor deer (*Cervus timorensis*) is one of Indonesia's endemic wildlife which is threatened with extinction. Ex situ conservation efforts are carried out in order to continue to support the development of Timor deer. Captive managers are expected to know the behavior of Timor deer well so they can manage them properly. Timor deer have different behaviors from other wild animals such as eating, resting, moving, sleeping, social and other behaviors. Seeing the declining development of the Timor deer, it is necessary to carry out ex situ conservation efforts such as captivity. The purpose of this study was to determine the daily behavior of Timor deer in captive Tahura WAR. This research was conducted in January-February 2023. Collecting data directly in the field using the scan sampling method on 4 individual Timor deer as objects. The results obtained from this study were a change in behavior, eating behavior was 35.15%, resting behavior was 23.63%, moving behavior was 33.88%, sleeping behavior was 4.07%, social behavior was 9.06%, playing alone behavior was 7.56%, and other behavior (grooming, defecation and urination) 5.73%.

Keywords: Captive, Daily Behavior, Timor Deer

1. INTRODUCTION

Behavior is a form of activity or habit caused by living things in response to a stimulus that occurs within themselves. Suhara (2010) explains that behavior is an action or action that affects the relationship between organisms and the environment as a result of stimuli created. Wildlife is an animal that lives in a natural ecosystem (Alikorda, 2000), while based on Law No. 5 of 1999 concerning KSDAHE, wildlife is a variety of animals that live both on land, water and air that have wild characteristics and live freely naturally or are kept by humans. Wildlife behavior is the habits carried out by wildlife in their daily activities, these behaviors include foraging behavior, making nests, social, interactions with other species, mating methods, active time and movement areas (Winarno, 2013).

Deer are one of the wild animals that live in the wild. Deer are part of Indonesia's biodiversity and are included in ruminant animals from the Artiodactyla nation, Cervidae tribe (Dewi., et al, 2019). Indonesia has four

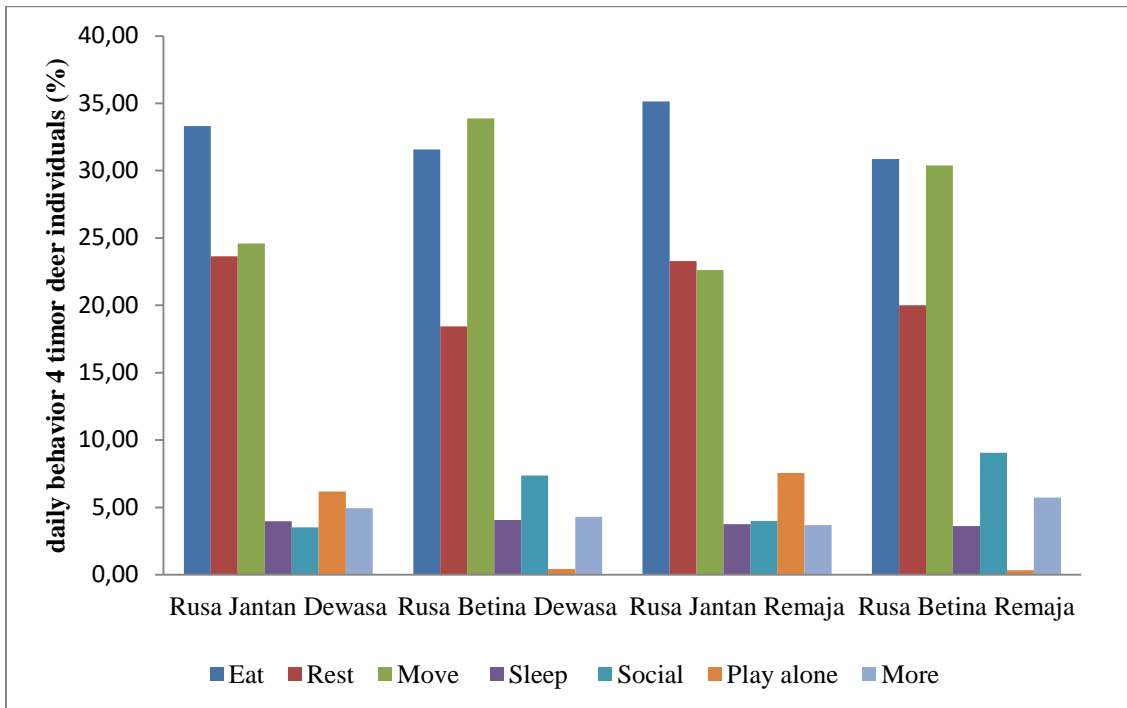
endemic deer species, namely, timor deer (*Cervus timorensis*), sambar deer (*Cervus unicolor*), bawean deer (*Axis khuli*) and deer (*Muntiacus muntjak*) (Maha et al., 2021). Timor deer (*Cervus timorensis*) is one of the four native deer species in Indonesia. This wildlife is experiencing a change in status from the total population of Indonesian timor deer is estimated to be less than 10,000 adult individuals, and has decreased by 10% of the existing population due to habitat loss and poaching (IUCN, 2015). Mubarak et al. (2021) explained that the spread of timor deer in Indonesia is almost comprehensive, this wildlife has a fast adjustment rate to survive. Timor deer is one type of deer that can adapt quickly outside its natural environment compared to other types of deer (Thohari et al., 2011).

Wan Abdul Rachman Forest Park Captivity is one of the timor deer captivity in Lampung Province. The captivity built is an effort to protect and breed existing timor deer. It also aims to increase the existing population and maintain and maintain genetic purity so as to anticipate extinction (Afzalani et al., 2008). The existence of this breeding is expected to be a medium for the process of education, research and knowledge for students, students and researchers (Sabar and Yusran, 2017). In supporting the development of good timor deer breeding, it is necessary to first know the characteristics and behavior of timor deer, so that managers can apply and support the development of deer in captivity (Maha et al., 2021). This effort was made to support

2. RESEARCH AND FIDINGS

Tahura WAR breeding has a large capacity, in addition to being a breeding ground for timor deer. This location also provides a recreation area for visitors who come. Tahura WAR deer breeding opened on December 12, 2012 with 24 deer, in 2018 the number of deer in this breeding reached 40 deer, this shows that the level of good breeding management affects the development of animals (Sofyan and Setiawan, 2018). The number of deer in this captivity has decreased in the 2018-2023 timeframe to 37 timor deer. In terms of existing developments, captive management is very influential on the existence of the deer animal itself.

Daily behavior is a series of activities carried out by animals in response to each stimulus that is generated. Utomo, (2022) explains that the daily behavior of wildlife is a form of physiological reflection by animals to the environment in response to any stimuli that exist. The resulting behavior can affect the presence of animals in the surrounding environment. Each species has a different behavior, which is influenced by various factors such as genetics, environment and human participation (Wirnano, 2018). Some types of wildlife have different daily behavioral systems in terms of responding to environmental changes that occur (Putra, 2016). Existing animal behavior can occur naturally by the physical environment or influenced by humans. Wildlife behavior that is often encountered such as eating, resting, sleeping, moving, social, playing alone and other behaviors. The following below is the daily behavior of timor deer can be seen in Figure 2

Daily behavior of 4 individual timor deer (*Cervus timorensis*) in captivity of Tahura WAR.

2.1. Feeding Behavior

Feeding behavior in animals begins with smelling food, picking it up, putting food in the mouth, chewing and swallowing it (Indryani et al., 2017). Wildlife need food to fulfill their energy needs and gain weight (Kastalani, 2013). Based on the results of research conducted in Tahura WAR timor deer breeding, it shows that adolescent male timor deer have a high level of feed consumption with a presentation of 35.15%, followed by adult male deer of 33.31%, adult females 31.57% and adolescent females 30.87%. The results of this presentation differ from the research of Sofyan and Setiawan (2018) with a feeding presentation of 55.55% by adult female deer.

Changes in differences in eating behavior in the graph above are influenced by factors of differences in observation time and also the effect of drop-in feeding. The eating behavior of timor deer in Tahura WAR captivity in 2023 was more decreased compared to 2018. This is influenced by feeding that is not routinely carried out, besides that the feed provided is not balanced with the number of deer available so that the deer's eating behavior is greatly reduced. Furthermore, Indrayanti et al (2017) explained that deer feed consumption needs a minimum of 5.8kg / head / day of fresh feed weight of 11.62kg / 2 heads / day. The provision of fresh feed in Tahura WAR captivity is 200 kg / day, which is not enough to meet the 37 existing timor deer. Deer eating behavior in 2018 was higher due to the provision of drop-in feed which was more optimal and regular so that deer could carry out good eating behavior.

2.2. Resting Behavior

Resting is one of the deer behaviors that many timor deer do in period II or during the day. Resting behavior is initiated by deer by lying down, sleeping and sitting. Deer perform resting behavior by taking shelter or

protection from the sun and to maintain body stability (Lay et al., 2022). The presentation results obtained in the field include adult male timor deer having 23.63% followed by juvenile male deer 23.30%, juvenile female deer 20.01% and adult female deer 18.43%. These results show a difference with research conducted by Sofyan and Setiawan (2018). Where the most resting behavior was carried out by adolescent female timor deer with a presentation of 33.68%.

The graph above shows the difference in resting levels of 4 individual timor deer, in 2023 resting behavior is lower than this is influenced by this drop feeding and also the feeding provided by visitors visiting the captivity. Low resting behavior is also influenced by deer interactions where deer are animals that live in groups. Aliansyah et al (2022), stated that deer perform resting activities in groups and also alone.

2.3. Moving Behavior

Moving behavior is a behavior that occurs in deer by moving from one place to another. According to Rahayu (2015) states that moving behavior is carried out by moving from an area covered with vegetation to other vegetation areas to find food, gather with other individuals or find a place to shelter. The presentation value of feeding behavior is highest by adult female deer with a value of 33.88%, followed by juvenile female deer 30.39%, adult male deer 24.59% and juvenile male deer 22.63%. The following is a presentation chart of the moving behavior of timor deer. This is different from research conducted by Sofyan and Setiawan (2018) with a presentation of moving behavior of 11.26% highest in adult male deer.

Based on the graph above, the moving behavior in 2023 is higher than in 2018. Moving behavior in 2023 adult female deer, overall these 4 individual deer do high moving. The cause of the high resting behavior of the timor deer in 2023 was due to the feeding done by the keeper 4 times a day. Wider breeding conditions make deer freely interact such as walking with groups, looking for additional food or looking for a place to rest. Nuraini et al (2018), explained that the behavior of moving is carried out by timor deer in addition to finding food, the behavior of moving timor deer also aims to mark its territory.

2.4. Sleeping Behavior

Sleeping behavior of timor deer in tahura war captivity can be obtained when the deer is in an unconscious state by lying down and followed by closing the eyes. The data obtained based on the research conducted obtained a female deer presentation of 4.07% and followed by adult males 3.97%, juvenile male deer 3.76% and juvenile female deer 3, 61%. This is different from the research of Sofyan and Setiawan (2018) that sleeping behavior is only carried out by adolescent male deer with a percentage of 0.2%. Sleeping behavior in these 4 individual timor deer did not experience significant differences, this was influenced by the weather conditions during the research in captivity which was rainy. So that it makes deer less active and prefer to rest or sleep. Weather factors in the breeding area affect the level of deer activity in Tahura WAR captivity.

The graph above shows the difference in sleeping behavior in timor deer. The sleeping behavior of the 4 individual timor deer in 2023 was influenced by weather factors that often rained, causing the environment around captivity to be cold, making the deer have less time to move. Resting behavior in 2018 was lower or only occurred in adult male deer from 4 individuals who were the object of observation. Sofyan and Setiawan (2018) explain that the lack of eating behavior is caused by drop-in feeding during the day. Feeding during the day causes deer to perform eating behavior where the time should be used for resting or sleeping is used for eating.

2.5. Social Behavior

Social behavior is behavior that arises because of the interactions that occur in an existing animal group. According to Jerianto et al (2018) social behavior is the behavior of deer by interacting with each other and these social relationships are in the form of female individuals with adolescents and male relationships with males such as walking in groups or fighting. high percentage by individual adolescent female deer, namely 9.06% followed by adult female deer individuals with a value of 7.37%, adolescent male deer 4.00% and adult male deer 3.52%. These results differ from the research of Sofyan and Setiawan (2018) where the highest social behavior was dominated by male deer, namely 1.04%.

The following graph above shows changes in the difference in social behavior of timor deer. The social behavior of the 4 individual timor deer in 2023 was higher. This is influenced by the existence of existing captivity, making deer live in groups and interact. Female timor deer have a higher presentation of social behavior. This is also supported by the opinion of Samsudewa and Susanti (2008), that timor deer generally live in groups and each group consists of 5-6 deer. The social behavior of timor deer in 2018 is classified as very low, this can be seen from the difference in the figure above that the percentage value of social behavior is only seen in adult male deer. The results are in accordance with the statement of Rumakar et al (2017), that the social behavior of timor deer is more dominated by adult timor deer, compared to juvenile timor deer.

2.6. Solo Play Behavior

Playing behavior alone is a behavior carried out by deer in a state of being alone or not in groups, this behavior is in the form of rubbing antlers on trees or other activities alone (Fredy et al., 2022). The highest presentation of timor deer behavior in adolescent male timor deer was 7.56% followed by adult male timor deer 6.18%, adult female deer 0.44% and adolescent female deer 0.32%. Furthermore, research by Sofyan and Setiawan (2018) shows that playing behavior alone is dominated by 1 individual, namely adult male deer with a percentage of 0.3%.

The following figure above shows the difference in the behavior of playing alone 4 individual timor deer. Differences in self-playing behavior of 4 individual timor deer. In general, it is very different. The behavior of playing alone timor deer in 2023 was dominated by adolescent male deer and followed by adult males. This

result is also in accordance with the statement of Sofyan and Setiawan (2018), that playing behavior occurs in male deer, this behavior is shown by goring trees, wallowing or prancing. Furthermore, explained by Aliansyah et al (2022), that playing behavior itself is dominated by male deer, this can be seen as deer wallowing, prancing and goring trees as a marker of their territory.

2.7. Other Behaviors.

According to Frida et al. (2005) eliminative behavior includes defecation and urination activities. Defecation is the removal of digestive waste in the form of feces, while urination is an activity by disposing of metabolic waste in the form of liquid (urine). Data on the percentage of other behaviors in the 4 individual timor deer were dominated by individual adolescent females 5.73% followed by adult males 4.90%, adult females 4.30% and adolescent males 3.68%. The results of this observation show that the level of other behavior of adolescent female deer is higher. This is different from the results of research by Sofyan and Setiawan (2018) which states that other behavior is dominated by male deer by 2.45%.

The graph above explains the differences in other behaviors (grooming, defecation and urination) of 4 individual timor deer in Tahura WAR captivity. Other behaviors observed in 2023 include grooming defecation and urination, based on the presentation of other behaviors dominated by juvenile female deer. Other behaviors that were directly observed were defecation and urination, this was obtained during observation. Defecation and urination behavior is a deer behavior that is carried out to remove the remaining digestion and metabolism from the body in the form of feces (solid) and urine (liquid), during observations it was found that adult female deer performed more defecation and urination behavior. Fernando (2019), that defecation behavior occurs due to the accumulation of eating behavior carried out by deer in general and this defecation behavior is usually accompanied directly by urination behavior.

3. CONCLUSION

Perilaku harian rusa timor dari ke 4 individu berbeda pada rusa jantan remaja dengan presentasi 35,15%, Perilaku istirahat didominasi oleh rusa jantan dewasa dengan presentasi 23,63%, Perilaku berpindah pada sebesar 33,88 didominasi rusa jantan remaja, Perilaku tidur sebesar 4.07% oleh individu betina dewasa, Perilaku sosial tertinggi pada rusa betina remaja 9,06%. Perilaku bermain sendiri sebesar 7,56% oleh rusa jantan remaja, Perilaku lainnya pada tahun 2023 (grooming, defekasi dan urinasi) didominasi oleh rusa betina remaja sebesar 5,69%.

SOURCE

Afzalani, R.A., Muthalib, Musnandar, E. 2008. Food preferences, feeding behavior and nutritional requirements of sambar deer (*Cervus unicolor*) in captive breeding in Jambi Province. *Media Pattern*. 31(2): 114-121
Aliansyah, F., Fauzi, F., Madiyawati, M., Rizal, M., and Luhan, G. 2022. Daily activities of sambar deer (*Cervus unicolor*) in Nanga bulik deer breeding in Lamandau Regency. *Journal of Tropical Forest* 10 (3).
Alikodra, H.S. 2002. *Wildlife Management*. Volume 1. Bogor: Publisher Foundation. Faculty of Forestry IPB.
Arief, A. 2001. *Forest and Forestry*. Book. Kanisius. Jakarta. 179 pp.

- Dewi, B.S., Kamaluddin, A., Gdemakarti, Y. 2019. Community perceptions of deer (*Cervus sp*) breeding development in Bandar Lampung City. *Journal of Sylva Lestari*. 7(2): 244-254
- Fernando, A. 2019. Behavior of spotted deer (*Axis Axis erxl 1788*) in the captivity of padang Pariamanan regent's office, West Sumatra [Thesis].
- Indriyani, S. Dewi, B.S., Masruri, N.W. 2017. Analysis of Drop In Feed Preference of Sambar Deer (*Cervus unicolor*) and Total Deer (*Axis axis*) in Captivity of PT. Gunung Madu Plantations Central Lampung. *Journal of Sylva Lestari*. 5(3): 22-29
- IUCN, 2015 International Union for Conservation of Nature and Natural Reserves. 2015. The Redlist of Threatened Species. <http://www.Iucnredlist.org>. accessed October 8, 2017.
- Kastalani, 2013. Effect of feeding field grass and lamtoro gung leaves on body weight gain and final body weight of male local rabbits. *Journal of Tropical Animal Science*. 2(1):2301-7783.
- Madja, T.J., Johan, F., Koibur, Pattiselanno, F., 2018. Social Behavior of Timor Deer (*Cervus Timorensis*) in Bumi Marina Captivity, Manokwari. *Journal of Tropical Livestock and Veterinary Sciences*. 51-55.
- Maha, T.I., Rizky, Y., Manafe, Filphina. 2021. Morphology of timor deer (*Cervus timorensis*) with ex situ rearing in Kupang city. *Journal of Acta Veterinaria Indomesiana* (1) 9.
- Mubarak, S., Arlita, T., Rahmi, E. 2021. Study of the welfare level of sambar deer (*Cervus unicolor*) in Sibreh Deer Park, Aceh Besar. *Scientific Journal of Agriculture Students*. 6 (4): 783-800.
- Nuraini, R., D. Samsudewa and S. Sutiyono. 2018. The Effect of the Number of Timor Deer (*Rusa timorensis*) Studs Per Cage on Behavioral Display. In *Proceedings of the National Seminar on Livestock Awakening III: "Downstreaming Livestock Technology in the Era of the Industrial Revolution 4.0"*. Semarang. May 3, 2018. Page 17-21.
- Putra, D. W. 2016. Daily Behavior of Timor Deer (*Cervus timorensis*) in Green Valley Animal Park Bandar Lampung. Thesis. University of Lampung. Bandar Lampung. 46 p.
- Lay, Y. V., Kaho, R. L. M., Kaho, R. B., L., P., N. 2022. Daily behavior of timor deer (*Cervus timorensis*) at Bu'at Research Station, South Mollo sub-district, South Central Timor District, East Nusa Tenggara Province. *Journal of Wana Lestari* 6(1). 113-120
- Rumakar, S., Puttileihalat, M.M.S., Tuhumury. 2019. Population and habitat of timor deer (*Cervus timorensis*). *Journal of Forestry Research*. 13(1): 40-56.
- Sabar, A., and Yusran, Y. 2017. Management policy analysis

WELFARE LEVEL OF TIMOR'S DEER (*CERVUS TIMORENSIS*) IN ANIMAL PARK, TOURIST PARK LEMBAH HIJAU BANDAR LAMPUNG CITY

YESSICA MAYLIANI SITINJAK

Student of Forestry Department , Faculty of Agriculture, University of Lampung,

AGUS SETIAWAN

Lecturer of the Department of Forestry, Faculty of Agriculture, University of Lampung

ELLY LESTARI RUSTIATI

Lecturer of the Department of Biology, Faculty of Mathematics and Natural Sciences University of Lampung

BAINAH SARI DEWI

Lecturer of the Department of Forestry, Faculty of Agriculture, University of Lampung

ABSTRACT

The Timor deer (*Cervus timorensis*) is a protected animal because its presence in nature is decreasing, so conservation efforts are needed to save the Timor deer from extinction. animal park, tourism park Lembah Hijau is one of the ex-situ conservation areas which has the aim of preserving the Timor deer outside its natural habitat. Ex-situ conservation efforts must pay attention to the five principles of the level of animal welfare. The purpose of this study was to analyze the level of Timor deer welfare management at TSLH. This research was conducted at the animal park, tourist park, Lembah Hijau Bandar Lampung and was carried out from November 2022-March 2023. The methods used were direct observation and interviews using questionnaires. Data analysis used is descriptive analysis. The results of the observation stated that the achievement of the implementation of Timor deer welfare in TSLH had an average score on the free aspect of hunger and thirst 3.4, the free aspect of environmental discomfort 3.7, the free aspect of disease and injury 3.1, the free aspect for showing natural behavior 3.6, and aspects free from fear and depression 3.7. Timor deer management in TSLH is good based on 5 aspects, but the level of welfare in TSLH is still in the sufficient category so that improvements are still needed.

Keywords: Timor deer, Welfare level, Lembah Hijau, Conservation ex-site

1. INTRODUCTION

Indonesia has a high wealth of flora and fauna, one of which is the existence of fauna, namely deer which can be found in various regions in Indonesia. Indonesia has four types of protected deer including sambar deer, spotted deer, Bawean deer and Timor deer. The Timor deer (*Cervus timorensis*) is a protected animal because its presence in nature is decreasing, so conservation efforts are needed to save the Timor deer from extinction (Garsetiasih, 2002).

The deer population continues to decline in its natural habitat which can be preserved by means of ex-situ conservation (Xavier *et al.*, 2018). Bandar Lampung animal park, tourism park , is a conservation area with the aim of breeding animals outside their natural habitat (ex-situ), and there are various types of animals that are

bred, one of which is the Timor deer. Ex- situ conservation management activities, the most important thing that must be considered is the level of welfare of the animals being held as captives, the aim is to become evaluation material for conservation organizations in managing animals outside their habitat (Sari *et al.*, 2021). Alfasifa and Dewi (2019) that efforts to conserve animals in the animal park, tourism park Lembah Hijau are quite good, but further research needs to be carried out to provide additional information in management efforts including the level of animal welfare to the management of the animal park, tourism park Lembah Hijau. To measure the level of welfare of animals with the 5 principles of animal welfare in P.9/IV-SET/2011 Article 1 Paragraph 2, they are animals free from hunger and thirst, animals free from environmental discomfort, animals free from pain, injuries and diseases, animals are free from fear and pressure, and animals are free to behave naturally. The benefits obtained are to provide information about the welfare level of the Timor deer in animal park, tourism park, Lembah Hijau Bandar Lampung City and the results of this welfare level can be used as supporting data for the management of animal park, tourism park, Lembah Hijau Bandar Lampung City in fulfillment of Timor deer welfare.

2. RESEARCH AND FINDINGS

2.1. Free Aspect of Hunger and Thirst

An important aspect in captive breeding is the provision of food and drink for the continuity of animal life so that it is free from hunger and thirst.

Table 2.1. Assessment of free aspects of hunger and thirst in timor deer

No	Assessment Aspects	Score
1	Availability of feed	4
2	Availability of clean water for Timor deer to drink	4
3	Availability of good quality feed	3
4	Availability of supplements (vitamins and minerals)	3
5	Availability of fodder for Timor deer in gestation	3
	Total Score	17
	Average Score	3,4

The Timor deer is an animal whose staple food is forage in the form of grass and leaves (Sihobing *et al.*, 2018). Feeding the Timor deer at the Lembah Hijau animal park is in the form of drop-in feed, which is additional feed obtained from outside the captivity area. This is due to the lack of availability of feed in the form of vegetation in the demonstration cage area. The application of the free aspect of hunger and thirst is considered quite good, along with the feeding time 2 times a day.

Semiadi and Nugraha (2004) stated that young tropical deer (<2 years) consumed 2.2-3.8 kg/day of fresh forage, adult/old deer consumed 2.2-4.3 kg/day. Timor deer in the Lembah Hijau animal park consumes ± 30 kg/day of fresh forage which is given to 10 adult/old Timor deer and 2 young Timor deer with additional feed

of agricultural waste in the form of corn cobs and bananas of ± 500 gr/7 days. the quantity of feed for Timor deer given at the animal park, Lembah Hijau can meet the minimum daily amount of feed with an average minimum amount of feed of 2.6 kg/head/day. However, the quantity of feed given to deer during gestation is still not good. This is because the amount of feed given to the deer during its gestation period is the same as the amount of feed for other Timor deer (Nuriman, pers.comm). The quality of the grass given to Timor deer is still fresh and green, because the feed is taken directly from the grass fields by the keeper.

The drinking water tank is at the end of the cage with a size of 3x2x0.5m which can hold $\pm 3m^3$ (3000 liters) of clean water. Based on direct observation, it was found that drinking water tanks were cleaned once in 2 weeks. The availability of clean water in the Timor deer demonstration enclosure is obtained from wells in the vicinity of the Lembah Hijau animal park which is piped into the demonstration enclosure. Semiadi and Nugraha (2004) state that the source of Timor deer water can also come from fresh forage which contains 60-85% waterto meet Timor deer water needs.

2.2. Aspect Free from Environmental Discomfort

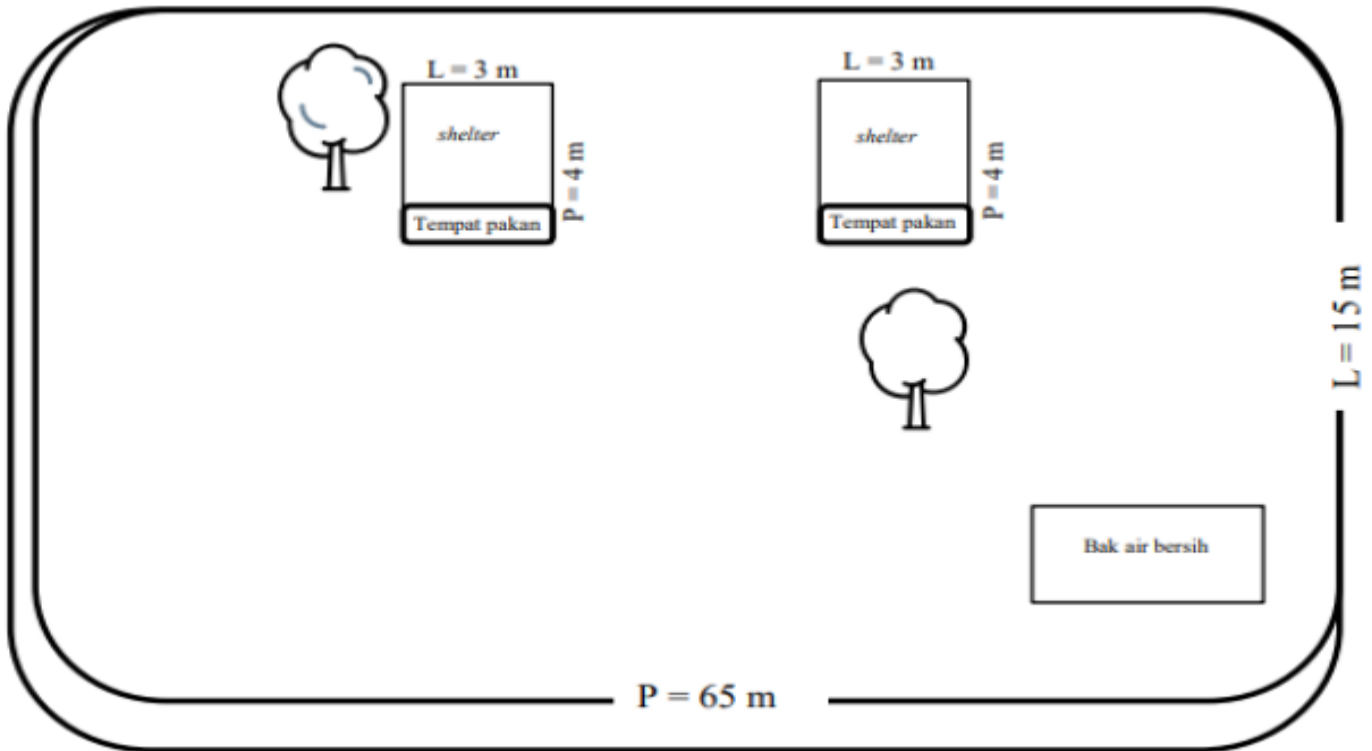
An important factor in keeping the Timor deer in captivity is the condition of the enclosure and the surrounding environment that can accommodate the Timor deer in it to support its development and needs such as the area of he enclosure, temperature, humidity and so on.

Table 2.2. Assessment of the free aspect of the Timor deer environmental discomfort

No	Assessment Aspects	Score
1	Availability of facilities for timor deer (drinking water tanks, places to eat)	4,5
2	Availability of appropriate types of enclosures and fences to prevent Timor deer from escaping	4,4
3	Suitable ground conditions	3,2
4	Availability of shade materials (trees, shelter)	2,9
5	The outside and inside areas of the cage are cleaned frequently	3,6
6	Illumination in the display cage is sufficient	4,3
7	Availability of a drainage system in the cage	3,2
	Total Score	26,1
	Average Score	3,7

The condition of the Timor deer enclosure in the Lembah Hijau animal park is an open enclosure type with an intensive system, namely all the life needs of the Timor deer are regulated and influenced by human intervention (deer farming), such as the existence of the enclosure and aspects of the animal's needs that must be met (Dewi *et al.*, 2019).

The area of the demonstration cage is 975 m², there are 2 shelters made of wood with roofs made of zinc and there are feeders in each shelter. The Timor deer enclosure is surrounded by a fence made of harmonica wire and concrete pillars 5 m high. The area requirement for each individual is 2.75 m²/individual timor deer in the demonstration enclosure (Semiadi and Nugraha, 2004) so that the area required for the Timor deer display enclosure in the Lembah Hijau animal park is sufficient.

Picture 2.2. The condition of the location of the Timor deer display enclosure in the Lembah Hijau animalpark

There are 2 tree-level vegetation in the demonstration enclosure area with melinjo and durian species whose conditions are not good because the leaves on the twigs and branches have dried up. According to Takandjandji (2011) states that the enclosure for the timor deer should be equipped with trees for shelter and mounting antlers for the male deer and there are bushy areas and grassy fields for the Timor deer to rest and raise their children. At ground level conditions there are no grassy areas only rocky ground. The cleaning activities for the Timor deer enclosure at the Lembah Hijau animal park consist of cleaning the drinking water tank which is carried out once every 2 weeks and cleaning the area outside the enclosure which is carried out every morning.

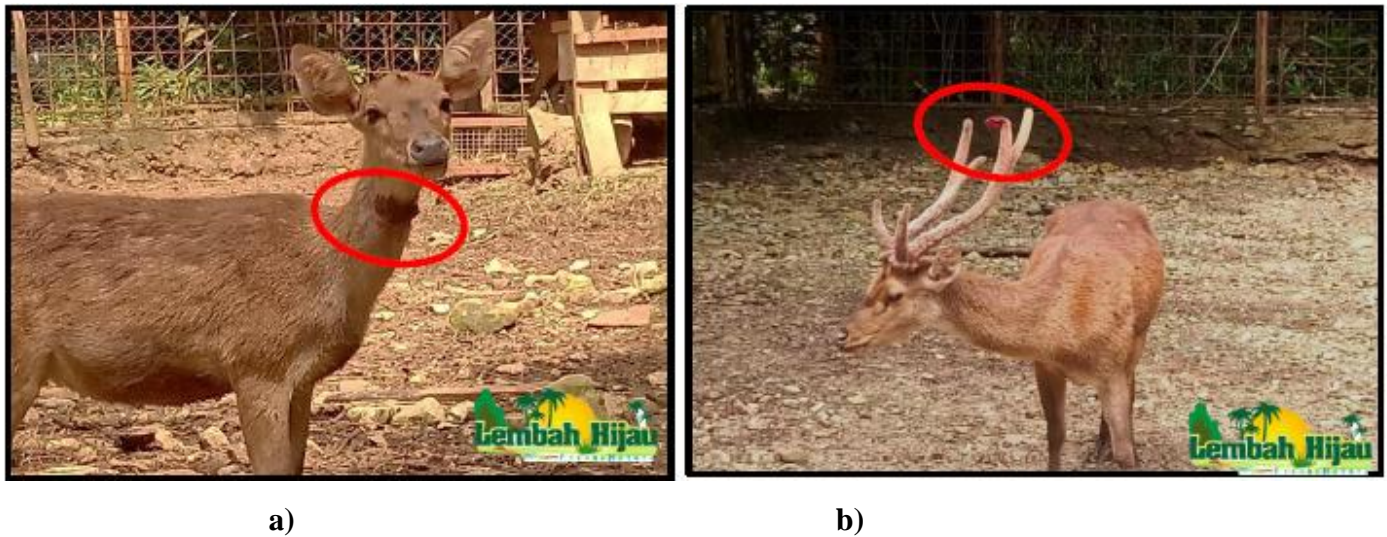
2.3. The Free Aspect of Pain, Sickness and Injury

Sickness, illness and injury are things that cannot be avoided from captive breeding efforts.

Table 2.3. Assessment of the free aspect of pain, disease and injury to Timor deer

No	Assessment Aspects	Score
1	The condition of the timor deer is healthy and active	4,1
2	Timor deer who are sick immediately given treatment	3,0
3	Availability of veterinary services	2,9
4	Separation of sick timor deer and healthy deer was carried out	2,3
	Total Score	12,3
	Average Score	3,1

All timor deer exhibited were active. One individual female calf suffered a wound on the neck with a wound size of ± 10 cm which was caused by a harmony wire when the Timor deer took food in the form of vegetation from the area outside the enclosure. In addition, there was one adult male individual who suffered an injury to the antlers as a result of being snagged on a harmony wire.

Picture 2.3. Injuries to the Timor deer [a] young female individual: injurie on neck; [b] adult male individual: injurie on antlers

There are 2 medical personnel who handle all animals in the Lembah Hijau animal park. Health checks are carried out routinely including checking urine and faeces, while giving vitamins is carried out 2 times a week and deworming is given every 6 months and in accordance with the Aceh BKSDA (2021) that deworming is given at a dose of 2 times a year.

2.4. Free Aspect to Display Natural Behavior

The aspect of being free to display natural behavior, Timor deer can freely behave like in a natural habitat. The demonstration enclosure can be equipped with facilities that can stimulate Timor deer to behave naturally such as taking shelter, sticking antlers in trees for adult male deer, ruminating, mating, grazing, raising children, wallowing and drinking.

Table 2.4. Free aspect assessment to display the natural behavior of Timor deer

No	Assessment Aspects	Score
1	Availability of Timor deer demonstration enclosures according to their natural habitat (shrubs, trees, ponds)	3,0
2	Availability of feed in accordance with its natural habitat	3,5
3	There are no restless timor deer	3,9
4	There is an enrichment cage so that the animals can be stimulated to act naturally	3,0
5	Availability of guardrails between timor deer and visitors	4,5
	Total Score	17,9
	Average Score	3,6

Each animal has unique habits and behavior. Philips (2000) states that providing sufficient space, proper facilities and individuals of the same species can help animals exhibit their natural behavior. The enrichment of the Timor deer enclosure in the display enclosure at the Lembah Hijau animal park was categorized as sufficient and the Timor deer displayed its natural behavior. The natural behavior of the Timor deer attaching antlers to a tree trunk is known when an adult male Timor deer loses one of its antlers. In addition, the natural behavior shown is mating behavior.

The availability of feed given is in accordance with its natural habitat, namely forage in the form of grass and leaves. The demonstration enclosure is equipped with a perimeter fence made of 5 m high harmony wire, which serves to reduce direct interaction with visitors so that the timor deer do not experience stress. There were no timor deer acting restlessly in the demonstration enclosure. Timor deer will move away when visitors approach without bringing food, this is possible due to its nature which avoids humans. According to Dewi *et al* (2015) visitors who come will attract the attention of the deer and approach it, especially if they bring food. This is a form of deer adaptation that is awakened through a process of learning from experience, that is, when visitors come, the deer will receive food. The process of learning and motivation is a determining factor in changing an animal's behavior.

Picture 2.4. Natural behavior [a] breaking antlers; [b] mating behavior

2.5. The Free Aspect of Fear and Depression

An important factor in keeping the Timor deer in captivity is to prevent the Timor deer from feeling afraid and depressed so that the Timor deer does not experience stress which can result in death.

Table 2.5. Assessment of the free aspect of timor deer fear and depression

No	Assessment Aspects	Score
1	Availability of Timor deer demonstration enclosures according to their natural habitat (shrubs, trees, ponds)	3,0
2	Availability of feed in accordance with its natural habitat	3,5
3	There are no restless timor deer	3,9
4	There is an enrichment cage so that the animals can be stimulated to act naturally	3,0
5	Availability of guardrails between timor deer and visitors	4,5
	Total Score	17,9
	Average Score	3,6

All Timor deer individuals can interact. This can be seen when the deer is eating and resting. When carrying out feeding activities, there were two groups in the experimental cage. Meanwhile, when resting there was only one group. When carrying out the activity of moving individuals, adult male Timor deer are more solitary. In accordance with Jacob and Wiryosuhanto (1994) stated that adult male Timor deer tend to live alone (solitary), compared to adult female Timor deer and juvenile Timor deer which tend to be in groups with 2-3 individual members.

Maintenance carried out by the keeper does not stress Timor deer. The interaction carried out by male Timor deer is when the peer enters the cage and approaches the deer, the deer does not fight or avoid it. Rita *et al* (2018) in their natural habitat, deer live in groups and are active at night (nocturnal), while in their unnatural habitat, the behavior of wild animals changes actively during the day (diurnal) because the wild nature of living in nature slowly changes with frequent encounters with humans. or human activity.

Timor deer have eating patterns, resting patterns, social patterns in the Lembah Hijau animal park, namely active. Tomaszewska *et al* (1991) that the deer's active pattern is 1) eating includes selecting feed, putting it in the mouth, chewing, followed by swallowing. 2) Locomotion: moving or moving from one place to another. 3) Rest: marked when in a period the individual deer is not actively moving and stays in its position/place. 4) Social: behavior that shows interaction between deer in a group. 5) Rumination: the behavior of chewing food before it is digested.

3. CONCLUSION

The management of Timor deer welfare in the animal park, tourism park Lembah Hijau is quite good. The mean score for the free aspect of hunger and thirst was 3,4. The mean score

for the free aspect of environmental discomfort was 3,7. The mean score for the free aspect of pain, sickness and injury was 3,1. The mean score for the free aspect for natural behavior was 3,6 and the mean score of the aspect of fear and depression is 3,7.

SOURCE

- Alfalasifa, N., Dewi, B.S. (2019). Ex-Situ Wildlife Conservation at the Lembah Hijau Animal Park Bandar Lampung. *Sylva Lestari Journal*. 7 (1): 71-81 pp.
- Dewi, B.S., Akhmad, K., Yosua, G. (2019). Community Perceptions of the Development of Timor Deer (*Cervus sp*) Breeding in the City of Bandar Lampung. *Sylva Lestari Journal*. 7(2):244-254 pp.
- Garsetiasih., Sawitri, R. (1997). Opportunities for Cultivating Deer (*Cervus timorensis*) in Improving the Welfare of Communities Around Forests. Proceedings of Research Development and Results Exposés. Center for Forest Research and Development and Nature Conservation Ministry of Forestry, Jakarta. 45-66 pp.
- Government of the Republic of Indonesia.(2011). Regulation of the Director General of Forest Protection and Nature Conservation Number: P.9/IVSET/2011 concerning. Guidelines for Ethics and Animal Welfare in Conservation Institutions.
- Jacob, T.N., Wiryosuhanto, S.D. (1994). Prospects for Deer Livestock Cultivation. Kanisius Publisher. Jakarta.
- Nuriman (2023) Personal Communication. Lembah Hijau Animal Park, Tourism Park Bandar Lampung City. Lampung.
- Rita, G., Bainah, S.D., Niskan, W.M. (2018). Social Behavior of Sambar Deer (*Cervus unicolor*) and Spotted Deer (*Axis axis*) in PT. Gunung Madu Plantations, Central Lampung. *Sylva Lestari Journal*. 6(1): 74-84 pp.
- Sari, B.A., Salsabiela, N., Panrus, O.M., Indani, N.Y., Laksono, A., Suropto, B.A. (2021). The Welfare Level of the Crooked Beak at the Taru Jurug Animal Park, Surakarta. In *Prosiding National Biology*. 7 (1): 318-327 pp.
- Semiadi, G., Nugraha, R.T.P. (2004). Tropical Deer Maintenance Guide. Research Center for Biology Indonesian Institute of Sciences. Bogor 282 pp.
- Sihombing, J., Bainah, S.D., Syahrío, T., Sugeng, P.H. (2018). Study of Nutritional Content in Drop In Feed at PT. Mount Honey Plantations. *Sylva Lestari Journal*. 69(1): 32-38 pp.
- Takandjandji, M., M. Sinaga. (2011). Timor Deer Breeding Techniques. *Aisuli*, Vol 1. 2011. Forestry Research and Development Agency, Forestry Research Institute. Kupang.
- Tomaszewska, M.W., I.K. Utama, I.G. Putu, T.D. Chaniago. (1991). Reproduction, Behavior, and Livestock Production in Indonesia. Main Library Gramedia. Jakarta.
- Xavier, S., Harianto, S. P., Dewi, B. S. (2018). Development of Timor Deer (*Cervus timorensis*) Breeding in Wan Abdul Rachman Lampung Forest Park. *Sylva Lestari Journal*. 6 (2): 92-104 pp.

TINGKAT KESEJAHTERAAN RUSA TIMOR (*CERVUS TIMORENSIS*) DI TAMAN SATWA, TAMAN WISATA LEMBAH HIJAU KOTA BANDAR LAMPUNG

Yessica Mayliani Sitinjak,
Agus Setiawan,
Elly L.Rustiati,
Bainah Sari Dewi

ABSTRACT

The Timor deer (*Cervus timorensis*) is a protected animal because its presence in nature is decreasing, so conservation efforts are needed to save the Timor deer from extinction. Animal Park, Green Valley Tourism Park is one of the ex-situ conservation areas which has the aim of preserving the Timor deer outside its natural habitat. Ex-situ conservation efforts must pay attention to the five principles of the level of animal welfare. The purpose of this study was to analyze the level of Timor deer welfare management at TSLH. This research was conducted at the Animal Park, Lembah Hijau Tourist Park, Bandar Lampung and was carried out from November 2022-March 2023. The methods used were direct observation and interviews using questionnaires. Data analysis used is descriptive analysis. The results of the observation stated that the achievement of the implementation of Timor deer welfare in TSLH had an average score on the free aspect of hunger and thirst 3.4, the free aspect of environmental discomfort 3.7, the free aspect of disease and injury 3.1, the free aspect for showing natural behavior 3.6, and aspects free from fear and depression 3.7. Timor deer management in TSLH is good based on 5 aspects, but the level of welfare in TSLH is still in the sufficient category so that improvements are still needed.

Keyword: Timor deer, Welfare level, Lembah Hijau, Conservation ex-site

ELABORATION BY REACTION-SINTERING OF ALUMINA AND MULLITE CERAMICS

Dr.Nassima RIOUCHI
Prof.Dr.Mohamed LOUTOU
Dr.Oussama RIOUCHI

Prof.Dr.Mohamed ABOU-SALAMA

LCM2E, Laboratoire de Chimie Moléculaire, Matériaux et Environnement, Faculté Pluridisciplinaire de Nador (FPN),
Université Mohammed Premier, B.P. 300, 62700, Selouane, Nador, Morocco.

Abstract :

In the aeronautical field, all-oxide composite materials are particularly suitable for high-temperature applications in oxidizing and/or corrosive atmospheres, due to their excellent chemical stability. However, their industrialization remains hampered by a high production cost. To reduce it, it is necessary to reduce the number of densification steps of the composite while limiting the phenomenon of shrinkage inherent in the sintering of the powders which naturally leads to cracking of the matrix. First, we produced alumina (Al_2O_3) monoliths by reaction-sintering mixtures of aluminum and alumina powders. The swelling linked to the oxidation of the metal then makes it possible to compensate for part of the sintering shrinkage. Compared to commercial alumina, reaction-sintered alumina (RBAO) has slower densification kinetics but also higher sintering activation energies. However, we show that it is possible to improve these kinetics by adding a sintering activator (MgO). Secondly, we use RBAO alumina in the synthesis of mullite ($3Al_2O_3-2SiO_2$), by combining it with the pyrolysis of a polymer of the poly(dimethylsiloxane) type, precursor of silica (SiO_2). Compared to an alumina or aluminum filler, the RBAO type filler makes it possible to limit both the temperature at which mullite appears, the degree of porosity and the final linear shrinkage. Furthermore, the microstructure appears more homogeneous with this type of filler.

Keywords: Mullite, Kaolin, Sintering, Aluminum, Industrial ceramics, Granulometry...

TYPE OF DISTRIBUTION PATTERN OF ZINGIBERACEAE IN THE UTILIZATION ZONE OF PEMERIHAN RESORT, BUKIT BARISAN SELATAN NATIONAL PARK

M. YUDHA IBNU GHANESHA
MELYA RINIARTI
TRIO SANTOSO
DURYAT

¹Forestry Department, University of Lampung, Jl. Soemantri Brojonegoro No.1
Gedung Meneng, Bandar Lampung, Lampung, Indonesia.

ABSTRACT

Zingiberaceae is an indicator that describes the forest canopy cover has been opened. Zingiberaceae is one of the plant families known as ginger plants and is the largest family of the order Zingiberales. This plant, which belongs to the Zingiberaceae family, has many benefits. Plants belonging to the Zingiberaceae family can grow wild in the forest. Pemerihan Resort at Utilization Zone, Bukit Barisan Selatan National Park is an area that functions as a conservation and research area that has the potential to grow members of the Zingiberaceae family. This study aims to determine the types of distribution patterns of Zingiberaceae family plants at Bukit Barisan National Park. The research was conducted from January to February 2023, using transect method with an intensity of 0.01%. The area of the study area is 674 m² with a line length of 500 m and an observation line length of 200 m. Number of lines 5 with 200 sample plots measuring 5 m x 2 m each. The results found there were 20 species of Zingiberaceae in the area and the distribution type of the species of the Zingiberaceae family was in a clustered pattern with the results of calculating the morphic index in almost every line showing an Ip value > 0 which was related to the ability to grow and the conditions where it was grown. The result showed that Zingiberaceae could grow well on the nasional park zone.

Key words: Zingiberaceae, national park, ginger, conservation, sumatera.

INTRODUCTION

Sumatra Island has a high level of biodiversity (Nursanti *et al*, 2018). Bukit Barisan Selatan National Park (TNBBS) was one of the forest areas with high biodiversity. According to Widiani *et al*. (2019) TNBBS is one of the centers of habitat conservation areas for flora and fauna on Sumatra island. TNBBS had a complete forest ecosystems such as beaches, lowlands and mountains. (BBTNBBS, 2014). TNBBS consists of 17 management resorts which have the function of protecting the entire area for sustainable resources with continuous use (BBTNBBS, 2020). One of the Resort was Pemerihan Resort with three zones namely utilization zone, jungle zone and core zone.

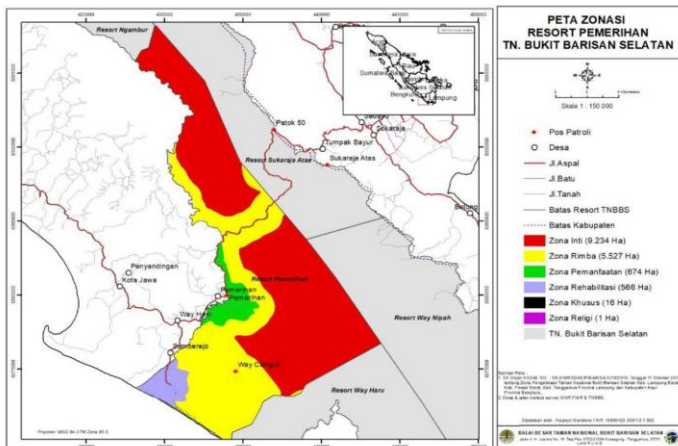
TNBBS area was around 355,695 ha, with various kinds of forest products that could be used by various parties as a source of food, spices, even as a treatment for diseases. Indonesia has good prospects for the development of medicinal plant agro-industry. More than 9,609 species of Indonesian plants contain medicinal ingredients (Yassir *et al*, 2019). According to Syukur and Hernani (2003), 74% of wild plants in forests and the

remaining 26% have been cultivated, of which more than 940 species have been cultivated, they are used as traditional medicines. One of medicinal plant was Zingiberaceae family. In general, plants from the Zingiberaceae family are known as culinary supplements and medicinal plants. Derlin and Larsen (2000) in Sari et al., (2012) stated that in Asia there are 20 genera and 216 type. There are around 53 genera spread throughout the world, this family is the largest family of the Zingiberales order (Suriyanto and Iskandar, 2015). According to Mutaqin et al. (2017), Zingiberaceae plants have benefits such as traditional medicines, food ingredients, beverages, culinary seasoning supplements, and herbicides. Susila and Sumarno (2014) said that plants of the Zingiberaceae family contain flavonoids, phenols, terpenoids, and essential oils which can be used to facilitate breast milk, treat coughs, stimulate appetite, treat heartburn, flatulence, itching, headaches, and treat flu symptoms. According to Kuntorini (2005), there are three members Zingiberaceae which is often used by community as a medicinal plant, namely turmeric (*Curcuma domestica*), ginger (*Zingiber officinale*) and aromatic ginger (*Kaempferia galanga*). Joy et al., (1998), adding the genus to the family Zingiberaceae which is often used as medicinal plants are *Curcuma*, *Kaempferia*, *Hedychium*, *Amomum*, *Zingiber*, *Alpinia*, *Etingera* and *Costus*.

Distibution pattern is an important character in community ecology. Soegianto (1994) states that, knowledge of distribution patterns is very important to determine the level of grouping of individuals that can have an impact on the population from the average per unit area. Besides that, the distribution pattern is also one of the characteristics of each organism in a habitat that depends on environmental factors and the biological characteristics of the organism itself. Research on distribution patterns is very helpful to find out how wide the distribution of of Zingiberaceae plants. This reseacrh aims to determine the types of distribution patterns of Zingiberaceae family plants in The Utilization Zone, Pemerihan Resort, TNBBS.

MATERIAL AND METHODS

STUDY AREA

Figure 1. Map of study area in Utilization Zone, Pemerihan Resort, Buki Barisan Selatan National Park

This research was conducted from January to February 2023 with the location in the Utilization Zone, Pemerihan Resort, Bukit Barisan Selatan National Park, Lampung Province, Indonesia (Figure 1).

Data collection in this study was carried out using the transect or line method. According to Indriyanto (2021) this method is kind of sampling method in surveying vegetation or plant communities which is considered easier, more practical and faster than using the plot method. Indriyanto (2021) stated that this method is the most suitable method to be applied in the identification of the Zingiberaceae family. The total area of the research location in the Utilization Zone Pemerihan Resort TNBBS is 674 ha, the sampling intensity of 0.01% was taken, namely an area of 674 m² using a base line length of 500 m and a length of observation path of 200 m, the total number of 5 sample paths with a distance of 100 m between lines. The sample plots used are 2 m x 5 m in a 2 m wide line so that each line has 40 sample plots. The total number of sample plots is 200 sample plots.

Observations made in this study were analyzed to determine the pattern of distribution of Zingiberaceae family plants, using the Morisita Index ($I\delta$). Morisita index ($I\delta$) is not affected by the area of the sampling station and is very good for comparing distribution patterns (Chair Rani, 2003) with the following formula:

$$I\delta = N \frac{\sum x^2 - \sum x}{(\sum x)^2 - \sum x}$$

Description:

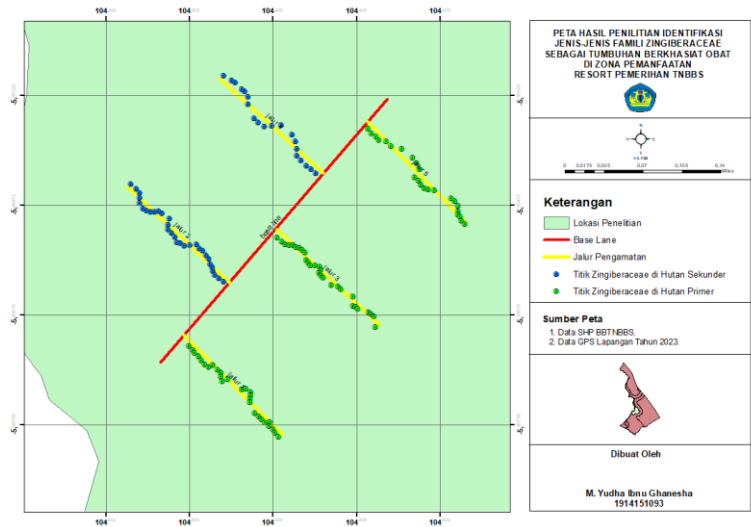
- $I\delta$ = the Morisita index that reveals the dispersion pattern,
N = total number of plots,
 $\sum X$ = sum of the species in each plot, and
 $\sum X^2$ = sum of the squares of the number of species in each plot.

The pattern of spatial arrangement of the tree species is classified by Kurniwati et al., (2022) as: an uniform, when the Morisita index is equal to one ($I\delta=1$); grouped, when the index is greater than one ($I\delta>1$), and random and when it is less than one ($I\delta<1$).

RESULT AND DISCUSSION

Distribution of the Zingiberaceae Family in the Utilization Zone, Pemerihan Resort, TNBBS

The distribution of plant species belonging to the Zingiberaceae family in the Utilization Zone, Pemerihan Resort was taken based on the coordinates of individual plant species of the Zingiberaceae family found at the observation location. The individual plant species belonging to the Zingiberaceae family found in each of these sampling lines are not all gathered in one large expanse, but are fragmented into several groups which can be seen in Figure 2.

Figure 2. Map of the distribution of plants belonging to the Zingiberaceae family based on sampling routes in the Utilization Zone, Pemerihan Resort, TNBBS.

Figure 2 showed that each sampling line contains the Zingiberaceae family which are distributed in groups, in which the distribution of all plants in nature can be arranged into three basic patterns, namely random, uniform and clustered. Such a distribution pattern is closely related to environmental conditions. In order to know the distribution pattern of a plant in nature, it can be calculated using the distribution index. According to Mandal et al. (2014) the undergrowth grew very fast, therefore the pattern of distribution of the Zingiberaceae family is very important to know to see how the species under study spread within a habitat. The distribution pattern is also caused by several aspects such as competition with other species, nutrients found in a habitat, even organisms in that habitat. According to Irfan (2018) dispersion occurred when there was tough competition so that competition arises which encourages the distribution of the same living space. Hurlbert (1990) stated that the Morisita index was one of the best distribution indexes. Based on the results of calculations using the morbidity index, it could be seen that the pattern of distribution of plant species in the Zingiberaceae family in five lines based on habitat types, which were primary forest and secondary forest as shown in Table 1.

Table 1. Distribution of plants belonging to the Zingiberaceae family on each transect lines in the Utilization Zone, Pemerihan Resort, TNBBS

Transect Line	Id	Mu	Mc	Ip	Distribution Pattern
1	1,7	52,07	45,03	0,01	Grouped
2	1,84	51,05	44,61	0,01	Grouped
3	2,45	54,42	46,01	0,02	Grouped
4	2,23	69,93	52,48	0,01	Grouped
5	1,59	75,83	54,94	0,01	Grouped

description:

Id= Morisita Index
Mu= uniform index
Mc= clumped index
Ip= Standarized Morisita Index

Based on Table 1, the result of the calculation of the morisita index showed almost every line had the value of $I_p > 0$. Which indicated that the properties of the Zingiberaceae family of plants that exist in a land in general spread in grouped with a confidence limit of 95% at -0,5 and 0,5. Distribution patterns groups indicated the existence of social interactions/associations between the plants. According to Krebs (1989), plants were very sensitive to the environment in the early stages of their life. Factors that limit the spread include climate, fertilizing factors, and interactions between other plants. Therefore, plant populations in nature are usually distributed in groups and were slightly distributed within other patterns (Metananda *et al.*, by 2015). In general, the herb spreaded in forests and moist areas both in the low and high plains, but there were also those that could grow well in open nature conditions with a fairly high sun intensity. Such as the families Araceae, Zingiberaceae and Polypodiaceae which have a fairly wide spread and good adaptability to environmental factors. These species could live in humid environments up to low humidity conditions (Irfan, 2018). The type of pattern of spatial distribution of plant populations can be determined by the Morisita Index (Brower *et al.*, 1989) or Poisson analysis (Bourbour *et al.*, 1987). Both of these analyzes can determine the pattern of distribution of a plant population using a predetermined formula.

According to Hurlbert (1990) the morisite spread index from the calculation results of data analysis of species spread patterns indicated that it was reliable that 95% of the spread of the growth was grouped. The spread pattern is said to be grouped when it has a Morisita index value > 0 , while it is said that it is random when the Morisita Index value is $= 0$. Therefore, it can be said that the plants of the Zingiberaceae family found throughout the path that is in the Zone of Use of the Distribution Resort are grouping. An illustration of a sketch of the spread of the Zingiberaceae family plant can be seen in Figure 3.

	Line 1	Line 2	Line 3	Line 4	Line 5
P 1	x	✓	✓	✓	✓
P 2	x	✓	✓	✓	✓
P 3	✓	✓	✓	✓	x
P 4	✓	✓	✓	✓	✓
P 5	✓	✓	✓	✓	✓
P 6	✓	✓	✓	✓	x
P 7	✓	✓	✓	✓	✓
P 8	✓	✓	✓	x	x
P 9	✓	✓	✓	x	x
P 10	x	✓	✓	x	x
P 11	✓	✓	x	✓	✓
P 12	✓	✓	✓	✓	✓
P 13	✓	✓	✓	✓	✓
P 14	✓	✓	x	✓	✓
P 15	✓	✓	✓	x	✓
P 16	✓	✓	✓	x	✓
P 17	x	✓	✓	x	✓
P 18	x	x	✓	x	✓
P 19	x	✓	✓	✓	✓
P 20	x	✓	✓	x	x
P 21	✓	x	x	✓	x
P 22	✓	x	✓	✓	x
P 23	x	x	✓	x	x
P 24	x	x	x	x	x
P 25	✓	✓	✓	x	✓
P 26	✓	✓	x	✓	✓
P 27	x	✓	x	x	✓
P 28	✓	✓	x	✓	✓
P 29	✓	x	✓	x	✓
P 30	✓	x	x	x	✓
P 31	✓	✓	✓	x	✓
P 32	✓	✓	✓	✓	✓
P 33	✓	✓	✓	x	✓
P 34	x	✓	x	✓	✓
P 35	✓	x	x	x	✓
P 36	✓	✓	✓	x	✓
P 37	✓	✓	✓	x	✓
P 38	✓	x	✓	x	✓
P 39	x	✓	x	x	✓
P 40	✓	✓	✓	✓	✓

Description:

✓ : Plots of found plants members of the family Zingiberaceae

x : Plots not found of plants members of the family Zingiberaceae

Figure 3. Illustration of plot-plot on the observation track in the Utilization Zone, Pemerihan Resort, TNBBS.

Based on Figure 3, the smallest discovery of the Zingiberaceae family plant is in the transec line 4. This was due to the fact that there has already been a lot of additions by the surrounding community so that this is one of the factors of the lack of spread of plants members of the Zingiberaceae family. The largest number of Zingiberaceae is found in the Transec 2. This is due to the fact that the most species of saturated plants (*Etilingera solaris*) were found on the route with a total of 114 individuals found, with the most saturated species being found between the transec 1,3,4, and 5. According to Sepito *et al.* (2019) Zingiber flowers can affect the distribution of the Zingibreaceae family of plants in which flowers

act as generative reproductive instruments in plants. This is in line with the Holttum (1950) opinion that the Zingiber flower was rarely found by most researchers, so the data obtained is less comprehensive because the flower is short lived and the flower blooms in the morning and then closes. Based on the location of the Zingiber flower observation many suffered damage which caused the possibility of Zingiberaceae spread to become rare.

CONCLUSION

The distribution of the Zingiberaceae family types was group with the results of the calculation of the morisita index which almost every line shows an I_p value > 0 with a confidence limit of 95% at -0,5 and 0.5.

SOURCE

- BBTNBBS. 2014. *Rencana Pengelolaan Taman Nasional Bukit Barisan Selatan*, Lampung. Balai Besar Taman Nasional Bukit Barisan Selatan. 2020. Kondisi Umum TNBBS. <https://programs.wcs.org/btnbbs/Profile/Kondisi-Umum.aspx>. Diakses pada 22 Maret 2022.
- Bourbour, M.G., J.H. Burk, dan W.D. Pitts. 1987. *Terrestrial Plant Ecology*. Menlo Park. The Benjamin/Cummings Publishing Company Inc.
- Brower JE, Zar, JH dan Ende CNV. 1989. *Field and Laboratory Method for General Ecology Fourth Edition*. McGraw-Hill Publication. Boston, USA.
- Holttum, R. E. 1950. *The Zingiberaceae of The Malay Peninsula*. The Gardens Bulletin.
- Hulbert, S.H. 1990. Spatial distribution of the montane unicorn. *Oikos*. 5(8): 257-271.
- Indriyanto. 2021. *Metode Analisis Vegetasi Dan Komunitas Hewan*. Edisi 2. Graha Ilmu. Yogyakarta. 253 hlm.
- Joy, P. P., Thomas J., Mathew, S., dan Skaria, B. B. 1998. Zingiberaceae Medicinal and Aromatic Plants. Aromatic and Medicinal Plants. *Research Station, Odakkali, Asamannoor P.O.*, Kerala. India.
- Krebs CJ. 1989. *Ecological Methodology*. Harper and Row Publisher. New York.
- Kuntorini, E.M. 2005. Botani Ekonomi Suku Zingiberaceae Sebagai Obat Tradisional oleh Masyarakat di Kotamadya Banjarbaru. *Bioscientiae* Volume 2 Nomor 2 Halaman 25-36.
- Kurniwati, K., Ibrahim, I., Wiyarini, F. 2022. Phytogeography study of endemic orchids in the University of Borneo Tarakan Research Forest. *Biopedagogia*.4(2): 9-25.
- Metananda, A.A., Zuhud, E.A.M., Hikmat, A. 2015. Populasi sebaran dan asosiasi kepuh (*Sterculia foetida* L.) di Kabupaten Sumbawa Nusa Tenggara Barat. *Media Konservasi*. 20(3): 277-287.
- Mutaqin, A.Z., Nurzaman, M., Setiawati, T., Budiono, R., Noviani, E. 2017. Pemanfaatan tumbuhan famili Zingiberaceae oleh masyarakat sekitar kawasan wisata pantai rancabuaya Kecamatan Caringin Kabupaten Garut. *Jurnal Sains dan Matematika*. 5(2): 35-41.
- Sari, H. M., Utami, S., Wiryani, E., Murningsih, M., & Perwati, L. K. (2012). Distribusi famili Zingiberaceae pada ketinggian yang berbeda di Kabupaten Semarang. *Bioma: Berkala Ilmiah Biologi*, 14(1), 1-6.
- Sepito, B., Fernando, M.T., Kartikawati, S.M. 2019. Identifikasi jahe-jahean (Zingiberaceae) di kawasan Hutan Lindung Gunung Bawang Kabupaten Bengkayang Kalimantan Barat. *Jurnal Hutan Lestari*. 7(1): 62-68.
- Soegianto, A. 1994. *Ekologi Kuantitatif*. Penerbit Usaha Nasional. Surabaya.
- Suriyanto, I., Iskandar, M.D. 2015. Identifikasi jenis jahe-jahean liar (Zingiberaceae) di kawasan Hutan Lindung Gunung Ambawang Kecamatan Kubu Kabupaten Kubu Raya. *Jurnal Hutan Lestari*. 4(1): 65-71.
- Susila, A.H., Sumarno., Sli, D.D. 2014. Efek ekstrak jahe (*Zingiber officinale* Rosc.) terhadap penurunan tanda inflamasi eritema pada tikus putih (*Rattus norvegicus*) galur wistar dengan luka bakar derajat II. *Jurnal Majalah Kesehatan FKUB*. 1(4): 214-222.
- Syukur, C., Hernani. 2003. *Budidaya Tanaman Obat Komersial*. PT. Penebar Swadaya. Jakarta.
- Yassir, M., Asnah, A. 2019. Pemanfaatan jenis tumbuhan obat tradisional di Desa Batu Hamparan Kabupaten Aceh Tenggara. *BIOTIK: Jurnal Ilmiah Biologi Teknologi dan Kependidikan*. 6(1): 17-34.

DIVERSITY OF AMPHIBIAN SPECIES (ORDO ANURA) IN WAY KALAM WATERFALL INDONESIA

GHANY KUNARI PUTRA

Student of Forestry Forestry Department, Faculty of Agriculture, University of Lampung, Jl. Soemantri Brojonegoro No.1
Meneng Building, Bandar Lampung, 35144, Lampung, Indonesia.

BAINAH SARI DEWI,

Lecturers of the Forestry Department, Faculty of Agriculture, University of Lampung, Jl. Prof. Soemantri Brojonegoro
No.1 Meneng Building, Bandar Lampung, 35144, Lampung, Indonesia.

RUSITA

Lecturers of the Forestry Department, Faculty of Agriculture, University of Lampung, Jl. Prof. Soemantri Brojonegoro
No.1 Meneng Building, Bandar Lampung, 35144, Lampung, Indonesia.

SUGENG P. HARIANTO

Lecturers of the Forestry Department, Faculty of Agriculture, University of Lampung, Jl. Prof. Soemantri Brojonegoro
No.1 Meneng Building, Bandar Lampung, 35144, Lampung, Indonesia.

NORIKO IWAI

Tokyo University of Agriculture and Technology, Tokyo, Japan.

1ORCID: 0009-0005-5527-636

ABSTRACT

Amphibians are one of the animals that have a very important role in a component of the natural ecosystem. Ecologically, amphibians are sensitive to changes in the environment, temperature, changes in land cover, and humidity. The role of amphibians is also used as a bioindicator of environmental degraded. Way Kalam Waterfall is part of the KPH Way Pisang Register 3 area of Mount Rajabasa, and no research has been conducted on amphibian species in that area. The purpose of these research are to determine species diversity, and to know species richness index in one habitat type, namely forest areas with dominance of water flow. The research was conducted in December 2022 at Way Kalam Waterfall, KPH Way Pisang, South Lampung Regency, Lampung Province, Indonesia at 07.00-10.00 PM and 05.00-07.00 AM Total research was 100 hours or 20 day. Amphibians research using *Visual Encounter Survey (VES) method* and *Line Transect method*. The results of the study were found three families with six species of amphibians consist of *Odorana hosii*, *Hylarana nicobariensis*, *Hylarana chalconata*, *Occidozyga sumatrana*, *Phrynoidis aspera*, and *Fajervarya cancrivora*. This results in a species diversity index in amphibians with a value of 1.2 indicating the medium diversity category, and a richness index obtaining a value of 1 indicating the low category.

Keywords: Amphibian, Water flow, Way Kalam Waterfall, Indonesia, Biodeversity

1. INTRODUCTION

Indonesia is known as a country that has quite high megabiodiversity because Indonesia is a tropical area with a large tropical rainforest area to make Indonesia one of the centers of biodiversity (Nilawati *et al.*, 2019). Biodiversity also includes species richness and ecosystem complexity so that it affects the organism community, development, and ecosystem stability (Rahayu *et al.*, 2016). One of the biodiversity of the fauna class found in Indonesia is the diversity of the amphibian class (Huda, 2017). Indonesia has two of the three

classes of the world's amphibian orders including *the order gymniphiona* with the family *typhlonectidae*, *caeciliidae*, *scolecophoridae*, *ichthyophiidae*, *rhinatrematidae*, *eocaecilia*, and order *anura* consisting of five families *bufonidae*, *megophryidae*, *microhylidae*, *ranidae*, and *rhacophoridae* (Kamsi, 2017). While the only ordo not found in Indonesia is the *caudata ordo* consisting of the *amphiumidae* family, *dicamptodontidae*, *plethodontidae*, *proteidae*, and *salamandridae* (Setiawan *et al.*, 2016). The two ordo's of amphibians found in Indonesia have different levels of difficulty in their discovery. The rare and most difficult to find ordo in Indonesia is the *gymniphiona ordo* and the easiest is the *anura ordo* (Sudhartono, 2017),

Sumatra Island as one of the large islands in Indonesia that has an extraordinary endemism related to biodiversity, especially in the diversity of amphibian species (Kamsi, 2017). In the amphibian diversity survey conducted from 1999-2015 in Aceh there were around 166 types of amphibians and reptiles found, including 57 species, 31 genera and 7 families (Kamsi, 2017). Some research results on amphibians have also been carried out in Indonesia, precisely in Nusa Tenggara using systematic survey methods, obtaining results with a total of 45 species, most of which come from the genus *Rana*, *Litoria*, and *Rachoporus* (Sarwenda *et al.*, 2016). Research related to amphibians in Indonesia can be quite limited despite the richness of amphibian diversity which is very many types (Sarwenda *et al.*, 2016).

A tropical climate like in Indonesia is a suitable habitat for frogs and toads to breed, maintain life and maintain their metabolism. Anura is one of the important components in aquatic and terrestrial ecosystems. In terms of ecology, apart from being an important component in the amphibian food chain, it can also be used as a natural bioindicator of water quality (Dewi *et al.*, 2022). Ecologically, amphibians are sensitive to changes in the environment, temperature, changes in land cover, and humidity. Data related to amphibian fauna such as the anura order are very important as bio-indicators of conservation areas (Irwanto *et al.*, 2019). In research according to Setiawan *et al.* (2019), a good environment in the region can be seen from the presence of frogs or toads, if not found then it is indicated that the environmental quality in the region is poor. Amphibians in the wild act as predators or primary consumer predators for insects, *invertebrates* and also as food for tertiary such as snakes, and birds (Huda, 2018). The diversity of amphibians is one of the parameters for the sustainability of the balance of the surrounding environment. The study aims to identify amphibian diversity in habitat types dominated by water flow in Way Kalam Waterfall, KPH Way Pisang, Register 3 Mount Rajabasa, South Lampung Regency, Lampung Province, Indonesia.

Data collection techniques in this study using *Visual Encounter Survey* (VES) techniques with a combination of *Line Transect* were used in this study. Using this method, the creation of observation paths at each location, which is 500 m in the type of habitat dominated by water flow by repeating the route following the flow.

2. RESULTS AND DISCUSSION

2.1. Amphibian Diversity

In amphibian research conducted in December 2022 at Way Kalam Waterfall, KPH Way Pisang, South Lampung Regency, Lampung Province, Indonesia at 19.00-22.00 WIB and 05.00-07.00 WIB, 6 different amphibian species were found divided into 3 families. Amphibian species found in habitat types dominated by water flow in Way Kalam Waterfall are presented in Table 2.1 below.

Table 2.1. Amphibian species are found in forest areas with a dominance of water flow in Way Kalam Waterfall, Lampung Province, Indonesia.

Famili	Type of Name			Abundance
	Scientific	Indonesia Name	English Name	
Ranidae	<i>Odorana hosii</i>	Kongkang Racun	Rock-frog	2
	<i>Hylarana nicobariensis</i>	Kongkang Jangkrik	Cricket Frog	4
	<i>Hylarana chalconata</i>	Kongkang Kolam	With-lipped Frog	65
Bufonidae	<i>Occidozyga sumatrana</i>	Bancet Rawa Sumatra	Sumatran Puddle Frog	12
	<i>Phrynoidis aspera</i>	Bangkong Sungai	River Toad	57
Dicroglossidae	<i>Fejervarya cancrivora</i>	Katak Sawah	Marsh Frog	8
Total	Total Individual			148
	Total Species			6

Based on research data that has been collected, there are indications of 6 species with a total of 148 individuals. Species found include *Odorana hosii*, *Hylarana nicobariensis*, *Hylarana chalconata*, *Occidozyga sumatrana*, *Phrynoidis aspera*, *Fejervarya cancrivora*. The discovery of individual species of amphibians varies among the species *Odorana hosii* found 2 individuals, species *Hylarana nicobariensis* found 4 individuals, species *Hylarana chalconata* found 65 individuals, species *Occidozyga sumatrana* found 12 individuals, species *Phrynoidis aspera* found 57 individuals, and species *Fejervarya cancrivora* Found 8 individuals. Based on the results of research data from habitat types dominated by water flow, the number of amphibians found the most is in the species *Hylarana chalconata* and *Phrynoidis Aspera*. This type of frog is found in areas along rivers with dense vegetation with water around it (Subeno, 2018). This type is sometimes found also found close to human settlements where there is a stream of water, because these two frogs are aquatic species that live not far from water from mating, laying eggs to becoming adult individuals. According to the statement of Indrawati *et al.* (2018) some individuals of *Phrynoidis Aspera* sized large are sometimes found soaking during the day, hiding under rocks and only coming out at night. Diversity of amphibian species describe in Table 2.2.

Table 2.2. Diversity of amphibian species in forest areas with the dominance of water flow at Way Kalam Waterfall, Lampung Province, Indonesia.

No	Species Name	Information	Species Picture
1	Rock-frog (<i>Odorana hosii</i>)	<ul style="list-style-type: none"> - This frog is seen on the edge of a moist stream of water and there is enough restlessness around it to support amphibian activity. - According to Aini (2022), <i>Odorrana hosii</i> is often found in hills that have rivers with an altitude of up to 1800 above sea level and primary rainforests. - This species is generally green, slippery and sticky in texture, long hind legs, fingers with clear flat discs, webbed toes to the base. 	

Table 2.2. Continue

No	Species Name	Information	Species Picture
2	Cricket Frog (<i>Hylarana nicobariensis</i>)	<ul style="list-style-type: none"> - Species found have light to dark brown skin color on the back and legs, The sides of the body are always dark to black and on the white lips as in the study, Males measure about 35-45 mm and females 45-50 mm, with skin color always light to dark brown on the back and legs, and on the lips are white. Smooth skin texture with no nodules or bumps (Bobi <i>et al.</i>, 2017). - This frog is found in many calm puddles to areas close to settlements. This is in accordance with the statement according to Dewi <i>et al.</i> (2022) This species can be found in border areas between forests and disturbed areas, near stagnant or slow-flowing water. - Distribution in Java, rarely found near sea level, and more in the highlands up to an elevation of 1,500 masl. Distribution in Indonesia Among them on the island: Sumatra, Jawa, Bali, Kalimantan. 	

- 3 With-lipped Frog (*Hylarana chalconata*)
- This species is mostly found on the banks of rivers to riverside bushes.
  - Subeno (2018) states that this species has webbed toes, The lips are white, the skin is green to yellowish and the skin texture is very fine.
  - This species has an abundant population, and is widespread in Indonesia. *H. chalconota* is a cryptic species, i.e. two or more different species classified as a single species due to their morphological similarity (Prihatini *et al.*, 2017).
  - This type of frog is found in lowlands up to an altitude of 1200 m. Pool shells spread to Thailand, Island Nicobar, Semenanjung Malaysia, Sumatera, Kalimantan, Jawa, Bali, dan Sulawesi.

Table 2.2. Continue

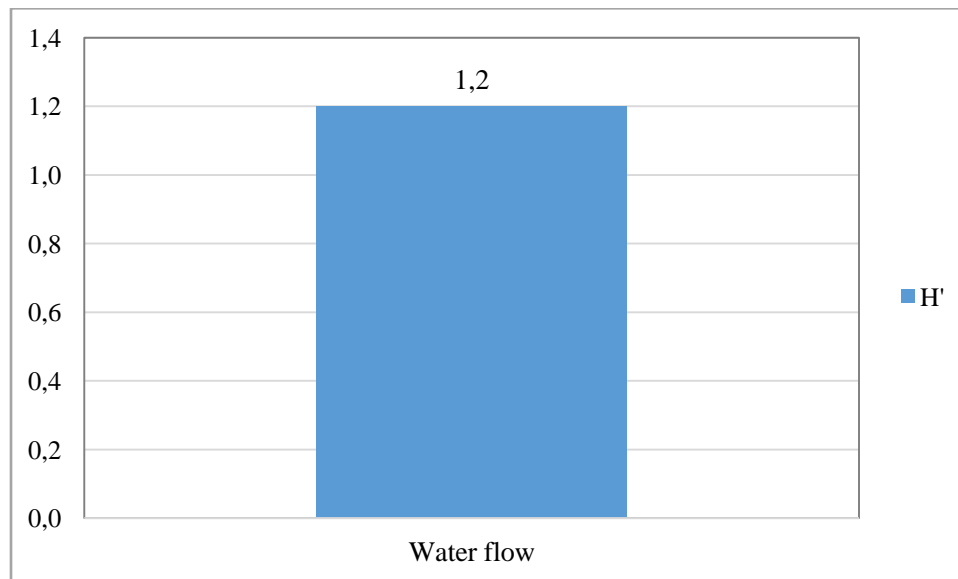
No	Species Name	Information	Species Picture
4	Sumatran Puddle Frog (<i>Occidozyga sumatrana</i>)	<p>Sumatran Puddle Frog has uniform tanned to grayish skin on top and bottom with nodule skin texture on the part buttocks while the stomach and legs are delicate.</p> <ul style="list-style-type: none"> - This frog is found in a fairly calm stream of water, which is in line with the statement Saputra (2016) That the habitat of Sumatran swamp bancet is found in many river areas and puddles in the forest. - The distribution of this type of frog covers the islands of Java, Sumatra, Bali, Kalimantan dan Semenanjung Malaysia, dan sampai ke Myanmar, Thailand, Laos, Kamboja, Vietnam (Huda, 2018). 	
5	River Toad (<i>Phrynoidis aspera</i>)	<p>River toad or <i>Phrynoidis aspera</i> is a type of large-sized frog with rough skin texture, at the time of adulthood the length of this frog until 200 mm. It has a fairly large body size, a wide head, and a blunt muzzle tip and does not have a parietal</p>	

groove (Rianto *et al.*, 2022).

- This species is a reliable swimmer, many studies found in groups in fairly heavy water flow. Menurut Indrawati *et al.* (2018) Some individuals of this species of large size are sometimes encountered soaking during the day, hiding under the rocks and only coming out at night.
- These frogs occupy a variety of coastal habitats to mountains both primary forests, secondary, swamp forests, rivers, lakes, fields, plantations, rice fields or associated with residential areas.

2.2. Amphibian Species Diversity Index

The *Shannon-Wiener* species diversity index used in this research is an index that shows the level of species variation based on the observed habitat. The habitat of amphibians dominated by water flow was selected at the research site. The amphibians found are used to measure the stable value of a community and can meet stability value criteria or not. The high and low value of diversity of a species is influenced by the large number of types and the number of individuals identified. According to Destaranti *et al.* (2017) the more species found, the higher the value of the diversity index, the higher the value of diversity, the more stable the community. The species diversity index is presented in Figure 2.1.

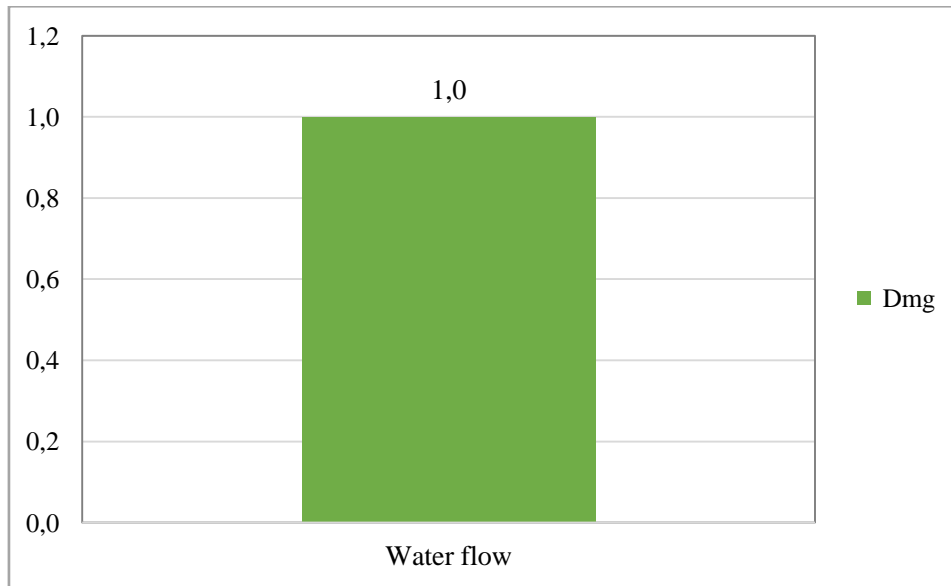

Figure 2.1. Shanon-Wiener amphibian Diversity Index (H') in forest areas with the dominance of water flow at Way Kalam Waterfall, Lampung Province, Indonesia.

The diversity index in amphibian habitat types dominated by water flow yielded a value of 1.2. Because the value of the amphibian species diversity index has a value of $1 \leq H \leq 3$, it can be concluded from the research data that the value is classified as moderate. This is in accordance with the statement of Odum (1971), which states that species diversity is high at $H > 3$, low at $H < 1$, and moderate diversity index value $H < 3$. Associated with a moderate diversity index, this proves that the ecological environment in amphibian habitat types dominated by water flow has sufficient productivity, fairly balanced ecosystem conditions and moderate ecological pressure. Amphibian diversity is one indicator of the state of the environment because amphibians are very sensitive to environmental changes. The lower the diversity, the worse the ecosystem, and vice versa (Fitri *et al.*, 2016). Way kalam waterfall is filled with many aquatic plants such as water hyacinths, taro, and other aquatic plants that amphibians use as a place to live, breed, and hide. This is in accordance with the hypothesis of the statement Mubarik (2022), which states that one of the things that affect the value of diversity is the good living conditions. The high and low diversity of amphibians in an area can be influenced by biotic and abiotic factors. Biotic factors that influence are the diversity of vegetation structures, and natural predators, while abiotic or environmental factors of the area that are factors in the high and low indices are other study time, light intensity, temperature, humidity, altitude, and rainfall. Biotic factors that influence are the diversity of vegetation structures, and natural predators, while abiotic or environmental factors of the area that are factors in the high and low indices are other study time, light intensity, temperature, humidity, altitude, and rainfall (Saputra, 2016).

2.2. Amphibious Spersies Richness Index

Index richness *Margalef* used in amphibian research is used to determine the number of species in a community, The greater the number of species found in a feeding community, the higher the wealth index Species (Marguran, 1988). The species richness index of amphibians of the order Anura in habitat types dominated by water flow is presented in Figure 2.2. below.

Figure 2.2. Amphibian Richness Index in forest areas that dominate water flow in Way Kalam Waterfall, Lampung Province, Indonesia.

Based on the results of the calculation of the *Margalef richness* index in habitat types dominated by water flow get a value of 1.0. Because the value of the amphibian species richness index has a value of < 3.5 , it can be concluded from the research data that it can be said that the richness of the species is low. According to research conducted by Hafizah (2016), the high or low richness index value of this species is influenced by the large number of species in the research land. The low species richness of Way Kalam Waterfall is due to its disturbed habitat such as plantation activities in the river flow and also often visited by the community to tour around the waterfall. This is in accordance with the statement of Dzulkipli (2018), The high species richness in the study site is closely related to environmental conditions, such as humidity and temperature, nutrients, sunlight, and growing space, where the existence of community activities for tourism and plantations will affect the environmental conditions where the environment is a habitat for amphibians.

2.3. Conclusion

The conclusion obtained in amphibian research (Order Anura) in Way Kalam Waterfall, Lampung Province, Indonesia, there are many species of amphibians of order Anura with the results found 3 families with 6 species in it. Species found include *Odorana hosii*, *Hylarana nicobariensis*, *Hylarana chalconata*, *Occidozyga sumatrana*, *Phrynoidis aspera*, dan *Fejervarya cancrivora* including among the species found. The *Shannon-Wiener* diversity index on amphibian habitat types dominated by water flow yielded a value of 1.2 which is classified as moderate diversity and, The *Margalef richness index* obtained in habitat types dominated by water flow has a value of 1.0 which can be said to be low species richness.

SOURCE

- Aini, Y. 2022. Preliminary Study of Herpetofauna Diversity at Nusa Cendana University Campus. *Wana Lestari*, 7(02): 197-203.
- Bobi, M., Rifanjani, S. 2017. Herpetofauna diversity in the Tambling Wildlife Nature Conservation (TWNC) Area of Bukit Barisan Selatan National Park (TNBBS) West Coast of Lampung. *Journal of Sustainable Forests*, 5(2): 348–355.
- Dharma, A. P., Meitayani. 2019. Amphibious Inventory of Cisarua Resort Gunung Gede Pangrango National Park Based on Different Seasons. *Journal of Biosilampari*, 2(1):1-5.
- Destaranti, N., Sulistyani., Yani, E. 2017. Structure of Understory Plant Vegetation in Pine Stands at RPH Kalijarat and RPH Baturaden Banyumas. *Scripta Biologica*, 4(3): 155-160.
- Dewi, B. S., Harianto, S. P., and Iwai, N. 2022. *Amphibian Identification*. Media Heritage. Float. Indonesian. ISBN:978-623-418-060-2.
- Dewi, B. S., Harianto, S. P., Iwai, N., Kartika, N. A., Fatmawati, N. A., Wijaya, I., Arianto. Biodiversity of amphibians case studies in Bandar Lampung, Pesawaran, West Lampung, and West Coast. Ali Imron Library. Float. Indonesian. ISBN: 978-602-5857-88-1.
- Dzulkipli., Matthew, P. Boer., C. 2018. Diversity of tree species in Sangkulirang Mangkalihat Karst Area, East Kalimantan. *Agrifor: Journal of Agricultural and Forestry Sciences*, 17(1): 47-54.
- Fitri, L. M., Handika, H., Solina, I. D. 2016. Lower strata birds (understory) in the mountain forests of Kerinci Seblat National Park (TNKS) Kerinci Jambi. *Sainstek: Journal of Science and Technology*, 7 (1): 82.
- Hafizah, N. 2016. Plant species diversity in the High Conservation Value (HCV) Area of Riau Province Oil Palm Plantations. *Conservation Media*. 21(1): 91-98.
- Huda, S. A. 2017. Types of herpetofauna in nature reserves and natural tourism parks Rider West Java. *Journal of Science Education*, 6 (1): 41-46.
- Huda, N. 2018. Inventory of amphibian diversity in the Bajuin Waterfall Tourism Area, Tanah Laut Regency. *Journal of Life Education* 4(2):85-92.
- Indrawati, Y., Hanifa, B. F., Septiadi, L., Alwi, M. Z., Khatimah, A., Azizah, I. 2018. Nocturnal herpetofauna species diversity in Coban Ginger Area, Pandansari Lor Village, Tumpang District, Malang Regency, East Java. In *Proceedings of the National Seminar on Life* (Vol. 6, pp. 277-285).
- Irwanto, R., Lingga, R., Pratama, R., Ifafah, A. S. 2019. Identification of Herpetofauna Types in Mount Permisian Nature Park South Bangka, Bangka Belitung Islands Province. *Journal of Science Education*, 3(2):106-113.
- Kamsi, M. 2017. Survey of reptilian amphibians in Aceh Province, Sumatra Island. Aceh. Sustainable ecosystem foundation. *Proceedings of the national seminar on biotics 2017*. ISBN: 978-602-60401-3-8.
- Kurniati, H., Sulistyadi, E. 2016. Population Density of *Ferjervarya cancrivora* Frogs in Rice Fields of Karawang Regency, West Java. *Indonesian Journal of Biology*, 13(1):71–83.
- Magurran A. E. 1988. Ecological diversity and its measurement. Princeton University Press, New Jersey. *Silvikultur Tropika* 2 (1): 40-45.

- Mubarik., Ade. L. 2022. Diversity of Fish Species and Their Habitats in the Waters of the Special Purpose Forest Area (KHDTK) Mount Bromo, Karanganyar, Central Java. *Zoo Indonesia* 31 (1): 18-31.
- Nilawati, T. S., Hernawati, H., Taufik, R. A. 2019. Habitat and population characteristics of the endemic Java tree frog (*Rhacophorus margaritifer*) in ranca upas, West Java, Indonesia. *Jurnal Biodiversitas*, 20 (6): 1644-1649.
- Odum, EP 1971. Dasar- Oseanografi. 4ed. Thomson Learning, Inc.USA.
- Prihatini, W., Saputri, S., Darda, R. I. Identification of *Hylarana* sp. Frog Species from Bangka Island Using 16s rRNA Gene Marker. Proceedings of the XXIV National Seminar on Biology. *Biodiversity and Bioconservation*. 235-241.
- Rahayu, G., A., Damayanti, B., Dadan, H., Akhmat, R. 2016. Diversity and functional role of insects in post-coal mining reclamation area in Berau, East Kalimantan. *Indonesian Journal of Entomology*, 14 (2): 97-106.
- Rianto, A., Darmawan, A. 2022. Amphibian Diversity on Agroforestry Land in Pekon Kotabatu, Tanggamus, Lampung. *Journal of Forest Science Avicennia*, 5(1): 58-70.
- Saputra, R., Yanti, A. H., Setyawati, T. R. 2016. Inventory of amphibian species (Order Anura) in wetland areas around Sebedang lake, Sebawi District, Sambas Regency. *Journal of Protobiont*. 5(3): 34-40.
- Sarwenda., Subagio., Imran, A. 2016. The structure of the amphibious community in the nature park (TWA) is in an effort to compile animal ecology modules. *Scientific Journal of Biology*, 4 (1): 21-26.
- Setiawan, D., Yustian, I., Prasetyo, C. Y. 2016. Preliminary study: amphibian inventory in Bukit Cogong II Protected Forest Area. *Journal of Science Research*. 18 (2): 55-58.
- Setiawan, W., Prihatini, W., Widiarti, S. 2019. Species diversity and distribution of anura fauna in Telaga 58 Warna Nature Reserve and Nature Park. *Scientific Journal of Basic Science and the Environment*. 19(2): 73-79.
- Subeno, 2018. Distribution and diversity of herpefauna in the upper reaches of Mount Sindoro, Central Java. *Journal of Forestry Science*. (12):40-51
- Sudhartono. 2017. Exploration of Amphibian and Reptile Types in Tanjung Santigi Wildlife Sanctuary, Parigi Mautong Regency. *Journal of Warta Rimba*, 1(5):87-92.

FEEDING BEHAVIOR OF EAST TIMOR DEER (*CERVUS TIMORENSIS*) IN LEMBAH HIJAU ANIMAL PARK BANDAR LAMPUNG

Juana Martha Putri

Lampung University, Faculty of Agriculture, Department of Forestry

Agus Setiawan

Lampung University, Faculty of Agriculture, Department of Forestry

Madi Hartono

Lampung University, Faculty of Agriculture, Department of Animal Husbandry

Bainah Sari Dewi

Lampung University, Faculty of Agriculture, Department of Forestry

ABSTRACT

Timor deer (*Cervus timorensis*) is one of the mammals whose population has decreased, so that its existence is protected by the Government of the Republic of Indonesia in the attachment to Government Regulation Number 7 of 1999 concerning the Preservation of Wild Plants and Animals. The purpose of this study was to find out how the feeding behavior of Timor deer (*Cervus timorensis*) in the Lembah Hijau Animal Park, Bandar Lampung. The results of this study are expected to provide basic information regarding the feeding behavior of Timor deer in the Lembah Hijau Wildlife Park in supporting the success of ex-situ conservation efforts. This research was conducted using interview methods and direct observation in collecting data. Observations were made using the vocal animal sampling method, where observations were made simultaneously for 4 deer observed by 4 observers. The data obtained were analyzed descriptively-qualitatively by analyzing, describing, and summarizing various conditions and situations from direct observation data and interviews. Data processing is done by describing the data in the form of tables and diagrams, the research data is entered into a statement sentence that can explain as well as conclude from the research results obtained. Timor deer eating behavior starts with selecting and taking food, putting food in the mouth, chewing, swallowing and chewing. Where among these processes it is known that the process that has the highest percentage is chewing, with an average percentage above 30%.

Keywords: Timor deer; Feeding behavior; Feed requirements

1. INTRODUCTION

1.1. Background

Deer are one of the wealth of animals in Indonesia. The status of deer in Indonesia is still a protected animal under Indonesian laws and regulations, based on the Regulation of the Minister of Environment and Forestry Number P.106/MENLHK/SETJEN/KUM.1/12/2018 concerning protected plant and animal species (Moileti, 2020). The Timor deer (*Cervus timorensis*) is one of the mammals whose population has decreased, so that its existence is protected by the Government of the Republic of Indonesia in the annex to Government Regulation

Number 7 of 1999 concerning the Preservation of Wild Plants and Animals (Sofyan and Setiawan, 2018). The Timor deer (*Cervus timorensis*) is one of the most native Indonesian deer breeds in the tropics. The color of the Timor deer's hair in the dry season is yellowish brown, slightly darker on the back, and lighter on the chest. In the rainy season the top is grayish (Maha *et al.*, 2021). Captive breeding is an effort to reproduce through breeding and enlargement while maintaining the purity of the species (Amiati *et al.*, 2015). The Timor deer has a relatively wide population distribution in the Indonesian Archipelago but the deer population in nature continues to decline, as a result of habitat loss, habitat degradation and hunting (Moileti, 2020).

Conservation can be in the form of in-situ conservation or ex-situ conservation. In-situ conservation is the protection of natural populations and communities in their natural habitat. While ex-situ conservation is a conservation activity outside its natural habitat, where the fauna is taken and maintained in a certain place with conditions made to resemble its natural habitat. Ex-situ conservation is carried out in an effort to manage animal species that require protection and preservation which can be carried out on a small scale (cage system/model) or large scale (ranch system/released in a fence (Sita and Aunurohim, 2013). Suitability of animal conservation efforts Ex-situ wildlife in the Lembah Hijau Animal Park is still minimal, so further research is needed so that the existing animals are managed properly (Alfalsifa and Dewi, 2019). Ex-situ conservation efforts are the most important part of an integrated conservation strategy to protect wildlife. Which are threatened with extinction, one of which is by building a captivity (Dewi *et al.*, 2019).

Regulation of the Director General of Forest Protection and Nature Conservation number P.9/IV-SET/2011 article 1 paragraph 2, states that animal welfare is the survival of animals that needs to be considered by managers so that animals live healthy, have enough food, can express normal behavior, and grow and reproduce well in a safe and comfortable environment. The minimum standards for animal welfare principles contained in article 6 paragraph 3 include (1) Free from hunger and thirst, (2) Free from environmental discomfort, (3) Free from pain, injury, and disease, (4) Free from fear and pressure, (5) Free to behave naturally. These five standards are criteria that serve as indicators of the adequacy of animal welfare in a conservation institution (Puhun *et al.*, 2017). Research on eating behavior needs to be observed because it is included as an indicator of the success of ex-situ captive breeding. The existence of deer populations that continue to decline in their natural habitat requires conservation efforts (Xavier *et al.*, 2018).

In the development of ex-situ conservation there are several things that need to be considered, namely the habitat component which consists of food, water, shade, and space. The component of the sambar deer habitat that needs to get more attention is feed. This is because feed is a limiting factor, a basic need and the main source of energy for deer. These habitat components must be considered so that the animal's needs are met so that they can live properly and can help the success of the Timor Deer conservation (Sita and Aunurohim, 2013). Eating behavior is a basic behavior to sustain life. Naturally, every animal, including the Timor deer, will

make adjustments (adaptation) to changing environmental conditions to maintain its survival (Fitriyanty *et al.*, 2014).

Habitat in appropriate captivity affects the rate of reproduction and population of animals. Habitat conditions for the Timor deer in ex-situ conservation institutions must pay attention to the feasibility of the physical, chemical and biological habitat components as a support for the success of animal conservation (Nurhayati *et al.*, 2020). Habitat components that need attention for captive deer are food, protection and environmental factors (water, soil, climate and space) (Nurhayati *et al.*, 2020). One of the important aspects in breeding the Timor Deer (*Cervus timorensis*) is the management of feed. Feed management can be viewed from the type of feed given, feed availability, feed portion and feeding system (Mutmainah *et al.*, 2021).

Food in captivity must be considered whether the feed given meets the needs of the Timor deer. Fulfilling the need for feed in captivity will ensure the breeding of the Timor deer so that the deer's survival will be guaranteed. The main food for deer is grass and leaves which contain protein and energy. Good feed will have a good effect on animal health and also on animal reproduction (Tyawati *et al.*, 2019). While other foods are given to meet the nutritional needs of the deer (Elfrida *et al.*, 2019). Lack of feed can cause the growth of animals to be disrupted so that it can interfere with breeding (Gusmalinda *et al.*, 2018). Deer eating behavior is influenced by sex, social group, temperature and food availability (Hombing *et al.*, 2018). Apart from feed availability, water availability is also an important factor that must be considered (Prayoga *et al.*, 2021). Based on data on the deer's need for water, its distribution and its natural habitat, the Timor deer are not overly dependent on the availability of abundant water (Saputra *et al.*, 2021).

1.2. Research purposes

The purpose of this study was to determine the feeding behavior of the Timor deer (*Cervus timorensis*) in the Lembah Hijau Animal Park.

2. RESULTS AND DISCUSSION

Based on observations, the feeding behavior of Timor deer (*Cervus timorensis*) in captive Timor deer at the Lembah Hijau Wildlife Park, Bandar Lampung is known to be the percentage of behavior carried out by Timor deer during the feeding process.

Table 1. Feeding behavior of adult male Timor deer (*Cervus timorensis*) at the Lembah Hijau Animal Park, Bandar Lampung

No	Tipe of Behavior	Frequency	Percentage (%)
1.	Choosing and Picking Feed	236	17%
2.	Putting Feed Into the Mouth	255	18%
3.	Chew	492	35%
4.	Swallow	211	15%
5.	Cuddling Biak	217	15%

The highest percentage of eating behavior of adult male Timor deer was chewing food by 35%, then putting it into the mouth by 18%, choosing and taking feed by 17%, chewing by a percentage of 15%, where the lowest percentage was swallowing by a percentage of 15%.

Table 2. Feeding behavior of adult female Timor deer (*Cervus timorensis*) at the Lembah Hijau Animal Park, Bandar Lampung

No	Tipe of Behavior	Frequency	Percentage (%)
1.	Choosing and Picking Feed	217	16%
2.	Putting Feed Into the Mouth	239	18%
3.	Chew	474	36%
4.	Swallow	193	15%
5.	Cuddling Biak	192	15%

The highest percentage was obtained, namely chewing with a percentage of 36%, then putting it into the mouth by 18%, selecting and taking feed with a percentage of 16%, chewing with a percentage of 15%, where the lowest percentage was swallowing with a percentage of 15%.

Table 3. Feeding behavior of male Timor deer (*Cervus timorensis*) in the Lembah Hijau Animal Park, Bandar Lampung

No	Tipe of Behavior	Frequency	Percentage (%)
1.	Choosing and Picking Feed	201	16%
2.	Putting Feed Into the Mouth	221	18%
3.	Chew	458	37%
4.	Swallow	175	14%
5.	Cuddling Biak	181	15%

The biggest percentage in eating behavior is chewing with a percentage of 37%, then putting food into the mouth by 18%, selecting and taking feed by 16%, chewing with a percentage of 15%, then the smallest is swallowing with a percentage of 14 %.

Table 4. Feeding behavior of female Timor deer (*Cervus timorensis*) at the Lembah Hijau Animal Park, Bandar Lampung

No	Tipe of Behavior	Frequency	Percentage (%)
1.	Choosing and Picking Feed	184	16%
2.	Putting Feed Into the Mouth	213	18%
3.	Chew	422	36%
4.	Swallow	171	15%
5.	Cuddling Biak	174	15%

The behavior with the largest percentage was chewing by 36%, then putting food into the mouth by 18%, selecting and taking feed by 16%, chewing by 15%, and swallowing by a percentage of 15%.

The food provided by the management is always eaten up by the Timor deer, where the adult male deer eats more feed than the adult female deer, male puppies and female puppies. This is because the high and low consumption of feed can be influenced by two factors, the first factor is due to differences in the amount of feed

and the second factor is the sex and also the age of the deer (Suparta *et al.*, 2022). Feeding according to the needs of animals, in quality and quantity will affect the growth of animals (Awaliah *et al.*, 2018). Eating behavior starts from smelling food, picking it up and putting it in the mouth, chewing and swallowing to chewing cud (Indriyani *et al.*, 2017). Wildlife behavior is influenced by environmental conditions including the availability of food, water, shelter, home range, and human activities towards animals (Suherli *et al.*, 2016).

2.1. Choosing and Picking Feed

The behavior of choosing and taking feed is one of the behaviors that is often carried out with a fairly high percentage of frequency. Based on this behavior, the behavior that is mostly done is taking feed compared to choosing feed. The natural behavior of deer is to use their smell in selecting feed. This behavior occurs because the main factor in selection or choosing feed is through the deer's smell (Parakkasi, 1995).

2.2. Putting Feed Into the Mouth

Putting feed into the mouth is an activity carried out from taking feed to chewing it. The behavior of putting food into the mouth of the deer is usually carried out continuously. Usually done by stomping the feed into the mouth using the teeth. Feed that is put into the mouth is usually in large quantities (Aminullah *et al.*, 2022). The behavior of putting food into the mouth of the deer is usually carried out continuously. Usually done by stomping the feed into the mouth using the teeth.

2.3. Chew

Chewing is a process of destroying food and feed that occurs in the mouth mechanically by involving the organs in the oral cavity (Aminullah *et al.*, 2022). Chewing behavior is the behavior with the highest percentage performed by deer in eating behavior. The duration of chewing feed is caused by the presence of crude fiber content in the feed given. The high content of crude fiber in feed causes animals to chew longer and can result in many chewing occurring. Chewing can be controlled voluntarily, but the presence of food in the mouth causes mastication to occur reflexively (Frandsen, 1996).

2.4. Swallow

Swallowing behavior is a behavior that has the lowest presentation value compared to other eating behaviors. This is because swallowing activity occurs in a short time. Besides that, swallowing behavior is usually done by chewing several times and then swallowing once. This is why swallowing behavior is always the behavior that has the lowest percentage compared to other behaviors. Swallowing activity itself usually starts from the results of chewing forage/feed to other activities. According to the Big Indonesian Dictionary, swallowing is the activity of putting food or chewed feed into the esophagus. The activity of swallowing food occurs between the activity of chewing and taking new food by the Timor Deer (Aminullah *et al.*, 2022).

2.5. Cuddling (Rumination)

Rumination behavior is the activity of regurgitating swallowed food and then chewing and re-swallowing the food that has been swallowed. Ruminants or ruminants are a group of herbivore animals that digest their food in two steps, namely by swallowing the food first and removing the food back from the stomach to the mouth when it is half digested to be chewed and swallowed again (Garsetiasih and Heriyanto, 2005). . The activity of ruminating or re-chewing is an activity that is generally carried out by the Timor Deer during rest. Rumination activities are usually carried out in the afternoon and evening.

3. CONCLUSION

The conclusions from research on the eating behavior of the Timor deer are as follows: the eating behavior of the Timor deer, which starts with selecting and taking food, putting the feed in the mouth, chewing, swallowing and ruminating. Chewing is the most frequent activity with a percentage of 35% - 37%.

SOURCE

- Alfalasifa, N., Dewi, B. S. 2019. Konservasi Satwa Liar Secara *Ex-Situ* di Taman Satwa Lembah Hijau Bandar Lampung. *Jurnal Sylva Lestari*. 7(1) : 71-81.
- Amiati, D. A., Masyud, B., dan Garsetiasih, R. 2015. Pengaruh Pengunjung Terhadap Perilaku dan Pola Konsumsi Rusa Timor (*Rusa timorensis* de Blainville 1882) di Penangkaran Hutan Penelitian Dramaga. *Buletin Plasma Nutfah*. 21(2) : 47- 60.
- Aminullah, M. A., Syaputra, M., dan Sari, D. P. 2022. *Nutrisi Pakan dan Aktivitas Makan Rusa Timor (Rusa timorensis) di Penangkaran Rusa Wisma Daerah Kabupaten Sumbawa*. Prosiding Seminar Nasional Mahasiswa Kehutanan Indonesia. 1(1) : 77-85.
- Awaliah, A. T. S., Dewi, B. S., Winarno, G. D. 2018. Palatabilitas Badak Sumatera (*Discerorhinus sumatrensis*) di Suaka Rhino Sumatera. *Jurnal Sylva Lestari*. 6(3) : 64-72.
- Dewi, B. S., Kamaluddin, A., Gdemakarti, Y. 2019. Persepsi Masyarakat Terhadap Pengembangan Penangkaran Rusa (*Cervus sp*) di Kota Bandar Lampung. *Jurnal Sylva Lestari*. 7(2) : 244-254.
- Elfrida., Jayanthi, S., Rahayu, N. 2019. Aktivitas Harian Rusa Tutul (*Axis axis*) pada Lahan Konservasi di Hutan Kota Kecamatan Langsa Baro Kota Langsa. *Jurnal Biotik*. 7(1) : 8-17.
- Fitriyanty, H., Masyud, B., dan Kartono, A. P. 2014. Respon Rusan Timor Terhadap Pemberian Pakan Alternatif di Penangkaran. *Jurnal Media Konservasi*. 19(2) : 105-112.
- Frandsen, R. D. 1996. *Anatomi dan Fisiologi Ternak*. Universitas Gadjah Mada Press. Yogyakarta. Hal 600.
- Gusmalinda, R., Dewi, B. S., Masruri, N. W. 2018. Perilaku Sosial Rusa Sambar (*Cervus unicolor*) dan Rusan Total (*Axis axis*) di Kandang Penangkaran Pt. Gunung Madu Plantations Lampung Tengah. *Jurnal Sylva Lestari*. 6(1) : 74-84.
- Hombing, J. B., Dewi, B. S., Tantalo, S., Harianto, S. 2018. Studi Kandungan Gizi pada Pakan *Drop In* Rusa di PT. Gunung Madu Plantations. *Jurnal Sylva Lestari*. 6(1) : 32-38.
- Indriyani, S., Dewi, B. S., Masruri, N. W. 2017. Analisis Preferensi Pakan *Drop In* Rusa Sambar (*Cervus unicolor*) dan Rusa Total (*Axis axis*) di Penangkaran Pt. Gunung Madu Plantations Lampung Tengah. *Jurnal Sylva Lestari*. 5(3) : 22-29.
- Maha, I. T., Manafe, R. Y., Amalo, F. A., Selan, Y. N. 2021. Karakteristik Morfologi Rusa Timor (*Cervus timorensis*) dengan Pemeliharaan *Ex-situ* di Kota Kupang. *Jurnal Acta Veterinaria Indonesiana*. 9(1) : 1-13.
- Moileti, A. A., Seran, W., dan Kaho, N. P. L. B. R. 2020. Perilaku Harian Rusan Timor (*Rusa timorensis*) Di Taman Wisata Alam Pulau Menipo, Kabupaten Kupang, Nusa Tenggara Timur. *Jurnal Wana Lestari*. 2(1) : 7-15.

- Mutmainnah, S., Ichsan, C., Syahputra, M. 2021. Platabilitas dan Strategi Pengelolaan Pakan Rusa Timor (*Rusa Timorensis*) di Penangkaran Wisma Daerah Kabupaten Sumbawa. *Jurnal Sylva Scientiae*. 4(1) : 10-19.
- Nurhayati, I., Partaya., Priyono, B. 2020. Kesesuaian Habitat Rusa Timor di PT. Taman Satwa Semarang. *J. Life Science*. 9(1) : 52-61.
- Prayoga, H., Dewi, B. S., Harianto, S. P. 2021. Permasalahan Penangkapan Rusa Timor (*Cervus timorensis*) di Universitas Lampung. *Jurnal JOPFE*. 1(2) : 1-10.
- Puhun, S. P. O., Sulastrri, S., dan Widyastuti, D. 2017. Pengelolaan Kesejahteraan Satwa (Animal Welfare) Rusa Timor (*Rusa timorensis*) di Oilsonbai Kupang. *Jurnal Ilmu-Ilmu Kehutanan*. 1(4) : 18-29.
- Saputra, M. Y., Yoza, D., Sribudiani, E. 2021. Karakteristik dan Kesesuaian Habitat Rusa Timor (*Cervus timorensis*) di Univeristas Riau. *Jurnal Ilmu-Ilmu Kehutanan*. 5(2) : 27-36.
- Sita, V., dan Aunurohim. 2013. Tingkah Laku Makan Rusa Sambar (*Cervus unicolor*) dalam konservasi *Ex-situ* di Kebun Binatang Surabaya. *Jurnal Sains dan Seni Pomits*. 2(1) : 171-176.
- Sofyan, I., dan Setiawan, A. 2018. Studi Perilaku Harian Rusa Timor (*Cervus timorensis*) di Penangkaran Rusa Tahura Wan Abdul Rachman. *Jurnal Biologi Eksperimen dan Keanekargaman Hayati*. 5(1) : 67-76.
- Suherli, D., Harianto, S. P., Widodo, Y. 2016. Kajian Perilaku dan Pakan *Drop in* Monyet Hitam Sulawesi (*Macaca nigra*) di Taman Agro Satwa dan Wisata Bumi Kedaton. *Jurnal Sylva Lestari*. 4(2) : 1-8.
- Tiyawati, A., Harianto, S. P., Widodo, Y. 2019. Kajian Perilaku dan Analisis Kandungan Gizi Pakan *Drop in* Siamang (*Hylobates syndactylus*) di Taman Agro Satwa dan Wisata Bumi Kedaton. *Jurnal Sylva Lestari*. 4(1) : 107-114.
- Xavier, S., Harianto, S. P., Dewi, B. S. 2018. Pengembangan Penangkaran Rusa Timor (*Cervus timorensis*) di Taman Hutan Raya Wan Abdul Rachman Lampung. *Jurnal Sylva Lestari*. 6(2) : 94-102.

INCREASE IN PRICES OF STAPLES IN THE MONTH OF RAMADAN IN THE PERSPECTIVE OF ISLAMIC ECONOMIC PHILOSOPHY

A'inin Ni'mah

Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID: 0000-0002-3178-2311

DINA IRFINA

Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID:

APRILITA WIJIASRI

Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID:

MUHAMMAD SULTAN MUBAROK

Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan

Indonesia

ORCID: 0000-0002-6168-0439

Abstract

Purpose: The objective of this research is to analyze the phenomenon of the increase in prices of basic commodities during Ramadan from the perspective of Islamic economic philosophy. This study aims to understand the factors influencing price hikes, their impact on society, and to find solutions in line with the principles of Islamic economics to address the issue.

Design/methodology/approach: This research utilizes a qualitative and descriptive approach. Data will be collected through literature review, document analysis, and interviews with Islamic economics experts. Data analysis will be conducted using deductive and inductive approaches, while referring to relevant Islamic economic principles.

Findings: Based on this study, it was found that the increase in prices of basic commodities during Ramadan can be attributed to several factors. One of the main factors is the high demand due to increased consumption during the fasting month. Additionally, other factors such as price speculation, changes in consumer behavior, and supply disruptions can also contribute to price hikes. The impact of the price increases of basic commodities during Ramadan is strongly felt by the society, particularly those with low incomes. The price hikes can lead to economic difficulties, social instability, and increased economic disparity within the community. This contradicts the principles of Islamic economics that emphasize justice, sustainability, and concern for the welfare of society.

Originality/value: Contextualization of Ramadan and Integration of Islamic Economic Philosophy

Keywords: Increase in prices, Basic commodities, Ramadan, Islamic economic philosophy, and Price hikes

THE PHENOMENON OF CORRUPTION IN INDONESIA FROM THE PERSPECTIVE OF THE PHILOSOPHY OF SCIENCE

UMMU NAJWA

Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID: 0000-0003-2952-9752

INTAN AYU ANGGRAINI

Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID: 0000-0001-8868-415X

MUHAMMAD SULTAN MUBAROK

Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan
Indonesia

ORCID: 0000-0002-6168-0439

Abstract

Purpose: This paper aims to explain the different views on corruption in Indonesia. This argument wants to highlight the differences of opinion between some people who think that corruption has become entrenched and pervades all aspects of national life, and others who think that corruption has not yet become entrenched, although they admit that corruption has become widespread. And in the context of philosophy, this argument encourages questioning aspects of ontology (the nature of corruption itself), epistemology (knowledge about corruption), and axiology (assessment of values related to corruption). This argument encourages us to rethink and deepen our understanding of corruption as a complex social phenomenon.

Design/methodology/approach: This paper uses a qualitative approach, because the data sources and research results are in library research, inductive data analysis, grounded theory (toward the direction of developing a theory based on data).

Findings: The ontological aspect, in the view of the philosophy of science, the ontology aspect of corruption is a series of elements written in a law that are matched to a person's actions in a concrete situation. These formulations and elements are still images or shadows that are still in the mind or idea that is written, positive and considered as the truth. The series of concrete actions from the image or image is a crime, because of that those who do it will be subject to punishment. From the epistemological aspect, according to the philosophy of science, there is a methodology that underlies the notion of corruption in corruption eradication laws that can affect the definition or formulation of corruption as a crime that must be punished. It is not clear whether the formulation of the law is based solely on the assumptions of the legislators or the results of research that summarize the public's views on corruption. The axiological aspect, according to the view of the philosophy of science, the axiological aspect of corruption concerns questions about the values or morality involved in corrupt practices. Corruption is considered wrong because it violates the moral values recognized by society.

Corruption harms many people and takes advantage of others unfairly. Therefore, corruption not only damages the political and economic system of a country, but also threatens the moral integrity of society.

Originality/value: This paper comprehensively describes the introduction to the philosophy of science.

Keywords: Philosophy of Science, Ontology, Epistemology and Axiology.

PRACTICES OF GREEN COLLECTING BASED ON CAUSES OF OWNERSHIP ACCORDING TO ISLAMIC ECONOMY

(Case Study in Village 28 Purwosari, North Metro District)

EVI YUSWIJAYANTI

Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID: 0000-0002-3332-0583

FITRIANA

Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID: 0000-0003-1612-4369

RISKA AYU ANDINI

Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID: 0000-0003-4728-1738

MUHAMMAD SULTAN MUBAROK

Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan

Indonesia

ORCID: 0000-0002-6168-0439

Abstract

Purpose: This paper aims to explain the views of Islamic Economics on the practice of unhusked rice by some people in Purwosari Village, North Metro District, Metro City, which has become a habit for the people of the area.

Design/methodology/approach: This paper uses a qualitative approach and descriptive research type. Data collection techniques with interviews and observation. The interview method was used to obtain concrete information regarding the practice of rice processing from the perspective of Islamic Economics. While the documentation method is used to obtain data about the history of the founding of Purwosari Village, population, livelihoods and organizational structure of Purwosari Village, North Metro District, Metro City.

Findings: Cultivation activities in Purwosari village when viewed from the basis of Islamic economics, in terms of ownership that ownership in the Islamic economic system of the owner lies only in the ownership of its utilization and does not control it absolutely, then the rice cultivation in the rice fields is carried out in Purwosari Village if viewed according to the basis of Islamic economics allowed because the rice that has fallen scattered on the ground is no longer used by the owner, and the owner has also classed it if the remaining rice that is scattered on the ground may be used by the ricers. In terms of balance in the Islamic economic system, indirectly the owner of the rice fields has donated the unused rice to the rice farmers so that it can be utilized. Meanwhile, in terms of justice, rice farmers are allowed to take rice that is not used by the rice field owners because rice farmers do not have enough rice fields to meet the needs of their family, so to give a sense of justice the rice field owners allow rice farmers to take rice. This is so that rice farmers have the right to live properly and the method chosen by rice farmers to cultivate rice in other people's fields can ease the burden on their family's life.

Originality/value: This paper describes in a comprehensive manner how the view of Islamic Economics is regarding the practice of unhusked rice done by some people in Purwosari Village, North Metro District, Metro City.

Keywords: Grain Ngasak, The Causes of Ownership, Islamic Economic Views.

FEASIBILITY STUDY ANALYSIS OF WOOD SHOP BUSINESS ANIS JAYA BANDAR BATANG**RIZKI AMIN FAUZI**

Faculty of Islamic Business Economics, State Islamic University K.H.
Abdurrahman Wahid Pekalongan
ORCID: 0009-0007-1365-3376

MUHAMMAD TAUFIQ ABADI

Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia
ORCID: 0000-0001-9705-7756

MUHAMMAD SULTAN MUBAROK

Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan
Indonesia

ORCID : 0000-0002-6168-0439

WILDA YULIA RUSYIDA

Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia
ORCID: 0000-0001-9756-2197

Abstract

Wood is the main material used for supporting pillars, making roof beams, sills, doors, shutters and others. One type of trading business engaged in the sale of wood is Anis Jaya. Marketing carried out by Anis Jaya is still face-to-face or only carried out at a place of business with a scope of buyers covering the Bandar sub-district area, and has not used online promotions. So there is no widespread access to other customers outside the area. Seeing this, the author is interested in examining more deeply about how the feasibility study in Anis Jaya is seen from several aspects, namely market aspects, marketing aspects, management aspects. The method used in this study is using qualitative methods supported by data collection by interview and observation. After conducting interviews with the owner of the Anis Jaya Timber Shop business, whose address is in Tambahrejo Village, Kec. City, Kab. Batang, namely Mr. Bero, obtained the result that in terms of business feasibility it was feasible to develop. Even though it only relies on word of mouth promotions or what is often called word of mouth promotion by its consumers. In this promotion has the advantage that is quite effective where this promotion can attract consumers from the results of the honest assessment given. In addition to these promotional media, Toko Anis Jaya also installs very affordable wood prices, various types of wood and sizes starting from Rp. 3,000 – Rp. 130,000. And in the wood sales sector, to be precise, Anis Jaya's shop has quite high business opportunities. Due to the lack of business competitors in the Tambahrejo Village, Anis Jaya's shop is the only wood shop in existence. This allows the Anis Jaya shop to reach consumers more optimally.

Keywords: Wood, Sale

FEASIBILITY ANALYSIS OF BATIK FASHION BUSINESS (Case Study of AV Collection Wanayasa Pekalongan Store)

Khasanah Nur Febriyanti¹

ORCID ID : 0009-0007-0275-9757

¹Faculty of Islamic Economics and Business,
UIN KH Abdurrahman Wahid, Pekalongan, Indonesia

M. Taufiq Abadi, M.M²

ORCID ID : 0000-0001-97057756

²Faculty of Islamic Economics and Business,
UIN KH Abdurrahman Wahid, Pekalongan, Indonesia

Abstract

In writing this article, we discuss the AV Collection batik fashion business which is located in Wanayasa District, Pekalongan Regency. This data collection method is an interview method by interviewing a business owner. The purpose of this study is to find out how the marketing mix is for AV Collection Wanayasa batik. The research method used is descriptive research method with a qualitative approach. The results of the study show that AV Collection's batik products are always updated with their motifs. The price of batik is affordable for all groups, the place or distribution is easily accessible to consumers, promotions use direct and indirect promotional strategies to the public. In conclusion, the AV Collection batik fashion can be said to be growing rapidly by using a marketing strategy with marketing mix techniques, namely the production of unique and attractive batik, competitive product prices, promotions still using direct techniques to consumers not fully adapted to the times, distribution places that are affordable but not right and not strategic.

Keywords: Management, Business Feasibility, Fashion Batik

FUNDAMENTAL OF DETERMINATION OF HALAL PRODUCTS**Nida Afriz NASYWA**

UIN K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-5180-8004>**Dina Muhklisa ERLIANA**

UIN K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-8792-6434>**Anisa Syahminandita LARASATI**

UIN K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-0978-3462>**Muhammad Aris SYAFI'I**

Faculty of Islamic economics and business, UIN K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0182-8593>**Happy Sista DEVY**

Faculty of Islamic economics and business, UIN K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2966-6389>**Abstract**

Determination of halal products is an important process in ensuring that products consumed or used by Muslims meet the requirements of Islamic sharia. This abstract provides a brief description of the basics of determining halal products, including the main principles that must be adhered to in producing and marketing halal products. Determination of halal products involves aspects such as raw materials, production processes, certification and halal labels. By understanding the basics of determining these halal products, producers can ensure that the products they produce meet the requirements of Islamic sharia and Muslim consumers can confidently consume or use these products.

Keywords: Halal, Products, Muslims

TECHNOLOGY AND PUBLIC SERVICE DELIVERY IN NIGERIA

Salako, Oluwaseun Adewale

Department of Public Administration

The Federal Polytechnic Ilaro

Ogun-State, Nigeria.

Ariyo Andrew Tobi (Ph.D)

Department of Public Administration

Olabisi Onabanjo University, Ago-Iwoye,

Ogun State, Nigeria

Abstract

The covid-19 pandemic intensified the deployment of technology in Nigeria, particularly in the realm of public service delivery in Nigeria. While this has brought series of benefits, there are equally some factors undermining the utilisation of the full potential of new technologies. This study focused on the effects of the deployment of technology on tertiary education in Nigeria. The study made use of both primary and secondary data and found that technology has had a substantial impact on how curriculum is delivered at tertiary institutions in Nigeria. This has redefined the modes of teaching, the expansion of access to information, the enhancement of learning experiences, fostering collaboration, and the development of critical skills. Other benefits included the breaking of geographical barrier to study, encouraging work and learn for economically disadvantaged learners through various course delivery apps such as Zoom, Google class, among others. It however identified certain challenges such as inadequacy of internet facilities, erratic power electricity supply, high cost of internet access among others as factors undermining the benefits of technology in tertiary education in Nigeria. The study concluded that despite the observed challenges, the deployment of technology has revolutionised tertiary education in Nigeria. It therefore recommended that appropriate measures such as improving internet and other related Information and Communication Technology (ICT) facilities as well as electricity supply should be taken so that tertiary institutions can fully harness the benefits of the emerging technologies in their day-to-day operations.

Keywords: Information and communication Technology, Public service delivery, development, education

INTRODUCTION

The Nigerian public sector has changed in recent years due to the adoption of new technology and changing work practices. The public sector in Nigeria is being impacted by technology, and this background study will look at how it may be leveraged to provide services more effectively and efficiently.

One of the most significant contributions that technology has made to the Nigerian public sector is the digitization of governmental services. The National Identity Management Commission (NIMC) has been working to digitize the identity management system, while the Nigeria Immigration Service (NIS) has launched online visa applications to streamline the visa application process. A mechanism for filing tax returns electronically has also been established by the Federal Inland Revenue Service (FIRS). Citizens now enjoy

quicker processing times and easier access to government services because to these measures (World Bank, 2019).

The usage of collaborative technology has grown in Nigeria's public sector, allowing teams to work together on projects in real time from any location. The Nigerian Communications Commission (NCC) uses Slack for project communication and collaboration, and the Federal Ministry of Health uses Zoom for online meetings. These tools have improved collaboration, communication, and productivity (FlexJobs, 2021).

Automation and artificial intelligence are also transforming how work is done in Nigeria's public sector. The Federal Road Safety Commission (FRSC) uses AI-enabled cameras to monitor traffic violations and automate ticketing. The Nigerian Postal Service (NIPOST) uses chatbots to help citizens with customer service, reducing response times and improving service quality (PwC Nigeria, 2019).

Technology use has aided in the removal of geographical, linguistic, and cultural barriers, allowing people to operate more effectively and efficiently, which is reflected in organizational productivity, competitiveness, and profitability (Anadon L D, Chan G, Harley A G, Matus K, Moon S, Murthy S L and Clark W C 2016). Therefore, as a result of technology progress, business practices and procedures change, prompting firms to increase their investments in it. In actuality, companies have consistently looked for and embraced technology that improve the effort of their human resources in production and administration of organizational operations.

Many companies set out to increase customer satisfaction by investing in the newest equipment to boost the effectiveness of their organizations. They think investing in cutting-edge technology would enhance business operations and raise the caliber and quantity of their products and services. Other opportunistic customer-responsive techniques, such aggressive marketing tactics, sales promotion, public relations, and others, frequently go along with this. However, despite this, a lot of organizations still do not gain from their strategic breakthroughs since they do not have strong human resource plans to implement them.

Human resource managers were frequently viewed as an afterthought rather than an active participant in the management effort to improve technology innovation, with the emphasis frequently being placed on what can be easily measured and calculated. Finance, marketing, and operational staff inputs were frequently dominant in the innovation processes. According to Barrow (1997), the only way to improve commercial and industrial growth is to effectively apply effective human resource management techniques across all organizational divisions, including marketing, manufacturing, finance, and others.

But embracing new technologies and evolving work habits is not without its challenges. Lack of technical skills and a lack of infrastructure are some of the greatest problems the Nigerian public sector is facing (World Bank, 2019). If public sector personnel are to be able to accept new technologies and working techniques, effective training and capacity building activities are also important. The public sector in Nigeria has the ability to change in a way that would increase efficiency, improve service delivery, and streamline operations. It will be

necessary to solve the problems with infrastructure, technological know-how, and training if we are to realize the full potential of these achievements.

The main goals of this study are to examine the significant impact of technological development on current work practices in the Nigerian public sector, to identify various technological challenges that have an impact on these practices, and to suggest potential solutions to some of the challenges that have been identified.

REVIEW OF EXTANT LITERATURES

Bureaucracy and Work Practice In Nigerian Public Sector

There have long been issues with bureaucracy in the Nigerian public sector, including worries about delayed decision-making, inefficiency, and corruption. A number of elements, such as historical legacies, political issues, and cultural factors, contribute to Nigeria's bureaucratic structure in the public sector. The bureaucratic character of the Nigerian public sector has an impact on how people work there; there are many obstacles and constraints that affect how public employees do their tasks.

The Nigerian public sector's bureaucratic structure has an impact on how work is done there as well. Public employees frequently have little discretion over their decisions, and their activities are extensively scrutinized by supervisors. Employees may be reluctant to take chances or depart from standard practices as a result, which might result in a lack of initiative and creativity.

The Nigerian public sector has long struggled with bureaucracy, which presents a number of difficulties and constraints for employees.

One of the main problems with bureaucracy is the slow pace at which decisions are made in the Nigerian public sector. According to a research by Obasan (2015), decisions in the industry are usually made at a high level with minimal input from lower-level employees. This may lead to delays in decision-making and poor program and policy implementation.

Bureaucracy also contributes to a second problem, which is the prevalence of corruption in Nigeria's public sector. Nigeria is placed 146th out of 180 countries in Transparency International's 2019 Corruption Perception Index report. Due to the bureaucratic structure of the sector and a lack of transparency and accountability, corruption may have space to expand. Ineffective service delivery, theft of public monies, and a loss of trust in governmental institutions might all arise from this.

The bureaucratic structure of the Nigerian public sector affects how work is carried out there as well. According to a study by Lawal (2016), decision-making independence is routinely limited for public employees, and supervisors closely monitor their decisions and activities. Because of this, workers could be hesitant to experiment or deviate from the norm, which could lead to a lack of initiative and innovation.

The bureaucratic setup of the Nigerian public sector further hinders collaboration and communication among public servants. Ogunyomi and Fasoranti's (2018) study found that the hierarchical structure of the sector might

result in information silos and failures in communication between different levels of government. Communication and coordination may be hindered as a result, which may lead to needless duplication of effort. To address these problems, the Nigerian public sector has undertaken a variety of adjustments and actions. For instance, in order to promote transparency and accountability, speed up decision-making processes, and promote a more customer-focused approach to service delivery, the Federal Government of Nigeria (2011) proposed the Public Service Reform Agenda. By enabling more effective and flexible decision-making and fostering collaboration and communication among public servants, embracing technology and cutting-edge working methods like flexible work schedules and e-government services can also help to address some of the drawbacks of bureaucracy.

Bureaucracy has an effect on how individuals interact, how decisions are made, and how creative ideas are put into practice in Nigeria's public sector. Despite the industry's administrative problems, several initiatives and reforms have been implemented to deal with them and promote a more efficient and customer-focused public sector.

Shortfall of Bureaucracy In Nigerian Public Sector

The bureaucratic system in the Nigerian public sector has faced several challenges and shortfalls over the years. These issues have hindered effective governance, service delivery, and overall organizational performance. Here are some prevalent inadequacies of bureaucracy in the Nigerian public sector,

1. **Inefficiency and sluggish Decision-Making:** According to Oni (2014), Nigeria's bureaucratic structure is frequently linked to inefficiency and sluggish decision-making processes, which cause delays in service delivery and make it more difficult to respond to new problems.
2. **Corruption and Rent-Seeking:** In Nigeria, problems with corruption and rent-seeking have plagued the bureaucracy. The misuse of public resources and the diverting of monies meant for the delivery of public services can come from public officials abusing their positions of authority for personal benefit (Oyewole & Babatunde, 2017).
3. **Lack of Accountability and Transparency:** In Nigeria's public sector, the bureaucratic system has struggled with a lack of Accountability and Transparency. This can lead to a lack of trust from the public and hinder effective governance (Ezeani, 2012).
4. **Over-centralization of Decision-Making:** In the Nigerian public sector, decision-making is majorly over-centralized, which causes bureaucratic bottlenecks and a lack of autonomy for lower-level employees. The delivery of public services may become less responsive, innovative, and efficient as a result of this centralization (Ugwu, 2014).
5. **Limited Stakeholder Participation:** Bureaucratic procedures have historically prevented significant stakeholder input into Nigeria's public sector decision-making processes. Inadequate policies may result

from the marginalization of important players, such as people and civil society groups, which weakens accountability (Omotayo, 2017).

Effect of Technology On New Work Practice In Nigerian Public Sector

Information and communication technology (ICT) adoption has had a big impact on Nigeria's New Public Management (NPM) and new work practice. The NPM method of public administration places a strong emphasis on effectiveness, efficiency, and customer focus. Here are a few ways that ICT has impacted NPM with emerging new work method or practice in Nigeria:

1. **Enhanced Service Delivery:** ICT has improved service delivery in the Nigerian public sector. Through the use of ICT tools and platforms, government agencies can provide online services, automate processes, and streamline operations. As a result, there is now more efficiency, less red tape, and quicker service delivery to the public (Olatokun & Ayo, 2019).
2. **Greater Transparency and Accountability:** ICT has made public sector operations more transparent and accountable. The ability for individuals to access information, track government operations, and hold public officials accountable is made possible via online portals, open data initiatives, and e-governance platforms. As a result, corruption chances are diminished and good governance is promoted (Oluwatobi, 2018).
3. **Better Collaboration and Communication:** ICT has revolutionized collaboration and communication within Nigeria's public sector. In order to improve coordination and efficiency in decision-making and the execution of policies, tools like email, video conferencing, and collaborative platforms enable real-time communication and information sharing among government departments (Oluwatobi, 2018).
4. **Improved Processes for Policy formation and Implementation:** ICT has improved procedures for policy formation and implementation. Policymakers can acquire and analyze massive datasets, predict outcomes, and assess policy choices thanks to data analytics, modeling tools, and simulation software. As a result, policy interventions are more successful and decision-making is more evidence-based (Olatokun & Ayo, 2019).
5. **Greater Citizen Engagement and Participation:** ICT has given citizens the power to take an active role in political processes. Opportunities for citizen involvement, input, and participation in policy creation and decision-making are provided via online platforms, social media, and mobile applications. This supports inclusive government and fosters democratic processes (Idike & Amaeshi, 2019).

However, it is crucial to emphasize that obstacles, such as those relating to infrastructure, the digital divide, cybersecurity, and capacity building, remain in the efficient adoption and exploitation of ICT in the Nigerian

public sector. The government and key stakeholders must continuously engage in research, policy assistance, and training to overcome these obstacles.

Challenges of ICT in The Nigerian Public Sector

Information and communication technology (ICT) adoption and implementation in the Nigerian public sector confront a number of difficulties. These difficulties may make it difficult to use ICT tools and platforms effectively, which might have an influence on governance and service provision. The following list of typical ICT issues facing Nigeria's governmental sector includes:

1. **Infrastructure constraints:** A major obstacle is the inadequate ICT infrastructure, which includes the restricted availability of power sources, telecommunications networks, and internet access. In especially in rural locations, the accessibility and dependability of ICT services are impacted by the lack of dependable infrastructure (Oluwatobi, 2018).
2. **Digital Divide:** The digital divide refers to the unequal access to ICT resources and skills. In Nigeria, there is a significant disparity in ICT access between urban and rural areas, as well as among different socioeconomic groups. This divide hinders inclusive participation and limits the potential benefits of ICT in the public sector (Olatokun & Ayo, 2019).
3. **Cybersecurity Risks:** The increased reliance on ICT in the public sector exposes government systems and data to cybersecurity threats. The lack of robust cybersecurity measures and limited awareness of cyber risks make public sector organizations vulnerable to attacks, data breaches, and unauthorized access (Idike & Amaeshi, 2019).
4. **Capacity and Skills Gap:** Insufficient ICT skills and capacity among public sector employees pose a challenge to the effective adoption and utilization of ICT. There is a need for training programs and skill development initiatives to enhance the digital literacy and competency of government officials (Oluwatobi, 2018).
5. **Funding Constraints:** Limited financial resources allocated to ICT initiatives in the public sector hinder their implementation and sustainability. Insufficient funding for ICT infrastructure, equipment, software, and maintenance restricts the potential for ICT-driven improvements in service delivery (Olatokun & Ayo, 2019).
6. **Policy and Regulatory Framework:** The absence of comprehensive ICT policies and clear regulatory frameworks can impede the effective integration of ICT in the Nigerian public sector. Inconsistencies, duplication of effort, and poor coordination across government agencies may be caused by a lack of unified policies, standards, and regulations (Idike & Amaeshi, 2019).

7. Addressing The Challenges of ICT in The Nigerian Public Sector

Addressing the challenges of ICT in the Nigerian public sector requires a comprehensive approach that involves various stakeholders. Here are some strategies to overcome the challenges and maximize the benefits of ICT:

1. **Infrastructure Development:** The government should give ICT infrastructure expenditures first priority. This includes boosting telecommunications networks, increasing internet access, and enhancing power supplies. The infrastructure gap can be closed and ICT services may be expanded to underserved areas by working with private sector organizations.
2. **Closing the Digital Divide:** By fostering digital literacy and granting rural and underserved people access to ICT resources, efforts should be undertaken to close the digital divide. The creation of community ICT centers, the funding of ICT equipment, training programs, and other initiatives can assist guarantee fair access to technology. (Idike, Amaeshi2019).
3. **Cybersecurity Measures:** To secure government systems, data, and sensitive information, it is essential to implement strong cybersecurity measures. Establishing robust firewalls, encryption techniques, frequent security audits, and user awareness campaigns are all part of this. Collaboration with foreign partners, industry professionals, and cybersecurity organizations can improve the ability to combat cyber threats. Oluwatobi (2018).
4. **Capacity Building:** It's crucial to improve the ICT expertise and skills of public sector personnel. To increase digital literacy, ICT competency, and awareness of emerging technologies, training programs, workshops, and certification courses should be made available. Initiatives for increasing capacity can be facilitated through cooperation with academic institutions, training facilities, and industry professionals. (Olatokun, & Ayo 2019)
5. **Ample Funding:** ICT initiatives must have adequate financial support in order to be implemented successfully. The growth of ICT infrastructure, the purchase of equipment, the licensing of software, personnel training, and maintenance should all receive financing priority from the government. Government financing can be supplemented by investigating public-private partnerships and looking for other financial sources. Oluwatobi (2018).
6. **Reforms to Policies and Regulations:** For effective ICT integration and governance in the public sector, comprehensive ICT policies and regulatory frameworks are essential. Clear rules, benchmarks, and protocols should be established by the government for ICT adoption, data management, privacy protection, and interoperability. To stay up with technological changes, rules must be regularly reviewed and updated. Oluwatobi (2018).
7. **Collaboration amongst stakeholders** is essential, including those in the public and corporate sectors, civil society, and individual individuals. Knowledge exchange, creativity, and group problem-solving may be facilitated by creating venues for conversation, consultation, and collaborations. Stakeholder

participation in ICT project design and execution provides relevance and sustainability. (Olatokun, & Ayo, 2019).

By implementing these measures, the Nigerian public sector may strengthen technology and address ICT-related difficulties to improve service delivery, encourage transparency, and achieve efficient governance.

THEORETICAL FRAMEWORK

Diffusion of Innovation Theory

This theory focuses on how innovations, including technology, spread and are adopted within a society. It examines factors that influence the adoption rate, such as the characteristics of the innovation, communication channels, social networks, and individual adopter characteristics. Applying this theory can shed light on the factors that influence the adoption and diffusion of technology-driven service delivery initiatives in Nigeria.

In the context of ICT in Public service delivery, this theory examines the adoption and diffusion of ICT tools in public organisations and institutions. It analyzes the elements that affect adoption, including perceived relative benefits of utilizing ICT, dependability and compatibility with current practices, complexity, and testability. (Eze, & Nkamnebe 2015)

This theory aids in our comprehension of the variables affecting the acceptability and adoption of technology-driven initiatives in the context of Nigeria, where technology use in public service delivery is a relatively new occurrence. It offers understanding of the many stages of adoption, the traits of adopters, and the routes of communication that aid in the diffusion process. Identifying ways to promote widespread acceptance and successful implementation of ICT in public service delivery can be aided by an understanding of the diffusion of ICT within the Nigerian public sector (Rogers, 2003).

Institutional Theory

Institutional theory investigates how institutional constraints and norms influence organizations and society. This theory can aid in understanding how institutional elements, such as governmental policies, rules, and cultural norms, impact the adoption and use of technology in service delivery in the Nigerian environment. It also emphasizes the significance of legitimacy and adherence to accepted institutional standards.

Application of Institutional Theory enables policymakers and practitioners gain insights into the institutional context, norms, and pressures that influence the adoption and use of technology in public service delivery in Nigeria. This understanding can inform policy decisions, institutional reforms, and strategies that enhance the alignment of technology initiatives with prevailing institutional expectations, improving service delivery outcomes. (Acheampong, I., & Boateng, R. 2020)

CONCLUSION

This study concluded that adoption and application of ICT on public service delivery in public service in Nigeria has tremendously influenced the modernization and modern work practice. It breaks geographical

barrier to effective service delivery, encourage work and learn for economically disadvantaged students through various course delivery apps such as Zoom, Google class, among others. The use of ICT in public service delivery has the potential to revolutionize all aspect of the economy by expanding access to information, enhancing learning experiences, fostering collaboration, and developing critical skills. The various challenges posing as threat to effective ICT application are basically what can be addressed to harness the best potential of the emerging technology in curriculum delivery.

RECOMMENDATIONS

Based on the findings of this research study, the following recommendations were put forward;

- Public institutions in Nigeria should embrace the application of ICT in service delivery to be at par with the current global practice
- Adequate fund should be allocated to ICT infrastructural development in public institutions to enhance effective curriculum delivery
- Regulatory policy should be enacted to protect data of officials and citizens against hackers
- There should be special low rate for service apps to encouraged its usage
- Capacity building on ICT for public officials and citizens should be embarked upon, this will enable the duo to be up to date in usage of ICT in public service delivery and learning.

References:

- Acheampong, I., & Boateng, R. (2020). The influence of institutional theory on e-governance adoption in a developing country: The case of Nigeria. *Information Technology for Development*, 26(3), 537-562.
- Anadon L D, Chan G, Harley A G, Matus K, Moon S, Murthy S L and Clark W C (2016). Making technological innovation work for sustainable development. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 113 9682–90. doi:10.1073/pnas.1525004113
- Eze, S. C., & Nkamnebe, A. D. (2015). The diffusion of ICTs and e-government initiatives in Nigeria. *Information Development*, 31(3), 264-280.
- Ezeani, E. O. (2012). The Bureaucracy Question in Nigeria: An Analysis of Accountability and Transparency Issues. *Journal of Sustainable Development in Africa*, 14(3), 154-169.
- Federal Government of Nigeria. (2011). *Public Service Reform Agenda*. Retrieved from <https://www.statehouse.gov.ng/wp-content/uploads/2016/02/PUBLIC-SERVICE-REFORM-AGENDA-PSRA-2011.pdf>
- FlexJobs. (2021). 10 Companies with Remote Jobs in Nigeria. Retrieved from <https://www.flexjobs.com/blog/post/companies-with-remote-jobs-in-nigeria/>
- Idike, A. N., & Amaeshi, N. N. (2019). E-Government and Citizen Engagement in Nigeria: Prospects and Challenges. *Journal of Information Technology Impact*, 19(2), 115-128.
- Lawal, B. A. (2016). Bureaucratic Structures and Administrative Effectiveness in Nigeria. *Journal of Public Administration and Policy Research*, 8(1), 1-7.
- Obasan, K. A. (2015). Bureaucratic Structure and Public Service Delivery in Nigeria. *International Journal of Public Administration and Management Research*, 3(2), 18-28.
- Olatokun, W. M., & Ayo, C. K. (2019). E-Government and New Public Management in Nigeria: A Panacea for Efficient Service Delivery. *International Journal of Public Administration and Management Research*, 2(1), 21-35.

- Oluwatobi, S. O. (2018). Information and Communication Technology (ICT) and the Nigerian Public Service: A New Public Management Paradigm. In I. Okoli, I. Ezejiofor, & M. Ezejiofor (Eds.), *Public Administration in Nigeria: Principles, Theory and Practice* (pp. 276-293). Mindex Publishing Company Limited.
- Omotayo, A. M. (2017). Public Bureaucracy, Stakeholder Participation and Development in Nigeria. *Nigerian Journal of Social Sciences*, 14(1), 1-13.
- Oni, S. (2014). The Challenges of Public Bureaucracy and Service Delivery in Nigeria. *African Journal of Public Administration and Management*, 5(1), 78-90.
- Ogunyomi, O., & Fasoranti, M. (2018). The Effect of Bureaucracy on Service Delivery in Nigerian Public Sector. *International Journal of Business, Humanities and Technology*, 8(3), 97-103.
- Oyewole, A., & Babatunde, O. (2017). Bureaucracy and Corruption in Nigeria: A Critical Appraisal. *Journal of Public Administration and Governance*, 7(4), 332-345.
- PwC Nigeria. (2019). Harnessing Nigeria's AI potential. Retrieved from <https://www.pwc.com/ng/en/assets/pdf/harnessing-nigeria-s-ai-potential.pdf>
- Rogers, E. M. (2003). *Diffusion of innovations* (5th ed.). Free Press.
- Transparency International. (2019). Corruption Perception Index. Retrieved from <https://www.transparency.org/en/cpi/2019/index/nzl>
- Ugwu, I. C. (2014). Decentralization and Public Service Delivery in Nigeria. *International Journal of Public Administration and Management Research*, 2(3), 9-22.
- World Bank. (2019). *The Digital Economy in Africa: Trends, Opportunities, and Challenges*. Retrieved from <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/32024/9781464814998.pdf>

DIMENSIONS ZAKAT IN THE PERSPECTIVE OF ISLAMIC ECONOMIC PHILOSOPHY**NUR FITRIWULANDARI**

Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University KH Abdurrahman
Wahid Pekalongan, Indonesia ORCID: 0000-
0003-2208-6653

MARI PATUN HASANAH

Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University KH Abdurrahman
Wahid Pekalongan, Indonesia
ORCID:0000-0001-6183-1826

NOVI SAFITRI

Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University KH Abdurrahman
Wahid Pekalongan, Indonesia ORCID:0000-
0002-2933-7585 **MUHAMMADSULTAN MUBAROK**

Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University KH Abdurrahman
Wahid Pekalongan Indonesia ORCID: 0000-
0002-6168-0439 **MUHAMMAD TAUFIQ ABADI**

Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University KH Abdurrahman
Wahid Pekalongan Indonesia
ORCID:0000-0001-9705-7756

Abstract

Purpose: This case study aims to explain zakat in the perspective of Islamic economic philosophy by formulating the following questions: first, what is the ontological concept of zakat in an Islamic economic perspective? Second, what is the epistemological concept of zakat in an Islamic economic perspective? Third, what is the axiological concept of zakat in an Islamic economic perspective?

Design/methodology/approaches: This case study uses a qualitative approach using a descriptive approach. As for data collection techniques using library techniques or library research such as papers, opinions of leaders, and others. The type of data used is secondary data.

Findings: First, Ontologically, paying zakat is essentially carrying out God's commands, as mentioned in QS. Al-Baqarah verse 43, "And establish prayer, pay zakat, and bow with those who bow". Moreover, this command is repeated 82 times in the Qur'an. Apart from that, in the words of the Prophet SAW in a number of authentic hadiths there is also an order to pay zakat.

Second, Epistemologically, knowledge about zakat is obtained from the Qur'an and hadith, as well as the works of scholars, such as the law on paying zakat, the conditions for issuing zakat for people who are obliged to tithe (muzakki) and those who receive it (mustahik), including types of objects that must be subject to zakat.

Third, Byaxiology, the benefits of paying zakat and the consequences of not carrying it out are included in the words of the Prophet SAW. One of the words of the Prophet SAW regarding the consequences of not paying zakat, "There is not a people who refuse to pay zakat unless Allah will strike them with a long drought" (HR.

At-Thabrani). Zakat has a role in reducing poverty. To increase community economic growth, the role of BAZNAS is very important. With programs created by BAZNAS such as the development of productive zakat, it will help increase economic growth. The utilization of zakat is expected to fulfill its function as a means to overcome social problems.

Originality/value: This case study describes comprehensively the dimensions of zakat in the perspective of Islamic economic philosophy.

Keywords: Zakat, Philosophy, Islamic Economics.

IMPLEMENTATION OF ISLAMIC ECONOMIC PHILOSOPHY**DELVINA LISATA**

Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID: 0009-0002-3651-740X**DIAN INDAH SUKMA RINI**

Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID: 0009-0007-0313-9795**SHELLY RAFANDA**

Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID: 0009-0000-0244-0091**MUHAMMAD SULTAN MUBAROK**

Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan Indonesia

ORCID: 0000-0002-6168-0439**Abstract**

Purpose: This paper aims to explain the implementation of Islamic economic philosophy which is measured by formulating the following questions: First, what is the definition of usury and its impact on the economy? Second, What is the definition of gharar and its impact on the economy? Third, What is the definition of maisir and its impact on the economy? Fourth, What is the definition of haram and its impact on the economy? Fifth, What is the definition of zalim and its impact on the economy?

Design/methodology/approach: This paper uses a qualitative approach, because data sources and research results in library research, inductive data analysis, grounded theory (towards the direction of theory building based on data).

Findings: First, Riba is the addition of one of two similar substitutes without any compensation for this addition. Not all additions are considered usury, because additions are sometimes produced in a trade and there is no usury in it, it's just that the addition that is termed by the name 'usury' and the Qur'an comes to explain its prohibition is an addition that is taken as compensation for the specified tempo. The impact of usury on the economy includes the exploitation of the borrower's wealth, monopolization of resources, allocated for the wrong thing, hampering the level of community productivity, encouraging inflation, decoupling between the real and monetary sectors, the economy becomes unstable.

Second, gharar means al-khatar and something that is harmful, namely something that is not known to be certain of right or wrong, speculation; risk; danger (risk); uncertainty (uncertainty or); or also means gambling; gambling or maysir. The impact of gharar on the economy includes a.) Gharar is a type of gambling (al-maysir) which is prohibited by Allah SWT because it will cause injustice, enmity, hatred, and quarrels among humans, b.) When the al-gharar transaction is over, it is certain that one of the two parties to the transaction will regret and resent his friend. C.) In al-gharar transactions, justice will not be possible to uphold.

Third, Maisir is a game that contains gambling, where the losing party must give a certain amount of money / goods to the winner, without having to think or work hard. The impact of maisir on the economy is as follows

a.) Financial problems: gambling games are carried out by risking a large enough amount of funds, because this game is lucky and very risky, those who are unlucky will lose all their funds. B.) Dependence or Addiction: gambling games have a dependence effect, like drinking alcohol. C.) Crime Rate: in areas where there are many gambling games, usually the crime rate also increases.

Fourth, Haram is something that is abhorred by Shara and is required to be abandoned clearly by the Shara text and it is something that is binding. The impact of haram on the economy includes encouraging the hoarding of accumulated wealth and inhibiting direct investment in trade and the circulation of wealth because wealth will only be in the hands of capital owners.

Fifth, zalim is to act as a despot or oppressor, to reduce, deviate, oppress, act arbitrarily and unfairly. Thematically, zalim is a transaction that causes injustice to the other party. The impact of zalim on the economy is an act that harms, takes or obstructs the rights of others that is not justified by sharia so that it can be considered as a form of persecution and an economy is considered zalim if the maximum price is set below the equilibrium price that occurs through the market mechanism.

Originality/value: The implementation of Islamic economic philosophy is discussed comprehensively and with the latest data.

Keywords: Implementasi, Ekonomi, Ekonomi Islam, Filsafat, Filsafat Ekonomi

**LOCAL WISDOM-BASED ECONOMIC DEVELOPMENT ISLAMIC ECONOMIC PERSPECTIVE:
(CASE STUDY ON COMMUNITIES IN THE BASA PALACE TOURIST AREA PAGARUYUNG)**

KHOLIS ZAHROTIN

Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University KH. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID : 0009-0004-7528-667X

AYADA ULUFAL QOLBI

Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University KH. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID : 0000-0001-5830-7855

MUHAMMAD SULTAN MUBAROK

Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University KH. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID : 0000-0002-6168-0439

ABSTRACT

Purpose : This case study aims to reveal how economic development based on local wisdom in the perspective of Islamic economics in the region Pagaruyung Basa Palace Tour.

Design/methodology/approach: This case study uses a qualitative approach, with data sources and research results in this study in the form of surveys and interviews, inductive data analysis, grounded theory (toward the direction of developing a theory based on data).

Findings: The results of this research revealed that the existing economic development is a joint effort of the government with local communities, business actors, and community organizations by optimizing their potential owned by the region are in accordance with the principles of Islamic economics. However, on the other hand there are several things which needs attention because its management is not in accordance with Islamic law Among them is the establishment of a Thousand Path tourist attraction with little attention to mashlahah and its disadvantages and how to dress visitors, especially for foreign tourists who have not dress modestly and cover up. After that, waste management is home waste both production and consumption which will have an impact on the surrounding environment.

Originality/value: This case study describes comprehensively the economic development strategy from an Islamic perspective.

Keywords: Economic Development, Local Wisdom, Islamic Economics, KWIB Pagaruyung

THE CONCEPT OF OWNERSHIP IN ISLAM**(A Case Study of Seizing Inheritance Becomes the Motive for One Family in Lampung to be Killed and Dumped in a Septic Tank)****LUTFI MA'FU AZIZAH**

Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID: 0000-0002-3826-8462**DINA RIZQANTI**

Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID: 0000-0002-3826-8462**FANI SAPUTRI**

Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID: 0000-0002-8539-8016**MUHAMMAD SULTAN MUBAROK**

Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan

Indonesia

ORCID: 0000-0002-6168-0439**MUHAMMAD TAUFIQ ABADI**

Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan

Indonesia

ORCID: 0000-0001-9705-7756**Abstract**

Purpose: This study aims to explain the concept of ownership in Islam by formulating the following questions: first, what is ownership and ownership in Islam? Second, examples of cases of ownership in Islam? Third, what is inheritance?

Design/methodology/approach: This research uses a descriptive approach, because the data source is in the form of literature studies obtained from various sources, both from journals, books, and theses.

Findings: Ownership comes from the word property which means the income of a person who is authorized to allocate assets controlled by other people with the obligation to always pay attention to the source (party) who controls them. Meanwhile, ownership in Islam is mastery over something in accordance with the rule of law, and has the authority to act on what he owns as long as it is in the right direction and in accordance with the law. Ownership in Islam, one of which is property ownership, for example, inheritance.

Many cases have occurred related to inheritance. For example, the case in Lampung, where there was a fight over inheritance which resulted in a family being killed and thrown into a septic tank. This incident occurred in October 2021. Initially, an perpetrator with the initials E wanted to control the victims property named Zainudin who was the victims father. Then, the perpetrator went to the victims house (Zainudin, Siti Romlah, Wawan, and Zahra) and killed the victim using an ax and then threw it into the septic tank behind the house.

Basically, peoples understanding of inheritance is still lacking, which causes a person to become dark-eyed and do anything to get wealth. In fact, there are already separate provisions in the division of inheritance. Inheritance distribution is a complex matter and often creates internal conflicts in its implementation.

Originality/value: this study describes comprehensively the concept of ownership in Islam

Keywords: Ownership, Islam, Inheritance

THE IMPACT OF BUSINESS ENVIRONMENT ON THE SURVIVAL OF SOME SELECTED SMALL-SCALE BUSINESSES IN ABA SOUTH LOCAL GOVERNMENT AREA, ABIA STATE, NIGERIA

Mr Eme, Chukwuemeka G.,

Lecturer, Business Administration, National Open University of Nigeria (NOUN) Abuja, Nigeria

Dr Michael Elikwu;

Lecturer, Business Administration, Nasarawa State University, Nasarawa State, Nigeria,

Abstract

In this digital age, information is the popular currency while knowledge is the preferred coin essential in getting the best deal. Nowhere is this more real than in today's business environment which affect the success or otherwise of any business venture. Several authors have attributed failure of businesses particularly small and medium scale enterprises to various factors ranging from training of the entrepreneur to exposure and experience while some analysts opined that business environment could impact on small and medium scale enterprises. Hence, using the logistic regression technique to analyse primary data obtained through a structured questionnaire from Eighty (80) small scale businessmen and women operators in Aba South Local Government Area (Abia State), South-East, Nigeria, this study seeks to ascertain the nature of the relationship between business environment and the survival of small and medium scale businesses in Nigeria. The obtained result revealed that that the model of logistic regression was able to predict the distribution of 72.15% of the observed values of the dependent variable as factors such as inflationary trend; infrastructural facilities accessibility and government policy serve as barriers to business growth and survival. Hence, it is recommended that small business operators must develop and adopt scientific and rational business management strategies that will aid and increase their understanding of both their business and its environment in order to facilitate planning and predictions on the most significant factors that affects business survival.

Key Words: Business environment, Small scale business, Survival, Strategies, Opportunities, Threats

1.0 Introduction

Business environment refers to all external forces, which have a bearing on the functioning of business. Business environmental factors are largely if not totally, external and beyond the control of individual industrial enterprises and their managements. On the other hand, it refers to the surroundings, external objects, influences, etc, that affect a business concern. It also refers to the aggregate of all conditions, events and influences that surrounds and affects a business unit. Business environment poses threats to a firm or other immense opportunities for potential market exploitation.

The present day business environment is marked by different dynamic features such as global competition, information technology, quality service revolution and corporate social responsibility which are compelling managers to rethink and reshape their approach to their various operational responsibilities. Due to this paradigm shift, new firms are emerging that are more responsive to both their internal and external environments (Luthians, 1995).

The internal factors exist within the operational base of an organization and directly affect the different aspect of business. These internal factors include firms' Mission, resistance to change, poor quality staff, lapses in internal control, bad resource/financial management, operational weaknesses, high staff turnover and over-leverage while the external factors include government regulation, economic recession, political turmoil, low cost competitors, changes in customer behaviour, environmental changes in customer behaviour, environmental/health issues, technological changes, natural disasters, change in input supply, changes in macroeconomic variables and terrorist attacks. Hence, it is important for a business to keep a pace with the various changes in the environment in order to survive in the long run.

Similarly, every business settings often bring in new way of thinking about the business environment and new ways of acting (Belowlav, 1996). Hence, coping with these multitude of challenges require a firm that can easily adapt to change. This makes the small and medium scale enterprises (SMEs) the driving force in economic growth and job creation in both developed and developing countries due to their ability to experiment new approach at minimum cost and create a standardized product/services that can meet the needs of a large target market (Sunter, 2000). However, less than half of newly established businesses survive beyond five years. Hence, the identification of those factors which empirically lead to entrepreneurial success/failure would assist in equipping small business owners with the necessary managerial skills to survive in today's competitive environment as well as exploit several strategies that will improve their operational efficiency.

1.2 Types of Environments

Environment includes such factors as socio-economic, technological, supplier, competitor and the government. There are two important factors, which exercise considerable influence on business. They are physical or natural environment and global environment. A brief analysis of the various types of environment is instructive here.

Technological Environment:

Technology is understood as the systematic application of scientific or other organized knowledge to practical tasks. Technology changes fast and to keep pace with it, businessmen should be ever alert to adapt to changing technology in their businesses.

Economic Environment:

There is close relationship between business and its economic environment. Business obtains all its needed inputs from the economic environment and it absorbs the output of business units.

Political/Legal Environment:

Political environment refers to the influence exerted by the three political institutions viz., legislature, executive and the judiciary in shaping, directing, developing and controlling business activities. A subtle and dynamic political environment is indispensable for business growth. Legal environment, on the other hand, refers to a set of laws and regulations, which influence the business organizations and their operations.

Natural Environment:

Business, an economic pursuit of man, continues to be dictated by nature. To what extent business depends on nature and what is the relationship between the two constitutes an interesting study.

Global or International Environment:

Thanks to trade liberalization, Nigerian companies now views business issues from a global perspective. Business responses and managerial practices must be fine-tuned to survive in the global environment.

Social and Cultural Environment:

It refers to people's attitude to work and wealth; role of family, marriage, religion and education, ethical issues and social responsiveness of business.

Business environment may also be classified into two viz: the internal environment, i.e. factors internal to the firm and external environment i.e. factors external to the firm which have relevance to it. The internal factors are generally regarded as controllable factors, because the company has control over these factors; it can alter or modify such factors as its personnel, physical facilities, organization and functional means, such as marketing mix, to suit the environment. The external factors on the other hand, are, by and large, beyond the control of a firm. The external or environmental factors such as the economic factors, socio-cultural factors, government and legal factors, demographic factors, geo-physical factors etc, are therefore generally regarded as uncontrollable factors. It may, however, be noted that a firm may not sometimes have complete control over all the internal factors. Also, it is sometimes possible to change certain external factors. Some of the external factors have a direct and ultimate impact on the firm (like the suppliers and distributors of the firm). These factors which are classified as micro environment are also known as task environment or operating environment. There are other external factors which affect an industry very generally (such as industrial policy, demographic factors etc.). They constitute what is called macro environment, general environment or remote environment.

2.0 Literature Review

Different scholars have given different definition and views about the concept of business environment. According to business dictionary (2013) business environment can be defined as the combination of internal

and external factors that influence organizational operating situation. The business environment can include factors such as clients and suppliers, its competitors and owners, improvement in technology, laws and government activities, the economy, demographics, social and cultural factors, innovations and technological developments. Kinun (2014) posit that the business environment in which organization operates, exerts pressure on them, the pressure from the environment provoke different responses as organization seek legitimacy in order to survive and prosper in the environment. Environmental conditions such as uncertainty, dynamism, hostility, the number of relevant components in the environment and the interpersonal relationship between these components, all increase perceived complexity in managing organizations (Lehmer, 2004). Machuki and Aosa (2011) suggest that the environmental construct should be treated as consisting two broad aspects, the factors (internal and external) and second dimensions (the types) Murgor (2014). It is impossible to examine everything occurring and some elements could be more relevant to some organizations than others.

According to Welch and Welch (2005), an overall assessment of conditions that affect firms today indicates that for most organizations, their external environment is filled with uncertainty. To successfully deal with the uncertainty and achieve competitiveness in order to thrive, firms must be aware of and fully understand the different manifestations of the external environments. Osuagwu (2001) postulate that environment has been seen as the totality of those factors that affect, influence, or determine the performance of a business. The environment determines what is possible for the organization to achieve. In summary, business environment is the combination of many factors both tangible and non-tangible that provides the live blood for the organization's success by providing a market for its products and services and also by serving as a source of resources to others. According to Ciano (2011), business is a series of collisions with the future while its present day challenges include convergence, corporate governance, corporate reporting, fraud operating globally, improving business performance, managing assets, change and people, mergers and acquisitions, risk management, shareholder's values and sustainability. He opined that since it is neither the strongest of the species that survives, nor the most intelligent; it is the one that is most adaptable to change, hence, companies that make up the industry have faced the need for equivalent of self-administered strategy with no insurance, no aesthetic, and no assurance of long-term health.

Thus, the success of every business depends on adapting itself to the environment within which it functions. Hence, the term business environment represents all forces, factors and institutions that are beyond the control of the business and affect the functioning of a business enterprise. These include customers, competitors, suppliers, government and the social, political, legal and technological factors etc. While some of these factors or forces may have direct influence over the business firm, others may operate indirectly (Duncan, 1972). Thus, business environment may be defined as the total surroundings, which have a direct or indirect bearing on the functioning of business. It may also be defined as the set of external factors, such as economic factors,

demographic factors, technical factors etc., which are uncontrollable in nature and affect the business decisions of a firm.

According to Adebayo et al. (2005) business environment can be broadly categorized into internal and external environment with the former comprising variables or factors within the control and manipulation of the firm to attain set objective while the latter encompasses factors that are outside the control and manipulation of the firm. Hence, firms must develop a plan that will help it to cope with the various environmental forces (Oluremi and Gbenga, 2011).

Similarly, the nature of business environment are said to be classified as dynamic, stable and unstable which often help a firm in the selection of appropriate strategies (Ibidun and Ogundele, 2013). Adeoye (2012) opined that in order for business to cope with the dynamic and rapidly changing business environment, there is a need to develop and implement appropriate strategies that would safeguard their operations and yield the desired results. Similarly, Ogundele (2005) added that a firm's perception of the nature of the business environment is a function of the size and industry.

Business survival is the ability of a firm to continuously be in operation despite various challenges i.e. the managerial process of directing the affairs of a firm regularly on a going concern basis and meets the needs of all stakeholders (Akindele et al., 2012). Dun and Bradstreet (1979) viewed business failures as a situation where a business go into bankruptcy or cease operations which results in losses and failure to meet the various financial commitment to creditors. In order to survive, firms always keep a close tab on the various activities that determine their continuity. Adeoye (2012) submitted that the present form of complexities facing firms include leadership styles, changes, uncertainty, conflict, culture, technology, structure, competitive market, profitability and workplace innovation. Hence, firms must develop a strategical plan and tactical procedure that is appropriate and adaptive to the present business environment that will aid its optimum resource utilization and attainment of set goals.

Burns (2001) opined that small scale businesses cannot be characterized as only scaled down versions of large firms since they show a number of fundamental differences which can be explained through absence of economies of scale and scope which amongst others is also caused by less provision of factors of production. Thus, Ciano (2011) opined that there are four determining factors in any transformation initiative for any business entity. This includes duration of time between reviews of milestones; the project team's performance integrity which is the ability to complete the initiative on time that depends on member's skills and traits relative to the project's requirements; the commitment to change of the top management and employees affected by the change display and the efforts over and above the usual work that the change initiative demands of employees.

Alexander (2000) observed that the dynamic and rapidly changing business environment in which most businesses operate has made business environment to have significant impact on organizational survival and performance. This implies that the external environment is complex and constantly changing and its significant characteristic is competition.

The recognition of the presence of an intense competition often compels the need to seek more information about customers for the purpose of evaluation and to use such information to their advantage thus enabling competition to drive business organizations to look out for their customers in order to understand better ways to meet their needs, wants, etc. and thereby enhances organizational performance (Azhar, 2008).

Porter (2004) developed the five forces of competitive position analysis as a simple framework for assessing and evaluating the competitive strength and position of a business organization. His theory is based on the concept that there are five forces which determine the competitive intensity and attractiveness of a market and helps to identify where power lies in a business situation. This is useful both in understanding the strength of an organization's current position and the strength of a position that an organization may like to move into. The five forces are supplier power, buyer power, threat of substitution, threat of new entry and competitive rivalry.

Ogundele and Opeifa (2004) submit that external business environment and their factors help visualize the analysis of business survival and growth in an attempt to enhance understanding of how environmental factors work together with the variables of business survival and growth to determine the future of business organization.

Ghazali et al. (2010), showed that the internal source of firm's strengths are related to their financial resources while the weaknesses are related to the firms' management. On the other hand, the external source of opportunities to the firms are support and encouragement from the government while threats come from the various bureaucratic procedures that firms have to face in order to get plan approval and certificate of fitness. Similarly, Norzalita and Norjaya (2010) investigated the influence of the external environment in the market orientation performance linkage among SMEs in the agro-food sector in Malaysia and reported that market-technology turbulence and competitive intensity did not moderate the relationship between market orientation and business performance.

Adeyeye (2012) reported that environmental changes are continuously exerting new pressures on company performance and in order to adapt with these changes, companies often formulate and implement strategies to reorganize and reform the way products are manufactured and distributed to final consumers. Thus, the impact of environmental factors on business performance towards profit objective is found to have increasingly stronger interrelationships which require more sophisticated business strategies.

2.1 Objective of the Study:

The main objective of the study was to examine the impact of business environment on the survival of some selected small-scale businesses in the Aba South Local Government Area of Aba, Abia State, Nigeria. This was achieved through the following specific objectives:

1. to identify key issues involved in environmental factors towards business survival and growth,
2. to examine relationship between environmental factors and business survival and growth,
3. to determine the extent to which business environment impact on small and medium scale businesses in Nigeria.

2.1 Research Questions

The following research questions were formulated to address the objectives of the study.

1. What is the nature of the relationship between business environment and the survival of small and medium scale businesses in Nigeria?
2. To what extent does business environment impact on small and medium scale businesses in Nigeria?

2.2 Hypothesis

Based on the research questions, the following hypotheses were articulated to guide the study.

Ho: Business environment does not influence SMEs survival in Nigeria.

Hi: Business environment influences SMEs survival in Nigeria.

3.0 Methodology

This study examined impact of business environment on the survival of small scale businesses in Nigeria in terms of how the business environment shape the survival, relevance, growth and extinction of small scale business.

In order to achieve the study objective, the author developed a questionnaire which tests the various aspects of business environment parameters that are peculiar to the study area. The self-administered questionnaire measures the views of the selected entrepreneurs who have been operating for at least three years since the period provides a minimum basic exposure and experiences in business operations. In order to discover the particular internal problems of a business, its strengths and weaknesses analysis was used. A weakness of the business can be considered as a specific problem of the business. This weakness may not, however, be a problem for another business. Buhalis (1992) argued that the strengths and weaknesses of a business indicated the competitive position of the business. On the other hand, an opportunity and threat analysis was used to discover the various external problems facing businesses in the region. A total of 120 questionnaires were administered out of which 86 were returned although 6 were excluded from the analysis due to inertia responses.

The logistic regression which is an extension of multiple regressions in which the dependent variable is not a continuous variable with only two values was used to analyse the results from this research. It is possible

to make predictions about a categorical dependent variable from independent variables. The probability estimates will always be between 0 and 1. The Logistic regression analysis was performed on the two main categories of variables which are external and internal variables and they were combined and included into final run to arrive at the logistic regression final environmental model (Simsek and Yuzbasinglu, 1999).

4.0 Results and Discussions

From table 1, it is observed that majority of the respondents still suffer from all the external business environment challenges such as Competition, Inflationary trend, Technological changes, Government policy, Infrastructural facilities accessibility, Changing consumer behaviour and Income. Only few claim to have control on government policy and consumer behaviour as a source of opportunity for the business while others still find it difficult to cope with them due to their dynamic nature.

The majority of the respondents consider inflationary trend, competition and Infrastructural facilities accessibility as the most important external problems to the growth of their businesses.

Equally, marketing-related problems, financial-related problems, business strategies and product quality are still being considered as important weak points in business to the respondents while a sizeable number see business size, qualified employees, locations of business and personal relation with customer as a great source of strength to their business operation.

Similarly, the results obtained from the data analysis as presented in tables 2 and 3 shows that the model of logistic regression was able to predict the distribution of 72.15% of the observed values of the dependent variable, with a -2 Log Likelihood value of 105.20 while factors like inflationary trend, Infrastructural facilities accessibility and government policy are barriers to business growth and survival, the other variables that can be controllable by managers are making a positive effects on their business continuity.

5.0 Conclusion

Small scale businesses are indispensable catalyst and important contributor to the economic growth in every nation due to their vast irreplaceable prospect in the economy. Small businesses serve as a laboratory for the development and innovation of new ideas and offerings before market commercialization in order to prevent the production of goods and services that does not meet consumer expectation. This unique nature of small scale business makes the personalization and notification of product to meet consumer preference easy. Hence, small scale business operators must adopt scientific and rational business management strategies that will aid and increase their understanding of both their business and its environment. A sound knowledge of the dynamic environment will facilitate the planning and predictions on the most significant factors that affect business survival.

This study indicated that competition, inflationary trend, technological changes, government policy, Infrastructural facilities accessibility, changing consumer behaviour and income are still problems to small business managers. Hence, it is concluded that small business operators must learn how to adapt and cope with them in order to remain in business.

Also, they should use the experience gained during the last three years of operation to learn how to deal with the various business environment forces in order to survive, make meaningful profit and expand their operation base by meeting the needs of consumers, increase business capacity in order to adapt to their business environment, effectively plan their operations and control cost in order to ensure the attainment of their set goals.

Also, government should check their various regulation and control towards business formation in order to detect and remove all aspect of their activities that discourage hard work and prevent the continuous emergence, survival and growth of small and medium business operations.

References

- Adebayo, I. O., Ogunyomi, P. O. and Ojodu, H. O. (2015), 'Introduction to Business Management, 2nd ed., Lagos, Ablejo Printing Press.
- Adeoye, A. O. (2012), 'Impact of External Business Environment on Organizational Performance on Food and Beverage Industry in Nigeria. *British Journal of Arts and Social Sciences*, 6(2), pp. 56-65.
- Akindele, R. I., Oginni, B. O. and Omoyele, S. O. (2012), 'Survival of Private Universities in Nigeria: Issues, Challenges and Prospects'. *Journal of Innovative Research in Management*, 1(2), pp. 30-43.
- Alexander, D. and Britton, A. (2000), 'Financial Reporting, 5th ed., London: Thomas Learning Publishing.
- Azhar, K. (2008), 'Strategic Management and Business Policy, Tata, New Delhi: McGraw Hill Publishing Company Limited.
- Buhalis, D. (1993), 'RICIRMS as Strategic Tool for Small and Medium Tourism Enterprises' *Tourism Management*, 14 (5), pp. 366-378.
- Ciano, J. (2011), 'Principles of Business Survival in a Difficult Environment'. Presentation to Entrepreneur Club Workshop (November, 2011).
- Duncan, R. B. (1972), 'Environments and Perceived Environmental Uncertainty'. *Administrative Science Quarterly*, pp. 313-327. Available: <http://dx.doi.org/10.2307/2392145>.
- Ibidunni, O. S. and Ogundele, O. J. K. (2013), 'Competition in Marketing, Survival Yardstick for Small and Medium Enterprises in Nigeria'. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 4 (1), pp. 231-240.
- Ogundele, O. J. K. (2005), 'Management and Organization Theory and Behaviour, Lagos, Nigeria', Sabte Book Series.
- Ogundele, O. J. K. and Opeifa, A. Z. (2014), 'The Influence of External Political Environment the Processes of Entrepreneurial'. *The Nigerian Academic Forum: A Multi-disciplinary Journal*, 7 (5), p. 7.
- Oluremi, H. A. and Gbenga, M. A. (2011), 'Environmental Factors and Entrepreneurship Development in Nigeria'. *Journal of Sustainable Development in Africa*, 13 (4), pp. 127-139.
- Porter, M. E. (2004), 'Competitive Strategy: Techniques for Analysing Industries and Competitors, New York; London: Free Press.

Simsek, S. and Yuzbasioglu, N. (1999), ‘Factors Affecting the Growth of Small and Medium-Sized Tourism Enterprises: A logistics Analysis and Its Impact on Owner Manager’ Ataturk Journal of Economy and Business School, 13 (1), pp. 77-86.

INFLUENCE OF ORGANIZATIONAL CULTURE ON EMPLOYEE ENGAGEMENT IN NIGERIAN COMMERCIAL BANKS: A FOCUS ON FCMB HEAD OFFICE, LAGOS, NIGERIA

**Eme, Chukwuemeka G.,
Lecturer, Business Administration, National Open
University of Nigeria, Jabi, Abuja, Nigeria**

**Ewans Chukwuma.,
Lecturer in Business Administration, Ebonyi State University,
Abakiliki, Ebonyi State, Nigeria;**

**Dr Michael Elikwu
Lecturer in Business Administration, Nasarawa State
University, Nasarawa State, Nigeria;**

Abstract:

Employee engagement is a good indicator of outcomes that a business values and is thus a good gauge of organizational health in terms of commitment, satisfaction, productivity, innovation and retention. Organizations with a positive culture reward their employees and create an enabling environment where employees develop, grow and operate at their full potential. This study was anchored on the structural theory of culture, Schein's theory of organizational culture and cultural web theory. The study adopted a descriptive research design where the target population was all the 1,026 employees of First City Monument Bank (FCMB) head office in Lagos, Nigeria. Stratified random sampling was used to arrive at a sample of 20% based on the level of employees ranging from managerial, clerical and operational level. The study relied on primary data which used a structured questionnaire. The questionnaires were administered through a drop and pick later method. Organizational culture was based on six main parameters ranging from dominant characteristics, organizational leadership, management of employees, organization glue, strategic emphasis and criteria success. Employment engagement was measured in terms of vigour, dedication and absorption. Both descriptive and inferential statistics were used to analyse quantitative data. In descriptive statistics, the study used frequency, mean, standard deviation and percentages. The analysed data was then presented in tables and figures. In relation to inferential statistics, the study used regression analysis. The study established that there is a strong positive relationship ($R = 0.644$) between the variables. The study also revealed that 64% of employee engagement at FCMB head office could be explained by organizational culture. The study further established that market culture is the most dominant at FCMB head office. Hierarchical culture is also dominant though to a small extent. Adhocracy and clan culture exist to a very small extent. This study recommends that management of commercial banks in Nigeria should ensure that an entrepreneurial culture is instilled among staff aimed at enabling them stick out their necks to take risks whenever opportunities present themselves. Strategic emphasis should stress on human growth, high confidence, candidness and participation. Management should ensure staff

work vigorously, are more dedicated and absorbed in their daily routine. This can only be achieved by using a multifaceted approach.

Key Words: Organization, Culture, Employee engagement, Management, Commercial banks,

1.0 Introduction

1.1 Background of the Study

An organization as a social unit brings together people of diverse backgrounds to work together towards a common defined goal. People come into the organization with different values, beliefs and way of doing things. Hofstede, Hofstede & Minkov (2010) affirms that every person carries within him/herself a way by which they feel, act and think that are learnt during the person's life. These people come into an organization that has its own set of values, beliefs and way of doing things. In order to achieve the common goal the organization must therefore define a common culture and endeavour to inculcate it to its constituents – its employees. Culture is said to reside in the seen and existing practices and in the way people identify that which goes on within their organization (Hofstede, Hofstede & Minkov, 2010). By reading documents and observing how things are done within an organization, it is possible to interpret the culture within a particular organization.

Organizational culture may be perceived to be supportive/unsupportive or positive/negative. Organizations with a positive culture reward their employees and create an enabling environment where employees develop, grow and operate at their full potential (Robbins & Judge, 2012). According to French & Holder (2012), positive organizational culture buffer ill effect of bad news during change processes. This means that when employees perceive an organizational culture as passive they respond to change better and make change management possible. Van (2013) concludes that employees drive innovation and move the organization forward where they perceive the organizational culture as supportive. Supportive organizational cultures reduce negative work-home spill overs and provide flexible work home arrangements that attract and retain high quality employees concurs (Sok, Blomme & Tromp; 2014).

The Structural approach theory proposed by Handy (1995) identified four diverse forms of culture and named them as person, task, role and power cultures. Schein's theory of organizational culture is one of those that is best quoted in studies. Schein (2004) claims that three forms may be considered in examining culture which are noticeable objects, adopted ideals and beliefs and basic assumptions which follow a hierarchical model. Johnson and Scholes (2008) web theory offers a valuable way of theorizing the traditional setting of a community and the way it develops. They identify a model with six interlinking processes that decide how culture is formed and secured. They are organizational structures, controls, power, symbols, stories and routines.

The banking industry in Nigeria has grown tremendously within the last few years. Banks act as storehouses for the country's wealth thus providing financial resources for economic development. Banks also provide long and short term credit to individuals and institutions who invest it in doing business. These businesses create jobs and therefore income for several households. As a result of improved business, the government is able to collect tax and invest it in public services for example roads. When these roads are built, infrastructure and ease of movement of goods is possible therefore creating more wealth. Commercial banks facilitate trade and industry by issuing bank drafts and letters of credit which support in the rise of international trade that earns the country foreign currency.

1.1.1 Organizational Culture

Schein (1990) defines organizational culture as a design of simple suppositions, created, revealed or established by a given group as it finds ways on how to cope with its problems arising from the need to adapt to the external setting as well as integrate internally that works well to be considered usable enough to be taught to new members as the right way to feel, think and perceive in solving those problems. From Schein's definition it is clear that the organization has to articulate clearly what its basic assumptions will be as well as consider the external and internal customer to shape those assumptions. We can therefore say that organizational culture is formed not only by basic assumption but by a pattern. A pattern refers to a repeated design which reaches a level where it can be followed effortlessly.

Hofstede (2003) defines culture as principles and applications of an organization which differentiates it from others. The principles and applications of any place of work determine how employees carry themselves with each other and with the external parties and therefore decide on how to get involved in productive assignments. He stated that domestic and regional factors have a part to play in influencing a culture of any organization and eventually impact the actions of employees in that organization.

According to Hofstede and Hofstede, (2005), culture is identified by five scopes namely that are individualism/collectivism, masculinity/femininity, power distance, long/short term and uncertainty avoidance orientation.

1.1.2 Employee Engagement

Kahn (1990) was the first to hypothesize engagement by defining personal engagement as the simultaneous display of an individual's ideal self in assignment actions that encourage a link to the job and to other people, a link to personal presence (emotionally, mentally and physically), and a link to active job performance. Employee's engagement is a good pointer of results that a business sees as valuable, and is therefore a reasonable gauge of organizational well-being (Rich, Lepine & Crawford, 2010). There appears to exist a

powerful linkage of engagement to a variety of successful business results that include commitment, fulfilment, efficiency, invention, retention and generally progressive work results. Employee engagement is evaluated at an individual level taking into consideration that individual engagement levels are affected by the organization's leadership and culture among other factors (Alarcon, Lyons & Tartaglia, 2010).

Employee engagement is defined by Schaufeli et al. (2007) as an optimistic, rewarding, work-related frame of mind described by vigour, dedication and absorption. The basic tenet is that in order for an organization to thrive and endure in an unceasingly shifting surrounding, organization require inspired and fit employees, which can only be achieved when occupational health and human resource policies are integrated (Schaufeli et al. 2007). Vigour is demonstrated through showing hyped levels of drive and mental resilience at the work place as well as a desire to devote effort in what one is doing at work and their willingness to overcome problems. Dedication refers to robust participation in the work that one does and getting and experiencing a feeling of meaning, zeal, stimulation, challenge and pride. Absorption is being able to fully concentrate as well as engross oneself to the work and one finds that time passes very fast and one has difficulties disengaging from work.

1.1.3 The Banking Sector in Nigeria

Banking industry in Nigeria started during the colonial era with the establishment of Colonial Banks with the primary aim of meeting the commercial needs of the Colonial Government. Banking system in Nigeria is regulated through the Central Bank of Nigeria. This apex bank started operation on July 1, 1959.

In 2010, Central Bank of Nigeria modified the existing Universal Banking Model that permits the holder of commercial banking license to operate in other non-core banking either directly or indirectly through designated subsidiaries. The introduction of this scheme classify banking licenses into commercial, Merchant and Specialized/Development Banking Licenses. Nigerian Banking reform can be divided into two main phases: 2004 and 2009, each phase with significant effect on the economy thus- i) Banking reform of 2004 and its effects; ii) Banking reform of 2009 and its effects.

1.1.3a Banking Reform of 2004 and its Effect:

This reform focus on bank consolidation through the mechanism of merger and acquisition. This resulted in rebasing of commercial banks from N2 billion to N25 billion while reducing the number of existing 89 Commercial banks to 25 in the country. The apex bank apart from capitalization also invested in banking automation which enhances banking returns. The reform established a reporting portal for bank customers for the purpose of information sharing. Under this reform, deposit from public sectors and government own agencies can be collected by the commercial banks in order to enhance their level of liquidity.

1.1.3b Banking Reform of 2009 and Its Effect:

The Asset Management Corporation of Nigeria (AMCON) was established in 2009 by the National Assembly of Nigeria. The institution acquires non-performing loans of commercial banks. The financing of AMCON is composed of N50 billion CBN fund and 0.3% of total assets of participating commercial banks. It also support the implementation of International Financial Reporting Standards (IFRS) for global reporting compliance in term of reporting. This reform reviewed the Universal Banking Model by restricting commercial banks to only banking activities. The reform also addresses excessive banking interest by the creation of non-interest banks. Sarah Alade, Deputy Governor of the Central Bank of Nigeria announced that five Nigerian bank CEOs were being dismissed in August 2009. Five replacements were named with immediate effect including Funke Osibodu to lead the Union Bank of Nigeria and Suzanne Iroche who took over as CEO of FinBank.

1.1.4 First City Monument Bank (FCMB)

First City Monument Bank (FCMB) Ltd is a full service banking group, headquartered in Lagos, with the vision to be the premier financial services group of African origin. FCMB is a large financial service provider in Nigeria offering retail banking, corporate banking and investment banking services to large corporations, small and medium enterprises as well as individuals. As of December 2011, the bank's total assets were valued at US\$3.65 billion (N593.3 billion), with shareholder's equity of approximately US\$772.2 million (N117.4 billion).

1.2 Statement of Research Problem

Employee engagement occupies an important place in the list of human resource department all over the world. This is because it touches on the bottom line of the organization and dictates to which extent employees can feel completely part of the organization and work on their own drive. Researchers link the determinants of engagement to leadership, organizational environment, organizational policies and procedures, organizational structure, rewards and recognition among others (Anitha, 2014). These determinants of engagement are embedded within the culture of an organization and therefore the importance of developing employees.

It is therefore clear that culture formed by values, norms and ways of doing things is very important as to whether or not employees will work with vigour, be committed and feel part of the organization. Although there have been many studies carried out on organizational culture, the researcher has not come across any other study that investigates the influence of organizational culture on employee engagement in the Nigerian commercial banking industry. This study is therefore aimed at filling the above gap in knowledge by answering the question: what is the influence of organizational culture on employee engagement at FCMB head office?

1.3 Research Objective

The objective of this study is classified into two broad areas viz- General and Specific objectives.

General Objective:

- i. To establish the influence of organizational culture on employee engagement at First City Monument Bank (FCMB) Head Office in Lagos, Nigeria.

Specific Objectives:

- i. To highlight the various aspects of organizational culture and to define which one is suitable for organizations to practice and implement.
- ii. To identify the relevance of employee engagement to the growth, continuity and industrial relations of the workforce and the organizations themselves.
- iii. To identify the relationships existing between organizational culture and employee engagement in the Nigerian commercial banking industry, with particular reference to First City Monument Bank (FCMB) Head office, Lagos, Nigeria.

1.4 Significance of the Study

The study expectations are to add value to the prevailing frame of knowledge on how to engage employees through organizational culture. The study will give an in depth understanding of the relationship that exists between the culture of an organization and engagement of employees. By identifying the different organizational cultures, it will be possible to know which ones engage employees more than the others. It will also help identify practices of employee engagement. This information will be available to both private and public organizations that are interested in matching organizational culture and employee engagement. The study will be of value to FCMB as it is anticipated that it will help in developing strategies and policies that propagate an organizational culture that engages the employees in order to achieve their goals. Management teams will find information on various cultural practices that have been successful in engaging employees and be able to see what they can borrow from. This will provide useful information when they undertake a review of strategy implementation. The findings of this study will also be of value to other banks as well as non-bank organizations that may desire to implement some of the findings. This information will be available for use as reference materials based on empirical studies. Through a critical analysis of the effects of organizational culture on employee engagement, the study hopes to identify any gaps left in previous studies.

To the Human Resource practice, this information will be of value as it will help in documenting the good practices and act as a point of reference for organizations. Since it is based on empirical studies, it will provide a good baseline for organizations that are starting to know which cultures they may want to adopt as well as helping those that have cultures that are not engaging to also borrow from the practice documented by this study.

2.0 Literature Review

2.0.1 Introduction

This section examines different relevant theories that organizational culture is founded on. It further discusses the relationship between organizational culture and employee engagement. This section further presents an examination of the various types of culture as well as the indicators of employee engagement.

2.1 Theoretical Foundation

Several scholars have developed theories that explain organizational culture. The study will be guided by the Structural Theory of culture, Schein's Theory of Organizational Culture and the Cultural Web Theory.

2.1.1 Structural Theory of Culture

Handy (1995) acknowledged four types of culture namely "Person Culture", "Task Culture", "Role Culture", and "Power Culture". Handy defined a power focussed enterprise as the organization which makes an attempt to control its environment and reduce all resistance. According to Handy (1993), these organizations can be symbolized as a web where control spreads like a web from the centre going unto the other parts of the organization. Within that entity, the powerful ones endeavour to maintain total control over juniors. The role culture talks about an extremely structured organization where employee's delegated authority is offered security and predictability. The entity that falls under the category of role orientation aims at being balanced and methodical as possible where conflict and competition are controlled or replaced by pacts, rules and guidelines and the main emphasis is status and hierarchy which is moderated by legality and legitimacy. What this alludes is that both power and role oriented entities have all power centralized, however, where power-oriented entities exercises the power on a more personal level, the role-oriented entity applies highly official procedures and work directives to apply the power.

In a task oriented organization, the accomplishment of a superordinate objective has the maximum value which may not necessarily mean one of an economic nature. The person-oriented entity exists primarily to take care of any needs its members may have. The entity meets the needs of her members that they cannot otherwise fulfil on their own. Authority is discouraged in the role or person-oriented entity. Authority may be given only when it is very necessary. At that point it is given based on competence in the task and individuals are expected to influence one another through being helpful and caring (Handy, 1993).

2.1.2 Schein's Theory of Organizational Culture

Schein's (1990) theory of organizational culture is one of the most quoted among the organizational culture theories. According to him, in analysing the culture of an organization, there are three levels which are

observable: artefacts, espoused beliefs and values and underlying assumptions which follow a hierarchical model. Schein (1990) differentiates between visible and invisible features of culture. It brings out the hierarchical features of these levels. Visible behaviour has an effect and is affected by assumptions that are not unobservable. Artefacts appear at the exterior level of an organizational culture, they are noticeable, can be seen and felt easily through manifestations such as how people address each other, how they dress, how the office is organized among others. Espoused beliefs and values are at the second level of the culture of the organization and include norms, shared views, strategies applied, norms and philosophies. Basic fundamental suppositions are at the basic level of the culture of the organization, they are deeply entrenched, and are unconscious, those that are shared with others but quite assumed.

Any contest of the assumptions is met by apprehension and defensiveness. Schein therefore comes up with a formula which he feels should be used to construe those symbols that can be easily seen of any culture. The most observable signs should not be the only aspects to be used to interpret the culture of a given organization because they can easily be misinterpreted. Aiming only on noticeable symbols would result in not being able to understand the underlying assumptions that are basic to understanding any culture. On the other hand, it is crucial to recognize that even the adopted beliefs and values may only be a reflection of the aspired ones in the future. Schein concludes that organizational culture is the aura that includes the inside of an entity or organization.

2.1.3 Cultural Web Theory

Johnson & Scholes (1999) web theory states that the culture of an organization can be diagnosed through some seven fundamentals which are intertwined. In the middle of these, is the ideals or ordinarily held beliefs and standards of the entity that represents the purpose that drives the organization's business, its mission and values (Johnson & Scholes, 2000). Ideals, assumptions and beliefs are the most established by the leadership of the organization and bring out strong force sets. The three aspects which form the paradigm or at the core of an organization form the actions that function as a guide as to appropriate or not so appropriate actions or behaviour with any organization (Johnson & Scholes, 1999).

Johnson & Scholes (1999) name the elements as organizational and power structures, systems of control, rituals, routines and symbols, which are moulded as the organization progressively develops. Routine and rituals are the activities that is repeated from time to time for example meetings. Symbols relate to logics and designs used within the organization and may include symbols of status such as parking slots for executives. Power structures relate to the sort of power that is adopted within the organization and positions of authority. Organizational structures refer to how power is organized and how it flows within the organization.

2.2. Conceptual Framework

2.2.1 What is Organizational Culture?

According to Cameron and Quinn (1999) organizational culture is defined as the stable set of the fundamental ideals, suppositions, interpretations and how members of an organization approaches matters. Culture in any entity can be looked at from two dimensions. One focus is on interior conservation (levelling and incorporation) versus exterior relationships (competition and distinction) and an emphasis on organic processes (flexibility and dynamism) versus machine-like processes (fitness and control) (Cameron and Quinn, 2006). Krog (2014) asserts that combining these two sets of competing values results in four unique culture types.

2.2.1a Types of Organizational Culture

i) Clan Culture

Clan culture is focused on the internal environment. Inferred as the (supportive) focus and flexibility/dynamism (Sak & Acar, 2014). This type of culture has an elevated connection with teamwork and involvement (Quin & Spreitzer, 1991). Aktas, Cicek & Kiyak (2011) state that it is the type of culture where a strong family sense exists and where the focus of the organization is to maintain steadiness, allegiance, cohesiveness and involvement. These aspects are seen as key to success.

ii) Adhocracy Culture

This is the culture that exists when an organization is development-conscious and it is characterized by invention, risk taking and innovation (Quinn and Spreitzer, 1991). It denotes a culture within an organization that invents, is flexible to new ideas, is entrepreneurial and is creative as a result of being an exterior oriented and dynamic structure (Acar & Acar, 2014). According to Aktas, Cicek & Kiyak (2011), adhocracy provides far more opportunities for individual development in each individuals own way so long as it is in line with the organizational objectives. They further state that the focus of the organization is to achieve as many opportunities to innovate from the outside environment. Internet use in doing business is an example of this culture.

iii) Market Culture

This culture emphasizes stability and control and it has an external focus/orientation. It takes a rational nature and whose emphasis is efficiency and accomplishment (Quinn & Spreitzer, 1991). The main emphasis of this culture is to a large extent goal attainment. Competition is quite common among individuals and therefore causes less flexibility in personal relationships. Employees seek success. Criteria for success is based upon target achievement.

iv) Hierarchy Culture

Hierarchy also known as control culture exist in the middle of the internal organization focus and steadiness/control dimension (Acar & Acar, 2014). This culture exhibits norms as well as values that are in association with bureaucracy (Quinn & Spreitzer, 1991). It has an internal focus and its emphasis is on control with structured and formalized work places with set guidelines and rules for what people needs to do (Cameron & Quinn, 2006). Hartnel et al., (2011) states that in these cultures, rulebooks and procedures are said to keep the organization together and stability as well as predictability are seen as fostering efficiency.

2.2.2 Employee Engagement

Parent & Lovelace (2015) state that when employees are engaged, everyone benefits because the employees feels that they can use their talents, develop fruitful relations and increase their efficiency through the relationships created. Van Allen (2013) further asserts that engaged employees' performance is consistently at high levels and this drives invention which moves the organizations forward. Samford (2002) states that according to the survey conducted at Gallup reported in the Harvard business review, it was found that 30 percent of any organization's staff are actively engaged and about 20% are disengaged.

Khan (1990) asserts that employee engagement is where employees work and express themselves emotionally, mentally and physically when they perform their roles. He continues to infer that disengaged employees often have withdrawal tendencies from performance of their roles and try to shield themselves emotionally, mentally and physically. Engaged employees are psychologically present at work. Schaufeli (2007) defines employee engagement as a work related fulfilling and positive state of the mind that is characterized by absorption in the job, dedication to the job and vigour at work.

2.2.2a Indicators of Employee Engagement:

i) Vigour

According to Schaufeli (2007) when a person has vigour, it means that they have elevated levels of energy and cognitive resilience during work and a desire and inclination to put a lot of effort in the work and persist even when there are apparent difficulties.

ii) Dedication

When employees are engaged, they display elevated commitment levels to a point that they feel that the work they are doing is very important to them. Schaufeli (2007) refers to dedication as a state of being intensely involved in one's own work, where they experience a sense of passion, inspiration, pride, a sense of worth as well as feel challenged by their work.

iii) Absorption

Absorption happens where an employee feels that the work has filled them and almost taken them over. Schaufeli (2007) states that it refers to being un-dividedly engrossed in one's own work while at the same time happy to be doing it so that one is not conscious of time passing by and find it difficult to detach her/himself from the work.

3.0 Methodology

3.1 Research Design

This study adopted descriptive survey research design. Descriptive research is a scientific method of exploration that involves collection and analysis of both quantitative and qualitative data. Mugenda & Mugenda (2008) state that the descriptive study is a technique that enables the researcher to summarize and consolidate data in a way that is meaningful and effective. This design was considered fitting for this study because data was collected from a large number of employees. In addition, employees constituted the unit of analysis.

3.2 Population of the Study

Population is the aggregate of all that conforms to a given specification (Mugenda & Mugenda, 1999). The target population was a 1,026 employees at all levels at the First City Monument Bank (FCMB) head office in Lagos, Nigeria.

3.3 Sampling Design

According to Kothari (2004), the sample should be optimum, meaning that it fulfils the requirements of efficiency, representativeness, reliability and flexibility. It should neither be too large nor too small. A technique of stratified sampling was used to obtain a representative sample (Kothari, 2004). The study thus adopted a stratified random sampling technique since the population of study was not similar or homogeneous and was easy to subdivide into clusters or strata to get a representative sample. Denscombe (2008) underscored the need to have a sample that is carefully selected to represent the population where the researcher would need to make sure that the sub divisions or strata to be analysed would be adequately catered for. The sample comprised of 20% of the targeted employees. This was double of the 10% recommended by Mugenda & Mugenda (2008).

4.1 Presentation and Analysis

Two hundred and five (205) questionnaires in total were administered but the researcher managed to obtain 187 completed questionnaires representing a 91% response rate. The questionnaire contained questions that addressed the objective of the study.

Respondents were required to indicate their level of agreement with various aspects on the variables used in analysing results for organizational culture and employee engagement at FCMB. Means of between 3.19 – 3.68 and standard deviations of between 0.748 – 0.978 were registered. From the findings of the study, the organization stresses on competitive actions and accomplishments where attaining stretch goals and winning in the market place is important. The findings therefore imply that strategic emphasis at FCMB head office is influenced by a strong market culture and hierarchical culture respectively.

Respondents were required to indicate their level of agreement with various aspects on criteria of success at FCMB. Means of between 3.34 – 4.97 and standard deviations of between 0.731 – 0.979 were registered. The study revealed that the FCMB explains success based on having newest and most unique products and leads in innovating new products. It is therefore clear that adhocracy culture strongly influences the criteria for success at FCMB head office. This notwithstanding, market culture and hierarchical culture have a strong influence on the criteria of success at FCMB head office.

4.2 Employee Engagement

The study sought to investigate the effect of organization culture on employee engagement at FCMB head office in Lagos, Nigeria. Three major parameters of employee engagement were considered ranging from vigour, dedication and absorption.

Respondents were required to indicate their level of agreement with various aspects on vigour at their work place. Items that were measured on a five point Likert-Type scale ranging from 1 being ‘‘Strongly Disagree’’ to 5 being ‘‘Strongly Agree’’. Means of between 3.14 – 3.65 and standard deviations of between 0.648 – 0.888 were registered. It is clear from the study that majority of the respondents were in agreement that they always persevered even when things did not go well (3.65). However, bursting with energy when they got to work was rated poorly by majority of the respondents. Respondents were further required to indicate their level of agreement with various aspects on dedication to their job. Means of between 3.51 – 3.60 and standard deviations of between 0.679 – 0.827 were registered. The study revealed that a good majority of the respondents were proud of what they did. Respondents were further required to indicate their level of agreement with various aspects on absorption to their job. Means of between 2.88 – 3.81 and standard deviations of between 0.708 – 0.922 were registered. The study reveal that majority of the respondents were in agreement that they felt very happy when they worked intensely (3.81) and that they were immersed at their work (3.31).

4.3 Regression Analysis

The research study wanted to evaluate the effect of organization culture on employee engagement at FCMB head office in Lagos, Nigeria. The study indicated that there exists a moderately positive relationship ($R =$

0.644) between the variables on organizational culture and employee engagement. The study also revealed that 64% of employee engagement at FCMB head office could be explained by organizational culture.

The ANOVA findings reveal that the F-critical (1, 185) was 3.92 while the F- calculated was 128.303. This shows that F –calculated was greater than F – critical and hence a relationship that is linear exists between the independent variables and the dependent variable. In addition, the p-value was 0.000, which was less than the significance level (0.005). Therefore, the model can be considered to be a good fit for the data and hence it is appropriate in predicting the influence of organization culture on employee engagement.

Deducing from this study, it was evident that a positive effect was reported for organization culture hence positively influencing employee engagement at FCMB head office. Going by the results produced by the regression equation below it demonstrates that for a 1- point increase in the organization culture, employee engagement is predicted to increase by 1.261, while holding all other factors at a constant.

5.0 Conclusions, Summary of Findings & Recommendations

5.1 Summary of Findings

Six main parameters were used to measure organization culture adopted from the OCAI assessment instrument. The parameters included main characteristics, institution leadership, management of employees, glue that holds the organization, emphasis on strategy and measures of success. With regard to the main characteristics the findings revealed that the institution is concerned with results with a heavy emphasis on doing the job and colleagues are competitive and achievement oriented.

Leadership at FCMB head office generally demonstrate a no-nonsense aggressiveness and is result oriented. Administration style exhibits free enterprise, invention and risk taking. The glue that holds the organization together is formal rules and policies. However, allegiance, shared trust and commitment is what holds the institution together. It is further clear from the study findings that the organization stresses on competitive action and accomplishment whereas attaining stretch goals and winning in the market place is important. These findings imply that market culture is the most dominant at FCMB head office. Hierarchical culture exist to a very small extent. The major criteria defining success at FCMB is based on development of unique products or newest products. In addition success at FCMB head office is defined on the basis of winning in the market place and beating the competition.

On the other hand employee engagement at FCMB head office was measured in terms of employee vigour, dedication and absorption. The findings showed that majority of the respondents concurred that they always persevered even when things did not go well.

In terms of employee dedication the results of the study showed that the majority of the respondents were proud of what they did and that their jobs were challenging. The findings further indicated that majority of the respondents were happy when they were engaged immensely. The study showed that there exists a moderately positive relationship ($R = 0.644$) between the variables. The study further showed that 64% of employee engagement at FCMB head office could be explained by organizational culture.

5.2 Conclusion

From the results of this study, it can be concluded that the organization culture has a significant effect on employee engagement at FCMB head office. This deduction is supported by the findings of this study that clearly showed that there is moderately positive relationship ($R = 0.644$) between organization culture and employee engagement. The study findings revealed that market culture is the most dominant at FCMB head office. Hierarchical culture is also dominant though to a small extent. Adhocracy and clan culture exist to a very small extent.

References

- Acar, A. Z., & Acar, P. (2014), Organizational culture types and their effects on organizational performance in Turkish hospital; University of Pitsburg
- Aguilar, A., & Salanova, M. (2005), Leadership styles and relationship with subordinate well-being
- Aktas, E., Cicek, L., & Kiyak, M. (2011), The Effect of organizational culture on organizational efficiency: The Moderating role of organizational environment and CEO Values, Elsevier Limited
- Alarcon, G., Lyons, J. B. and Tartaglia, F. (2010), Understanding predictors of Engagement within the military, *Military Psychology*, 22., pp. 301-310.
- Anitha, J. (2014), "Determinants of employee engagement and their impact on employee performance", *International Journal of Productivity and Performance Mgt.*, 63, 3, 308 – 323
- Bandura, A. (2001), Social cognitive theory: An agentic perspective. *Annual Review of Psychology*, 52, 1 – 26
- Boss, B. M. (1998), *Transformational leadership: Industry, military and educational impact*, Mahwah, NJ; Erlbaum, 33, 16 - 23
- Baumruk, R. (2004), "The missing link: the role of employee engagement in business success", *Workspan*, 47, 11, 48-52.
- Cameron, K. S., and Quinn, R. E. (1999), *Diagnosing and changing organizational culture based on the competing values framework*. Addison-Wesley
- Central Bank of Nigeria. Retrieved August 2017 from <https://www.centralbank.gov.ng>
- Deci, E. I., and Ryan, R. M. (1987), "The support of autonomy and the control of behaviour", *Journal of Personality and Social Psychology*, 56, 6, 1024-1037.
- Denscombe, M. (2008), Communities of practice: a research paradigm for the mixed methods approach. *Journal of mixed research methods*, 2(3) 270-283.
- FCMB website: Retrieved from March, 2021 from <http://ng.fcmbbankgroup.com>
- French, S. L., & Holden, T. Q. (2012), Positive Organizational Behaviour: A Buffer for Bad News. *Business Communication Quarterly*, 75(2), 208-220.
- Griffin, R. W. and Moorhead, G. (2012): *Managing People and Organization*. South Western: Cengage Learning

- Handy, C. (1993), *Understanding Organizations*, London-UK., Penguin Books Ltd. (4th Ed.) McGraw Hill
- Hofstede, G., Hofstede, J. G. and Minkov, M. (2010), *Cultures of Organizations: Software of the mind* (3rd Ed.) McGraw Hill
- Hofstede, G. (2003), *Cultures and Organizations: International Cooperation and its Importance for Survival: Software of the Mind*, London-UK, Profile Books Ltd.
- Johnson, G. & Scholes, K. (1999), *Exploring Corporate Strategy*, (5th Ed.) Prentice Hall
- Kahn, W. A. (1990), "Psychological conditions of personal engagement and disengagement at work", *Academy of Management Journal*, 33, 4, 692-724.
- Kothari, C. R. (2004), *Research methodology: Methods and techniques*. New Age International (P) Ltd. Publishers
- Krog, A. (2014), *The relationship between organizational culture and Work engagement: A multilevel investigation*, University of Oslo
- Mugenda, A. G. (2008), *Social science research: theories and principles*. Applied research and training services, Kenya.
- Mugenda, O. M. (1999), *Research Methods: Quantitative and Qualitative Approaches*. Nairobi, African Centre for Technology Studies (ACTS) Press
- Muthoni, E. (2012), *Effect of organizational culture on strategy implementation in Commercial banks in Kenya*, University of Nairobi
- Musyoka, M. *Functions of Commercial Banks in Kenya*; Retrieved August 16, 2016 from <https://www.kenyaplex.com/resources/6179-functions>
- Naidoo, P., & Martins, N. (2014), *Investigation relationship between organizational culture and employee engagement: Problems and prospects in Management* 12, 4
- Omega, P. M. (2012), *Perceived relationship between organizational culture and employees' job satisfaction at FCMB: University of Lagos*
- Onyango, M. C. (2014), *Strategic Management Practices Adopted by Nigerian Commercial Banks: University of Lagos*
- Oxford Business Group website, Retrieved August 16, 2016 from <http://www.oxfordbusinessgroup.com/Nigeria-2016>
- Parent, J. D., & Lovelace, K. J. (2015), *The Impact of Employee Engagement and a Positive Organizational Culture on an Individual's Ability to adapt to Organization Change*. 2015 Eastern Academy of Management Proceedings: Organization Behaviour and Theory Track, 1-20.
- Popper, K. (2004), *The logic of scientific discovery*, New York, Routledge
- Quinn, R. E., and Sprietzer, G. M., (1991), *The Psychometrics of the competing values culture instrument and an analysis of the impact of organizational culture on quality of life*. *Research in organizational change development*, 5: 115-142
- Rama Devi, V. (2009), *Employee engagement is a two-way street*, *Human Resource Management International Digest*, 17, 2, 3-4.
- Reis, G., Trullen, J., and Story, J. (2016), *Perceived organizational culture and engagement: the mediating role of authenticity*", *Journal of Managerial Psychology*, 31, 6, 1091-1105
- Rhoades, L. & Eisenberger, R. (2002), *Perceived organizational support: A review of the literature: Journal of Applied Psychology*, 87, 698-714.
- Rich, B. L., LePine, J. A. & Crawford, E. R. (2010), *Job engagement: Antecedents and Effects on job performance*, *Academy of Management Journal*, 53, 617-635.
- Richman, A. L., Civian, J. T., Shannon, L. L., Hill, E. J. and Brennan, R. T. (2008), "The relationship of perceived flexibility, supportive work-life policies and the use of formal flexible arrangements and occasional flexibility to employee engagement and expected retention", *Community, Work and Family*, 11, 2, 183-197.

- Robbins, S. & Judge, T. (2012), *Essentials of Organizational Behaviour* (11th Ed.) Upper Saddle River, NJ. Pearson Prentice Hall
- Saks, A. M. and Rotman, J. L. (2006), ‘‘Antecedents and consequences of employee engagement.’’ *Journal of Managerial Psychology*, 21,7, 600-619.
- Scaufeli, W. & Salanova, M. (2007), *Work Engagement: An Emerging Psychological Concept and Its Implications for Organizations*. Information Age Publishing
- Schein, E. H. (1990), *Organizational Culture: An American Psychological Association* 45, 2, 109-119.
- Schneider, B., Macey, W. H. and Barbera, K. M. (2009), ‘‘Driving customer satisfaction and financial success through employee engagement’’ *People and Strategy*, 32, 2, 23-27.
- Shuck, B., Rein, T. and Rocco, T. (2011), *Employee engagement: An examination of Antecedent and outcome variables*. *Human Resource Development International*, 14 (4), 427-445.
- Sak, J., Blomme, R. & Tromp, D. (2014), *Positive and Negative Spill-over from Work to Home: The Role of Organizational Culture and Supportive Arrangements*, *British Journal of Management*, 23(3), 455-472.
- Van Allen, S. (2012), *Engagement at Work: Its effects on performance continues in tough economic times: Key Findings from Gallup’s Q12 Meta-Analysis of 1.4 million employees*, Gallup, Inc.
- Wallace, J. and Trinkai, J. (2009), ‘‘Leadership and employee engagement’’, *Public Management*, 91, 5, 10-13.
- Woodruffe, C. (2005), *Employee engagement: the real secret of winning a crucial edge Over your rivals’*, *Manager: British Journal of Administrative Management*, 50, 1, 28-29.

VOCATION FROM EXTERNAL CAUSES: SIMILARITIES BETWEEN THOMAS BECKET IN T.S. ELIOT'S *MURDER IN THE CATHEDRAL* AND SAUL OF TARSUS IN *THE BIBLE*

Rock Gallacher NGOUAMI

Parcours-type: Langues Vivantes Etrangères, Université Marien NGOUABI, Brazzaville, Congo.

Armel MBON

Parcours-type: Langues et Littératures, Université Marien NGOUABI, Brazzaville, Congo.

Abstract: This paper aims to shed light on similar points between Thomas Becket's career and Saul of Tarsus's divine vocation with respectively special reference to T.S. Eliot's *Murder in the Cathedral* and *The Bible*. In doing so, it purposes to give a detailed list of the similar points in the life of the archbishop and that of the apostle before and after their conversion. Thus, from before conversion to murder as 'martyrs', passing through the defence of a new cause, exile, and victims of false accusations, the paper draws a parallel between these two Christian icons. To do this, recourse to Biographical criticism is needed, especially in the common interest it shares with New Historicism in the fact that all literary works are situated in specific historical and biographical contexts from which they are generated.

Key words: Vocation, External cause, Divine calling, Martyrdom, Similarity.

Résumé : Cet article vise à faire la lumière sur des points similaires entre la carrière de Thomas Becket et de la vocation divine de Saul de Tarse avec une référence particulière à *Murder in the Cathedral* de T.S. Eliot. Ce faisant, il vise à donner une liste détaillée des points similaires dans la vie de l'archevêque et celle de l'apôtre avant et après leur conversion. Ainsi, d'avant la conversion au meurtre en « martyrs », en passant par la défense d'une nouvelle cause, l'exil, et les victimes de fausses accusations, ce travail dresse un parallèle entre ces deux icônes chrétiennes. Pour ce faire, le recours à l'approche biographique est nécessaire, particulièrement dans l'intérêt commun qu'elle partage avec l'approche dite New History dans le fait que toutes les œuvres littéraires sont situées dans des contextes historiques et biographiques spécifiques à partir desquels elles sont générées.

Mots clés: Vocation, Cause extérieure, Appel divin, Martyre, Similitude

Introduction

Vocation is always said to be a question of personal decision of the individual. Unfortunately, in the case of Becket and Saul of Tarsus who will later become Paul, both have never intended to become the fierce defender of the causes they regarded as their personal inclination to the point of ending their lives in martyrdom. As for Becket, he assessed himself that 'being a priest was never my wish'. This assertion would mean that there has been an external cause that triggered his divine calling. As to the apostle Paul, he made a detailed account of his conversion while acting for the Judaic cause against the primitive church. This paper

aims at demonstrating similar points in the lives and vocation of our two protagonists to the point of dying for it.

Prior to displaying how our both protagonists fiercely and bloodily defended their knew cause, this work will centre itself on their former life and analyse the conditions in which each one of them accessed his new vocation. So, from the womb to the tomb, they can be likened to each other to various extents, which is the aim of this presentation that comes under the scope of English Literature. This topic needs revisiting since even with the literature related to this topic through this work, it has not yet received the critical attention it deserves.

From the foregoing, when exploring T.S. Eliot's *Murder in the Cathedral* and *The Bible*, what are the external causes of vocation that make Becket's life and Paul's life similar? On the basis of limited evidence as a starting point for further investigation, we suppose that such points as defence of a new cause, exile, martyrdom, to cite only these, could explain the similarity between Becket's and Paul's lives.

To do this, recourse to Biographical and New Historicism approaches are necessary. This presentation unfolds through the following points: Life before conversion, the defenders of a new cause, exile for the sake of safety, false accusations, and martyrdom.

1. Life before conversion

Saul of Tarsus, who will latterly know Paul, was a Pharisee. As such, his mission was to fight against any form of heresy that would crop up in Israel. He was a teacher of the people of God, thus he had as duty to maintain the real teaching of the Torah and not permit any kind of false teaching to lead the people of God astray. For that reason, he decided to make war against the teaching of the followers of the would-be Messiah in arresting all that spread the news according to which the people's expectation was over on the ground that their expected saviour had already manifested himself. This is described in the book of Acts in chapter 9, NIV First-Century Study Bible, from the first to the fifth verse:

Meanwhile, Saul was still breathing out murderous threats against the Lord's disciples. He went to the high priest 2and asked him for letters to the synagogues in Damascus, so that if he found any there who belonged to the Way, whether men or women, he might take them as prisoners to Jerusalem. 3As he neared Damascus on his journey, suddenly a light from heaven flashed around him. 4He fell to the ground and heard a voice say to him, "Saul, Saul, why do you persecute me?"

Here, Paul is putting to light the fact that he had nothing to do with the divine calling which would become his vocation. On the contrary, he was a fierce opponent to that trendy new teaching amongst the people.

It also would be of great importance to remind that in the time of Paul the apostle, the common people were not literate, thus it was easy and current to start a new doctrine in order to attract a great number of people in their need to be rid of the roman burden. Therefore, it was a duty of the literates, above all the teachers of the

time who were the Pharisees to see to it that there was nothing ready to take people from the teaching of Moses. Unfortunately for him, in his attempt to do what was right in his own sight and in the one of the elders of the people, he embraced by the same occasion what would become his real vocation. The one he would later be ready to die for. A glimpse in the Bible commentary of the NIV First-Century Study Bible, will give details as to the comprehension of this passage:

It's clear that Paul was a persecutor of the early Jesus movement and possibly violent (see Gal 1:13; Php 3:6). He appears to have seen "the Way" (Act 9:2) as a perversion of Judaism and the Jewish faith and not as another tolerable sect. His dramatic adoption of "the Way" has typically been understood as a conversion story. However, the Jesus movement was not yet a separate religion. Would Paul have thought he was "converting" to a new religion? What would it mean to "convert" from one form of Judaism to another?

In this commentary of the NIV First-Century Study Bible, the author lays emphasis on the fact of Paul's conversion from Judaism to Christianity. As a Jew and a teacher of the Jewish faith, he was by nature opposed to every doctrine or movement which could divert the people of God from their own traditions in which they had lived for a thousand of year.

As we have mentioned above, Paul's own vocation was not the Gospel, the "Good news" of Jesus as the expected Messiah, but the teaching of the Torah which was a heritage of God through Moses. Henceforth, his conversion to Christianity was a kind of external or imposed vocation God had traced for him. It was not firstly his willing engagement towards the "message of Christ." It was an outward calling, a decision of the almighty God for him.

As for Thomas Becket, he was far from any sort of divine inspiration, he was an administrator, although he had studied cannon law and had worked under Theobald as Canterbury Archdeacon. He was not dreaming of becoming a priest, he neither went to a seminary for that reason. He even became a prominent politician as Henry's right-hand man. He also helped him to assert the authority of the realm upon that one of the Church. This is best illustrated by Michel Staunton *The Lives of Thomas Becket* (p13)

As chancellor Thomas was guilty of administering ecclesiastical revenues during vacancies, of imposing a heavy financial burden on the Church for the support of the Toulouse campaign, and in some cases openly supporting the king's authority over that of the Church. Nor did Thomas's extravagant display, his military prowess or his immersion in the ways of the royal court appear to accord with the life of a supposedly saintly prelate.

This is a clear demonstration of the fact of the patent absence of any sort of vocation in Becket's life. He was a prominent administrator giving a hand to Henry II whose task was to reassert the power of the kingdom and to stabilize it after hard moments the realm went through under the governance king Stephen. This was the

reason of Thomas devotion. He stood by the king as a right-hand man, a sort of enforcer invested in a special mission which was to bring back the country to a stabilized situation.

As to the vocation itself, Thomas was not both ready and prepared to take the office of archbishop. But, after Theobald's death on 18 April 1161, a need for his replacement grew stronger. The bishops, candidates for that vacant position did not satisfy the heart of the lord King. Rumours and even whispers had it that Becket who had been under the prelate's mentorship when he had ruled the church of Canterbury with energy and prudence for twenty-two years was the perfect candidate. Once the King heard of it, he found it opportune to sustain and support the appointment of his right-hand man. He had in mind that the chancellor would follow his desire in all things, as before, and obey his orders. As a consequence, he bestowed the office of archbishop on him. Hugh de Morville, the third knight puts it this way in T. S. Eliot *Murder in the Cathedral* (p. 78):

I must repeat one point that the last speaker has made. While the late Archbishop was Chancellor, he wholeheartedly supported the King's designs: this is an important point, which, if necessary, I can substantiate. Now the King intended that Becket, who had proved himself an extremely able administrator—no one denies that—should unite the offices of Chancellor and Archbishop. No one would have grudged him that; no one than he was better qualified to fill at once these two most important posts.

The fact of Thomas not to have chosen his vocation himself is also exposed in *The Lives of Thomas Becket* (p.14) by Michael Staunton, when he asserts the following:

Confirmation apparently came in May 1162 when the king took him aside and informed him of his intention [9]. Thomas immediately resisted the honour, citing his unsuitability for the task and the danger of losing the king's friendship, but eventually capitulated in deference to his duty towards the Church [9, 10]. In medieval writing it is difficult to find an appointment to high ecclesiastical office which was not resisted by its recipient, and Thomas's reported reluctance should not be taken at face value.

Once more, we have here a clear demonstration of the intention of the king Henry II to have Becket as the leader of the Church of England. Thomas resistance is a perfect demonstration of his reluctance towards the new position that had been submitted to him. Although he did not ambition to lead the religious power in the realm, his reluctance stood for humility, while pondering over the question. Now, since the newly elected archbishop of Canterbury was not prepared to his task, he decided to retire himself for prayers and fasting in order to sick divine orientation.

After that period of time, a great change happened in the attitudes of the new archbishop. The former defender of the interests the realm had completely changed the center of his devotion to that of the church. The first sign he had sent was the resignation of the office of chancellorship to the astonishment of the king Henry

II. This was the start of the numerous conflicts between the two men in the persons of Thomas Becket and the king Henry representing the two institutions, the political and the religious one.

In a hagiographical view, Thomas is remembered not as Thomas of London, the devoted political servant of the king Henry II, but clearly as Thomas the one of Canterbury, the fierce defender and martyr of the church.

Thomas had consecrated his whole life to the defence of the church to the point of ending his life assassinated for the prosperity and advancement of the church whereas this was not his vocation in the first place. He embraced that divine calling in an unexpected way without his own motivation and participation.

2. The defenders of a new cause

Another fact is their immediate reaction in favour of their new vocation soon after the encounter with God. As a matter of fact, it is so curious to see the way the life of the two men is similar to each other.

On the way to Damascus, Paul lost his prior errand to consecrate his life to his then new vocation. Unfortunately for him, while he had become the defender of the Christian cause, his ancient environment opposed him and treated him as a traitor. He declared later that he was made an apostle of the Gentiles on the ground that his message could not pass in Judaic environment. As a matter of fact, Paul's message was different from the one of the Jews. He advocated that salvation and justification were received by grace; that they were mere gifts believers had to receive from God and not the consequence of harsh and scrupulous obedience of the law of Moses, and also that circumcision that was the external sign of the covenant with their God, was not needed. He assessed that circumcision was in fact of the heart, an inward sign. And also, that the believer's body was the temple of God and there was no need to go to the physical building in order to worship God. Colin G. Kruse in *Paul and His Theology* (2006, p.109) illustrates it as follows:

Paul taught that the possession of the law was one of the great privileges of the Jews (Rom 2:17–20; 9:4–5). It was introduced for a limited period of time only—from Moses to Christ (Rom 7:1–4; 9:4; 10:4; 2 Cor 3:11; Eph 2:14–16) and one of its functions was to make sin known (Rom 7:7). While the law is holy, just, good and spiritual (Rom 7:12–14), it became the unwilling ally of sin thus compounding human slavery to sin (Rom 7:9–11; 1 Cor 15:56). It cannot give life (Gal 3:21–22)—in fact it brings condemnation and death (2 Cor 3:7, 9). It does not annul the promise God gave to Abraham (Gal 3:15–18), nor is it contrary to that promise (Gal 3:21–22). The law functions as a witness to the gospel of Christ (Rom 3:21; 4:1–25; 10:5–8; 2 Cor 3:14–15). One of its purposes was to restrain sin until the coming of Christ (Gal 3:23–24; 4:1–5), and thereafter it has no further role as a regulatory norm for those who believe in him (Gal 2:15–21).

This is a new doctrine, contrary to the one of the Jews. Judaism sustained the endeavouring obedience of the Mosaic Law in order for the obedient to receive favour of the Almighty Elohim. Favour was not a simple

gift but the deserved merits of men. Herman Ridderbos illustrates it in *Paul An Outline of His Theology* (1975 p.146) in these terms:

For Judaism the great counterpoise to the threat and power of sin is in the law given to Israel. The law is the unique means to acquire for oneself merit, reward, righteousness before God, and the instrument given by God to subjugate the evil impulse and to lead the good to victory. It can rightly be said, therefore, that for the Jews the law was the preeminent means of salvation, indeed the real "substance of life."

Paul was in total divergence of view and doctrine with the Judaic conception. This teased hatred against him and his reaction was to turn to the Gentiles.

The same happened to Becket after he became the defender of the interests of the church. He was then treated as a traitor by the king and even a group of prelates that had remained faithful to him. In fact, after Becket had found God, he started to oppose the king Henry II over issues he had defended when he was by the Sovereign. He fought for the benefit of the clergy and the retrocession of the former estates of the church the power had confiscated. This is illustrated by John Guy in *Thomas, Becket Warrior, Priest and Rebel* (2012, p.202):

With the words of Becket's sermon still ringing in his ears, Henry chose to interpret the insults leveled against Simon as a personal attack on himself. Swearing his familiar oath "by God's eyes," he ordered a new trial, but Becket intervened, saying, "This will certainly not be done, for laymen cannot be judges of clerks and whatever this or any other member of the clergy has committed should be judged in a church court.

A climate of opposition installed itself between the two powers and institutions represented by Becket and Henry and in spite of all the attempts of reconciliation of any sort, sometimes with the intervention of pope Alexander, the conflict between the two men had become unsolvable, each of them sternly standing at his position without any desire of inclination to the opponent's views and conception.

3. Exile for the sake of safety

Running away for exile was the only way to escape from the pressure that had become recurrent for both Thomas and Paul. Although running away for exile was forbidden in the Clarendon meetings, Becket was not the only person wanting it. This is demonstrated by his return from exile where the chorus of women sing in tears that his coming back was an exposition to danger. The priests of Canterbury also expressed their misfortune as his coming back meant the termination of his life. Therefore, to be in exile was to a safer situation.

The term exile is not clearly expressed as to the distance Paul the apostle had taken from Jerusalem and

the Judaic milieu in general, but it is supposed. Not only he ran away for his own security because the Jews would have him killed, but he also changed the range of his divinely errand to fully devote himself only to the Gentiles, known as the non-Jews people scattered in the Greek and Roman worlds of that time. In spite of that, he had to go from place to place whenever he faced the Jewish opposition.

4. False accusations against them

A great number of accusations fell on Becket and Paul even when they ran for exile. For the faithful of their former causes, they had become traitors. A great number of indictments were addressed against them.

In the case Paul, he was accused of leading the chosen people of God astray. He was taking them away the Way of God. He was accused of the uttermost crime which was heresy. In fact, Christianity started to differ itself from Judaism by his message, who sustained the view that there was no need to obey the Law of Moses while you had believed in Christ. While for the other apostles and disciples, you had both to believe in Jesus and to obey the law of Moses. To become a Christian for them meant to be a proselyte to Judaism first. That is why the Jews could not support that, and considered him as a person depriving them from their customs, their religious rites, traditional values and also their expectation which was the total deliverance from the Roman empire's dominion.

As for Becket, not only the king accused him of betrayal, but the prelates, the Barons and even the English citizens regarded him as a poison to the kingdom, a danger for the stability and maintenance of the realm and also for the security and safety of the king and his family.

5. Murdered as a martyr

From the change in vocation through many other similar points in both of their lives, Becket and Paul died as martyrs for the cause of the church and values they believed in.

The apostle Paul who was and is still considered as the founder of Christianity, suffered from enmity and opposition from the Jewish people. They charged him of many accusations that led to his imprisonment to finally be beheaded. This was the only means through which his opponents could use to hinder him spread the way of Jesus that he was the only one to spread to the extremities of the known world of their time. From the book of Acts of Apostles report of the life and missions of the apostle, Paul was arrested in Jerusalem after the endless riots he was the subject of. He was then transferred as a prisoner to Rome to what would be his last judgment. He finally was executed in Rome around the year 65 BC. But as he said in the book of Philippians, death was even better for him because it would introduce him to the presence of his Lord. In *The Holy Bible, New King James Version*, it reads:

According to my earnest expectation and hope that in nothing I shall be ashamed, but with all a boldness, as always, so now also Christ will be magnified in my body, whether by life or by death. For to me, to live is Christ, and to die is gain.

But that death was due to end the spreading of the Gospel. It, on the contrary, comforted the faith of believers and fellow-workers to continue in the tracks of their mentor on the ground that they nourished the hope to join him in the kingdom of heaven after their own death.

Becket, as for him, was murdered in the Canterbury cathedral for the values of the church he believed in. He had the opportunity to escape from the harbinger of death that was ahead of him, but he stuck to his intention to die as a martyr to the end to have the political power bent into the direction of the archbishop's aspiration. Staunton M. in *Thomas Becket and his Biographers* (2006, p.191) reports the archbishop declaration on the subject as follows:

What a sincere and untroubled conscience had the good shepherd, who in the cause and protection of his flock did not wish to postpone his own death, when he could have, nor evade the executioner, so that satiated with the blood of the shepherd, the fury of the wolves might keep off the sheep.

That was what he succeeded to implement after his martyrdom. The values he fought for were finally granted to the Church of England in memory of the man of God.

Conclusion

This work was premised on shedding light on the similar points in Becket's and Paul's lives. We can finally admit that the lives of Paul and Becket have more than one similar point. These similarities were evoked for the first time when scholars compared the conversion and radical change in the attitudes of Thomas Becket, which resembled so much the life and vocation of the apostle Paul on his way to Damascus, in reference to his divine calling. However, although both of their lives can be likened to each other, they have not by far similar points in any case, which will make room for upcoming discussions.

References

- Dobson, K. (2014). *NIV First-Century Study Bible*, Published by Zondervan Grand Rapids, Michigan.
- Eliot, T. S. (1935). *Murder in the Cathedral*. London & New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- Guy, J. (2012). *Thomas Becket Warrior, Priest and Rebe*. New York: Random House.
- Kruse, C. G. (2006) *Paul and His Theology* Leiden: Stanley E. Porter.
- Nelson, T. (1982). *The New King James Version*. New York: Oxford University Press.
- Ridderbos, H. (1975). *Paul: An Outline of His Theology* Translated by John Richard De Witt. Michigan. William, B. Eerdmans Publishing Company.
- Staunton, M. (2001). *The Lives of Thomas Becket*. Manchester: MUP.
- Staunton, M. (2006), *Thomas Becket and his Biographers: Studies in the History of Medieval Religion*. Woodbridge: The Boydell Press.

“BILINGUALISM IN MOBILE TELEPHONY COMPANIES IN BRAZZAVILLE: A CASE STUDY OF ENGLISH USE IN MTN AND AIRTEL CONGO”

Abraham Ngalouo-Antso

Marien Ngouabi University, Brazzaville (Congo)

Abstract

The present communication attempts to shed light on the jargon of mobile telephony in Brazzaville in the Republic of Congo. Mtn and Airtel Congo are originally subsidiaries of South African and Indian companies. Both are the sole mobile telephony companies which provide the network coverage throughout the Congolese territory and offer voice as well as digital services: calls, messages and money transfers. Their employees come from different countries including the nationals, with various cultures. Consequently, English is the main business language. Their prospective clients are multilingual; they speak French (the official language in the Republic of Congo), Lingala and Kituba (the national and local languages) and many ethnic languages. Actually, in their marketing policy to make their services known to all layers of the Congolese population, the mobile telephony agents have created a jargon with heterogeneous lexicons. It results partly from the mixing of English and French, and partly from the mixing of English and Lingala, in a bilingualism context.

It is hypothesized that some linguistic processes provide clues to understanding the structure and the origin of the lexicons of the mobile telephony.

The investigation falls in the area of sociolinguistics. The analysis is based on the data my gathered from questionnaires and interviews in the months of November and December, 2022 in Brazzaville.

In short, the Congolese authorities in the area of education should insert the national languages in the syllabuses of formal institutions so that the Congolese citizens and the foreigners can learn the Congolese languages. Such option will contribute to preserving and promoting Congolese and African languages.

Keywords: mobile telephony, English, French, national languages.

THE ROLE OF STAKEHOLDER IN THE DEVELOPMENT OF THE SUMATRAN ELEPHANT CONSERVATION EDUCATION CENTER (*ELEPHAS MAXIMUS SUMATRANUS*) IN WAY KAMBAS NATIONAL PARK

Dendi Sanjaya

Department of Forestry, Faculty of Agriculture, University of Lampung

Yulia Rahma Fitriana

Department of Forestry, Faculty of Agriculture, University of Lampung

Master of Forestry, University of Lampung

Master in Environmental Science, University of Lampung

Jl. Prof. Dr. Soemantri Brojonegoro No.1, Bandar Lampung 35145 Indonesia

Rusita

Department of Forestry, Faculty of Agriculture, University of Lampung

Master of Forestry, University of Lampung

Master in Environmental Science, University of Lampung

Jl. Prof. Dr. Soemantri Brojonegoro No.1, Bandar Lampung 35145 Indonesia

Kuswandono

¹Department of Forestry, Faculty of Agriculture, University of Lampung

Master of Forestry, University of Lampung

Master in Environmental Science, University of Lampung

Jl. Prof. Dr. Soemantri Brojonegoro No.1, Bandar Lampung 35145 Indonesia

Abstract

Way Kambas National Park (WKNP) is a conservation area in Lampung province with an area of 125,621.3 hectares as an area where animals are endemic to the island of Sumatra, especially the Sumatran elephant (*Elephas maximus sumatranus*). The WKNP area also has an Elephant Lecture Center (PLG), which is a training center for assisted elephants who have experienced negative interactions with the community. The development of an elephant conservation area is inseparable from the support of various stakeholders. Thus, the collection of social information, one of which is through research on the perceptions of stakeholders on PLG development, is urgently needed. The purpose of this research is to find out the role of relevant stakeholders in elephant conservation at the Elephant Literature Center in Way Kambas National Park. This research was conducted at PLG, Way Kambas National Park (WKNP), East Lampung Regency, Lampung Province. This research was conducted from December 2022 to January 2023 with data collection techniques oriented directly to the field using the observation method using purposive sampling and snowball sampling. The results of this study are that the stakeholders who play a role in the development of the Elephant Lecture Center are the Way Kambas National Park Office, PLG Managers, local governments, NGOs, supporting village communities and industrial services. Based on the results of this study, stakeholders have roles with functions and tasks that have been mutually agreed upon in the development of the Elephant Literature Center in Way Kambas National Park..

Keywords—Way Kambas National Park, Way Kambas National Park, Elephant Lecture Center, Stakeholders

POTENTIAL FAILURES IN A SWITCHED RELUCTANCE MACHINE: TORQUE RIPPLE**Fatima ezzahra EL MANSOURI**

University Moulay Ismail, ENSAM Meknes, Morocco

Adil BROURI

University Moulay Ismail, ENSAM Meknes, Morocco

Hafid OUBOUADDI

University Moulay Ismail, ENSAM Meknes, Morocco

Abstract

The switched reluctance motor (SRM) is an electric motor that converts the electric power into mechanical power, SRMs are well-known for their high robustness, wide speed range, and two significant advantages of cost and supply chain security, making them ideal for high-speed and safety-critical applications. But it is not fault free, and have some fault tolerance, that impact significantly the system performance, such as higher torque ripple, acoustic noise, and vibration, as well as extremely nonlinear behavior. This project seeks to categorize and classify systematically all electrical faults that adversely affect the performance of the SRM, and to propose effective solutions to minimize the torque ripple.

Keywords—Fault, noise, torque ripple, switched reluctance machine**References:**

- Miller, T. J. E; Switched Reluctance Motors and Their Control. In Magna Physics 1993
- Gan, C., Chen, Y., Qu, R., Yu, Z., Kong, W., & Hu, Y. An overview of fault-diagnosis and fault-tolerance techniques for switched reluctance machine systems. *IEEE Access*, 2019. 7, 174822-174838.
- Fang, G., Scalcon, F. P., Xiao, D., Vieira, R. P., Gründling, H. A., & Emadi, A.. Advanced control of switched reluctance motors (SRMs): A review on current regulation, torque control and vibration suppression. *IEEE Open Journal of the Industrial Electronics Society*, 2021, 2, 280-301.
- A, Cavagnino., M, Lazzari., F, Profumo., and A, Tenconi., A comparison between the axial flux and the radial flux structures for pm synchronous motors. *IEEE transactions on industry applications*, 2002, 38(6) :1517–1524.
- C, Gan., Q, Sun., J, Wu., C, Shi., and Y, Hu., “A universal two-sensor current detection scheme for current control of multiphase switched reluctance motors with multiphase excitation,” *IEEE Trans. Power Electron.*, 2019, vol. 34, no. 2, pp. 1526–1539, Feb.
- L, Kadi., A, Brouri., Nonlinear Numerical Study of Mutual Inductances for Switched Reluctance Machine, *International Conference on Electronic Engineering and Renewable Energy*. Springer, Singapore, 2019. p. 344–349
- D. Wang., D. Zhang., X. Du., and X. Wang., “Thermal identification, model, and experimental validation of a toroidally wound mover linear-switched reluctance machine,” *IEEE Trans. Magn.*, 2018, vol. 54, no. 3, Mar., Art. no. 8102905
- S, Gopalakrishnan., A, Omekanda., A, M., & B, Lequesne., Classification and remediation of electrical faults in the switched reluctance drive. *IEEE Transactions on Industry Applications*, 2006, 42(2), 479-486.
- T. A, Najafabadi., F. R, Salmasi., and P, Jabehdar-Maralani., “Detection and isolation of speed-, DC-link voltage-, and current-sensor faults based on an adaptive observer in induction-motor drives,” *IEEE Trans. Ind. Electron.*, 2011, vol. 58, no. 5, pp. 1662–1672, May
- B, Ebrahimi., J, Faiz., and M. J, Roshtkhari., “Static-, dynamic-, and mixed eccentricity fault diagnoses in permanent-magnet synchronous motors,” *IEEE Trans. Ind. Electron.*, 2009, vol. 56, no. 11, pp. 4727–4739, Nov..

B. M, Ebrahimi., J, Faiz., M, Javan-Roshtkhari., and A. Z, Nejjhad., “Stator eccentricity fault diagnosis in permanent magnet synchronous motor using time stepping finite element method,” IEEE Trans. Magn., 2008, vol. 44, no. 11, pp. 4297–4300, Nov.

J, Lu., Y, Hu., and J, Liu., “Analysis and compensation of sampling errors in TPFS IPMSM drives with single current sensor,” IEEE Trans. Ind. Electron., 2019 vol. 66, no. 5, pp. 3852–3855.

[1] 1993. “Switched Reluctance Motors and Their Control.” In *Magna Physics*, Oxford: Clarendon Press. New York : Oxford University Press

FEASIBILITY ANALYSIS OF COMBINE HARVESTER MACHINE FROM TECHNICAL AND ECONOMIC ASPECTS OF RICE FARMING AT PUJODADI VILLAGE, PARDASUKA SUB-DISTRICT

Lia APRILINDA

Department of Environmental Science, Postgraduate Program, University of Lampung. Prof. Dr. Sumantri Brojonegoro Street No. 1 BandarLampung, Lampung, Indonesia. Telp/Faks. +62-271-783682, email: liaziyyan@gmail.com

Sandi ASMARA

Department of Agricultural and Biosystem Engineering, Faculty of Agriculture, University of Lampung. Prof. Dr. Sumantri Brojonegoro Street No. 1 BandarLampung, Lampung, Indonesia

Sugeng TRIYONO

Department of Agricultural and Biosystem Engineering, Faculty of Agriculture, University of Lampung. Prof. Dr. Sumantri Brojonegoro Street No. 1 BandarLampung, Lampung, Indonesia

ORCID: 0000-0001-6678-9196

Gusri AKHYAR IBRAHIM

Department of Mechanical Engineering, Faculty of Engineering, University of Lampung. Prof. Dr. Sumantri Brojonegoro Street No. 1 BandarLampung, Lampung, Indonesia

ABSTRACT

Rice is a staple crop preferred by more than 90 percent of Indonesia's population (Gurning *et al.*, 2019). As time passes, the demand for rice continues to increase, but the increasing land use change results in low rice productivity. Efforts to increase rice production must be made to meet food needs, so the government is attempting to increase the output of lowland rice farmers using agricultural technology. Agricultural technology has become necessary in farming, including using farm tools and machines (Alsintan) as a combine harvester. The use of combine harvester technology in Pujodadi Village, Pardasuka District, has been implemented, but it has not been implemented in other villages. Thus, the purpose of this study is the need for a feasibility analysis of using combine harvesters on technical and economic aspects in Pujodadi Village so that it can be used as an example for other villages in Pardasuka District. The method used is to calculate the technical elements, which include the Effective Field Capacity (KLE); Theoretical Field Capacity (KLT); Harvesting Field Efficiency (η); and Fuel Consumption of combine harvester (FC) machines. At the same time, the economic aspects include fixed cost, variable cost, total cost, essential expenses, income, break-even point, and analysis of the feasibility of using the combine harvester in Pujodadi Village, Pardasuka District. The results of this study are that the technical feasibility of the combine harvester machine used in rice harvesting in Pujodadi Village, Pardasuka District, is categorized as good. This is evidenced by the calculation of the use of combine harvester machines in this study. The average KLE value was 0.251 Ha/hour, the average TLC value was 0.288 Ha/hour, the average value of harvesting field efficiency or η (%) was 87.71 %, and the average combined engine fuel consumption was 8 l/hour, by BSN in SNI 8185:2019. Using a combine harvester, according to SNI 8185:2019, the minimum KLE produced is 0.1 Ha/hour, the minimum efficiency of harvesting area or η (%) is 50%, and

the maximum fuel consumption of the combine harvester machine is 12 l/hour. Furthermore, the economic feasibility of the combine harvester is shown by the BEP value of 89.92, the NPV of Rp. 617.042.592/year, a B/C ratio of 1.30, and an IRR of 23% during 6 hours/day working hours. Based on the feasibility analysis of the combine harvester in Pujodadi Village, Pardasuka District, it is feasible to use based on technical and economic aspects.

Keywords: Cordierite, Ceramic Composites, h-BN, Thermal Properties

PARDASUKA BÖLGESİ PUJODADI KÖYÜ'NDEKİ PİRİNÇ YETİŞTİRİCİLİĞİNİN TEKNİK VE EKONOMİK YÖNLERİNDEN KOMBİNE HASAT MAKİNESİNİN FİZİBİLİTE ANALİZİ

ÖZET

Pirinç, Endonezya nüfusunun yüzde 90'ndan fazlası tarafından tercih edilen temel bir üründür (Gurning ve diğ., 2019). Zaman geçtikçe, pirinç talebi artmaya devam ediyor, ancak artan arazi kullanım değişikliği, pirinç verimliliğinin düşük olmasına neden oluyor. Gıda ihtiyaçlarını karşılamak için pirinç üretimini artırmaya yönelik çabalar gösterilmelidir, bu nedenle hükümet tarım teknolojilerini kullanarak ova pirinç çiftçilerinin üretimini artırmaya çalışıyor. Tarım aletleri ve makinelerinin (Alsintan) biçerdöver olarak kullanılması da dahil olmak üzere, tarımda tarım teknolojisi gerekli hale geldi. Pardasuka İlçesi, Pujodadi Köyü'nde biçerdöver teknolojisinin kullanılması uygulandı, ancak diğer köylerde uygulanmadı. Bu nedenle, bu çalışmanın amacı, Pardasuka İlçesindeki diğer köylere örnek olarak kullanılabilmesi için Pujodadi Köyü'nde teknik ve ekonomik açıdan biçerdöver kullanımının fizibilite analizine dayanan kullanılan yöntem, Etkin Alan Kapasitesini (KLE) içeren teknik unsurlar hesaplamaktır; Teorik Alan Kapasitesi (KLT); Hasat Alan Verimliliği (η); ve Biçerdöver (FC) makinelerinin Yakıt Tüketimi. Aynı zamanda, ekonomik yönler arasında sabit maliyet, değişken maliyet, toplam maliyet, temel giderler, gelir, başbaşa noktası ve Pardasuka Bölgesi, Pujodadi Köyü'nde biçerdöver kullanımının fizibilite analizi yer alır. Bu çalışmanın sonuçları, Pardasuka İlçesi, Pujodadi Köyü'nde çeltik hasadında kullanılan biçerdöver makinesinin teknik fizibilitesinin iyi olarak kategorize edildiği yönündedir. Bu, bu çalışmada biçerdöver makinelerinin kullanımının hesaplanmasıyla kanıtlanmaktadır. Ortalama KLE değeri 0,251 ha/saat, ortalama TLC değeri 0,288 ha/saat, hasat alan veriminin ortalama değeri veya (η) 87,71% ve ortalama kombine motor yakıt tüketimi 8 l/saat olmuştur. SNI 8185:2019'da BSN. Bir biçerdöver kullanıldığında, SNI 8185:2019'a göre üretilen minimum KLE 0,1 Ha/saat, hasat alanının minimum verimliliği veya (η) 50% ve biçerdöver makinesinin maksimum yakıt tüketimi 12 l'dir. /saat Ayrıca, biçerdöverin ekonomik fizibilitesi, Rp'nin NPV'si olan 89.92 BEP değeri ile gösterilmektedir. 617.042.592/yl, 1,30 B/C oranı ve 6 saat/gün çalışma saatleri boyunca 23% IRR. Pardasuka İlçesi, Pujodadi Köyü'ndeki biçerdöverin fizibilite analizine göre, teknik ve ekonomik açıdan kullanılabilir.

Anahtar Kelimeler: Pujodadi Köyü, Pirinç, and Teknik ve Ekonomik Yönler

1. INTRODUCTION

Food is a basic need for human survival; besides that, food is vital as a provider of business fields for most Indonesians, national income, and economic, social, and community stability. One of the essential food commodities that concerns the national interest is rice. According to Hermawan (2016), rice is a staple food for most Indonesians. Population growth will impact food needs (Khairi *et al.*, 2020). Increasing rice production is one of the efforts to meet the increasing demand for food yearly. Increasing rice production does not only focus on yield levels; expanding planting areas is also essential to measure. The urgent need for food encourages the maximum use of planting lands, such as dry land and swamps used for rice cultivation. Rice plants (*Oryza sativa. L*) are food crops that can be planted in various types of land, namely paddy fields, swamplands, and dry land/mallow/rainfed land (Hasbi, 2012). Land conditions in Pardasuka District are dominated by soil containing clay, sand, and dust, so these conditions are ideal for rice plants to thrive.

Based on the Pringsewu Agriculture Office in 2022, Pardasuka District is the largest rice-producing district in Pringsewu after Gadingrejo District, which is 24.977,157 tons of rice. Rice harvesting in several villages in Pardasuka District still uses conventional methods. Suppose rice cultivation still uses traditional methods and chemical materials such as chemical fertilizers and pesticides. In that case, it is feared that it will cause new problems, namely reduced soil organic matter, which will affect rice productivity and can result in loss of yields. According to the Center for Agricultural Postharvest Research (2014), in the postharvest handling of rice, there is a lack of awareness and understanding of farmers regarding proper postharvest handling, which results in high yield losses and low grain quality. The high rate of rice yield loss is also caused by the typical application of technology in harvesting, threshing, transportation, drying, and milling, and high yield loss during postharvest handling (Asmara *et al.*, 2019).

Based on this, the agricultural mechanization program is expected to increase work productivity and efficiency, product quality and competitiveness, and reduce losses and production costs (Aldillah, 2016). Therefore, the government provides various agricultural technical assistance to farmers. Technology is a means to achieve high effectiveness, efficiency, and productivity; however, the determination of the type of technology to be used is closely related to or dependent on the scale and type of business, cost capabilities, human resource capabilities, and consumer needs and desires (Verhoef *et al.*, 2021).

The combine harvester is a rice harvesting tool that cuts, holds, threshes, separates, and cleans grain simultaneously while walking in the field (Zakky *et al.*, 2021). The procurement of combined harvesters in Indonesia is an example of the use of agricultural technology to make it easier for farmers to harvest rice. The visible benefits of using this technology are the time and effort to gather more efficiently, and it does not require much labor like traditional (manual) harvesting. According to Pundising *et al.* (2021), harvesting rice using a combined harvester helps farmers harvest rice, increasing the speed of time by up to 75% compared to using

human power. However, according to Ananto (2001), even though the combine harvester has been used in farming activities, its distribution and application are uneven in Pardasuka District. Based on this, the authors are interested in examining the feasibility analysis of the combine harvester machine in rice farming in Pujodadi Village, Pardasuka District. This is assessed from multiple perspectives, including the device's technical and economic elements and the practicality of rice growing using a combined harvester machine in Pujodadi Village so that farmers can adopt it in other villages in Pardasuka District.

2. RESEARCH AND FINDINGS

2.1. Experimental Studies

The location of this research was carried out in Pujodadi Village, Pardasuka District, Lampung. The object of this study, namely the conditions before and after using the AW 70V model of the combine harvester, was assessed based on the technical and economic aspects of the rice harvesting process in Pujodadi Village, Pardasuka District, Lampung. Data analysis was carried out using a laptop which was carried out in March-April 2023. The method of processing and analyzing data on the technical aspect is by measuring the use of a Combine Harvester Machine based on SNI 8185: 2019 concerning combined rice harvesting machines; this can be seen in Table 1.

Table 1. National Standards for the Use of Combine Harvester Machines (Large)

Parameters	Unit	SNI
Harvesting Road Speed	Km/hour	1,0 – 3,0
Effective Field Capacity	Ha/hour	Min 0,10
	Hours/Ha	-
Harvesting Field Efficiency	%	Min 50
Fuel Consumption	l/hour	Max 12,6

Source: BSN, SNI 8185:2019

Furthermore, to calculate the performance of the combine harvester, it is necessary to know the Effective Field Capacity (KLE), Theoretical Field Capacity (KLT), Field Efficiency (η), and Ideal Fuel Consumption (FC).

2.1.2 Technical Aspects

A. Effective Field Capacity (KLE)

Effective Field Capacity is the average speed of cultivation using a machine based on the total field time. The formula used is as in equation (1):

$$KLE = \frac{A}{t} \dots\dots\dots(1)$$

Information:

- KLE = Effective field capacity (Ha/hour),
- A = Paddy harvested area (Ha), and
- t = Total harvesting time (hours) (Dewi, 2021)

B. Theoretical Field Capacity (KLT)

Calculation of Theoretical Field Capacity (KLT) is a calculation of field capacity by measuring the working width of the machine and the operating speed (Karimah, 2020). The theoretical field capacity of harvest (KLT) calculated using equation 2 is:

$$KLT = \frac{wt \times vt}{10} \dots\dots\dots(2)$$

Information:

- KLC = Theoretical field capacity (Ha/hour),
- wt = Theoretical working width (m), and
- vt = Theoretical forward speed (m/sec).

C. Field efficiency

Field efficiency is the ratio between harvesting effective field capacity (KLE) and harvesting theoretical field capacity (KLT) and is expressed as a percentage (%) (Karimah, 2020). How to calculate the field efficiency of a rice harvester machine on a combine harvester machine using equation 3 as follows:

$$\eta = \frac{KLE}{KLT} \times 100\% \dots\dots\dots(3)$$

Information:

- η = *Field efficiency* (%),
- KLE = Effective Field Capacity (ha/hour), and
- KLT = Theoretical field capacity (ha/hour).

D. Fuel Consumption

The combine harvester rice harvester runs on diesel, and fuel is measured using a measuring cup. *Fuel consumption* is defined as the ratio of fuel consumption (liters) to harvesting operating time (hours) (Hadiutomo, 2012). The following formula is used to calculate the fuel consumption of the rice harvesting equipment on the combine harvester:

$$FC = \frac{FV}{t} \dots\dots\dots(4)$$

Information:

- FC = fuel consumption (l/hour),
- FV = Volume of fuel used (l), and
- t = Working time of the driving motorcycle (hours).

Meanwhile, data analysis on the economic aspect is done by calculating fixed costs, variable costs, total costs, basic costs, income, and break-even point analysis in Pujodadi Village. Pardasuka district. The formula for calculating the economic aspect can be seen in the equation below:

2.1.3 Economical Aspect

2.1.3.1 Fixed Costs

A. Depreciation Cost

Depreciation costs are defined as a decrease in the value of capital or tool caused by reduced service life. The calculation of depreciation costs in this study uses the straight-line method, which is commonly used and accessible. Depreciation costs also take into account interest on capital. The straight-line method is a method that gives the same calculation results every year over the life of the asset. Depreciation costs can be obtained using the equation:

$$S = 10\% \times P \dots\dots\dots(5)$$

$$Crf = \frac{i(1+i)^n}{(1+i)^n - 1} \dots\dots\dots(6)$$

$$D = (P - S) \times Crf \dots\dots\dots(7)$$

Information :

- D = Depreciation Cost (Rp/year)
- Q = Equipment Purchase Price
- S = Active Value, 10% of P (Rp)
- crf = Capital Recovery Factor
- i = Bank Interest Rate (Bank Lampung)
- n = Economic Life of the Tool (Priyo, 2012).

2.1.3.2 Variable Cost

Variable costs are incurred when a tool or machine is working, and the amount depends on the operating hours of the device. The components that need to be calculated in determining variable costs include:

A. Operator Fee (BO)

Operator Fee is a fee paid to hire someone who has operated the equipment. The following is the equation for calculating operator costs:

$$BO = Op \times Uop \times HK \times BK \dots\dots\dots(8)$$

Information:

- BO = Operator Fee (Rp/year)
- Op = Number of Operators
- Uop = Operator Wages (Rp/day)
- HK = Working Days (day/month)
- BK = Month of Work (month/year) (Giatman, 2006).

B. Maintenance Cost (BPP)

Maintenance costs can be determined depending on the damage to the tool. Maintenance costs are obtained using the equation:

$$BPP = T + VBk + VBj + VBs + VBa + R + Gb_1 + Gb_2 + Gr + Ps + \dots(9)$$

Information:

- T = Tracks (Rp)
- VBk = V Work Belt
- VBj = V Road Belt
- VBs = V Belt Screws
- VBa = V Belt Sieve
- R = Rollers
- Gb1 = Moon gear
- Gb2 = Gear Star
- Gr = Guide Rollers
- PS = Knife Shape

C. Fuel Cost (BBB)

Fuel costs are incurred to buy fuel used while the tool operates. Fuel costs are calculated using the equation:

$$BBB = BBH \times HK \times BK \dots(10)$$

Information:

- BBB = Fuel Cost (Rp/year)
- BBH = Daily Fuel (Rp/year)
- HK = Working Days (day/month)
- BK = Month of Work (month/year)

D. Oil Cost (BO2)

Oil costs are incurred to buy oil used while the tool is operating. Oil costs are calculated using the equation:

$$BTO = BOM + BOG + BOH + FO + FH + FS \dots(11)$$

Information:

- BTO = Total Oil Cost (Rp/year)
- BOM = Engine Oil Cost (Rp/year)
- BOG = Gearbox Oil Cost (Rp/year)
- BOH = Cost of Hydraulic Oil (Rp/year)
- FO = Oil Filter (Rp/year)
- FH = Hydraulic Filter (Rp/year)
- FS = Solar Filter (Rp/year)

2.1.3.3 Total Cost

Total costs are the sum of fixed and variable costs calculated in units (Rp/year). The total cost is calculated using the equation:

$$TC = FC + VC \dots(12)$$

Information:

- TC = Total cost (Rp/year)
- FC = Fixed costs (Rp/year)

VC = Variable costs (Rp/year) (Septiaji *et al.*, 2018).

2.1.3.4 Basic Costs

The main cost (BP) is required for using the combine harvester. Cost of goods (BP) is obtained by using the equation:

$$BP = TC / (KK \times JK) \dots\dots\dots (13)$$

Information:

- Bp = Main Cost (Rp/kg)
- TC = Total Cost (Rp/year)
- JK = Hours of Work (hours/year)
- KK = Tool/Machine Working Capacity

2.1.3.5 Revenue

A. Reception

Acceptance (B) is obtained using the equation:

$$B = KK \times HP \times HK \times BK \dots\dots\dots(14)$$

Information:

- B = Benefit/revenue (Rp/year)
- KK = Working Capacity (kg/year)
- HP = Rental Price (Rp)
- HK = Working Days (day/month)
- BK = Month of Work (month/year)

B. Expenditures

Expenditure (C) has the same amount as total cost (TC), so:

$$C = TC \times HP \times HK \times BK \dots\dots\dots(15)$$

Information:

- C = Expenditures (Rp/year)
- TC = Total Cost (Rp/kg)
- HP = Rental Price (Rp)
- HK = Working Days (day/month)
- BK = Month of Work (month/year)

C. Total Income Per Year

Total Income Per Year is the value obtained from the amount of income reduced by the amount of expenses.

Total income per year is obtained using the equation:

$$\pi = B - C \dots\dots\dots(16)$$

Information:

- π = Income (Rp/year)
- B = Acceptance
- C = Expenditures

2.1.3.6 Break-Even Point Analysis

The break-even point is the tool's exploitation level at which income and expenses reach the same value point. This analysis aims to determine at what production level the device can be profitable. Break-even analysis is calculated using the equation:

$$VC_{\text{unit}} = \frac{TBTT}{(KK \times HK \times BK)} \dots\dots\dots(17)$$

$$BEP = \frac{D}{\text{Rental Price} - VC_{\text{unit}}} \dots\dots\dots(18)$$

Information:

- VCunit = Variable cost per unit (Rp/kg)
- TBTT = Total Variable Costs
- KK = Working capacity of the tool (kg/day)
- HK = Tool working day (day/year)
- BK = Month of Work (month/year)
- D = Depreciation Cost (Rp/year)

2.1.3.7 Feasibility Analysis

According to (Priyo, 2012), in calculating the economic feasibility analysis, a discount factor (DF) is required with the equation:

$$DF = \frac{1}{(1+i)^t} \dots\dots\dots(19)$$

Information:

- i = Discount rate/bank interest rate
- t = Year

A. Net Present Value (NPV)

NPV can be calculated by the equation:

$$NPV = \sum \frac{B_t - C_t}{(1 + i)^t} \dots\dots\dots(20)$$

Information:

- i = Bank interest rates
- t = Year (1, 2, 3) (Priyo, 2012).
- For NPV > 0 = Business is feasible.
- For NPV < 0 = Business is not feasible.

B. Benefit Cost Ratio (B/C Ratio)

The Gross Benefit/Cost Ratio (Gross B/C Ratio) is used in the B/C Ratio calculating method. The following equation is used to calculate the results of the benefit-cost comparison:

$$B/C \text{ Rasio} = \frac{\sum \frac{B^t}{(1+i)^t}}{\sum \frac{C^t}{(1+i)^t}} \dots\dots\dots(21)$$

Information:

- Bt = The total value of present receipts
- Ct = The total value of current expenses
- i = Discount rate/interest rate
- t = Year (1, 2, 3) (Trisna *et al.*, 2022).

C. Internal Rate of Return (IRR)

According to Priyo (2012), a trial and error calculation is carried out to obtain the IRR value because it cannot be solved directly. The procedure for determining the IRR is as follows:

1. Determine a value i that is thought to be close to the IRR value sought (denoted by i').
2. With the value of i', the NPV of cash flows and benefits will be calculated annually.
3. If the resulting NPV is positive, the estimated value i' is too low. For this reason, a higher i' value is chosen. The next stage is to select a higher i "deal which is expected to give a negative NPV value.
4. NPV denotes the NPV value with i", and the NPV value with i" is represented by NPV" then the estimated IRR value can be approximated by the following equation:

If the B/C Ratio > 1, using the combine harvester is feasible. If the B/C Ratio is < 1, then using a combine harvester is not feasible.

$$IRR = i' + \frac{NPV'}{NPV' - NPV''} (i'' - i') \dots\dots\dots(22)$$

Information:

- i' = Discount rate that produces a positive NPV
- i" = Discount rate that has a negative NPV
- NPV' = Positive NPV
- NPV" = Negative NPV

From the calculation of the IRR obtained, the following decisions can be made: If the IRR > discount rate, the business is feasible to carry out, while if the IRR < discount rate, the company is not feasible. Obtain the IRR value from the equation above; it is done by trial and error because it cannot be solved directly.

2.2. Experimental Results

2.2.2.1 Fixed Cost

The cost of depreciation is the calculation of fixed costs in the use of the combine harvester. The depreciation cost in testing the use of the combine harvester is Rp. 47.368.500/year using an economic tool life of 5 years.

1) 2.2.2.2 Variable Cost

A. Operator Fee (BO)

The basis for determining operator and helper costs is the wages for combine harvester drivers in Pardasuka Regency, amounting to Rp. 1.000.000.00/day. An operator and a combine harvester helper are assumed to be able to operate 1 combine harvester in a day with working hours of 6 hours per day. Thus, to use one combine harvester, an operator fee of Rp. 200.000/hectare and a helper of Rp. 150.000/hectare. So the amount of operator and helper costs to operate one combine harvester is Rp. 160.000.000/year.

B. Maintenance Cost (BPP)

The amount of maintenance costs is determined at 5% of the purchase price of the tool or machine (P) (Kibria, 1995). However, to determine the cost of maintaining the combine harvester in Pardasuka District, it is calculated based on maintenance requirements such as track, work v belt, road v belt, screw v belt, v belt sieve, roller, moon gear, star gear, guide roller, shape knife, and others. From the calculation results obtained, the amount of maintenance costs is Rp. 58.980.000/year.

C. Fuel Cost (BBB)

The amount of fuel consumption used per day is Rp. 358.673/day, while a combined harvester's annual fuel consumption is Rp. 57.387.648/year.

D. Oil Cost (BO2)

The cost of oil using a combine harvester is calculated by adding up several oils used per year, as seen by the price of oil in effect at the time of testing. The consumption of used oil includes the cost of engine oil of Rp. 1.800.000/year, gearbox oil costs Rp. 1.687.500/year, hydraulic oil costs Rp. 1.440.000/year, the cost of the oil filter is Rp. 600.000/year, the hydraulic filter fee is Rp. 1.000.000/year, and a solar filter fee of Rp. 500.000/year. So that the total use of combine harvester oil per year is Rp. 7.027.500/year.

2.2.2.3 Total Cost

Total cost (Total cost) is the sum of fixed costs (Fixed costs) and variable costs (Variable costs). The total costs are presented in Table 10.

Table 10. Total Cost Analysis of Combine Harvester Equipment

Description	Amount (Rp/year)
Fixed Costs	109.204.908
Variabel Costs	283.395.148
Total Cost	392.600.056

2.2.2.4 Basic Cost

The basic cost of using the combine harvester is the cost required for the combine harvester to cut rice per hectare. The working capacity of this combine harvester is 2 Ha/day. This combine harvester is operated 6

hours/day with a working day of 160 days/year. Analysis of the main cost of a combine harvester with working hours of 6 hours/day is Rp. 1.226.875/day.

2.2.2.5 Revenue

A. Reception

Revenue value is calculated based on working capacity, working days, working months, and the combine harvester rental price. The rental price for the combine harvester is Rp. 2.100.000/Ha. With that rental price, a receipt fee of Rp. 672.000.000/year.

B. Expenditures

The expenditure value has the same amount as the total cost. The amount of the expenditure value is Rp. 392,600,056/year. To find out the income value, revenue per year minus expenses per year. This income analysis uses working hours of 6 hours/day with working days of 160 days/year. The value of this income is calculated using Equation 15. Analysis of annual revenue with harvest wages using a combine harvester after calculations are carried out.

Table 12. Revenue Analysis of Combine Harvester Equipment

Type of Fee	Amount (Rp/year)
Revenue	672.000.000
Expenditures	392.600.056
Net-Result	279.399.944

2.2.2.6 Break Even Point

According to Giatman (2006), BEP or break-even point is a level of business management of tools and machines where income and expenses reach the same value point. The VC unit value that occurs in the combine harvester is Rp. 885.610 while the BEP value is 89,92. This shows that the combine harvester can reduce production costs to increase the income earned.

2.2.2.7 Feasibility Analysis

Calculating the feasibility analysis of the combine harvester tool for an economic life of 5 years is calculated using discounting at an interest rate of 8,6%, the Basic Credit Interest Rate (SBDK), namely Bank Lampung credit (2021). The cash flow of the combine harvester is presented in Table 13, and the feasibility value can be seen in Table 14.

Table 13. Cash Flow for Testing the Combine Harvester Tool

Years	Cost (Rp)	Benefit (Rp)	DF 8%	PVC (Rp)	PVB (Rp)
0	Rp473,685,000		1	Rp473,685,000	
1	Rp392,600,056	Rp672,000,000	0.918	Rp360,646,754	Rp617,306,632
2	Rp392,600,056	Rp672,000,000	0.843	Rp331,294,097	Rp567,064,700
3	Rp392,600,056	Rp672,000,000	0.775	Rp304,330,421	Rp520,911,905
4	Rp392,600,056	Rp672,000,000	0.712	Rp279,561,291	Rp478,515,437
5	Rp392,600,056	Rp672,000,000	0.654	Rp256,808,094	Rp439,569,573
				Rp2,006,325,656	Rp2,623,368,248

Information:

- PVC = Present Value Cost (current expenditure value)
- PVB = Present Value Benefit (present value of receipt)
- Cost = Expenses (Rp/year)
- Benefit = Income (Rp/year)
- DF = Discount Factor

Table 14. Feasibility Analysis of Combine Harvester Tool

Name	Amount
NPV	Rp 617.042.592
B/C Ratio	1,30
IRR	23%

The Net Present Value (NPV) is calculated based on the difference between the total value of the present benefits and the full value of the current costs over the equipment's economic life (Pramudya, 2001). From the calculation results, an NPV value of Rp. 617.042.592/year is calculated using Equation 20. Based on the NPV value, the business is feasible to operate. From the calculation results, the B/C Ratio value obtained is 1.30, calculated using equation 21. This value means that every Rp. 1 generates Rp. 1,30. This value is greater than the feasibility indicator, which is > 1 , so the business is declared feasible to run. From the calculation results, it is obtained that the IRR value is 23%. This value is greater than the interest rate, which is 8,86%, so this business is declared feasible and does not suffer losses.

3. CONCLUSION

- The technical feasibility of the combine harvester machine used in rice harvesting in Pujodadi Village, Pardasuka District, is categorized as good. This is evidenced by the calculation of the use of combine harvester machines in this study. The average KLE value was 0,251 Ha/hour, the average TLC value was 0.288 Ha/hour, the average value of harvesting field efficiency or η (%) was 87,71 %, and the average combined engine fuel consumption was 8 l/hour, by BSN in SNI 8185:2019. Using a combine harvester, according to SNI 8185:2019, the minimum KLE produced is 0.1 Ha/hour, the minimum efficiency of harvesting area or η (%) is 50%, and the maximum fuel consumption of the combine harvester machine is 12 l/hour.
- The economic feasibility of the combine harvester is shown by the BEP value of 89,92, NPV of Rp. 617.042.592/year, a B/C ratio of 1.30, and an IRR of 23% during 6 hours/day working hours. Based on the feasibility analysis of the combine harvester in Pujodadi Village, Pardasuka District, it is feasible to use based on technical and economic aspects.

SOURCES

- Aldillah, R. (2016). Kinerja pemanfaatan mekanisasi pertanian dan implikasinya dalam upaya percepatan produksi pangan di Indonesia. *Forum Penelitian Agro Ekonomi*, 34(2), 163-177.
<https://doi.org/10.21082/fae.v34n2.2016.163-171>
- Ananto, E. E. (2001). Pengembangan Alat dan Mesin Pertanian Di Daerah Pasang Surut Sumatera Selatan. *Prosiding Seminar Nasional Inovasi Alat dan Mesin Pertanian untuk Agribisnis*, Jakarta. Badan Penelitian dan Pengembangan Pertanian Bekerjasama dengan Perhimpunan Teknik Pertanian. Jakarta.
- Asmara, S., Rahmawati, W., Suharyatun, S., & Wibowo, S. A. (2019). Optimalization of UPJA revenue (business provider services) rice cultivation using linear programming analysis in seputih raman district, central Lampung. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*.
<https://doi.org/10.1088/1755-1315/355/1/012087>
- Dewi, I. L. (2021). Kapasitas Kerja dan Efisiensi Hand Traktor untuk Pengolahan Tanah. *Prosiding Seminar Nasional Lingkungan Lahan Basah*. Kalimantan Selatan.
- Gurning, I. P., Yuprin, A. D., & Taufik, E. K. (2019). Trend dan estimasi produksi padi dan konsumsi beras di Provinsi Kalimantan Tengah. *Journal Socio Economics Agricultural*, 14(1), 48-61.
<https://doi.org/10.52850/jsea.v14i1.471>
- Giatman, M. (2006). *Ekonomi Teknik*. Book. Raja Grafindo Persada. Jakarta.
- Hadiutomo, K. (2012). *Mekanisasi Pertanian*. Book. IPB Press. Bogor. 460 hlm.
- Hasbi. (2012). Perbaikan teknologi pascapanen padi di lahan suboptimal. *Jurnal Lahan Suboptimal*, 1(2), 186-196. ISSN: 2252-6188, ISSN: 2302-3015 (Online)
- Hermawan, I. (2016). Kebijakan perberasan Indonesia dan solidaritas pangan ASEAN. *Politica*. 7(1), 101-120.
- Karimah, N. Sugandi, W. K., Thoriq, A. & Yusuf, A. (2020). Analisis efisiensi kinerja pada aktivitas pengolahan tanah sawah secara manual dan mekanis. *Jurnal Keteknikan Pertanian Tropis dan Biosistem*, 8(1), 1-13.
<https://doi.org/10.21776/ub.jkptb.2020.008.01.01>
- Khairi, N., Akhirul, Febriana, Y., Susanti, D. & Elfada, F. (2020). Dampak kependudukan terhadap keberlanjutan pangan. *Jurnal Kependudukan dan Pembangunan Lingkungan*, 2(1), 43-55.
- Pramudya, B. (2001). *Ekonomi Teknik*. Book. IPB Press. Bogor.
- Priyo, M. (2012). *Ekonomi Teknik*. Book. LP3M. Yogyakarta.
- Pundising, R. I., Asrul, L. & Mahyuddin. (2021). The impact of using combine harvester on economic factors of rice farmers in Gowa Regency. *International Journal of Science, Tecnology & Management*, 1(2), 333-339.
<https://doi.org/10.46729/ijstm.v2i1.131>
- Septiaji, I. D., Cepriadi, C. & Tety, E. (2018). Analisis Nilai Tambah Agroindustri Produk Hilir Kakao (Studi Kasus Pabrik Mini Chocato Kelurahan Kapolo Koto, Kecamatan Payakumbuh Selatan, Sumatera Barat). *Jurnal Agribisnis*, 19(2), 72-86.
<https://doi.org/10.31849/agr.v19i2.775>
- Trisna, N. R., Mahessya, A. & Elva, Y. (2022). Analisis kelayakan suatu produksi usaha UD. Pelita kita dengan metode benefit cost ratio. *Journal of Science and Social Research*, 5(2), 297-301.
<https://doi.org/10.54314/jssr.v5i2.870>
- Verhoef, P. C., Broekhuizen, T., Bart, Y., Bhattacharya, A., Dong, J, Q., Fabian, N. & Haenlein, M. (2021). Digital transformation: a multidisciplinary reflection and research agenda. *Journal of Business Research*, 122(1), 889-901.
<https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2019.09.022>
- Zakky, M., Pitojo, J. & Prayoga, A. (2021). Unjuk kerja mesin pemanen padi (*Oryza sativa*) kombinasi mini (*Mini Combine Harvester*). *Jurnal Teknik Pertanian Lampung*, 10(3), 303-308.
<https://doi.org/10.23960/jtep-l.v10i3.303-308>

PYROELECTRIC CATALYSIS: A PROMISING APPROACH FOR SUSTAINABLE AND EFFECTIVE CHEMICAL REACTIONS

Salma TOULI^{1,2,*},
M'barek AMJOUR¹,
Daoud MEZZANE^{1,2},
Mustapha JOUIAD²,
Mimoun EL MARSSI²

¹: IMED-Lab, Cadi Ayyad University, Marrakesh, 40000, Morocco

²: LPMC, University of Picardie Jules Verne, Amiens 80039, France

Pyroelectric catalysis is a novel approach of catalysis that utilizes pyroelectric materials to drive chemical reactions. Pyroelectric materials generate an electric field in response to a change in temperature, which can be used to activate chemical reactions. The underlying principles of pyroelectric catalysis will be discussed, including the generation and manipulation of electric fields, and the advantages of this approach over traditional catalysis. A review of recent publications in this field will be presented, highlighting the potential of pyroelectric catalysis as a sustainable and effective means of driving chemical reactions. Applications of pyroelectric catalysis in environmental remediation, water splitting, CO₂ reduction, and energy conversion will be discussed. Overall, this work will provide an overview of the principles of pyroelectric catalysis and the recent advancements in this field, emphasizing the potential of this approach as a new tool for driving chemical reactions in a sustainable and efficient manner.

Key words: pyro-catalysis, energy conversion, environmental remediation

ANALYSIS OF THE CONSUMPTION OF ORGANIC FOODS IN TURKIYE AND ALGERIA**Chems Eddine BOUKHEDIMI**

University of Tizi Ouzou/ Algeria

Department of commerce.

Management Marketing. Ph.D. degree

ORCID ID: 0000-0003-1728-1809

Abstract

This study has an aim to measure the willingness to pay for organic foods. This type of products are illustrated on natural milk and natural oil generated from olive.

The method explored in this research is an online survey between January-November 2022 among 81 respondents from Turkiye and Algeria. Then, the results were analysed through SPSS software V26 in order to use the Chi-square test.

The results indicate that the independency between the willingness to pay for organic foods to consume and the respondents' nationality is ensured. It means that consumers from Algeria and Turkiye are aware of the utilisation of this type of food.

Keywords: Consumer behaviour- Green marketing- Organic foods- Chi square test-Turkiye-Algeria.

INTRODUCTION TO THE PHILOSOPHY OF SCIENCE**VINA YUNITA**

Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID: 0009-0000-6134-9829**MUHAMMAD NANDA SETIAWAN**

Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID:0009-0009-4894-9227**KUSNUL KHOTIMAH**

Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID: 0009-0007-7793-8178**MUHAMMAD SULTAN MUBAROK**

Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan Indonesia

ORCID: 0000-0002-6168-0439**Abstract****Purpose:** This paper aims to explain how an introduction to the philosophy of science?**Design/methodology/approach:** This paper uses a qualitative approach, because data sources and research results in library research, inductive data analysis, grounded theory (towards the direction of theory building based on data).**Findings:** Philosophy of Science is basically a philosophical study of matters relating to science. In other words, philosophy of science is an effort to study and deepen knowledge (Science or Science), both the characteristics of its substance, the way it is obtained, or the benefits of science for human life. The study is inseparable from the main reference of philosophy which consists of the fields of Ontology, Epistemology, and Axiology with various developments and deepening carried out by experts.

The term Ontology comes from the Greek language, which consists of two words, namely ta onta means "that which is", and logi means science or teaching. So ontology is the science or teaching of existence. Thus ontology means the knowledge of what exists. The term was introduced by Goclenius in 1636, Clauberg in 1647, Micraelius in 1653 and De Hamel in 1663.

Epistimology comes from the Greek "episteme" (knowledge, science) and logos (science, information). Epistimology is defined as the theory of knowladge. From the combination of these two words, the term epistemology emerges, which is defined as a branch of philosophy that investigates the authenticity of understanding, structure, method and validity of science.

Axiology etymologically comes from the Greek "axios" which means value, and "logos" which means reason or theory. So that axiology can be interpreted as a theory of value or in other words, the usefulness of science for humans themselves.

Originality/value: This paper comprehensively describes the introduction to the philosophy of science.

Keywords: Philosophy of Science, Ontology, Epistimology, Axiology.

ECONOMIC ANALYSIS AND PHILOSOPHY OF CRITICALISM: A CASE STUDY ON PRODUCTION SHARING IN KEDONDONG VILLAGE, SIDOARJO DISTRICT

ULFA MUNAWAROH

Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID: 000-0003-0410-4096

ROBIATUL ADAWIYAH

Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID:000-0003-1154-396X

MUHAMMAD SULTAN MUBAROK

Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID: 0000-0002-6168-0439

MUHAMMAD TAUFIQ ABADI

Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan Indonesia

ORCID: 0000-0001-9705-7756

Abstract

Purpose : This case study aims to explain the economic and philosophical analysis of the criticalism philosophy of criticalism about the distribution of mattress production in Kedondong Village, Sidoarjo Regency. Sidoarjo by formulating the following questions: First, what is the flow of criticalism? Second, why is it necessary to use the flow of criticalism, Third, how is the division of mattress production in Kedondong Village, Sidoarjo Regency? how is the distribution of mattress production in Kedondong village, Sidoarjo Regency according to the economics and philosophy of criticalism flow?

Design/methodology/approach : This case study uses a qualitative approach, because data sources and research results in library research, inductive data analysis, grounded theory (towards the direction of theory building based on data)

Findings: The first school of criticalism is a theory that criticizes between the notions of rationalism and empiricism where the two notions oppose each other. The school of criticalism is included in modern philosophy. According to criticalism, a truth does not need to be doubted or tested because it already has its own boundaries between rationalism and empiricism. Through the understanding of criticalism, rationalism and empiricism should merge in order to give birth to a new paradigm that empirical truth must be rational as rational truth must be empirical.

Second, the argument for the importance of criticalism (1) Able to organize philosophical systems originating from humans. (2) Affirming the limitations of the ability of human ratios to know the reality or nature of something; because the ratio is only able to reach the symptoms or phenomena.

Third, known for its quality mattress production, Kedondong Village has also begun to make furniture for people who have not had the opportunity to take part in mattress production. The production of furniture in Kedondong Village is more about a place to put mattresses or supporting tools for mattresses. Togetherness and

concern among fellow residents who want to prosper and prosper together are important values here. They still have competition in selling but the attitude of leveling tasks in the production system makes economic stability. With the increasing existence of mattress production in this village, the progress of Sidoarjo City has also advanced and the regional economic conditions have also stabilized. As in the science of philosophy regarding the flow of criticalism which is a combination of rational flow and empirical flow that describes the economic situation of Sidoarjo regional autonomy into an event where in order to achieve a maximum and advanced goal can be rationalized with the human mind.

Originality/value : This case study comprehensively describes the Economic Analysis and Philosophy of Criticalism: Case Study on Production Sharing in Kedondong Village, Sidoarjo Regency.

Keywords : School of Criticalism, Importance of School of Criticalism, Division of Mattress Production according to economics and philosophy of the school of criticalism

MONOTHEISM OF THEOLOGY, MONOTHEISM OF ANTHROPOLOGY, AND MONOTHEISM OF COSMOLOGY

RISKA KUDUNG KUSNATI

Faculty of Economic and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID: 0009-0008-0250-4591

MUHAMMAD SULTAN MUBARAOK

Faculty of Economic and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID: 0000-0002-6168-0439

MUHAMMAD TAUFIQ ABADI

Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan

Indonesia

ORCID: 0000-0001-9705-7756

Abstract

This paper aims to explain how the Tawhid Theology, Tawhid Anthropology, and Tawhid Cosmology? This paper uses a qualitative approach, because data sources and research results in library research, inductive data analysis, grounded theory (towards the direction of theory building based on data). Findings: Tawhid Theology confirms that there is only one god for every religion. Tawhid Anthropology, confirms that humans exist because Allah created them with the gift of reason so that humans are able to think to continue their duties as caliphs on earth. Tawhid Cosmology, confirms three aspects that nature belongs to Allah not to humans, nature is subject to humans as the pinnacle of Allah's creation, in utilizing nature humans must use morals.

Keyword: Tawhid Theology, Tawhid Cosmolog, Tawhid Anthropology, Islamic Economic Philosophy

THE ROLE OF COMMUNITY WAKAF TOWARDS THE DEVELOPMENT OF THE SOVEREIGN ECONOMY OF INDONESIA

Khoirum Rodhiatu Ifa

UIN K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-2005-061X>

Hendri Hermawan ADINUGRAHA

UIN K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8394-5776>

SUSMININGSIH

UIN K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2670-6138>

Ali MUHTAROM

UIN K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3070-8638>

Abstract

This study aims to explain the role of community waqf in the development of a sovereign economy in Indonesia. This study uses a systematic literature review method. The data sources for this research come from books, scientific journals, and other literature related to the role of the Waqf Community in the development of a sovereign economy in Indonesia. This research analysis uses Nvivo as an application used by researchers to process and analyze qualitative data and literature review data. This study concludes that the role of community waqf is the main means of distributing assets or wealth of the people and is public in nature. Through community waqf, it is hoped that economic resources will not only be concentrated in wealthy people, but also make it possible to distribute them to some groups who really need them. In Islam waqf is a religious doctrine, whereas in the economy, waqf is a significant means of realizing prosperity. Waqf is a solution for the development of productive assets in the midst of society and a solution for personal greed and government arbitrariness simultaneously. Waqf in particular can help the activities of the general public as a form of concern for the people, and future generations, so as to create a sovereign Indonesia.

Keywords: Waqf, Economy, and Sovereignty.

FUNDAMENTAL OF DETERMINATION OF HALAL PRODUCTS**Nida Afriz NASYWA**

UIN K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-5180-8004>**Dina Muhklisa ERLIANA**

UIN K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-8792-6434>**Anisa Syahminandita LARASATI**

UIN K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-0978-3462>**Muhammad Aris SYAFI'I**

Faculty of Islamic economics and business, UIN K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0182-8593>**Happy Sista DEVY**

Faculty of Islamic economics and business, UIN K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2966-6389>**Abstract**

Determination of halal products is an important process in ensuring that products consumed or used by Muslims meet the requirements of Islamic sharia. This abstract provides a brief description of the basics of determining halal products, including the main principles that must be adhered to in producing and marketing halal products. Determination of halal products involves aspects such as raw materials, production processes, certification and halal labels. By understanding the basics of determining these halal products, producers can ensure that the products they produce meet the requirements of Islamic sharia and Muslim consumers can confidently consume or use these products.

Keywords: Halal, Products, Muslims

HALAL PRODUCT EXTENSION STRATEGY**Nida Afriz NASYWA**

UIN K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-5180-8004>**Dina Muhklisa ERLIANA**

UIN K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-8792-6434>**Anisa Syahminandita LARASATI**

UIN K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-0978-3462>**Muhammad Aris SYAFI'I**

Faculty of Islamic economics and business, UIN K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0182-8593>**Happy Sista DEVY**

Faculty of Islamic economics and business, UIN K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2966-6389>**Abstract**

Counseling on halal products is an important approach in conveying information to the public regarding the importance of choosing and consuming halal products in accordance with Islamic sharia principles. This abstract provides a brief description of effective extension strategies in promoting understanding and awareness about halal products. Halal product extension strategies must be supported by collaboration between the government, halal certification bodies, producers and the community. The government can provide policy and regulatory support that promotes halal products. Halal certification bodies are responsible for providing clear and transparent information regarding halal certification to the public. Overall, the halal product outreach strategy includes an educative approach, effective communication, and community participation.

Keywords: Halal, Products, Counseling.

EXPLORATION OF THE VALUES OF MONOTHEISM IN THE FINANCIAL STATEMENTS OF ISLAMIC BANKING INSTITUTIONS

AISYAH AMINI

Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID: 0000-0002-8394-5776

ZAKIYAH MUBAROK

Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID: 0000-0002-4927-2483

MUHAMMAD SULTAN MUBAROK

Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan

Indonesia

ORCID: 0000-0002-6168-0439

Abstract

Purpose: The purpose is to know the science of tawhid in the process of financial reporting in Islamic banking institutions. This is so that there is no exploration of tahid values in the reporting.

Design/methodology/approach: Using a qualitative approach, the data taken through the official website of Islamic banking. The theory used is based on garnd theory.

Findings: Islamic financial institutions from all transactions carried out which are ultimately communicated in the form of financial statements as a reference to the accumulation of sharia values are contained in the Qur'an and Hadith as well as policies set by the government and related institutions regarding the operations of Islamic financial institutions, all of which are manifestations of tawhid values in the financial statements of Islamic financial institutions.

Originality/value: This aricle illustrates that the disclosure of financial statements must be in accordance with existing values.

Keywords: Tahuid values, Financial statements, and Islamic banking.

FAKE INVESTMENT IN PERSPECTIVE ISLAMIC ECONOMIC PHILOSOPHY**AMALIA FAKHRU NISA'**

Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University KH Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID:0009-0003-2889-4544**NUZUL AL RAHMAT AL ZAYTUN**

Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University KH Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID:0009-0002-2767-8084**MUHAMMAD SULTAN MUBAROK**

Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University KH Abdurrahman Wahid Pekalongan Indonesia

ORCID: 0000-0002-6168-0439**MUHAMMAD TAUFIQ ABADI**

Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University KH Abdurrahman

Wahid Pekalongan Indonesia

ORCID: 0000-0001-9705-7756**Abstract**

Purpose: This paper aims to explain fraud under the guise of investment in the implementation of Islamic economic philosophy as a perspective by formulating the following questions: first, what is the view of Islamic economics regarding fraud under the guise of investment? Second, what are the basic Islamic economic philosophies? Third, how is the relation between fraudulent investment and its implementation in Islamic economic philosophy?

Design/methodology/approaches: This paper uses a qualitative approach, because the data sources and research results are in library research, inductive data analysis, grounded theory (towards the direction of developing a theory based on data).

Findings: First, investment is an activity carried out by the community on an ongoing basis with the aim of obtaining profits in the future. On the other hand, investment also has a significant impact on the world economy. With a record of investments made according to regulations both from the government and in the Al-Qur'an and hadith. However, there are still many scams under the guise of investment, which are clearly prohibited in Islam because they cause harm to other people. So that the need for caution and rational attitude when getting a fraudulent investment offer.

Second, the philosophical basis of Islamic economics, namely the Al-Qur'an and hadith. Where in acting it is necessary to consider good and bad, lawful and unlawful, and the benefits for others.

Third, fraud under the guise of investment has a negative impact on the economy. And it contains elements of (1) gharar, (2) unlawful, (3) unjust.

Originality/value: This paper comprehensively describes the relationship between fraud under the guise of investment and the implementation of Islamic economic philosophy.

Keywords: Philosophy, The Nature of Wisdom, Human Philosophy, Islamic Economic Philosophy

REVIEW OF ISLAMIC LAW ON THE SELLING AND BUYING OF CATFISH EGGS (CASE STUDI IN LEBO VILLAGE, GRINGSING SUB-DISTRICT, BATANG DISTRICT)

Muhammad SULTAN MUBAROK

UIN K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan

ORCID: 0000-0002-6168-0439

Siti FATIMAH

UIN K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan

ORCID: 0000-0001-8065-1353

Dian ALVIANITA

UIN K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan

ORCID: 0000-0001-7960-1973

Galuh HAYUNINGTYAS

UIN K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan

ORCID: 0000-0002-3155-6402

ABSTRACT

In the context of catfish eggs, the eggs are in the pond and the exact number is not known. This can lead to uncertainty in fulfilling the first condition, namely the existence of goods that must be clear and identifiable. Thus, in the context of buying and selling, catfish eggs may not meet these requirements. This study aims to analyze the review of Islamic law on the buying and selling of catfish eggs in Batang Regency, namely in Lebo Village, Gringsing District. This research method uses a qualitative approach, namely case study research by interviewing catfish farmers as seed sellers and buyers of catfish seeds in Lebo Village. The practice of buying and selling catfish eggs is included in valid *Urf*, because it does not conflict with religious teachings and logic. Even though the practice has ambiguity and contains *gharar*, this *gharar* is included in the permissible *gharar al-yasir*. Catfish eggs cannot be separated from their mother because they are the result of fertilization outside the female's body. Even if the buyer accepts the risk of loss, they can tolerate it as long as the eggs hatch. This practice is considered to help catfish farmers in obtaining seeds at minimal cost. Even though there is uncertainty, the practice of buying and selling catfish eggs is considered legal and carried out voluntarily between the seller and the buyer.

Keyword: Islamic law, sale and purchase of catfish eggs, *gharar*, *urf shahih*.

ANALYSIS OF BUSINESS FEASIBILITY STUDY OF KOREAN STREET FOOD NJAJANKUY_MEOGJA

NADA ALYA SEPTIANA

Faculty of Islamic Business Economics, State Islamic University K.H.
Abdurrahman Wahid Pekalongan

ORCID: 0009-0000-2765-4838

MUHAMMAD TAUFIQ ABADI

Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID: 0000-0001-9705-7756

MUHAMMAD SULTAN MUBAROK

Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan
Indonesia

ORCID: 0000-0002-6168-0439

WILDA YULIA RUSYIDA

Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID: 0000-0001-9756-2197

Abstract

This study aims to analyze the feasibility study of medium, small and micro businesses in the type of Njajankuy_meogja shop business. The Njajankuy_meogja shop business located at Jalan Kusuma Bangsa No 4B Panjang Baru, North Pekalongan is a shop that serves a variety of Korean dishes such as Mini Tteokbokki, Korean Spicy Ceker, Odeng Tteokbokki, Odeng Gochujang, Jjangmyeon, Omellete Tteokbokki, and Ramen Tteokbokki. The method in this study uses the interview method conducted with the owner of the Njajankuy_meogja shop business and some of his customers. Data is presented according to the results of interviews in the form of a feasibility analysis of market and marketing aspects.

Keywords: *UMKM, Korean Street Food, Business Feasibility Study*

ANALYSIS OF THE VALUE OF TAUHID IN FINANCIAL REPORTS AT BANK MUAMALAT**PUTRI TSANI SALSABILA**

Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID: 0000-0002-5062-7907**NABILATUL 'ATHIFAH**

Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID: 0000-0001-8623-2125**FITRIYANI**

Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID: 0009-0003-5242-8762**MUHAMMAD SULTAN MUBAROK**Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan
Indonesia**ORCID:** 0000-0002-6168-0439**Abstract**

Purpose: This study aims to analyze the monotheistic values contained in the financial statements of PT. Bank Muamalat Indonesia Tbk, because the majority of people think that financial reports only present nominal values for the sole purpose of economic activity. However, when we examine more deeply about the elements, the properties and recognition of the objects contained therein, they cannot be separated from the oneness of Allah SWT.

Design/methodology/approach: This study uses interpretive qualitative methods and philosophical research methods (philosophical inquiry). The analysis was carried out by reading the annual financial reports of PT. Bank Muamalat Indonesia Tbk, then associated with the results of in-depth interviews and observations then the use of intellectual analysis mechanisms to clarify the meaning and values of monotheism contained in it, both in the form of Tauhid Rububiyah, Uluhiyyah and Asma Wa Alam.

Findings: This study uses interpretive qualitative methods and philosophical research methods (philosophical inquiry). The analysis was carried out by reading the annual financial reports of PT. Bank Muamalat Indonesia Tbk, then associated with the results of in-depth interviews and observations then the use of intellectual analysis mechanisms to clarify the meaning and value of monotheism contained in it, both in the form of Tauhid Rububiyah, Uluhiyyah and Asma Wa Alam

Originality/value: This study describes the monotheism values contained in the financial statements of PT Bank Muamalat Tbk.

Keywords: Tauhid, Financial Statements, Bank Muamalat Indonesia

KANUNİ İPOTEK HAKLARI

Doç. Dr. Yasemin DURAK

Kırıkkale Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medeni Hukuk Anabilim Dalı,
ORCID ID: 0000-0001-5301-7947

ÖZET

İpotek bir alacağı güvence altına almak ve alacak ödenmediği takdirde rehin konusu taşınmazın sattırılarak bedelinden alacağını elde etme imkânı veren bir taşınmaz rehndir. Kural olarak ipotek hakları tapu kütüğüne yapılacak bir tescil ile kurulacaktır. Ancak bu kuralın istisnaları da bulunmaktadır. İpotek hakları farklı bakımlardan sınıflandırılmıştır. Kaynağına göre ise iradi ve kanuni ipotek olarak ikiye ayrılmaktadır. Kanuni ipotek hakları da tescili gerektiren ve gerektirmeyen olarak bir ayrıma gidilmiştir. Burada kanunda öngörülen durumun gerçekleşmesi ipoteğin kurulmasına yol açacaktır. Tescile bağlı olmayan ipotek hakları, kanun gereğince tapu sicili dışında, tescile gerek olmadan doğarlar, fakat istenirse tescilleri yapılabilir. Türk Medeni Kanunu'nda ye alanlara değinilecek olursa ilk olarak ipotekli taşınmazın değerinin taşınmaz malikinin kusuru ile azalması tehlikesi varsa rehinli alacaklı, hâkimin izni ile gecikmesinde tehlike bulunan hallerde ise kendiliğinden, gerekli önlemleri malik hesabına alabilir. Bu önlemleri alırken yaptığı masraflar nedeniyle tescile bağlı olmayan bir ipotek hakkı vardır (TMK. m. 865/III). İkinci olarak ise alacaklı, taşınmazın değeri malikinin kusuru olmadan azaldığı takdirde, değer düşmesinin önlenmesi veya giderilmesi için gerekli önlemleri kendiliğinden alabilir. Alacaklı, yaptığı masraflardan dolayı rehinli taşınmaz üzerinde tescile gerek olmaksızın ve tescil edilmiş olan diğer yüklerden önce gelen bir rehin hakkına sahip olur (TMK. m. 867/II). Üçüncü olarak ise alacaklı, rehinli taşınmazın korunması için zorunlu masraflar yapmışsa ve özellikle malikin borçlu olduğu sigorta primlerini ödemişse, bundan doğan alacakları tescile gerek olmaksızın güvence altına alabilir (TMK. m. 876).

Tescile bağlı kanuni ipotek haklarının doğumu için ise tapu siciline tescil gereklidir. Tescile bağlı olan kanuni ipotekler birden fazla olmakla birlikte en önemlisi ise yapı alacaklısı ipoteğidir. Yapı alacaklısı (inşaatçı) ipoteği; bir taşınmaz üzerinde yapılan yapı veya diğer işlerde malzeme vererek veya vermeden emek sarf ettikleri için malzeme ve emek karşılığı olarak malik veya yükleniciden alacaklı olan alt yüklenici veya zanaatkarların alacaklarının teminatı olan o taşınmaz üzerinde doğan kanuni ipotek hakkıdır (TMK. m. 893/I/b. 3).

Anahtar Kelimeler: İpotek, kanuni ipotek, tescil, yapı alacağı, yapı alacaklısı ipoteği.

LEGAL MORTGAGE RIGHTS

ABSTRACT

Mortgage is an immovable pledge that provides the opportunity to secure a receivable and, if the receivable is not paid, to obtain the receivable from the price by selling the immovable subject to the pledge. As

a rule, mortgage rights will be established by a registration to be made in the land registry. However, there are exceptions to this rule. Mortgage rights are classified in different ways. According to its source, it is divided into two as voluntary and legal mortgages. Legal mortgage rights are also divided into two as requiring registration and not requiring registration. The realization of the situation envisaged in the law here will lead to the establishment of the mortgage. Unregistered mortgage rights arise without the need for registration outside the land registry as required by law however, registrations can be made if desired. If we refer to the ones in the Turkish Civil Code, if there is a risk that the value of the mortgaged immovable will decrease due to the fault of the owner of the immovable, the pledgee can take the necessary measures on the account of the owner, with the permission of the judge, in cases where there is a danger of delay. It has a non-registered mortgage due to the expenses incurred while taking these measures (TMK. m. 865/III). Secondly, if the value of the real estate decreases without the fault of the owner, the creditor may take the necessary measures to prevent or remedy the decrease in value by himself. Due to the expenses incurred, the creditor has a right of pledge on the pledged immovable without the need for registration and before the other registered loads. (TMK. m. 867/II). Thirdly, if the creditor has made compulsory expenses for the protection of the pledged real estate and especially has paid the insurance premiums owed by the owner, she can secure the receivables arising from this without the need for registration (TMK. m. 876).

Registration in the land registry is required for the emergence of legal mortgage rights related to registration. Although there are more than one legal mortgage that depends on the registration, the most important one is the mortgage of the building creditor. Building creditor (builder) mortgage; It is the legal mortgage right arising on the real estate, which is the guarantee of the receivables of the sub-contractors or craftsmen who are credited from the owner or the contractor in return for materials and labor because they put effort in the construction or other works done on an immovable (TMK. m. 893/I/b. 3).

Keywords: Mortgage, legal mortgage, registration, building receivable, building creditor's mortgage.

GİRİŞ

Kanuni ipotek haklarının bir kısmı tescile bağlı iken bir kısmı ise tescile bağlı değildir. Tescile tabi olmayan kanuni ipotek hakları hem Medeni Kanun'da hem de diğer kanunlarda düzenlenmiştir. Tescile tabi olan kanuni ipotek haklarının hukuki niteliği ise doktrinde tartışma konusu olmuş ve çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Türk Medeni Kanunu'nda ve Kat Mülkiyeti Kanunu'nda tescile bağlı kanuni ipotek hakları düzenlenmiştir. Fakat bunlar içerisinde özellikle yapı alacaklısı ipoteği önem taşıdığı için daha geniş bir şekilde incelenmesi gerekmektedir.

I. TESCİLE BAĞLI OLMAYAN KANUNİ İPOTEK HAKLARI

Tescile bağlı olmayan ipotek hakları, kanun gereğince, tescile gerek olmadan doğarlar, fakat bu haklar istenirse tescil edilebilir (TMK. m. 892)¹.

Türk Medeni Kanunu'nda tescile bağlı olmayan üç ipotek hakkı düzenlenmiştir. İlki TMK. m. 865 f. 3'te düzenlenmiştir. Hükme göre ipotekli taşınmazın değerinin malikin kusuru ile azalması tehlikesi varsa, rehinli alacaklı, hâkimin izni ile gerekli tedbirleri alabilir. Gecikmesinde tehlike bulunan hallerde ise alacaklı, kendiliğinden, gerekli tedbirlerin alınabilmesi için gereğini malik hesabına yapabilir. Alacaklının bu tedbirleri alırken yaptığı masraflar nedeniyle tescile bağlı olmayan bir ipotek hakkı vardır.

İkinci olarak ise taşınmazın değeri malikin kusuru olmadan azaldığı takdirde alacaklı, değer düşmesinin önlenmesi veya giderilmesi için gerekli önlemleri kendiliğinden alabilir. Alacaklı, bu amaçla yaptığı masraflardan dolayı rehinli taşınmaz üzerinde tescile gerek olmaksızın bir ipotek hakkı elde eder. Bu ipotek hakkı tescil edilmiş olan diğer yüklerden önce gelir. (TMK. m. 867/II).

Üçüncü olarak ise alacaklı, rehinli taşınmazın korunması için zorunlu masraf yapmışsa ve özellikle malikin borçlu olduğu sigorta primlerini ödemişse, bundan doğan alacakları tescile gerek olmaksızın güvence altına alabilir (TMK. m. 876).

Bazı özel kanunlarda da tescile bağlı olmayan kanuni ipotek hakları düzenlenmiştir. Vakıflar Kanunu'nun 19. maddesinin 1. fıkrasına göre "Taviz bedelleri, yapılacak tebligat üzerine altmış gün içerisinde peşin olarak ödenebileceği gibi eş değer bir taşınmazla takas edilebilir veya yarısı peşin, kalanı bir yılda beş eşit taksitte ödenebilir. Taksitlendirme halinde, taşınmaza birinci derece ve birinci sırada ipotek konulur. Taksitlerden birinin zamanında ödenmemesi halinde geri kalan taksitlerin tamamı muaccel olur." Bu halde Vakıflar İdaresi lehine birinci derece ve sırada tescile bağlı olmayan bir kanuni ipotek hakkı doğmaktadır.

II. TESCİLE BAĞLI KANUNİ İPOTEK HAKLARI

A. GENEL OLARAK

Tescile bağlı kanuni ipoteğin doğumu için bu hakların tapu siciline tescil edilmesi gereklidir¹. Tescile tabi kanuni ipotekler² Türk Medeni Kanunu, Türk Borçlar Kanunu ve Kat Mülkiyeti Kanunu'nda

¹ **Sirmen, A. Lâle**, Eşya Hukuku, 7. Baskı, Ankara 2019, s. 652; **Ayan, Mehmet**, Eşya Hukuku III, Sınırlı Ayni Haklar, 9. Baskı, Ankara 2020, s. 262; **Nomer, Haluk Nami/ Ergüne, Mehmet Serkan**, Eşya Hukuku, 4. Bası, İstanbul 2017, s. 212, N. 664; **Esener, Turhan/ Güven, Kudret**, Eşya Hukuku, 8. Baskı, Ankara 2019, s. 644; **Gürsoy, Kemal Tahir/ Eren, Fikret/ Cansel, Erol**, Türk Eşya Hukuku, 2. Baskı, Ankara 1984, s. 1045 – 1046; **Acar, Faruk**, Rehin Hukuku Dersleri, 2. Bası, İstanbul 2017, s. 94 – 95; **Oğuzman, Kemal/ Seliçi, Özer/ Oktay-Özdemir, Saibe**, Eşya Hukuku, 21. Bası, İstanbul 2018, s. 976, N. 3454 vd; **Kılıçoğlu, Ahmet M.**, Eşya Hukuku, 1. Baskı, Ankara 2021, s. 583, N. 3412; **Coşkun, Mehmet Egehan/ Kayaaltı, Rabia**, Kanundan Doğan İpotek Hakları, İpotek ile İlgili Makaleler, İstanbul 2021, s. 257 vd. Geniş bilgi için bkz. **Yenice-Ceylan, Özge**, Türk Medeni Kanunu'na Göre Tescile Tabi Olmayan Kanuni İpotekler, SÜHFD, 2018, s. 241 vd.

düzenlenmiştir. Türk Medeni Kanunu'nda tescile bağlı kanuni ipotek hakları 893. madde de yer almaktadır. İlk olarak TMK. m. 893 f. 1 b. 1'e göre satıştan doğan alacağı için satılan taşınmaz üzerinde satıcı, kanuni ipotek hakkına sahiptir. İkinci olarak ise TMK. m. 893 f. 1 b. 2'ye göre elbirliği ortaklığına giren taşınmazlarda paylaşmadan doğan alacakları için birlikte mirasçı olanlar veya diğer elbirliği ortakları da kanuni ipotek hakkına sahiptir. Elbirliği halinde mülkiyetin sona ermesinde, bir veya birkaç mirasçıya terekeden taşınmazlar verilmişse, diğer mirasçıların tahsisten yararlanan mirasçı veya mirasçılara karşı olan alacakları bu rehin hakkından yararlanır. Üçüncü olarak ise TMK. m. 893 f. 1 b. 3'e göre bir taşınmaz üzerinde yapılan veya diğer işlerde malzeme vererek veya vermeden emek sarf ettikleri için malzeme ve emek karşılığı olarak malik veya yükleniciden alacaklı olan alt yüklenici veya zanaatkarlar kanuni ipotek haklarına sahiptirler³. Alacaklıların, bu haklarından önceden feragat etmeleri ise geçersizdir (TMK. m. 893/II) .

Dördüncü olarak TBK. m. 613'e göre ise ölünceye kadar bakma sözleşmesinde bakım borçlusuna bir taşınmazını devretmiş olan bakım alacaklısı, haklarını güvence altına almak için, bu taşınmaz üzerinde satıcı gibi kanuni ipotek hakkına sahiptir⁴.

Beşinci olarak KMK. m. 22 f. 2'ye göre mahkemece tespit edilen ortak gider payını ödemeyen kat malikinin bağımsız bölüm üzerinde, varsa yöneticinin, yoksa kat maliklerinden birinin yazılı istemiyle bu borç tutarı için, diğer kat malikleri lehine kanuni ipotek hakkı tescil edilir. TMK. m. 893/II burada da uygulanır. Bu nedenle alacaklıların, bu kanuni ipotek hakkından önceden feragat etmeleri geçerli değildir.

Son olarak üst hakkı ile ilgili düzenlemelerde de kanuni ipotek hakkı yer almaktadır. TMK. m. 829 f. 2'ye göre "Kararlaştırılan bedel ödenmez veya güvence altına alınmazsa, üst hakkı sahibi veya bu kendisine

¹ Oğuzman/ Seliçi/ Oktay-Özdemir, s. 976, N. 3460; Köprülü, Bülent/ Kaneti, Selim, Sınırlı Ayni Haklar, 2. Baskı, İstanbul 1982 – 1983, s. 304; Saymen, Ferit Hakkı/ Elbir, Halid Kemal, Türk Eşya Hukuku Dersleri, İstanbul 1963, s. 582; Ayan, s. 263; Ertaş, Şeref, Eşya Hukuku, 14. Baskı, İzmir 2018, s. 585, N. 2690; Gürsoy/ Eren/ Cansel, s. 1046 – 1047; Acar, s. 93 – 94.

² Oğuzman/ Seliçi/ Oktay-Özdemir, s. 977, N. 3461 vd; Ayan, s. 263; Esener/ Güven, s. 644; Ertaş, s. 586, N. 2692, 2693; Aybay, Aydın/ Hatemi, Hüseyin, Eşya Hukuku, İstanbul 2010, s. 289, N. 21 vd; Saymen/ Elbir, s. 582 vd; Hatemi, Hüseyin/ Serozan, Rona/ Arpacı, Abdülkadir, Eşya Hukuku, İstanbul 1991, s. 740; Nomer/ Ergüne, s. 212, N. 665 vd; Karahasan, Mustafa Reşit, Türk Eşya Hukuku, 2. Cilt, 1991, s. 563; Kılıçoğlu, s. 584, N. 3414 vd; Suntekin, Fatih, Tescile Tabi Kanuni İpotek Hakları, İBD, 1978, C. 2, s. 482 vd; Coşkun/ Kayaaltı, s. 257 vd.

³ Bu bendin doğru bir şekilde kaleme alınmadığı yönünde bkz. Can, Mertol, Yeni Medenî Kanun'un İnşaatçı (Yapı) İpotegi Hakkındaki Hükümleri ile İpotegin Kendi Adına Tescilini Talep Edebilecek Kişiler Bakımından Bir Değişiklik Yapılıp Yapılmadığı Meselesi, GÜHFD, 2004, C. 8, S. 2, s. 7. Zira yazara göre malikle aralarında doğrudan doğruya bir sözleşme olmasa ve alacaklarını malike ileri sürebilme imkânları bulunmasa dahi, taşınmaz üzerindeki inşaat işlerini bir eser sözleşmesi ile taahhüt eden kişiler, bu işlerin ifasından dolayı doğan alacakları dolayısıyla adlarına kanunî ipotegin tescilini talep edebilmelilerdir.

⁴ Yargıtay 1. HD. 24.05.2008 T, E. 2008/2122 K. 2008/7908 (LEGALBANK). Yargıtay 1. HD. 20.10.2005 T, E. 2005/10116 K. 2005/11340 (LEGALBANK).

rehin edilmiş olan alacaklı, bedel alacağına güvence olmak üzere, terkin edilen üst hakkı yerine aynı derecede ve sırada bir ipoteğin tescilini isteyebilir.” Diğer ilgili düzenleme ise TMK. m. 834 f. 1’de yer almaktadır. Hükme göre “Malik, üst hakkı karşılığı olarak irat biçiminde borçlanılan edimleri güvence altına almak amacıyla, o tarihteki üst hakkı sahibinden en çok üç yıllık irat için tapu kütüğüne taşınmaz olarak kaydedilmiş üst hakkının ipotek edilmesini isteyebilir.”

B. TESCİLE YÖNELİK İPOTEK HAKKININ HUKUKİ NİTELİĞİ

Tescile yönelik hakkın hukuki niteliği ile ilgili olarak farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Bunlar şahsi hak, yenilik doğuran hak, aynı talep ve eşyaya bağlı borç olduğu görüşleridir.

2) 1. Tescili Talep Hakkının Şahsi Hak Olduğu Görüşü

Bu görüş, kanunun hak sahiplerine ipoteğin tesciline yönelik talep yetkisi tanımakla onlara sadece şahsi bir hak sunmuş olduğunu ileri sürmektedir. Burada hak sahibi, yapı ipoteğinde ipotek hakkının tescilini sadece bunu yerine getirebilecek inşaat borçlusuna karşı ileri sürebilecektir. Taşınmaz malikinin iflası halinde ya da taşınmazı iktisap eden üçüncü şahsa karşı ileri sürülemeyeceği gibi inşaat alacağının borçlusu olmayan taşınmaz malikine de bu hak ileri sürülemez. Kanuni ipotek hakkında ipotek talebinin doğduğu andaki taşınmaz maliki teminat yükümlüsü olacaktır. Taşınmazın el değiştirmesi halinde buna bağlı olarak teminat yükümlüsü değişmeyecektir¹.

3) 2. Tescili Talep Hakkının Yenilik Doğuran Hak Olduğu Görüşü

Bu görüşe göre, kanuni ipotek isteme hakkına sahip olan kişi ipotek hakkının tescilini talep edebilir. Böylece hak sahibinin aynı hak tesisini sağlayacak yenilik doğuran bir hakkı söz konusu olmaktadır².

TMK. m. 894’te öngörülen süre hak düşürücü bir süredir. Aynı hakkın tescili bu öngörülen süre içerisinde taşınmazın el değiştirmemesi halinde tapu memurundan istenebilecektir. Bu görüş tescili talebe yetkili kişinin bu hakkını yenilik doğuran haklar gibi iradelerini tapu memuruna açıklamaları ile ipoteğin var olacağını kabul etmektedir³.

4) 3. Tescili Talep Hakkının Aynı Talep Olduğu Görüşü

Bu görüş esas itibarıyla kanuni ipotek hakkının tescilini isteme yetkisinin aynı talep olduğunu ileri sürmektedir. Ancak burada belirtilen aynı talep kavramı ile aynı hak kavramını birbirine karıştırmamak gerekir. Aynı talep kavramı ile özel bir hukuki sebep dolayısıyla borç altına giren kişiye karşı değil, hak sahibinin dava alanı içine giren veya eşya ile ilişkisi sebebiyle hakla muhatap olabilecek durumda olan herkese yöneltilebilecek

¹ Saymen/ Elbir, s. 582; Köprülü/ Kaneti, s. 228; Erel, Şafak, Eşyaya Bağlı Borç, Ankara 1982, s. 221; Güleş, Bedia, Türk Hukukunda Yapı İpoteği, Konya 2018, s. 47.

² Oğuzman/ Seliçi/ Oktay-Özdemir, s. 980, N. 3476; Hatemi/ Serozan/ Arpacı, s. 740; Coşkun/ Kayaaltı, s. 293; Avcı/ Köksal-Oruç, s. 97.

³ Oğuzman/ Seliçi/ Oktay-Özdemir, s. 980, N. 3476; Gürsoy/ Eren/ Cansel, s. 1049.

bir hak söz konusudur. Böylece rehin hakkı ile üzerinde teminat kurulabilecek taşınmazın her malikine karşı ileri sürülebilecek bir talep hakkı kastedilmektedir¹.

5) 4. Tescili Talep Hakkının Eşyaya Bağlı Borç Olduğu Görüşü

Eşyaya bağlı borçlar, tarafları eşya üzerinde bir yetkiye göre belirlenen nisbi mahiyette borç ilişkileri olarak tanımlanabilir. Görüşün ana fikri taşınmazın el değiştirmesi halinde inşaatçı ipoteğinin tescilini yerine getirme mükellefiyeti de eski malikten yeni malike geçeceğidir. İnşaatçı ipoteğinin tescilini isteme hakkının şahsi mahiyette olması bu hakkın taşınmazın temlik halinde ya da malikin iflası halinde yeni malike ya da iflas masasına karşı ileri sürülebilmesine engel değildir².

Bu görüş yeni malikin inşaat alacaklılarına karşı ancak olumlu bir edim mükellefiyetinin bulunduğunu savunmaktadır. Ancak buna karşı kanuni ipotek hakkının, hak sahibinin talebi üzerine tapu memurunca yapılacağı, muhatabın sadece bir katlanma mükellefiyetinin olduğunu ileri süren bir görüş de mevcuttur³.

Bir görüşe göre bu durumda eşyaya bağlı borç söz konusu değildir. Zira ne alıcı, ne taksimde taşınmaz kendisine düşen kimse, ne bakım borçlusunu, ne de inşaat sahibi, taşınmazın maliki olduğu için değil; satış bedelinin, taksimde denkleştirme bedelinin, ölüncüye kadar bakma sözleşmesinde bakım borcunun borçlusunu olduğu için; yapı alacaklılarında ise, yapılan inşaatla sağlanan değer artışından yararlandığı için kanuni ipotek yüküyle karşılaşmaktadır. Bu nedenle yenilik doğuran hak görüşü daha isabetli bulunmuştur⁴. İnşaatçı ipoteğinin tescilini isteme hakkı hak sahibi üzerinde eşya üzerinde doğrudan doğruya bir hak tanımamaktadır. Ayrıca bu hak herkese karşı değil sadece hakkın muhatabı olabilecek kişilere ileri sürülebilir⁵.

6) 5. Kişisel Görüşümüz

Yukarıdaki tüm görüşler değerlendirildiğinde gerek alacaklıyı korumak adına gerekse taşınmazı devralan malike karşı bu hakkın ileri sürülmesi adına eşyaya bağlı borç görüşü daha savunulabilir bir görüştür. İnşaatçı ipoteğinin tescilini isteme hakkının şahsi nitelikte olması bu hakkın taşınmazın temlik halinde ya da malikin iflası halinde yeni malike ya da iflas masasına karşı ileri sürülebilmesine engel olmamalıdır. Aksi takdirde özellikle taşınmazın devri halinde tescil edilecek bir ipotekten söz etmek mümkün olmayacaktır. Ancak iyiniyetli malikleri korumak adına bir yapının tamamlanmasından itibaren üç ay içinde aynı hak kazanacaklara karşı kanunî ipotek hakkı iddiasında bulunabilmek için

¹ Akipek, Jale G./ Akıntürk, Tugut, Eşya Hukuku, 1. Baskı, İstanbul 2009, s. 794.

² Sirmen, s. 653; Nomer/ Ergüne, s. 217, N. 685; Tekinay, Selahattin Sulhi, İnşaatçı İpoteğinin Tescilini İsteme Hakkının Hukuki Mahiyeti, MHAD, 1969, s. 133; İslamoğlu, Hümeýra, Yapı Alacaklılarının Kanuni İpotek Hakkı, ilt, İstanbul 2009, s. 48; Akcan, Cansın, Yapı İpoteği, ABD, 2018, S. 2, s. 95; Uyumaz, Alper, Yapı (İnşaatçı) İpoteği, EÜHFD, 2008, C. XII, S. 1–2, s. 233; Bıçakçı, s. 551; Esener/ Güven, s. 648; İslamoğlu, s. 43 vd; Akcan, s. 95; Bulut, s. 67; Kalın, s. 34; Oral, s. 672.

³ Akipek/ Akıntürk, s. 794.

⁴ Oğuzman/ Seliçi/ Oktay–Özdemir, s. 980, N. 3475.

⁵ Turanboy, Kürşat Nuri, Dolaylı Kanuni İpotek Haklarını Kurma Borcunun Hukuki Mahiyeti, ABD, 1995, S. 13, s. 38.

bu kişilerin yapı alacağından doğan borcu bildiklerinin ispatlanması aranmıştır¹.

B. C. TESCİLE BAĞLI KANUNİ İPOTEK HAKKINDAN FERAGAT

Alacaklıların, kanuni ipotek hakkından önceden feragat etmeleri geçerli değildir (TMK. m. 893/II). Bu hükümlerle ipotek tesisi hakkının doğumundan önce bu haktan vazgeçilmesi, hak sahibini korumak amacı ile yasaklanmıştır. Böylece satıcının, mirasçının ve bakım alacaklısının taşınmaz mülkiyetini devirden; yapı alacaklısının yapıya ilişkin eser sözleşmesini yapmasından; kat malikinin ortak gider borcunun doğmasından önce, karşı taraf ile yaptıkları vazgeçme sözleşmesi TBK. m. 27'ye göre hükümsüzdür. İpotek hakkından feragat anlaşması yapı alacaklısının eser sözleşmesi içinde yer alıyorsa, yalnızca bu şart hükümsüzdür, eser sözleşmesi geçerlidir². Kanuni ipotek hakkından feragat, hakkın doğumundan sonra yapılmışsa geçerli olacaktır.

D. KANUNİ İPOTEK HAKKININ TABİ OLDUĞU SÜRE

Satıcıların, mirasçıların ve diğer elbirliği ortaklarının kanuni ipotek haklarının, mülkiyetin devrini izleyen üç ay içinde tapu kütüğüne tescil edilmiş olması gerekir³ (TMK. m. 894). Bu üç aylık süre bakım alacaklısı için de uygulanacaktır.

Zanaatkarların ve yüklenicilerin kanuni ipotek hakları, çalışmayı veya malzeme vermeyi yükledikleri andan başlayarak tapu kütüğüne tescil olunabilir. Tescilin yüklenilen işin tamamlanmasından başlayarak üç ay içinde yapılmış olması gerekir. Tescilin yapılması için alacağı, malikin kabul etmesi veya bu alacağın mahkeme tarafından karara bağlanmış olması şarttır⁴. Malik yeterli güvence gösterirse tescil istenemez (TMK. m. 895). Belirtilen bu süre içerisinde ipotek tescil edilmemişse, ipoteğin tesisine ilişkin yenilik doğuran hak kendiliğinden düşecektir.

E. KANUNİ İPOTEĞİN TESCİLİ VE KANUNİ İPOTEK HAKKININ SIRASI

Kanundaki şartlar gerçekleşince, hak sahibi ipoteğin tapu memurundan yazılı olarak tescilini talep edebilir (TMK. m. 1013/II). Taşınmaz malikinin tescile muvafakat etmesine gerek yoktur⁵.

Alacak doğmamış veya ipoteği tescil ettirme hakkı düşmüş olmasına rağmen kanuni ipotek tescil edilmişse, ipotek hakkı tesis edilmiş olmaz. Taşınmaz maliki, tapu kaydının düzeltilmesi davası açabilir (TMK. m. 883, 1025).

¹ Uyumaz, s. 233.

² Oğuzman/ Seliçi/ Oktay-Özdemir, s. 981, N. 3478; Sirmen, s. 653; Kılıçoğlu, s. 584, N. 3413; Nomer/ Ergüne, s. 217, N. 686; Bıçakçı, s. 560; Coşkun/ Kayaaltı, s. 295; Kalın, Fatih Reşat, Yapı Alacaklısı İpoteğinde Öncelik Hakkı, ylt, İstanbul 2019, s. 48.

³ Ertaş, s. 587, N. 2694.

⁴ Çabri, Sezer, Yapı Alacaklısı İpoteğinin Önceliği (TMK. m. 897/I), DEÜHFD, Özel Sayı, Prof. Dr. Şeref Ertaş'a Armağan, 2017, C. 19, s. 383.

⁵ Ayan, s. 264.

Satıcının, mirasçının, paydaşın ve bakım alacaklısının lehine kurulan ipotek hakkının sırası tesis tarihine göre tayin olunur¹ (TMK. m. 1022/I). Bu kanuni ipotek hakları kural olarak, bir imtiyazdan yararlanamazlar. Bu nedenle taşınmaz üzerinde daha önce kurulmuş olan sınırlı ayni hakların sırası, kanuni ipotek dolayısıyla bir değişikliğe uğramaz². Ancak yapı alacaklısı ipoteğinde sıra bazı özellikler göstermektedir. Yapı alacaklılarının ipotek hakkı, sırasını tescil tarihine göre alır. Daha önce tescil edilen haklar, yapı alacaklılarının ipoteğinden önce gelir. Yapı alacaklılarının sırası TMK. m. 896'da düzenlenmiştir. Bu hükme göre zanaatkârlar ve yükleniciler, hakları değişik tarihlerde tescil edilmiş olsa bile kanuni ipotekten yararlanma bakımından kendi aralarında aynı sırada sayılırlar. Burada tescil tarihlerinin değişik olması, rehinden yararlanma yönünden aralarında bir fark yaratmamaktadır. Yapı alacaklılarına düşen tutar, bütün yapı alacaklılarını karşılamaya yetmezse, alacaklılar tutarı alacakları oranında paylaşırlar³.

III. YAPI ALACAKLISI İPOTEĞİ

A. YAPI ALACAKLISI KAVRAMI

Yapı alacaklısı (inşaatçı) ipoteği, bir taşınmaz üzerinde yapılan yapı veya diğer işlerde malzeme vererek veya vermeden emek sarf ettikleri için malzeme ve emek karşılığı olarak malik veya yükleniciden alacaklı olan alt yüklenici veya zanaatkârların alacaklarının teminatı olan o taşınmaz üzerinde doğan kanuni ipotek hakkıdır⁴ (TMK. m. 893/I, b. 3).

¹ Geniş bilgi için bkz. **Erel, Şafak**, Gayrimenkul Rehininde Sıra, Ankara 1974, s. 67; **Erdoğan, Mehmet Şirin**, Gayrimenkul Rehininde Dereceler ve Sıra, ABD, 2000, S. 3, s. 104 vd.

² **Ayan**, s. 266.

³ **Sirmen**, s. 659; **Oğuzman/ Seliçi/ Oktay-Özdemir**, s. 989, N. 3505; **Gürsoy/ Eren/ Cansel**, s. 1059; **Aybay/ Hatemi**, s. 290, N. 30; **Akipek/ Akıntürk**, s. 801; **Ayan**, s. 271; **Köprülü/ Kaneti**, s. 321; **Kılıçoğlu**, s. 587, N. 3433; **Nomer/ Ergüne**, s. 221 – 222, N. 699; **Davran**, s. 64; **Ertaş**, s. 588, N. 2698; **Saymen/ Elbir**, s. 593; **Tunçomağ**, s. 494; **Bıçakçı**, s. 560 vd; **Karahasan**, s. 570; **Süral**, s. 700; **Akcan**, s. 99; **İslamoğlu**, s. 73; **Kaşak**, s. 178; **Demir**, s. 515; **Bulut**, s. 95; **Güleş**, s. 161 vd; **Kalın**, s. 53; **Oral**, s. 697; **Ünver**, s. 354.

⁴ **Akipek/ Akıntürk**, s. 795; **Esener/ Güven**, s. 646; **Oğuzman/ Seliçi/ Oktay-Özdemir**, s. 983, N. 3486; **Sirmen**, s. 654; **Ayan**, s. 266; **Nomer/ Ergüne**, s. 213, N. 668; **Aybay, Aydın**, Tapu Sicilinde Muvakkat Tescil, İstanbul 1962, s. 48; **Saymen/ Elbir**, s. 584; **Kılıçoğlu**, s. 586, N. 3425; **Bıçakçı, Levent**, Yapı Alacaklısı İpoteği, İÜHFMD, 1979 – 1981, S. 1 – 4, s. 539; **Demir, Remzi**, Yapı Alacaklısı İpoteği, ErÜHFD, 2019, C. 14, S. 2, s. 497; **Oral, Tuğçe**, Türk-İsviçre Hukukunda Yapı Alacaklısı İpoteğine İlişkin Başlıca Sorunlar ve Çözüm Önerileri, AÜHFD, 2019, C. LXVIII, S. 3, s. 673; **İslamoğlu**, s. 18; **Can**, s. 4; **Süral, Nurhan**, Müteahhit ve İşçilerin Yasal İpotek Hakkı, ABD, 1980, S. 6, s. 694; **Uyumaz**, s. 235; **Akcan**, s. 75; **Kaçaran, Hümeysra**, Yapı Alacaklılarının Kanuni İpotek Hakkı, MÜHFHAD, 2016, Özel Sayı, Cilt II, Cevdet Yavuz'a Armağan, s. 1369 **Avcı, Ali/ Köksal-Oruç, Buket**, İnşaatçı İpoteği (Yapı Alacaklısı İpoteği), TNBHD, 2014, C. 1, S. 2, s. 98; **Bulut, Mert Ali**, Eser Sözleşmesi Kapsamında Yapı Alacaklısı İpoteği, İstanbul 2022, s. 34 – 35. **Ünver, Eralp**, Yapı Alacaklısı İpoteği, İpotek ile İlgili Makaleler, İstanbul 2021, s. 321. Yapı alacaklısı ipoteğinin konusu hakkında geniş bilgi için bkz. **Oğuz, Cemal**, Yapı Alacaklısı Rehininin Konusu, GÜHFD, 2009, C. XII, S. 1–2, s. 61–75.

Burada zanaatkârla kastedilen, bir eser sözleşmesine dayanarak, bağımsız olarak belirli inşaat işlerini gören kişidir¹. Örneğin inşaattaki marangozluk işlerini taahhüt eden marangoz, sıva işlerini üzerine alan sıvacı böyledir. Kanun hizmet sözleşmesi uyarınca yapıda çalışanlara ipotek hakkı vermemiştir².

Yüklenici ise bir eser sözleşmesi gereğince, bir inşaat işinin tamamını veya bir kısmını üzerine alan kimsedir³. Yüklenicinin iş sahibinden olan alacağı için kanuni ipotek hakkı bulunmamaktadır⁴.

Zanaatkâr ve yüklenicilerin doğrudan doğruya taşınmaz maliki ile eser sözleşmesi içinde olması gerekmez. Asıl yükleniciye karşı inşaat işlerini yürüten alt yüklenici de yapı alacaklısıdır. Alt yüklenicinin kanuni ipotek hakları asıl yüklenicinin ipotek hakkından bağımsızdır⁵. Bu durumda alt yükleniciye karşı borçlu olan asıl yüklenicidir. Yapı maliki, alt yükleniciye karşı borçlu olmayıp, sadece asıl yüklenicinin borcu açısından ipotek yükümlüsüdür. Taşınmaz maliki inşaat dolayısıyla asıl yükleniciye olan borcunu ödemiş olsa bile, bu yükleniciden alacağını alamamış olan alt yüklenicinin kanuni ipotek hakkının tescil edilmesini isteyebileceği kabul edilmektedir. Ancak taşınmaz malikinin çifte ödemede bulunmasını önlemek amacıyla, alt yüklenicinin ipotek hakkından yararlanabilmesi, yükleniciye olan borcun ödenmesinden sonra mümkün olabileceği savunulmuştur⁶. İnşaata sadece malzeme satan kişilerin veya sırf projeyi hazırlayan veya inşaatın yapılmasına eşlik eden mimar ve mühendislerin kanuni ipotek hakları yoktur⁷.

B. YAPI ALACAĞI KAVRAMI

Yapı alacağı, yalnız emek veya hem emek hem de malzeme ile inşaata katkıda bulunma dolayısıyla ortaya çıkan alacaktır. Burada emek ve malzemenin somut olarak inşaata bir değer artışı meydana getirmiş olması gerekir⁸. Örneğin elektrik malzemesiyle inşaatın elektrik tesisatını yapan elektrikçi hem malzeme teslim eder, hem de emek harcar. Bu yapı alacaklılarının kanuni ipotek hakları vardır⁹. Buna karşılık sadece tuğla satan

¹ Oğuzman/ Seliçi/ Oktay-Özdemir, s. 983, N. 3486; Ayan, s. 267; Köprülü/ Kaneti, s. 310; Gürsoy/ Eren/ Cansel, s. 1052; Akipek/ Akıntürk, s. 797; Sirmen, s. 655; Nomer/ Ergüne, s. 213, N. 670; Bıçakçı, s. 540; Can, s. 6; Akcan, s. 80; İslamoğlu, s. 29; Kaşak, Fahri Erdem, İnşaatçı İpoteği, (MK. M. 895 – 897), ılt, Ankara 2011, s. 104 – 105.

² Köprülü/ Kaneti, s. 310; Ayan, s. 267.

³ Sirmen, s. 655; Oğuzman/ Seliçi/ Oktay-Özdemir, s. 984, N. 3488; Ayan, s. 267; Gürsoy/ Eren/ Cansel, s. 1053; Akipek/ Akıntürk, s. 797; Bıçakçı, s. 540; Can, s. 5 – 6; Akcan, s. 78; Kaşak, s. 106; Kaçaran, s. 1370; Bulut, s. 38; Güleş, s. 49; Kalın, s. 13; Oral, s. 674; Ünver, s. 322.

⁴ Yargıtay 15. HD. 04.12.2012 T, E. 2012/6837 K. 2012/7621 (LEGALBANK).

⁵ Oğuzman/ Seliçi/ Oktay-Özdemir, s. 984, N. 3489; Gürsoy/ Eren/ Cansel, s. 1046 – 1053; Nomer/ Ergüne, s. 214, N. 674; Uyumaz, s. 238; Demir, s. 506; Kaçaran, s. 1377; Bulut, s. 38; Güleş, s. 68; Kalın, s. 15; Oral, s. 681.

⁶ Bkz. Esener/ Güven, s. 646.

⁷ Gürsel/Eren/ Cansel, s. 1054; Ayan, s. 268.

⁸ Oğuzman/ Seliçi/ Oktay-Özdemir, s. 985, N. 3491; Sirmen, s. 656; Bıçakçı, s. 543; İslamoğlu, s. 30; Uyumaz, s. 233; İslamoğlu, s. 30; Avcı/ Köksal-Oruç, s. 101; Kaçaran, s. 1378; Bulut, s. 54; Ünver, s. 322.

⁹ Yargıtay 15. HD. 04.05.2016 T, E. 2015/5673 K. 2016/2437 (LEGALBANK).

kişinin ipotek hakkı yoktur¹. Ayrıca ZGB. Art. 837 f. 1 b. 3 gereği yıkım faaliyetleri, inşaat iskelesi inşası, hafriyat çalışmaları veya benzerleri için de ipotek mümkündür².

Yapı işlerini malik kendisi yaptırmışsa, inşaat alacaklıları, alacaklarını kanuni ipotekle teminat altına alabilirler. Malik yapı işlerini bir yükleniciye vermişse, bu durumda yapı alacaklısı alt yüklenicinin, teminat altına alabileceği alacak miktarının ne olduğu tartışmalıdır. Bu miktarın taşınmaz malikinin o iş için asıl yüklenici ile kararlaştırdığı para miktarını geçemeyeceği kabul edilmektedir³. Fakat bu sonuç yapı malikinin asıl yükleniciye olan borcunu yerine getirmiş olması halinde alt yükleniciye kanuni ipotek hakkı tanınması düşüncesi ile bağdaşmadığı ifade edilmiştir⁴.

Yapı işleri, malikten başka birisi tarafından yaptırılmışsa, yapı alacağının kanuni ipotekle teminat altına alınabilmesi için taşınmaz malikinin inşaatın yapılmasına sebep olması gerekir.

C. YAPI ALACAKLISI İPOTEĞİNİN KURULUŞUNUN ŞARTLARI

1) 1. Alacağın Bir Taşınmaz Üzerindeki Yapı ya da Yapı ile İlgili Diğer Bir Yapı Eserinden Olması

Zanaatkarların ve yüklenicilerin kanuni ipotek hakkı sadece bina yapımında çalışmaktan doğmamaktadır⁵ (TMK. m. 893). Zira yapının binadan daha geniş anlamı vardır. Yapı, ekonomik ihtiyaçlara ya da insanların oturmasına tahsis edilmiş olan ve bir taşınmaz üzerinde yapılan etrafı çevrili ve kapalı olan yerlerdir. Bunun dışında değirmen, köprü gibi kalıcı olmak üzere yapılan ve taşınmazın bütünleyici olan her türlü nesnelere de yapı sayılır. Bir yapının tadil ve tamirat işleri de bu kavram kapsamında değerlendirilmelidir⁶.

Medeni Kanun'un diğer işler şeklindeki ifadesinden anlaşılan ise toprak yüzünü herhangi bir şekilde değiştirmeye yönelik işler ve teknik araçlarla bir taşınmaz üzerinde, içinde ya da altında yapılan tesisattır (TMK. m. 893). Haliyle bahçeler, yollar, duvarlar, suni göller, kaynak ve su tesisatları da bu gruba girer⁷.

2) 2. Bu Haktan Yararlanacak Kişilerin Eser Sözleşmesi ile Çalışıyor Olması

Kanuni ipotek hakkından yararlanacak olan yüklenici ve diğer çalışanların yapı sahibine bir eser sözleşmesi ile bağlı olmaları gerekir. Malikin yapı eserini sonradan benimsemesi ya da onun yapılmasına itiraz etmemesi halinde de

¹ Oğuzman/ Seliçi/ Oktay-Özdemir, s. 985, N. 3491; Bıçakçı, s. 543.

² Pfäffli, Roland/ Byland, Daniela, İnşaatçı İpotegine İlişkin Güncel Gelişmeler", Çeviren: Fahri Erdem Kaşak, GÜHFD, 2012, C. XVI, S. 2, s. 232.

³ Wieland, C., Kanunu Medenide Ayni Haklar, Çeviren: İsmail Hakkı Karafaki, Ankara 1946, s. 837.

⁴ Oğuzman/ Seliçi/ Oktay-Özdemir, s. 985, N. 3492 – 3493; Bıçakçı, s. 544.

⁵ Yargıtay 15. HD. 04.10.2018 T, E. 2018/2855 K. 2018/ 3585 (LEGALBANK).

⁶ Akipek/ Akıntürk, s. 798; Gürsoy/ Eren/ Cansel, s. 1054; Ayan, s. 268; Demir, s. 500; Kalın, s. 20 – 21; Oral, s. 689; Uyumaz, s. 241; Tunçomağ, Kenan, Borçlar Hukuku Dersleri, II. Cilt Özel Borç İlişkileri, İstanbul 1967, s. 486.

⁷ Akipek/ Akıntürk, s. 798; Ayan, s. 268; Gürsoy/ Eren/ Cansel, s. 1054.

eseri yapanlar kanuni ipotekten yararlanabileceklerdir¹.

Daha önce ifade edildiği üzere inşaata satış sözleşmesi gereğince malzeme temin edenlerin kanuni ipotek hakları yoktur. İnşaat planını hazırlayan, inşaata eşlik eden mimar ve mühendisler de, inşaat sahibine hizmet veya sözleşme gereği bağlı olmalarından dolayı kanuni ipotek hakkından yararlanamaz². İnşaat kredisi verenler, inşaat sahibi ya da asıl yükleniciye veya alt yükleniciye hizmet sözleşmesi ile bağlı bulunanlar, inşaat sahibinin rızası bulunmaksızın üçüncü şahıs tarafından yaptırılan inşaatta çalışan yüklenici ve işçiler de kanuni ipotek hakkının tescilini isteyemezler³.

3) 3. Kanuni İpoteğe Neden Olan Bir Alacağın Bulunması ve Alacağın Çekişmeli Olmaması

Kural olarak kanuni ipotek hakkı ile teminat altına alınan alacak miktarının tapu kütüğünde gösterilmesi gerekir. Bu sebeple inşaat alacağının kapsamı belli olmalıdır⁴.

Kanuni ipoteğin kurulabilmesi için alacak çekişmeli olmamalı, malik alacağın varlığını kabul etmelidir. Alacağın varlığının kabulü yapı alacaklılarının alacaklarını temin eden kanuni ipoteğin tescil edilmesini sağlar, yoksa o kişilere karşı olan borcun tespiti anlamına gelmez⁵.

Alt yüklenicinin yapmış olduğu işlerden doğan alacaklar da malik tarafından tanınacaktır; fakat bu durum malikin borçtan dolayı alt yükleniciye karşı şahsen sorumlu olmayı kabul ettiği anlamına gelmez. Zira alt yükleniciye karşı sorumlu olan asıl yüklenicidir. Malik bunu tanımakla başkasının borcu için kendi taşınmazından dolayı sorumlu olacağını kabul etmektedir. Malikin alacağı kabul etmezse, bunun mahkeme tarafından tespit edilmesi gerekir⁶.

4) 4. Malikin Yapı Alacağına Karşı Başkaca Teminat Göstermemiş Olması

Malik yapı alacaklılarına karşı şahsi ya da ayni teminat gösterirse, onların kanuni ipotek hakkının tescilin isteme yetkisi kalmaz. Yapı malikinin göstermiş olduğu teminat, yeterli olmalı ve yapı alacaklılarının, alacaklarını tam olarak elde etmelerini sağlayacak nitelikte olmalıdır. İhtilaf halinde gösterilen teminatın yeterli olup olmadığına hâkim karar verir. Hâkimin karar vermesine kadar geçecek süre içinde yapı alacaklısının ipotek hakkının tehlikeye düşmemesi için yapı alacaklısı, ipotek hakkının geçici tescilini talep edebilir⁷.

¹ Akipek/ Akıntürk, s. 796; Saymen/ Elbir, s. 586; Sümer, Binnur, Yüklenici ve Diğer Çalışanların Kanuni İpotek Hakkı, Halil CİN'e Selçuk Üniversitesinde 10. Hizmet Yılı Armağanı, Konya 1995, s. 605; Demir, s. 500; Kalın, s. 22.

² Sümer, s. 606; Davran, Bülent, Rehin Hukuku Dersleri, İstanbul 1972, s. 58; Gürsoy/ Eren/ Cansel, s. 1054.

³ Gürsoy/ Eren/ Cansel, s. 1054; Sümer, s. 606.

⁴ Akipek/ Akıntürk, s. 798; Ayan, s. 268; Uyumaz, s. 241; Akcan, s. 87. Böyle bir alacağın olmaması sebebiyle kanuni ipoteğin kurulamayacağı hususunda bkz. Yargıtay 15. HD. 10.02.2004 T, E. 2003/3612 K. 2004/600 (LEGALBANK).

⁵ Akipek/ Akıntürk, s. 799; Kalkan, s. 24; Oral, s. 692; Uyumaz, s. 241 – 242; Ünver, s. 348.

⁶ Akipek/ Akıntürk, s. 799; Ayan, s. 268; Ünver, s. 348.

⁷ Akipek/ Akıntürk, s. 799; Ayan, s. 269; Saymen/ Elbir, s. 588; Aybay, s. 49 vd; Köprülü/ Kaneti, s. 313; Bıçakçı, s. 556; Çabri, s. 385; Uyumaz, s. 243; Akcan, s. 88, 89; İslamoğlu, s. 66; Kaşak, s. 153; Avcı/ Köksal-Oruç, s. 115; Kaçaran, s.

Teminat tescil talebine bulunan yapı alacaklısına gösterilmiş bulunmalıdır. Tescil talebinde bulunan alt yüklenici ise, teminatın asıl yükleniciye gösterilmiş olması, alt yüklenicinin hakkını ortadan kaldırmaz¹.

5) *5. Tescili Talep Süresinin Geçmemiş Olması*

Tescili talep süresinin başlangıcı, satıcılar, mirasçılar ve elbirliği ortakları açısından mülkiyetin devrini izleyen günden itibaren işlemeye başlar. Zanaatkârlar ve yüklenicilerde talep süresi çalışmayı ve malzeme vermeyi yükledikleri andan itibaren mümkündür. Ancak bu aşamada tescilin yapılabilmesi için, alacak tutarının belli olması ve yapı maliki tarafından kabul edilmesi gerekmektedir. Bunlar ileride ortaya çıkacak olan alacaklardır².

Tescili talep süresinin sonu ise, TMK. m. 895'e göre yüklenilen işin tamamlanmasından başlayarak üç aydır. Bu süre hak düşürücü bir süredir. İşin bitirilmesinden amaç bütün inşaatın değil, görülmekte olan her işin bitirilmesidir. Bu nedenle eser sözleşmesinin tamamen ifası beklenmemektedir. Yapıda işi biten demirci, marangoz, elektrikçi vb. zanaatkârlar, alt yükleniciler üç ay içinde ipotek haklarının tescili talebinde bulunabilirler³.

D. YAPI ALACAKLISI İPOTEĞİNİN TESCİL EDİLMESİ

6) *1. İşin Bitimine Kadar Yapılacak Tescil*

İşin bitiminden önce, yapı alacaklısının kesin ve kayıtsız bir alacağı yoktur. Onun alacağı, ancak işin bitiminden sonra kesin ve kayıtsız olacaktır. Ancak malik, daha iş bitmeden önce, ileride iş bittiğinde kesinleşecek alacağı önceden tanıyabilir. Bu tür bir tanımaya dayanarak yapı alacaklısı daha iş bitmeden önce ipoteğin tescilini isteyebilir. Bu muvakkat bir tescil değil, kesin bir tescil olacaktır⁴.

İleride kesinleşecek alacağın tutarı önceden belli ise, ipoteğin tescili bu belli alacak üzerinden yapılır. Buna karşılık alacağın tutarı önceden belirlenemiyorsa, malikin borç tanınması bir üst sınır ipoteği biçiminde kurulacaktır⁵.

Malikin kendisinin de ipoteğin tescilini istemesine bir engel yoktur. Bu tescil için, resmi şekilde yapılmış bir ipotek sözleşmesi gerekli değildir. Malikin yazılı talebi ve yapı alacaklısı ipoteğinin varlığını gösteren belgelerin verilmesi yeterlidir (TMK. m. 1013).

1390; **Bulut**, s. 78; **Güleş**, s. 143; **Kalın**, s. 27; **Oral**, s. 694; **Ünver**, s. 349. Geçici tescil ile ilgili olarak bir Yargıtay kararı için bkz. 15. HD. 06.02.2012 T, E. 2012/ 168 K. 2012/ 639 (LEGALBANK).

¹ **Akipek/ Akıntürk**, s. 799.

² **Gürsoy/ Eren/ Cansel**, s. 1057; **Ayan**, s. 269; **Uyumaz**, s. 245; **Kaşak**, s. 156; **Kalın**, s. 28; **Ünver**, s. 350.

³ **Gürsoy/ Eren/ Cansel**, s. 1058; **Akipek/ Akıntürk**, s. 800; **Oğuzman/ Seliçi/ Oktay-Özdemir**, s. 989, N. 3505; **Aybay/ Hatemi**, s. 290, N. 29; **Hatemi/ Serozan/ Arpacı**, s. 743; **Ayan**, s. 270; **Esener/ Güven**, s. 649; **Tunçomağ**, s. 490; **Karahasan**, s. 565; **Güleş**, s. 146.

⁴ **Köprülü/ Kaneti**, s. 317; **Akipek/ Akıntürk**, s. 800; **Karahasan**, s. 569; **Bıçakçı**, s. 553.

⁵ **Köprülü/ Kaneti**, s. 317; **Ayan**, s. 270; **Gürsoy/ Eren/ Cansel**, s. 1057.

Malik ipoteğin tesciline yanaşmaz ise yapı alacaklısı, alacağın mahkeme tarafından tespit edilmesini isteyebilir. Bu durumda mahkeme, gelecekte kesinleşecek bir alacağın tespit edilmesine karar verebilecektir. Yapı alacaklısı mahkemenin vereceği bu karara dayanarak ipoteğin kesin tescilini yaptırabilecektir. Buna karşılık malikin sonradan sözleşmenin hiç veya gereği gibi ifa edilmemesinden dolayı haklarını kullanmasına herhangi bir engel yoktur. Malik, sözleşme yerine getirilmezse ipoteğin kaldırılmasını isteyebilir¹.

7) 2. İşin Bitirilmesinden Sonra Yapılacak Tescil

Tescilin işin tamamlanmasından başlayarak üç ay içinde yapılmış olması gerekir (TMK. m. 895/II). Burada yüklenicinin ya da zanaatkârın bilerek ertelediği önemsiz işler, bozuklukların giderilmesi çalışmaları, önemsiz yan edimler ve basit düzeltmeler işin bitirilmiş sayılmasına engel teşkil etmez².

İşler bitmeden, yüklenicinin elinden iş alınmışsa TMK. m. 895'te yer alan üç aylık sürenin başlangıcı, yüklenicinin işten el çektiği tarihtir. Yine yüklenicinin kendi rızasıyla işi bırakmasında da sürenin başlangıcı işi bıraktığı tarih olacaktır. İşin bitirilmesinden sonra, tescil yine malikin tanınmasına veya malikin bizzat ipoteğin tescilini istemesine ya da alacağın mahkeme kararıyla tespit edilmesine bağlıdır³.

Yapı alacaklısı çeşitli sözleşmelere tabi olarak yapıda çalışmışsa, her bir sözleşme için, üç aylık süre o sözleşmeyle ilgili işlerin bitirildiği tarihte işlemeye başlar. Buna karşılık, yapı alacaklısı asıl yükleniciye, sürekli ve münhasır bir ilişki uyarınca bir bütün oluşturan edimleri art arda teslim etmişse, üç aylık süreyi son teslim tarihinden itibaren başlamalıdır⁴.

E. YAPI ALACAKLISININ DİĞER İPOTEK ALACAKLILARI KARŞISINDA ÖNCELİĞİ

Yapı alacaklısının diğer ipotek alacaklılarından önce gelebilmesi için Kanun'da bazı şartlar yer almaktadır. Aranılan ilk şart yapı alacaklısının ipotek hakkını tescil ettirmiş olmasıdır⁵. Yasal rehin hakkından yararlanabilip de, henüz tescil sağlamamış olan yapı alacaklısı TMK. m. 897'deki öncelik hakkından yararlanamaz.

Öncelik hakkı için aranılan ikinci şart ise yapı alacaklısı, taşınmazın paraya çevrilmesinde, alacağını kısmen veya tamamen alamamış olmalıdır. Ayrıca borçlunun diğer malvarlığı değerlerine başvurarak, yapı maliki hakkında ödeme güçsüzlüğü belgesi alması veya onu iflas ettirmesi gerekmez (İİK. m. 143)⁶.

¹ Köprülü/ Kaneti, s. 318.

² Köprülü/ Kaneti, s. 318; Sirmen, s. 659; Davran, s. 61.

³ Köprülü/ Kaneti, s. 319; Akipek/ Akıntürk, s. 800; Bıçakçı, s. 552, 553.

⁴ Köprülü/ Kaneti, s. 319; Akipek/ Akıntürk, s. 800; Bıçakçı, s. 552; Çabri, s. 386 – 387; Kaçaran, s. 1385.

⁵ Çabri, s. 381 vd; İslamoğlu, s. 77; Uyumaz, s. 249; Bıçakçı, s. 563; Kalın, s. 59; Oral, s. 698 – 699.

⁶ Köprülü/ Kaneti, s. 322; Gürsoy/ Eren/ Cansel, s. 1060; Saymen/ Elbir, s. 589; Akipek/ Akıntürk, s. 803; Ayan, s. 271; Sirmen, s. 660; Ertaş, s. 589, N. 2702; Bıçakçı, s. 563; Tunçomağ, s. 496; Çabri, s. 390; Akcan, s. 102; İslamoğlu, s. 79; Kaşak, s. 183; Bulut, s. 101; Kalın, s. 61; Ünver, s. 357.

Aranan üçüncü şart ise yapı alacaklıları, yalnız yapı işlerinin taşınmaza kazandırdığı ek değer üzerinde önceliğe sahip olmalıdır (TMK. m. 897). Yapı alacaklılarının edimlerinin getirdiği ek değer üzerinde taşınmazın bu edimler olmaksızın taşıdığı değer, ipoteğin paraya çevrilmesi anına göre belirlenecektir¹.

Dördüncü olarak ise taşınmaz, yapı alacaklılarının zararına aşkın ipotek haklarıyla yüklenmiş olmalıdır. Taşınmazın üzerinde yapı alacaklılarının edimleri olmaksızın taşıdığı değeri aşan ipotek yükleri kurulmuşsa, objektif olarak bu şart gerçekleşmiş olur. Bunun nedeni değer fazlasının, öncelik hakkı olmasaydı bu rehin haklarına gideceği, yapı alacaklılarının ise bundan zarar göreceğidir².

Beşinci ve son olarak ise önceki sırada yer alan ipotekli alacaklıların, ipotek hakkının kurulması sırasında, yapı alacaklılarının uğradıkları zararı bilmeleri veya bilmelerinin gerekli olmasıdır. TMK. m. 897 yukarıda sayılan objektif şartların yanında bir de bu düzenleme ile subjektif şarta yer vermiştir. Buna göre, önce gelen ipotek alacaklıların, taşınmazın değerini aşan rehinlerin yapı alacaklılarına zarar verebileceğini öngörmüş veya gerekli özeni göstermiş olmaları gerekir. Özellikle, ipotekli alacaklıların yapı işlerinin getireceği değer artışını göz önünde tuttıkları durumlarda, subjektif şart gerçekleşmiş sayılacaktır. Bu durumda ipoteğin kuruluş anındaki bilinen şartları göz önünde tutulur. Arsanın çıplak değerinden daha fazlası için kurulan bir ipotekte, rehinli alacaklı, yapı alacaklılarının durumuyla ilgilenmeli ve alacaklarını alabilmeleri için gerekli tedbirlere başvurmalıdır³.

F. YAPI ALACAKLISI İPOTEĞİNİN HÜKÜM VE SONUÇLARI

Yapı alacaklısı, ipotek talebini üç aylık bir süre içerisinde yapar (TMK. m. 895/II). Bu üç aylık süre hak düşürücü bir süredir⁴. Bu nedenle de üç aylık süre re'sen nazara alınır. Süreye uyulmadığı takdirde ipoteği talep hakkı sona erer. Sürenin başlangıcı ise işlerin bitim tarihidir.

Yapı ipoteği sadece doğmuş yapı alacakları için kurulmaz. İleride doğacak ve doğması muhtemel alacaklar için de bir azami sınır ipoteği kurulabilir. Burada miktarın tespiti taraflarca veya mahkemece yapılır⁵.

İpotek borç ödenmediği takdirde paraya çevrilme yoluyla alacağını elde etme imkânı verir. Yapı ipoteği alacaklısı TMK. m. 897'ye öncelik hakkına sahiptir. Taşınmaz rehninde derece sistemi (TMK. m. 870) ve diğer aynı haklarda kıdemde öncelik esası yapı ipoteği bakımından uygulanmaz.

¹ Köprülü/ Kaneti, s. 323; Gürsoy/ Eren/ Cansel, s. 1060; Ayan, s. 272; İslamoğlu, s. 80.

² Köprülü/ Kaneti, s. 323; Akipek/ Akıntürk, s. 803; İslamoğlu, s. 81; Kaşak, s. 184.

³ Köprülü/ Kaneti, s. 324; Oğuzman/ Seliçi/ Oktay-Özdemir, s. 990, N. 3508; Nomer/ Ergüne, s. 222, N. 701; Tunçomağ, s. 496; Saymen/ Elbir, s. 589 – 590; Akipek/ Akıntürk, s. 804; Kılıçoğlu, s. 589, N. 3441; Gürsoy/ Eren/ Cansel, s. 1062; Uyumaz, s. 250; Akcan, s. 103; İslamoğlu, s. 82; Kaşak, s. 185; Kalın, s. 63; Ünver, s. 348.

⁴ Esener/ Güven, s. 649; Gürsoy/ Eren/ Cansel, s. 1118; Oğuzman/ Seliçi/ Oktay-Özdemir, s. 989, N. 3504; Akipek/ Akıntürk, s. 800; Ayan, s. 270.

⁵ Esener/ Güven, s. 650; Köprülü/ Kaneti, s. 318.

Birden fazla yapı alacağı ipoteği kurulmuş ise bunlar alacaklarını elde etmede eşit sırada yer alırlar¹ (TMK. m. 896). Taşınmazın kıymetinin azalması durumunda veya böyle bir tehlikeyle karşılaşıldığı takdirde yapı alacaklısı yüklenici, yapı malikinden teminat isteyebilir. Teminat verilmemiş, taşınmaz eski haline getirilmemişse yapı alacaklısı değer kaybı kadar ödemede bulunulmasını talep edebilir (TMK. m. 866).

Taşınmazın değerinin düşmesini önleyecek tedbirleri alan yapı alacaklısı, bu masraflar için de teminat hükümlerinden yararlanır. (TMK. m. 867). Eşyanın yerine geçen değerler, sigorta tazminatı veya sair tazminatlar ve kamulaştırma bedeli yapı alacağının teminatını oluşturur. Burada taşınmaz maliki, yükleniciye karşı şahsen sorumludur².

G. YAPI ALACAKLISI İPOTEĞİNİN SONA ERMESİ

Hukuki niteliği itibariyle taşınmaz rehni özelliği gösteren yapı alacaklısı ipoteği, ipoteğin sona ermesi hükümlerine tabi tutulur. Tescil ile kurulan hak terkin ile sona erdirilir. Alacağın ifa, zamanaşımı, takas, ibra gibi nedenlerle sona ermesi hali, terkinin hukuki sebebinin oluşturur. Taşınmazın yok olması da bütün sınırlı aynı haklarda olduğu gibi taşınmaz rehnini ve yapı ipoteğini sona erdirir³. Kamulaştırma ise yapı ipoteğini sona erdirir; fakat alacak hakkı kamulaştırma bedeli üzerinde devam eder.

SONUÇ

Tescile tabi olmayan kanuni ipotek hakları, tescil yapılmadan da var olan ipoteklerdir. Bu nedenle yapılacak olan tescil açıklayıcı olacaktır. Tescile tabi olan kanuni ipotek hakları kanunlarda özel olarak düzenlense de tescile ihtiyaç vardır. Burada yapılacak olan tescil kurucu tescil olacaktır. Tescile tabi olan kanuni ipotek haklarının hukuki nitelikleri hakkında farklı görüşler ortaya atılmıştır. Bu görüşlerin başında kanuni ipotek haklarının şahsi hak, yenilik doğuran hak ve eşyaya bağlı borç olabileceği ifade edilmiştir. En tutarlı görüş ise bu tescil talebinin eşyaya bağlı borç olduğudur. Taşınmaz üzerinde daha önce tesis edilmiş olan sınırlı aynı hakların sırası, kanuni ipotek dolayısıyla bir değişikliğe uğramaz. Ancak yapı alacaklısı ipoteğinde sıra, bazı özellikler göstermektedir ve bu farklılıklar yukarıda ifade edilmiştir.

Yapı alacaklısı ipoteğinde yer alan zanaatkârlar, yükleniciler ve alt yükleniciler genellikle alacaklarını peşin olarak alamaz ve bu sebeple de krediden yararlanmak durumunda kalırlar. Bundan dolayı bu kişileri korumak için yapı alacaklısı ipoteği çözüm olmaktadır. Yapı alacaklısı ipoteği kapsamında yer alan yüklenici ve alt yüklenicinin ipotek hakları birbirinden ayrıdır. Taşınmaz maliki asıl yükleniciye olan borcunu ödendiğinde, alt yüklenici, asıl yükleniciden alacağını alamamış olsa bile kanuni ipotek hakkının tescil edilmesini isteyebilmelidir. Bu durumda taşınmaz maliki için çifte ödeme sorunu ortaya çıkabilir. Taşınmaz malikinin çifte

¹ Esener/ Güven, s. 650; Köprülü/ Kaneti, s. 323; Gürsoy/ Eren/ Cansel, s. 1059; Davran, s. 64.

² Esener/ Güven, s. 650.

³ Esener/ Güven, s. 651; Güleş, s. 181 – 182.

ödemedede bulunmasını önlemek amacıyla, alt yüklenicinin, ipotek hakkından yararlanabilmesi için asıl yükleniciye olan borcun ödenmesinden sonra ipoteği tesis etmek daha doğru görünmektedir. Son olarak değinmek gerekirse TMK. m. 893 b. 3'te yer alan hükmün daha iyi kaleme alınarak sadece alt yüklenici ve zanaatkarı değil yükleniciyi de içine alacak şekilde düzenlemesi gerekirdi.

KISALTMALAR

ABD.	: Ankara Barosu Dergisi
AdBD.	: Adana Barosu Dergisi
AÜHFD.	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
b.	: bent
bkz.	: bakınız
C.	: Cilt
DEÜHFD.	: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
E.	: Esas
Er.ÜHFD.	: Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
EÜHFD.	: Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
f.	: fıkra
GÜHFD.	: Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
HD.	: Hukuk Dairesi
İBD.	: İstanbul Barosu Dergisi
İİK.	: İcra ve İflas Kanunu
İÜHFM.	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
K.	: Karar
KMK.	: Kat Mülkiyeti Kanunu
m.	: madde
MHAD.	: Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi
MÜHFHAD.	: Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi
N.	: Numara
s.	: sayfa
S.	: Sayı
SÜHFD.	: Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
T.	: Tarih
TBK.	: Türk Borçlar Kanunu
TMK.	: Türk Medeni Kanunu
TNBHD.	: Türkiye Noterler Birliği Hukuk Dergisi

vd. : ve devamı
ylt. : yüksek lisans tezi

BİBLİYOGRAFYA

- ACAR, Faruk:** Rehin Hukuku Dersleri, 2. Bası, İstanbul 2017.
- AKCAN, Cansın:** Yapı İpoteği, ABD, 2018, S. 2, s. 69 – 110.
- AKİPEK, Jale G./**
- AKINTÜRK, Turgut:** Eşya Hukuku, 1. Baskı, İstanbul 2009.
- AVCI, Ali/**
- KÖKSAL-ORUÇ, Buket:** İnşaatçı İpoteği (Yapı Alacaklısı İpoteği), TNBHD, 2014, C. 1, S. 2, s. 93 – 124.
- AYAN, Mehmet:** Eşya Hukuku III, Sınırlı Ayni Haklar, 9. Baskı, Ankara 2020.
- AYBAY, Aydın:** Tapu Sicilinde Muvakkat Tescil, İstanbul 1962.
- AYBAY, Aydın/**
- HATEMİ, Hüseyin:** Eşya Hukuku, İstanbul 2010.
- BIÇAKÇI, Levent:** Yapı Alacaklısı İpoteği, İÜHFMD, 1979 – 1981, S. 1 – 4, s. 537 – 568.
- BULUT, Mert Ali:** Eser Sözleşmesi Kapsamında Yapı Alacaklısı İpoteği, İstanbul 2022.
- CAN, Mertol:** Yeni Medenî Kanun'un İnşaatçı (Yapı) İpoteği Hakkındaki Hükümleri ile İpoteğin Kendi Adına Tescilini Talep Edebilecek Kişiler Bakımından Bir Değişiklik Yapılıp Yapılmadığı Meselesi, GÜHFD, 2004, C. 8, S. 2, s. 1 – 7.
- COŞKUN, Mehmet Egehan/**
- KAYAALTI, Rabia:** Kanundan Doğan İpotek Hakları, İpotek ile İlgili Makaleler, İstanbul 2021, s. 255 – 316.
- ÇABRİ, Sezer:** Yapı Alacaklısı İpoteğinin Önceliği (TMK. m. 897/I), DEÜHFD, Özel Sayı, Prof. Dr. Şeref Ertaş'a Armağan, 2017, C. 19, s. 377 – 413.
- ERDOĞAN, Mehmet Şirin:** Gayrimenkul Rehininde Dereceler ve Sıra, ABD, 2000, S. 3, s. 71 – 144.
- EREL, Şafak:** Gayrimenkul Rehninde Sıra, Ankara 1974 (Erel, 1974).
- EREL, Şafak:** Eşyaya Bağlı Borç, Ankara 1982 (Erel, 1982).
- ERTAŞ, Şeref:** Eşya Hukuku, 14. Baskı, İzmir 2018.
- ESENER, Turhan/**
- GÜVEN, Kudret:** Eşya Hukuku, 8. Baskı, Ankara 2019.

- DAVRAN**, Bülent: Rehin Hukuku Dersleri, İstanbul 1972.
- DEMİR**, Remzi: Yapı Alacaklısı İpoteği, ErÜHFD, 2019, C. 14, S. 2, s. 493 – 524.
- GÜLEŞ**, Bedia: Türk Hukukunda Yapı İpoteği, Konya 2018.
- GÜRSOY**, Kemal Tahir/
EREN, Fikret/
CANSEL, Erol: Türk Eşya Hukuku, 2. Baskı, Ankara 1984.
- HATEMİ**, Hüseyin/
SEROZAN, Rona/
ARPACI, Abdülkadir: Eşya Hukuku, İstanbul 1991.
- İSLAMOĞLU**, Hümeyra: Yapı Alacaklılarının Kanuni İpotek Hakkı, ylt, İstanbul 2009.
- KAÇARAN**, Hümeyra: Yapı Alacaklılarının Kanuni İpotek Hakkı, MÜHFHAD, 2016, Özel Sayı, Cilt II, Cevdet Yavuz'a Armağan, s. 1363 – 1398.
- KALIN**, Fatih Reşat: Yapı Alacaklısı İpoteğinde Öncelik Hakkı, ylt, İstanbul 2019.
- KAŞAK**, Fahri Erdem: İnşaatçı İpoteği, (MK. m. 895 – 897), ylt, Ankara 2011.
- KARAHASAN**, Mustafa Reşit: Türk Eşya Hukuku, 2. Cilt, 1991.
- KILIÇOĞLU**, Ahmet M.: Eşya Hukuku, 1. Baskı, Ankara 2021.
- KÖPRÜLÜ**, Bülent/
KANETİ, Selim: Sınırlı Ayni Haklar, 2. Baskı, İstanbul 1982 – 1983.
- NOMER**, Haluk Nami/
ERGÜNE, Mehmet Serkan: Eşya Hukuku, 4. Bası, İstanbul 2017.
- OĞUZ**, Cemal: Yapı Alacaklısı Rehninin Konusu, GÜHFD, 2009, C. XII, S. 1–2, s. 61–75.
- OĞUZMAN**, Kemal/
SELİÇİ, Özer/
OKTAY-ÖZDEMİR, Saibe: Eşya Hukuku, 21. Bası, İstanbul 2018.
- ORAL**, Tuğçe: Türk-İsviçre Hukukunda Yapı Alacaklısı İpoteğine İlişkin Başlıca Sorunlar ve Çözüm Önerileri, AÜHFD, 2019, C. LXVIII, S. 3, s. 665 – 706.
- PFÄFFLI**, Roland/
BYLAND, Daniela: İnşaatçı İpoteğine İlişkin Güncel Gelişmeler”, Çeviren: Fahri Erdem Kaşak, GÜHFD, 2012, C. XVI, S. 2, s. 231–235.
- SAYMEN** Ferit Hakkı/
ELBİR, Halid Kemal: Türk Eşya Hukuku Dersleri, İstanbul 1963.
- SİRMEN**, A. Lâle: Eşya Hukuku, 7. Baskı, Ankara 2019.

- SUNTEKİN, Fatih:** Tescile Tabi Kanuni İpotek Hakları, İBD, 1978, C. 2, s. 482 – 488.
- SÜMER, Binnur:** Yüklenici ve Diğer Çalışanların Kanuni İpotek Hakkı, Halil CİN'e Selçuk Üniversitesinde 10. Hizmet Yılı Armağanı, Konya 1995, s. 601 – 615.
- SÜRAL, Nurhan:** Müteahhit ve İşçilerin Yasal İpotek Hakkı, ABD, 1980, S. 6, s. 690 – 703.
- TEKİNAY, Selahattin Sulhi:** İnşaatçı İpoteğinin Tescilini İsteme Hakkının Hukuki Mahiyeti, MHAD, 1969, s. 133 – 139.
- TUNÇOMAĞ, Kenan:** Borçlar Hukuku Dersleri, II. Cilt Özel Borç İlişkileri, İstanbul 1967.
- TURANBOY, Kürşat Nuri:** Dolaylı Kanuni İpotek Haklarını Kurma Borcunun Hukuki Mahiyeti, AdBD, 1995, S. 13, s. 31 – 38.
- UYUMAZ, Alper:** Yapı (İnşaatçı) İpoteği, EÜHFD, 2008, C. XII, S. 1–2, s. 225 – 258.
- ÜNVER, Eralp:** Yapı Alacaklısı İpoteği, İpotek ile İlgili Makaleler, İstanbul 2021, s. 315 – 374.
- WIELAND, C.:** Kanunu Medenide Ayni Haklar, Çeviren: İsmail Hakkı Karafakı, Ankara 1946.
- YENİCE-CEYLAN, Özge:** Türk Medeni Kanunu'na Göre Tescile Tabi Olmayan Kanuni İpotekler, SÜHFD, 2018, s. 241 – 270.

HUKUK EĞİTİMİN DİJİTAL DÖNÜŞÜME ADAPTE EDİLMESİ ÜZERİNE BİR LİSANS ARAŞTIRMA PROJESİ

Dr. Öğr. Üyesi Zeynep MÜFTÜOĞLU

Atılım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mali Hukuk Anabilim Dalı

ORCID: 0000-0003-2569-5155

ÖZET

Dijitalleşme günümüz dünyasının yadsınamaz gerçekliklerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Hızla gelişen teknoloji ile neredeyse tüm sistemler dijitalleşmektedir. Dijital dönüşüm ise kısaca, işleyen ya da yeni kurulan bir sistemin tüm aşamalarının dijital teknolojiler ile entegrasyonunun sağlanarak yürütülmesi olarak tanımlanabilir. Günümüzde sistemler, sektörler, işlemler bu dijitalleşme ve dijital dönüşüm sürecinde kendi özelliklerine göre farklı şekillerde, hızda ve kapsamda yer almaktadır.

Dijital dönüşüm sürecinde kimi alanların adaptasyonunda büyük çabalar harcanmaktayken, yükseköğretim kurumlarının bu dönüşüme ayak uydurmasında yeterli ve gerekli adımların atıldığını söylemek mümkün görünmemektedir. Halbuki diğer neredeyse tüm sistem, sektör ve işlemlerin nitelikli, güvenli ve yaygın bir dijital dönüşüm geçirmesi ve bunun sürdürülebilmesi için yükseköğretimde bu bakış açısının içselleştirilmiş olması büyük önem arz etmektedir.

Dijital dönüşüm gerçeğinden ve yüksek öğretimin buna adapte edilmesinin öneminden yola çıkarak, Atılım Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde üniversitenin ARGEDA-TTO birimi tarafından fonlanan Kasım 2022-Temmuz 2023 tarihleri arasında devam etmekte olan bir lisans araştırma projesi yürütülmektedir. Projede yüksek öğretimin dijital dönüşüme nasıl adapte olabileceği araştırılmakta, bu araştırma hukuk fakültesi özelinde yürütülmekte, örnek olarak vergi hukuku dersi üzerinde çalışılmaktadır.

Tebliğde, dijital dönüşüm süreci ve nitelikleri hakkında kısaca bilgi verildikten sonra yüksek öğretimde dijital dönüşümün önemi üzerinde durulacaktır. Ardından farklı ülke örneklerinde ve ülkemizde yükseköğretimde dijital dönüşüme dair çalışmalar aktarılacaktır. Son olarak da lisans araştırma projesi hakkında bilgi verilerek projede vergi hukuku dersi örneği üzerinden hukuk fakültesi eğitiminde dijital dönüşümün nasıl sağlanabileceğine dair elde edilen öneri çıktıları paylaşılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dijitalleşme, dijital dönüşüm, yükseköğretim, hukuk eğitimi, vergi hukuku

AN UNDERGRADUATE RESEARCH PROJECT ON ADAPTING LEGAL EDUCATION TO DIGITAL TRANSFORMATION

Asst. Prof. Zeynep MÜFTÜOĞLU

Atılım University, Faculty of Law, Fiscal Law Department

ORCID: 0000-0003-2569-5155

ABSTRACT

Digitalization is one of the undeniable realities of today's world. With the rapidly developing technology, almost all systems are becoming digitalized. In this perspective, digital transformation, can be briefly defined as the

integration of all stages of a functioning or newly established system with digital technologies. Today, systems, sectors, processes are included in this digitalization and digital transformation process in different ways, pace and scopes regarding their feature.

While great efforts are being made in the adaptation of some areas in the digital transformation process, it is not possible to claim that same sufficient and necessary steps have been taken for higher education in order to keep up with this transformation. When it is taken account that the success of almost all systems, sectors and processes are based on the quality of higher education, internalization of digital transformation in higher education is of great importance.

Based on the reality of digital transformation and the importance of adapting higher education to it, an undergraduate research project is being carried out at Atılım University Faculty of Law between November 2022 and July 2023, funded by the university's ARGEDA-TTO unit. In this project, it is investigated how higher education can be adapted to digital transformation. This research is carried out specifically for the law faculty, and tax law course is chosen as the focus example to study on.

In the study, after giving brief information about the digital transformation process and its qualities, the importance of digital transformation in higher education will be emphasized. Then, studies on digital transformation in higher education in different country examples and the preparations in our country will be explained. Finally, information will be given about the undergraduate research project and the outputs of the suggestions obtained on how to achieve digital transformation in law education will be shared through tax law course, the focus example of the project.

Keywords: Digitalization, digital transformation, higher education, law education, tax law

AZERBAYCAN TARİHİNDE HUKUKUN GELİŞİMİ

Oğuzhan UZAR

Nahçıvan Devlet Üniversitesi Hukuk Fakültesi; Doktora öğrencisi (5606-01-Devlet Hukuk Nazariyesi ve Tarihi-Hukuk ve Devlet Hakkında Alimler Tarihi)

ÖZET:

Azerbaycan topraklarında devlet geleneği eski zamanlardan beri var olmuş ve giderek gelişmiştir. Eski zamanlardan beri çeşitli türde hukuk anıtlarının varlığı, bazılarının henüz araştırma nesnesi haline gelmemiş olması, Azerbaycan'ın hem devlet geleneklerini hem de hukuk anıtlarını inceleyen her bilimin ortaya çıkmasını gerekli kılmıştır. Azerbaycan devlet ve hukuk tarihi olarak adlandırılan bu bilim dalı geçen yüzyılın ortalarından itibaren şekillenmiş ve modern çağımızda hukuk bilimleri arasında hak ettiği yeri almıştır. Azerbaycan devlet tarihi ve hukuk biliminin konusu, belirli bir tarihsel dönemde ülkemiz topraklarında devlet ve hukuk türlerinin ve biçimlerinin ortaya çıkması, gelişmesi ve değiştirilmesinin yanı sıra devleti de içerir. belirli devletlerin yapısı, mevzuatı, alanları ve yasal kurumları Hukuki süreçlerin organizasyonu ve gelişimi konuları, Azerbaycan'ın devlet ve hukuk tarihi konusu ile hem zaman hem de mekan sınırları içinde incelenmektedir.. bu süreçlerin mekânsal sınırları sadece Azerbaycan topraklarıyla sınırlıdır. Azerbaycan'ın devlet ve hukuk tarihi, adından da anlaşılacağı gibi, hem tarih bilimleri hem de hukuk bilimleri içinde var almaktadır.

Anahtar kelime: Devlet, Hukuk, Gelenek, Organizasyon, Halk, Teoriler

THE DEVELOPMENT OF LAW IN THE HISTORY OF AZERBAIJAN

ABSTRACT :

The state tradition in the territory of Azerbaijan has existed since ancient times and has gradually developed. The existence of various types of legal monuments since ancient times, some of which have not yet become the object of research, necessitated the emergence of every science that studies both state traditions and legal monuments of Azerbaijan. This branch of science, which is called Azerbaijan state and law history, has been shaped since the middle of the last century and has taken its deserved place among legal sciences in our modern age. The subject of Azerbaijan state history and legal science includes the state, as well as the emergence, development and change of types and forms of state and law in the territory of our country in a certain historical period. The structure, legislation, areas and legal institutions of certain states The organization and development of legal processes are examined in the context of the state and legal history of Azerbaijan, both in time and space. The spatial boundaries of these processes are limited only to the territory of Azerbaijan. State and legal history of Azerbaijan, as the name suggests, exists in both historical and legal sciences.

Keywords: State, Law, Tradition, Organization, People, Theories

1.GİRİŞ :

Hukuki-tarihsel bir konu olarak Azerbaycan'ın devlet ve hukuk tarihi, Azerbaycan tarihinden farklı özellikler taşımaktadır. Her şeyden önce devlet ve hukuk tarihi, Azerbaycan halkının devletçiliğinin oluşumu ve gelişiminin resmini, bu milletin sahip olduğu hukuk anıtlarını, devletin rolü ve rolünü ortaya koyarak devlet-hukuk meselelerine özel bir önem vermektedir. Halkın hayatındaki hukuk, devletin ve hukukun genel toplumsal gelişme sürecindeki yeri ve etkisi Azerbaycan devlet ve hukuk tarihi, dünya tarihinin bir parçası olmak üzere, Azerbaycan halkının devlet biçimlerinin ve hukuk kurumlarının tarihine özel olarak ayrılmış bir bilim dalıdır. Bu derse hakim olmak, verilen insani eğitimin gerekli unsurlarından biridir. yüksek okullar tarafından avukatlara, Azerbaycan'ın devlet ve hukuk tarihi başta hukuk konuları olmak üzere devlet ve hukuk teorisi, yabancı ülkelerin devlet ve hukuk tarihi ve ayrıca siyasi ve hukuk teorileri tarihi ile yakın ilişkilere sahiptir. Bu nedenle, üç konunun doğrudan çalışmanın amacı, devlet ve yasal konulardır.¹

Aralarındaki fark, bu disiplinlerin konularının ve yöntemlerinin özelliklerinde kendini göstermektedir. Devlet ve hukuk teorisi, tarihsel devlet ve hukuk türlerinin ortaya çıkışı, gelişimi ve faaliyetinin genel düzenlerini, toplumdaki yerlerini ve rollerini inceler. sosyal kurumlar olarak, o zaman tüm devlet ve hukuk türleri, kendilerinde bulunan ortak özellikleri ve durumları inceler ve aynı zamanda belirli somut-tarihsel devlet ve hukuk türlerine (örneğin feodal veya kapitalist) özgü karakteristik özellikleri ve olayları ayırır.), devlet ve hukuk tarihini kronolojik olarak inceler ve belirli bir ülkenin devlet ve hukukunun ortaya çıkışını ve tarihsel gelişimini öğrenir. Devlet ve hukuk tarihi teorisi bilimi, araştırdığı genel düzenlilikler tarafından yönlendirildiği ve ortaya koyduğu kavramsal aygıtları kullandığı gibi, devlet ve hukuk teorisi de devlet ve hukuk tarihi tarafından ortaya konulan ve genel teorik genellemeler için gerekli olan olgusal malzemeleri kullanır.

Azerbaycan'ın devlet ve hukuk tarihi ile yabancı ülkelerin devlet ve hukuk tarihi arasında daha fazla benzerlik vardır ve farklılık mekânsal sınırlarla ilgilidir. Siyasal-hukuk teorileri ile tarihsel özne arasındaki karşılıklı ilişkilere gelince, bu ilişki her şeyden önce diğer konunun, yani siyasal-hukuk teorilerinin tarihinin, hukukun, fikirlerin, doktrinlerin ve meselelerin incelenmesinde kendini gösterir. bu bağlamda, devletin hukuki gerçekliğinin ve Azerbaycan'ın hukuk tarihinin somut-tarihsel bir bağlamda incelenmesinin aksine Azerbaycan devleti ve hukuk tarihi ile hukuki konular alanı arasında yakın ilişkiler vardır. Yakın zamana kadar var olan ve hukuk tarihimizi ancak 20. yüzyılın başında gerçekleşen Ekim Devrimi sonrası döneme bağlayan fikirlerin tamamen asılsızlığı, tarihsel ve tarihsel olarak zengin bir olgusal malzemenin ortaya çıkmasıyla kanıtlanmıştır. Sek törel hukuk konularıyla ilgili hukuk alanı Eski çağlardan 20. yüzyılın başlarına kadar Azerbaycan'da var olan geçmişin hukuk kaynakları incelendiğinde, günümüz hukuk kurumlarının içeriğini kapsayan ayrı hukuk alanlarına ilişkin birçok kavram ve hükümlere rastlanmaktadır. Bu yasal kurumlarla ilgili kaynaklara yansıyan

¹ İsmayılov X.C. "Azərbaycan dövlət və hüquq tarixi". Bakı, 2006

ve çoğu ilerici öneme sahip olan tarihsel ve yasal materyal, modern mevzuatımızın iyileştirilmesinde belirli bir role sahiptir.¹

2.KAVRAMSAL ÇERÇEVE:

Zamanımızın hukuk müesseseleri içerik ve öz olarak geçmiş dönemlere göre biraz farklı olsa da bu o anlama gelmez. Önce den oluşturulmuş yasal kurumlar, yasal kavramlar ve bilimsel tanımlanmış. Biçimsel olarak uyumlu yasal ilişkilere ilişkin yasal reformlar kullanılmamıştır. Bu açıdan bakıldığında, Azerbaycan'ın devlet ve hukuk tarihi dersinin hukuk konuları alanına özel bir giriş işlevi gördüğü ve ciddi çalışmasının, özellikle önemli hukuk eserlerinin incelenmesinin, sadece hukuk biliminin kalitesini artırmadığı söylenebilir. öğrencilerin tarihi ve hukuk eğitimi, aynı zamanda hukukun bireysel alanlarındaki bilgilerini de geliştirir. derin ve ciddi bir anlayış için gereklidir. Azerbaycan'ın devlet ve hukuk tarihi bilimlerinin yanı sıra hukuk bilimleri ile yakın etkileşimi ve değil sadece genel hukuk disiplinleri ile değil, sek törel hukuk disiplinleri ile de hukuki süreç ve olayların tarihsel ve hukuki açıdan incelenmesi açısından önem arz etmektedir ve belirli genel bilimsel muhakemeler açısından bir yaklaşımı gerektirmektedir.

Azerbaycan devlet ve hukuk tarihi tüm tarihi aydınlatır - hukuki malzeme, yani devlet ve hukukun oluşturulması ve geliştirilmesi ile ilgili süreçler, ana faktörler ve olaylar, kronolojik bir sırayla, sistematik bir sırayla, ayrıca bu aynı zamanda eski çağlardan günümüze hukukun çeşitli alanlarıyla ilgili mevcut hukuk müesseselerini anlatan bilgileri de yansıtmaktadır. Bu konunun temel amacı, zengin tarihsel hukuk deneyimini özetlemek, analiz etmek ve bunlardan gerekli sonuçları çıkarmaktır. Azerbaycan'ın devlet ve hukuk tarihinin seyrinde, devlet yapısının ve hukukun gelişiminin genel hukuka uygunluğu, devlet yapısı, iktidar temelleri, ülkenin sosyal yapısının iyileştirilmesi ile ilgili olarak uygulamada kendini nasıl gösterir? , hukuk kurumları, devlet inşası ve genel olarak hukukun gelişimi ve bu sürecin farklı tarihsel dönemlerde nasıl tezahür ettiği halkımız ve bu konunun amacı ile ilgili gerekli bir konudur.²

Azerbaycan'ın devlet ve hukuk tarihinin asıl görevi, devletin ve hukukun oluşumu ve gelişmesinin somut nedenlerini ve bu süreci, ayrıca devlet ve hukukun şekil ve türlerini araştırmak ve incelemektir. Ülkemiz topraklarında var olan devlet kurumları ve önemli hukuk müesseseleri ile hukuk tarihinin bilimsel yönden dönemsel eştirilmesi ile yakından ilgilidir. Biçimci yaklaşımla birlikte uygarlık anlayışı ve devletin ve hukukun gelişmesinde karşılaşılan ana etkenler, milli devletçiliğimizin ve hukuk tarihimizin dönemsel eştirilmesinin temelini oluşturmaktadır.

3.BULGU VE TARTIŞMALAR:

¹ İsmayılov X.C. "Azərbaycan dövlət və hüquq tarixi". Bakı, 2006

² Azerbaycan tarihi 7.ciltde 5.cilt (1900-1920) Bakı, 'Elm' 2001,672 s,

Biçimsel yaklaşım, üretim ilişkilerinin türüne göre belirlenen sosyal ekonomik oluşumların (kölelik, feodalizm, burjuvazi, sosyalizm, geçiş oluşumu) insanların emek araçlarıyla ilişkisi, faaliyetlerinin sonuçlarının değiş tokuşu vb. uygarlık yaklaşımı tarihsel aşamayı varsayar, devlet ve hukuk Araştırmaların merkezinde yaratıcı bir kişilik olarak duran insan faktörü aracılığıyla özünü anlamak gerekir. Sadece sınıfların çatışmasını değil, aynı zamanda sınıfların çatışmasına dayanan karşılıklı faaliyetlerini de dikkate almak evrensel çıkar ve değerlerin, devlete sadece siyasi gücün bir aracı olarak değil, aynı zamanda toplumun sosyal ekonomik ve manevi gelişiminin önemli bir parçası olarak değerlendirilmesini de bir faktör olarak içermektedir.¹

Her iki yaklaşım dikkate alındığında Azerbaycan'ın devlet ve hukuk tarihi seyrini şu dönemlere ayırmak mümkün görülmüştür: 1.Antik dönem; 2.Erken orta esaret dönemi (tarihsel gelişim açısından iki aşamaya ayrılır); 3) Orta Çağ dönemi (bu dönem, ilgili konulardaki geleneksel bölünmeyi yansıtan birkaç bağımsız aşamadan oluşur); 4 Rus işgali dönemi (feodalizmden kapitalizme geçiş nedeniyle iki aşamaya ayrılır ve XIX. yüzyılın başından 1918'e kadar olan dönemi kapsar); 5) Azerbaycan Halk Cumhuriyeti dönemi (1918-1920 yılları); 6) Sovyetler Birliği dönemi (yine tarihsel gelişim açısından birkaç aşama içerir ve 1920'den 1991'e kadar olan dönemi içerir); 7) Bağımsız Azerbaycan devletinin yeniden kurulması dönemi (1991'den günümüze modern dönem dahil).²

Azerbaycan'ın devlet ve hukuk tarihi konusunu anlamak için farklı yöntem ve araçların, yani bu bilimin yöntemlerinin önemi yadsınamaz. Devlet-hukuk süreçlerinin tarihsel-gelişme düzenliliklerini incelemenin yanı sıra devlet-hukuk olaylarının ve gerçeklerinin özünü anlamanın özel bilimsel yöntemleri arasında somut tarihsel yöntem, kronolojik araştırma yöntemi, karşılaştırmalı araştırma yöntemi, nesnellik, biçimsel yöntem yer alır. , sistematik analiz yöntemi, sınıflandırma yöntemi, yasal kıyas yöntemi vb. bahsedilebilir.

Dersin tüm konularında Azerbaycan'ın sosyal yapısı - nüfus tabakalarının yasal durumu, arazi mülkiyet biçimleri, vergiler ve harçlar, devlet yapısı - idari bölünme, merkezi ve yerel organların yapısı ve statüsü, askeri yapı ve yargı sistemi; hukukun ana yönleri - hukuk sistemi, hukukun kaynakları ve bu kaynaklardaki hukuk kurumlarının ve hukuk normlarının ayrı hukuk alanlarına gruplandırılması konuları, bunların tarihsel gelişim özellikleri belirli bir sırayla incelenir.

Azerbaycan devlet tarihi ve hukuk tarihi konusunun incelenmesi ile ilgili ön çalışmalar Sovyetler Birliği, Azerbaycan SSC devlet ve hukuk tarihi (Bakü, 1964, Rusça) ve aynı adlı dönemde yapılmıştır. 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Sovyetler Birliği'nin ilk dönemlerini yansıtan iki bölümden oluşan 1920-1934. Yılları kapsayan Bakü Devlet Üniversitesi bilim adamlarından oluşan bir yazar topluluğu tarafından Rusça yazılan materyaller (Bakü, 1973) yayınlandı. Bu dönemlerde, ders çalışmasına yardımcı olan ve ayrı

¹ Azerbaycan Tarixi 7 cildde, 7-ci cild, AMEA, A.Bakıxanov adına Tarix İnstitutu, Bakı, Elm, 2008

² Memmedov X. Azerbaycan Xalqının Milli İstiqlal Mübarizesi (XIX Yüzyilliyin Sonları – XX Yüzyilliyin Evvelleri), Bakı: Elm, 2005, s. 200.

konularla ilgili konuları yansıtan bilimsel eserler de yazılmıştır. Bunlar arasında F. Shabanov'un "Azerbaycan'da Sovyet devletinin gelişimi" (M. 1959, Rusça), C. Movsumov'un "Azerbaycan'da Sovyet yargı sistemi" (Bakü, 1970, Rusça), A. Aliyev'in "Azerbaycan'da Anayasal gelişme" adlı eseri sayılabilir. Azerbaycan SSC" (Bakü, 1976, Rusça), A. Babayev'in "Azerbaycan'da Sovyet ceza ve ceza muhakemesi hukukunun temellerinin oluşturulması" (Bakü, 1967, Rusça) ve bunları içeren daha birçok bilimsel eser devlet idaresi ve hukuk meseleleri tarihi bir üslupla yazılmasına rağmen asırlarca gösterilebilir. Aynı zamanda, birincil kaynakların ve arşiv malzemelerinin kursta uzmanlaşmadaki özel rolünden bahsetmek gerekir.¹

Bağımsızlığımızın yeniden tesis edilmesinden sonra Azerbaycan'ın devlet ve hukuk tarihi ile ilgili bir saha çalışması ön plana çıkarıldı. M. Malikova ve X. Ismayilov'un ortaklaşa yazdığı "Antik Çağlarda ve Erken Orta Çağlarda Azerbaycan Devleti ve Hukuku" ²(Baku, 2001), E. Calilov'un "Azerbaycan Devleti ve Hukuk Tarihi (XIII-XIV yüzyıllar, Baku, 1995)", N Caferli'nin "Safevi devlet makamları ve yönetim organları" (Bakü, 2000), "Yargı sistemi ve askeri yapı" (Bakü, 2001), Kh. "19. yüzyılda Azerbaycan'da yargı sistemi" (Baku, 2004), M. Damirov'un "1918-1920'de Azerbaycan'da devlet iktidarının örgütlenmesi" (Odesa, 1998, Rusça), Ş.Aliyev'in "Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasasının bilimsel-pratik yorumu" (Baku, 2000, Rusça) vb. materyaller yayınlanmış ve bu alandaki tarihsel-hukuki bilimsel mirasın eksikliğinden kaynaklanan boşluğu kısmen gidermiştir.

Azerbaycan devletinin ve hukukunun gelişme yolu iki bin yılı aşkın süredir devam ediyor. Milli devletin hukuki geleneklerindeki bazı kesintiler genel tabloyu değiştirmez, yani Azerbaycan devleti ve hukuku birçok yönüyle tek bir süreçten oluşur, ancak tekrarlanan yönlerden oluşur. Ulusal karakterleri, hem devlet aygıtının idari kurumlarında hem de yasal yapılarda, hukuk yapısında ve bireysel normlarda kendini gösterir.

Böylece, Azerbaycan'da din faktörü, devletin oluşumunda, idari sistemin iyileştirilmesinde ve hukuk sisteminde, bireysel hukuk kurumlarının özünde sıklıkla önemli bir kriter olarak hareket etti. Öte yandan, Azerbaycan'da eski çağlardan beri var olan örf ve adetler, yazılı olmayan kurallar - aile içi ilişkiler, toplumdaki mevcut talimatların kişisel çıkarılardan önceliği, malikin haklarının belirlenmesinde yasal sınırların kesin olmaması ve farklı yaklaşımların varlığı (ancak, ülkede mülkiyet haklarının korunmasına farklı zamanlarda var olan tüm devletlerde özel önem verilmiştir), yasal ilişkilerin öznelinin yasal statüsünün belirlenmesinde çok sayıda şart, yerel, geleneksel normlar (hukuki başlangıçlar), diğerlerinden dışlananların boyun eğdirilmesi (bazı durumlarda, kaba uzlaşma), hukuk sisteminin oluşumunda dış faktörlerin önemli etkisi, yasal nihilizm, unsurlarının ve mahkemelerin ve inisiyatifin geniş varlığı, idari ilkelerin nüfuz etmesi , adli faaliyete geçiş vb.

¹ Reshetnikov F.M. Dünya ülkelerinin hukuk sistemleri: Ansiklopedik referans kitabı. 3. baskı M.: Norma, 2001, S. 780-790

² Vaskovsky E.V. Hukuk mesleğinin organizasyonu. Bölüm 1. Hukuk mesleğinin genel tarihi üzerine makale. SPb., 1893 S. 65.

yönler tarih boyunca az ya da çok dikkat çekici olmuştur. Söz konusu vakaların varlığı, tarihi gerçekler, çeşitli belgeler ve bunların bize ulaşan nüshaları ile teyit edilmektedir.

Yaşayan tarihsel ve hukuki gerçekleri kesin ve kesin çerçevelere oturtmak zor olsa da bu kitap, devletliğin ve hukukun gelişim sürecinin tam bir resmini sunmaya çalışıyor. Unutulmamalıdır ki, geçmişin hukuki gerçekliği ve hukuki düşüncesi, modern çağınkinden tamamen farklıdır. Bu noktadan hareketle olay ve olguları aydınlatırken olumlu anlatımın yanı sıra farklı değerlendirici diyaloglara da bir ölçüde yer verilir.

Azerbaycan'ın devlet ve hukuk tarihi, genel tarihin diğer karmaşık süreçleri - dini, siyasi, ekonomik ve kültürel alanlardaki tarihsel süreçler - bağlamında gelişti ve gelişmeye devam ediyor. Dolayısıyla ülkemizin devlet ve hukuk tarihinin başarılı bir şekilde çalışılabilmesi, bu tarihsel süreçlere hâkim olunmasına bağlıdır.

3.1. Demografik Bulgular: Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin kuruluşunun siyasi ve hukuki temelleri. 1917'nin ortalarında, Rus İmparatorluğu'nun Müslüman banliyölerindeki ulusal-politik hareket üç yönde geliyordu: 1) Merkezi devlete dayalı kültürel özerklik; 2) Federal eyalette yerel özerklik; 3) Bağımsız devlet. Bu süreç Azerbaycan milli hareketinde de benzer bir biçimde tezahür etti. Azerbaycan'da Müslüman millî meclislerinin örgütlenmesinden sonra sosyo-ekonomik, millî ve dinî eşitlik mücadelesi daha aktif hale geldi.¹

1.11 Mayıs 1917'de Moskova'da toplanan Tüm Rusya Müslümanları Kongresi'nde, Rus Müslümanları geçici merkez bürosu tarafından hazırlanan teklif ve tavsiyeler paketi tartışıldı. Bu öneriler kapsamında yer alan konular başlıca şu noktalarda gruplandırılmıştır: 1. Rusya'nın (gelecekteki) hükümet imajı; 2. Yerel ve kültürel özerklik; 3. Savaşa karşı tutum; 4. Kurucular Meclisi; 5. Kadın meselesi; 6. İşçi benzetmesi; 7. Arazi sorunu; 8. Yabancı ülkelerin sorunları (Kafkasya, Türkistan, Kazakistan). Geçmişteki yağma politikası ve b; 9. Askeri teşkilat konusu; 10. Siyasi örgütlenme konusu; 11. Kurucu Meclis seçimleri öncesinde kullanılacak taktikler; 12. Savaştan etkilenenlere yardım etme yöntemleri; 13. Tüm Rus Müslümanlarının büyük Ulusal Konseyi'nin kurulması.²

Tatar milletvekillerinin kültürel özerlikle sınırlı ve merkezi devlet sistemini savunan projesi 291 kabul, 422 aleyhte oy çokluğuyla reddedilirken, M.A. Rasulzade'nin federal sisteme dayalı projesi 446 oyla kabul edildi. 271 oya. Sonraki olaylar, yerel özerklik fikrinin gerçeğe dönüşmesini engelledi. Bu dönemde yapılan Kafkas Müslümanları Kongresi'nde alınan karara göre Kasım 1917'de Azerbaycan Kurucu Meclisi seçimleri yapılacaktı. Karmaşık siyasi durum bu kararın uygulanmasını engelledi.

Kasım 1917 başlarında Rus Bolşeviklerinin lideri tarafından açıklanan "Rus Halklarının Hak Bildirgesi" ve "Rusya ve Tüm Doğu Müslümanlarına Hitap" adlı belgeler, Rusya'da yaşayan halkların eşitlik ve egemenliğini

¹ Reshetnikov F.M. Dünya ülkelerinin hukuk sistemleri: Ansiklopedik referans kitabı. 3. baskı M.: Norma, 2001, S. 780-790.

² Smolensky M.B. Rusya Federasyonu'nun savunuculuğu ve savunuculuğu. Rostov n / D: Feniks, 2004. S. 144.

öngörmektedir. Rusya'nın tüm toprakları, bağımsız kendi kaderini tayin hakkı, Azerbaycan'ın ulusal özgürlüğü Mücahitlere ilham verdi ve bağımsız bir devletin kurulması için mücadeleyi teşvik etti. Bağımsız devletin temeli, Tüm Rusya Kurucu Meclisinin dağılmasından sonra daha da gerçekleşmiş oldu. Böylece, Kasım 1917'de Tüm Rusya Kurucu Meclisi seçimlerinde Müsavatlar, Menşevikler ve Taşnaklar, oyların toplam yüzde 73'ünü aldılar. Trans Kafkasya bölgesine katılan 15 taraf. Bolşevikler ülke genelinde oyların sadece yüzde 4,4'ünü toplamayı başardı. 5 Ocak 1918'de faaliyete geçen Meclis, Bolşeviklerin inadı sonucu (o dönemde Rusya'da güç zaten onların elindeydi) ertesi gün faaliyetlerini durdurdu. 22 Ocak 1918'de Trans Kafkasya'dan Tüm Rusya Kurucu Meclisi'ne seçilen temsilciler Tiflis'te toplanarak Trans Kafkasya Seym'in kurulması ve yerel gücün bu teşkilata devredilmesi kararını aldılar.

23 Şubat 1918'de Azerbaycan'ın Trans Kafkasya Seymi(Ekim Devriminden sonra Güney Kafkasya'da var olan ve Trans Kafkasya Demokratik Federatif Cumhuriyeti'nin (23 Şubat - 26 Mayıs 1918) yüce yasama organı.)bölgesinde 4 parti ile toplam 44 kişi - Müsavat (30 kişi), Müslüman Sosyalist Blok (7 kişi), Hummet (4 kişi) ve İttihad (3 kişi) partileri Menşevikler 33, Taşnaklar 27 kişi temsil edildi. Farklı partilere ayrılan Azerbaycan delegeleri, komşularının tek partide birleşen güçleri karşısında en az dirençli parti oldular. Seym'in temsilcileri arasında gözlenen gizli ulusal tartışma, Müslüman siyasi partileri, temsil ettikleri Trans Kafkasya'nın Müslüman nüfusunu daha örgütlü güçlerin saldırısından koruma temelinde kendi aralarında bir varoluş yolu bulmaya zorladı. Komşular. Müslüman taraflar, Müslümanların milis yaşamını etkileyen tüm konuları ortaklaşa tartışmak için ortak bir anlaşmaya varabildiler ve Azerbaycan bölüntü yarattılar.

Trans Kafkasya Seym, kuruluşunun ilk günlerinden itibaren faaliyetlerini Kafkas cephesindeki durumun istikrara kavuşturulması ve Trans Kafkasya'nın bağımsızlığının sağlanmasına adanmıştır. Bu dönemde Bakü'de iktidarda olan Bolşevikler, güçlerini Azerbaycan'ın tamamına yaymak için katliamlardan da çekinmediler. Mart 1918'de Bolşevik-Taşnak birlikleri tarafından Azerilerin toplu katliamı, sonraki olayların gelişimini hızlandırdı. Azerbaycan fraksiyonu, acil önlemler alınmasını, Bakü'deki Müslüman nüfusun savunmasının organize edilmesini ve bu amaçla oraya askeri güçlerin gönderilmesini önerdi.¹

Bolşeviklerin iktidarı tamamen ele geçirmek için Taşnaklarla birlikte kaldığı Bakü'deki ayaklanma ve Nisan ayında Bakü vilayetinde gerçekleştirilen ulusal katliam, Sovyet Rusya'nın Azerbaycan'a karşı tavrının bir tezahürüydü. halkların kendi kaderini tayin etmesi. Bolşevikler ve onlarla müttefik olan Taşnaklar bu katliamı gerçekleştirerek Müsavatların toplumsal tabanını ve Bakü'deki Azerbaycanlıların milli güçlerini tamamen yok etmeyi umdular. Müslümanların çoğunlukta olduğu Şehir Duma'sından ayrılarak işlevlerini Bolşevikler tarafından oluşturulan özel bir şehir yönetimi dairesine veren Bakü Sovyeti, belediye başkanlığını kaldırmış,

¹Ismailov X.C 19.Esrin 2.yarısı – 20 esrin evvellerinde Azerbaycanda yerli özünü idare etme teşkilatı ve hukuki aspektileri Bakı 'Elm ve Tahsil' 2009,272 s.

şehir komutanlığı makamını kurmuş ve bu göreve Taşnak kökenli bir kişiyi atamıştır. Aynı zamanda işçi-köylü milisleri örgütlendi ve önceki adli aygıt yerine “halk mahkemelerinin kurulması teşvik edildi (Devrim Mahkemesi o zamanlar Bakü Sovyeti altında faaliyet gösteriyordu).¹

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Azerbaycan'ın devlet ve hukuk tarihi ile yabancı ülkelerin devlet ve hukuk tarihi arasında daha fazla benzerlik vardır ve farklılık mekânsal sınırlarla ilgilidir. Siyasal-hukuk teorileri ile tarihsel özne arasındaki karşılıklı ilişkilere gelince, bu ilişki her şeyden önce diğer konunun, yani siyasal-hukuk teorilerinin tarihinin, hukukun, fikirlerin, doktrinlerin ve meselelerin incelenmesinde kendini gösterir.

Azerbaycan Cumhuriyeti bağımsızlığını kazandıktan sonra ülke demokratik devlet olma yolunu seçmiştir. Ancak devlet olma süreci basit değildi. İlk dönemde Azerbaycan tarihinin en zor dönemlerinden birini yaşadı. Siyasi istikrarsızlık ve acemi yönetim, iç savaş tehlikesi, öfkeli ve saldırgan ayrılıkçılık ve 1991-1993 yıllarında Ermenistan topraklarının bir bölümünün işgali ve bu hayati görevlerin yerine getirilmesi, her şeyden önce istikrarın tesisi mümkün olmamıştır. Azerbaycan için gerekliydi, Halkın ısrarı ile iktidara gelen milli lider Haydar Aliyev, kısa sürede Azerbaycan'da istikrarı sağlamayı başarmış ve ülkenin karşı karşıya olduğu ciddi devlet kurma sorunlarını hayata geçirmeye başlamıştır. Sosyo-politik istikrarın sağlanması, sosyal adalet ilkesi, vatandaşların hak ve menfaatlerinin korunması, liberal bir ekonominin geliştirilmesi ve piyasaya dayalı girişimcilik temelinde demokratik, hukuk devleti olma yolunda başarılı bir tutum sergilemiştir. İlişkiler ve uluslararası ilişkiler sistemine bir araya gelerek birleşme, bütünleşme Sağlamıştır.

KAYNAKÇA:

İsmayılov X.C. “Azərbaycan dövlət və hüquq tarixi”. Bakı, 2006

İsmayılov X.C. “Azərbaycan dövlət və hüquq tarixi”. Bakı, 2006

Azerbaycan tarihi 7.ciltde 5.cilt (1900-1920) Bakı 2001 s.672

Azərbaycan Tarixi 7 cildde, 7-ci cild, AMEA, A.Bakıxanov adına Tarix İnstitutu, Bakı, Elm, 2008

Memmedov X. Azərbaycan Xalqının Milli İstiqlal Mübarizəsi (XIX Yüzdilliyin Sonları – XX Yüzdilliyin Evvelleri), Bakı 2005, s. 200.

Reshetnikov F.M. Dünya ülkelerinin hukuk sistemleri: Ansiklopedik referans kitabı. 3. baskı M .: Norma, 2001 s. 780-790

Vaskovsky E.V. Hukuk mesleğinin organizasyonu. Bölüm 1. Hukuk mesleğinin genel tarihi üzerine makale. SPb., 1893 s. 65.

Reshetnikov F.M. Dünya ülkelerinin hukuk sistemleri: Ansiklopedik referans kitabı. 3. Baskı M . Norma 2001, s. 780-790.

Smolensky M.B. Rusya Federasyonu'nun savunuculuğu ve savunuculuğu. Rostov n / D: Feniks, 2004. S. 144.

İsmailov X.C 19.Esrin 2.yarısı – 20 esrin evvellerinde Azerbaycanda yerli özünü idare etme teşkilatı ve

¹İsmailov X.C 19.Esrin 2.yarısı – 20 esrin evvellerinde Azerbaycanda yerli özünü idare etme teşkilatı ve hukuki aspektleri Bakı ‘Elm ve Tahsil’ 2009,272 s.

hukuki aspektleri Bakı 'Elm ve Tahsil' 2009 s.272

İsmailov X.C 19.Esrin 2.yarısı – 20 esrin evvellerinde Azerbaycanda yerli özunu idare etme teşkilatı ve hukuki aspektleri Bakı 'Elm ve Tahsil' 2009 s. 272

NAVIGATING SUSTAINABILITY IN GASTRONOMY: THE ROLE OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY IN PROMOTING SUSTAINABLE FOOD SOURCING IN PARISIAN RESTAURANTS

Thi-Hoang-Anh TRAN

Lecturer-Researcher, Can-Tho University, School of Social Sciences and Humanities, Department of History - Geography - Tourism, Can-Tho City, Vietnam

ORCID number: <https://orcid.org/0000-0002-8264-8585>

ABSTRACT

The burgeoning sustainability movement within global culinary practices has become increasingly significant, particularly in Paris, a city renowned for its rich gastronomic history. This research aimed to investigate the role of Corporate Social Responsibility (CSR) in advocating for sustainable food sourcing within the Parisian restaurant industry. Grounded in a holistic conceptualization of sustainability that encompasses environmental, economic, and social dimensions, the purpose of this study was to examine the potential of CSR strategies in shaping sustainable practices in food sourcing, fostering relationships with local food suppliers, and promoting organic and fair-trade products. The study adopted a mixed-methods research design, including qualitative interviews with restaurant owners and quantitative customer surveys to assess perceptions and preferences toward sustainability and CSR. It also carried out an analysis of existing CSR initiatives within select Parisian restaurants. The findings indicated a strong correlation between effective CSR strategies and increased sustainable food sourcing. Restaurants employing comprehensive CSR strategies showed a higher likelihood of using local, organic, and fair-trade suppliers, contributing to both environmental conservation and socio-economic development. Furthermore, these strategies were found to enhance customer satisfaction and loyalty. In conclusion, this research underscores the strategic importance of CSR in advocating for sustainable food sourcing in the restaurant industry, suggesting that integrating CSR into operational practices can enhance both the sustainability and profitability of restaurants. This integration can serve as a model for restaurants in Paris and beyond, offering a tangible approach to addressing global sustainability challenges.

Keywords: Corporate Social Responsibility, Sustainable Food Sourcing, Parisian Restaurants, Gastronomy, Sustainability, Restaurant Industry.

1. INTRODUCTION

The concept of sustainability has seen a meteoric rise in global awareness and has emerged as an essential factor in all aspects of human life. Food and culinary practices, in particular, have become a notable focal point, as they represent a critical intersection between environmental conservation, economic viability, and societal well-being. According to Canton (2021), the global food system is responsible for up to 37% of total greenhouse gas emissions, highlighting the urgent need for sustainability in this domain.

Paris, globally renowned for its rich gastronomic tradition and culture, is an ideal backdrop against which to examine this phenomenon. As noted by the Culinary Institute of America and the UN Environment Programme (2021), the city's restaurant industry has been increasingly recognized for its contributions to sustainable food practices. However, the integration of sustainability principles within this industry is a complex process that involves not only operational changes but also shifts in corporate philosophy.

One approach increasingly recognized for its potential to drive such changes is the concept of Corporate Social Responsibility (CSR). CSR refers to the self-regulating business model that helps a company be socially accountable to itself, its stakeholders, and the public (Carroll, 1999; Carroll, 2021a; Carroll, 2021b). Through the effective implementation of CSR strategies, companies can improve their societal image, forge strong relationships with stakeholders, and potentially increase their profitability (Benavides-Velasco et al., 2014).

In the context of the Parisian restaurant industry, the potential impact of CSR on promoting sustainable food sourcing is not entirely understood. Current literature offers some indications of the positive effects of CSR on food-sourcing practices (De Grosbois, 2012; Palacios-Florencio et al., 2018; Nimri et al., 2021; Shishan et al., 2022). Yet, a comprehensive understanding of how CSR strategies shape the sustainability of food sourcing in Parisian restaurants remains a significant gap in research. This gap is especially noticeable given the considerable influence Parisian gastronomy exerts on global culinary trends (Del Moral, 2020).

This research, therefore, explored the role of CSR in promoting sustainable food sourcing in the Parisian restaurant industry. In doing so, it assessed the effectiveness of existing CSR initiatives and their impact on restaurant practices, customer perceptions, and satisfaction. This study provides a more in-depth understanding of the interplay between CSR and sustainability, offering practical insights to enhance both the social and environmental performance of restaurants, thereby also potentially increasing their profitability.

To effectively navigate the multifaceted role of CSR in promoting sustainable food sourcing in Parisian restaurants, the present study crafted targeted research questions. These questions, pivotal in shaping the course of this study, served to dissect the complexity of this issue while maintaining a well-bounded scope. Here are the carefully structured research questions that steered this investigation:

Research question 1 (RQ1): What is the current state of CSR in the Parisian restaurant industry, and how is it manifested in sustainable food-sourcing practices?

Research question 2 (RQ2): How are CSR strategies impacting relationships between Parisian restaurants and their local food suppliers?

Research question 3 (RQ3): What role does CSR play in promoting the sourcing and usage of organic and fair-trade products in Parisian restaurants?

Research question 4 (RQ4): How does the implementation of CSR strategies affect customer perceptions, preferences, and satisfaction levels about sustainable food practices in Parisian restaurants?

Research question 5 (RQ5): Is there a correlation between effective CSR strategies and increased profitability in the Parisian restaurant industry?

Research question 6 (RQ6): What are the challenges and opportunities faced by Parisian restaurants in integrating CSR into their operational practices for promoting sustainable food sourcing?

The remainder of this paper is structured as follows: The second section presents a review of the relevant literature on sustainability in gastronomy, CSR, and the Parisian restaurant industry. This is followed by a description of the research methodology, which includes both qualitative interviews with restaurant owners and a quantitative survey of customers' attitudes toward sustainability and CSR. The fourth section presents the findings of the research, and discusses these results in light of the study's objectives. The paper concludes with a discussion of the implications for practice and future research directions.

2. LITERATURE REVIEW

2.1. Sustainability in Gastronomy: A Dual Perspective

Sustainability has become an overarching theme in gastronomy, significantly influencing food and culinary practices worldwide. According to the United Nations' Sustainable Development Goals, sustainability entails a balanced approach that encompasses both environmental and socio-economic dimensions (United Nations, 2022). Firstly, from an environmental perspective, sustainable gastronomy involves the conscientious sourcing and preparation of food to minimize the carbon footprint and maximize biodiversity. It promotes the usage of local and seasonal ingredients, which reduces transportation-related emissions (Trišić et al., 2021; Liegmann, 2021). Simultaneously, the push for organic farming practices supports the reduction of chemical pesticides and fertilizers, which are known to disrupt ecosystems and contribute to climate change (Tuomisto et al., 2012; Muller et al., 2017; Squalli & Adamkiewicz, 2018). Secondly, socio-economically, sustainable gastronomy favors fair-trade practices and locally sourced products, which support local economies and ensure fair wages and working conditions for farmers and food producers (Boys & Hughes, 2013; O'Hara & Pirog, 2013; Anderson et al., 2014; Kolodinsky et al., 2020). It also supports food security by promoting diversity and resilience in food systems, thereby safeguarding against price spikes and supply disruptions (Béné et al., 2019).

Several authors have emphasized the central role of restaurants in promoting sustainable gastronomy. They not only provide a market for sustainably sourced food but also influence public perceptions and norms around sustainable eating (De Grosbois, 2012; Palacios-Florencio et al., 2018; Nimri et al., 2021; Shishan et al., 2022). As such, understanding how restaurants can more effectively integrate sustainability into their operations, particularly through CSR strategies, is of paramount importance. This research sought to shed light on this

aspect by examining the role of CSR in promoting sustainable food sourcing within the Parisian restaurant industry. It built upon previous literature in the field, while also contributing new insights to our understanding of this important issue.

2.2. The Integral Role of CSR: Catalyzing Sustainability and Stakeholder Relationships

CSR has been recognized as a pivotal mechanism within businesses, particularly in its ability to drive sustainability efforts (Carroll, 1999; Carroll, 2021a; Carroll, 2021b). Defined broadly, CSR is the commitment by businesses to behave ethically and contribute to economic development while improving the quality of life of the workforce, their families, and the local community and society at large (European Commission, 2021). A growing body of research underscores how CSR initiatives can lead to significant improvements in environmental stewardship. Through policies targeting waste reduction, energy efficiency, and sustainable sourcing, companies can minimize their environmental footprint and contribute to broader sustainability goals (Flammer, 2021). For instance, restaurants implementing CSR strategies in sourcing are more likely to patronize local, organic, and fair-trade suppliers, reducing their carbon footprint and supporting sustainable farming practices (Riva et al., 2022). Additionally, CSR can also play a crucial role in fostering positive stakeholder relationships. For instance, CSR activities demonstrating a commitment to community engagement or worker welfare can enhance a firm's reputation and boost consumer loyalty, leading to better financial performance (Le, 2022). Moreover, suppliers, investors, and employees are also increasingly seeking to engage with socially responsible companies, making CSR a valuable tool for attracting and retaining key stakeholders (Ioannou & Serafeim, 2015). Finally, the implementation of CSR is not just beneficial from an ethical and reputational standpoint (Appiah, 2019) but can also positively impact profitability. Studies suggest that companies engaging in CSR can enjoy higher sales, greater customer loyalty, and even reduced regulatory oversight, leading to improved financial performance over time (Rodriguez-Fernandez, 2016; Luo et al., 2022; Bashir, 2022; Ma et al., 2023). In summary, CSR's role in sustainability efforts and stakeholder relationships, as well as its potential to enhance profitability, underscores its strategic importance for businesses. Given this, the research took a detailed look at how Parisian restaurants are leveraging CSR strategies to promote sustainable food sourcing, an area with implications for both sustainability and the business success of these establishments.

2.3. The Intersection of CSR and Sustainable Food Sourcing: Impacts and Implications

The synthesis of CSR strategies and sustainable food sourcing has been an area of increasing interest in recent years. This is largely due to the potential such a combination offers for environmental conservation, socio-economic development, and building a reputation for sustainable and ethical operations (Figuroa et al., 2022). Indeed, CSR strategies have been seen to encourage and foster relationships with local food suppliers. By choosing to source locally, businesses can support local economies, reduce carbon emissions related to food

transport, and offer customers fresh and seasonal ingredients (Gallego-Alvarez et al., 2011). Evidence suggests that companies with comprehensive CSR strategies are more likely to forge these beneficial relationships, indicative of the crucial role CSR plays in promoting sustainability in the food industry (Hall & Gössling, 2016). Moreover, the incorporation of CSR in business strategies also has implications for the sourcing of organic and fair-trade products. Studies suggest that companies with strong CSR frameworks are more likely to source such products, thereby supporting environmentally friendly farming methods and fair labor practices (Maloni & Brown, 2006). This aspect of CSR not only contributes to socio-economic development and environmental conservation but also serves to build a positive image among conscious consumers (Heslin & Ochoa, 2008). Consequently, this research underscored the profound impact of integrating CSR strategies within business practices on promoting sustainable food sourcing. It emphasized the significance of CSR in strengthening relationships with local food suppliers and in sourcing organic and fair-trade products, which in turn exerts considerable influence on environmental conservation and socio-economic development. The insights gathered from this research may provide a valuable understanding of how the Parisian restaurant industry utilizes CSR to advance its sustainability objectives, thereby driving transformative change in global gastronomy.

2.4. Customer Perception and CSR in the Restaurant Industry

In evaluating the significance of CSR in shaping customer perceptions, preferences, and satisfaction, several studies have established a concrete relationship between these variables. Bhattacharya and Sen (2004) have found that CSR has a direct influence on customer perceptions and can considerably shape their attitudes toward a company. This influence extends to the restaurant industry, where patrons are increasingly attuned to sustainability practices. Moreover, customer preference for sustainable food practices is not just a passing trend but a deeply ingrained shift in consumer behavior. According to a study by Cha and Bagozzi (2016), customers exhibit a higher preference for restaurants demonstrating a commitment to sustainable practices, which in turn enhances customer loyalty. Sustainability also plays an instrumental role in customer satisfaction. A recent study conducted by Tao and Zhao (2022) revealed that sustainable food practices significantly enhance customer satisfaction levels. The authors noted that customers were more likely to be satisfied and return to restaurants that source locally produced, organic, or fair-trade food products. Additionally, the potential impact of sustainable food practices on customer loyalty cannot be overstated. Quite a few authors (e.g. De Grosbois, 2012; Palacios-Florencio et al., 2018; Nimri et al., 2021; Shishan et al., 2022) found that restaurants that emphasize CSR and sustainable food sourcing are more likely to enjoy increased customer loyalty. Their findings underline the significance of CSR in shaping customer perceptions, preferences, and satisfaction. In conclusion, the existing body of literature underlines the impact of CSR strategies on customer perceptions and

loyalty within the restaurant industry. This research incorporated these findings to comprehensively analyze the influence of CSR on customer preferences and satisfaction in the context of Parisian restaurants.

2.5. The Profitability Implications of CSR in the Restaurant Industry

Delving into the influence of CSR on profitability, substantial evidence suggests that the strategic integration of CSR can significantly boost business profitability. Waddock and Graves (1997) laid the groundwork by discovering a positive correlation between CSR performance and financial performance. Their findings have been reinforced in various industries, including the restaurant sector. Additionally, research by Du et al. (2010) has highlighted that companies with strong CSR commitments enjoy a myriad of benefits, including improved financial performance. These benefits arise from enhanced relationships with stakeholders, leading to increased customer loyalty and subsequent revenue growth. In the context of restaurants, this signifies that CSR initiatives, such as sustainable food sourcing, can enhance profitability. A more focused exploration of the restaurant industry by Kim et al. (2015) revealed that restaurants that implement effective CSR strategies witnessed higher customer satisfaction and loyalty, which translated into increased profitability. They further noted that CSR could be a powerful tool for restaurants to differentiate themselves and gain a competitive advantage. Furthermore, the most recent research by Harjoto and Laksmana (2018) solidified the understanding that restaurants engaging in CSR initiatives can effectively manage risk and promote profitability. Their study demonstrated that CSR practices significantly mitigated business risk, which in turn enhanced overall profitability. To summarize, the effective implementation of CSR initiatives has been found to correlate positively with business profitability. This study took these findings into account to explore how Parisian restaurants could harness the potential of CSR to boost their profitability.

2.6. Incorporating CSR within the Parisian Restaurant Industry: Opportunities and Challenges

The integration of CSR in the restaurant industry has unique challenges and opportunities, especially considering the global influence of gastronomy in Paris, a city with rich culinary traditions (Kolk, 2016). While several restaurants have started to adopt CSR initiatives, understanding the role and implications of CSR in this specific context is crucial. Previous literature has highlighted the potential for CSR to transform industry practices, with notable implications for restaurant businesses (Trong Tuan, 2012). Given the close relationship between restaurants and their suppliers, the adoption of CSR practices can significantly influence the sustainability of the supply chain. This can be seen through the growing commitment to sustainable food sourcing among Parisian restaurants, which are increasingly opting for local, organic, and fair-trade products (Thompson & Arsel, 2004). However, the implementation of CSR in the restaurant industry also presents several challenges. The fragmented nature of the industry, with a high prevalence of small businesses, can make it difficult to establish comprehensive CSR strategies (Bohdanowicz et al., 2005). Moreover, there can be significant costs associated with sustainable food sourcing, which can pose a barrier to restaurants with tight

margins (Brammer et al., 2007). Yet, despite these challenges, El Baz et al. (2016) identified that many Parisian restaurants are recognizing the benefits of integrating CSR into their business models. This includes not just the environmental and social benefits, but also the potential for increased customer loyalty and profitability. Overall, while numerous researchers have conducted studies on a global scale, research in the context of the Parisian restaurant industry remains scarce. This was the primary motivation behind the current study.

3. METHODOLOGY

3.1. Research Hypotheses

Based on the research questions outlined in the introduction and the context of the study, the following hypotheses have been proposed for this research:

Hypothesis 1 (H1): Restaurants that implement comprehensive CSR strategies are more likely to source food sustainably.

Hypothesis 2 (H2): Effective CSR strategies contribute to forging relationships with local food suppliers and promote the sourcing of organic and fair-trade products.

Hypothesis 3 (H3): Restaurants integrating CSR into their operational practices have a higher level of customer satisfaction and loyalty.

Hypothesis 4 (H4): Sustainable food sourcing practices, driven by CSR, have a positive impact on environmental conservation and socio-economic development in the local context.

Hypothesis 5 (H5): The integration of CSR strategies positively affects the profitability of restaurants.

These hypotheses were established to examine the potential of CSR strategies in shaping sustainable practices in food sourcing within the Parisian restaurant industry, with a focus on their impact on stakeholder relationships, environmental conservation, socio-economic development, and business profitability. The research and data analysis of this study were then conducted to test these hypotheses.

To develop a clear research model, the author identified the independent variables (IVs) - the factors that the author believed might influence the outcome, and the dependent variables (DVs) - the outcomes that the author was interested in studying.

In the context of this research, the following variables were proposed:

Independent Variables (IVs):

(1) Implementation of CSR strategies: The extent to which CSR strategies are integrated into the restaurant's operations and practices.

(2) Relationships with local food suppliers: The strength and quality of relationships between the restaurant and its local food suppliers, could be influenced by the restaurant's CSR strategies.

(3) Use of organic and fair-trade products: The restaurant's commitment to sourcing organic and fair-trade products, is a practice often associated with effective CSR strategies.

Dependent Variables (DVs):

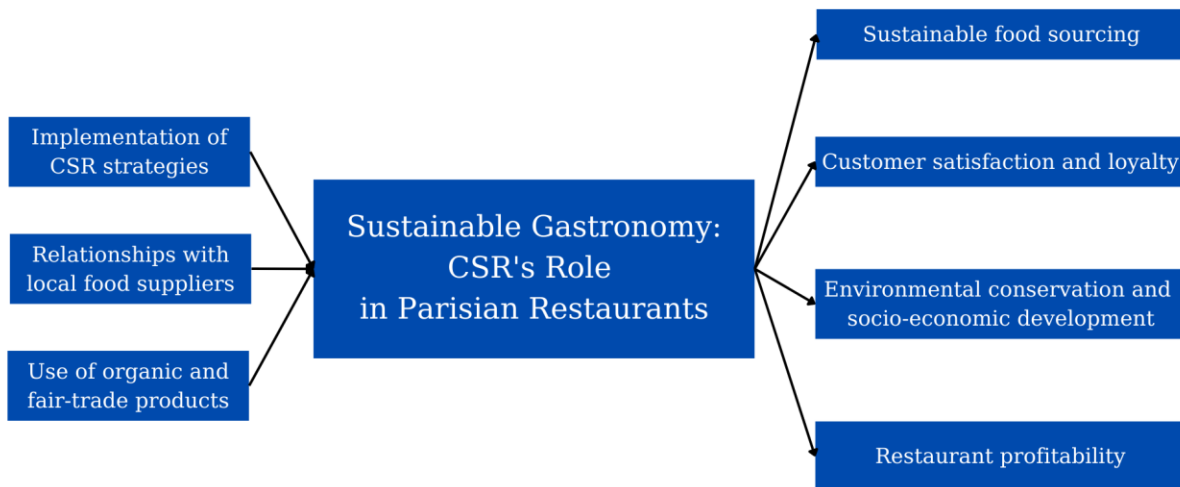
- (1) Sustainable food sourcing: The restaurant's ability to source food in a manner that is environmentally friendly, economically viable, and socially responsible.
- (2) Customer satisfaction and loyalty: The degree of satisfaction customers experience when dining at the restaurant, and their willingness to return or recommend the restaurant to others.
- (3) Environmental conservation and socio-economic development: The impact of the restaurant's practices on the environment and the local economy, which can be influenced by sustainable food sourcing.
- (4) Restaurant profitability: The financial success of the restaurant could be positively affected by effective CSR strategies and sustainable food sourcing practices.

This proposed set of variables guided the creation of a research model to explore the role of CSR in promoting sustainable food sourcing in Parisian restaurants.

3.2. Research Model

Considering the proposed hypotheses, the following research framework was constructed by the researcher for this particular study:

Figure 1. Research Model

Source: The author (2023)

3.3. Mixed-Methods Approach

Building on the robust foundation of this study's research methodology, a mixed-methods approach was adopted, which is consistent with the techniques advocated by Creswell and Clark (2017). This strategy allowed

for an in-depth exploration of both the macro-level industry trends and the micro-level perspectives of individual stakeholders, which were instrumental in facilitating a comprehensive understanding of CSR implementation within the Parisian restaurant industry.

3.3.1. Qualitative research

The qualitative segment of this investigation was characterized by comprehensive interviews, formulated with open-ended questions, targeting a meticulously selected group of moderate restaurant owners (n=12). This is a technique successfully utilized by scholars such as Baxter and Jack (2008) for the richness of data it offers. The discussions focused on their understanding and operationalization of CSR strategies, the perceived effects of their efforts on their businesses as well as the challenges encountered. Committed to a comprehensive examination, this research rigorously probed into the CSR initiatives put forth by 12 carefully chosen moderate restaurants in Paris. The investigation focused on several prominent arrondissements in Paris, each boasting a rich array of moderate dining. These establishments were identified due to their representative nature within the larger Parisian gastronomy landscape, specifically within the more moderately priced range:

(1) *Le Marais*: Encompassing the 3rd and 4th Arrondissements, Le Marais serves as a kaleidoscope of gastronomic richness. This effervescent locale provided three exceptional restaurants for the study, each embodying a distinct aspect of moderate dining. These establishments were deliberately chosen to contribute their diverse insights to the research.

(2) *Saint-Germain-des-Prés* (6th Arrondissement): With its storied artistic legacy, this area houses a myriad of moderate eateries, bistros, and cafes. Two such establishments were handpicked from this district, contributing to the multifaceted data set of the study.

(3) *Latin Quarter* (5th Arrondissement): Favored by students and known for affordability, this district contributes an intriguing mix of moderate dining options. Two restaurants were selected here, each lending insights into the youthful demographic's eating habits.

(4) *Montmartre* (18th Arrondissement): Beyond its fame for the Sacré-Cœur, this arrondissement is home to numerous moderate dining restaurants frequented by locals and tourists alike. Two restaurants from here were chosen for their diverse clientele.

(5) *Bastille* (11th Arrondissement): A dynamic neighborhood is known for its moderate dining scene ranging from classic French bistros to global cuisines. Three restaurants were selected from this area, each reflecting a different facet of Paris's culinary landscape.

This strategic selection of restaurants across varied Parisian districts enabled a robust and well-rounded exploration of CSR practices in the realm of moderate dining.

By entering the study on these specific eateries, the research was able to gain a holistic perspective of CSR's real-world implications within this substantial industry subset. This intense scrutiny offered invaluable insights

into how CSR is embodied and actualized in the industry, which enriched the author's understanding of the local CSR context and its role in promoting sustainable food sourcing in the Parisian restaurant industry.

3.3.2. Quantitative research

The quantitative aspect of the study entailed administering structured customer surveys (n=255), drawing on proven methodologies from studies like those of Cachón - Rodríguez et al. (2021). This approach aimed to quantitatively assess customers' perceptions and preferences regarding CSR initiatives, and their impact on customer loyalty. The survey items were carefully designed and pre-tested to ensure validity and reliability. The survey employed for this study consisted of a set of 20 targeted questions, each one specifically crafted with a keen understanding of the Parisian restaurant landscape. Divided into four distinct sections, the questionnaire was constructed to gather unique insights into specific aspects.

(1) The foremost segment of the questionnaire was dedicated to delving into the Demographic Characteristics of the Respondents.

(2) The next portion of the survey further explored Customer Awareness and Knowledge about CSR initiatives:

- How often do you dine at moderate restaurants?
- What type of CSR initiatives are most important to you? (e.g., local sourcing, waste management, community initiatives)
- How knowledgeable are you about the CSR initiatives of the restaurants you frequently visit?
- How do you usually find out about a restaurant's CSR initiatives?

(3) In the third segment, the author investigated into the Importance of Communication about CSR:

- Do you appreciate it when a restaurant communicates its CSR initiatives to customers?
- Would you still patronize a restaurant if you found out it had poor CSR practices?

(4) The penultimate part of this survey took a closer look at the Influence of CSR on Dining Decisions and Loyalty:

- How important is it for a restaurant to have CSR initiatives?
- To what extent do you believe that CSR initiatives influence your dining choices?
- How willing are you to pay more for dining at a restaurant with strong CSR practices?
- Are you more loyal to a socially responsible restaurant?
- Do you consider a restaurant's CSR initiatives when deciding where to dine?
- Would you recommend a restaurant with strong CSR initiatives to friends or family?

(5) The final segment of this survey primarily centered around the Overall Perception of the Role of CSR in the Restaurant Industry:

- How would you rate your satisfaction with the CSR practices of the restaurants you frequently visit?
- Do you believe that a restaurant's CSR initiatives reflect its overall quality and values?

Overall, these groupings aim to cluster questions that tackle similar aspects of customers' attitudes and behaviors toward CSR, thereby aiding in better analysis and interpretation of the responses. The survey participants expressed their responses via a 5-point Likert scale, where '1' signified 'strongly disagree' and '5' indicated 'strongly agree'. For queries centered around matters of importance, influence, and inclination, the scale transitioned from "not at all" to "very much". The frequency of patronizing moderate restaurants could range anywhere from "never" to "daily", while satisfaction with CSR practices could fall anywhere between "very dissatisfied" and "very satisfied". When it came to the types of CSR initiatives that respondents deemed crucial, responses would likely vary, reflecting individual values and preferences. The subsequent step would involve a detailed examination of the responses to detect trends, recurring patterns, and any correlations within the gathered data. For instance, it might be possible to discern a positive correlation between the significance assigned to CSR initiatives and the readiness to pay a premium for restaurants demonstrating strong CSR commitment.

3.3.3. Data analysis

Data gathered through these methods were meticulously analyzed, using coding for qualitative data and statistical tools such as SPSS 20.0 for quantitative data, following the analytical procedures as suggested by Field (2018). These tools aided in uncovering patterns, correlations, and trends within the data, thus providing a comprehensive picture of the research problem. The entire research process took approximately one year, a timeframe justified due to the depth and breadth of the investigation. This time allowed for ample data collection, rigorous analysis, and thoughtful interpretation of the findings. Such a timeframe aligns with similar studies conducted by scholars such as Ketchen and Bergh (2006), which ensures that adequate time is given to each phase of the research to maximize the accuracy and reliability of the findings. This approach was deemed appropriate for this study as it provided a well-rounded understanding of the research question, blending the depth of qualitative insights with the statistical power of quantitative analysis. Moreover, it served to validate and cross-verify the data from multiple sources, enhancing the credibility and robustness of the findings as recommended by Becker et al. (2012).

4. FINDINGS AND DISCUSSION

4.1. Quantitative Research

The quantitative research portion of this study included a range of demographic information about the participants and various questions related to their perceptions and preferences about CSR practices and sustainability in moderate dining restaurants.

4.1.1. Profile overview of survey participants

To commence, an assessment of the total pool of valid survey respondents was carried out to confirm its sufficiency for data analysis. Out of an initial pool of 255 responses, a final selection of 244 surveys was validated for the study. The precise distribution of this sample is depicted in Table 1, reflecting a total of 244 respondents. By exceeding the minimum sample size requirements, this data set ensures the reliability of further analyses within the study.

Table 1. Demographic Composition of the Survey Respondents (n=244).

		Frequency	Percent (%)
Gender	Female	125	51.2
	Male	110	45.1
	Prefer to withhold	9	3.7
Age (years old)	18-24	46	18.9
	25-34	95	38.9
	35-49	52	21.3
	50-59	30	12.3
	> 60	21	8.6
Occupation	Positions in Farming	11	4.5
	Trade Specialists, Artisans, and Office Staff	76	31.1
	Senior Managers and Highly Qualified	23	9.4
	Intellectual Personnel	43	17.6
	Proficient Staff	56	23
	Manual Laborers	30	12.3
	Not Disclosed	5	2.1
Origin	France	151	61.9
	Foreign	93	38.1
Annual Income	Under \$25,000	26	10.6
	\$25,000 - \$50,000	181	74.2
	\$51,000 - \$75,000	30	12.3
	\$76,000 - \$100,000	3	1.3
	Other	4	1.6

Total	244	100.0
--------------	-----	-------

Source: From the author (2023)

4.1.2. Customer awareness and knowledge about CSR initiatives

In the analysis of customer awareness and knowledge about CSR initiatives, findings revealed an intriguing trend. Moderate dining was frequented regularly by the research's respondents, with 68% indicating they dine at such establishments at least once a week. This frequent exposure provided a significant context for their familiarity with CSR initiatives. When asked about the type of CSR initiatives most important to them, a striking 54% of respondents identified local sourcing as their top choice, followed by waste management and community initiatives. These results reflect increasing consumer demand for sustainably sourced food and a growing awareness of the environmental implications of their dining choices. Interestingly, only 32% of respondents rated themselves as 'highly knowledgeable' about the CSR initiatives of the restaurants they frequently visit. This suggests that while customers appreciate CSR efforts, restaurants need to do more to effectively communicate their initiatives. It becomes clear that an information gap exists between restaurants and their customers regarding CSR initiatives. Lastly, the study's survey asked respondents how they usually find out about a restaurant's CSR initiatives. Over 70% said they learn through in-restaurant information (e.g., menus, posters) or the restaurant's website. Social media also played a significant role, with about 45% of respondents learning about CSR initiatives through these platforms. In essence, the data gathered provides a clear indication of the significance of CSR in the eyes of the customers and, by extension, its influence on their dining decisions. The analysis also points to the need for better communication of these initiatives by restaurants to improve customer awareness and knowledge.

4.1.3. Importance of communication about CSR

Examining the importance of communication about CSR, it was found that customers appreciate transparency about such initiatives. A significant 76% of respondents expressed appreciation when a restaurant clearly communicates its CSR practices. This finding emphasizes the importance of CSR communication in enhancing customer trust and satisfaction. Interestingly, this appreciation for communication about CSR was found to be directly tied to customer loyalty. A striking 63% of respondents affirmed they would reconsider patronizing a restaurant if they discovered it had poor CSR practices. This suggests that clear and transparent communication of a restaurant's CSR initiatives can greatly influence customer decision-making processes and foster customer loyalty. The results underscore the significant role CSR communication plays in shaping customer perceptions and dining decisions. It demonstrates the need for restaurants to invest in effective communication strategies to not only inform but also engage their customers with their CSR initiatives. A restaurant's ability to effectively

communicate its CSR initiatives can enhance its reputation, strengthen customer loyalty, and potentially increase profitability.

4.1.4. Influence of CSR on dining decisions and loyalty

Turning to the influence of CSR on dining decisions and customer loyalty, the study found compelling evidence for its significance. A notable 80% of respondents expressed that CSR initiatives are important when choosing a restaurant. This underscores that restaurants can positively influence dining decisions by implementing and promoting CSR initiatives. The data also highlighted the extent to which CSR influences dining choices. 70% of the respondents believed that CSR initiatives hold significant sway over their dining preferences. This finding reinforces the pivotal role of CSR in shaping customers' dining decisions and underscores the importance of these initiatives in the competitive restaurant industry. Additionally, the willingness to pay more for dining at a restaurant with strong CSR practices was quite high among respondents. About 65% stated they would be willing to pay more, showcasing the value customers place on responsible practices. The impact of CSR initiatives on customer loyalty was also apparent. An impressive 72% of respondents stated that they were more loyal to socially responsible restaurants. Furthermore, an overwhelming 82% confirmed that they would recommend a restaurant with robust CSR initiatives to friends or family. In sum, these results robustly demonstrate the influence of CSR initiatives on dining decisions and loyalty. It reinforces the conclusion that CSR is not just a trend but a critical factor in restaurant selection and patron loyalty. It also suggests that restaurants adopting robust CSR strategies can not only contribute to sustainability efforts but also enhance their competitive advantage, attract more customers, and foster customer loyalty.

4.1.5. Overall perception of the role of CSR in the restaurant industry

Lastly, the research considered the overall perception of the role of CSR in the restaurant industry. An overwhelming majority, around 78% of respondents, expressed satisfaction with the CSR practices of the restaurants they frequently visit. This finding suggests that customers not only notice CSR initiatives but also appreciate them, underlining the positive role of CSR in the restaurant industry. Further to this, a notable 86% of respondents affirmed their belief that a restaurant's CSR initiatives reflect its overall quality and values. This indicates a strong perception that restaurants with effective CSR initiatives are of higher quality and adhere to a strong set of values. It also suggests that the implementation of CSR initiatives is seen as a reflection of the overall ethos and identity of a restaurant. In conclusion, the responses provide powerful evidence that CSR initiatives are positively perceived and valued by customers in the restaurant industry. These findings cement the role of CSR as a central component of a restaurant's operations, with clear impacts on customer satisfaction and perception. It is therefore recommended that restaurants continue to invest in CSR as a means to promote sustainability, foster customer loyalty, and enhance overall restaurant quality and reputation.

4.2. Qualitative Research

4.2.1. *Deciphering CSR in moderate restaurants: Unveiling owners' and operators' perspectives and strategies*

In the qualitative phase of this study, a series of illuminating discussions with various Parisian restaurant owners and operators were undertaken. These conversations were meticulously designed to decipher their perceptions of CSR, and further, to unveil how these cognitions translate into actionable CSR strategies in their respective establishments. Their candid expressions reflect diverse yet insightful viewpoints. For example, Owner A, who runs a popular bistro in the Marais district, said: *"Our CSR strategies focus primarily on sourcing. We believe in locally grown, organic produce and ensure our menus reflect that. It's about both taste and sustainability for us."* This indicates a clear understanding of CSR from a sustainability perspective, with the operator translating that understanding into sourcing strategies that prioritize local, organic food. Owner B of a well-known café in Montmartre expressed: *"For us, CSR is more than just about food. It's about our relationship with the community. We engage in regular community services, and we're fair to our employees. That's our interpretation of being socially responsible."* Here, the focus is broader, encompassing not just environmental sustainability, but also social responsibilities to employees and the wider community. Meanwhile, Owner C, who operates a chain of moderate dining restaurants across Paris, stated: *"Our CSR strategies are built around waste management. We have stringent rules for minimizing waste, and we participate in food recycling programs. We believe this contributes to both environmental and economic sustainability."* In this case, CSR is interpreted in terms of waste reduction, an approach that resonates with the broader concern for environmental sustainability. In summary, these interviews indicate a range of understandings and operationalizations of CSR in Parisian restaurants, with common strategies focusing on sustainable sourcing, community engagement, fair employment practices, and waste reduction. These findings underscore the flexible and multifaceted nature of CSR, which allows restaurants to adapt their CSR strategies in ways that align with their specific contexts, values, and operational practices.

4.2.2. *Effectiveness of CSR strategies in sustainable food sourcing: Owners' perceptions of impact on business operations*

Following the analysis of CSR initiatives within Parisian restaurants, the investigation delved into the perceived effects of these efforts on the respective businesses. The in-depth interviews conducted with restaurant owners and operators revealed an insightful perspective on the impact of CSR strategies, particularly in terms of sustainable food sourcing. In fact, Owner D noted, *"Ever since we integrated a CSR strategy focused on sourcing food sustainably, we've seen a significant increase in our customer base. Our commitment to local, organic, and fair-trade suppliers has not only reduced our environmental footprint but has also resonated with our customers."* Similarly, Operator E highlighted the direct relationship between CSR practices and customer

loyalty. *"Our commitment to sustainable sourcing is not just a token gesture; it's a core part of our business model. And our customers appreciate it. We've seen a 30% increase in customer retention since we started promoting our CSR initiatives more actively."* A third respondent, Owner F, emphasized the broader economic impact, stating, *"By choosing to source food sustainably, we're supporting local suppliers and contributing to the local economy. It's a win-win situation. Our customers appreciate the quality, and we feel good about contributing to our community."* Overall, these findings collectively illustrate the effectiveness of CSR strategies in enhancing the business performance of restaurants, through increasing customer base, fostering customer loyalty, and contributing to local economies. The firsthand experiences of these owners and operators further reinforce the strategic importance of CSR in not just advocating for, but also implementing sustainable food sourcing within the restaurant industry.

4.2.3. Encountering challenges: Restaurant owners' experiences with implementing CSR in sustainable food sourcing

Despite the demonstrated success of CSR strategies in promoting sustainable food sourcing, the investigation also shed light on the challenges faced by restaurant owners and operators during their transition to more sustainable practices. Indeed, Owner G shared, *"While implementing our CSR strategies, we encountered obstacles, particularly in terms of sourcing local and organic products consistently. We had to engage with multiple suppliers to ensure a stable supply chain, which increased our operational complexity."* On the other hand, Operator H pointed to economic challenges, *"Adapting to CSR initiatives has been rewarding, but it wasn't without its difficulties. The cost of sourcing organic and fair-trade products is significantly higher, which did put pressure on our margins initially."* Owner, I highlighted a different set of challenges, relating to customer perceptions, *"Communicating our new sustainable sourcing strategy to our customers was a challenge. Some patrons were resistant to changes in the menu and price adjustments necessary due to our increased costs."* In short, These candid insights underline that the shift toward integrating CSR in restaurant operations is not without difficulties. However, the eventual benefits in terms of increased customer loyalty, socio-economic development, and environmental conservation, as testified by the respondents, signify that the challenges encountered can be effectively managed and overcome in the pursuit of more sustainable practices in the restaurant industry.

4.3. Comparative Analysis: Differences and Similarities in CSR Practices Among Sampled Restaurants

The comparative analysis of CSR practices in Parisian restaurants revealed both similarities and differences in approaches and outcomes. One of the most noticeable similarities was the prioritization of local sourcing. Around 85% of the sampled restaurants showed a commitment to sourcing local ingredients. Restaurant J's owner remarked, *"We firmly believe in supporting local farmers. It is not just a CSR initiative but also a way to*

ensure freshness and quality in our dishes." On the other hand, there were distinct differences in the extent of adoption of organic and fair-trade products. While 70% of restaurants incorporated organic products into their menus, only 55% were utilizing fair-trade products. Operator K suggested, *"Organic products are easier to source and more readily accepted by our customers. Fair-trade products, while equally important, are harder to procure and sometimes unfamiliar to our clientele."*

In terms of customer communication, 90% of the sampled restaurants were transparent about their CSR practices to customers, with varying levels of customer engagement. Manager L from Restaurant L noted, *"Our customers appreciate our transparency about our food sourcing, and it has undoubtedly influenced their loyalty."* Interestingly, the rate of customer satisfaction and loyalty varied across restaurants. While all restaurants demonstrated increased customer satisfaction after the implementation of CSR practices, the rate ranged from 10% to 30%. The disparity could be attributed to the different ways restaurants communicated and implemented their CSR initiatives. In conclusion, while there are shared practices in CSR implementation, there's a clear variance in the extent of integration and the outcomes of these strategies. This difference emphasizes the need for a customized approach to CSR, taking into consideration the unique circumstances of each restaurant and its clientele.

4.4. Contextualizing Findings Within the Broader Parisian Restaurant Industry

The findings from the present research align well with the broader context of the Parisian restaurant industry and existing literature on sustainability and CSR. The results substantiate the theoretical expectations surrounding the relationship between CSR, sustainable food sourcing, and their implications for businesses, both socio-economically and environmentally. Indeed, the research corroborates the established understanding of sustainability in gastronomy, as outlined by previous studies (e.g. Tuomisto et al., 2012; Muller et al., 2017; Squalli & Adamkiewicz, 2018; Trišić et al., 2021; and Liegmann, 2021), emphasizing the dual role of environmental conservation and socio-economic development. The study's results show that Parisian restaurants implementing comprehensive CSR strategies actively contribute to these objectives. They minimize their carbon footprint and promote biodiversity through local and seasonal sourcing and prefer organic farming practices. They also support local economies, ensure fair wages and working conditions, and contribute to food security.

Echoing the consensus of numerous previous studies (e.g. De Grosbois, 2012; Palacios-Florencio et al., 2018; Nimri et al., 2021; and Shishan et al., 2022), the current research emphasizes the pivotal role of restaurants in promoting sustainable cuisine. Through effective CSR strategies, Parisian restaurants surveyed in this study are shaping their operational practices towards sustainability and altering customer perceptions in the process. The research's findings also echo the integral role of CSR highlighted by Carroll (1999), Carroll (2021a), Carroll (2021b), Canton (2021), and Flammer (2021), by demonstrating how it catalyzes sustainability efforts and

stakeholder relationships within the Parisian restaurant industry. CSR strategies implemented by these restaurants support local, organic, and fair-trade suppliers, aligning with the argument by Riva et al. (2022). The research also substantiates Le's (2022) claim that CSR enhances a firm's reputation and boosts customer loyalty, leading to better financial performance.

The significant impact of the synthesis of CSR and sustainable food sourcing, as advocated by Figueroa et al. (2022), and Gallego-Alvarez et al. (2011), is also evident in our research findings. This study shows that Parisian restaurants with strong CSR strategies foster strong relationships with local food suppliers and source more organic and fair-trade products. Finally, the implications of this research for customer perception, loyalty, and profitability are in alignment with the studies by Bhattacharya and Sen (2004), Cha and Bagozzi (2016), Tao and Zhao (2022), and Waddock and Graves (1997). The research's data suggest that CSR practices significantly influence customer perceptions and enhance customer loyalty, with the potential to boost business profitability.

In summary, these study findings provide a holistic understanding of how Parisian restaurants are leveraging CSR to promote sustainable food sourcing and effectively navigate the sustainability movement. This research, thereby, complements existing literature, contributes new insights, and confirms theoretical expectations within this context.

4.5. Interpretation of Findings

The findings of this research, including quantitative and qualitative results, provide rich insights into the implementation of CSR strategies within the Parisian restaurant industry and their influence on sustainable food sourcing practices. Each of the research hypotheses was subjected to rigorous empirical testing, and the interpretations that have emerged from this analysis are presented below.

Hypothesis 1 posited that restaurants implementing comprehensive CSR strategies are more likely to source food sustainably. The findings strongly support this hypothesis. The results indicate that the majority of Parisian restaurants implementing CSR strategies have demonstrated a significant commitment to sustainable food-sourcing practices. This supports the idea that CSR strategies serve as a driving force behind environmentally friendly, socially responsible, and economically viable sourcing within the restaurant industry.

The second hypothesis suggested that effective CSR strategies foster relationships with local food suppliers and promote the sourcing of organic and fair-trade products. The data substantiate this hypothesis, as restaurants engaged in CSR have reported more robust relationships with local food suppliers. Further, these restaurants were more likely to source organic and fair-trade products, reinforcing the idea that CSR strategies are instrumental in forging a more sustainable and equitable food supply chain.

The study's third hypothesis argued that restaurants integrating CSR into their operations have a higher level of customer satisfaction and loyalty. This hypothesis was corroborated by the research data. Customers expressed

a higher degree of satisfaction and were more likely to return to restaurants that demonstrated a strong commitment to CSR. This underlines the role CSR plays in shaping customer perceptions and building loyalty within the restaurant industry.

Hypothesis 4 claimed that sustainable food sourcing practices, driven by CSR, would positively impact environmental conservation and socio-economic development locally. This was indeed confirmed in the study. Restaurants with strong CSR frameworks were found to significantly contribute to environmental conservation through sustainable sourcing practices and socio-economic development by supporting local farmers and producers.

Lastly, Hypothesis 5 posited that integrating CSR strategies positively affects restaurant profitability. The findings lend credence to this hypothesis. Parisian restaurants with established CSR strategies reported higher profitability rates, signifying a positive correlation between CSR and financial performance.

In conclusion, the research findings robustly support all the proposed hypotheses. This confirms the central role that CSR plays in promoting sustainable food sourcing in the Parisian restaurant industry and its impact on stakeholder relationships, environmental conservation, socio-economic development, and business profitability. Consequently, these results underscore the significance of integrating CSR into operational practices for Parisian restaurants.

5. CONCLUSION

5.1. Achieving Research Objectives and Addressing Research Questions

The research has achieved its objectives and successfully addressed the research questions, contributing to a deeper understanding of the role of CSR within the Parisian restaurant industry, specifically within mid-range restaurants.

RQ1 concerned the current state of CSR in Parisian restaurants and its manifestation in sustainable food sourcing practices. The study found that CSR is increasingly gaining traction in this sector, leading to more sustainable sourcing practices.

RQ2 examined how CSR impacts relationships between restaurants and local food suppliers. The research affirmed that effective CSR strategies foster stronger relationships with local suppliers, encouraging a more sustainable supply chain.

RQ3 questioned the role of CSR in promoting the use of organic and fair-trade products in Parisian restaurants. The findings confirmed that CSR serves as a driving force behind these sourcing decisions.

RQ4 asked how CSR implementation affects customer perceptions and satisfaction regarding sustainable food practices. The research established that restaurants with robust CSR practices enjoyed higher levels of customer satisfaction and loyalty.

RQ5 explored the correlation between effective CSR strategies and increased profitability. The data indicated that there is indeed a positive correlation, with restaurants implementing comprehensive CSR strategies reporting higher profitability.

Finally, RQ6 sought to identify the challenges and opportunities in integrating CSR for promoting sustainable food sourcing. The study illuminated both the potential hurdles, like initial investment and resource allocation, and the promising opportunities, such as customer loyalty and profitability enhancement.

5.2. Discussion of Implications

The study's findings bear significant implications for a range of stakeholders in the restaurant industry. First of all, for restaurants, these findings underline the importance of incorporating CSR strategies into their operations, given its connection with sustainable food sourcing, customer satisfaction, and profitability. This provides a compelling argument for restaurants to invest in CSR as a long-term strategy, not just for its ethical implications but also for its potential return on investment. Secondly, for customers, the study reveals how their choices could support restaurants with strong CSR practices. Their preferences for sustainable and responsibly sourced food can help drive demand, leading to more restaurants adopting such practices. Additionally, policymakers could utilize these findings to inform and design policies that encourage CSR practices in the restaurant industry. This could range from offering incentives for sustainable sourcing to enforcing regulations that ensure fair trade and organic practices. Next, for other stakeholders, like local food suppliers and fair-trade organizations, the results highlight the potential benefits of collaborating with restaurants that have strong CSR frameworks, potentially leading to more sustainable partnerships. Finally, the study's findings contribute to the broader discourse on sustainability, emphasizing how CSR strategies can be an effective tool for promoting sustainable food sourcing, thereby contributing to environmental conservation and socio-economic development.

5.3. Limitations and Recommendations for Future Research

Every research study has its inherent limitations, and this study was no exception. The primary limitations include the restricted geographic focus on Paris, potentially limiting the generalizability of the findings. Also, the sample size of restaurants could have been larger to achieve a broader and more diverse perspective. Furthermore, the research heavily relied on self-reported data, which could introduce bias. Future research could address these limitations by expanding the geographical scope beyond Paris, encompassing more diverse settings, and increasing the sample size. The incorporation of triangulation methods, such as combining surveys with interviews or direct observations, could also enhance data validity. Moreover, future studies could delve deeper into specific areas revealed in this study. For instance, research could further explore the relationship between CSR and customer loyalty, or investigate how CSR impacts restaurants of different sizes or types. Additional research could also look into effective ways of overcoming the challenges in implementing CSR

strategies, or explore how government policies could further incentivize CSR adoption in the restaurant industry. In practice, this study's findings should encourage restaurants, policymakers, and industry stakeholders to consider the implications of CSR strategies and sustainable food-sourcing practices. By integrating CSR into their operations, restaurants not only can enhance their profitability and customer loyalty but also can contribute to the broader goals of environmental conservation and socio-economic development. The Parisian restaurant industry, therefore, has a vital role to play in the sustainable food revolution.

REFERENCES

- Anderson, C. R., Brushett, L., Gray, T., & Renting, H. (2014). Group editorial for the special issue on cooperatives and alternative food systems initiatives working together to build cooperative food systems. *Journal of Agriculture, Food Systems, and Community Development*, 4(3), 3-9.
- Appiah, J. K. (2019). Community-based corporate social responsibility activities and employee job satisfaction in the US hotel industry: An explanatory study. *Journal of hospitality and tourism management*, 38, 140-148.
- Ali, W., Danni, Y., Latif, B., Kouser, R., & Baqader, S. (2021). Corporate social responsibility and customer loyalty in food chains—Mediating role of customer satisfaction and corporate reputation. *Sustainability*, 13(16), 8681.
- Boys, K. A., & Hughes, D. W. (2013). A regional economics-based research agenda for local food systems. *Journal of Agriculture, Food Systems, and Community Development*, 3(4), 145-150.
- Béné, C., Prager, S. D., Achicanoy, H. A., Toro, P. A., Lamotte, L., Bonilla, C., & Mapes, B. R. (2019). Global map and indicators of food system sustainability. *Scientific data*, 6(1), 279.
- Bohdanowicz, P., Simanic, B., & Martinac, I. V. O. (2005). Environmental training and measures at Scandic Hotels, Sweden. *Tourism Review International*, 9(1), 7-19.
- Brammer, S., Millington, A., & Rayton, B. (2007). The contribution of corporate social responsibility to organizational commitment. *The International Journal of Human Resource Management*, 18(10), 1701-1719.
- Bashir, M. (2022). Corporate social responsibility and financial performance—the role of corporate reputation, advertising and competition. *PSU Research Review*, (ahead-of-print).
- Bhattacharya, C. B., & Sen, S. (2004). Doing better at doing good: When, why, and how consumers respond to corporate social initiatives. *California Management Review*, 47(1), 9-24.
- Baxter, P., & Jack, S. (2008). Qualitative case study methodology: Study design and implementation for novice researchers. *The Qualitative Report*, 13(4), 544-559.
- Becker, S., Bryman, A., & Ferguson, H. (Eds.). (2012). *Understanding research for social policy and social work: themes, methods and approaches*. Policy press.
- Benavides-Velasco, C. A., Quintana-García, C., & Marchante-Lara, M. (2014). Total quality management, corporate social responsibility and performance in the hotel industry. *International Journal of Hospitality Management*, 41, 77-87.
- Creswell, J. W., & Clark, V. L. P. (2017). *Designing and conducting mixed methods research*. Sage publications.
- Cha, M. K., Yi, Y., & Bagozzi, R. P. (2016). Effects of customer participation in corporate social responsibility (CSR) programs on the CSR-brand fit and brand loyalty. *Cornell Hospitality Quarterly*, 57(3), 235-249.
- Carroll, A. B. (1999). Corporate social responsibility: Evolution of a definitional construct. *Business & society*, 38(3), 268-295.
- Carroll, A. B. (2021a). Corporate social responsibility: Perspectives on the CSR construct's development and future. *Business & Society*, 60(6), 1258-1278.
- Carroll, A. B. (2021b). Corporate social responsibility (CSR) and the COVID-19 pandemic: Organizational and managerial implications. *Journal of Strategy and Management*, 14(3), 315-330.
- Culinary Institute of America & UN Environment Programme. (2021). *Menus of Change: The Business of Healthy, Sustainable, Delicious Food Choices*. Culinary Institute of America.
- Canton, H. (2021). Food and agriculture organization of the United Nations—FAO. In *The Europa Directory of international organizations 2021* (pp. 297-305). Routledge.
- Cachón-Rodríguez, G., Prado-Román, C., & Blanco-González, A. (2021). The relationship between corporate identity and university loyalty: The moderating effect of brand identification in managing an institutional crisis. *Journal of Contingencies and Crisis Management*, 29(3), 265-280.

- Del Moral, R. G. (2020). Gastronomic paradigms in contemporary Western cuisine: from French haute cuisine to mass media gastronomy. *Frontiers in nutrition*, 6, 192.
- De Grosbois, D. (2012). Corporate social responsibility reporting by the global hotel industry: Commitment, initiatives and performance. *International Journal of Hospitality Management*, 31(3), 896-905.
- Du, S., Bhattacharya, C. B., & Sen, S. (2010). Maximizing business returns to corporate social responsibility (CSR): The role of CSR communication. *International Journal of Management Reviews*, 12(1), 8-19.
- European Commission. (2021). Corporate Social Responsibility (CSR). Retrieved from https://ec.europa.eu/growth/industry/corporate-social-responsibility_en on January 2, 2023
- El Baz, Jamal, et al. "Influence of national institutions on the corporate social responsibility practices of small-and medium-sized enterprises in the food-processing industry: Differences between France and Morocco." *Journal of Business Ethics* 134 (2016): 117-133.
- Field, A. (2018). *Discovering statistics using IBM SPSS statistics*. sage.
- Flammer, C. (2021). Corporate green bonds. *Journal of Financial Economics*, 142(2), 499-516.
- Figuerola, C., Lee, K., & Jepson, W. (2022). Corporate social responsibility in the water industry: A critical review. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Water*, 9(6), e1607.
- Gallego-Alvarez, I., Prado-Lorenzo, J. M., & García-Sánchez, I. M. (2011). Corporate social responsibility and innovation: a resource-based theory. *Management Decision*, 49(10), 1709-1727.
- Hall, C. M., & Gössling, S. (2016). From food tourism and regional development to food, tourism and regional development: Themes and issues in contemporary foodscapes. In *Food tourism and regional development* (pp. 19-74). Routledge.
- Harjoto, M., & Laksmana, I. (2018). The impact of corporate social responsibility on risk taking and firm value. *Journal of Business Ethics*, 151, 353-373.
- Heslin, P. A., & Ochoa, J. D. (2008). Understanding and developing strategic corporate social responsibility. *Organizational Dynamics*, 37(2), 125-144.
- Islam, T., Islam, R., Pitafi, A. H., Xiaobei, L., Rehmani, M., Irfan, M., & Mubarak, M. S. (2021). The impact of corporate social responsibility on customer loyalty: The mediating role of corporate reputation, customer satisfaction, and trust. *Sustainable Production and Consumption*, 25, 123-135.
- Ioannou, I., & Serafeim, G. (2015). The impact of corporate social responsibility on investment recommendations: Analysts' perceptions and shifting institutional logics. *Strategic management journal*, 36(7), 1053-1081.
- Jones, P., Hillier, D., & Comfort, D. (2016). Sustainability in the hospitality industry: Some personal reflections on corporate challenges and research agendas. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 28(1), 36-67.
- Kolk, A. (2016). The social responsibility of international business: From ethics and the environment to CSR and sustainable development. *Journal of World Business*, 51(1), 23-34.
- Kim, H. R., Lee, M., Lee, H. T., & Kim, N. M. (2010). Corporate social responsibility and employee-company identification. *Journal of Business Ethics*, 95(4), 557-569.
- Ketchen Jr, D. J., & Bergh, D. D. (Eds.). (2006). *Research methodology in strategy and management*. Emerald Group Publishing.
- Kolodinsky, J., Sitaker, M., Chase, L., Smith, D., & Wang, W. (2020). Food systems disruptions: Turning a threat into an opportunity for local food systems. *Journal of Agriculture, Food Systems, and Community Development*, 9(3), 5-8.
- Liegmann, L. (2021). *Food systems policy and social-ecological resilience: the role of the European Green Deal for food systems transformation* (Master's thesis, Norwegian University of Life Sciences, Ås).
- Luo, W., Zhang, C., & Li, M. (2022). The influence of corporate social responsibilities on sustainable financial performance: Mediating role of shared vision capabilities and moderating role of entrepreneurship. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 29(5), 1266-1282.
- Le, T. T. (2022). Corporate social responsibility and SMEs' performance: mediating role of corporate image, corporate reputation and customer loyalty. *International Journal of Emerging Markets*.
- Muller, A., Schader, C., El-Hage Scialabba, N., Brüggemann, J., Isensee, A., Erb, K. H., ... & Niggli, U. (2017). Strategies for feeding the world more sustainably with organic agriculture. *Nature communications*, 8(1), 1-13.
- Ma, C., Chishti, M. F., Durrani, M. K., Bashir, R., Safdar, S., & Hussain, R. T. (2023). The Corporate Social Responsibility and Its Impact on Financial Performance: A Case of Developing Countries. *Sustainability*, 15(4), 3724.

- Maloni, M. J., & Brown, M. E. (2006). Corporate social responsibility in the supply chain: An application in the food industry. *Journal of business ethics*, 68(1), 35-52.
- Nimri, R., Dharmesti, M., Arcodia, C., & Mahshi, R. (2021). UK consumers' ethical beliefs towards dining at green restaurants: A qualitative evaluation. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 48, 572-581.
- Nations, U. (2022). Do you know all 17 SDGS? Retrieved from <https://sdgs.un.org/goals> on January 1, 2023.
- O'Hara, J. K., & Pirog, R. (2013). Economic impacts of local food systems: Future research priorities. *Journal of Agriculture, Food Systems, and Community Development*, 3(4), 35-42.
- Palacios-Florencio, B., Garcia del Junco, J., Castellanos-Verdugo, M., & Rosa-Díaz, I. M. (2018). Trust as mediator of corporate social responsibility, image and loyalty in the hotel sector. *Journal of Sustainable Tourism*, 26(7), 1273-1289.
- Rodriguez-Fernandez, M. (2016). Social responsibility and financial performance: The role of good corporate governance. *BRQ Business Research Quarterly*, 19(2), 137-151.
- Riva, F., Magrizos, S., Rabiul Basher Rubel, M., & Rizomyliotis, I. (2022). Green consumerism, green perceived value, and restaurant revisit intention.
- Squalli, J., & Adamkiewicz, G. (2018). Organic farming and greenhouse gas emissions: A longitudinal US state-level study. *Journal of Cleaner Production*, 192, 30-42.
- Shishan, F., Mahshi, R., Al Kurdi, B., Alotoum, F. J., & Alshurideh, M. T. (2022). Does the Past Affect the Future? An Analysis of Consumers' Dining Intentions towards Green Restaurants in the UK. *Sustainability*, 14(1), 276.
- Tao, R., Wu, J., & Zhao, H. (2022). Do corporate customers prefer socially responsible suppliers? An instrumental stakeholder theory perspective. *Journal of Business Ethics*, 1-24.
- Tuomisto, H. L., Hodge, I. D., Riordan, P., & Macdonald, D. W. (2012). Does organic farming reduce environmental impacts?—A meta-analysis of European research. *Journal of environmental management*, 112, 309-320.
- Trišić, I., Štetić, S., Privitera, D., Petrović, M. D., Maksin, M., Vujović, S., ... & Kalinić, M. (2021). Perspectives on Sustainable Tourism Development in the Hotel Industry—A Case Study from Southern Europe. *Sustainability*, 13(10), 5563.
- Trong Tuan, L. (2012). Corporate social responsibility, ethics, and corporate governance. *Social Responsibility Journal*, 8(4), 547-560.
- Thompson, C. J., & Arsel, Z. (2004). The Starbucks brandscape and consumers' (anticorporate) experiences of glocalization. *Journal of Consumer Research*, 31(3), 631-642.
- Waddock, S. A., & Graves, S. B. (1997). The corporate social performance-financial performance link. *Strategic management journal*, 18(4), 303-319.

YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARINDA SAYIŞTAY DENETİMİ: MUHASEBE HATASI KAYNAKLI BULGULARIN ANALİZİ

Sevil ATİLA

Mali Hizmetler Uzmanı

ORCID: 0000-0002-2534-1261

Doç.Dr. Hakkı KIYMIK

ORCID: 0000-0002-4121-8060

ÖZET

İnsanların topluluk halinde yaşamaya başlaması ile ortaya çıkan ve sürekli gelişen bir kavram olan denetim, kamu kurumları açısından bakıldığında, kamu kaynaklarının önceden belirlenmiş standartlara uygun olarak kullanılmasının incelenmesini ifade etmektedir. İdareler tarafından yapılan harcamaların kurallara uygunluğunun denetimi parlamentolar adına yüksek denetim organları tarafından yerine getirilmektedir. Türkiye’de bu görev Türkiye Büyük Millet Meclisi adına bir yüksek denetim organı olan Sayıştay tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu çalışmanın amacı, Sayıştay tarafından kamu üniversitelerine yönelik gerçekleştirilen düzenlilik denetimi sonucu tespit edilen muhasebe hatası niteliğindeki bulgulardan hareketle, bu hataların yaygınlık düzeyini tespit ederek ilgili mevzuat uyarınca bu hataların nedenlerini ortaya çıkarmak ve hataların önlenmesine yönelik çözüm önerleri geliştirmektir. Çalışmada kullanılan veriler, T.C. Sayıştay Başkanlığı’na ait resmi internet sitesinde, “Raporlar” sekmesi altında “Kamu İdareleri Denetim Raporları/Özel Bütçeli İdareler-A/” kapsamında sıralanmış üniversitelere ait Sayıştay denetim raporlarından elde edilmiş ve veriler Microsoft Excel programında analize elverişli hale getirilmiştir. Çalışmanın evren ve örneklemini kamu üniversiteleri oluşturmakta olup, kamu üniversitelerinin 2012-2021 yılları arasında düzenlilik denetimi raporları çalışmanın amacına uygun olarak nitel analiz yöntemlerinden biri olan içerik analizi yöntemine göre incelenmiştir. Raporlarda yer alan bulgular Merkezi Yönetim Muhasebe Yönetmeliği’nde yer alan hesap planı esas alınarak sınıflandırılmıştır. Araştırma bulgularına göre incelemeye konu edilen 10 yılda Sayıştay denetimi neticesinde tespit edilen muhasebe hatası niteliğindeki bulgu sayısı 2051’dir. En fazla bulguya konu olan yıl 332 bulgu sayısı ile 2015’tir. En fazla muhasebe hatasının yapıldığı hesap grupları ise Maddi Duran Varlıklar, Hazır Değerler ve Faaliyet Alacakları hesap gruplarından oluşmaktadır. Araştırma bulguları göz önünde bulundurulduğunda, kamu üniversitelerinin muhasebe işlemlerinin yürütülmesinde görevli Strateji Geliştirme Daire Başkanlıklarında görev yapmakta olan personelin Merkezi Yönetim Muhasebe Yönetmeliği hükümlerinin uygulanması bakımından hizmet içi eğitim kapsamında eğitime tabi tutulması ve Muhasebat Genel Müdürlüğü tarafından uygulamaya yönelik eğitici materyallerin hazırlanmasının, söz konusu hataların azaltılmasında faydalı olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Denetim, Sayıştay, Devlet Muhasebesi

COURT OF ACCOUNTS AUDIT IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS: ANALYSIS OF FINDINGS CAUSED BY ACCOUNTING ERRORS

ABSTRACT

Audit, which is a concept that has emerged with the beginning of people living in groups and is constantly developing, refers to the examination of the use of public resources in accordance with predetermined standards from the point of view of public institutions. In Turkey, this task is carried out by the Court of Accounts, a supreme audit body on behalf of the TBMM. The aim of this study is to determine the prevalence level of these errors, to reveal the causes of these errors in accordance with the relevant legislation, and to develop solutions for the prevention of errors, based on the findings of accounting errors as a result of the regularity audit conducted by the Court of Accounts for public universities. The data used in the study were obtained from the audit reports of the universities listed under the "Public Administration Audit Reports/Special Budget Administrations-A/" under the "Reports" tab on the official website of the Turkish Court of Accounts and the data were made available for analysis in the Microsoft Excel program. Public universities constitute the universe and sample of the study, and the regularity audit reports of public universities between the years 2012-2021 were examined according to the content analysis method, which is one of the qualitative analysis methods, in accordance with the purpose of the study. Findings in the reports are classified on the basis of the chart of accounts in the Central Government Accounting Regulation. According to the research findings, the number of findings in the nature of accounting errors detected as a result of the audit of the Court of Accounts in the 10 years subject to the examination is 2051. The year with the highest number of findings was 2015 with 332 findings. Account groups in which the most accounting errors are made consist of Tangible Fixed Assets, Liquid Values and Operating Receivables. Considering the research findings, it will be beneficial for the personnel working in the Strategy Development Departments in charge of carrying out the accounting transactions of public universities to be trained within the scope of in-service training in terms of the implementation of the provisions of the Central Government Accounting Regulation and to prepare practical educational materials by the General Directorate of Public Accounts to reduce the aforementioned errors.

Key words: Audit, Court of Accounts, Government Accounting

İLAÇ MARKALARINDA KULLANIM İSPATININ GETİRDİĞİ SORUNLAR

Arş. Gör. Beyza Gül CAN

Kırıkkale Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medeni Hukuk Anabilim Dalı,

ORCID ID: 0000-0003-2278-1672

ÖZET

Marka değerinin korunması ve sektördeki rekabet ortamı açısından ilaç markalarının etkin bir şekilde kullanılması büyük önem taşımaktadır. Özellikle marka hak sahipliğiyle ilgili anlaşmazlıklarda ve marka hakkına tecavüz iddialarında ilaç markalarının kullanımını ispatlama gerekliliği doğmaktadır. Ancak ilaç hukuku ve marka haklarıyla ilgili düzenleyici hükümler, ilaç markalarının kullanımını kanıtlama sürecinde bazı zorluklara sebep olmaktadır. İlaçlara dair reklam yasakları gibi faktörler marka kullanımının kanıtlanması için delil oluşumunu zorlaştırırken ilaçların satışa sunulabildiği alanın eczane rafları ile kısıtlı olması, diğer market ürünlerine nazaran tüketici zihninde daha az yer edinmesine neden olmaktadır.

Sağlık sektörüne özgü idari düzenlemeler sayesinde bu zorlukların üstesinden gelmek için kullanılabilir delil ve olanaklar meydana gelmektedir. Türk Patent Kurumu'nun örneklemiş olduğu genel kanıtların yanı sıra, Sağlık Bakanlığı tarafından geliştirilen sistemler ilaç satış ve temin zinciri boyunca gerçekleşen işlemlerin kaydedilmesini ve belgelenmesini sağlamaktadır. Dolayısıyla elde edilen satış kayıtları, dağıtım verileri, reçeteler, ilaç teminini doğrulayan belgeler ve eczane depolarının kayıtları; ilaç markalarının kullanımını kanıtlamada önemli bir rol oynamaktadır.

Anahtar Kelimeler: İlaç Markası, Kullanmama Defi, Kullanım Kanıtı, İtirazda Kullanmama Savunması, Hükümsüzlük ve Tecavüz Davalarında Kullanmama Savunması

PROBLEMS OF PROOF OF USE IN PHARMACEUTICAL BRANDS

Arş. Gör. Beyza Gül CAN

Kırıkkale University, Faculty of Law, Department of Civil Law

ORCID ID: 0000-0003-2278-1672

ABSTRACT

Effective use of pharmaceutical brands is of great importance for preserving brand value and maintaining a competitive environment in the sector. Especially in disputes related to trademark rights and claims of trademark infringement, there arises a necessity to prove the use of pharmaceutical brands. However, regulatory provisions regarding pharmaceutical law and trademark rights cause some difficulties in the process of proving the use of pharmaceutical trademarks. Factors such as advertising restrictions on pharmaceuticals make it challenging to establish evidence for proving brand use, while the limited availability of pharmaceuticals on pharmacy shelves compared to other grocery products results in less presence in the consumer's mind.

However, thanks to specific administrative regulations in the healthcare sector, evidence and opportunities that can overcome these challenges can be generated. In addition to the general evidence provided by the Turkish Patent and Trademark Office, systems developed by the Ministry of Health ensure the recording and documentation of transactions that occur throughout the pharmaceutical sales and supply chain. Therefore, the obtained sales records, distribution data, prescriptions, documents verifying the procurement of medicines, and pharmacy warehouse records play an important role in proving the use of pharmaceutical brands.

Keywords: Pharmaceutical Brand, Non-Use Defence, Proof of Use, Non-Use Defense in Appeal, Non-use Defense in Nullity and Infringement Cases

GİRİŞ

İnsan hayatının düzen içerisinde devam edebilmesi için en önemli unsur sağlıktır. Kişinin sağlığını korumak, iyileştirmek ve tedavi etmek için geliştirilen ilaçlar, modern tıbbın temel yapı taşlarıdır. Dolayısıyla ilaç sektörü son yıllarda hızlı bir şekilde büyümüş ve rekabetçi bir hal almıştır. Patent sürelerinin kısalması, jenerik ilaçların artması ve yenilikçi tedavi yöntemlerinin geliştirilmesi süreci daha da hızlandırmıştır. Bu rekabet ortamında, hak sahiplerinin korunması bakımında ilaç markaları hayati bir önem teşkil etmektedir. İlaç markaları, bir ilacın ismi ve tanınırlığından daha fazlasını ifade eder. Bir ilacın kalitesini, güvenilirliğini ve etkinliğini simgelemekte ve zamanla sağlamış olduğu istikrarlı hizmet sayesinde tüketicinin güvenini inşa edip doktorların ve sağlık profesyonellerinin tercihini kazanmaktadır. Bu nedenle, bir ilacın marka değeri hem pazara girişte hem de pazara hâkimiyetin sürdürülmesinde kritik bir faktördür.

İlaç markaları bakımından kullanımın ispat edilmesi, marka hak sahipliğiyle ilgili anlaşmazlıklarda önemli bir unsurdur. Ancak kullanımın kanıtlanması noktasında bazı zorluklarla karşılaşmaktadır. Hem mevcut delillerin kesin kanıt niteliği taşınamaması hem de sektöre özgü düzenlemeler nedeniyle bu kanıtların sağlanmasında zorluklar yaşanmaktadır.

Bu çalışmada; marka kavramı üzerine durulacak, ilaç markalarının kullanımını ispatlama konusunda zorluklar ile önemli olanaklar ele alınacak ve farklı delil türlerinin nasıl kullanılacağı üzerinde durulacaktır. Ayrıca ilaç sektöründeki hukuki düzenlemeler ve uygulamaya yansıyan yüzleri üzerinden ilaç markalarının kullanımını kanıtlanması sürecine ışık tutulacaktır.

A. MARKA KAVRAMI VE MARKANIN KULLANILMASI KÜLFETİ

1. GENEL OLARAK MARKA KAVRAMI

6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu'nda marka kavramının açık bir tanımı bulunmamaktadır. Bununla birlikte ilgili kanunun marka olabilecek işaretleri düzenleyen 4. maddesinden yola çıkılarak dolaylı bir marka tanımına ulaşılabilmektedir. Kanun koyucu; marka, bir teşebbüsün mallarının veya hizmetlerinin diğer teşebbüslerin mallarından veya hizmetlerinden ayırt edilmesini sağlaması ve marka sahibine sağlanan korumanın konusunun açık ve kesin olarak anlaşılmasını sağlayabilecek şekilde sicilde gösterilebilir olması

şartıyla kişi adları dahil sözcükler, şekiller, renkler, harfler, sayılar, sesler ve malların veya ambalajlarının biçimi olmak üzere her tür işaretten oluşabileceğini söylemiştir¹. Kısacası markanın tanımı için; belirli mal ve hizmetleri şahsına münhasır hale getirerek tüketicilerin bunları, aynı veya benzer mal ve hizmetlerden ayırt edebilmesini sağlamaktadır, denilebilir².

Bir markadan söz edebilmek için marka olmaya uygun bir işaretin bulunması, işaretin tescil ettirilmek istendiği mal veya hizmetlerin belirli olması, korumanın konusunun açık ve kesin olarak sicilde gösterilebilir olması ve en önemlisi de ayırt edici niteliğinin bulunması gerekmektedir³. Dolayısıyla markanın içinde; “işaret”, “açıklık ve kesinlik” ile “ayırt edicilik” olmak üzere üç unsurun varlığından bahsedilebilir.

Marka hukuku anlamında “işaret” bir teşebbüsü çağrıştıran, hedef kitleye ilgili teşebbüsü anımsatan simgedir⁴. Bu nedenle bir işletmenin mal veya hizmetlerini diğer işletmelerin mal veya hizmetlerinden ayırt edilmesini sağlayan her türlü işaret marka olarak kullanılabilir⁵. Henüz marka olarak tescil edilmemiş simgeler, Sınai Mülkiyet Kanunu’nda (SMK) işaret kavramı ile düzenlenmiştir. Bu nedenle işaret kavramının markayı da kapsayacak şekilde geniş bir anlamı bulunmaktadır. Her marka bir işarettir ancak her işaret bir marka değildir⁶.

Markanın diğer unsuru olan “açıklık ve kesinlik” adı altında ise marka sahibine sağlanan korumanın açık ve kesin olarak sicilde gösterilebilir olması aranmıştır. SMK’nın aksine mülga Markaların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname’de (MarKHK) yalnızca çizimle görüntülenebilen veya benzer şekilde ifade edilebilen işaretler kabul edilmektedir⁷. Ancak günümüz teknolojisinin gelişme hızıyla birlikte bu hüküm

¹ Bu tanımlama; 26.01.1995 tarihli ve 4067 sayılı Kanun ile onaylanmış, 31.12.1994’ten itibaren geçerliliği öngörülmesi olup, 03.04.1995 tarihli 95/6525 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla onaylanan ve Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşmasının eki olan **TRIPS Sözleşmesinin 15. maddesine uygun olarak kaleme alınmıştır.**

² **Tekinalp, Ünal**, Fikri Mülkiyet Hukuku, 5. Baskı, İstanbul 2012, s.358; **Ayhan, Rıza/ Çağlar, Hayrettin/ Özdamar, Mehmet**, Ticari İşletme Hukuku, 12. Baskı, Ankara 2019, s. 309; **Suluk, Cahit/ Karasu, Rauf/ Nal, Temel**, Fikri Mülkiyet Hukuku, 6. Baskı, Ankara 2022, s. 151; **Çolak, Uğur**, Türk Marka Hukuku, 2. Baskı, İstanbul 2014, s. 13; **Güneş, İlhami**, Ayırt Edici İşaretler ve Marka Hakkında Öncelik, 3. Baskı, Ankara 2023, s. 28; **Bayrak, Önder**, Fikri-Sınai Mülkiyet ve Haksız Rekabet Suçları, 2. Baskı, 2021 Ankara, s. 58; **Meran, Necati**, Marka Hakları ve Korunması, 4. Baskı, Ankara 2015, s. 29; **Mintaş, Hazal**, Marka Hukukunda Karıştırılma Tehlikesi, 1. Baskı, Ankara 2019, s. 19.

³ **Ayhan/ Çağlar/ Özdamar**, s. 309; **İmirlioğlu, Dilek**, Marka Hukukunda Ayırt Edicilik ve Markanın Ayırt Ediciliğinin Zedelenmesi, 1. Baskı, Ankara 2017, s. 14.

⁴ **Suluk/ Karasu/ Nal**, s. 160; **Ayhan/ Çağlar/ Özdamar**, s. 311.

⁵ **Ayhan/ Çağlar/ Özdamar**, s. 310.

⁶ **Tekinalp**, s. 360; **Çolak**, s. 22.

⁷ **Bilgili, Fatih**, Yargıtay Kararları Uygulamasında 556 Sayılı Markaların Korunması Hakkında KHK’ya Göre Tescilli Markanın Kullanılması Zorunluluğu, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S. 74, 2008, s. 30.

ihtiyaçları karşılayamaz hale gelmiş ve ses markaları ile diğer birçok markanın tescili açısından tartışmalara neden olmuştur¹. Bu nedenle SMK'nın 4. maddesi yerinde bir yenilik² olmuş ve marka sahibine sağlanan korumanın açık ve kesin olarak anlaşılmasını sağlayan elektronik bir kaydın³ varlığı yeterli görülmüştür⁴.

Aranan son unsur ise “ayırt edicilik” koşuludur. Marka olarak kullanılmak istenen işaretin ayırt edici nitelikte olması gerekmektedir⁵. Bir mal veya hizmeti diğer işletmelerin mal veya hizmetlerinden ayırmayan işaretlerin, marka olarak tescil edilmesi de mümkün değildir. Markanın ayırt edici olması soyut ve somut olmak üzere iki nitelikte incelenmelidir⁶. Soyut ayırt edicilik, işaretin kendi içinde bütünlük sağlayabilmesi ve sınırlarının çizilebilmesidir. Örneğin bir sayfa dolusu sayı tüketici tarafından bütün olarak algılanamayacağı için marka olarak tescil edilmesi de mümkün değildir. Somut ayırt edicilik ise markanın tescil edileceği sınıftaki mal veya hizmetler bakımından ayırt edici olup olmamasıdır. Örneğin etek soyut ayırt ediciliğe sahip bir işaret olmasına rağmen giyim sektörü bakımından somut ayırt ediciliğe sahip değildir⁷. Bir markanın tüketiciler tarafından ayırt edilebiliyor olması ise piyasada aktif olarak kullanılması ile sağlanır⁸. Ticari hayatta ilgili mal veya hizmetin arzında kendine yer edinen marka, zaman içerisinde alıcının zihninde de tanınır hale gelecektir⁹.

2. MARKANIN KULLANILMASI KÜLFETİ

Marka hakkının kazanımı noktasında kullanım büyük önem taşımaktadır¹⁰. Bazı ülkelerde marka hakkına sahip olmak yalnızca kullanım ile mümkünken, Türkiye de dahil olmak üzere Kıta Avrupası

¹ Suluk/ Karasu/ Nal, s. 161.

² TRIPS Sözleşmesinin 15. maddesine, AB Marka Yönergesi ve AB Marka Tüzüğüne uygun kaleme alınmıştır.

³ Örneğin ses markaları bakımından **Sınai Mülkiyet Kanunu'nun Uygulanmasına Dair Yönetmelik'in** 7. maddesi; ses markası olarak tescilinin talep edildiği hallerde bunun başvuru formunda açıkça belirtilmesi ve işaretin elektronik ortamda dinlemeye ve saklamaya elverişli kaydının Türk Patent ve Marka Kurumuna sunulması gerektiğini, düzenlemiştir. **Ayhan/ Çağlar/ Özdamar**, s. 313; **İmirlioğlu**, s. 89.

⁴ Suluk/ Karasu/ Nal, s. 162.

⁵ **Ayhan/ Çağlar/ Özdamar**, s. 314.

⁶ Suluk/ Karasu/ Nal, s. 161; **Ayhan/ Çağlar/ Özdamar**, s. 315.

⁷ **Ayhan/ Çağlar/ Özdamar**, s. 314; **Yasaman, Hamdi**, Marka Hukuku, 1. Baskı, İstanbul 2004, s.114.

⁸ **Bektaş, İbrahim**, Sınai Mülkiyet Kanununa Göre Markanın Kullanmama Nedeniyle İptali-AB Adalet Divanı'nın Güncel Kararları Işığında Bir Değerlendirme, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, C. 17 2018, s. 223.

⁹ **Bilge, Mehmet Emin**, Ticari Ad ve İşaretler Arasında Karıştırılma Tehlikesi, 1. Baskı, Ankara 2014, s. 66.

¹⁰ **Bozgeyik, Hayri**, Tescilli Markanın Kullanılması ve Kullanmamaya Bağlı Sonuçlar, Prof. Dr. Fırat Öztan'a Armağan Cilt 1, 1. Baskı, Ankara 2010, s. 463.

hükümlerini benimseyen hukuk sistemlerinde, kazanım için tescil şartı vardır¹. Fakat Sınai Mülkiyet Kanunu'nda markanın, tescil kapsamında korunması da esas olarak yine markanın kullanımına dayandırılmıştır². İlgili kanunun 9. maddesinde, tescil tarihinden itibaren beş yıl içinde haklı bir sebep olmadan marka Türkiye'de ciddi bir şekilde kullanılmaz ya da beş yıl markanın kullanımına kesintisiz ara verilirse markanın iptaline karar verileceği düzenlenmiştir. Dolayısıyla tescil edilmiş marka, hak sahibine tekel hakkı³, koruma süresi ve yenileme hakkı gibi haklar bahşederken aynı zamanda bazı yükümlülükleri de beraberinde getirir. Bunlar markayı tescil edildiği gibi kullanma⁴ ve markayı aralıksız kullanma sorumluluklarıdır⁵.

Kural olarak marka, tescil edildiği gibi kullanılmalıdır. Ancak kanun koyucu, ayırt edici karakteri değiştirmeden, tescil edildiği unsurun haricinde, farklı bir alanda gerçekleştirilen kullanımı da markanın tescil edildiği gibi kullanımı saymıştır⁶. Marka sahibine yüklenen bir diğer sorumluluk ise markanın aralıksız kullanımınıdır. Haklı bir sebep olmadan markanın kullanımına devamlı olarak beş seneden fazla ara verilmesi yasaktır⁷. Aksi halde marka iptal davasına konu edilebilir.

SMK'nın 9. maddesi uyarınca markanın kullanılmasından söz edilebilmesi için süre şartının⁸ yanı sıra aynı zamanda markanın Türkiye'de⁹ ve ciddi biçimde kullanılması gerekmektedir. Dolayısıyla markanın yurtdışında kullanılıyor olması bir anlam taşımayacaktır. Fakat kanun koyucu, markanın, ihracat amacıyla mal veya ambalajların üzerinde kullanılmasını da markayı kullanma olarak kabul etmiştir¹⁰. Bunun yanında markanın kullanılmış sayılması için söz konusu kullanım ciddi nitelikte olması gerekmektedir. Ciddi kullanım ile kastedilen, markayı ticari amaçla kullanma isteği ve marka sahibinin bu doğrultuda gerçekleştirdiği bariz olan eylemlerdir. Ancak bu eylemler sonucunda doğrudan bir kazanç elde edilmesi zorunlu değildir. Ciddi

¹ Bayrak, s.61; Dirikkan, Hanife, Tescilli Markayı Kullanma Külfeti, Oğuz İmregün'e Armağan, 1. Baskı, İstanbul 1998, s. 243.

² Çağlar, Hayrettin, Marka Hukuku, 2. Baskı, Ankara 2015, s. 93.

³ Arkan, Sabih, Marka Hukuku, 1. Baskı, Ankara 1997, s. 126.

⁴ Ayhan/ Çağlar/ Özdamar, s.331.

⁵ Ayhan/ Çağlar/ Özdamar, s.332.

⁶ Çağlar, Hayrettin, 6769 Sayılı Sınai Mülkiyet Kanununa Göre Tescilli Markanın Kullanılmamasının Hukukî Sonuçları ve Anayasa Mahkemesinin 556 Sayılı KHK M. 14 Hükümünü İptal Eden Kararının Etkileri, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 21 2017, s.6. Türk Patent ve Marka Kurumu'nun yayınlamış olduğu Kullanım İspatı Kılavuzu, s. 15. ([Marka Kullanım İspatı Kılavuzu](#))

⁷ Türk Patent ve Marka Kurumu'nun yayınlamış olduğu Kullanım İspatı Kılavuzu, s. 31.

⁸ Bektaş, s. 236.

⁹ Arkan, s. 150; Dirikkan, s. 245.

¹⁰ Türk Patent ve Marka Kurumu'nun yayınlamış olduğu Kullanım İspatı Kılavuzu, s. 30.

kullanımın sınırlarının keskin bir şekilde çizilmesi mümkün olmadığı için kullanımın ciddi olup olmadığı, her somut olayda ayrıca değerlendirilmelidir¹.

Diğer bir incelenmesi gereken nokta da markanın kim tarafından kullanılacağıdır. Ticari hayatın devamlılığı ile teknolojik ve ekonomik gelişmelerin hızı gereği marka sahibinin her durumda markasını bizzat kullanmasını beklemek hakkaniyetsiz olacaktır. Bu nedenle markanın, sahibi tarafından² doğrudan kullanılacağı kuralına kanun koyucu istisna getirmiştir. Buna göre markanın, marka sahibinin izni ile üçüncü bir kişi tarafından kullanılması da marka sahibi tarafından kullanım olarak kabul edilmektedir. Marka sahibi lisans, alt lisans, marka kullanımını da içeren franchising gibi sözleşmelerle markanın kullanımını üçüncü kişilere bırakabilmektedir³.

B. MARKA HUKUKUNDA KULLANMAMA DEFİSİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE KULLANIMIN İSPATINDA DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR

1. KULLANMAMA DEFİSİ VE MARKA HUKUKUNDA ORTAYA ÇIKTIĞI HALLER

Marka üzerindeki hak sahipliğinin tespiti esnasında yaşanacak bazı anlaşmazlıklarda da markanın kullanımının ispatı gündeme gelmektedir. Türk Patent nezdinde marka başvurusunun yayımlanmasına, kendi markasının halihazırda Türkiye’de en az beş yıldır tescilli olması gerekçesiyle yapılacak olası bir itirazda, başvuru sahibinin talebi üzerine itiraz sahibinden kullanım kanıtı savunması yapması beklenir. Talep üzerine itiraz sahibi, itirazına gerekçe gösterdiği mal veya hizmetler için kullandığı markasını, Türkiye’de ciddi bir şekilde kullanmakta olduğuna ya da haklı bir sebeple kullanmadığına ilişkin delilleri sunmalıdır⁴. Bu hususlar ispatlanamadığında ise itirazı reddedilir. Kullanım kanıtı savunması itiraz halinde istenebileceği gibi açılacak hükümsüzlük (SMK 25/7) ve marka hakkına tecavüz (SMK 29/2) davalarında da davalı tarafından istenebilir. Kullanım kanıtı savunması temelde, aleyhine hükümsüzlük talep edilen ya da tecavüz iddiasında bulunulan kişiye verilmiş olan bir defî hakkıdır⁵. Buna göre aleyhine açılan hükümsüzlük davasında davalı, davacıdan hükümsüzlük iddiasına dayanak olarak gösterdiği markasını dava tarihinden geriye dönük olarak beş yıllık süre içerisinde ciddi biçimde Türkiye’de kullandığına ilişkin veya kullanmamakta haklı bir nedeni var ise bu duruma ilişkin delil sunmasını bekler. Yine marka hakkına tecavüz edildiği gerekçesiyle marka sahibi tarafından

¹ Çolak, s.51.

² Arkan, s. 148; Dirikkan, s. 236; Bozgeyik, Hayri, Görüşler ve Kararlar Cilt 1 Marka Hukuku, 1. Baskı, Ankara 2015, s. 473; Tekinalp, s.461.

³ Tamer, Elanur, Markaların Kullanım İspatı, 1. Baskı, Ankara 2021, s. 67. Türk Patent ve Marka Kurumu’nun yayınlamış olduğu Kullanım İspatı Kılavuzu, s. 13.

⁴ Türk Patent ve Marka Kurumu’nun yayınlamış olduğu Kullanım İspatı Kılavuzu, s. 25.

⁵ Ünsal, Önder Erol, Markanın Kullanımı Kavramı, Kullanmama Savunması Müessesesi ve Avrupa Birliği Kurumlarının Bu Hususlardaki Değerlendirmeleri, AIPPI Türkiye Fikri Gündem Dergisi, S. 14, 2017, s. 33.

aleyhine açılan tecavüz davalarında da davalı, davacı marka sahibinin gerekçe gösterdiği markasını aslında kullanmadığını defî olarak ileri sürebilir¹.

2. MARKANIN KULLANIM İSPATI

Kendisine karşı kullanmama defî ileri sürülen itiraz sahibi veyahut açılan davaların davacı tarafı, markasını kullandığını ispat etmek ile yükümlüdür. Kullanım ispatı, markanın tescil edildiği mal veya hizmetlerde, yer, zaman ve kapsam bakımından ciddi olarak kullanıldığının ispatını ifade eder². Geleceğe yönelik gerçekleşmesi beklenen planlara veya olasılıklara ya da ihtimallere dayanarak markanın kullanımının ispat edilmesi mümkün değildir. Marka sahibinin, ispatını somut olgularla ve objektif verilerle gerçekleştirmesi zorunludur. İbraz edilen deliller, her somut olayda bütüncül olarak değerlendirilmelidir. Bu sayede tek başına ciddi kullanımı ispata yeterli olmayacak delil, diğer bilgilerle birleştirildiğinde kullanımı ispatlar hale gelecektir³.

Ciddi kullanım ispatını desteklemek amacıyla ileri sürülebilecek deliller arasında faturalar, kataloglar, bir alana ait marka isimlerinin sıralandığı ansiklopediler, fiyat listeleri, broşürler, ürün kodları, ürün ve ambalaj görselleri, pazar araştırma raporları, hizmetlerin sunumuna veya malların satışına ilişkin fiziki ortamların varlığı, tabelalar, reklam çalışmaları, promosyon ürünlerin varlığı, markaya ilişkin alınmış belge ve ödüller, internet üzerinden satışın varlığı halinde oluşturulmuş web sitesi veya buna benzer unsurlar bulunmaktadır. Fakat her delil, markanın kullanımının ispatında aynı etkiyi sağlayamamaktadır. Örneğin öğretiyeye göre, üzerinde tarih bulunmayan delillerin sonradan oluşturulmuş olma ihtimalleri yüksektir ve bu olasılık ispat noktasında ilgili delillerin kesinliğine gölge düşürmektedir⁴.

Faturalar, resmi evrak sayıldığı gibi doğrudan ticari faaliyetlerin gerçekleştiğini de kanıtlayan delillerdir. Fakat bu nitelik ispat noktasında tek başına yeterli olmamaktadır. Fatura üzerinde marka sahibinin ticaret

¹ **Suluk, Cahit**, 6769 Sayılı Sınai Mülkiyet Kanununun Getirdiği Yenilikler, Ticaret ve Fikri Mülkiyet Hukuku Dergisi, C. 4, 2018, s. 95. **Özer, Fatma**, 6769 Sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu'nun Genel Bir Değerlendirmesi, Terazi Hukuk Dergisi, S. 128, 2017, s. 132. **Başığit, Fehmi Safa**, Tescilli Markanın Kullanılmadığı Savunması, Kadir Has Üniversitesi Lisansütü Eğitim Enstitüsü Hukuk Anabilimdalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2020, s. 48.

² **Tamer**, s. 37.

³ **Tamer**, s. 89.

⁴ **Tamer**, s.90; **Bozgeyik**, s.940; **Kale, Serdar**, Marka Davalarında Yargılama Usulü, 1. Baskı, Ankara 2020, s.199. Yargıtay 11. Hukuk Dairesi, 2009/14768 Esas ve 2010/148 Karar sayılı 11.01.2010 tarihli kararında; her ne kadar hükme dayanak yapılan raporda kırtasiye malzemesi, katalog ve broşür gibi belgelerin kullanmaya delil olmayacakları belirtilmiş olsa da bu belgeler üzerinde tarih olmaması tek başına delil olma vasıflarını etkilemez demiştir. Davalıdan bu belgeleri nerede bastırıldığı bilgisini aldıktan sonra belgelerin basımını yapan firmalardan hangi tarihte imal ettikleri öğrenilerek tüm delillerin birlikte değerlendirilmesi gerektiğini söylemiştir. (<https://www.lexpera.com.tr/>)

unvanının veya işletme adının var olması bizzat markanın kullanıldığı anlamına gelmemektedir. Dolayısıyla her ne kadar üzerinde yer alan tarih ve fiyat bilgisiyle birlikte faturalar, kullanımın ispatını kolaylaştırırsa da kesinleştirmeyecektir¹. Delillerin tümü tek bir bağlamda değerlendirildikten sonra faturanın, ilgili markanın Türkiye içerisindeki ciddi kullanımı ile olan ilişkisi tespit edilebilirse ancak o zaman markanın kullanıldığı yönünde de kuvvetli bir delil teşkil edecektir.

Ürüne ilişkin yalnızca katalogların varlığı, fiyat listeleri veya ürün kodları markanın ticari hayattaki varlığını tek başına kesin olarak ispat etmekten yoksunlardır. Ancak yardımcı delil niteliğindedirler ve örneğin faturalar ile sunulduğunda destekleyici görev üstlenirler². Fiyat listesinde veya ürün kataloğunda gösterilen tutar ile faturaya yansıyan bedel arasındaki uyum markanın kullanıldığı iddiasını güçlendirecektir³.

Ambalajların zaman içerisindeki değişimini kanıtlayan görsellerin sunulması da markanın aktif olarak kullanıldığına dair güçlü bir delildir. Mal ve hizmetin tüketiciye sunulduğu fiziki ortamların varlığı veya tabelalar gibi görseller de sunulacak deliller arasında önemli bir yer tutmaktadır. Ürünlerin paketli bir şekilde reyonlarda sergilendiğine dair tarih bilgisi içeren görseller de kullanımı kanıtlayan türde delillerdir⁴.

Reklam ve tanıtım çalışmaları, markanın büyümesi için faaliyetlerde bulunulduğunu kanıtlamaktadır⁵. İlgili reklamlara ilişkin faturaların eklenmesiyle birlikte markanın kullanımı ispatlamak açısından önemlidir. Zira reklamlar markasal kullanımın⁶ önemli bir göstergesidir ve ispat açısından büyük önem taşımaktadır. Marka sahibinin, ürün veya hizmetine yapmış olduğu yatırımı ispatlamaktadır. Markanın logosunu taşıyan ve eşantyon olarak dağıtılan anahtarlık, kupa veya defter gibi tanıtım ve promosyon materyalleri, markanın etkin bir şekilde kullanıldığını kanıtlamak için önemli delillerdir. Bu tür materyaller, markanın tanıtımını desteklemek ve tüketici farkındalığını artırmak amacıyla üretilen ürünler veya materyallerdir. Bu noktada da ilgili ürünlere ilişkin faturalar, tanıtım ve promosyon harcamalarının belgelendirilmesi ve geçerliliğinin kanıtlanması açısından önemlidir⁷.

¹ Türk Patent ve Marka Kurumu'nun yayınlamış olduğu Kullanım İspatı Kılavuzu, s. 9.

² **Suluk/ Karasu/ Nal**, s. 209.

³ Türk Patent ve Marka Kurumu'nun yayınlamış olduğu Kullanım İspatı Kılavuzu, s. 10.

⁴ Türk Patent ve Marka Kurumu'nun yayınlamış olduğu Kullanım İspatı Kılavuzu, s. 10.

⁵ Türk Patent ve Marka Kurumu'nun yayınlamış olduğu Kullanım İspatı Kılavuzu, s. 10.

⁶ Markanın başkaca mal veya hizmetlerden ayırt edilmesini sağlamaya yönelik kullanılması, markasal kullanım olarak da ifade edilmektedir, bkz. **Arkan, Sabih**, Marka Hakkına Tecavüz-İşaretin Markasal Olarak Kullanılması Zorunluluğu, Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, S.3, 2000, s.7.

⁷ Türk Patent ve Marka Kurumu'nun yayınlamış olduğu Kullanım İspatı Kılavuzu, s. 11.

Kullanma kılavuzunun olması, fotoğraflar ve ekran görüntülerinin sunulması, mal veya hizmete ilişkin alınan ödüller destekleyici nitelikte delillerdir ve ciddi kullanımı ispatlama noktasında yeterli görülmemektedir¹. Ayrıca fuar katılımlarına ilişkin belgeler, pazar ve kamuoyu araştırmaları ve bağımsız kaynaklardan elde edilen beyanlar da kullanımın ispatı noktasında yardımcı niteliktedir².

Tüm bunların yanı sıra mahkemeler gerçek kullanımı değerlendirirken farklı faktörleri de dikkate almalıdır. Yukarıda anlatıldığı üzere markanın kullanım zamanı, yeri ve kapsamı da değerlendirilmelidir³. Tüm deliller açıkça marka ile bağlantılı olmalı ve bunun yanı sıra Türkiye’deki kullanımı ispatlamalıdır. Türk Patent ve Marka Kurumu (TÜRKPATENT) tarafından 2017 yılında kullanım ispatına ilişkin uygulamalarına esas olan kriterleri düzenlemek amacıyla Kullanım İspatı Kılavuzu yayınlanmıştır. Kurum ilgili düzenleme ile markaların piyasada aktif olmasını ve kullanılmayan markalara dayanılarak yapılan itirazların veya açılan davaların, yeni girişimcilere engel olmasının önüne geçmek istediğini belirtmiştir. Kılavuza göre deliller, başka bir bilgiye gerek duyulmaksızın değerlendirme yapılabilmesine olanak sağlamalı ve açık, anlaşılır ve güvenilir nitelikte olmalıdır⁴.

C. İLAÇ MARKALARI BAKIMINDAN KULLANMAMA DEFİSİ

1. GENEL OLARAK

İlaç markalarının bulunduğu sektör yapısı gereği genellikle büyük bir rekabet içerisindedir ve markanın etkin bir şekilde kullanılması, pazar payının korunması ve marka değerinin artırılması açısından önem teşkil etmektedir. İlaç markaları bakımından kullanımın ispat edilmesi, marka hak sahipliğiyle ilgili anlaşmazlıklarda önemli bir faktördür. Örneğin, bir ilaç markası başvurusuna karşı yapılan itirazda, itiraz sahibi söz konusu markanın kendi mal veya hizmetleri için Türkiye’de ciddi bir şekilde kullanıldığını veya haklı bir sebep nedeniyle kullanılmadığını kanıtlamak durumundadır. Aynı şekilde, marka hakkına tecavüz iddiasıyla açılan

¹ **Tamer**, s. 89; **Bektaş**, s. 230.

² Türk Patent ve Marka Kurumu’nun yayınlamış olduğu Kullanım İspatı Kılavuzu, s. 11.

³ Yargıtay 11. Hukuk Dairesi, 2020/1412 Esas ve 2021/2516 Karar sayılı 17.03.2021 tarihli kararında. “ (...) Ancak somut uyuşmazlıkta davalı tarafça cevap dilekçesinde, davacının adına tescilli markaları Türkiye’de kullanmadığını ileri sürdüğüne göre bu iddianın anılan Kanun hükümlerinde düzenlenen def’i niteliğinde olup olmadığı, def’i niteliğinde olduğunun kabulü halinde de davacı markalarının dava tarihi ve dayanılan mal ve hizmet sınıfı nazara alınarak geriye doğru son beş yıllık süreçte Türkiye’de ciddi biçimde kullanılıp kullanılmadığı belirlenerek sonucuna göre karar verilmesi, keza kullanılmayan, yani piyasada var olmayan ürünler yönünden haksız rekabetin de söz konusu olamayacağı değerlendirilerek hasıl olacak sonuca göre karar verilmesi gerekirken eksik incelemeye ve yanılığlı değerlendirmeye dayalı yazılı şekilde karar verilmesi doğru görülmemiş hükmün bozulmasına karar vermek gerekmiştir.” demiştir. (<https://www.lexpera.com.tr/>)

⁴ Türk Patent ve Marka Kurumu’nun yayınlamış olduğu Kullanım İspatı Kılavuzu, s. 12.

davalarda da davacı ilaç şirketi tarafından kullanım kanıtı savunması yapılmak zorundadır. Marka sahibi, tecavüz iddiasına dayanak olarak gösterdiği markayı gerçekten kullanmadığı savunmasıyla karşılaşabilir. Bu durumda davacı, markayı dava tarihinden geriye dönük olarak beş yıllık süre içinde ciddi bir şekilde Türkiye'de kullandığını veya kullanmamaktaki haklı nedenini kanıtlamak zorundadır.

İlaç hukuku bakımından da kullanmama defisinin; Türk Patent ve Marka Kurumu'na yapılan marka başvurusu esnasında, markanın hükümsüzlüğü ya da marka hakkına tecavüz davalarında ortaya çıkması söz konusu olmaktadır. Kullanmama defisi bu hallerde itiraz sahibinin markayı gerçekten kullanıp kullanmadığını ortaya koymak amacıyla talep edilen bir savunmadır. Ancak diğer uyuşmazlıklarda olduğu gibi, ilaç markalarında da kullanım kanıtının doğru ve güvenilir bir şekilde sunulması gerekmektedir. İlgili tarafların, ilgili dönemdeki kullanımı destekleyen belgeleri ve delilleri sağlaması önemlidir.

2.KULLANMANIN İSPATI NOKTASINDA YAŞANMASI MUHTEMEL SORUNLAR

Kullanma kanıtı ilaç markalarında gündeme geldiğinde ise bazı sorunlar yaşanmaktadır. Hem var olan delillerin kesin kanıt niteliği taşıması hem de Sağlık Bakanlığı düzenlemeleri nedeniyle zorluklar yaşanması muhtemeldir. Örneğin Avrupa Birliği Adalet Divanı, ilaç sektöründeki tüm ilaçların her yıl eczacılık ürünlerine ilişkin özel ansiklopedilerde listelendiğini fakat bir markanın bu ansiklopedide yer almasının tek başına kullanımı ispatlamayacağını belirtmektedir¹.

Ürün kodları veya barkodların varlığı da kullanımın ispatı noktasında tek başına yeterli değilken ilaç, gıda, kozmetik gibi perakende sektöründe barkod sisteminin kullanımı oldukça yaygındır. İlaç markaları bu noktada da dezavantajlıdır. Ancak barkodlar ürünün orijinal olup olmadığını tespit edilmesinde önemli olduğu kadar ilaç sektörü açısından hatalı imalat halinde ürünün seri numarasının tespit edilerek geri çağırılması bakımından da gereklidir. Söz konusu bir geri çağırmanın varlığı kullanımı kesin olarak kanıtlayacaktır.

¹ **Bektaş**, s. 230. Matthias Rath ve European Union Intellectual Property Office (EUIPO) arasında “Diacol” markalı ilaç ilgili yaşanan anlaşmazlık sonucunda **ABAD, 24.01.2017 Tarihli ve T-258/08 Sayılı Kararı** almıştır. Burada ürünün, kullanımının iddia edildiği ilgili beş yıllık sürede Portekiz Farmasötik Uzmanlık Ansiklopedisi'nde yer aldığı ancak bu ismin bir etken madde gibi kullanıldığı ve 1994 ile 1999 yıllarına ilişkin ansiklopedi alıntılarının markanın kullanıldığına dair kanıt teşkil etmediğini söylenmiştir. Karara göre bir ilacın Portekiz pazarında pazarlanan ilaçları listeleyen bir ansiklopedide her yıl yer alması, o ürünün üzerine yapıştırılan işaretin Portekiz'de gerçekten kullanıldığını kanıtlamamaktadır. Ancak buradan yola çıkılarak Diacol adlı bir ürünün, 1994 ile 1999 yılları arasında düzenli olarak pazarlandığı gerçeğine ulaşılmasının mümkün olduğu nedeniyle bu markanın Portekiz pazarında bir miktar kullanıldığının bir göstergesi kabul edilmiştir. Sonuç olarak markanın gerçekten kullanıldığını tek başına kanıtlamamakla birlikte eğer ek kanıtlar da varsa ansiklopedide yer aldığı dönem boyunca gerçek kullanımın bir göstergesi olması muhtemeldir. ([ABAD Kararı Orijinal Metin](#))

Mevzuata göre ilaçlar sadece eczanede satılabilir ve sağlık meslek mensupları tarafından tanıtılması için de Sağlık Bakanlığı'ndan alınan ruhsat gerekmektedir. Ruhsat için yalnızca Türkiye'de yerleşik olan gerçek ve tüzel kişiler başvurabilir. Bu nedenle Türkiye'de ilaç ruhsatına sahip şirket ile ilaç markasının sahibi çoğunlukla farklıdır. Bu noktada ruhsat sahibi ile ilaç markası arasındaki bağın kanıtlanması ve ruhsat sahibinin Türkiye'de yerleşik bir firma olduğunu gösterebilmesi de zorunlu hale gelecektir.

Aynı zamanda mevzuat ilaçların halka tanıtılması için reklam yapılmasını da yasaklamaktadır¹. Dolayısıyla ilaç markaları, ürünlerini yalnızca sağlık meslek mensupları aracılığıyla tanıttığı için markanın kullanımını ispatlarken zorluk yaşayabilmektedir. Kullanımı destekleyici reklam unsurlarını sunamayan ilaç markaları bu noktada da dezavantajlıdır. Başka bir sorun da markanın sadece belirli ürünlerde kullanılmasının o sınıfın tamamı bakımından kullanma sayılıp sayılmayacağı noktasında gündeme gelmektedir. Eczacılık alanında tescil edilen ancak niteliği gereği yalnızca bir hastalığın tedavisine yönelik üretilen ilaçlarda kullanılan bir markanın farmasötik müstahzarlar kategorisinin tamamında kullanılmış sayılıp sayılmayacağını değerlendirilmesi gerekmektedir. İlaç markalarının genellikle isim belirlerken etken maddeden ya da tedavi ettiği hastalıktan yola çıktığı gerçeği de bu noktada ayrıca değerlendirilmelidir. Bu nedenlerle mahkeme, ilaç

¹ İlaç sektörüne reklam yasağı getiren maddeler ilgili kanun hükümleri;

14.05.1928 tarihli ve 1262 sayılı İspençiyari ve Tıbbi Müstahzarlar Kanunu'nun 13. Maddesi: "Müstahzarları öğme yolunda ve bunlara malik olmadıkları şifa hassaları atıf veya mevcut şifai tesirleri büyütme suretiyle sabit veya müteharrik sinema filimleri, ışıklı veya ışısız ilan, radyo veya herhangi bir vasıta ile reklam yapılması memnurdur. Şu kadar ki, tarifname ve gazetelerde "...hastalıklarında kullanılması faydalıdır" şeklindeki ilanlara müsaade olunabilir. **Ancak reçetesiz satılmasına müsaade edilmeyen müstahzarların tıbbi mecmualardan başka yerlerde reklamları yapılamaz.** Reklam nümunelerinin önceden Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaletince tasvip edilmeleri lazımdır. (...)" şeklindedir. (<https://www.titck.gov.tr/mevzuat>)

15.02.2011 tarihli ve 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun'un "Belirli Ürünlerin Ticari İletişimi" başlıklı 11. maddesi: "(...)

(2) **Reçeteye tabi ilaçlar ve tedaviler hakkında ticarî iletişim yapılamaz.**

(3) Reçeteye tabi olmayan ilaçlar ve tedavilerin reklamları dürüstlük ilkesi çerçevesinde, gerçeği yansıtan ve doğrulanması mümkün unsurlardan oluşacak şekilde hazırlanır.

(4) İlaçlar ve tıbbi tedaviler için tele-alışverişe izin verilemez." şeklindedir.

Ayrıca 03.07.2015 tarihli ve 29405 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Beşeri Tıbbi Ürünlerin Tanıtım Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik, ilaçlar bakımından izin verilen tanıtım faaliyetlerinin sınırlarını çizmekte ve uyulması gereken kuralları belirlemektedir. (<https://www.mevzuat.gov.tr/>)

markalarının, kullanımın ispatı noktasında dezavantajlı olduğunu göz önünde tutarak ve ilaç sektörünün teknik yapısı gereği kullanımın tespiti noktasında bilirkişilere başvurmayı tercih etmelidir.

3. İLAÇ MARKALARININ KULLANIM İSPATINI KOLAYLAŞTIRAN HUSUSLAR

Kanıtlanma süreci, ilaç markalarının kullanıldığının tespit edilmesi açısından oldukça kritik bir aşamadır. Ancak ilaç markaları, reklam yapma yasağı veya tabii oldukları ruhsatlandırma süreci gibi kanuni düzenlemeler nedeniyle kullanımın ispatı noktasında dezavantajlı konumdadırlar. Yine de kullanımlarını ispatlamak için yardımcı olabilecek bazı deliller mevcuttur. Bu süreçte Yönetmelikte sayılan genel delillerin yanı sıra; Sağlık Bakanlığı tarafından geliştirilen sistemde yer alan satış kayıtları, dağıtım ağından çıkarılacak veriler, reçeteler, ilaç teminini kanıtlayan belgeler ve ecza depolarının kayıtları ilaç markaları bakımından etkili sonuç doğurmaktadır.

İlaç markalarının kullanıldığının kanıtlanması sürecinde, ecza depolarının veri girişleri büyük bir önem taşımaktadır¹. Ecza depoları, ilaçların stok durumu, satın alma tarihleri, parti numaraları ve temin edilen markalar gibi bilgileri kaydeden noktalardır. Bu veri girişleri, ilaç markalarının gerçekten temin edildiğini ve kullanıldığını göstermede kritik bir rol oynamaktadır. Ayrıca, ecza depolarının veri girişlerinin doğruluğu ve güvenilirliği, ilaçların takibi ve izlenmesi sürecinde de büyük önem taşımaktadır.

¹ 15.06.2022 tarihli Ecza Ticarethaneleri ve Ecza Ticarethanelerinde Bulundurulanan Ürünler Hakkında Yönetmelik'in beşinci bölümü ecza depoları bakımından da zorunlu hizmetleri, saklama ve nakliyyeyi, kayıtları ve hizmet alımını düzenlemektedir. Bu Yönetmelik kapsamında gerçekleştirilen faaliyetlerde, ürünlerin veya etkin maddelerin sipariş, alım, satım, dağıtım, iade, imha ve stoklarını gösteren kayıtlar tutulmalıdır. Kayıtlar, parti numarası, son kullanma tarihi, ürünün veya etkin maddenin adı, alınan veya dağıtılan miktarı, alım veya dağıtım yapılan kişi veya kuruluşların adları ve adresleri gibi izlenebilirlik için gerekli bilgileri içermelidir. Uyuşturucu ve/veya psikoaktif ilaçlarla, kan ürünleri ve immünolojik tıbbi ürünlere ilişkin kayıtlar ise ilgili mevzuata ve Kurum tarafından belirlenen usul ve esaslara uygun olarak tutulmalıdır. Sıcaklık ve nem takibine ilişkin kayıtlar ise elektronik ortamda tutulmalıdır. Faaliyetlerde görevli personel ile ilgili tüm kayıtlar tutulmalı ve saklanmalıdır. İlaç Takip Sistemi kapsamına giren ürünler üzerinde yapılan işlem ve hareket bilgileri İlaç Takip Sistemine bildirilmelidir. Bu bildirimlerde, mevcut fiziki stoklar, ürünün sevk edildiği yer ve ürün miktarıyla ilgili bilgi ve belgelerin uyumlu olması gerekmektedir. Ayrıca, ihracat faaliyetleri ile ilgili olarak İlaç Takip Sistemine ihracat bildirimini yapılmalı ve bildirimlerdeki bilgilerin, ihraç edilen malın gittiği ülke ve firma bilgileriyle uyumlu olması gerekmektedir. Ecza ticarethanelerinin ihraç ettiği ürünlerle ilgili herhangi bir sorun çıkması durumunda, ihracat yapılan ülkenin sağlık otoritesine ve Kuruma bilgi verilmesi zorunludur. Bu bilgilendirme, önceden belirlenmiş bir prosedür doğrultusunda yazılı olarak yapılmalıdır. İhracat beyannamelerinin birer örneği ve ihracat bildirimini yapılmış ürünlere ait karekod bilgileri ise gerektiğinde Kuruma sunulmak üzere muhafaza edilmelidir. Ve bu Yönetmelik kapsamındaki faaliyetlere ilişkin tüm kayıtlar, faaliyetin gerçekleştirildiği yerde 5 yıl süreyle muhafaza edilmelidir. (<https://www.titck.gov.tr/mevzuat>)

Hastaneler, ihtiyaç duydukları ilaçların temini noktasında 04.01.2002 tarihli ve 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu hükümlerine bağlı olarak ihale usulüne başvurmaktadır. İhale sürecinin sonunda fiyat teklifi alınamayan ilaçlarda ise doğrudan temin yöntemi gerçekleştirilmektedir. İlaçların hastaneye giriş ve çıkışlarında, stoklarının takibinde ve ihale süreçlerinde bilgi yönetim sistemlerinin kullanılması oldukça yaygın bir uygulamadır. Bu sistemler, sağlık kuruluşlarının ilaç stoklarını etkin bir şekilde yönetmelerine ve tedarik zincirini izlemelerine yardımcı olmaktadır. İlaçların kullanımının kanıtlanması noktasında hastanelerin bilgi yönetim sistemlerinden alınacak veriler oldukça büyük önem taşımaktadır¹. Zira ilgili sistemde ismi geçen, kullanım adeti ve tarihi belirtilen ilaç markalarının fiziki olarak kullanıldığı kesinleşmektedir. Aynı zamanda tedarik için gerçekleştirilen ihaleye ait belgeler ve ilgili tedarikçiyle yapılan sözleşmeler de temin edilen ilaç markasını ve miktarlarını içermektedir². Bu belgeler, ilaç markalarının resmi düzenlemelere uygun bir şekilde temin edildiğini ve kullanıldığını göstermektedir.

İlaç Takip Sistemi (İTS), beşeri tıbbi ürünlerin karekod kullanılarak öznelendirilmesini sağlayan ve tedarik zinciri boyunca gerçekleşen tüm hareketlerin izleyen ve sistem üzerinden kaydeden merkezi bir kayıt ve takip sistemidir³. Her bir beşeri tıbbi ürün sisteme, ambalajında bulunan karekod sayesinde benzersiz bir şekilde

¹ **Saygılı, Mehmet Sıtkı/Hekim, Cihan**, Kamu Hastaneleri Eczanelerinde İlaç Satın alma Süreci: Örnek Bir Uygulama, IV. Ulaştırma ve Lojistik Ulusal Kongresi Bildiri Özetleri, 2020, s. 88.

² Bazı hallerde hastaneler ilaç teminini ihale usulüne uymadan doğrudan temin yolu ile sağlamaktadır. Kamu Hastaneleri Genel Müdürlüğü Tedarik Yöntemleri ve Satın Alma Dairesi Başkanlığı'nın resmi internet sitesinde 18.01.2016 tarihli Doğrudan Temin Kılavuzu yayınlanmıştır. Söz konusu Kılavuzda yer alan tanıma göre doğrudan temin; ihtiyaçların, 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu'nun 18. maddesinde belirtilen açık ihale usulü, belli istekliler arasında ihale usulü ve pazarlık ihale usulü gibi ihale yöntemlerine uyulmadan gerçekleştirilmesi ve ilan yapılmadan, teminat alınmadan, ihale komisyonu oluşturulmadan ve yeterlilik kriterleri aranmadan ihale yetkilisi tarafından görevlendirilen kişi veya kişilerce piyasa fiyat araştırması yapılarak temin edilmesidir. Bu durum, Kamu İhale Kanunu'nun belirlediği ihale usullerine ve kurallarına uymama anlamına gelmektedir. Bu yöntem esnasında düzenlenecek olan onay belgesi gibi belgeler kullanım kanıtı savunmasında delil niteliği taşıyacaktır. ([Doğrudan Temin Kılavuzu](#))

³ İTS'nin resmi internet sitesinde proje tanıtımı yapılmış ve sistemin kapsamı, amaçları, çalışma prensipleri ile kazanımları aktarılmıştır. Buna göre; İlaç Takip Sistemi, ilaç sahteciliğini ve kaçakçılığını önlemek ve ilaç tedarik zincirinin güvenliğini sağlamak amacıyla kullanılan bir sistemdir. Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı tarafından kurulan bu sistem, Türkiye'de sahte ilaçlar ve ilaçlar üzerinden yapılan yolsuzlukların önlenmesini hedeflemektedir. İlaçların her aşamasında izlenmesi ve hareket kayıtlarının kaydedilmesi, ilaç güvenilirliğini sağlamak ve sahteciliğin kaynaklarını ortaya çıkarmak için önemlidir. Ayrıca, ilaçların stok durumları görüntülenebilmekte ve gerektiğinde ilaçlar geri çekilip bloke edilebilmektedir. Bu sistem, hasta güvenliğini artırmak için önemli bir rol oynamakta ve hastaların ilaçlara olan güvenini korumak için gerekli çalışmalar yapılmaktadır. İlaç takip sistemi verileri, ilaç politikalarının oluşturulmasında önemli bir kaynak olarak kullanılmaktadır. (<https://www.its.gov.tr/>)

tanımlanır. İTS; üretim, ithalat, ihracat, alış, satış, devir, tüketim, zayi olma, geri ödeme gibi tedarik zincirindeki tüm hareketleri gerçek zamanlı olarak izlemektedir. Bu sistem sayesinde ilaçların geçtiği noktalardan yapılan bildirimler kaydedilir ve izlenebilmektedir. Böylece, ilaçların takibi ve hareketlerinin kontrolü sağlanmaktadır. Sistem ayrıca, beşeri tıbbi ürünler üzerinde yapılması gereken iş ve işlemleri de gerçekleştirmektedir. İlaçların geri çağırılması veya blokajı gibi önlemler İTS üzerinden yapılabilir. Bu sayede güvenlik riski taşıyan veya sahte olduğu tespit edilen ilaçlar, hızlı bir şekilde geri çekilmekte ve engellenmektedir. İTS, gerçek zamanlı izleme ve kayıt tutma özelliği sayesinde ilaç tedarik zinciri üzerinde güvenliği artırmakta, sahte ilaçlarla mücadele etmekte ve hasta güvenliğini korumaktadır. Bu şekilde ilaç takip süreçleri daha şeffaf, güvenli ve etkin bir şekilde yönetilmektedir¹. Bu sistem aynı zamanda sahte ilaçların ve ilaç kaçakçılığının önlenmesini, ilaç tedarik zincirinin güvenliğini ve hasta güvenliğini sağlamayı hedeflemektedir. İlgili yönetmelik ve kılavuzlarla belirlenen kurallara uygun olarak, eczane ve ecza depoları, ruhsat sahibi firmalar, ihracata yetkili firmalar ve geri ödeme kurumları gibi ilaç sektöründe faaliyet gösteren tüm paydaşlar İTS'ye kaydolmak ve bildirimlerini yapmakla yükümlüdür. İTS verileri, Sağlık Bakanlığı tarafından ilaç politikalarının oluşturulmasında önemli bir kaynak olarak kullanılmaktadır. Aynı zamanda söz konusu sistem sayesinde ilaç markalarının kullanımının kanıtlanması oldukça kolaylaşmaktadır.

Reçete onay sistemi ya da reçete provizyon sistemi olarak tanımlanan Medikal Ulak Sistemi (MEDULA)², sağlık hizmetlerindeki geri ödemelerin de gerçekleştiği ve reçete sürecinin elektronik ortamda yönetildiği bir otomasyon platformudur ve ilaç markalarının kullanıldığının kanıtlanması aşamasında etkili bir araçtır³.

¹ 15.06.2022 tarihli Eczacılar ve Eczacılar Dernekleri ve Eczacılar Derneklerinde Bulundurulanan Ürünler Hakkında Yönetmelik'in "Tanımlar" başlıklı 4. maddesi İlaç Takip Sistemi'ni: "Beşeri tıbbi ürünlerin karekod kullanılarak tekilleştirilmesini, her biriminin geçtiği noktalardan yapılan bildirimler ile üretim, ithalat, ihracat, alış, satış, devir, tüketim, zayi olma, geri ödeme gibi tedarik zincirinde gerçekleşen tüm hareketlerini ya da hareket iptallerini gerçek zamanlı izleyen, geri çekme, bloke etme gibi bu ürünler üzerinde yapılması gereken iş ve işlemlerin gerçekleştirildiği merkezi kayıt ve takip sistemi." şeklinde tanımlamıştır. (<https://www.titck.gov.tr/mevzuat>)

² 03.02.2022 tarihli Tıbbi Cihazların Ürün Takip Sistemi Tekil Hareket Bildirimlerine İlişkin Kılavuz'un "Tanımlar" başlıklı 4. maddesi MEDULA'yı: "Genel sağlık sigortası ile sağlık tesisleri arasında, sağlık tesislerinin iç süreçlerine müdahale etmeksizin fatura bilgisini elektronik olarak toplamak ve hizmetlerin ödenmesini gerçekleştirmek için oluşturulmuş bütünleşik sistem." olarak tanımlamaktadır. (<https://www.titck.gov.tr/mevzuat>)

³ MEDULA, Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından desteklenen ilaçların bilgilerini ve kişilere ait ilaç raporları ve tanı bilgileri gibi çeşitli kişisel sağlık verilerini içeren bütünleşik bir sistemdir. Bu sistem, sağlık tesislerinin iç süreçlerine müdahale etmeden fatura bilgisini elektronik olarak toplamayı ve hizmetlerin ödenmesini sağlamayı hedeflemektedir. MEDULA Eczane, MEDULA Hekim ve MEDULA Hastane olmak üzere ayrı sayfaya sahipti ve bu sayfalar Kurumun

SONUÇ

Görüldüğü üzere ilaç markalarının reklam yapma yasağına tabi olmaları ve ilaçların yalnızca sağlık meslek mensupları aracılığıyla tüketiciye tanıtılması, markanın kullanımının kanıtlanmasını zorlaştıran başlıca nedenler arasındadır. Reklam unsurlarının sınırlı olmasının yanı sıra ruhsatlandırma süreci de ilaçları dezavantajlı hale getirmektedir. Aynı zamanda düzenlemelerin katılığı nedeniyle ilaç markası sahibi ile ilaç ruhsatına sahip şirketin farklı olması da iki şirket arasındaki ilişkinin kanıtlanmasını gerektirerek farklı bir zorluk oluşturmaktadır. İlaç markalarının ulaşması daha muhtemel olan deliller ise tek başına kullanımın kanıtı olmaya yeterli değildir. Örneğin; ilaçların özel ansiklopedilerde listelenmesi veya barkod sisteminin varlığı ispat noktasında kesin delil teşkil etmeyecektir.

Belirtilen sorunlar da dikkate alındığında ilaç markaları lehine çözüm önerileri getirilmiştir. Bu öneriler; ilaç markalarının kullanıldığının kanıtlanması aşamasında ecza depolarının veri girişleri, İlaçların Takibi Sistemi, MEDULA sistemi ve hastanelerde yapılan ihale belgeleri gibi bilgilerin kullanımınıdır. Bu belgeler, ilaç markalarının gerçekten temin edildiğini, takip edildiğini ve kullanıldığını kanıtlamak için sağlam bir temel oluşturmaktadır. Bu nedenle, ilgili mercilerin bu belgeleri titizlikle incelemesi ve ilaç markalarının kullanımının doğruluğunu kesin bir şekilde kanıtlanması büyük önem taşımaktadır.

Ayrıca, bu süreçte ilaç markaları tarafından yapılan savunma esnasında doğru ve güncel verilerin kullanılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Öncesinde veri girişlerinin doğru ve eksiksiz bir şekilde yapılması, ilaç markalarının kullanımının güvenilir bir şekilde kanıtlanması için gereklidir. Bunun için, ilgili tüm paydaşların iş birliği içinde çalışması ve doğru veri girişi yapılması sağlanmalıdır. Son olarak, bu sürecin şeffaf bir şekilde yürütülmesi ve ilgili mercilerin doğru bilgilere erişimine olanak sağlanması büyük önem taşımaktadır. Tüm ilgili belgelerin eksiksiz bir şekilde kaydedilmesi ve ilgili mercilerin erişimine açık olması, ilaç markalarının kullanımının doğruluğunun sağlanması açısından hayati öneme sahiptir.

---

yanı sıra eczacılar, hekimler ve sağlık personelleri tarafından görüntülenebilmekte ve işlem yapılabilmektedir. Sistemin temel amacı, ilaçların ve sağlık hizmetlerinin elektronik olarak kaydedilmesi ve takip edilmesiyle, sağlık hizmetlerinin ödeme sürecinin daha etkin ve güvenilir bir şekilde yönetilmesidir. Bu sistem sayesinde, sağlık kuruluşları ve sağlık profesyonelleri ilaç verilerini, ilaç raporlarını ve hastaların tanı bilgilerini güncel olarak görebilmekte ve bu bilgileri sistem üzerinden işleyebilmektedir. Sağlık sektöründe veri paylaşımını ve iş birliğini kolaylaştırarak sağlık hizmetlerinin kalitesini artırmayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla burada yer alan bilgiler kullanım ispatı noktasında da oldukça faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Arkan, Sabih**, Marka Hakkına Tecavüz-İşaretin Markasal Olarak Kullanılması Zorunluluğu, Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, S.3, 2000, s. 5-13.
- Arkan, Sabih**, Marka Hukuku, 1. Baskı, Ankara 1997.
- Ayhan, Rıza/ Çağlar, Hayrettin/ Özdamar, Mehmet**, Ticari İşletme Hukuku, 12. Baskı, Ankara 2019.
- Bayrak, Önder**, Fikri-Sınai Mülkiyet ve Haksız Rekabet Suçları, 2. Baskı, Ankara 2021.
- Bektaş, İbrahim**, Sınai Mülkiyet Kanununa Göre Markanın Kullanmama Nedeniyle İptali-AB Adalet Divanı'nın Güncel Kararları Işığında Bir Değerlendirme, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, C. 17, 2018, s. 219-258.
- Bilge, Mehmet Emin**, Ticari Ad ve İşaretler Arasında Karıştırılma Tehlikesi, 1. Baskı, Ankara 2014.
- Bilgili, Fatih**, Yargıtay Kararları Uygulamasında 556 Sayılı Markaların Korunması Hakkında KHK'ya Göre Tescilli Markanın Kullanılması Zorunluluğu, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S. 74, 2008, s. 29-42.
- Bozgeyik, Hayri**, Görüşler ve Kararlar Cilt 1 Marka Hukuku, 1. Baskı, Ankara 2015.
- Bozgeyik, Hayri**, Tescilli Markanın Kullanılması ve Kullanmamaya Bağlı Sonuçlar, Prof. Dr. Fırat Öztan'a Armağan Cilt 1, 1. Baskı, Ankara 2010.
- Çağlar, Hayrettin**, Marka Hukuku, 2. Baskı, Ankara 2015.
- Çağlar, Hayrettin**, 6769 Sayılı Sınai Mülkiyet Kanununa Göre Tescilli Markanın Kullanılmamasının Hukukî Sonuçları ve Anayasa Mahkemesinin 556 Sayılı KHK M. 14 Hükmünü İptal Eden Kararının Etkileri, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 21, 2017, s. 3-19.
- Çolak, Uğur**, Türk Marka Hukuku, 2. Baskı, İstanbul 2014.
- Dirikkan, Hanife**, Tescilli Markayı Kullanma Külfeti, Oğuz İmregün'e Armağan, 1. Baskı, İstanbul 1998.
- Başığit, Fehmi Safa**, Tescilli Markanın Kullanılmadığı Savunması, Kadir Has Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Hukuk Anabilimdalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Güneş, İlhami**, Ayırt Edici İşaretler ve Marka Hakkında Öncelik, 3. Baskı, Ankara 2023.
- İmirlioğlu, Dilek**, Marka Hukukunda Ayırt Edicilik ve Markanın Ayırt Ediciliğinin Zedelenmesi, 1. Baskı, Ankara 2017.
- Kale, Serdar**, Marka Davalarında Yargılama Usulü, 1. Baskı, Ankara 2020.
- Meran, Necati**, Marka Hakları ve Korunması, 4. Baskı, Ankara 2015.
- Mintaş, Hazal**, Marka Hukukunda Karıştırılma Tehlikesi, 1. Baskı, Ankara 2019.
- Özer, Fatma**, 6769 Sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu'nun Genel Bir Değerlendirmesi, Terazi Hukuk Dergisi, S. 128, 2017, s. 131-167.
- Saygılı, Mehmet Sıtkı/ Hekim, Cihan**, Kamu Hastaneleri Eczanelerinde İlaç Satınalma Süreci: Örnek Bir Uygulama, IV. Ulaştırma ve Lojistik Ulusal Kongresi Bildiri Özetleri, 2020, s. 89-92.
- Suluk, Cahit/ Karasu, Rauf/ Nal, Temel**, Fikri Mülkiyet Hukuku, 6. Baskı, Ankara 2022.
- Suluk, Cahit**, 6769 Sayılı Sınai Mülkiyet Kanununun Getirdiği Yenilikler, Ticaret ve Fikri Mülkiyet Hukuku Dergisi, C. 4, 2018, s. 91-109.
- Tamer, Elanur**, Markaların Kullanım İspatı, 1. Baskı, Ankara 2021
- Tekinalp, Ünal**, Fikri Mülkiyet Hukuku, 5. Baskı, İstanbul 2012.
- Ünsal, Önder Erol**, Markanın Kullanımı Kavramı, Kullanmama Savunması Müessesesi ve Avrupa Birliği Kurumlarının Bu Hususlardaki Değerlendirmeleri, AIPPI Türkiye Fikri Gündem Dergisi, S. 14, 2017, s. 30-45.
- Yasaman, Hamdi**, Marka Hukuku, 1. Baskı, İstanbul 2004.
- KULLANILAN İNTERNET KAYNAKLARI**
- İlaç Ansiklopedilerine ilişkin ABAD Kararı ([ABAD Kararı Orijinal Metin](#))
- İlaç Takip Sistemi İnternet Sitesi (<https://www.its.gov.tr/>)
- İlgili Kanunlar (<https://www.mevzuat.gov.tr/>)
- Kamu Hastaneleri Genel Müdürlüğü Tedarik Yöntemleri ve Satın Alma Dairesi Başkanlığı'nın yayınlamış olduğu Doğrudan Temin Kılavuzu ([Doğrudan Temin Kılavuzu](#))
- Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu İnternet Sitesi Mevzuatlar Sekmesi (<https://www.titck.gov.tr/mevzuat>)
- Türk Patent ve Marka Kurumu'nun yayınlamış olduğu Kullanım İspatı Kılavuzu ([Marka Kullanım İspatı Kılavuzu](#))
- Yargıtay Kararları (<https://www.lexpera.com.tr/>)

BASIS FOR ESTABLISHING COMMON PROPERTY OF HUSBAND AND WIFE DURING MARRIAGE UNDER VIETNAMESE LAW

Nguyen Huy Hoang

Tra Vinh University – School of Economics and Law

ORCID: 0000-0003-1662-4371

ABSTRACT

When establishing a marriage relationship between husband and wife, common property will arise on the grounds prescribed by law. Grounds for establishing common property of husband and wife include many different bases such as property created by husband and wife, property given by husband and wife, inherited jointly... The article analyzes the bases for establishment. common property of husband and wife in Vietnamese law. In addition, the article analyzes a number of judgments of Vietnamese courts in dispute over the determination of common property during the marriage period. Based on the above research, the article presents inadequacies and recommendations to improve the provisions of Vietnamese law on the basis for establishing common property of husband and wife during marriage.

Keywords: Spousal property; Common property; Common property during the marriage.

1. INTRODUCTION

The grounds for establishing common property during the marriage period are quite fully regulated by Vietnamese law, including many different bases. In this article, we will analyze in detail the bases for determining the common property of husband and wife during the marriage period. At the same time, submit inadequacies and recommendations to improve Vietnamese law on the basis for determining the common property of husband and wife.

2. RESEARCH AND FINDINGS

2.1. Grounds for establishing common property of husband and wife during their marriage in accordance with Vietnamese law

Grounds for establishing common property of husband and wife during their marriage according to the provisions of the Law on Marriage and Family 1959

Article 15 of the Law on Marriage and Family in 1959 provides for the establishment of common property of husband and wife as follows: "Husband and wife have equal rights to own, enjoy and use the pre-existing property. and after marriage". With this provision, it can be seen that the Marriage and Family Law of 1959 stipulates that all property that husband and wife have before and after marriage are common property of husband and wife. This means that the husband and wife will not have their own property in the marriage, once married, the assets acquired before and after the wedding are the common property of the husband and wife.

Grounds for establishing common property of husband and wife during their marriage according to the provisions of the Law on Marriage and Family 1986

Article 14 of the Law on Marriage and Family 1986 provides for the establishment of common property of husband and wife as follows: “Common property of husband and wife includes property created by husband or wife, professional income and other lawful incomes of husband and wife during the marriage period, property jointly inherited or shared by husband and wife. With the above provisions, the Law on Marriage and Family 1986 stipulates a number of grounds for establishing common property of husband and wife, including: (a) property created by husband or wife, professional income; (b) other lawful earnings of the spouses during the marriage; (c) property jointly inherited or shared by husband and wife. Compared with the Law on Marriage and Family of 1959, the Law on Marriage and Family of 1986 no longer defines that all property acquired by husband and wife before and after marriage is the common property of husband and wife. Husbands have the right to separate property, specifically "With respect to property that a spouse has before marriage, property inherited separately or given separately during the marriage, the person possessing such property has the right to enter or do not enter the block.

Grounds for establishing common property of husband and wife during their marriage according to the provisions of the Law on Marriage and Family 2000

Article 27 of the Law on Marriage and Family 2000 provides for the establishment of common property of husband and wife as follows: “1. Common property of husband and wife includes property created by husband and wife, income from labor, production and business activities and other lawful incomes of husband and wife during the marriage period; property that husband and wife inherit jointly or are given as a gift together and other properties that husband and wife agree are common property. Land use rights acquired by husband and wife after marriage are the common property of husband and wife. Land use rights acquired by husband or wife before marriage and separately inherited are common property only when the husband and wife have an agreement... 3. In case there is no evidence to prove that the property in dispute between the husband and wife is the separate property of each party, such property is common property. Compared with the Laws on Marriage and Family 1959, 1986, the Law on Marriage and Family 2000 lists in more detail the grounds for establishing common property of husband and wife, including: (a) Common property of husband and wife includes property created by husband or wife; (b) income from labor, production and business activities; (c) other lawful earnings of the spouses during the marriage; (d) property jointly inherited by husband and wife or given as a gift (d) other properties that the husband and wife agree to be common property; (e) The land use right acquired by husband and wife after marriage is the common property of husband and wife; (f) the common property of the spouses by agreement. In addition, the Law on Marriage and Family 2000 also stipulates the principle of presumption of common property of husband and wife in case there is no evidence to prove that the property in

dispute between husband and wife is the separate property of each spouse party, that property is common property. It can be seen that the grounds for establishing common property of husband and wife are increasingly detailed and clearer and more progressive.

Grounds for establishing common property of husband and wife during their marriage according to the provisions of the Law on Marriage and Family 2014

Article 33 of the Law on Marriage and Family 2014 provides for the establishment of common property of husband and wife as follows: “1. Common property of husband and wife includes property created by husband and wife, income from labor, production and business activities, yields, profits arising from separate property and other lawful incomes during a period of time. marriage, except for the case specified in Clause 1, Article 40 of this Law; property that husband and wife inherit jointly or are given as a gift and other property agreed upon by husband and wife is common property. Land use rights acquired by husband and wife after marriage are the common property of husband and wife, except for cases where the spouses are separately inherited, given separately or acquired through transactions with separate property.. 3. In case there are no grounds to prove that the property in dispute between husband and wife is separate property of each party, such property shall be considered as common property. Grounds for establishing common property of husband and wife according to the above provisions include:

First, assets created by husband and wife, income from labor, production and business activities. This is the exact basis for establishing common property of husband and wife during marriage. Assets arising in this case can be from salaries, wages, incomes earned by husband, wife or husband and wife, production and business activities, etc.

Second, yields and profits arising from separate property: Yields arising from separate property of husband and wife are natural products that husband and wife have from their own property. Income arising from the separate property of a husband and wife is the profit that a husband or wife earns from exploiting their own property¹. In principle, property acquired before marriage is still the common property of husband and wife. However, yields and interests arising from separate property of husband and wife arising during marriage shall be common property of husband and wife. Except where husband and wife agree to divide common property during their marriage, when this agreement comes into effect, yields and profits arising from separate property of husband and wife will be the separate property of each party².

Third, other lawful income during the marriage period: Other legal incomes during the marriage are detailed in Article 9 of Decree 126/2014, including bonuses, lottery winnings, and allowances. grant, except for the case of allowances and incentives that the husband and wife receive in accordance with the law on incentives for people

---

¹ Article 10 Decree No. 126/2014/ND-CP.

² Clause 1, Article 40 of the Law on Marriage and Family 2014.

with meritorious services to the revolution, and other property rights associated with the spouse's personal identity; Property that spouses have established ownership rights under the provisions of the Civil Code with respect to derelict objects, buried or sunk objects, dropped or forgotten objects, damaged livestock and poultry lost, aquatic pets; Other lawful income as prescribed by law.

Fourth, property that husband and wife inherit jointly or are given as a gift and other property agreed upon by husband and wife is common property: In this basis, there are three bases: (a) property inherited by husband and wife. common succession; (b) property that the spouses are entitled to increase jointly; and (c) property agreed by the husband and wife to be common property.

Fifth, the land use rights acquired by husband and wife after marriage are the common property of husband and wife, except for cases where the spouses are separately inherited, given separately or acquired through transactions with property. is still the separate property of husband and wife.

Final, principle of presumption of common property: In case there are no grounds to prove that the property in dispute between husband and wife is the separate property of each party, such property is considered as common property.

2.2. Practical trial of the Vietnamese courts on the grounds for establishing common property of husband and wife during the marriage period

In practice, determining whether property formed during marriage is common property or separate property is a rather complicated issue and there may be conflicting opinions of courts at all levels on the same issue a case content. The following case will partly prove this:

Case content: Ms. Huong and Mr. Binh got married in 1996, registered their marriage, and lived happily together. About the last 6 years, husband and wife had a conflict due to disagreement, trying to find a way to fix it but to no avail. Realizing that the marriage purpose was not achieved, Ms. Huong asked for a divorce from Mr. Binh. Mr. Binh agreed to divorce. About common children: none. Property: including many land plots, houses and motorbikes.

Mr. Binh agreed to divide the land in two, requested to receive the land and pay ½ of the value to Mrs. Huong. For land plots 1076, 1077, TBD 01, located in commune B, district C, according to the certificate of land use right (LURC) issued to Mr. Binh. Ms. Huong sued to ask for division in two, Ms. Huong agreed to receive ½ of the land value. Mr. Binh said that this land he bought and sold again and again, was Mr. Binh's private property, so he did not agree to divide. Ms. Huong identified it as a common property because the land was bought and sold for profit (real estate business).

Judgment of the first instance level: The first-instance court's judgment dated July 26, 2019 of the Court of First Instance, declared: Not accepting Ms. Huong's request to ask Mr. Binh to divide the common property of the land plot 1077, TBD No. 01, located in commune B, district C under the name of Mr. Le Van Binh.

Judgment of the appellate level: The judgment that Mr. Binh's private property is inappropriate. Because, Mr. Binh filed a counterclaim requesting that Ms. Huong be obliged to pay half of the amount of VND 250,000,000 that Mr. Binh pledged 02 certificates of 02 land plots above, the statement of Mr. Binh and his representative. Before and after, it was not consistent, sometimes it was presented because the land could not be sold, money was stuck, so they had to pledge the loan certificate of VND 250,000,000, sometimes they thought that they borrowed money to buy land, thought that the land had been transferred to pay off the debt. There was no more to divide, showing that Mr. Binh implicitly admitted that the above two land plots were common property, sold to pay debts, so he no longer had to divide. Besides the presentation of Ms. Trang as the moneylender and Mr. Huu and Ms. Thao as the buyer of the land, Mr. Binh has no other evidence to prove that these 2 land parcels are private property¹.

Comments on the case: In the settlement of disputes over property formed during the marriage period in the above case, there were conflicting judgments between the Court of Appeal and the first instance court. Specifically, the first-instance court held that the land plots 1076 and 1077 on which Mr. Binh was granted a certificate of land use rights during his marriage was Mr. Binh's private property. The Court of Appeal said that Mr. Binh had no other evidence to prove that these two land plots were separate property, ie the Court of Appeal determined that the above two land plots were common property of husband and wife. According to current law, the land use rights acquired by husband and wife after marriage is the common property of husband and wife, except where the husband or wife is separately inherited, given separately or obtained information from the husband and wife. through private property transactions. Compared with the circumstances in this case, the evidences presented by Mr. Binh are not enough to prove that the two land parcels 1076 and 1077 are privately inherited, donated by Mr. Binh or acquired through financial transactions. private property, for these two land plots need to be identified as the common property of Mr. Binh and his wife, Mrs. Huong. Thereby, it can be seen that the judgment and arguments of the Court of Appeal are convincing, the first instance level has not objectively and comprehensively assessed the details of the case, so it has determined that the land parcel 1076 and 1077 is the property of the first instance Binh's private property.

2.3. Inadequacies and recommendations to improve the provisions of Vietnamese law on the basis for establishing common property of husband and wife during marriage

The provisions of current Vietnamese law on the basis for establishing common property during the marriage period have basically met the requirements of reality. However, this provision still reveals shortcomings and limitations as follows:

---

¹ Dang Phuoc Du, Canceled the first-instance judgment due to wrong assessment of common property of husband and wife, https://vksnd.dongthap.gov.vn/chi-tiet-bai-viet/-/asset_publisher/1mOzUrGkrdAE/content/id/3715899, accessed June 7, 2023.

The current regulations of Vietnamese law on the grounds for establishing common property during the marriage period seem to have not well protected the private property of each spouse. Specifically, in the event that the separate property of a husband and wife is brought into exploitation, common use and increases in value, will that property become the common property of the husband and wife? There is a view that property that was originally separate property of the spouses cannot be changed from separate property into marital property without the husband and wife's agreement on entering separate property into the property. common property in writing. Another view that contradicts the above view is that the separate property of a husband or wife but which has been put into management and use by the husband and wife is considered joint property even though the origin of such property is separate property of husband or wife¹. I think, in this case, it is necessary to determine the property from the first point of view, that is, when the private property of each spouse is put into exploitation and common use in the family, that property is still the private property of the husband and wife. husband and wife, unless husband and wife agree that such property is the common property of husband and wife. Therefore, in order to avoid causing different interpretations as mentioned above, the Law on Marriage and Family of Vietnam needs to supplement regulations on bringing the private property of each party and husband and wife into joint exploitation and use. for the needs of the family will not be transferred from separate property to common property of husband and wife.

3. CONCLUSION

Current regulations of Vietnamese law on the basis for determining common property during marriage are important and necessary provisions for the adjustment of husband and wife relationship. This regulation has basically met the objective requirements of society. However, this provision also reveals certain shortcomings and limitations. Besides, in the process of applying the law of the Court, there are cases where the Courts have conflicting understandings about the grounds for determining the common property of husband and wife and the above case is a clear proof. sharp. In order to improve the legal provisions on the basis for determining the common property of husband and wife during the marriage period, competent state agencies need to review the system of relevant legal documents in order to soon overcome these problems. limitations and inadequacies in the provisions of the law. The Supreme People's Court should strengthen professional guidance for local courts, in order to improve the adjudication level of judges in the process of settling cases related to the determination of common property of the courts couple.

SOURCE

Law on Marriage and Family of Vietnam 1959;
Law on Marriage and Family of Vietnam 1986;
Law on Marriage and Family of Vietnam 2000;

---

¹ Canary, Problems in establishing common property of husband and wife, <https://baocantho.com.vn/vuong-mac-trong-viec-xac-lap-tai-san-chung-cua-vo-chong- a111748.html>, accessed June 7, 2023.

Law on Marriage and Family of Vietnam 2014;

Decree No. 126/2014/ND-CP Vietnam;

Dang Phuoc Du, Canceled the first-instance judgment due to wrong assessment of common property of husband and wife, https://vksnd.dongthap.gov.vn/chi-tiet-bai-viet/-/asset_publisher/1mOzUrGkrdAE/content/id /3715899, accessed June 7, 2023;

Canary, Problems in establishing common property of husband and wife, <https://baocantho.com.vn/vuong-mac-trong-viec-xac-lap-tai-san-chung-cua-vo-chong-a111748.html>, accessed June 7, 2023.

COMMON PROPERTY DIVISION DURING THE MARRIAGE PERIOD UNDER VIETNAMESE LAW

Nguyen Huy Hoang

Tra Vinh University – School of Economics and Law

ORCID: 0000-0003-1662-4371

ABSTRACT

According to Vietnamese law, husband and wife have the right to divide common property during their marriage. The division of common property of husband and wife during marriage includes many legal issues such as: method of division of common property, form of agreement on division of common property, legal consequences of division of common property during the marriage period. marriage... The article analyzes the provisions of Vietnamese law on division of common property of husband and wife during marriage in current and past Vietnamese law. On the basis of the above research, the article presents inadequacies and recommendations to improve the provisions of Vietnamese law on division of common property of husband and wife during marriage.

Keywords: Division of common property; Marriage period; Common property.

1. INTRODUCTION

Division of common property of husband and wife during marriage is a complicated issue, including many contents such as grounds for division of common property, form of division of common property, legal consequences of division of common property... Write an analysis of current Vietnamese law provisions on division of common property during marriage. In addition, some shortcomings and recommendations are presented to improve the provisions of Vietnamese law on division of common property of husband and wife during marriage.

2. RESEARCH AND FINDINGS

2.1. Division of common property of husband and wife during the marriage period in accordance with Vietnamese law

Division of common property during the marriage period according to the provisions of the Law on Marriage and Family 1959

The 1959 Law on Marriage and Family is the first marriage and family law in Vietnam, some property relations between husband and wife have been adjusted in this document. However, this document has not mentioned the issue of division of common property of husband and wife during marriage.

Division of common property during the marriage period according to the provisions of the Law on Marriage and Family 1986

Compared to the 1959 marriage and family law, the 1986 Marriage and Family Law was more advanced when it stipulating the division of common property of husband and wife during the marriage period. The issue of division of common property of husband and wife during the marriage period is specified in Article 18 of the Law on Marriage and Family 1986 as follows: "When marriage exists, if one party requests and has a good reason, there may divide the common property of husband and wife according to the provisions of Article 42 of this Law. The division of common property of husband and wife during the marriage period shall comply with regulations on division of common property upon divorce. Article 42 provides for the division of property as follows: "...the division of property shall be agreed upon by the two parties, and must be recognized by the People's Court. If the two parties cannot reach an agreement, the People's Court shall decide. The division of property upon divorce, in principle, must comply with the following provisions: a) Any party's private property is still under the ownership of that party; b) The common property of husband and wife is divided in half, but with reasonable consideration of the property situation, the specific situation of the family and the efforts and contributions of each party; c) In case the husband and wife are still living with the family, but the assets of the husband and wife themselves cannot be determined, the spouses shall be entitled to share a part of the common property of the family, based on the efforts of the spouses. share and contribute to the maintenance and development of the common property, as well as to the common life of the family. Labor in the family is considered as production labor; d) When dividing property, must protect the interests of the wife and minor children, protect the legitimate interests of production and profession. According to the above provisions, it is possible to determine some basic contents on division of common property of husband and wife during marriage as follows:

First, the reason for division of common property: The reason for division of common property is not specified in the document, but only provides for a legitimate reason. This reason may be due to the couple's need to use the property for personal purposes, due to the obligation to a third party...

Second, how to divide common property: The division of common property of husband and wife is done according to: (a) the agreement of husband and wife and must be recognized by the Court; or (b) if the spouses cannot come to an agreement, they may request the Court to settle. Thus, the division of common property of husband and wife during the marriage must be done through the Court.

Third, the principle of division of common property: The division of common property of husband and wife during marriage should comply with the following principles:

- i) Any party's private property remains under the ownership of that party;
- ii) The common property of husband and wife is divided in half, but with reasonable consideration of the property situation, the specific situation of the family and the efforts and contributions of each party;

iii) In case the husband and wife are still living together with the family, but the assets of the husband and wife themselves cannot be determined, the spouses shall be entitled to share a part of the common property of the family, based on the efforts of the spouses. share and contribute to the maintenance and development of the common property, as well as to the common life of the family. Labor in the family is considered as production labor;

iv) When dividing property, must protect the interests of the wife and minor children, protect the legitimate interests of production and profession.

Division of common property during the marriage period according to the provisions of the Law on Marriage and Family 2000

Regulations on division of common property of husband and wife during marriage in this document are more extensive than the Laws on Marriage and Family of 1959, 1986. The specific adjusted issues are as follows:

First, reasons for division of common property: husband and wife may divide common property during the marriage period in case husband and wife invest in separate business, perform separate civil obligations or have other legitimate reasons, Husband and wife may agree to divide common property (Clause 1, Article 29). The reasons for dividing common property have been specified more specifically than in previous documents.

Second, the method of division of common property: the division of common property shall be done in the following two ways: (a) agreed upon by husband and wife; (b) or, if no agreement can be reached, may request the Court to settle (Clause 1, Article 29).

Third, form of agreement on division of common property: An agreement on division of common property during the marriage period must be made in writing, if the division of common property is done by a court, it shall be determined in judgment of the Court.

Fourth, legal consequences of division of common property: Article 30 of the Law on Marriage and Family 2000 provides for the legal consequences of division of common property during the marriage period as follows: “In the case of property division the common property of husband and wife, the yields and profits arising from the divided property shall be owned by each person separately; the remaining undivided property remains under the common ownership of husband and wife. Legal consequences of division of common property include: (a) Shared property belongs to each spouse separately; (b) yields, profits arising from the divided property owned separately by each person; (c) the remaining undivided property remains jointly owned by the husband and wife.

Fifth, the case of division of common property is not recognized by law: The law allows husband and wife to agree on the division of common property, but the division of common property will not be recognized by law in the case of property division. husband and wife in order to evade the performance of property obligations

towards others (Article 30). This provision is absolutely necessary to protect the rights of a third party when husband and wife agree to divide common property during the marriage period.

Division of common property during the marriage period according to the provisions of the Law on Marriage and Family 2014

The issue of division of common property during the marriage period in the Law on Marriage and Family 2014 is more specific and detailed than in previous documents. This issue can be approached through the following:

Reasons for division of common property during marriage: During the marriage period, husband and wife have the right to agree to divide part or all of the common property (Clause 1, Article 38). The reasons for division of common property such as separate business investment, performance of separate civil obligations... are no longer specifically mentioned in this document, instead it is stipulated that husband and wife have the right to agree on the division of property shared. The division of property may be the division of part or all of the common property of husband and wife.

Method of division of common property during marriage: The division of property shall be agreed upon by husband and wife. In case of disagreement, they have the right to request a court to settle. When the Court deals with the division of common property, it will follow the principles of property division upon divorce.

Form of agreement on division of common property during marriage: According to the provisions of Clause 2, Article 38, “agreement on division of common property must be made in writing. This document is notarized at the request of the husband and wife or as prescribed by law. Thus, depending on the type of property to be divided, the written agreement may have to be notarized or certified according to the provisions of law relating to the divided property or the agreement of the husband and wife. In case the division of common property is done by the Court, it will be reflected in the Court's judgment.

Effect of division of common property during marriage: The effect of division of common property is determined as follows: (a) The effective time of division of common property of husband and wife is the time when the spouses agreed upon and stated in writing; if the document does not specify the effective time, the effective time is counted from the date of making the document; (b) In case the property is divided but according to the provisions of law, the transaction related to that property must follow a certain form, the division of the common property of husband and wife takes effect from the time the agreement is reached. agree to comply with the form prescribed by law; (c) In case the Court divides the common property of husband and wife, the division of common property takes effect from the date on which the Court's judgment or decision takes legal effect; (d) Property rights and obligations between husband and wife and a third party arising before the effective time of division of common property are still valid, unless otherwise agreed by the parties.

Legal consequences of division of common property during marriage: When the division of common property of husband and wife takes effect, there will be the following legal consequences:

First, in the case of division of common property of husband and wife, the part of property to be divided, yield and profit arising from separate property of each party after division of common property shall be separate property of husband and wife, except where the husband and wife have other agreements. The remaining undivided property remains the common property of the husband and wife.

Second, the husband and wife's agreement on the division of common property does not change the property rights and obligations previously established between husband and wife and a third person.

Termination of effect of division of common property during marriage: After dividing common property during marriage, husband and wife have the right to agree to terminate the effect of division of common property. The form of the agreement must be made similar to the agreement to divide common property. When the agreement to terminate the effect of the division of common property comes into effect, the determination of common property and separate property of husband and wife will be done in accordance with law as at the time when the common property has not been divided during the period of time marriage period. Property rights and obligations arising before the termination of the effect of the division of common property shall remain in effect, unless otherwise agreed by the parties. In case the division of common property during the marriage period is made according to an effective court judgment or decision, the agreement on termination of the effect of the division of common property must be recognized by the Court.

Division of common property during marriage is invalid: In addition to stipulating the rights of husband and wife to agree on division of common property during marriage, the law also provides for cases in which the division of common property is invalidated. during the period of marriage is void as follows:

First, the division of common property of husband and wife seriously affects the interests of the family; legitimate rights and interests of minor children, adult children who have lost their civil act capacity or are unable to work and have no property to support themselves.

Second, the division of common property of husband and wife is to evade the performance of the following obligations: The obligation to nurture and support; Obligation to compensate for damage; Obligation to pay when the Court declares bankruptcy; Obligations to pay debts to individuals and organizations; The obligation to pay taxes or other financial obligations to the State; Other property-related obligations as prescribed by this Law, the Civil Code and other relevant laws.

The provisions on invalidation of the agreement on division of common property mentioned above are extremely necessary, in order to protect the legitimate rights and interests of a third party when the husband and wife agree to divide the common property.

2.2. Inadequacies and recommendations to improve the provisions of Vietnamese law on division of common property of husband and wife during marriage

The provisions of Vietnamese law on division of common property during the marriage period still have some shortcomings, limitations and suggestions to improve the law as follows.

First, the current Vietnamese law does not provide for legitimate reasons when husband and wife divide common property during the marriage period: Specific regulations on reasons for husband and wife to share common property during the marriage period is necessary to avoid arbitrary division of common property. Therefore, in Article 38 of the Law on Marriage and Family 2014 should be added more legitimate reasons that husband and wife have the right to divide common property during the marriage period.

Second, Vietnamese law has not yet provided for the right of a third party to request husband and wife to divide common property during the marriage period: In order to protect the legitimate rights and interests of a third party, Vietnamese law needs to supplement additional provisions on the right of third parties to claim the division of common property during the marriage period.

Third, Vietnamese law only stipulates that the form of division of common property is made in writing, the document must be notarized according to the provisions of law or as agreed by husband and wife, but does not stipulate all agreements on division of common property. common property must be made in writing and notarized. Failure to stipulate that all property division agreements must be notarized will limit the control of the spouse's agreement to divide common property during the marriage period. Therefore, Vietnamese law stipulates that the written agreement on division of common property of husband and wife must be made in writing and notarized in accordance with the law.

3. CONCLUSION

The provisions of Vietnamese law on division of common property of husband and wife during marriage are necessary to regulate the legal relationship between husband and wife. This provision was first recognized in the Law on Marriage and Family of Vietnam 1986, so far it has been developed more and more perfect. However, this regulation still reveals a number of shortcomings, such as: there is no provision on the rights of a third party to request the division of common property, and there is no mandatory form of an agreement on property division. in general must be made into a notarized document... This has reduced the effectiveness of the law in practice. These limitations need to be overcome soon to enhance the effectiveness of the law.

SOURCE

Law on Marriage and Family of Vietnam 1959;
Law on Marriage and Family of Vietnam 1986;
Law on Marriage and Family of Vietnam 2000;
Law on Marriage and Family of Vietnam 2014;
Ho Chi Minh City University of Law (2016) *Textbook of Vietnamese Marriage and Family Law*, Publishing House. Hong Duc - Vietnam Lawyers Association.

MÜDÜR YETKİLİ ÖĞRETMENLERİN KARŞILAŞTIKLARI PROBLEMLER VE ÇÖZÜM YOLU OLARAK İNFORMAL MENTORLUK UYGULAMALARI

Murat ERMİŞ

Sınıf Öğretmeni

ORCID: 0000-0002-8803-0612

Rumiye ARSLAN

Dr. Öğrt. Üyesi

ORCID: 0000-0002-6679-294X

ÖZET

Ülkemizin birçok köşesindeki köylerde birleştirilmiş sınıf uygulaması yapılan okullar bulunmaktadır. Bu okullarda görev yapan birçok öğretmen hem eğitim-öğretim işlerini hem de idari işleri yerine getirmekle yükümlüdür. Bu görevleri yerine getiren öğretmenler müdür yetkili öğretmen olarak tanımlanmaktadır. Bu araştırmanın amacı müdür yetkili öğretmenlerin karşılaştıkları problemleri belirlemek ve bu problemlerin çözümünde informal mentorluk uygulamalarının rolünü ortaya koymaktır. Araştırma nitel araştırma yaklaşımı doğrultusunda gerçekleştirilmiş ve araştırmada olgubilim deseni kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, görev süreleri 4 ile 14 yıl olan Amasya, Tokat ve Bayburt illerinde müdür yetkili öğretmen olarak görev yapmakta olan öğretmenler oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış mülakat kullanılmış ve verilerin analizinde “içerik analizi” tekniği kullanılmıştır. Araştırma sonucunda müdür yetkili öğretmenlerin iş yükü, idari ve öğretmenlik mesleği açısından tecrübesizlik, süre yetersizliği, eski binalardan kaynaklı birçok sorunla karşı karşıya kaldıkları ortaya çıkmıştır. Müdür yetkili öğretmenlerin, bu sorunların çözümünde çoğu zaman tecrübeli öğretmen arkadaşlarından yardım aldıkları ve bu yolla informal mentorluk uygulamalarından yararlandıkları sonuncuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Müdür Yetkili Öğretmen, Mentorluk, Birleştirilmiş Sınıflar, Sınıf Öğretmenliği, İnfomal Mentorluk

THE PROBLEMS THAT DIRECTOR AUTHORISED TEACHERS FACE WITH AND SOLUTIONS AS INFORMAL MENTORING APPLICATIONS

ABSTRACT

There are combined classes in many parts of our country. The teachers working in these schools have to both perform teaching and carry on administration. The teachers with these responsibilities are defined as director authorised teachers. The aim of this research is to define the problems that director authorised teachers face with and to express the role of the informal mentoring in solving these problems. The research was carried on using the qualitative research approach and science fact design. The workgroup of the research was formed by the teachers with the professional experience ranging from 4 to 14 years working in the provinces of Amasya, Tokat and Bayburt. The semi-structured interviews were used as the data collection tool and "content analysis" technique was used in the analysis of this data. At the end of the research, it was revealed that these teachers

face a lot of problems like overwork, inexperience in administration and teaching, lack of time, or physical structures of the schools. It was also revealed that these teachers get the help of experienced teachers in solving such problems and in this way it was concluded that they make use of informal mentoring applications.

Key words: Director authorised teachers, Mentoring, Joint Classes, Primary school teacher, Informal mentoring

GİRİŞ

Birleştirilmiş Sınıflar

Müdür yetkili öğretmenlerin karşılaştıkları problemleri anlama noktasında birleştirilmiş sınıflı okullardaki eğitim-öğretim ortamını ve bu okullarda yaşanan problemleri incelemek önemlidir. Çünkü müdür yetkili öğretmenler birleştirilmiş sınıflı ilkokullarda görev yapmaktadırlar.

Türk eğitim sisteminin temelini ilkokullar oluşturmaktadır. Eğitimin temeli olan ilkokulların önemi diğer kademelere göre daha fazladır. Ancak temeli sağlam olan eğitim başarıya ulaşabilir. Bu önem ilköğretim kademesinde kazandırılan bilgi ve becerilerin diğer öğrenim kademelerine bir temel teşkil etmesinden kaynaklanmaktadır (Özben,1997). Millî Eğitim Bakanlığı tarafından her yıl yayınlanan Millî Eğitim Bakanlığı İstatistikleri Örgün Eğitim isimli yayının 2014-2015 eğitim-öğretim yılı verilerine göre Türkiye’de 27554 ilkokul bulunmaktadır. Bu okulların da 7309’u köy okullarıdır (MEB İstatistikleri Örgün Eğitim 2014-2015). Köy okullarının büyük çoğunluğunu da birleştirilmiş sınıflı köy okulları oluşturmaktadır.

Birleştirilmiş sınıflar uygulaması ilköğretimde birden fazla sınıfın birleştirilerek aynı sınıfta bir öğretmen tarafından ders yapılmasıdır. Bu uygulama yalnızca ülkemizde değil dünyanın birçok ülkesinde başvurulan bir öğretim şeklidir (Fidan ve Baykul,1993; Aktaran: Dursun, 2006).

Nüfusu çok az olan yerleşim birimlerine, örneğin 35-40 öğrencinin bulunduğu bir köye, dört derslikli bir okul yapmak ve dört öğretmen görevlendirmek ekonomik olmadığından, tek derslikli bir okul yapılarak, bir öğretmen görevlendirilmektedir. Öğrenci sayısı 60-70 olan köylerde dört derslikli bir okul yerine iki derslikli ya da üç derslikli bir okul yapılmaktadır ve buralarda iki ya da üç öğretmen görevlendirilmektedir. Bazı yerleşim birimlerinde dört derslik ve yeter sayıda öğrenci bulunmasına rağmen öğretmen sayısı yetersiz olduğundan, sınıflar birleştirilerek eğitim etkinlikleri sürdürülmektedir. Yerleşim birimlerinin bazılarında ise, yeter sayıda öğretmen ve öğrenci bulunmasına karşın derslik sayısındaki yetersizlikler sınıfların birleştirilmesini zorunlu kılmaktadır (Köksal, 2006).

Türk Milli Eğitimi’nde çok eski bir uygulama olmasına karşın, birleştirilmiş sınıf uygulaması üzerinde yeterince durulmamıştır. Küçük yerleşim birimlerinde öğrenci sayısındaki sınırlılıktan kaynaklanan “zorunlu” bir uygulama olarak görülmüş ve “mümkün olduğunca en kısa sürede sona erdirilmesi” gereken bir sistem olarak algılanmıştır. Oysa gelişmiş batı ülkelerinde bile uygulanan bu sistemin, Türkiye’de akademik ve ekonomik yönlerden yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir (Karasar ve Platteau, 1999).

Birden fazla sınıfın birleştirilmesi farklı yaş, deneyim ve bilgiye sahip öğrencilerin bir arada olması, onlara birbirlerinden öğrenme ve yardımlaşma imkânı sağlamaktadır. Birleştirilmiş sınıflarda zamanın büyük bir bölümü öğretmensiz ders saatleri biçiminde programlanmıştır. Bu zaman diliminde öğrenciler kendi kendilerine çalışma, kendi kendilerine öğrenme, kendi kendini yönetme, araştırma yapma gibi zihinsel becerilerini geliştirme imkânına sahip olurlar. Ayrıca birleştirilmiş sınıflarda öğretim iyi düzenlenir ve yürütülürse, öğrencileri ilgi duydukları ve yetenekli oldukları alanlarda bireysel olarak geliştirmek ve bireysel farklılıklara göre öğretim ortamını hazırlamak mümkün olmaktadır (Köksal,2006).

Birleştirilmiş sınıf öğretmenin aynı anda birden fazla sınıf ya da grupla ilgilenebilmesi, dersleri anlatabilmesi ve tüm öğrencileri yönetebilmesi için önceden detaylı ve sıkı bir hazırlık yapmasını gerektirir. Bu da iyi bir planlama becerisi ile öğrencilere karşı anlayış ve sabır gerektirir (Kılıç, Abay, 2009).

Birleştirilmiş sınıf uygulamasına yönelik programlar geliştirilememiştir. Bağımsız sınıf programlarının küçük değişikliklerle birleştirilmiş sınıflarda uygulanmaya çalışılması eğitim-öğretimi olumsuz etkilemektedir. Şehir okullarına göre hazırlanan program, köy ilköğretim okulu özelliklerini dikkate almamış, öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına cevap verememiştir. Ayrıca her sınıfta okutulan ders çeşidi ve sayısı birleştirilmiş sınıflı okullar için fazladır. Konuların, derslerin dağınıklığı karşısında öğretmen, öğrencilerine gerektiği kadar rehberlik hizmeti sunamamaktadır (Kılıç, Abay, 2009).

Birleştirilmiş sınıflı ilköğretim okullarının kendilerine has özellikleri ve özel şartları bulunmaktadır; bunlar yapı, fonksiyon, programların uygulanması, idari yapı ve işleyiş konularında olabilmektedir. Kırsal alanda görev yapmanın getirdiği zorluklar nedeniyle atamaya öğretmen bulunamaması, öğrencilerin sık sık öğretmen değiştirmeleri, öğretmenlerin lisans eğitimlerinin yeterli olmayışı, bu sınıflarda öğretim materyallerinin yetersizliği, ailelerin ekonomik koşullarının iyi olmayışı gibi nedenler birleştirilmiş sınıflarda karşılaşılan güçlükler arasında sayılabilir (Erden, 1996; Aktaran: Kılıç, Abay, 2009).

Birleştirilmiş sınıflı okullara çoğunlukla yeni mezun ve meslek deneyimi az olan öğretmenler atanmaktadır. Ülkemizdeki birleştirilmiş sınıflı okul profiline bakıldığında genel olarak genç öğretmenlerin çalıştığı okullar olduğu görülmektedir. (Döş, Kayran, 2013).

Şahin'in (2003) yaptığı bir araştırmada birleştirilmiş sınıflı okullarda görev yapmanın öğretmenlerin mesleki heyecan ve motivasyonları üzerinde olumsuz etkiler yarattığı ve öğretmenlerin bu sınıflarda görev almak istemedikleri ortaya çıkmıştır. Ayrıca öğretmenler uygulama sürecinin zorluğu ve öğretimin olumsuz sonuçları dışında ulaşım, barınma, sosyal yaşam, temel ihtiyaçların karşılanmasında yaşanan güçlükler gibi nedenlerden dolayı birleştirilmiş sınıf uygulamasının kaldırılması gerektiğini belirtmişlerdir (Dursun, 2006).

Birleştirilmiş sınıflı okullarda görev yapan öğretmenlerin yüzleşmek zorunda kaldığı birçok sorun bulunmaktadır. Öğretmenlik mesleğini başarılı bir şekilde icra edilebilmesi, bu mesleğin sevilmesi ve severek

yapılmasıyla gerçekleşebilir. Buna karşın yapılan araştırmalarda öğretmenlerin %55'inin mesleklerini isteyerek, diğerlerinin ise tesadüften ve zorunluluktan dolayı seçtikleri görülmektedir (Yalın, 2002).

Bu durumda mesleklerini sevmeyen öğretmenler, bu mesleğin gerektirdiği şartları da yerine getiremeyeceklerdir. Köylere atanan ve bu durumdan memnun olmayan öğretmenler, ilk fırsatta köyden kurtulmanın yollarını arayacak ve buldukları çalışma ortamlarını terk ederek eğitimi olumsuz yönde etkileyeceklerdir. Bunun sebebi ise hizmet öncesi eğitimde öğretmen adaylarının köylerde çalışmaya hazır ve istekli hale getirememekten ve bu şartlara uygun öğretmen yetiştirememekten kaynaklanmaktadır (Özben,1997).

Geniş bir coğrafyaya sahip Türkiye'de birleştirilmiş sınıflarda eğitim-öğretimin gerçekleştirilmesi ülkemizin gerçeklerinden biridir. Ülkemizde köy olgusu ve köy yaşamı olduğu sürece ilkokullarımızda birleştirilmiş sınıf uygulamasının devam etmesi gerekecektir. Bu gerçek görmezlikten gelinemez (Erdem, 2006).

Müdür Yetkili Öğretmen

Birleştirilmiş sınıflı okullarda müdür normu bulunmamaktadır. Bu nedenle bu okullara yönetim görevlerini yerine getirmek üzere bir müdür atanmamaktadır. Bunun yerine, birleştirilmiş sınıflı okullarda görev yapan öğretmenlerden biri müdür yetkili öğretmen olmakta, eğitim-öğretim görevlerinin yanı sıra yönetimle ilgili görevleri de yerine getirmektedir. Müdür normu bulunmayan ilköğretim okullarında sınıf öğretmenliği görevi yanında yönetim hizmetlerini de yürütmek üzere görevlendirilen öğretmenler, müdür yetkili öğretmen olarak tanımlanmaktadır (MEB Eğitim Kurumları Yöneticileri Yönetmeliği).

Müdür yetkili öğretmenler eğitim-öğretim döneminde, eğitim-öğretim grubundaki bir öğretmenin ve yönetim işleri görevinde bulunan bir öğretmenin yaptığı işleri aynı dönemde yapmak zorunda kalmaktadırlar. Bu da öğretmenin üzerindeki yükü arttırmaktadır.

Birleştirilmiş sınıflı okullar incelendiğinde birçoğunda göreve yeni atanmış öğretmenlerin görev yaptıkları, bunların çoğunun da okullarında tek öğretmen olarak görev yaptıkları görülmektedir. Henüz öğretmenlik hayatının başında, eğitim-öğretim görevlerinde yeterli yetkinliğe sahip olamamış öğretmenler, bunların üstüne bir de yönetim görevlerinin eklenmesiyle büyük bir yükün altında kalmaktadırlar. Göreve başlarken sadece eğitim-öğretim işleriyle ilgileneceğini düşünen ve buna göre kendini hazırlayan, henüz mesleğinin başındaki öğretmenler bu sorumluluk altında büyük sıkıntılar çekmektedirler. Müdür yetkili öğretmenler sadece eğitim-öğretim işleriyle ve yönetim işleriyle ilgilenmemekte, bunun üstüne okulun fiziki alt yapısı, birçok öğrencinin sorunu hatta çalıştığı köydeki insanların sorunlarıyla bile ilgilenmek durumunda kalmaktadır.

Yapılandırmacı eğitim yaklaşımı her ne kadar öğrenci merkezli olsa da eğitim-öğretim süreci içerisinde öğretmenin rolü çok önemlidir. Verimli bir eğitim-öğretim ortamının sağlanması, öğretmenin potansiyelini olabildiğince sergileyebilmesiyle gerçekleşebilir. Bu durum öğretmenin karşılaştığı problemleri aşabilmesinde ve elden geldiğince sorunlardan arındırılmış bir eğitim-öğretim ortamı oluşturmasıyla gerçekleşebilir.

Ayrıca eğitim kurumlarında birleştirilmiş sınıf uygulaması staj çalışması yeterli düzeyde yapılmamaktadır. Bu nedenle mesleğe başlar başlamaz köy okullarına görevlendirilen deneyimsiz öğretmenler bir sınıfta ne yapacağını bilmemekte, kuramsal olarak bilseler dahi, uygulamada eksiklikler olmaktadır. Bu da daha mesleğin ilk yıllarında öğretmenleri meslekten soğutmaktadır (Erdem vd., 2005).

Henüz mesleğinin ilk yıllarında bu kadar yükü sırtlamak zorunda kalan müdür yetkili öğretmenler bu yüklerin altından kalkmak için bir rehber, sorunların çözümü için kendisine yardımcı olabilecek deneyimli arkadaşlara ihtiyaç duymaktadırlar.

Mentorluk Kavramı

“Mentor” kelimesinin kökü Yunan mitolojisine dayanmaktadır. Yunan mitolojisine göre Odysseus, arkadaşı Mentor’u oğlu Telemachus’un eğitimi ile ilgilenmesi için görevlendirmiştir. Bu nedenle günümüzde “mentor” “güvenilen ve deneyimli rehber, kılavuz, danışman, akıl hocası ve yol gösterici gibi anlamlarda kullanılmaktadır (Aydın, 2008). Mentorluk uygulamasında hem mentorun hem de öğrencinin gelişimi söz konusudur. İki tarafında gelişimine olumlu katkı sağlayan ve iki taraf arasındaki etkileşimi iyileştiren bir durum söz konusudur (Kuzu vd., 2012).

Mentor genel anlamda usta-çırak ilişkisi olarak algılansa da mentorluk yalnızca işin öğretilmesi değildir. Bu önemli işlevinin yanı sıra mentorluk; öğretmen, danışman, rehber, akıl hocası, koruyucu, destekleyici, usta kavramlarının tümünü bünyesinde bulunduran ve bu kavramların özelliklerini de üstlenen bir terim olma özelliği taşımaktadır (Balcı, 2012).

Mentorluk, karşılıklı güven, anlayış ve empati kavramlarını bünyesinde bulundurur. İnsan yapılarına ve ilişkilerine bağlı olarak mentorun tutum ve davranışlarında da farklılıklar gözlemlendiğinden iyi bir mentorun tek bir tanımı olduğunu söylemek yanlıştır (Bakıoğlu, Hacıfazlıoğlu, 2000).

Eğitimde değişim ve gelişim, hızla ve durmaksızın devam etmektedir. Özellikle teknolojinin eğitimin bir parçası haline gelmesi ile birlikte bu değişim ve gelişimdeki hıza yetişmek ve bu teknolojiden faydalanmak eğitim açısından çok önemlidir. Eğitimde hedeflere ulaşmada en önemli noktalardan biri öğretmenlerdir. Yeni atanan öğretmenlerin kendilerini yetiştirmeleri noktasında deneyimli öğretmenlerin tecrübelerinden faydalanmaları, gelişimleri açısından büyük katkı sağlamaktadır. Öğretmenlerin gelişimleri ve başarıları, bir kurum olan okullarının hedeflenen başarıya ulaşmasında önemlidir. Sahip olduğu tecrübe ile sağlıklı karar verebilen, bilgi teknolojisindeki yenilikleri takip edebilen, özgüveni yüksek, yaratıcı, girişimci, mentorluk özelliklerine sahip çalışanların katkılarıyla, kurumlar arzulanan bilgi hizmetini en üst düzeyde verebilirler (Tunçay, 2014).

İlk defa bir işe giren veya yeni işe başlayanların kuruma uyum sürecinde ona rehberlik edecek tecrübeli bir çalışan görevlendirilir. Bu kişi yeni çalışana akıl hocalığı yapar, destekler, yol gösterir. Yani mentorluk yapar. Bu süreçte, işin içeriği, çalışanlar ve yeni birimler ile ilgili bilgi verilir. Ardından kurumun misyonu, vizyonu,

değerleri, kültürü yeni çalışana aktarılır. Bu işi yapan tecrübeli çalışan mentorluk görevini yerine getirir (Çelik, 2011). Göreve yeni başlamış öğretmenler öğretmenlik mesleğiyle ve bir kısım yönetim işleriyle ilgili bilgileri teorik olarak biliyor olsalar da meslek yaşamlarının ilk yıllarında bu bilgileri pratiğe dökmekte sıkıntılar yaşamaktadırlar. Bu sıkıntıların üstesinden gelebilmeleri onlara akıl hocalığı, rehberlik yapabilecek deneyimli öğretmenler sayesinde daha kolay olacaktır.

Göreve yeni başlayan öğretmenler aday öğretmen olarak adlandırılmaktadır. Aday öğretmenlere rehberlik etmesi amacıyla kendi branşlarından deneyimli ve kendisine en yakın bölgede bulunan öğretmenlerden biri rehber öğretmen olarak görevlendirilir. Bunun yanı sıra eğitim denetmenleri belirli dönemlerde aday öğretmenlere rehberlik etmek amacıyla okullarında aday öğretmenleri ziyaret ederler. Aday öğretmenler yaşadıkları sorunlarla ilgili bu deneyimli öğretmenlerden ve eğitim denetmenlerinden yardım almaktadırlar. Aday öğretmenlik sürecinin sonunda hem rehber öğretmen hem de eğitim denetmeni aday öğretmenin adaylığının kalkması hususunda değerlendirmede bulunurlar. Aday öğretmenlerin adaylık durumları sona erip asil öğretmenliğe geçtiklerinde ise rehber öğretmenlerin rehberlik etme zorunluluğu kalmamıştır. Bu rehberlik durumunun devam etmesi rehber öğretmen ile aday öğretmen arasında ilişkiye, samimiyete bağlıdır. Eğitim denetmenleri ise öğretmenlere rehberlik görevini yerine getirmeye devam etmektedir ancak bu sadece kısıtlı zaman dilimlerinde ve belirli dönemlerde olabilmektedir. Göreve yeni başlayan müdür yetkili öğretmenler kendilerine ilk rehber olarak eğitim denetmenlerini ve rehber öğretmenleri bulurlar.

Mentorluk Türleri

Birçok kaynakta mentorluk iki ana başlık altında incelenmiştir. Bunlar formal mentorluk ve informal mentorluk olarak adlandırılmıştır.

Formal Mentorluk

Formal mentorluk uygulamasında öğrenenin gelişimi için gerekli ortam kurum içerisinde oluşturulmaya çalışılır. Bu mentorluk türünde mentor ve öğrencisi belirli kurallar dâhilinde eşleştirilir. Bu uygulamada mentorluk belirli bir süre içerisinde, kurum içerisinde belirli kurallar çerçevesinde düzenlenir. Mentorluk ilişkisi eşleştirme, öğrenci davranışlarının değerlendirilmesi ve mentorluk düzeyinin belirlenmesinden sorumlu olan bir program yöneticisi tarafından başlatılır (Yirci, Kocabaş, 2012).

İnformal Mentorluk

Mentorluğun en sık gerçekleşen çeşidi informal mentorluktur. Bu uygulama çalışanın mesleği ile ilgili tecrübelerinden faydalanabileceği, mesleğiyle ilgili durumlarda danışabileceği bir danışman aramasıyla ortaya çıkar. Süreç mentorun yönlendirmesi ile devam eder ve uzun sürer. Gelişmeye açık ve çok etkilidir (Kiremitçi, 2011; Aktaran: Tunçay, 2014).

İnformal mentorluk karşılıklı istek ve gönüllük esasıyla ortaya çıkar. İki tarafta mentorluk ilişkisinin devam etmesi için elinden geleni yapar. İnformal mentorluk faaliyetleri doğası gereği biçimlendirilememekte, yapılandırılmamaktadır (İbrahimoglu, 2008).

Eğitim denetmenlerinin müdür yetkili öğretmenlere göreve yeni atandıkları dönemde, ayrıca belirli dönemlerde okulları ziyaret ederek yaptıkları rehberlik, kanun ve yönetmeliklerle düzenlendiği için formal mentorluk olarak değerlendirilebilir. Yine aynı şekilde aday öğretmenlik döneminde rehber öğretmen olarak atanan ve bu dönemin sonunda onlara değerlendirme notu veren öğretmenler de bu görevlerini yönetmelikler çerçevesinde gerçekleştirdikleri için formal mentorluk kapsamında değerlendirilir. Bunun yanında rehber öğretmen ile aday öğretmen arasındaki ilişki samimiyet ve güven duygusu üzerinde kurulmuş ise rehber öğretmen ile müdür yetkili öğretmen arasında mentorluk uygulamaları adaylıktan asil öğretmenliğe geçildikten sonra da devam edebilir. Bu mentorluk belirli bir kanun ya da yönetmelikle düzenlenmediği için informal mentorluk olarak değerlendirilebilir.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın amacı müdür yetkili öğretmenlerin karşılaştıkları problemleri tespit etmek ve bu problemlerin çözümünde informal mentorluk modeline ilişkin öğretmenlerin görüşlerini derinlemesine incelemektir.

Araştırma Soruları

1. Müdür yetkili öğretmenler ne tür problemlerle karşılaşmaktadırlar?
2. Müdür yetkili öğretmenler karşılaştıkları problemlerin üstesinden gelme konusunda informal mentorluk uygulamaları hakkındaki düşünceleri nasıldır?

Araştırmanın Önemi

Müdür yetkili öğretmenlerin birçoğu görevlerine yeni atanmış öğretmenlerdir. Göreve yeni başlamış öğretmenler hem mesleklerine hem de kurumlarına uyum sürecinde kendilerine rehberlik edecek tecrübeli eğitimcilerin yardımlarına ihtiyaç duymaktadırlar. Eğitim denetmenleri ve adaylık döneminde rehber öğretmenler bu görevi formal mentorluk uygulaması olarak kabul edebileceğimiz bir uygulamayla yerine getirmektedirler. Ancak eğitim denetmenleri bir okulu bir eğitim-öğretim dönemi içerisinde en fazla iki ya da üç kere denetlemekte ve öğretmenlere ancak bu sürelerde rehberlik edebilmektedirler. Rehber öğretmenlerin rehberlik görevi ise asil öğretmenliğe geçişle birlikte sona ermektedir. Bu araştırmanın önemi öğretmenlerin eğitim denetmenleri ya da başka formal mentorlar dışında informal mentorluk olarak ne tür yardımlar aldıklarını ve bu konudaki düşüncelerini derinlemesine incelenmesidir.

YÖNTEM

Bu çalışmada veriler nitel yöntemlerle elde edilmiş ve araştırmada olgu bilim deseni kullanılmıştır. Olgu bilim hayatımızda karşılaştığımız ancak detaylı olarak bilgi sahibi olmadığımız ya da üzerinde çok düşünmediğimiz olguları (örneğin; olay, deneyim ya da durum gibi) derinlemesine inceleyen nitel araştırma türüdür (Yıldırım ve

Şimşek, 2008). Katılımcıların yaşamış oldukları deneyim ile ilgili hissettikleri, algıları, düşünceleri ve bunları nasıl yapılandırıp kendilerinde nasıl bir bilinçlilik durumu oluşturduğu olgubilim çalışmalarında masaya yatırılır (Patton, 2002; Aktaran: Metin, 2015). Olgu bilim araştırmalarında veri kaynakları araştırmanın odaklandığı olguyu yaşayan ve bu olguyu dışa vurabilecek veya yansıtabilecek birey ya da gruplardır. Olgulara ilişkin yaşantıları ve anlamları ortaya çıkarmak için görüşmeler yapılır. Görüşmenin araştırmacılara sunduğu etkileşim esneklik yoluyla irdeleme özelliklerinin kullanılması gerekmektedir. Araştırmacının görüşülen bireyle güven ve empatiye dayalı bir etkileşim ortamı oluşturabilmesi önemlidir. Böyle bir ortam içinde bireyler kendilerinin bile daha önce farkında olmadıkları ya da üzerinde fazla düşünmedikleri yaşantıları ve anlamları ortaya koyabilirler. Ancak bir olguyu daha iyi tanımamıza ve anlamamıza yardımcı olacak sonuçlar sağlayacak örnekler, açıklamalar ve yaşantılar ortaya koyabilir (Büyüköztürk,2014).

Çalışma Grubu

Bu araştırmada kolay ulaşılabilir örneklem seçim yöntemi kullanılmıştır. Kolay ulaşılabilir durum örnekleme yöntemi araştırmacının örnekleme kolaylıkla ulaşabildiği örneklem seçme yöntemidir. Kolay ulaşılabilir durum örnekleme yöntemi araştırmacıya hız ve pratiklik kazandırır. Çünkü bu yöntemde araştırmacı, yakın olan ve erişilmesi kolay olan bir durumu seçer (Şimşek ve Yıldırım,2008).

Araştırmanın çalışma grubunu Amasya, Bayburt ve Tokat illerinde müdür yetkili öğretmen olarak görev yapmış 10 öğretmen oluşturmaktadır. Çalışma grubunu oluşturan müdür yetkili öğretmenlerin 2 tanesi Bayburt'ta, 4 tanesi Amasya'da ve 4 tanesi Tokat'ta görev yapmaktadırlar. Müdür yetkili öğretmenlerin 2 tanesi kadın 8 tanesi erkek bireylerdir. Araştırmaya katılan öğretmenler gönüllülük esasıyla katılmışlardır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin kıdem yılları 4 yıl ile 14 yıl arasında değişmektedir. Müdür yetkili öğretmenlerin çalıştıkları okulların hepsinde internet ve bilgisayar mevcuttur. Ayrıca öğretmenlerimiz çalıştıkları köylere ulaşımı, 3 tanesi servisle, diğer 7 tanesi ise özel araçlarla gerçekleştirmektedirler. Çalışma grubunu oluşturan katılımcıların kişisel bilgilerinin gizli tutulması amacıyla katılımcılar M1, M2, M3, M4, M5, M6, M7, M8, M9 ve M10 şeklinde kodlanmış ve bulgular bölümünde yer alan görüşlere bu kodlarla yer verilmiştir.

Veri Toplama Aracı ve Analizi

Bu çalışmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme kullanılmıştır. Olgu bilim çalışmalarında daha çok yarı yapılandırılmış ya da yapılandırılmamış görüşme türleri tercih edilmektedir (Aspers, 2009; Aktaran: Metin, 2015). Araştırmacılar bu görüşmelerde çalışmaya katılan kişilerin odaklanılan olgu ile ilgili yaşantı ve deneyimlerini ortaya çıkarmak, onların bu olgu ile ilgili olarak neler hissettiklerini ve bu durumun onların hayatlarına nasıl etki ettiğini belirlemek için sorular sorarlar. Bu sorular katılımcıların olgu ile ilgili olarak deneyimlerini ortaya çıkaracak sorular olmalı ve onları olgu ile ilgili olarak detayları bir düşünmeye yönlendirmelidir. Analizlerin kolaylığı, görüşülene kendini ifade etme imkânı, gerektiğinde derinlemesine bilgi

sağlama gibi avantajları ve kontrolün kaybedilmesi, önemsiz konularda fazla zaman harcanması gibi dezavantajları bulunur (Metin, 2015).

Araştırmaya katılan müdür yetkili öğretmenlere şu sorular yöneltilmiştir:

1. Müdür yetkili öğretmen olarak göreviniz sırasında ne tür problemlerle karşılaşmaktasınız?
2. Müdür yetkili öğretmen olarak idari işlerle ilgili ne tür problemlerle karşılaşmaktasınız ve bu problemlerin çözümünde kimlerden, ne tür yardımlar almaktasınız?
3. Müdür yetkili öğretmen olarak eğitim-öğretim işleriyle ilgili ne tür problemlerle karşılaşmaktasınız ve bu problemlerin çözümünde kimlerden, ne tür yardımlar almaktasınız?
4. Müdür yetkili öğretmen olarak okul-veli ilişkilerinde ne tür problemlerle karşılaşmaktasınız ve bu problemlerin çözümünde kimlerden, ne tür yardımlar almaktasınız?
5. Müdür yetkili öğretmen olarak okulun fiziki altyapısı ile ilgili ne tür problemlerle karşılaşmaktasınız ve bu problemlerin çözümünde kimlerden, ne tür yardımlar almaktasınız?
6. Müdür yetkili öğretmen olarak karşılaştığınız problemlerin çözümünde daha çok formal çözüm yollarını mı yoksa informal çözüm yollarını mı tercih etmektesiniz? Neden?
7. Müdür yetkili öğretmen olarak formal mentorluk uygulamalarını yeterli buluyor musunuz?
8. Müdür yetkili öğretmen olarak informal mentorluk uygulamalarını nasıl algılamaktasınız?

Bu çalışmada veriler içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. İçerik analizi yöntemi, görüşülen kişinin söylemek istediği önemli bilgileri yakalar ve araştırmada sadece o bilgilerin yer almasını sağlar. Araştırma dışında kalacak gereksiz ve ilgisiz bilgilere yer vermez. Analitik bir yaklaşım olan içerik analizi veya yazım analizi (kaydedilmiş görüşmelerin yazıya çevrimini de içerir, 1 saatlik kayıtlı görüşmenin yazıya geçirilmesi için 7 saat gerekir) ile görüşme verilerin analizi yapılabilir (Büyüköztürk, 2014).

BULGULAR

Araştırmada elde edilen bulgular katılımcılara yöneltilen sorulara verilen cevaplara göre ele alınmıştır. Katılımcılara ilk olarak “Müdür yetkili öğretmen olarak göreviniz sırasında ne tür problemlerle karşılaşmaktasınız?” sorusu yöneltilmiştir. Verilen cevaplar analiz edildiğinde müdür yetkili öğretmenlerin en çok karşılaştıkları problemler 1. iş yükü, 2. tecrübesizlik, 3. mesleki yalnızlık ve 4. gereksiz evrak işleri ve iletişim eksikliği olarak sıraladıkları bulgusuna ulaşılmıştır. Bulgulara ilişkin tablo aşağıdaki gibidir.

Tablo 1: Müdür Yetkili Öğretmenlerin Karşılaştığı Problemler

Tema	f	%	Örnek Cümle
İş Yüğü	8	44	“Bir yandan dört sınıfa ders anlatmak bir yandan müdüriyet işleriyle uğraşmak eğitim öğretimi olumsuz etkilemektedir.”(M3)
Tecrübesizlik	5	27	“Mesleğe yeni atanan birçok öğretmen çevreye uyum, meslekte yeni olmanın verdiği sıkıntıların yanında yöneticilik vasfını da üstlenmiş olmaları da kendileri için çeşitli zorlukları beraberinde getirmektedir.”(M6)
Mesleki Yalnızlık	3	17	“Bunun yanında merkezden uzak olmak, hele bir de okulda tek öğretmenseniz mesleki anlamda yalnızlık yaşıyorsunuz.”(M9)
Gereksiz Evrak	1	6	“Gereksiz evrakların çok istenmesi, bir yandan okul işleri bir yandan dersler bir yandan Milli Eğitim Müdürlüklerinin istekleri çok yıpratıcı oluyor birey üzerinde.”(M2)
İletişim Eksikliği	1	6	“Köyün ilçe merkezine uzak olması nedeniyle İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü ile iletişim kurmada, gelen yazılara cevap vermede çeşitli sıkıntılar yaşıyorduk.”(M10)

Araştırmaya katılan müdür yetkili öğretmenlerden M3 kodlu öğretmen karşılaştığı problemleri şöyle dile getirmiştir:

Bir yandan dört sınıfa ders anlatmak bir yandan müdüriyet işleriyle uğraşmak eğitim öğretimi olumsuz etkilemektedir. Özellikle ilk atamada hiçbir tecrübesi yoksa ve eğer tek öğretmenli bir yerde görev yapıyorsa gerek dersin işlenişinde gerekse müdüriyet işlerinde sorup öğrenebileceği kimsenin olmaması başlı başına bir sorundur.

M9 kodlu müdür yetkili öğretmen ise görüşlerini şöyle ifade etmiştir:

Okulda hem idari işler hem de eğitim-öğretim işlerinin olması müdür yetkili öğretmenlerin üzerindeki yükü arttırıyor. Bunun yanında merkezden uzak olmak, hele bir de okulda tek öğretmenseniz mesleki anlamda yalnızlık yaşıyorsunuz. Okulda mesleki anlamda bilgi edinebileceğiniz, bilgi paylaşımında bulunabileceğiniz hiçbir arkadaşınız olmuyor. Ayrıca okulda sadece idari ve eğitim-öğretim işleriyle ilgilenmiyorsunuz. Gerektiğinde elinizde kazma, kürek, süpürge hizmetlinin görevlerini de yapmak durumunda kalıyorsunuz.

Araştırmada ikinci olarak katılımcılara “Müdür yetkili öğretmen olarak idari işlerle ilgili ne tür problemlerle karşılaşmaktasınız ve bu problemlerin çözümünde kimlerden, ne tür yardımlar almaktasınız?” sorusu yöneltilmiştir. Verilen cevaplar analiz edildiğinde müdür yetkili öğretmenlerin idari işlerle ilgili karşılaştıkları

problemler 1. idari işlerde tecrübesizlik, 2. evrak yükü ve iletişim eksikliği olarak sıralanmaktadır. Müdür yetkili öğretmenler, verdikleri cevaplara göre bu sorunların çözümünde 1. tecrübeli öğretmenlerden, 2. arama motorlarından, 3. Milli Eğitim Müdürlüğünden yardım almaktadırlar.

Tablo 2: Müdür Yetkili Öğretmenlerin İdari İşlerle İlgili Karşılaştığı Problemler

Tema	f	%	Örnek Cümle
İdari İşlerde Tecrübesizlik	9	82	“Eğitim fakültesinde gördüğümüz eğitimde idarecilik eğitimi almadığımız ve göreve yeni başlamış aday öğretmen olduğumuz için özellikle resmi yazışmalarda çok sıkıntılar yaşadık.”(M8)
Evrak Yükü	1	9	“Müstakil okullarda tutulan evrak, çizelge, ve dosyaların bir çoğunun müdür yetkili öğretmenlerden istenmesi hem problemleri doğurmakta, hem de zaman kaybı yaşattığı için eğitim öğretim faaliyetlerini aksatmaktadır.”(M6)
İletişim Eksikliği	1	9	“İdari işlerde ilçe milli eğitimle irtibat gidiş-geliş ve işlemlerden geç haberdar olma gibi problemlerle karşılaşılıyor.”(M5)

Tablo 3: İdari İşlerle İlgili Karşılaşılan Problemlerde Çözüm Yolları

Tema	f	%	Örnek Cümle
Tecrübeli Öğretmenler	9	75	“Bu konuda yeterli eğitim verilmediği için bu konuda en büyük yardımı tecrübeli öğretmen arkadaşlarımızdan almaktayız.”(M3)
Arama Motorları	2	7	“Genelde ilk başladığında hiçbir idari işi bilmezken zamanla diğer okul müdürlerinden ve “google”dan bulunarak idari işler yürütülüyor.”(M2)
Milli Eğitim Müdürlüğü	1	8	“Ya benden deneyimli öğretmenlere danıştım, ya milli eğitime danıştım ya da internetten araştırdım.”(M1)

M4 kodlu müdür yetkili öğretmen idari işlerle ilgili karşılaşılan problemleri ve kullandıkları çözüm yollarına dair şunları ifade etmiştir:

Müdür yetkili öğretmenler resmi yazışmalarla ve resmi prosedürle ilgili tecrübeleri olmadığından genelde komşu köyün, yakın okulların müstakil müdürlerinden yardım alırlar.

Üçüncü soru olarak müdür yetkili öğretmenlere “Müdür yetkili öğretmen olarak eğitim-öğretim işleriyle ilgili ne tür problemlerle karşılaşmaktasınız ve bu problemlerin çözümünde kimlerden, ne tür yardımlar almaktasınız?” sorusu yöneltilmiştir. Verilen cevaplara göre öğretmenlerin eğitim-öğretim işleriyle ilgili karşılaştıkları problemler 1. süre yetersizliği, 2. planlama sıkıntısı ve tecrübesizlik olarak sıralanmıştır. Öğretmenler bu problemlerin çözümünde 1. akran öğretimi ve tecrübeli öğretmenlere danışma, 2. eğitim sitelerini kullanmaktadırlar.

Tablo 4: Müdür Yetkili Öğretmenlerin Eğitim-Öğretimle İlgili Karşılaştığı Problemler

Tema	f	%	Örnek Cümle
Süre Yetersizliği	9	82	“Hem birleştirilmiş sınıflı bir okulda eğitim-öğretimi gerçekleştirmek, hem idari işler hem okulun diğer işleri için zaman yeterli değil.”(M9)
Planlama Sıkıntısı	1	9	“Her sınıf kademesinden öğrenci bulunması, planlamayı sağlıklı yapmayı ve müfredatın yetişmesini engellemektedir.”(M6)
Tecrübesizlik	1	9	“Ayrıca göreve yeni başlamış bir öğretmenin birleştirilmiş sınıf uygulaması ile ilgili yeterli derecede bilgi beceriye sahip olmaması da eğitim-öğretimi etkiliyor.”(M9)

Tablo 5: Eğitim-Öğretimle İlgili Karşılaşılan Problemlerde Çözüm Yolları

Tema	f	%	Örnek Cümle
Akran Öğretimi	4	40	“Bu konuda da en büyük yardımcıları sınıftaki yaşça ve sınıfça büyük öğrenciler.”(M4)
Tecrübeli Öğretmenler	4	40	“Tecrübeli öğretmen arkadaşlarımızdan yardımlar almaktayız.”(M3)
Eğitim Siteleri	2	20	“Yine bu konuda yardımlar genelde tecrübeli öğretmenlerden ve ya eğitim sitelerinden alınmaktadır.”(M6)

Sorulan üçüncü soruya M4 kodlu müdür yetkili öğretmen şu şekilde cevap vermiştir:

Müdür yetkili öğretmen zamanını en az asil işe olan öğretmenliğe ayırabilmekte ne yazık ki. Bu konuda da en büyük yardımcıları sınıftaki yaşça ve sınıfça büyük öğrenciler.

Müdür yetkili öğretmenlere dördüncü soru olarak “Müdür yetkili öğretmen olarak okul-veli ilişkilerinde ne tür problemlerle karşılaşmaktasınız ve bu problemlerin çözümünde kimlerden, ne tür yardımlar almaktasınız?” sorusu sorulmuştur. Buna göre müdür yetkili öğretmenler okul-veli ilişkilerinde sırasıyla 1. iletişim eksikliği, 2. problem yaşamadım, 3. veli ilgisizliği problemleriyle karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Çözüm yollarında ise 1. eğitilmiş köylüler ve köyün ileri gelenleri, 2. okul aile birliği, büyük kardeşler, köy imamını sıralanmıştır.

Tablo 6: Müdür Yetkili Öğretmenlerin Okul-Veli İlişkilerinde Karşılaştığı Problemler

Tema	f	%	Örnek Cümle
İletişim Eksikliği	5	42	“İlk atama olduğundan, veli ile nasıl iletişim kurulur bu konuda zorlanmaktadır.”(M10)
Problem Yaşamadım	4	33	“Müdür yetkiliğin öğretmen veli ilişkisine her hangi bir problem yarattığını geçen yıllar içerisinde gözlemedim.”(M1)
Veli İlgisizliği	3	25	“Ancak veliler öğrencilerle ilgilenme konusunda çok duyarsızlar.”(M9)

Tablo 7: Okul-Veli İlişkilerinde Karşılaşılan Problemlerde Çözüm Yolları

Tema	f	%	Örnek Cümle
Eğitimli Köylüler	2	29	“Bu konuda en büyük yardımcıları köydeki imam veya öğretmenin yaşına yakın köydeki eğitim seviyesi yüksek bir kişiden(bir üniversite öğrencisi) yardım almaktadır.”(M10)
Köyün İleri Gelenleri	2	29	“Bu konu da yardım genelde köyde okumuş bir veliden ve ya kanaat önderlerinden alınmaktadır.”(M6)
Okul Aile Birliği	1	14	“Bu konuda okul aile birliği başkanı yardımcı olmaktadır.”(M3)
Büyük Kardeş	1	14	“Bu problemin çözümü için öğrencinin diğer kardeşlerinden (büyük kardeşlerinden) yardım almaya çalıştım.”(M5)
Köy İmamı	1	14	“Bu konuda en büyük yardımcıları köydeki imam veya öğretmenin yaşına yakın köydeki eğitim seviyesi yüksek bir kişiden(bir üniversite öğrencisi) yardım almaktadır.”(M10)

Araştırmaya katılan M3 kodlu müdür yetkili öğretmen bu soruya şöyle cevap vermiştir:

Veli olarak eğitim seviyesinin düşük olmasından öğrenciye olumsuz olarak yansımaktadır. Bu konuda okul aile birliği başkanı yardımcı olmaktadır.

Beşinci soru olarak müdür yetkili öğretmenlere “Müdür yetkili öğretmen olarak okulun fiziki altyapısı ile ilgili ne tür problemlerle karşılaşmaktasınız ve bu problemlerin çözümünde kimlerden, ne tür yardımlar almaktasınız?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların bu soruya verdikleri cevaplar 1. eski yapılar, 2. ödenek olmayışı, 3. su sıkıntısı, temizlik sorunu ve tuvaletler olarak sıralanmıştır. Bu problemlere çözüm yolları ise 1. köy halkı, 2. muhtar, 3. öğrenciler ve Milli Eğitim Müdürlüğü olarak sıralanmıştır.

Tablo 8: Müdür Yetkili Öğretmenlerin Okulun Fiziki Altyapısında Karşılaştığı Problemler

Tema	f	%	Örnek Cümle
Eski Yapılar	7	59	“Birçok köy okulu eski yapılar olduğu için her an bir sıkıntı çıkabilir.”(M9)
Ödenek Olmaması	2	17	“Herhangi bir ödeneğin olmaması, okulun sürekli ihtiyaçlarının zamanında ve yeterli olarak karşılanamaması.”(M5)
Su Sıkıntısı	1	8	“Suyu, tuvaleti, bahçesi, camı, çerçevesi vb.”(M4)
Temizlik Sorunu	1	8	“Okulun temizliği en önemli sorunlardan biri.”(M9)
Tuvaletler	1	8	“Mesela tuvaletlerin birçoğu okulun dışında olduğu için kışın sular donar.”(M9)

Tablo 9: Okulun Fiziki Altyapısında Karşılaştığı Problemlerde Çözüm Yolları

Tema	f	%	Örnek Cümle
Köy Halkı	8	67	“Bu tür sorunların çözümünde ilk başvuru yerimiz her zaman köy halkı ve veliler oluyor.”(M8)
Muhtar	2	17	“Böyle durumlarda genelde ilgili bir veli veya muhtardan yardım isterim.”(M9)
Öğrenciler	1	8	“Bu konuda okulundaki öğretmen arkadaşlarından, öğrencilerinden ve köy halkından yardım alıyoruz.”(M4)
Milli Eğitim Müdürlüğü	1	8	“Bu konuda köylüden, ustalardan ve ilçe milli eğitim müdürlüğünden yardım alınabilir.”(M10)

Katılımcılardan M9 kodlu müdür yetkili öğretmen bu soruya şu şekilde cevap vermiştir:

Müdür yetkili öğretmenler gerektiğinde okulda ellerinde çekiç, keser, balta, boya fırçası ile her işi yapmak durumunda kalabilirler. Birçok köy okulu eski yapılar olduğu için her an bir sıkıntı çıkabilir. Mesela tuvaletlerin birçoğu okulun dışında olduğu için kışın sular donar. Böyle durumlarda genelde ilgili bir veli veya muhtardan yardım isterim.

Araştırmada katılımcılara altıncı soru olarak “Müdür yetkili öğretmen olarak karşılaştığınız problemlerin çözümünde daha çok formal çözüm yollarını mı yoksa informal çözüm yollarını mı tercih etmektesiniz? Neden?” sorusu yöneltilmiştir. Verilen cevaplara göre müdür yetkili öğretmenler 1. informal çözüm yollarını, 2. ikisini bir arada cevaplarını vermişlerdir.

Tablo 10: Müdür Yetkili Öğretmenlerin Tercih Ettikleri Çözüm Yolları

Tema	f	%	Örnek Cümle
İnformal Çözüm Yolları	7	70	“İnformal. Formal olan yollar bizi bir şekilde informal yollara götürüyor.”(M7)
İkisi Bir arada	3	30	“Her sorunu hem formal hem de informal yönünden değerlendirip iki taraftan da faydalanmalı müdür yetkili öğretmen.”(M4)

Bu soruya M8 kodlu müdür yetkili öğretmen şöyle cevap vermiştir:

Genellikle informal çözüm yolları tercih ediliyor. Sebebi; formal yollardan çözüm arayacağımız bir kişi yok dağ başında, kendi halinde bir okulda bu tür sorunların formal çözümleri imkânsız.

Katılıcılara yedinci soru olarak “Müdür yetkili öğretmen olarak formal mentorluk uygulamalarını yeterli buluyor musunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Araştırmaya katılan bütün öğretmenler formal mentorluk uygulamalarını yetersiz bulduklarını belirtmişlerdir.

Tablo 11: Formal Mentorluk Uygulamalarının Yeterlilik Durumu

Tema	f	%	Örnek Cümle
Yetersiz	10	100	“Kesinlikle bulmuyorum. Çünkü bize mentor olarak gelen kişilerin %80 'i müdür yetkililik yapmamış köylerde çalışmamış birçoğu da sınıf öğretmenliği mesleğinden olmayan kişiler.”(M1)

Araştırmaya katılan M4 kodlu müdür yetkili öğretmen bu soruya şöyle cevap vermiştir:

Asla yeterli değil. Örneğin müfettiş gelip iki saat evrak bakıyor, evrak istiyor. Sonra şunları yap deyip gidiyor. Peki, bunlar nasıl yapılacak denince kısa bir açıklama ile geçiştiriyorlar. Ama iş belge istemeye gelince noktasına, virgülüne inceliyorlar.

Araştırmaya katılan müdür yetkili öğretmenlere son olarak “Müdür yetkili öğretmen olarak informal mentorluk uygulamalarını nasıl algılamaktasınız?” sorusu sorulmuştur. Verilen cevaplar 1. Faydalı, 2. Tek başına yetersiz olarak sıralanmıştır.

Tablo 12: İnformal Mentorluk Uygulamalarının Algılanma Durumu

Tema	f	%	Örnek Cümle
Faydalı	7	70	“Bence en faydalısı. Şahsen komşu köylerin müdürlerinden ve müdür yetkili öğretmenlerinden çok yardım gördüm.”(M4)
Tek Başına Yetersiz	3	30	“Açıkçası formal mentorluk uygulamasından daha çok kullanıyorum. Olumlu buluyorum lakin tek başına yetersiz.”(M2)

Araştırmaya katılan M9 kodlu müdür yetkili öğretmen bu soruya şu şekilde cevap vermiştir:

Aslında birçok konuda tecrübeli arkadaşlarımızın rehberliklerinden faydalanıyoruz. Doğrusunu isterseniz buna mentorluk uygulaması diyebileceğimizi yeni öğrendim. Bir müdür yetkili öğretmenin görevinin başındaki ilk yıllarının büyük bölümü informal mentorluk uygulamaları ile geçiyor diyebiliriz. Bu da bana göre formal mentorluk uygulamalarından daha etkili ve kalıcı.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Araştırmada elde edilen verilere göre müdür yetkili öğretmenlerin yaşadıkları sorunların başında iş yükü, tecrübesizlik ve mesleki yalnızlık gelmektedir. Müdür yetkili öğretmenlerin görev yaptıkları bütün okullar birleştirilmiş sınıf uygulamasının uygulandığı okullardır. Hem birleştirilmiş sınıf uygulaması hem okulun idari işleri hem diğer işler müdür yetkili öğretmenlerin üzerindeki iş yükünü arttırmaktadır. Son yıllarda sınıf öğretmenliği alanında yapılan atamaların büyük bölümü birleştirilmiş sınıflı okullara yapılmaktadır. Göreve yeni başlayan öğretmenler hem mesleki anlamda hem birleştirilmiş sınıf uygulaması hakkında yeterli bilgi ve birikime sahip olmadıkları için büyük problemler yaşamaktadırlar. Son yıllarda yaşanan köyden kente göç dalgası nedeniyle köylerde nüfus oranı düşmüştür. Bu nedenle köy okullarında öğrenci sayısı da azalmaktadır. Millî Eğitim Bakanlığı öğrenci sayısına göre okullara norm kadro vermektedir. Dolayısıyla öğrenci sayısının çok az olduğu birçok birleştirilmiş sınıflı köy okulunda tek öğretmen görev yapmaktadır. Bu nedenle öğretmenler bilgi ve birikimlerini paylaşabilecek bir meslektaş bulamamakta ve mesleki yalnızlık yaşamaktadırlar.

Müdür yetkili öğretmenlerin birçoğu yeni mezun oldukları için bakanlıktaki mevzuat ve idari işlemler hakkında yeterli bilgiye sahip değildirler. Bu tecrübesizlik nedeniyle müdür yetkili öğretmenler idari işlerde sorun yaşamaktadırlar. Bu konuda en fazla yardımı tanıdıkları tecrübeli öğretmenlerden aldıklarını belirtmişlerdir. Bu durum informal mentorluk uygulamalarına örnek teşkil etmektedir.

İdari işlerin yanı sıra birleştirilmiş sınıf uygulaması içerisinde eğitim-öğretim sürecini de devam ettirmek durumunda olan müdür yetkili öğretmenler, bu konuda en çok süre yetersizliği noktasında sorunlar yaşamaktadırlar. Hem idari işler hem de ağır müfredat programı nedeniyle birçok sınıf kademesinde müfredatı yetiştirememektedirler. Bu da öğrencilerin kazanımların birçoğundan mahrum kalması anlamına gelmektedir. Bu konuda en fazla yardımı ise akran öğretimi uygulamasıyla başarılı öğrencilerden ve tecrübeli öğretmenlerden almaktadırlar.

Velilerle iletişim konusunda iletişim eksikliği ve velilerin ilgisizliği problemlerini yaşayan müdür yetkili öğretmenlerin bir kısmı ise bu konuda en çok yardımı köyün ileri gelenlerinden ve köyde bulunan eğitimli bireylerden almaktadırlar.

Birçok köy okulu yıllar önce yapılmış binalardır. Binaların eski olması sebebiyle müdür yetkili öğretmenler okulun fiziki yapısı bakımından da birçok problemle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu konuda en fazla yardımı ise köy halkından almaktadırlar.

Mentorluk çeşitleri dikkate alındığında müdür yetkili öğretmenler en çok informal mentorluk uygulamalarını tercih etmektedirler. Bunun nedeni olarak ta kendilerine informal mentorluk yapan tecrübeli öğretmenler ile iletişim konusunda sıkıntı yaşamamalarını göstermektedirler. Müdür yetkili öğretmenler formal mentorluk uygulamasını gerçekleştirebilecek konumda olan eğitim denetmenlerinin okullara ayırdıkları zaman ve birleştirilmiş sınıf uygulaması konusunda yeterli rehberliği yapamadıklarını düşünmektedirler. Araştırmaya katılan bütün müdür yetkili öğretmenler formal mentorluk uygulamalarını yetersiz bulmaktadırlar.

Araştırmaya katılan müdür yetkili öğretmenlerin birçoğu informal mentorluk uygulamalarında yararlandıklarını belirtmişler ve bu uygulamaları faydalı bulduklarını dile getirmişlerdir. Bunun yanında müdür yetkili öğretmenlerin birçok konuda informal mentorluk uygulamalarından yararlandıkları ancak mentorluk kavramı konusunda derin bilgiye sahip olmadıkları görülmüştür. Bir olgubilim çalışması olan bu çalışmada müdür yetkili öğretmenlerin mentorluk olgusuyla ilgili birçok deneyim yaşadıkları ancak mentorluk olgusuyla ilgili yeterli bilgiye sahip olmadıkları görülmüştür. Ancak nitel çalışma olan araştırmanın araştırma grubunu 10 müdür yetkili öğretmenin oluşturması nedeniyle araştırmanın sonuçları genellemez.

Bu nedenle daha geniş bir çalışma grubuyla müdür yetkili öğretmenlerin mentorluk olgusuyla ilgili görüşleri üzerinde bir çalışma yapılabilir. Bununla birlikte müdür yetkili öğretmenlerin informal mentorluk uygulamalarını nasıl algıladıkları ve çözüm yolu olarak ne sıklıkta kullandıklarına yönelik çalışmalar yapılabilir. Ayrıca müdür yetkili öğretmenlere mentorluk yapan tecrübeli öğretmenlerin görüşlerinin alınmasına yönelik yapılacak çalışmaların da araştırmalara önemli katkılar sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Aydın, İ. (2008). *Öğretimde Denetim: Durum Saptama Değerlendirme ve Geliştirme*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Bakioğlu Ayşen, H. Ö. (2000). Eğitim Denetmenleri ve Mentorluk. *M. Ü. Atatürk Eğitimi Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 39-52.
- Balcı, M. (2012). Otel İşletmelerinde Mentorluk Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma. *Yüksek Lisans Tezi*. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı.
- Büyüköztürk, Ş. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Çelik, S. (2011). Kütüphaneci Eğitiminde Mentorluk Uygulaması: Doğu Kütüphanesi Örneği. *Bilgi Dünyası*, 295-318.
- Döş İzzet, K. M. (2013). İl Eğitim Denetmenlerinin Rehberlik Görevlerini Gerçekleştirme Düzeylerine İlişkin Müdür Yetkili Öğretmen Görüşleri. *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 87-103.
- Dursun, F. (2006). Birleştirilmiş Sınıflarda Eğitim Sorunları ve Çözüm Önerileri. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 33-57.
- Erdem Ali Rıza, K. S. (2005). Birleştirilmiş Sınıfları Okutan Sınıf Öğretmenlerinin Karşılaştıkları Sorunlar: Denizli Örneği. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 3-13.
- Erdem, A. R. (2006). *Birleştirilmiş Sınıflarda Öğretim*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- İbrahimoglu, N. (2008). Kişilik Özellikleri Açısından Örgüt-Kariyer Bağlılık Düzeyini Artırmada Sosyalizasyon ve Mentor Etkisi: Bir Örgüt Geliştirme Modeli. *Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı Doktora Programı, Doktora Tezi*. Ankara.
- Karasar, N. P. (1998, Kasım 27-28). Birleştirilmiş Sınıf Uygulamaları. *Eğitimde Yansımalar: IV Cumhuriyetin 75. Yılında İlköğretim I. Ulusal Sempozyumu*. Öğretmen Hüseyin Hüsnü Tek ışık Eğitim ve Araştırma Geliştirme Merkezi Yayınları.

- Kılıç Durmuş, A. S. (Yaz 2009,7(3)). Birleştirilmiş Sınıf Uygulmasında Öğretmenlerin Öğretme-Öğrenme Sürecinde Karşılaştığı Problemlere İlişkin Görüşleri. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 623-654.
- Köksal, K. (2006). *Birleştirilmiş Sınıflarda Öğretim*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Kuzu A, K. M. (2012). Mentorlukta Yeni Bir Yaklaşım: E-Mentorluk. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 173-183.
- MEB. (2008). Eğitim Kurumları Yöneticileri Yönetmeliği.
- Metin, M. (2015). *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2015). *Millî Eğitim Bakanlığı İstatistikleri Örgün Eğitim 2014-2015*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Tunçay, S. (2014). Eğitimde Mentorluk Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma. Edirne.
- Yalın, M. (2002). İlköğretim Birinci Kademe Öğretmenlerinin Problemleri ve Çözüm Önerileri. *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 9, 135-140.
- Yıldırım Ali, Ş. H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yirci R, K. İ. (2012). *Dünyada Mentorluk Uygulamaları*. İstanbul: Pegem Akademi Yayın Evi.

6.SINIF MATEMATİK DERS KİTABINDAKİ GÖREVLERİN GME'YE UYGUNLUĞUNUN İNCELENMESİ

Merve SAÇKESEN
ÖĞRETMEN
ORCID: 0009-0005-1768-1345

ÖZET

2022-2023 Eğitim-öğretim yılında Konya ilinde kullanılan 6.sınıf Matematik ders kitabındaki görevlerin Gerçekçi Matematik Eğitimi (GME) açısından incelenmesi ve öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Ders kitabında ki görevlerin GME ilkelerine uygunluğunu incelemek için doküman analizi yöntemi tercih edilmiştir. Doküman analizinde ise araştırmacı tarafından geliştirilen ders kitabı değerlendirme formu kullanılmıştır. Araştırmaya Konya ilinde görev yapmakta olan meslekte en az 5 yılını doldurmuş 11 tane öğretmen katılmıştır. Öğretmenlere araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanmıştır. Çalışmanın analizine göre ders kitabında 1082 tane matematik görevi bulunmaktadır. Görevlerin %7,76'sı etkinlik, %38,7'si gerçeklik , %21,07'si düzey ilkelerini içermektedir. Bu ilkelerin çoğunlukla Kesirlerle İşlemler, Doğal Sayılarla İşlemler ve Alan Ölçme alt öğrenme alanlarında yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Tespitler ve öğretmenlerle yapılan görüşmeler doğrultusunda mevcut ders kitabının içeriğinde GME'ye uygun görevler olsa da yeterli olmadığı tespit edilmiştir. Ders kitaplarında bu yönde düzenlemelerin yapılması ve öğretmenlere GME ile ilgili eğitimlerin verilmesi önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gerçekçi Matematik Eğitimi, Gerçekçi Matematik Eğitiminin Temel İlkeleri, Matematik görevi, öğretmen görüşü, ders kitabı inceleme

EVALUATION OF THE TASKS IN 6TH GRADE MATHEMATICS TEXTBOOKS ACCORDING IN TERMS OF REALISTIC MATHEMATICS EDUCATION

ABSTRACT

This study is the 6th one used in Konya province in the 2022-2023 academic year.it is aimed to examine the tasks in the classroom Mathematics textbook from the point of view of Realistic Mathematics Education (GME) and evaluate them according to the teacher's opinions. The document analysis method has been preferred to examine the compliance of the tasks in the textbook with the principles of GME. In the document analysis, the textbook evaluation form developed by the researcher was used. 11 teachers who have completed at least 5 years in the profession working in Konya province participated in the research. A semi-structured interview form developed by the researcher was applied to the teachers. According to the analysis of the study, there are 1082 math tasks in the textbook. 7.76% of the tasks include effectiveness, 38.7% reality, 21.07% level principles. It has been found that these principles are mostly concentrated in the sub-learning areas of Operations with Fractions, Operations with Natural Numbers, and Area Measurement. According to the

determinations and interviews with teachers, it has been determined that although there are tasks suitable for GME in the content of the current textbook, they are not sufficient. It has been proposed to make arrangements in this direction in textbooks and to provide teachers with GME-related trainings.

Keywords: Realistic Mathematics Education, Basic Principles of Realistic Mathematics Education, Mathematics task, teacher opinion, textbook review.

A QUALITATIVE RESEARCH ON THE RELATIONS OF SOCIAL RESPONSIBILITY PROJECTS IN SCHOOLS WITH THE ACADEMIC AND SOCIAL ACHIEVEMENTS OF STUDENTS

Esra EKMEKÇİ¹
Öğrenci

ABSTRACT

The concept of social responsibility can be briefly defined as the obligations of an institution to protect and develop the environment in which it operates. Today, it is an important requirement for all institutions to engage in socially responsible behaviors and activities that contribute to the benefit of the society they are in. This research was carried out to determine the effects of social responsibility studies on the social development of students. Qualitative research method and interview technique were used in the study. The study group of the research consisted of 25 teachers working in five different schools in Istanbul, which had previously carried out social responsibility projects. The data obtained in the research were collected with a semi-structured interview form prepared by the researchers and analyzed by content analysis. According to the results of the study conducted with the teachers, it was revealed that social responsibility projects benefit the academic development of students, their civic responsible behavior in the school and the development of students' emotional intelligence. These results showed that various social responsibility projects and social work activities carried out in schools can have positive effects on students in academic, emotional and social dimensions. In this context, considering the benefits of social responsibility projects carried out in schools for the social development of students, it can be suggested that school administrations conduct such projects more frequently.

Key words: Corporate Social Responsibility, Social Responsibility in Schools, Student Social Responsibility Projects

---

¹ Student, ENKA Schools, 2nd Degree, Istanbul, Turkey, esraeekmekci@gmail.com.

VR GÖZLÜKLERİNİN KULLANIMININ ÇOCUKLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN ÇKKV YÖNTEMLERİYLE İNCELENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Şeyma BOZKURT UZAN¹
ORCID: 0000-0003-3527-3730
Yüksek Lisans Öğr. Burak ÖZKAN²

ÖZET

Bu çalışma, çok kriterli karar verme yöntemlerini kullanarak sanal gerçeklik (VR) gözlüklerinin çocuklar üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Sanal gerçeklik teknolojisi, son yıllarda hızla yaygınlaşmış ve çocukların ilgisini çekmiştir. Ancak, VR gözlüklerinin çocukların fiziksel, zihinsel ve duygusal sağlığı üzerindeki etkileri hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. VR gözlüklerinin çocuklar üzerindeki potansiyel etkileri, sistematik bir şekilde değerlendirilmiş ve farklı etki alanlarını kapsayan çok kriterli karar verme yöntemleri kullanılarak analiz edilmiştir. VR gözlüklerinin çocuklar üzerinde olası etkilerini belirlemek için ilgili literatür taranacak ve önceki araştırmalardan elde edilen bulgular toplanacaktır. Bu bilgiler doğrultusunda farklı etki kriterleri tespit edilmiştir. Etki kriterleri Zaman Yönetimi, Sosyal Beceriler, Zihinsel Sağlık, Güvenlik, İş Fırsatları ve Göz Sağlığı olarak sıralanmıştır. Bu kriterler doğrultusunda kullanılacak ÇKKV yöntemleri ile bir sıralama oluşturulmuştur. Bu sıralama ebeveynlerden toplanan anket verileri ile istatistiksel olarak analiz edilmiştir ve çok kriterli karar verme yöntemleri kullanılarak sonuçlar çıkarılmıştır. ÇKKV yöntemleri ile yapılan bu analiz, farklı etki alanlarının ve kriterlerin önem sıralamasını belirlemeye yardımcı olmuş ve VR gözlüklerinin çocuklar üzerindeki etkilerinin daha iyi anlaşılmasına olanak sağlamıştır. Sonuç olarak, bu çalışma, çok kriterli karar verme yöntemlerini kullanarak VR gözlüklerinin çocuklar üzerindeki etkilerini derinlemesine incelemeyi hedeflemektedir. Elde edilen bulgular, ebeveynlere, pedagoğlara ve araştırmacılara, çocukların VR teknolojisini kullanırken dikkate almaları gereken faktörler konusunda rehberlik sağlayabilir. Ayrıca, bu çalışma, VR teknolojisinin çocukların sağlık ve gelişimi üzerindeki etkilerini daha geniş bir perspektiften anlamamıza ve gelecekteki araştırmalara temel oluşturabilecek önemli bir katkı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: ÇKKV, Çocuk, Teknoloji, VR.

EXAMİNİNG THE IMPACTS OF VR GLASSES ON CHILDREN THROUGH MCDM METHODS

ABSTRACT

This study aims to examine the effects of virtual reality (VR) glasses on children using multi-criteria decision-making methods. Virtual reality technology has become widespread in recent years and has attracted the attention of children. However, there is not enough information about the effects of VR glasses on the physical, mental, and emotional health of children. The potential effects of VR glasses on children will be systematically evaluated and analyzed using multi-criteria decision-making methods that cover different domains. To determine the possible effects of VR glasses on children, relevant literature will be searched, and findings from previous research will be collected. Based on this information, different impact criteria have been identified,

including time management, social skills, mental health, safety, job opportunities, and eye health. A ranking has been created using the MCDM methods in accordance with these criteria. This ranking will be statistically analyzed using survey data collected from parents, and conclusions will be drawn using multi-criteria decision-making methods. This analysis with MCDM methods will help determine the order of importance of different domains and criteria and provide a better understanding of the effects of VR glasses on children. In conclusion, this study aims to comprehensively examine the effects of VR glasses on children through the utilization of multi-criteria decision-making (MCDM) methods. The findings obtained from this research can provide guidance to parents, educators, and researchers regarding the factors that need to be taken into account when children engage with VR technology. Furthermore, this study makes a significant contribution by offering a broader perspective on the impacts of VR technology on children's health and development, thus serving as a foundational basis for future research endeavors.

Key words: MCDM, Children, Technology, VR.

II. MEŞRUTİYET'TEN CUMHURİYET'E İLKOKUL DERS KİTAPLARINDA HAYVAN SEVGİSİ

Ali DOĞAN

ORCID: 0009-0005-1465-0834

Volkan DEMİRBAĞ

ORCID: 0000-0002-6695-1058

ÖZET

Osmanlı Devleti'nde topluma ait değerleri İslâm inancı ve Türk kültürü şekillendirmiştir. Ancak bu inanç ve değerler yalnızca insanlar arası ilişkileri belirlemekle kalmamıştır. Başta hayvanlar olmak üzere diğer canlılarla olan ilişkilerini de düzenlemiştir. Bu ilişkinin tarihsel kökleri ise oldukça eskilere gitmektedir. Coğrafya ve buna bağlı yaşam koşullarının bir gereği olarak at, koyun, sığır ve köpek gibi hayvanları ilk evcilleştirilmesinden Türklerin rolü aşikârdır. Toplumsal yaşamda hayvana verilen değer ona duyulan sevgi ve merhametle ortaya çıkmıştır. Türkler hayvanları evcilleştirerek hizmetlerinden yararlanmışlar, onların etini, sütünü, postunu vb ticari faaliyetlerde değerlendirmişlerdir. Hatta onları ulaşımda, avcılıkta, kurban gibi dini ibadetlerin ifasında ve savaşlarda da kullanmışlardır. Sadık bir dost olarak bilinen köpeğe evini ve sürüsünü emanet etmiştir. Hayvana verdiği değeri efsanelerine, atasözlerine taşımış, duyduğu sevgiyi halısına, çömleğine işlemiş; hâsılı kültüründe önemli bir yer ayırmıştır. Osmanlı toplumu da inancı ve kültürü gereği faydalandığı hayvanlara hep sevgi, şefkat ve merhametle muamele etmiştir. Onların barınma, beslenme ve korunması konusunda elinden geleni yapmıştır. XVI. yüzyılın sonlarına doğru III. Murat Devri'nde hayvan haklarına yönelik bir ferman çıkarılmıştır. Öyle ki sokak hayvanları ve yabani hayvanların ihtiyaçları için kurulan vakıflar ve dernekler Avrupalı seyyahları ve sefirleri dahi şaşırtmıştır. Osmanlılardaki hayvan sevgisi sadece İslâm inancının bir gereği değildi. Aynı zamanda tarihsel süreçte hayvanlara olan ihtiyaç bu sevginin çimentosunu teşkil etmiştir. Bu nedenden ötürü Osmanlılar, hayvan sevgisini çocuklarına daha küçük yaşlardan itibaren önce ailede sonra da okulda ders kitaplarıyla vermeye çalışmıştır. Okullarda benimsenen bu yaklaşım, 1908-1922 yılları arası Osmanlı son döneminde son derece belirgindir. Nitekim ilkokullarda okutulan ibtidai mekteplerde “Ma'lumât-ı Medeniyye” veya “Musâhabât-ı Ahlâkiyye” adlı ders kitaplarında çocuklara verilmek istenen değerlerden biri de hayvan sevgisi olmuştur. Bu çalışmada öncelikle Osmanlı'da evcil ve yabani hayvanlara gösterilen sevgi, şefkat ve merhamet ele alınmıştır. Buradan hareketle de üzerinde durulan konunun bahsi geçen ilkokul ders kitaplarındaki yansımalarına temas edilmiştir. Çalışmanın sonucunda, Osmanlı'nın son döneminde (1908-1922) hayvan sevgisinin çocuklara ilkokul ders kitaplarında kazandırılmak istenen önemli bir değer olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Son Dönem Osmanlı İmparatorluğu, Hayvan Sevgisi, Çocuk, İlkokul, Ders Kitabı.

ANIMAL LOVE IN PRIMARY SCHOOL TEXTBOOKS FROM THE SECOND CONSTITUTIONAL MONARCHY PERIOD TO THE TURKISH REPUBLIC

ABSTRACT

The values belonging to society in the Ottoman Empire were shaped by the Islamic faith and Turkish culture. However, these beliefs and values have not only determined the relationships between people but also have regulated the relationships with other living beings, especially animals. The historical roots of this relationship, on the other hand, go back quite far. The role of Turks in the domestication of animals such as horses, sheep, cattle and dogs as a requirement of geography and related living conditions is obvious. The value given to the animals in social life has emerged with the love and compassion felt for them. The Turks have benefited from their services by domesticating animals, and have valued their meat, milk, hides, etc. in commercial activities. They have even used them in transportation, hunting, performing religious worship such as festival of the sacrifice and in wars. They have entrusted their homes and flocks to the dog, known as a loyal friend. They have carried the values of the animals to their legends, proverbs and embroidered the love they felt for them on their carpet and pottery; in brief they have allocated an important place for them in their culture. Ottoman society, in accordance with its beliefs and culture, always treated the animals, from which it benefited, with love, compassion and mercy. They did their best to shelter, feed and protect them. Towards the end of the 16th century, during the reign an edict was issued for animal rights. Even European travelers and envoys were surprised by the foundations and associations established for the needs of stray and wild animals. The love for animals in Ottomans was not only a requirement of the Islamic faith. At the same time, the need for animals in the historical process constituted the cement of this love. For this reason, the Ottomans tried to instill the animal love in their children from an early age, first in the family, and then at school through textbooks. This approach adopted in schools was very evident in the late Ottoman Empire between 1908 and 1922. As a matter of fact, in the textbooks titled "Ma'lûmât-ı Medeniyye" or "Musâhabât-ı Ahlâkiyye" taught at primary schools, one of the values desired to be instilled in children was the animal love. In this study, first of all, the love, compassion and mercy shown to domestic and wild animals in the Ottoman Empire are discussed. Thereafter, the reflections of this subject in the mentioned primary school textbooks are addressed. As a result of the study, it is determined that in the late Ottoman Empire (1908-1922), animal love was an important value wanted to instill in children via primary school textbooks.

Key words: The Late Ottoman Empires, Animal Love, Children, Primary Schools, Textbooks.

GİRİŞ

Günümüzde temel insan hak ve hürriyetleri ile ihlalleri hâlâ gündemdeki yerini koruyorken, son iki yüzyıldır gündeme gelen hayvan hakları alanında maalesef istenilen düzeye ulaşamamıştır. Yapılan yasal düzenlemeler ve verilen cezalar bu ihlalleri azaltamamış ve durduramamıştır. Hâlbuki Türk tarihine bakıldığında gerek İslâmiyet öncesi dönemde gerekse İslâmiyet sonrası dönemde Orta Asya'dan Anadolu'ya uzanan tarihsel ve mekânsal süreçte Türklerin hayvanlarla hep dostane ilişkileri olmuştur. Türklerde İslâmiyet öncesi dönemde yaşam koşullarının zorlamasıyla gelişen dostluk, İslâmiyetle birlikte hayvanların da canlı bir varlık olarak değer görmesi, himaye edilmesi, beslenmesi, kendilerine kötü muamele edilmemesi doğrultusunda sürmüştür (Cansız, 2021). Bu konudaki teşvikler güzel ahlâkın bir gereği olarak dinin emri ve peygamberin sözleri ile hem sevap-günah yönüyle hem de vicdan yönüyle Müslümanları motive etmiştir. Bu tutum toplum vicdanında da yaygın olarak kabul görmüştür. Böylece İslâm toplumlarında hassaten Osmanlı toplumunda hayvanlar himaye edilmiş, sevgi, şefkat ve merhametle muamele görmüştür. Hayvanlara kötü muamele edenler hoş görülmemiş, kınanmış ve sevilmemiştir. Bununla birlikte toplumda geleceğin yetişkinleri olan çocuklara okul hayatlarında ahlâki değerlerle birlikte bir insani değer olarak doğa ve hayvan sevgisi de öğretilmiştir. Bu değer çocukların bugün olduğu gibi yakın geçmişte de iyi vatandaş ve iyi insan olmaları için öğretim programları ve ders kitaplarında ele alınarak, kendilerine hayvan sevgisi aşılacak istenmiştir. Çocukların bu çerçevede ahlâki ve insani değerlere sahip olmaları hedeflenmiştir. Böylece kendisi, ailesi, çevresi, milleti ve insanlık için faydalı ve mutlu bireyler olarak yetişmeleri istenmiştir.

Devletlerin bu yöndeki gayret ve çalışmaları yeni bir şey değildir. Bu durum tarihimiz için de geçerlidir. Öyleki Cumhuriyet öncesi Osmanlı'nın son dönemi, özellikle II. Meşrutiyet'ten itibaren ibtidai mektep (ilkokul) ders kitaplarında öğretilen, çocuklara kazandırılmak istenen insani değerlerden biri de şüphesiz diğer canlılara ve hayvanlara karşı sevgi göstermek, onları korumak, kendilerine söz ve davranışlarla kötü muamele etmemek olduğu görülmektedir. Özellikle "Ma'lumât-ı Medeniyye" veya "Musâhabât-ı Ahlâkiyye" adlı ahlâk ders kitaplarında hayvan sevgisi değerinin ele alındığı, çocuklara evcil ve yabani hayvanlar dâhil yaşam haklarına saygı göstermeleri, onları korumaları ve kendilerine eziyet etmemeleri öğretilmiştir. Aynı ahlâk kitabında çocukların manevi, kişisel, ailevi ve milli değerlerin yanında insani değerler de öğretilmiştir. Böylece her Müslüman Osmanlı çocuğu sahip olacağı güzel ahlâk ile aynı zamanda iyi bir yurttaş olarak yetişecektir. Sonuçta bu değerlere haiz her çocuk öncelikle kendisi sonra da ailesi, toplumu, milleti hatta tüm insanlık için mutluluk, huzur ve refah kaynağı olacaktır. Görüldüğü üzere bugünün tartışma konuları arasında hâlâ yerini koruyan hayvan hakları, ihlalleri ve hayvan sevgisi konusu ülke yöneticileri tarafından bugün olduğu gibi Osmanlı'nın son döneminde de önemli görülen konular arasında olmuştur. Bu yakın ilgiden hareketle mevcut çalışmada Osmanlı'nın son döneminde (1908-1922) ibtidai mekteplerde okutulan "Ma'lumât-ı Medeniyye" veya "Musâhabât-ı Ahlâkiyye" adlı ders kitapları "Hayvan Sevgisi" esas alınarak incelenmiştir. Çalışmanın ilk

bölümünde hayvan hakları kavramı açıklanarak Osmanlı'da hayvan haklarına yer verilmiştir. Akabinde, bahsi geçen ders kitapları temel alınarak son dönem Osmanlı çocuklarına hayvan sevgisi konusunda verilmek istenen mesajlar irdelenmiştir.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Hayvan Hakları

Arapça'da "hayevân" kelimesi "canlı, diri" anlamında kullanılmaktadır. Bu kelime Arapça ve Türkçe'de "hayvân" olarak ifade edilmektedir. Kelimenin çoğulu hay(e)vânâtır (Demirci, 2023). Türk Dil Kurumunun yapmış olduğu tanıma göre halk arasında hayvan, "at, eşek, katır gibi türlü hizmetlerde kullanılan yaratık", "duygu ve hareket yeteneği olan, içgüdüleriyle hareket eden canlı yaratık" anlamına gelmektedir. Hak sözcüğü de Arapça kökenli olup, "adalet, adaletin, hukukun gerektirdiği veya birine ayırdığı şey, kazanç, pay; verilmiş emekten doğan manevi yetki, doğru, gerçek" gibi anlamlara gelmektedir (TDK, 2023).

Tarihsel süreçte insanoğlunun hem birbirleriyle hem de toplum ve devletle olan ilişkileri ahlâk ve hukuk kurallarıyla belirlenmiştir. İnsanların diğer canlılarla ilişkilerininin düzenlenmesi ise ancak 20. yüzyılın başlarında Batı'da hayvan hakları hareketi ile başlayan insan-hayvan ilişkileri tartışmaları zamanla hukuk sisteminin içerisinde kendine yer bulmuştur. Hem mantık ilkeleri hem de etik değerler etrafında düşünüldüğünde "hayvan hakları" kavramının geçerliliğini kabul etmek gerekir (Yaşar ve Yerlikaya, 2004). Şüphesiz bu kavram ve tartışma son yüzyıllara ait olsa da insanoğlunun yeryüzünde varoluşundan itibaren hayvanlarla aynı dünyada yaşadığından onlarla etkileşim ve iletişimi olagelmiştir. İnsanoğlu bu süreçte hayvanları evcilleştirerek etinden, sütünden, yumurtasından, gücünden, derisinden, tüyünden vb. hep yararlanmıştır. Sadece beslenme için değil; ulaşımda, ticarete, sporda, güvenlikte, savaşta, sanatta, mimaride ve daha pek çok alanda kendisinden yararlanmıştır. Zaman zaman yabani hayvanlardan zarar görse de onlarla başa çıkmanın yollarını, tekniğini, tedbirini geliştirmiştir. Bununla birlikte hem evcil hayvanlar hem de yabani hayvanlara karşı insanoğlunun bu ilişkileri başta din ve ahlâk kuralları çerçevesinde şekillenmiş, hayvanlara kötü muamele edilmesi hoş görülmemiştir.

Aklı, zekâsı ve duygularıyla herşeyin öznesi olan insan, kendi dışındaki varlıkları nesne olarak görmüştür. Diğer canlıları kendi yararına kullanıp sömürmüş, adeta hayvanları birer makine olarak görerek kötü muamelelere maruz bırakmıştır. Bu bağlamda hayvan hakları kökeni, hayvanlara yapılan kötü uygulamalara karşı toplumda ortaya çıkan duyarlılığın sonucudur (Güner, 2019). Sığır, koyun, tavuk gibi hayvanlardan daha fazla ürün elde etmek için bu hayvanların oldukça çetin yaşam koşullarına maruz bırakılmaları, spor faaliyetlerinde kullanılan hayvanlara karşı yapılan uygulamalar herkesi üzmektedir. "Eğer bir varlık bizim hareketlerimiz sonucunda acı duyabilecekse, o varlığa karşı davranışlarımızı belirleyen ahlâk ve hukuk kuralları olması insanoğlunun temelde erdemlilik genelde ise etik değerleri gereği kaçınılmaz olarak değerlendirilebilir" (Yaşar ve Yerlikaya, 2004 ve Sarıtaş, 2015).

Birçok din ve kültüre ait öğreti değerlendirildiğinde hayvanlara şiddet uygulanmasına karşı çıktığı görülmektedir. Yani bu konu, insanlık için yeni bir konu değil. Ancak Batı'da 18 ve 19. yüzyıllarda hayvan hakları hareketinin kökleri, hayvan hakları konusunda toplumsal hareketin oluşması ve yasal bir zemine taşınması için önemli bir adım olmuştur. Böylelikle evcil hayvanlara uygulanan kötü tutum ve davranışları önlemek için çeşitli insancıl kuruluşlar ortaya çıkmıştır (Yaşar ve Yerlikaya, 2004). Tarihsel süreçte bu konuda farklı ülkelerde yasal düzenleme örnekleri de vardır. Ancak bu konu 1978'de Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) tarafından "Hayvan Hakları Evrensel Beyanname" ile uluslararası platforma taşınmıştır.

1.2.Osmanlı'da Hayvan Hakları

Tüm Müslüman toplumlarda olduğu gibi Osmanlı toplumunun da hayvanlarla olan ilişkilerinin düzenleyici esası din ve ahlâk kuralları oluşturmuştur. Bununla birlikte dönemin sultanları, yöneticileri ve devlet adamları da bu konuda özel kanunlar çıkarmış; hayırseverlerce çeşitli vakıflar kurulmuştur. Osmanlı toplumu geçmişten gelen ahlâki, dini ve insani değerleri ile evcil ve yabani hayvanların yaşamlarına insana zarar vermediği sürece hürmet gösterilmiş, onların beslenmelerine, barınmalarına, hastalıklarında iyileşmelerine özel önem verilmiş kendilerine hep nezaketle davranılmıştır. Bunun için sokak hayvanları ve yabani hayvanlar için hayırseverlerce vakıflar kurulmuştur. Ayrıca hayvanların ihtiyaçları için miras bağı, yük hayvanlarına gereğinden fazla yük yüklenmemesi konusunda verilen fetvalar, bu kurala uymayanlara aynısıyla mukabele edilerek uygulanan yaptırımlar ile yabani hayvanlar için kurulan kuş evleri, hastaneler, sokak hayvanlarının beslenmesi için "mancacılık mesleği" bu nezaketin örnekleri olmuştur. Ülkemizi ziyaret eden Avrupalı seyyahlar ve ülkemizde görev yapan sefirler, kendi ülkelerindeki uygulamalara göre hayvanlara gösterilen bu iyi muamelelere karşı şaşkınlıklarını gizleyememiş ve bu hassas yaklaşımı eserlerinde, mektuplarında dile getirmişlerdir (Uysal, 2023; Cansız, 2021; Menekşe 2022).

15. yüzyılda, özellikle II. Bâyezid Dönemi'nde hem hayvanların taşıyacağı yükün miktarını hem de nasıl beslenmeleri gerektiği hakkında Bursa, İstanbul ve Edirne İhtisâb Kanunname'lerinde önemli ifadeler yer verilmiştir. Osmanlı'da Allah'ın yaratmış olduğu varlıklara merhamet ve hoşhörü ile bakılmış; hayvan sevgisi bu bağlamda ihmal edilmemiştir. Yaklaşık aynı zaman diliminde Avrupa'da ise hayvanlar, hor görülmüş, aşağılanmış ve kötü muamelelere maruz bırakılmıştır (Cansız, 2021:189). 1813 yılında, Sultan Reşad ve II. Meşrutiyet zamanında İstanbul'da yük ve binek hayvanlarına nasıl muamele edileceği, ne kadar çalıştırılabileceği ve ne kadar yük yüklenebileceği hususları padişah fermanları ile duyurulmuştur (Kırpık, 2013: 229).

15. yüzyıldan 19. yüzyıla değin Avrupa ve Amerika'da, hayvan hakları konusunda kayde değer gelişmeler yaşanmamıştır. Hatta sırf renginden dolayı Afrikalı Zenciler'e dahi kötü muamelede bulunulmuştur. Oysa Osmanlı'da III. Murat Dönemi'nde hayvan hakları konusunda Divan-ı Hümâyûn'da "padişah fermanı"

çıkarılmıştır. 1587’de ilan edilen fermenda at hammalları uyarılmış ve yaptıkları uygulamalar hakkında *"hamallar tayifesi, davarların besleyüb ve sakat ve zayıf davarlara (yük hayvanlarına) tahammülünden ziyade yük urmayub"* denilmiştir. Ayrıca yük hayvanlarını sokağa salınması; güçsüz, sakat, nalsız ve semersiz yük hayvanlarına yük vurulması, taşıyabileceklerinden fazla yük yüklenmesi yasaklanmıştır (Sarıcık, 1999: 69-77).

Osmanlı’da ilk hayvan derneği 1912 yılında ‘Himaye-yi Hayvanat Cemiyet’i adıyla kurulmuştur. Bu cemiyet 1923 yılı itibarıyla ‘Türkiye Hayvanları Koruma Derneği’ adını almıştır (Yaşar ve Yerlikaya, 2004: 43).

Erden “Osmanlı’da Hayvan Hakları”nı doktora çalışmasında “Yaşama hakkı, barınma ve korunma hakkı, beslenme hakkı, doğal afetlerden koru(n)ma hakkı, aşırı yük vur(ul)mama hakkı, güvenli nakil/taşınma hakkı, hareket özgürlüğü, temel/öz bakım hizmetleri, tedavi hizmetleri, güvenli/acısız kesim hakkı, yavrularıyla birlikte hayat hakkı ve psikolojik destek hakkı” şeklinde 12 alt başlık altında ele almıştır. Osmanlı devlet idaresi ve toplumu nazarında, hayvan hakları ve hayvanseverlik duyarlılığı; dönemin diğer devletleri dikkate alındığında oldukça ileri seviyede olduğu söylenebilir. Bu duyarlılığın oluşmasında devletin ve toplumun dini hassasiyetleri kadar hukukun varlığı da etkili olmuştur. Böylece devlet ve toplum hayatında hayvan hakları dengesi kuralabilmiştir. Bu konuda oluşturulan örnek hayır kurumları, zamana damgasını vurmuştur (Erden, 2022: 237-240). Bu konuda birçok örnek bulunmaktadır. Mesela farklı sebeplerle Osmanlı topraklarını ziyaret eden Avrupalı seyyahlar, kendi ülkelerindeki olumsuz uygulamaları bildiklerinden Osmanlıların sokak hayvanlarının beslenme ve korunmaları için gösterdikleri şefkat ve merhamet örneklerini, hayvan haklarına ne kadar saygılı olduklarını hayretle karşılayıp bu hususa notlarında ve mektuplarında değinmişlerdir. Türklerin hayvanlara karşı yardımseverliğini ve merhametini ifade etmişlerdir. Hayırsever vatandaşların aldıkları et, ciğer gibi ürünlerle günün belli vakitlerinde kedi, köpek gibi sokak hayvanlarını besleyen “Mancacılar”ı anlatmışlardır. Osmanlı toplumunun bu yönü Avrupalı seyyahların da gözünden kaçmamıştır. Bu konuda Osmanlı’yı Batı’dan daha iyi durumda görmüşlerdir. Öyle ki hayvanların ihtiyaçları için vakıflar inşa eden, vahşi hayvanları dahi besleyen, koruyup kollayan Osmanlı bugün dahi örnek alınabilecek birçok uygulamaya sahiptir (Menekşe, 2022: 98).

Tarihimizde bunun bir istisna örneği 1910 yılında İstanbul’da yaşanmıştır. Avrupa kentlerine benzemenin ve modernliğin göstergesi olarak şehrin sokak hayvanlarından arındırılması amacıyla sokak köpeklerinin toplatılarak şehir dışına, adaya gönderilmeleri olayıdır. II. Meşrutiyetin ilanından sonra hükümet tarafından bu uygulama tarihe “Hayırsız Ada” olarak geçer. Toplatılan seksen bin kadar sokak köpeğinin Sivriada’ya nakli ile başlayan tartışmalarda halk sokağının sakini olarak gördüğü hayvanların toplatılmasını, adaya sürülmesini ve adada açlık ve ölüme mahkûm edilmelerine tepki göstermiş; Osmanlı yöneticileri eleştirilmiştir. Tepkilerin ve eleştirilerin artması üzerine bu uygulamadan vazgeçilmiş ve hayvanların bir kısmı kurtulmuştur (Cansız, 2021). Müslüman Osmanlı toplumunun vicdanında kabul görmeyen bu uygulamanın tarihimizde tekrarını görmek mümkün olmamıştır. Hâsılı Müslüman Osmanlı toplumu, inancı ve ahlâkı gereği hayvanlara sevgi, şefkat ve

merhametle muamele etmiştir. Hayvanlara hassasiyetle yaklaşmışlardır. Bu yüzden hayvan hakları konusu ve tartışmaları ülkemize geç gelmiştir. Bu kapsamda II. Meşrutiyetle birlikte ibtidai mektep ahlâk ders kitaplarında da insani vazifeler arasında çocuklara, hayvanlara sevgi, şefkat ve merhamet göstermeleri, onlara söz ve davranışlarla eziyet etmemeleri öğretilmiştir. Ahlâkın ve insanlığın gereği olduğu vurgulanmıştır.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Bu çalışma nitel araştırma olarak tasarlanmıştır. Çalışmanın ana materyalleri Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında iptidai mekteplerde okutulan toplam altı adet ahlâk ders kitabından oluşmaktadır. Bu ders kitapları belirlenirken ilgili zaman dilimlerinde yürürlükte bulunan müfredata göre hazırlanmaları ve resmî birimlerin onayını almış olmaları esas alınmıştır. Bu kitaplardan çalışmanın konusuna dair verileri toplamak için doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Bilindiği gibi “Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar.” (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 189). “Dokümanlar, tek başına bir araştırmanın tüm veri setini de oluşturabilir. Bu durumda dokümanların, araştırmanın amacına göre kapsamlı bir içerik analizine tabi tutulması gerekir.” (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 197). Doküman analizi ile ders kitaplarından toplanan veriler içerik analizi tekniği ile çözümlenmiştir. Yaygın olarak kullanılan ve nitel araştırma tekniklerinden olan “İçerik analizi yoluyla verileri tanımlamaya, verilerin içinde saklı olabilecek gerçekleri ortaya çıkarmaya çalışırız. İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır.” (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 242). Bu çalışmada kullanılan veriler ders kitaplarının analizi yoluyla elde edildiği için Etik Kurul Onayı gerektirmemektedir.

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

3.1. II. MEŞRUTİYET'TEN CUMHURİYET'E İLKOKUL DERS KİTAPLARINDA HAYVAN SEVGİSİ

Osmanlı'nın kuruluşundan itibaren Müslüman Osmanlı toplumunda inancı, kültürü ve ahlâkı gereği diğer insanlara olduğu gibi diğer canlılara başta tüm hayvanlara hep iyi muamele edilmiş, sevgi, şefkat ve merhamet gösterilmiştir. Kötü muamele ve zarar görmeleri önlenmiştir. Doğaya ve tüm canlılara nezaketle davranılmıştır. Osmanlı'nın son döneminde ilkokul ders kitaplarında çocuklardan başkalarına karşı insani vazifeler olarak; doğruluk, sevgi, hoşgörü, saygı, itaat, şefkat ve merhamet, cömertlik, iyilik ve yardımlaşma, adalet, eşitlik, kardeşlik, fedakârlık, dostluk, sadakat, başkalarının hayatına, hürriyetine ve haysiyetine, malına, inanç ve fikirlerine hürmet gibi insani ve medeni tutum ve davranışlara sahip olunması istendiği gibi diğer canlıları yani hayvanları sevmek, korumak, iyi bakmak, eziyet etmemek de insani ve ahlâki bir zorunluluk olarak görülmüştür.

II. Meşrutiyet Dönemi'nde Osmanlı toplumunun çoğunluğu köylerde yaşamakta tarım ve hayvancılıkla geçimini sağlamaktaydı. Köy hayatında çocukların evde, ahırda, bahçede, sokakta, derede, gölde vb. yerlerde

evcil veya yabani hayvanlarla karşılaşmaları kaçınılmazdı. İnsanoğluna yararları çok olan hayvanlara karşı iyi muamele etmek ahlâki bir vazife olarak görülmüştür. Dolayısıyla ibtidai mekteplerde çocuklara hayvanları şefkat ve merhametle sevmeleri, korumaları, eziyet etmemeleri öğretilmiştir. Kasaba ve şehirdeki çocukların da az da olsa görecekleri kedi, köpek, kuş vb. hayvanları sevmeleri, beslemeleri, korumaları, eza etmemeleri şefkat ve merhamet göstermeleri istenir. “Çünkü zavallı bir hayvanın zahmetinden etkilenmeyen, hemcinsinin başına gelen sıkıntıdan da müteessir olamaz.” denilerek bu yaklaşım temellendirilmiştir. İnsanların hangi canlı olursa olsun merhamet etmedikleri takdirde hemcinslerine de merhamet etmeyecekleri kaydedilmiştir. Bu anlamda çocukların küçük yaşlardan itibaren başta hayvanlar olmak üzere bütün canlılara şefkat ve merhametle davranmaları gerekli görülmüştür. Hayvanlara eziyet edilmemesi ve öldürmemeleri, aksi halde yaşamdaki dengenin bozulacağı ifade edilmiştir (Yazıbaşı, 2014: 215). İnsanlara zarar vermek nasıl kötü ise diğer canlılara zarar vermek de kötü bir davranıştır. Hiçbir canlıya kötü davranılmamalıdır (Doğan, 1994: 182). İnsanlara zarar vermek kötülendiği gibi diğer canlılara zarar vermek de kötü bir davranış sayılmıştır. Bu çerçevede hiçbir canlıya kötü davranılmaması gerektiği salık verilmiştir. İnsanların hayvanlara ihtiyaç duyduğu ve onlardan çeşitli şekillerde yararlandığı belirtilmiştir. İnsanlara fayda sağladığı için hayvanları korumak, sevmek, zararlı olmadığı sürece onlara eziyet etmemek, hem Allah rızâsı, hem de insani bir gereklilik olarak görülmüştür. İnsanın kalbinin katılaşmaması ve merhametinin devamı için hayvanlara iyi muamele edilmesi salık verilmiştir. Hayvanlara eziyet etmek ise insana yapılan eziyetle eşdeğer görülmüş; insanlık dışı kabul edilmiştir. Hayvanlara ezaya alışan insanların insanlara da zalimane davranacağı konusunda uyarılır yapılmıştır.

Hayvancılık Türkler için büyük bir nimet telakki edilmiş, ders kitaplarında üzerinde önemle durulan şefkat ve merhamet gibi faziletler insanları, hayvanları, tabiat örtüsünü; kısacası bütün canlıları ihtiva edecek şekilde oldukça geniş kapsamlı tutulmuştur. İnsanlar gibi can taşıdıkları vurgulanan hayvanlar, şefkat ve merhametle davranılması gereken varlıklar olarak görülmüşlerdir. Bu varlıklara zulmedenlerin felaketten felakete uğradığı, kimilerinin dünyada kimilerinin de ahirette cezasını bulduğu kaydedilerek çocuklar böyle davranışlar sergilemekten uzak tutulmaya çalışılmıştır (Çam, 2019: 428).

Çocuklardan “kuş yuvalarına taş atmamaları, kuş yavrularına dokunmamaları; hayvanları gaddarâne itlaf etmemeleri” istenirken yetişkinlerden de “inekleri, koyunları vesair hayvanları yemek için keserken de mümkün mertebe eza vermekten sakınmaları”, “horoz doğuşu müsabakaları tertip etmemeleri” istenir. İnsanlar için sayısız faydaları olan çift ve çiftlik hayvanlarını öldürmek, “cinayetlerin en büyüğü” olarak insanlık dışı, cânice bir hareket olduğu vurgulanır. Hayvanları döven ve kötü muamele edenlere medeni memleketlerde çeşitli cezalar verildiği öğretilerek çocuklardan hayvanlara şefkat ve merhamet göstermeleri, hayvanları korumaları istenmiştir. “Hatta hayvanları korumak için bazı yerlerde “Himaye-i Hayvanat” cemiyetleri adıyla hayvanları koruma dernekleri teşkil edilmektedir.” (H(ayım) Natan ve Mithad Sadullah, 1333/1917: 163-164) ifadeleri ile

konunun önemi belirtilmiştir. Osmanlı'da harp zamanı Himaye-i Hayvanat Cemiyeti stratejik görevlerde kullanılırken savaştan olumsuz etkilenen hayvanlarla yakından ilgilenmiştir (Cansız, 2021).

İnsanlara sayısız faydası olan hayvanlara eziyet ahlâken ayıplanmış, bunun için çift, binek ve çiftlik hayvanlarını sevmek, onlara çok iyi bakmak gerektiği savunulmuştur. (H(ayım) Natan ve Mithad Sadullah, 1333/1917: 163-164). Böylece sağlıklı ve iyi beslenen hayvanlardan fazlasıyla istifade edileceği belirtilmiştir (Midhat Sadullah, 1339/1923: 91-93). “İnsanın sebepsiz bu zavallı mahlûklara eza ve cefa etmeye hakkı yoktur. Hayvanlara karşı zalimane muameleye alışan kimse, insanlara karşı da zalim olur. Faydası olan hayvanı itlâf etmeyiniz (öldürmeyiniz). Fakat kurt, tilki, fare vs gibi vahşi hayvanları ve zararlıları itlafa hakkınız vardır. Çünkü insan hayatının ve menfaatinin düşmanlarına karşı nefsini müdafaaya (kendini korumaya) mecburdur.” (A. Rıza, 1326-28/1910-12: 68-69).

Ali Seydi, Musâhabât-ı Ahlâkiyye; (Diniyye, Tarihiyye, Medeniyye), (1332/1916 Devre-i Evvelî, Birinci Sınıf) adlı ders kitabında; Macid ile Sacid adlı iki çocuğun sokak hayvanları ile ilgili aile içinde geçen diyolağuna şu şekilde yer vererek konunun önemine temas etmiştir:

Sacid ile Macid

Macid: Anne! Bu akşam Sacid mektepten gelirken sokağa atılmış küçük bir kedi yavrusunu eve getirdi. **Valide:** Oğlum, kardeşinin ne kadar merhametli olduğunu bilmiyor musun? O, kuşlara, kedi ve köpeklere bütün hayvanlara pek ziyadesiyle acır. Onların da bizim gibi canı, hissi olduğunu düşünür. **Macid:** Peki ama, sokakta her rast geldiğimiz hayvanı eve mi dolduracaksınız? **Valide:** Ne zararı var yavrum! Bu hal onun kalbinin, hissini büyüklüğüne dalalet eder. O hayvancıklar da Allah'ın mahluku değil mi? Birtakım vicdansız, hissiz, merhametsiz adamlar, evlerinde kedi doğurdu mu, güya başlarına bela olacaklarmış gibi bunları Allah'tan korkmadan vicdanlarının sesini işitmeden sokağa atarlar. Cenâb-ı Hak da onların rızkını tedarik için kardeşin gibi merhametli insanları onlara rast getirir. **Sacid:** (Öteden gelerek), Herkes senin gibi merhametsiz mi? Ben bunları görünce acırım, alıp eve getiririm. Elbette bir gün Cenâb-ı Allah, benim bu fiillerimin mükafatını verir. **Valide:** Ona şüphe yok yavrum. **Sacid:** Anne! Kardeşim Macid, o kadar merhametsizdir ki değil böyle hayvanları himaye etmek, hatta onlara eza, cefa etmekten bile zevk alır. Geçen Cuma günü, oynamak için karşı koruya gitmiş idik. Bir kuşun ağaç üstünde yuva yapıp yavru çıkardığını görmüş hemen ağaca tırmanarak yavrulardan ikisini almış idi. Ah valideciğim, görsen bunların anneleri hazin bir hal almış idi. Etrafımızda dönüp dolaşıyor, yavrucaklarını adeta Macid'den istiyordu. Ben galeyana geldim. Hemen civcivleri elinden alarak yuvaya koydum. Onun için benimle üç gün dargın kaldı. **Valide:** Aman Macid, ne yapıyorsun? Senin sonun gelmez diye korkuyorum. Sen: “Elbette olur ev yıkanın hanesi viran” darb-ı meselini bilmez misin? Zavallı bir kuş gitmiş ağaç üzerinde bin emekle yuva yapmış, orada yumurtlamış, sonra civciv çıkarmış, adeta bir aile teşkil etmiş. Sen nasıl Allah'tan korkmadan, vicdanından utanmadan bir aileyi dağıtıyorsun? Sonra Allah da senin aileni dağıtır. Aman oğlum böyle hallerden sakın! **Sacid:** Her gün mektepde muallim bize diyor ki, bizde nasıl his varsa hayvanlarda da vardır. Onlar da bizim gibi haz, acı duyarlar. Onlar da bizim gibi yavrularını severler. Ha bir adama eza etmişsin, ha bir hayvana, onun da canı, hissi vardır. **Valide:** Pek doğrudur. Oğlum! Bundan sonra dikkat ediniz, hayvanları sevin, hayvanlara acıyan adamlar insanları da sever, insanlara da acır. Onları sevmeyenler, acımayanlar insanlar hakkında da merhametsiz, mürüvetsizdir. Demek bu hal insanlığın sonudur. **Sacid:** Hocamız dedi ki, insanlar hayvanlara eza ederlerse, saldırganlığa alışırlar. Sonra insanlar da bu suretli davranırlar. Demek terbiyey-i nefis için en birinci çare, hayvanlara acımak, onları sevmektir. **Valide:** Oğlum, değil yalnız bu hayvanlara, kedi, köpeklere ve bütün hayvanlara acımalı. Birçok iyi kalpli adamlar vardır ki: Onlar sokakta, fazla yükletilmiş araba görseler, onu çeken hayvanlara acıyarak sürücülerıyla bile kavgâ ederler. Mümkün olursa o hayvanları, bu zalim adamdan kurtarmak için satın bile alırlar... (Ali Seydi, 1332/1916: 110-113).

Ali Seydi, 1334/1918 tarihli Musâhabât-ı Ahlâkiyye; (Diniyye, Tarihiyye, Medeniyye), (Devre-i Evvelî, İkinci Sene) adlı ders kitabında ise “Hayvanların İnsanlara Hizmeti: Hayvanlara Edilecek Muâmele” başlığı altında Rahim ve Kerim isimli iki çocuğun sinekten, evcil hayvanlara hatta yabani hayvanlara kadar hayvanların insanlara doğrudan veya dolaylı hizmeti ve faydaları olduğunu bu yüzden onları korumak, kendilerine şefkatle

ve merhametle muamele etmek ve kötü muamele etmekten uzak durmak konusundaki şu diyaloglarına yer vererek bu konuda bilinçli olmak gerektiğine işaret etmiştir:

Rahim, mektebin bahçesinde havuza düşmüş, henüz boğulmuş bir sineği kurtarmak üzere iken arkadaşı Kerim yanına yaklaşarak ne yapıyorsun? dedi.

Rahim: Şuraya zavallı bir sinek düşmüş çabalıyor. Boğulmak üzeredir, onu kurtarmaya uğraşıyorum.

Kerim: Rahim, senin aklına gülerim. Bir sinek için insan bu kadar zahmete girer mi?

Rahim: Ne demek sinek olmakla onun canı yok mu? O da senin gibi açlık, susuzluk, acı, tatlı, sevinç azap duyamaz mı? Hayat itibarıyla onunla senin aranda ne fark vardır?

Kerim: Daha neler? İnsan ile sinek bir olur mu? İnsanın bütün hayvanlardan âli (yüce), mükerrem bir mahluk olduğunu muallimlerden işitmedik mi?

Rahim: İnsanın başka hayvanlardan âli (yüce), mükerrem olması, onun hayati ihtiyaçlarından ibaret değildir. Belki akıllı ve zekası, merhameti. Ulvi yönü, yüksek hisli olması dolayısıyladır.

Mesela: Ben şu havuza düşüp boğulsam bir sinek bundan müteessir olmaz. Çünkü; onun hissi benimki kadar âli değildir. Ben ona acırım ve acımalıyım, lakin onun akıllı bana acımaya müsait değildir. Eğer ben şu sineğe ve bütün hayvanlara acımaz isem onlardan farkım olmaz ve o zaman bana insan denilmez.

Kerim: Adi bir sineğin ne ehemmiyeti, insanlara zarardan başka ne faydası vardır?

Rahim: Çok yanılıyorsun, Cenab-ı Hak faydasız bir mahluk yaratmamıştır. Acaba en adi gördüğün sineklerin insanlara hiçbir faydası yok mudur?

Kerim: Elbette yok ve olamaz.

Rahim: Bunu sana kim dedi? Geçende İlmî Eşya dersinde muallim bize ne demişti hatırlıyor musun?

Kerim: Ne demiş idi?

Rahim: Muallim demiş idi ki: Efendiler! En adi sineklerin bile bize birçok faydaları vardır. Bunlar akşama kadar insanlara zararlı birçok mikropları toplayıp telef etmektedirler. Elbette muallim bunu bir yerde gördü, bize söyledi.

Kerim: Ben o derste bulunmadığım için bunu bilmiyorum.

Rahim: Sinek hayvanatın en adisi, en iğrenci olduğu için bunu sana misal olarak söyledim. Kırıldaki vahşi hayvanları bırakalım, şehirlerde, evlerde, ahırlarda bulunan hayvanattan hangisini bilirsin ki insaniyete birçok hizmet ve menfaati dokunmasın. Kimisinin etinden, kimisinin yağ ve sütünden, kimisinin tüy ve kemiklerinden istifade ettiğimiz gibi kimisini çiftte, kimisini değirmende, kimisini eşya naklinde, kimisini binekte kullanıyoruz.

İnsanlar ne kadar terakki ederlerse etsinler, hayvanlara muhtaç olmaktan kendilerini kurtaramazlar. Şimendiferler, otomobiller icat olundu. Acaba ata binmek, ata araba çekirmek ihtiyacı kayboldu mu? Ve bundan böyle olabilir mi? Ziraat makineleri çıktı. İneğe, öküze olan ihtiyacımız azaldı mı? Asla! Güzel tüfenkler, tabancalar yapıldı. Acaba hala tenha yerlerdeki evlerimizi, çiftliklerimizi, koyun sürülerimizi muhafaza için köpeklere ihtiyaçtan uzak kalabildik mi? Velhasıl kardeşim, ne kadar hayvan görüyorsak her birinin insanlara birçok faydası vardır. Onun için hayvanlara acıyalım, onlara eza ve işkence etmeyelim. Bu haller hem insanlık şanına yakışmaz, hem de Allah'ın rızasına uymaz. Çünkü onlar da Hak Teala hazretlerinin –insan gibi- mahluklarıdır. Bir de eğer insan onlara zulm eder, fena muamele eyleser bu haline alışır, sonra kendi cinsinden olanlara da böyle kötü muamele eder. Onun için hayvanları sevelim, onları incitmeyelim.

Kerim: Pek doğru söylüyorsun. Fakat bu dediğin şeyler şehir ve köylerde insanla beraber yaşayan hayvanlar için doğrudur, kırıldakilere, hiçbir kimsenin hiçbir evin malı olmayan hayvanlara da böyle mi yapmalı? Mesela yılan, akrep, kurd, arslan ve kaplan gibi yırtıcı mahlúklara da merhamet etmeli mi?

Rahim: Doğrusunu istersen onlar bize ilişmedikçe bizim de onlara dokunmamamız lazım gelir. Türkçede bir darb-ı mesel (atasözü): “Bana dokunmayan yılan bin yıl yaşasın!” derler. Ama bu hayvanlar bize zarar verirse, vermek isterler ise o zaman bunları itlaf edebiliriz.

Kerim: Kır kuşlarına ne dersin?

Rahim: Bunlar tabiatın şenliği, ziynetidir (süsüdür). Kimseye zararları yoktur. Bu zavallıları öldürmek, alıp kafeslerde haps etmek, yavrularını tutmak, yuvalarını bozmak kadar merhametsizlik olamaz. Allah böyle zulümler eden insanları sonları felaketten felakete düşürür. Kimisi dünyada cezasını çeker, kimisi de ahirette.

Kerim: Doğrudur! Geçen gün bizim bahçıvanın oğlu Yorgi, çınar ağacının üstünde yuva yapmış olan kuşların yavru ve yumurtalarını çalmak için ağaca çıkmış idi. Dal kırıldı. Yere düştü. Baş fena halde yarıldı. İşte bu onun cezası idi değil mi?

Rahim: Elbette kardeşim. (Ali Seydi, 1334/1918: 47-50).

SONUÇ YERİNE

Tarihimizde İslâmiyet öncesi dönemlerde yaşamın ve doğanın etkisiyle hayvanlara karşı dostluk başlamıştır. Bu durum, İslâmiyet'in getirdiği esaslar ve ahlâki değerlerin etkisiyle evcil, sokak ve yabani hayvanlara karşı gösterilen sevgi, şefkat ve merhametle de zirveye ulaşmıştır. Hayvanların beslenmesi, barınması, bakımı,

korunması ve gözetilmesi, yaralarının iyileştirilmesi, iyi muamele edilmesi konusundaki hassasiyet Osmanlı toplumunda yadırganmaz bir davranış halini almıştır.

Günümüzde “insan hakları”, “kadın hakları” gibi “hayvan hakları” da bilimsel ve yasal alanda hala tartışılmaktadır. Bu alanda gerek hukuki, gerekse sivil toplum kuruluşlarının ortaya çıkışı, bir anlamda hayvan hakları konusunun başlangıcının batıda başlatılması, İslam medeniyeti ve Türk kültüründe hayvan hakları konusunda bir ihmalin olduğu anlamına gelmemektedir. Tüm inançlarda olduğu gibi Osmanlı toplumu da inancı ve kültürü gereği hayvanlara hep iyi muamele etmiştir. Bu konuda başta hayırseverler olmak üzere kurulan vakıflar ile hayvanlar, beslenme, barınma, korunma, tedavi vb hizmetleri görmüş, kendilerine iyi muamele edilmiş, kötü muamele edenler hem yasalarla cezalandırılmış hem de toplum nazarında ahlâkça hor görülmüş, dışlanmıştır.

Osmanlı'nın son dönemlerinde 1908'den itibaren ilkökul ders kitaplarında Osmanlı çocuklarının daha küçük yaşlardan itibaren iyi bir vatandaş olmaları hedeflenirken manevi, kişisel, ailevi, milli ve insani değerlere sahip olmaları amaçlanmıştır. Öğretilen ve kazanılması istenen insani davranışlar arasında da “hayvan sevgisi” verilmeye çalışılmış; evcil, yabancı ve sokak hayvanlarını korumaları, beslemeleri, söz ve davranışları ile iyi muamele etmeleri; eziyet etmemeleri istenmiştir. Bu konuda verilen çeşitli örneklerle konu kavratılmaya çalışılmıştır. Böylece hem ahlâki hem de insani olarak vazifelerinin yerine getirilmiş olacağı vurgulanmıştır.

Görüldüğü üzere günümüzde dahi dünyada tartışılan hayvan hakları konusundaki eksiklikler, ihlaller varken; bundan bir asır evvel hem toplumda hem de çocuklarda hayvan haklarına karşı bilinçli hareket edildiği, çocuklara küçük yaşlardan itibaren hayvan sevgisi ve himayesi öğretildiği, çocukların canlılara karşı bilinçlendirildiği görülmektedir.

Günümüzde hayvan hakları alanında ortaya konulacak ahlâki ve etik ilkeler, ben-merkezci yaklaşımdan canlı-merkezci yaklaşıma evrilirken tüm canlıların değerli ve aynı zamanda ahlâki ilgiye layık olduğu bir gerçektir (Aşar, 2018: 250). Bu tartışmalarda inancımız ve kültürümüzde zaman ve mekânı aşan Yunus'un dilinden, halkın dimağından düşmeyen “Yaradılanı hoş gör, Yaradan'dan ötürü” sözü tüm canlılara sevgi, şefkat ve merhamet gösterilmesi, tam da yerini bulmaktadır. Bu hususta bizim tarihimizde ve dinî geleneğimizde “karıncayı incitmemek” diye bir tabir de bulunmaktadır.

İçinde yaşadığımız dünyadaki ekosistem, biz insanoğlunun diğer canlılarla olan uyumu ve dengesi ancak bütün canlıların yaşam haklarının korunmasına bağlıdır. Bu dengenin bozulması; diğer canlıların yaşamlarına olumsuz etkisi kısa vadede hayvanlara gibi gözükse de uzun vadede biz insanoğlunun aleyhine olan bir durumdur. Dolayısıyla ekosistemin bozulması dünyada tüm canlıların zarar görmesine neden olacaktır. Bu nedenle doğa ve hayvan hakları, özellikle de temel yaşam hakları, insan haklarının bir parçasıdır. Yine toplumumuzda yaygın kabul gören Şeyh Edebalı'nın “Ey oğul, insanı yaşat ki, devlet yaşasın” öğüdünü “Canlıyı yaşat ki dünya

yaşasın.” olarak tanımlarsak, insan kadar diğer canlıların da yaşamlarının tüm insanlık için hayati bir öneme sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Hayvan haklarına daha fazla özen gösterildiğinde dünya, insanlar ve tüm canlılar için daha sağlıklı, daha huzurlu ve daha yaşanılır bir yer olacaktır. Yasal düzenlemeler yoluyla hayvan haklarının ihlal edilmesi önlenmelidir. Bu aynı zamanda bizlerin insanlık vazifesidir.

Doğanın dengesi, insanın ve tüm yaşamın dengesidir. Hayvanları sadece yasalar yoluyla değil bu konuda bilinçlenme ve empati yardımıyla korumak herkesin görevidir (Kıroğlu, 2021).

KAYNAKÇA

- A. Rıza. (1326-1328). *Ma'lûmât-ı ahlâkiye ve medeniye*. (İkinci Tab'ı). İstanbul: Karabet Matbaası.
- Akbaba Altun, S. (2001). Kaos ve yönetim. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*. 28.
- Ali Seydi. (1334). *Musâhabât-ı ahlâkiyye; (diniyye, tarihiyye, medeniyye)*. (Devre-i Evvelî, İkinci Sene). İstanbul: Şirket-i Mürettebiye Matbaası.
- Ali Seydi. (1332). *Musâhabât-ı ahlâkiyye; (diniyye, tarihiyye, medeniyye)*, (Mekatib-i İbtidâiye ve Mekâtib-i Sultaniye Devre-i Evvelî, Birinci Sınıf). Dersaâdet:Şirket-i Mürettebiye Matbaası.
- Aşar, H. (2018). Hayvan haklarına yönelik temel görüşler ve yanılgıları. *Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi Kaygı*. 30.
- Avrupa Birliği Bakanlığı. (2011). Hayvan hakları, hayvanların korunması ve refahı. Çevrim İçi Erişim: 09.06.2023. https://www.ab.gov.tr/files/Tarim%20ve%20Balikçılık%20Başkanlığı/hayvan_haklari_hayvanlarin_korunmasi_ve_refah_i.pdf
- Belli, A. ve Uçgaç, D. (2020). Türkiye'de hayvan hakları üzerine bir değerlendirme: göksun belediyesi örneği. *Route Educational & Social Science Journal Dergisi*. 53.
- Doğan, N. (1994). *İlk ve orta dereceli okul ders kitapları ve sosyalleşme (1876-1918)*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Cansız, D. (2021). II. meşrutiyet döneminde hayvan hakları (1908-1918). *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi (UTAD)*. 5/2.
- Çam, İ. D. (2019). *Eğitim ve ideoloji: II. Meşrutiyet dönemi'nde çocuk eğitime yönelik yaklaşımlar (1908-1922)*, Basılmamış Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı, İzmir.
- Demirci, K. (2023). "Hayvan". TDV İslâm Ansiklopedisi. Çevrim İçi Erişim: 09.06.2023 <https://islamansiklopedisi.org.tr/hayvan#1>
- Erden, Y. (2022). *Osmanlıda hayvan hakları*. Basılmamış Doktora Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Isparta.
- Güner, R. O., (2019). *İnsan haklarına eleştirel yaklaşımlarda özne sorunu*. Basılmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ankara.
- H(ayım) Natan ve Mithad Sadullah. (1333). *Yeni musâhabât-ı ahlâkiyye; diniyye, medeniyye, tarihiyye*. (Devre-i Mutavassıta Birinci Sınıf), (Bil'Umum Mekatib-i İbtidâiye). İstanbul: Şirket-i Mürettebiye Matbaası.
- HAYTAP. (2023). *Hayvan hakları evrensel beyannamesi*. Çevrim İçi Erişim: 09.06.2023. <https://haytap.org/tr/hayvan-haklarrensel-beyannamesi>
- Kıroğlu, F. (2021). Türkiye'de hayvanlara yönelik şiddetin hayvan hakları koruma kanunu kapsamında değerlendirilmesi. *Meyad Akademi*. 2/2. 172-185.
- Kırpık, G. (2013). Osmanlı'da hamallık mesleği ve ilgili arşiv belgeleri. *HAK-İŞ Uluslar Arası Emek ve Toplum Dergisi*. 2/3.
- Uysal, K. (2023). *Ecdadın çevrecilik anlayışı: hayvan sevgisi*. Çevrim İçi Erişim: 09.06.2023. https://www.dpu.edu.tr/app/views/panel/ckfinder/userfiles/1/files/5_Ecdad_n_cevrecilik_anlay_s_%3B_hayvan_sevgisi.pdf
- Menekşe, M. (2022). Osmanlı medeniyetinde hayvan sevgisinin mesleğe dönüşümü: mancacılık. *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 55. 84-101.
- Sarıcık, M. (1999). III. Murad devrinden hayvan haklarıyla ilgili bir ferman. *Süleyman Demirel Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Kuruluşunun 700.Yılında Osmanlı Özel Sayısı*. 6.

- Sarıtaş, E. (2015). İnsan dışı hayvanlar ve adalet, *Vira Verita- Disiplinlerarası Karşılaşmalar Dergisi*. 1. 1-18.
- Şirin, T. (2014). Doğa ananın hakları. *Güncel Hukuk*. 12. 12-13.
- Türk Dil Kurumu. (TDK). (2023). Hak. Çevrim İçi Erişim: 09.06.2023. <https://sozluk.gov.tr/>
- Yaşar, A. ve H. Yerlikaya. (2004). Dünya’da ve Türkiye’de hayvan haklarının tarihsel gelişimi, *Veteriner Bilimleri Dergisi*. 20/4. 39-46.
- Yazıbaşı, M. A. (2014). *II.meşrutiyet dönemi sıbyan/ibtidai ve rüşdiye mekteplerinde ahlâk eğitimi ve öğretimi (1908-1918)*. Basılmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yıldırım, A. ve H. Şimşek. (2016). *Sosyal Bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.

YAS TUTAN BİR ÇOCUĞA OYUN TERAPİSİ NASIL YARDIMCI OLUR?

Dr. Öğr. Üyesi Esra KILIÇ CEYHAN
Orcid ID: 0000-0002-9853-5788

ÖZET

Ölüm, kaçınılmaz olarak gerçekleşen evrensel bir olgudur. Çocuklar için bu tür yoğun yüklü duygusal bir acıyı kaldırmak oldukça güçtür. Bir ölüm/kayıp söz konusu olunca yetişkinler bile sessizleşir ve duruma uygun kelimeler bulmakta zorlanırlar. Çocuklar ise genellikle deneyimlerini veya nasıl hissettiklerini ifade edecek cümleler kurmakta güçlük çekerler. Çünkü yaşadıkları üzücü bir olayı anlamlandırmak ve açıklamak için gerekli olan duygusal ve bilişsel yeteneğe sahip değildirler. Bu noktada çocuklarla çalışmada en önemli araç olan oyun terapisi uygulamaları, yas tutan bir çocuğa yardımcı olmada da öne çıkan teknik olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocuklar oyun oynayarak iç dünyalarında neler olup bittiğini aktarırlar. Oyun ve oyuncaklar sayesinde kendi dünyalarını düzenleyebilecekleri ve sevgi, öfke, üzüntü, suçluluk, korku gibi bir dizi duygunun açığa çıkarak, serbest kalabileceği belirtilmektedir. İşte bu noktada; eğitilmiş bir profesyonel tarafından sunulan oyun terapisi, çocuğun kendini ifade etmesinin doğal bir yolu olarak karşımıza çıkmaktadır. Oyun terapisi odasında çocuklara duygusal sorunlarını ifade edebilmeleri için oyuncak, resim, müzik, sanat malzemeleri sunulur; çocuğun kendini sözel ya da sözsüz ifade edebilmesine olanak sağlanmaktadır. Çocuk, bu oyun ve oyuncaklarla ölüm deneyiminin kendisinde bıraktığı izleri sahnelemekte; böylelikle içinde birikmiş duygu ve düşünceleri açığa çıkarmaktadır. Çocukların, yakınlarının ölümü, doğal bir afet, okulda bir kriz durumu, boşanma, taşınma, evcil bir hayvanın ölümü gibi yaşla sonuçlanan yaşam deneyimleriyle baş etmelerinde oyun terapisinin etkililiğine ilişkin çok sayıda çalışma mevcuttur. Kayıpların çocuğun dünyasında daha travmatik sonuçlar doğurmaması için aile ve okul ortamlarındaki desteklenmeleri ve oyun terapisinin bu konudaki önemini anlaşılması, Türkiye’de yaygınlaştırılması önem arz etmektedir. Ayrıca üniversitelerin ruh sağlığıyla ilgili bölümlerinde oyun terapisi derslerinin yaygınlaştırılması, ülkemizdeki mevcut oyun terapisi eğitimlerinin uluslararası koşullara uygun standartlarının oluşturulması ve akreditasyonlarının sağlanması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: kayıp, yas, çocuk, oyun terapisi

HOW CAN PLAY THERAPY HELP A GRIEVING CHILD?

ABSTRACT

Death is an inevitable universal phenomenon. It is particularly challenging to bear such intense emotional pain for children. Even adults often become silent and struggle to find appropriate words when faced with death/loss. Children, on the other hand, usually have difficulty expressing their experiences or how they feel through sentences. They lack the emotional and cognitive capacity required to comprehend and explain a distressing event they have experienced. At this point, play therapy applications, which are the most important tool in working with children, emerge as a prominent technique in assisting a grieving child. Through play, children

communicate what is happening in their inner world. It is noted that through play and toys, children can organize their own worlds and a range of emotions such as love, anger, sadness, guilt, and fear can be expressed and released. In this regard, play therapy, offered by a trained professional, emerges as a natural way for a child to express themselves. In the play therapy room, toys, pictures, music, and art materials are provided to children to enable them to express their emotional problems, allowing the child to express themselves verbally or non-verbally. The child enacts the traces left by the experience of death through these games and toys, thereby bringing forth accumulated emotions and thoughts. There are numerous studies on the effectiveness of play therapy in helping children cope with life experiences resulting in grief, such as the death of a loved one, natural disasters, crises at school, divorce, relocation, and the death of a pet. In order to prevent losses from having more traumatic consequences in a child's world, it is important to understand the significance of support in family and school environments, as well as the importance of play therapy, and to promote its use in Turkey. Additionally, it is recommended to expand play therapy courses in departments related to mental health in universities, establish standards for play therapy education in accordance with international conditions, and ensure their accreditation.

Key words: loss, grief, child, play therapy

KAMU YÖNETİMİNDE DİJİTALLEŞME VE TÜRKİYE'DEKİ DİJİTAL DEVLET UYGULAMALARI

Murat AKÇAÖZ,
Emre ŞAHİN

ÖZET

Günümüzde teknoloji ve dijitalleşme hayatımızın her alanına girmiş, devletler de bu değişimden nasibini almıştır. Özellikle gelişmiş devletler kamu yönetiminde kendini yenilemek, çağımız gereklerine ayak uydurmak için dijitalleşmeye önem vermiş, günümüz ve geleceğin idari yönetim şeklinin kamu yönetiminde dijitalleşmekten geçtiğinin farkına varmışlardır. Vatandaşların hayatında görülen dijitalleşme, devletleri dijitalleşmeye mecbur kılmıştır çünkü dijitalleşme adımlarını atmadan, geleneksel yollarla vatandaşların ihtiyaçlarına cevap verebilmek artık çok zordur. Türkiye de vatandaşlarının isteklerine daha hızlı cevap verebilmek, çağa ayak uydurmak ve bürokrasiyi en aza indirebilmek amacıyla kamu yönetiminde birçok alanda dijitalleşmeye geçmiş, birçok dijital uygulamayı kullanıma sunmuştur. Bu çalışmada dijital devletin ne olduğu, Türkiye'de kullanılan dijital devlet uygulamaları, bu uygulamaların yararları ve sınırlılıkları anlatılmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak Türkiye'nin dijitalleşme anlamında önemli adımlar attığı, vatandaşların bu uygulamaları benimsediği ve kullandığı ancak zamanla bu uygulamaların sayısının artması ve daha da gelişmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dijital devlet, Dijitalleşme, Kamu yönetiminde dijital dönüşüm, Türkiye'de dijital uygulamalar.

DIGITALIZATION IN PUBLIC ADMINISTRATION AND DIGITAL IN TURKEY GOVERNMENT APPLICATIONS

ABSTRACT

Today, technology and digitalization have entered all areas of our lives, and states have also taken their share from this change. Especially developed states have given importance to digitalization in order to renew themselves in public administration and to keep up with the requirements of our age, and they have realized that today's and

future's administrative management style is going through digitalization in public administration. Digitization in the lives of citizens has forced states to digitalize because it is now very difficult to respond to the needs of citizens in traditional ways without taking digitization steps. In order to respond to the requests of its citizens more quickly,

to keep up with the times and to minimize bureaucracy in Turkey, many areas of public administration have been digitized and many digital applications have been put into use. In this study, what the digital state is, the digital state applications used in Turkey, the benefits and limitations of these applications are tried to be explained. As a result, it has been concluded that Turkey has taken important steps in terms of digitalization,

citizens have adopted and used these applications, but the number of these applications should increase and develop further over time.

Keywords: Digital state, Digitization, Public administration digital transformation, Digital applications in Turkey.

TÜRKİYE’NİN YEŞİL VERGİ KARNESİ

Mustafa ŞENER

Araştırmacı

ORCID: 0000-0002-8904-5509

ÖZET

Büyük oranda insanların ekonomik girişimleri sonucu ortaya çıkan küresel ısınma ve çevre kirliliğine karşı devletler ve ulus üstü kuruluşlar önlem alınmadığı takdirde gelecekte yaşanabilir bir dünyanın olmayacağını öngörmüşler ve bir takım tedbirler almışlardır. Bu tedbirlerden birisi de yeşil vergi olarak da ifade edilen çevre vergilerinin uygulanmasıdır. Çalışmamızda yeşil vergi uygulamalarını başarılı bir şekilde uygulamış 5 OECD ülkesini göz önünde bulundurarak ülkemizde yeşil vergileme olarak uygulanan vergiler incelenmiştir. Bu noktada gerçek anlamda yeşil vergi denilebilecek verginin Çevre temizlik vergisi olduğu görülmüştür. Yeşil vergi olarak değerlendirilebilecek diğer vergiler Motorlu taşıtlar vergisi, Özel tüketim vergisi, Plastik poşetlere ücret uygulaması, çevre kirliliğiyle ilgili idari para cezalarıdır.

Anahtar Kelimeler: Yeşil Vergi, Küresel Isınma, OECD.

TURKEY'S GREEN TAX CARD ABSTRACT

States and supranational organizations have predicted that there will not be a livable world in the future unless measures are taken against global warming and environmental pollution, which are largely the result of people's economic initiatives, and they have taken some precautions. One of these measures is the implementation of environmental taxes, also known as green taxes. In our study, the taxes applied as green taxation in our country have been examined by considering 5 OECD countries that have successfully implemented green tax practices. At this point, it has been seen that the tax that can be called green tax in real terms is Environmental cleaning tax. Other taxes that can be considered as green tax are motor vehicle tax, special consumption tax, fee application for plastic bags, administrative fines related to environmental pollution.

Key words: Green Tax, Global Warming, OECD.

KAMU YÖNETİMİNDE E DEVLET UYGULAMALARI

**Seyit Ahmet ÖZCAN,
Elif ÖZCAN**

ÖZET

Son yıllarda bilgi ve iletişim teknolojileri hızla gelişmekte ve bu da hayatın her alanına yansımaktadır. Değişen ve gelişen teknoloji ile birlikte vatandaş ve devlet ilişkileri de teknolojiye ayak uydurmakta ve dijitalleşmenin mutlak sonucu olan “E-Devlet” kavramı hayatımıza girmektedir. Yirmi yılı aşkın bir süredir hayatın her alanında çeşitli biçimlerde karşımıza çıkan bu ifadeler artık devlet biçiminde de etkili olmaya başladı. Son yıllarda Türkiye’de sürekli var olan dijitalleşme söyleminin sunduğu faydalar, fırsatlar ve zorluklar, kaçınılmaz olarak kamu hizmetlerinin sunumunu etkilemiştir. E-devletin geliştirilmesi ve kullanımının yanı sıra geliştirilen bu uygulamaların vatandaşların isteklerini karşılaması da büyük önem taşımaktadır.

E-devlet ile ilgili olarak Dünya ülkelerinde ve Türkiye’ de çeşitli araştırma ve incelemeler yapılmaktadır. Son yıllarda da yayınlanan e-devlet endeksleri doğrultusunda ülkemizin e-devlet konusunda gelişme gösterdiğini söylemek mümkündür. Bu çalışmada, e-devlet uygulamaları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kamu Yönetimi, E – Devlet, Uygulamaları

E GOVERNMENT PRACTICES IN PUBLIC ADMINISTRATION**ABSTRACT**

In recent years, information and communication technologies have been developing rapidly and this is reflected in all areas of life. recent years, the digitization of against our common discourse Turkey to return it offers, deals, and the impact of the government services provision has been inevitable difficulties. In addition to the development and use of e-government, it is also of great importance that these developed applications respond recent years, the digitization of against our common discourse Turkey to return it offers, deals, and the impact of the government services provision has been inevitable difficulties. In addition to the development and use of e-government, it is also of great importance that these developed applications respond in the form of government of the state. In recent years, the digitization of against our common discourse Turkey to return it offers, deals, and the impact of the government services provision has been inevitable difficulties. In addition to the development and use of e-government, it is also of great importance that these developed applications respond to the requests of the citizens.

E-government regarding World countries and Turkey have also done various research and studies. It is possible to say that our country has improved in e-government in line with the e-government indexes published in recent years. In this study, e-government applications in accounting auditing have been examined.

Keywords: Accounting, Auditing, E - Government, Application

BLOK ZİNCİR (BLOKCHAIN) TEKNOLOJİSİ VE VERGİLENDİRMEYE ETKİLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Aytül BİŞGİN

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu
Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü,
ORCID: 0000-0003-2488-3541

ÖZET

Dijitalleşme ile dünya çapında hem kamusal hem de özel sektör alanında yenilikçi düzenlemelerin getirilmesi elzem olmuştur. Özellikle son yıllarda öne çıkan akıllı sözleşmeler, dijital kimlik çözümleri ve kripto paraların ardında yer alan teknoloji olan blok zincir (blockchain) teknolojisinin kullanım alanlarına ilişkin geniş bir yelpaze oluşmuştur. Blok zincir teknolojisinin kullanım gerekçesi bilgi akışının şeffaf olması, ağda tanımlı kullanıcılar tarafından erişime izin verilmesi, kayıtların değiştirilemez ve silinemez olması, merkeziyetçi bir yapıya sahip olmadığı için tüm bilgilerin bir noktada saklanmasından kaynaklanacak riskleri ortadan kaldırması, anlık bilgi akışının olması ve süreklilik arz etmesinden ötürü gelmektedir. Daha çok e-Devlet uygulamalarında kendini gösteren blok zinciri teknolojisi, varlıkların kayıt altına alınması, tedarik zinciri, vatandaş kimlik bilgileri gibi konular özelinde varlığını göstermektedir. Vergilendirme alanında ise bu teknolojinin nasıl kullanıldığı ya da kullanılması gerektiğine ilişkin sorular akla gelmektedir. Bilhassa mükellefler ve idare açısından vergi uyumu, vergi kaçakçılığı, vergi tahsilatı vb. konularda yaşanan sorunların çözümünde blok zincir teknolojisinin kullanımı ne tür sonuçlar doğurabilir? sorusunu cevaplandırmak amacıyla bu çalışmanın yapılması planlanmıştır. Bu kapsamda çalışmada blok zincir teknolojisinin Türk vergi sistemine yansımalarının nasıl olduğuna ilişkin değerlendirmede bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türk Vergi Sistemi, Vergilendirme, Blok Zincir (Blockchain) Teknolojisi.

BLOCKCHAIN TECHNOLOGY AND EFFECTS ON TAXATION

ABSTRACT

Digitalization has become essential to introduce innovative regulations in both the public and private sectors around the world. Especially in recent years, there has been a wide range of usage areas of blockchain technology, which is the technology behind smart contracts, digital identity solutions and cryptocurrencies. The reason for the use of blockchain technology is that the information flow is transparent, allows access by users defined in the network, records cannot be changed and deleted, because it does not have a centralized structure, it eliminates the risks that may arise from storing all information at one point, there is instant information flow and it is continuous. Blockchain technology, which mostly shows itself in e-Government applications, shows its existence in subjects such as registration of assets, supply chain, citizen identity information. In the field of taxation, questions arise about how this technology is used or should be used. Especially in terms of taxpayers and administration, tax compliance, tax evasion, tax collection etc. What kind of consequences can the use of

blockchain technology have in solving the problems experienced in these issues? In order to answer this question, it is planned to conduct this study. In this context, in this study, an evaluation has been made about the reflections of the blockchain technology on the Turkish tax system.

Key words: Turkish Tax System, Taxation, Blockchain Technology.

GİRİŞ

Dijitalleşme çağının öngörülemez şekilde boyut değiştirdiği günümüzde birçok teknoloji ile tanışma fırsatı bulmuş ve akabinde birçok soru akıllara gelmiştir. Dijital ekonomi ile gündemimize dijital para ve kripto kavramları girmiştir. Böylelikle geleneksel para olgusu yerine dijital para olgusu ortaya çıkmıştır. Dijital para birimlerinin ortaya çıkması ile bu para birimlerinin ardında yer alan teknoloji olan blok zincir teknolojisi yaygınlaşmaya başlamıştır. Blok zincir teknolojisi, kamu ve özel sektör alanlarında kullanılan ve geliştirilen, son yılların hem ulusal hem de uluslararası mecralarda kullanımı giderek yaygınlaşan bir teknoloji olmuştur. Blok zincir teknolojisi ile finansal konularda yıllardır süre gelen güven sorununun da bu teknolojinin ardında yer alan dağıtılmış kayıt sistemli (distributed ledger technology) bir altyapının kullanılarak giderilebileceği fikri oluşmuştur.

Vergilendirme alanında ise blok zincir teknolojisinin ne şekilde kullanıldığı ve ne tür sonuçlar elde edildiği son yıllarda araştırmacılar tarafından merak konusu olmuş ve hem ulusal hemde uluslararası alanyazındaki çalışmalar bir hayli artmıştır. Burada esas ilgi odağı vergilendirme konusunda yaşanan sorunların bertaraf edilip edilemeyeceğine ilişkindir. Bu sorunlar ise, bu teknolojinin kullanımı ile vergi uyumunun sağlanıp sağlanamayacağı, vergi tahsilatının hızlanıp hızlanmayacağı, bilgi akışının sağlanıp sağlanmayacağı soruları kapsamında çerçevelenmiştir. Yine benzer şekilde blok zincir teknolojisinin kullanımının hem vergi idaresine hem de mükellefe hangi kolaylar sağladığı da üzerinde durulması gereken önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır.

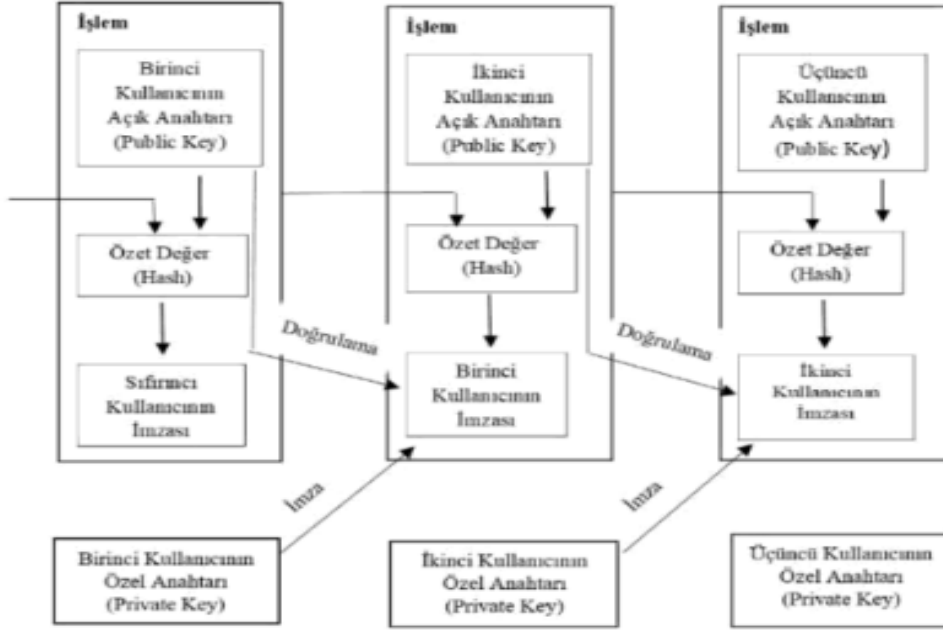
Bu teorik çalışmanın tasarlanmasının ardında yatan düşünce, blok zincir teknolojisinin vergilendirmeye ne tür etkilerinin olduğunu tespit etmeye çalışmaktan ileri gelmektedir. Bu kapsamda çalışmada öncelikle blok zincir teknolojisinin ne olduğu, ortaya çıkış süreci, özellikleri, avantajları ve kısıtlarına ilişkin bilgi aktarımında bulunulmuştur. Ardından bu teknolojinin kullanımının vergilendirme alanına yansımalarının nasıl olduğu açıklanmış ve sonuç kısmıyla çalışma sonlandırılmıştır.

4. BLOK ZİNCİR TEKNOLOJİSİ

1.1. Tanımı, Gelişim Süreci ve Özellikleri

Blok zincir kavramı ilk olarak Stuart Haber ve W. Scott Stornetta tarafından yazılan “How to Time-Stamp a Digital Document Block” adlı makalede bahsedilmiştir. 2008 yılında ise Satoshi Nakamoto tarafından kaleme alınan “Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System” adlı makale ile blok zincir kavramı popülerlik kazanmıştır. Nakamoto bu çalışmasında, blok zincir teknolojisinin çalışma prensibini açıklamış ve bu

teknolojinin temelini oluşturan dağıtılmış kayıt sistemi hakkında bilgi vermiştir. Blok zinciri, kriptografi (şifreleme) teorisine dayanılarak üretilen verilerin birbirlerine bağlanması ile oluşan bloklar olarak ifade edilmiştir (Nakamoto, 2008, s. 1).

Şekil 1. Blok Zincir Teknolojisinin Çalışma Prensibi

Kaynak: Nakamoto, 2008, s. 2.

Şekil 1’de yer alan blok zincir teknolojisinin çalışma prensibi incelendiğinde, üç farklı kullanıcıya ait doğrulama ve imza süreçlerinin olduğu çoklu bir aşama olduğu görülmektedir. Blok zincir teknolojisinin karma işaretçi yapısı değişiklikleri engellemektedir. Zincire eklenen yeni bloğun yarattığı özet değer (hash), yeni bloğun işaret ettiği hash işaretçisinin belirttiği değerden farklı çıkması durumunda değişiklikler kolayca açığa çıkmaktadır. Ayrıca bu sistem daha güvenli bir yapının varlığına işaret etmektedir (Demirhan, 2019, s. 350).

Tüm bu açıklamaların yanı sıra blok zincir teknolojisinin özellikleri de dağıtılmış (decentralized), şeffaf (transparent), açık kaynak (open source), özerk (autonomy), değiştirilemez (immutable) ve anonim (anonymity) şeklinde sıralanabilir. *Blok zincir teknolojisinde verilerin dağıtılmış olması*, verilerin dağıtılmış şekilde kaydedilebileceğini ve saklanabileceğini; *şeffaf olması*, her kullanıcının verilere erişim sağlama hakkına sahip olduğunu; *açık kaynak olması*, sistemin herkesin kullanıma açık olmasını; *özerk olması*, merkezi bir otoriteye ihtiyaç duyulmadığını; *değiştirilemez olması*, kayıtların sonsuza kadar saklanma kapasitesinin olması dolayısıyla değişikliklerin tespitinin kolay olabileceği; ve son olarak *anonim olması* ise, veri aktarımında kimlik bilgilerine ihtiyaç duyulmadan blok zincir adresi aracılığıyla verilere erişimin sağlanabileceğini ifade etmektedir (Lin & Liao, 2017, s. 653).

1.2. Avantajları ve Kısıtları

Blok zincir teknolojisi, kripto para birimlerinden oluşan blok zincir 1.0, merkezi olmayan uygulamaları destekleyen akıllı sözleşmeleri içeren blok zincir 2.0 ve tüm kamu ve özel sektördeki yaygın uygulamaları kapsayan blok zincir 3.0 üzerinden geliştirilen bir sistemdir (Özaltın & Ersoy, 2020, s. 751).

Blok zincir teknolojisinin en önemli avantajı esasında kamu yönetiminde olmuştur. Bu teknoloji ile kamu yönetiminin daha şeffaf bir yapıya bürünmesi, âdem-i merkeziyetçi olması, değiştirilemez ve denetlenebilir olması mümkün hale getirilmeye çalışılmıştır. Blok zincir teknolojisinin özelliklerinden biri olan âdem-i merkeziyetçiliğe getirilen eleştiri ise, merkezi olmayan bir mekanizma ile kontrol edilen blok zincirlerin, özellikle bazı alanlarda risk ve güvenlik sorunları oluşturduğuna ilişkindir. Dark web olarak bilinen karanlık ağlarda bulunan pazarların işleyişini kolaylaştırmasından mütevellit vergi kaçakçılığına da sebebiyet verebileceği belirtilmiştir (Trendinnick, 2019, s. 39-41). Diğer taraftan merkezi olmayan özelliği ile merkezi otoritelerinin yerine katılımcıların direk birbirine bağlandıkları bir sistemin aynı zamanda güvenli de olabileceği belirtilmektedir (Hackius & Petersen, 2017, s. 5-6).

Blok zincir teknolojisinin özelliklerinden bir diğeri, verilerin değiştirilemez olmasıdır. Burada verinin yanlış girilmesi durumunda ise sistem, yanlış girilen veri değiştirilmeden ancak yanlış düzeltmek için bir düzeltme verisi girilecek şekilde tasarlanmıştır (Takaoğlu vd., 2019, s. 265). Bu sebeple verinin değiştirilemez olması ya da değişiklik yapılacak olsa bile eski verinin de sistemde yer alması bu teknolojinin avantajlı bir özelliğini göstermektedir.

Blok zincir teknolojisinin kısıtları ise; zamanla depolama sorununun ortaya çıkacak olması, veri girişine bağlı olarak ortaya çıkacak veri kalitesi sorunu, teknolojik alt yapının henüz istenilen aşamaya gelememesinden ötürü görülen uygulama zorlukları olarak sıralanabilir (Durukal & Öztürk, 2019, s. 455).

2. BLOK ZİNCİR TEKNOLOJİSİNİN VERGİLENDİRME ALANINA YANSIMALARI

Vergiler her zaman devletlerin kamu harcamalarının finansmanında kullandıkları en önemli gelir kaynağı olmuştur. Dolayısıyla vergileme alanında yaşanan sorunlara ilişkin çözüm yöntemlerinin neler olabileceği hem politika yapıcılar hem de bilim insanlarının odağında olmuştur. Dijitalleşme ile de vergilendirme işlemlerinin birçoğu elektronik ortama taşınmıştır. Böylelikle vergilerin tahsil edilmesi esnasında ortaya çıkan vergi harcamalarında azalış olmuş ve vergilendirmede yaşanan sorunların çözümüne ilişkin de bilgi iletişim teknolojilerindeki gelişmeler umut olmuştur.

Vergi tahsilatının gecikmeye mahal vermeden hızlı bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için öncelikle, vergi sorumlularına yüklenen bazı yükümlülüklerin akıllı sözleşmeler vasıtasıyla sistemle uyumlu hale getirilmesi elzemdir. Örneğin işçi-işveren ilişkisinde gelir vergisi mükellefi işçi iken, işçinin gelir vergisini vergi dairesine yatırmakla sorumlu olan kişi işverendir. Akıllı sözleşmelerin sisteme entegre edilmesi işverenin bu yükünü nispeten azaltacaktır (Akdemir Altunbaşak, 2018, s. 364).

Benzer şekilde maliye alanyazınında üçlü sac ayağı olarak tabir edilen devlet, vergi idaresi ve mükellef üçlüsü içerisinde de güvenli bilgi akışının olduğu bir veri tabanının olması vergisel yükümlülüklerin yerine getirilmesi anlamında motivasyon unsuru olabilir. Blok zincir teknolojisinin kullanımı ile vergilendirmede e-fatura, e-defter, e-irsaliye, e-arşiv, e-tebligat gibi alanlarda da verimlilik sağlanabilecektir.

Blok zincir teknolojisinin kullanımının vergi sistemi içerisinde önemli bir yeri olan harcamalar üzerinden alınan vergilerden biri olan katma değer vergisinin tahsilatı açısından da kolaylık sağlayacağı söylenebilir. Bir kazanç unsurunun vergilendirilmesi için öncelikle vergiyi doğuran olayın gerçekleşmesi gerekir. Katma değer vergisi açısından da vergiyi doğuran olayın tezahür ettiği vergilendirilebilir tüm kazanç unsurlarının sisteme dahil edildiği bir veri tabanının olması şüphesiz katma değer vergisinin toplam vergi gelirleri içerisindeki payını artıracaktır.

Katma değer vergisinde blok zincir teknolojisinin kullanıma ilişkin olarak Ainswort ve Alwohaibi (2017) tarafından yapılan bir çalışmada kripto vergi para birimi (crypto tax currency) olarak VATCoin önerisinde bulunulmuştur. Bu öneride, VATCoin uygulama alanı sadece katma değer vergisi ile sınırlı tutulmuş ve katma değer vergisinde beyan edilen düşük matrahları tespit etmek ve engellemek amaçlanmıştır. Dolayısıyla dünya ülkelerinde uygulama alanı bulan katma değer vergisinde, blok zincir teknolojisi kullanılarak hasıllarda artış sağlama hedeflenebilir.

SONUÇ

Blok zincir teknolojisi önceleri kripto para ile özdeşleştirilmiştir. Sonrasında ise farklı sektörlerde kullanımı yaygınlaşmış ve dahası hangi alanlara katkı sağlayacağı üzerine çalışmalar halihazırda devam etmektedir. Blok zincir teknolojisinin daha çok akıllı sözleşmelerde, küresel ödeme sistemlerinde, tedarik zincirinde, sağlık uygulamalarında, emlak sektöründe ve bu çalışmanın konusunu oluşturan vergilendirme alanında da kullanıldığı görülmektedir. Dahası bilgi iletişim teknolojilerinin gelişimi ile nice birçok sektörün de blok zincir teknolojisinden faydalanacağı ve bu teknolojinin sektörlere muazzam katkılar sunacağı kaçınılmaz bir gerçektir. Blok zincir teknolojisinin ardında yatan altyapının özellikleri dikkate alındığında gerçekten de vergilendirme alanında kayıp ve kaçakların azaltılması konusunda katkı sağlaması muhtemeldir. Tüm verilerin güvenli bir şekilde kayıt altına alındığı ve hukuki bir güvenceye oturtulduğu bir sistemin kayıt dışı ekonomiyle mücadelesi de nispeten kolaylaşacaktır. Vergi idareleri açısından vergi tahsilatı daha kolay yapılacak, mükellefler açısından ise böyle bir sistemin var olduğunun bilinmesi psikolojik olarak vergi ödeme konusunda teşvik edici bir unsur olacak, dolayısıyla vergi uyumunun sağlanması konusunda da katkı sağlayacaktır. Yine blok zincir teknolojisinin kullanımı ile vergi mükelleflerine ilişkin bir veri havuzu olacağı için vergi denetimlerinin daha etkin yapılması da mümkün hale gelebilecektir.

KAYNAKÇA

- Ainsworth, R. T. & Alwohaibi, M. (2017). Blockchain, Bitcoin, and VAT in the GCC: The missing trader example. Boston Univ. School of Law, Law and Economics Research Paper, (17-05).
- Akdemir Altunbaşak, T. (2018). Blok zincir (Blockchain) teknolojisi ile vergilendirme. *Maliye Dergisi*, 174, 360-371.
- Demirhan, H. (2019). Effective taxation system by blockchain technology. Ü. Hacıoğlu içinde, *Blockchain Economics and Financial Market Innovation*. Cham: Springer
- Durukal, O. & Öztürk, N. K. (2019). Kamusal hizmet sunumunda blokchain teknolojisi. *EKEV Akademi Dergisi*, 23 (77), 449-456.
- Hackius, N. & Petersen, M. (2017). Blockchain in logistics and supply chain: trick or treat?. In *Digitalization in Supply Chain Management and Logistics: Smart and Digital Solutions for an Industry 4.0 Environment*. Proceedings of the Hamburg International Conference of Logistics (HICL), 23, ss. 3-18, Berlin: epubli GmbH.
- Lin, I. C. & Liao, T. C. (2017). A survey of blockchain security issues and challenges. *Int. J. Netw. Secur.*, 19 (5), 653-659.
- Nakamoto, S. (2008). Bitcoin: A peer-to-peer electronic cash system, *Decentralized Business Review*.
- Özaltın, O. & Ersoy, M. (2020). Kamu yönetiminde blokzincir kullanımı: D5 örneği. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10 (2), 746-763.
- Takaoğlu, M., Çağdaş, Ö. & Parlak, E. (2019). Blokzinciri teknolojisi ve Türkiye'deki muhtemel uygulanma alanları. *Uluslararası Doğu Anadolu Fen Mühendislik ve Tasarım Dergisi*, 1 (2), 260-295.
- Tredinnick, L. (2019). Cryptocurrencies and the blockchain. *Business Information Review*, 36 (1), 39-44.

PERSONEL GÜÇLENDİRME VE ÖRGÜTSEL BAĞLILIK ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Merve Gamze ULUSOY

Avrasya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Bilimleri Tezli Yüksek Lisans Programı

ORCID: 0009-0009-4101-9035

Danışman: Dr. Adil CALAP

Avrasya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dr. Öğr. Üyesi

ORCID: 0000-0002-9242-9247

ÖZET

Son yıllarda, işletmeler için en önemli rekabet avantajlarından biri insan kaynağıdır. İşletmeler, çalışanlarının işletmede kalmasını sağlamak ve onları geliştirerek daha verimli hale getirmek için çeşitli yatırımlar yapmaktadır. Bu yatırımlardan biri olan personel güçlendirme, çalışanların yaptıkları işlerine ve örgütlerine katkıda bulunmaları için gerekli araçları ve yetkileri almalarını sağlayarak işletmenin rekabet avantajını artırmayı hedefler. Güçlendirme, çalışanların yeteneklerini geliştirmek için eğitim, geliştirme, öğrenme ve deneyim kazanma gibi bazı fırsatlara yatırım yapmayı içerir. Bu yatırımlar; çalışanların işlerinde daha etkili olmalarını sağlamanın yanısıra işletmenin performansını da arttırmaktadır. Genel olarak bakıldığında, çalışanların güçlendirilmesi, işletmelerin rekabet avantajını artırmak için önemli bir stratejidir. Ayrıca güçlendirme, çalışanların örgüte olan bağlılıklarını ve performanslarını artırırken, işletmenin de karlılığına katkıda bulunur.

Bu çalışmada personel güçlendirme yaklaşımının örgütsel bağlılık ile ilişkisini ortaya koymak hedeflenmiştir. Bu amaçla; Erzincan Belediyesi'nde çalışan 350 personele, Spreitzer'in geliştirdiği "4 Boyutlu Personel Güçlendirme" ve Allen ve Meyer'in geliştirdiği "3 Boyutlu Örgütsel Bağlılık" ölçeklerini içeren anket çalışması uygulanmıştır. Personel güçlendirmenin örgütsel bağlılık üzerindeki etkisini incelemek için etki analizi (AMOS ile ölçüm modelinin ve yapısal modelin testi) yapılmıştır. Çalışmamızın sonuçları incelendiğinde; personel güçlendirmenin örgütsel bağlılık üzerinde ($\beta=0,40$, $p=0,001$) anlamlı ve pozitif yönlü bir etkisi olduğu görülmektedir. Anlamlı duygusal bağlılık üzerinde ($\beta=0,41$, $p=0,001$) ve normatif bağlılık üzerinde ($\beta=0,40$, $p=0,001$) anlamlı ve pozitif bir etkisi varken devam bağlılığı üzerinde ($\beta=-0,08$, $p=0,340$) herhangi bir etkisinin olmadığı belirlenmiştir. Etkinin duygusal bağlılığı üzerinde ($\beta=0,22$, $p=0,003$) ve normatif bağlılık üzerinde ($\beta=0,20$, $p=0,014$) anlamlı ve pozitif bir etkisi varken devam bağlılığı üzerinde ($\beta=0,14$, $p=0,107$) herhangi bir etkisi olmadığı anlaşılmıştır. Yeterliliğin duygusal bağlılık üzerinde ($\beta=-0,20$, $p=0,004$) ve normatif bağlılık üzerinde ($\beta=-0,30$, $p=0,001$) anlamlı ve negatif bir etkisi varken devam bağlılığı üzerinde ($\beta=0,12$, $p=0,127$) herhangi bir etkisi yoktur. Özerkliğin ise duygusal bağlılık ($\beta=0,08$, $p=0,292$), devam bağlılığı ($\beta=-0,10$, $p=0,269$) ve normatif bağlılık üzerinde ($\beta=0,08$, $p=0,316$) herhangi bir etkisi olmadığı anlaşılmıştır. Sonuç olarak elde ettiğimiz verilerin literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Personel güçlendirme, Örgütsel bağlılık, Psikolojik güçlendirme ve bağlılık.

A RESEARCH ON STAFF EMPOWERMENT AND ORGANIZATIONAL COMMITMENT

ABSTRACT

In recent years, one of the most important competitive advantages for businesses is human resources. Businesses make various investments to ensure that their employees remain in the business and to make them more productive by developing them. Staff empowerment, one of these investments, aims to increase the competitive advantage of the business by providing employees with the necessary tools and authorities to contribute to their work and their organisation. Empowerment involves investing in some opportunities such as training, development, learning and gaining experience in order to improve employees' abilities. These investments not only enable employees to be more effective in their jobs but also increase the performance of the organisation. In general, employee empowerment is an important strategy to increase the competitive advantage of organisations. In addition, empowerment increases the commitment and performance of employees to the organisation and contributes to the profitability of the business.

In this study, it is aimed to reveal the relationship between staff empowerment approach and organisational commitment. For this purpose, a questionnaire study including Spreitzer's "4-Dimensional Staff Empowerment" and Allen and Meyer's "3-Dimensional Organisational Commitment" scales was applied to 350 employees working in Erzincan Municipality. In order to examine the effect of staff empowerment on organisational commitment, effect analysis (testing the measurement model and structural model with AMOS) was conducted. When the results of our study are examined; it is seen that staff empowerment has a significant and positive effect on organisational commitment ($\beta=0,40$, $p=0,001$). Meaning has a significant and positive effect on affective commitment ($\beta=0,41$, $p=0,001$) and normative commitment ($\beta=0,40$, $p=0,001$), while it has no effect on continuance commitment ($\beta=-0,08$, $p=0,340$). Impact has a significant and positive effect on affective commitment ($\beta=0,22$, $p=0,003$) and normative commitment ($\beta=0,20$, $p=0,014$), but has no effect on continuance commitment ($\beta=0,14$, $p=0,107$). Competence has a significant and negative effect on affective commitment ($\beta=-0,20$, $p=0,004$) and normative commitment ($\beta=-0,30$, $p=0,001$), but has no effect on continuance commitment ($\beta=0,12$, $p=0,127$). Self-determination has no effect on affective commitment ($\beta=0,08$, $p=0,292$), continuance commitment ($\beta=-0,10$, $p=0,269$) and normative commitment ($\beta=0,08$, $p=0,316$). As a result, it is thought that the data we obtained will contribute to the literature.

Keywords: Staff empowerment, Organisational commitment, Psychological empowerment and commitment.

CONSUMERS' MOTIVATION OF USING SHARING ECONOMY PLATFORMS

Dr. Öğr. Üyesi Duygu AYDIN ÜNAL
ORCID: 0000-0001-8106-3609

ABSTRACT

The sharing economy, which enables collaborative consumption of underutilized resources, is an important topic discussed in the context of sustainable consumption. Particularly, popular services such as Uber and Airbnb have led to widespread awareness and adoption among a large number of individuals. Extensive research has been conducted on the topic. What sets this study apart is its in-depth exploration of the motivations behind consumers' utilization of products and services offered within the sharing economy, as well as the discussion of how these utilized services relate to individuals' and cultural characteristics. As a pilot study, interviews were conducted with 8 individuals. The research aimed to investigate how individuals' individual differences influenced their choice of sharing economy practices and explore the motivations that drove them to use these services. When analyzing the findings, it was observed that they could be grouped under four themes. The first theme, referred to as "ease of use," emerged from participants expressing their preference for selecting the most widely available platform when using a sharing economy platform. Another theme that emerged is "direct (easy) access." Participants mentioned that they benefited from these platforms because they did not have to deal with intermediaries when purchasing a service, and they perceived the process to be more transparent. The third theme is "economic benefit." Participants stated that they used sharing economy platforms because the services provided were more personalized, while the costs they incurred were more affordable compared to alternative options. Finally, there are responses that fall under the theme of "contribution to environmental sustainability." Participants believed that when using these platforms, they were engaging in a more responsible action compared to using alternatives, thereby contributing to the sustainability of the environment.

Key words: Sharing economy, Consumer behavior, Sustainable consumption.

TÜKETİCİLERİN PAYLAŞIM EKONOMİSİ PLATFORMLARINI KULLANMA SEBEPLERİ**ÖZET**

Kullanılmayan kaynakların ortak tüketmeye olanak veren paylaşım ekonomisi bu yönüyle sürdürülebilir tüketim açısından da ele alınan önemli bir konudur. Özellikle Uber ve Airbnb gibi popüler hizmetler, çok sayıda kişinin bu hizmetlerden haberdar olmasına ve denemesine yol açmıştır. Konu hakkında çok çeşitli araştırmalar ele alınmıştır. Bu çalışmanın özgün yanı ise, paylaşım ekonomisinin bir parçası olarak sunulan ürün ve hizmetlerden tüketicilerin hangi motivasyonlarla faydalandıklarının derinlemesine araştırılması ve kullanılan hizmetlerin kişilerin ve kültürün özelliklerine göre tartışılacak olmasıdır. Pilot çalışma olarak 8 kişiyle mülakat

gerçekleştirilmiştir. Kişilerin bireysel farklılıklarının kullandıkları paylaşım ekonomisi çeşidini nasıl etkilediği ve hangi motivasyonların onları bu hizmetleri kullanmaya yönlendirdiği araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlar analiz edildiğinde dört tema altında toplandıkları görülmüştür. Tüketicilerin bir paylaşım ekonomisi platformu kullanırken ilk olarak kolayca bulabilecekleri en yaygın olan platformu seçtiklerini ifade ettikleri temaya kullanım kolaylığı adı verilmiştir. Diğer bir tema ise aracısız (kolay) erişimdir. Buna göre katılımcılar hizmeti satın almak için araçlarla uğraşma zahmetine gerek kalmadıkları ve sürecin daha şeffaf olduğunu düşündükleri için bu platformlardan faydalandıklarını söylemişlerdir. Üçüncü tema olarak ekonomik fayda ortaya çıkmaktadır. Verilen hizmetin daha kişiselleştirilmiş bir hizmet olması ve buna karşılık katlandıkları maliyetin daha uygun olması paylaşım ekonomisi platformlarını kullanmalarının bir diğer sebebidir. Son olarak da çevrenin sürdürülebilirliğine katkı teması altında toplanan yanıtlar bulunmaktadır. Buna göre katılımcılar bu platformları kullandıkları zaman, alternatiflerini kullanmaya kıyasla daha sorumlu bir eylem gerçekleştirdiklerine inanmaktadırlar.

Anahtar Kelimeler: Paylaşım ekonomisi, Tüketici davranışı, Sürdürülebilir tüketim.

BULUŞÇU YAPAY ZEKA: İNSANLIK İÇİN BİR DÖNÜM NOKTASI

İfakat Senanur AŞAN

PhD Student, Fırat University, Institute of Social Sciences, Department of Technology and Information Management, Elazığ, Turkey

ORCID: [0000-0001-6078-4001](https://orcid.org/0000-0001-6078-4001)

Prof.Dr. Erhan AKIN

Fırat University, Faculty of Engineering, Department of Computer Engineering, Elazığ, Turkey

ORCID: [0000-0001-6476-9255](https://orcid.org/0000-0001-6476-9255)

ÖZET

Son yıllarda yapay zeka alanında büyük ilerlemeler kaydedilmiş ve yapay zekanın birçok alanda insanları desteklemesi ve insan hayatını kolaylaştırması mümkün hale gelmiştir. Yapay zekanın sınırlarını zorlayan ve öğrenme yeteneklerini geliştiren bir dal olan buluşçu yapay zeka, bu alanda çığır açan yenilikler sunmaktadır. 21. yüzyılda hayatın hemen her alanında kullanılmaya başlanan yapay zeka sosyal, ekonomik ve hukuki açıdan hayatımızı da etkilemeye başlamıştır. Buluşçu yapay zekanın avantajları ve dezavantajları bulunmaktadır. Maliyet, sürekli öğrenme ve tüm olasılıkların her açıdan değerlendirilmesi avantajları arasında yer alırken, etik meseleler, işsizlik yaratma endişesi, sorumluluk, güvenlik gibi konular ise dezavantajları arasında yer almaktadır. Yapay zeka sahip olduğu veriler sayesinde çok sayıda buluşu daha az maliyete katlanarak üretebilmektedir. Bu nedenle girişimcilerin dikkatini çekmektedir. Patente daha az maliyetle sahip olmak girişimcilere cazip gelmektedir. Ancak bu durum insan kaynağını bağlamında büyük endişeleri de beraberinde getirmektedir. Yapay zeka olması mümkün olmayan durumlar için çözüm olabilecek patent çalışmalarını hayata geçirmeye başlamaktadır. Sahip olduğu veriler sayesinde çözüme ulaşma daha az zaman alarak gerçekleşmektedir. Bu çalışmada, buluşçu yapay zeka kavramı üzerinde durulacaktır. Buluşçu yapay zeka, fikri mülkiyet haklarına meydan okumaktadır çünkü yapay zekanın kendi buluşunun mucidi kabul edilip edilmeyeceği belli değildir. Kabul edilmesi durumunda karşılaşılabilecek hukuki sorunlar üzerinde durulmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada öncelikli olarak yapay zekanın günümüzde hukuki belirsizliklerin oluşmasına neden olduğu düşünülerek yapay zekâ kavramı ve fikri mülkiyet hukukuyla ilişkisi incelenmeye çalışılmıştır. Buluşçu yapay zekânın ortaya koyduğu çalışmalar için izlenebilecek politikalar üzerinde durulmuştur. Sosyal açıdan bakıldığında ise yapay zeka yenilik ve inovasyon geliştirme yani Ar-Ge çalışmalarının içinde yer almasıyla bilim insanlarının Ar-Ge çalışmalarındaki yeri konusundaki endişeleri yer almaktadır. Yapay zekanın mucit olarak değerlendirilmesi, bu alanın gelişimini özendirir. Bu çalışmada yapay zeka üretimi olan buluşların ekonomik, sosyal etkileri yanında en çok hukuki alanda eksikleri ortaya çıkmıştır. Patent yasasının en kısa zamanda bu alanda boşluğu kapatacak yasal çalışmaları yapması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zeka, Buluş, Fikri Mülkiyet, Patent Hukuku

INVENTORY AI: A TURNING POINT FOR HUMANITY

ABSTRACT

In recent years, great progress has been made in the field of artificial intelligence and it has become possible for artificial intelligence to support people in many areas and facilitate human life. Inventive artificial intelligence, a branch that pushes the limits of artificial intelligence and improves learning capabilities, offers groundbreaking innovations in this field. Artificial intelligence, which has been used in almost every area of life in the 21st century, has begun to affect our lives in social, economic and legal terms. Inventive artificial intelligence has advantages and disadvantages. While cost, continuous learning and evaluating all possibilities from every angle are among its advantages, issues such as ethical issues, worrying about creating unemployment, responsibility and security are among its disadvantages. Thanks to the data it has, artificial intelligence can produce many inventions at less cost. Therefore, it attracts the attention of entrepreneurs. Having a patent for less is attractive to entrepreneurs. However, this situation brings with it great concerns in the context of human resources. It is starting to implement patent studies that can be a solution for situations that cannot be artificial intelligence. Thanks to the data it has, reaching the solution takes less time. In this study, the concept of inventive artificial intelligence will be emphasized. Inventive AI challenges intellectual property rights because it is unclear whether AI will be considered the inventor of its invention. It focuses on the legal problems that may be encountered if it is accepted. For this reason, in this study, primarily considering that artificial intelligence causes legal uncertainties today, the concept of artificial intelligence and its relationship with intellectual property law have been tried to be examined. The policies that can be followed for the studies of inventive artificial intelligence are emphasized. From a social point of view, there are concerns about the place of scientists in R&D studies, as artificial intelligence is included in innovation and innovation development, that is, R&D studies. Consideration of artificial intelligence as an inventor encourages the development of this field. In this study, besides the economic and social effects of inventions produced by artificial intelligence, deficiencies in the legal field have emerged. Patent law needs to carry out legal studies to close the gap in this field as soon as possible.

Keywords: Artificial Intelligence, Invention, Intellectual Property, Patent Law

GİRİŞ

Günümüzde yapay zekânın gelişimi ile modernitenin getirdiği çok boyutluluğun insan yaşamında önemli etkileri olmaya başlamıştır. İnsanoğlunun hayatını oldukça basitleştirmek adına yaşanan teknolojik kolaylıklar günümüzde azımsanmayacak derecede ileri düzeyde gelişmelerin olmasını sağlamaktadır. İşin teknik boyutundaki yoğun çalışmalar sonucunda üstün başarılar elde edilmektedir. Ortaya çıkan teknolojik yenilikler insanoğluna çok büyük fayda sağlayacak yenilikler olarak ortaya konulmaktadır. Yapay zeka çalışmalarında şimdiye kadar hem aracı hem de amacı inşa etme şeklinde yürütülmekteydi. Artık yapay zeka kendi kendine

düşünme, planlama, üretme gibi yeteneklere sahip bulunmaktadır. Bilgisayarların bağımsız olarak görevleri yerine getirmeyi öğrenebildiğini, matematik teoremlerini kanıtlayabildiğini ve orijinal şiir ve müzik yazmak ve orijinal eserleri boyamak gibi sanatsal çabalarla meşgul olabildiğini göstermiştir (Fraser, 2016). Bu yetenekler sonucu elde edilen çıktılarının kullanılması hayatımıza sosyal, ekonomik ve hukuki etkileri bulunmaktadır. Bu çalışmada bu etkiler üzerinde durulmaya çalışılacaktır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Yapay Zeka

Yapay zeka, dijital ekonomide yükselen bir yıldızdır ve bu nedenle dijital dünyada merak uyandırmıştır (Rönneherd, 2018). Yapay zekâ, bir bilgisayarın ya da bilgisayar desteğiyle çalışan bir makinenin, insana özgü özelliklerle sorunlara çözüm bulma, sorunları anlama, verilerden anlamlar çıkarma, genelleme yapma ve daha önce yaşanan tecrübelerden öğrenme gibi yüksek mantık gerektiren süreçleri çalışma ve yönetme yeteneği olarak tanımlanabilir. (Nabiyev, 2012).

Slage ise yapay zekayı; sezgisel programlama temelinde bir yaklaşım olarak değerlendirmiştir. (Andrew, 1991). Yapay zeka alanının kurucusu sayılan Marvin Minsky'nin söylediği gibi, yapay zeka "muhtemelen herkesin zeka göstermeyi kabul edeceği şekilde davranan" yazılım ve teknolojik araçlardan oluşur. Yapay zeka, İkinci Dünya Savaşı'nda kullanılmaya başlanmıştır. Yapay zeka adı ise 1956'dan beri kullanılmaktadır. 1980'li yıllarda bilimsel yöntemleri benimsemeye başlayan bir sektör haline gelen yapay zeka, daha sonra 2000'li yılların başından itibaren büyük veri toplamaya başlamıştır (Rönneherd, 2018). Yapay zekanın geçmişi elli yıl gibi yakın bir zamana dayanıyor olsa da, yalnızca son birkaç yılda önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Son birkaç yılda ki bu ilerleme çok hızlı ve geniş boyutta oldu. Yapay zeka günümüzde her yerde bulunabilir. Yapay zekanın öncelikle kullandığı alanlar arasında satranç oynayan makineler, otonom sürüş, yüz ve konuşma tanıma, çeviri ve hatta otonom yazı (örneğin borsa raporları ve spor haberleri için) yer alır (Dornis, 2020).

Yapay zekayı geleneksel ve gelişmiş olarak ikiye ayırmak mümkündür. Geleneksel yapay zeka tipik olarak bir insan etkileşimi veya mühendis güdümlü bir durum söz konusudur. Makinenin yapacağı seçimlerin tamamı veya en azından büyük oranı insan veya mühendis tarafından tasarlanmış doğru tahmin modelleridir (Watanabe, 2022). Deep Blue, IBM tarafından geliştirilen ve 1997'de insan satrancı dünya şampiyonu Garry Kasparov'u yenen bir satranç bilgisayar programıdır. 2000 yılının başlarında, Fukushima'nın Neocognitron'u üzerine inşa edilen mimariyi takiben (örneğin , el yazısı karakterlerin tanımlanması), Paul Viola ve Michael Jones tarafından ilk kez bir yüz dedektörü önerildi ve yüzleri güvenilir bir şekilde algılamak için özellikler tasarladı. Watson, doğal dil işlemeyi kullanır ve IBM tarafından geliştirilmiştir ve bu, muhtemelen insanı aştığı kanıtlanmış bir bilgisayar programının başarılı bir örneği olacaktır.

Gelişmiş yapay zeka, kendi kendine eğitim veya sinir ağı tabanlı geliştirme şeklinde ifade edilebilir. Bu tür yapay zeka, insan tarafından tasarlanmış temel koddan başlayan ancak daha bağımsız bir temelde kendi

algoritmasını geliştiren, önemli ölçüde insan müdahalesi olmaksızın, genellikle insan tarafından tasarlanmış model yanıtlarının daha azını kullanan veya hiç kullanmaya bir algoritmadır (Watanabe, 2022). Son olarak gelinen noktada ise yapay zeka, bağımsız olarak sınırsız sayıda hedefe ve hatta yeni hedeflere ulaşır (Turner, 2018)

Yapay zeka teknolojisi artık dünya genelinde sayısız disiplinde son derece yetkin, insanlara yardım eden bir araç olarak giderek daha fazla güveniliyor (Haschiguchi, 2018).

IBM tarafından geliştirilen yapay zeka olan "Chef Watson" güzel işler yapan bir şef ve mutfakla ilgili önerileri hayranlık uyandıran niteliktedir. "Chef Watson"a anahtar kelimeleri girdiğinde, lezzet kombinasyonlarının kapsamlı bir analizi sonucu bir tarif verir. Örneğin, "mandalina", "punch" ve "tatil" anahtar kelimelerine yanıt olarak "Chef Watson", üzerinde bir dilim limon ve nane yaprakları bulunan serinletici bir narenciye kokteyli olan "Relax" adlı bir aperatif tarifi önermiştir (Haschiguchi, 2018).

The Guardian gazetesi, yapay zekanın yargıçların adil ve tutarlı kararlar vermesi için değerli bir kaynak olabileceği konusunda bir öneride bulundu. Tıp bilimlerinde, ilaç şirketi GlaxoSmithKline, İngiliz biyoteknoloji şirketi Exscientia'nın yapay zeka teknolojisini hayat kurtaran ilaçları keşfetmek için kullanmasına olanak tanıyan 43 milyon dolarlık bir anlaşma yaptığını duyurdu. Bu projede kullanılan yapay zeka, moleküllerin davranışını tahmin edecek ve bir ilacın faydalı olup olmayacağını gösterecek ve muhtemelen keşif maliyetini ve süresini yüzde yetmiş beş oranında azaltması beklenmektedir (Haschiguchi, 2018).

Japonya'da bulunan Ulusal Bilgi ve İletişim Teknolojisi Enstitüsü, güneşte meydana gelen patlamaların büyüklük ve zamanlamasını tahmin edebilmek için yapay zeka teknolojisini kullanmaktadır. Enstitü, güneşte meydana gelen patlamaların büyüklük ve zamanlaması ile ilgili tahminlerinin doğruluğunu yapay zeka sistemini kullanarak yüzde elliden yüzde seksene kadar çıkarmayı başardı. Japonya'da bir gıda üretim şirketi olan Kewpie, kaliteli patatesleri seçmek için derin öğrenme teknolojisini kullanarak üretkenliğini ikiye katlamayı başardı (Haschiguchi, 2018).

General Electric, mevcut motorlardan farklı jet motorlar tasarlamak için genetik algoritmalarından faydalanmıştır. Hitachi ise daha iyi aerodinamiğe sahip, daha sessiz bir hızlı tren burnu oluşturmak için yapay zeka teknolojisinden yararlanmıştır. Aynı şekilde, genetik algoritmalar yeni iletişim sistemleri, dizel motorlar, ilaçlar ve enerji santrali türbinleri yapmıştır (Yikama, 2018).

Yapay zeka sanatta da uygulanmaktadır. Almanya'da, yapay zekanın efsanevi sanatçıların tarzında resim yapmasını sağlayan bir algoritma yapıldı. Algoritma "derin sinir ağı" kullanarak, yapay zekanın Pablo Picasso'nun sanatsal tarzının göze çarpan özelliklerini öğrenmesini sağlamaktadır. "Derin sinir ağı", insan beyninin nöronları model alınarak yapılan birbirine bağlı işlemcilerden oluşan çok katmanlı bir ağıdır. Fransa'da, Johann Sebastian Bach'ın harika stilini yayan çok sesli müzikler besteleyen bir yapay zeka inşa ettiler (Haschiguchi, 2018).

Bu şekilde yapay zeka, insanların çeşitli hedeflerine ulaşmaları için yardım konusunda çok önemli bir rol oynamaya başlamıştır. Yapay zeka, işletmelerin operasyonlarında somut iyileştirmeler yapmıştır(Haschiguchi, 2018).

Yapay zekanın patent başvurusu son on yılda üçe katlandı. Yapay zekadan elde edilen çıktılarının patentlenmesi konusu bazı soruları gündeme getirmektedir (Aldabusi, 2023):

1. Fikri mülkiyet yasaları dikkate alınarak yapay zekadan elde edilen inovasyon, patent ve koruma için uygun mudur?
2. Yapay zekanın yenilikleriyle ilgili haklar nelerdir?
3. Yapay zekadan elde edilen çıktının patent koruma hakkını elde edebilmesi için fikri mülkiyet yasalarında hangi koşullarda değişiklik yapılması gerekmektedir?

Bu hızlı büyüme, yeni hukuki soruları ön plana çıkarmaktadır. Yapay zekanın yasal belirsizlik yarattığı alan fikri mülkiyettir. Yapay zeka, telif hakkı, tasarım ve patentler gibi çeşitli fikri mülkiyet hakları için yeni yasal sorunlar gündeme getirmektedir. Yapay zeka varlık yaratımlarının nasıl değerlendirilmesi gerektiği gibi sorunlar, kanunun teknik alanda uygulanması konusunda zorluklar yaşanmasına neden olmaktadır (Rönnerhed, 2018).

Bir buluşun patentlenebilir olup olmadığını belirlemek için buluş sürecinin sonucuna ve sonuçların kalitesi önemlidir. Elbette, bir çalışmaya patent verilebilmesi için bir mucidin olması gerekmektedir. Mucitler, patentlerinde mülkiyet haklarına sahiptir ve bir mucidin listelenmemesi, bir patentin geçersiz veya uygulanamaz tutulmasına neden olabilir (Abbot, 2016). Yine de birçok yapay zeka buluş süreci sonucunda elde edilen çıktının patentlenebilir olabileceği konusunda anlaşma mevcuttur. Bir sorunun çözümüne giden süreçte faaliyetin gerçekten akıllı bir irade veya mekanik ve ruhsuz bir yapay zeka tarafından yönlendirilip yönlendirilmediği önemli değildir. Ancak buradaki en önemli sorun, çözümü bulanın kimliğidir yani mucit kimdir. Yapay zeka mucit rolüne uygun olmadığından, bu süreçte bir insan aktör olması gerekmektedir. Yapay zeka ile elde edilen buluşun arkasındaki hangi insan aktörünün olduğunu belirlemek mümkün değildir. Bunun nedeni, öğrenme algoritmalarının yeteneklerinin büyük bir bölümünü insan geliştiriciler tarafından oluşturulduktan sonra kendini geliştirmesidir. Elbette programcı başlangıçta algoritmik sistem için kuralları belirleyecektir. Bu nedenle uygulama, en azından bir süre "insan yapımı" bir varlık olarak varlığını sürdürür. Bununla birlikte, "yaşamı" boyunca, problem çözme ve icat etme için kendi iç mimarisini geliştirir. Bu mimari, ilk programlamasından önemli ölçüde farklı olabilir. Süreç özgürleşme veya çocuk gelişimi olarak tanımlanabilir: çocuk büyüdükçe bağımsız hale gelir ve bir noktada ebeveynlerin ve öğretmenlerin gözetimi ve bakımından bağımsız ve özgür bir şekilde çalışır (Dornis, 2020).

Şu anda yapay zeka, akıllı insan müdahalesinden tamamen bağımsız olarak buluş yaptığını söylemek mümkün değildir. Yapay zeka uygulamasının yaşam döngüsü bunun bir göstergesidir. 2019'da OECD, Yapay Zeka Konseyi Tavsiyelerinin amaçları doğrultusunda bir yapay zeka yaşam döngüsü tanımlaması yapılmıştır.

Yapay zeka yaşam döngüsü aşamaları: i) “tasarım, veri ve modeller”; planlama ve tasarım, veri toplama ve işlemenin yanı sıra model oluşturmayı kapsar; ii) “doğrulama ve onaylama”; iii) “konuşlandırma”; ve iv) “işletme ve izleme”. Bu aşamalar sürekli tekrarlanarak işlemler gerçekleştirilir (Schellekens, 2022).

Yapay zekanın elde edeceği yeniliklerin patentini alma hakkını tanımamasının nedenlerinden biri yapay zekaya özel haklar verilmesinin düşünülemez olması, yapay zekanın ne tüzel kişiliğe ne de bağımsız mali sorumluluğa sahip olmamasıdır. Buluşların orijinal mülkiyeti, orijinal ve doğrudan mucidin veya yenilikçinin çıkarına olduğundan, haklardan yararlanmaya uygundur, ancak aksi halde, orijinal mucit bunlardan feragat etmedikçe bu tür haklara sahip değildir.

Böylece yapay zekanın ürettiği patent haklarına sahip olması iki soruyu ortaya çıkarmaktadır: Yapay Zekanın ürettiği patent hakları kime ait? Ve varsa hangi haklar Yapay Zeka yenilikleriyle ilişkilendirilir?

Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO) patenti, bir iş yapmak için yeni bir yol sağlayan veya bir soruna yeni bir çözüm sağlayan ve böylece sahibinin buluşunu korumasını sağlayan bir ürün veya süreç olan bir buluş karşılığında belli bir süre için verilen münhasır bir hak olarak tanımlamıştır. Genellikle 20 yıl süreyle verilen patent hakkı koruması, buluşun patent sahibinin izni olmaksızın ticari amaçla üretilmeyeceği, kullanılmayacağı, dağıtılamayacağı veya satılamayacağı anlamına gelmektedir.

Bu nedenle, patent haklarını kimin, talep edebileceğini belirlemenin zorluğu nedeniyle, bir yapay zeka tarafından gerçekleştirilen patent haklarının sahibinin belirlenmesi zordur. Son kullanıcı mı? Yoksa yapay zekanın kendisi mi?

Yapılan bazı çalışmalar sonucu patent haklarının, yapay zekanın programcısı veya mucidi ile sahibi arasındaki ortak haklar olabileceğini ortaya koydu (Touati, 2016). Yapay Zeka Programcısının, yapay zekanın yeniliklerinde kendi payına düşen yaratıcılığa sahip olduğunu kabul eden, yapay zekanın ortaya çıkardığı çıktılar, bağımsız öğrenmesinin sonucu olduğundan, programcı ile yapay zekanın ortaya çıkardığı çıktılar arasında bir bağlantı kurmak zordur. Ancak programcının doğrudan müdahalesi olmadan ve bu yapay zekanın ortaya çıkardığı çıktılarda programcının etkisinin olması nedeniyle yapılan işin özgünlüğünü göstermek de zordur (Aldabusi, 2023).

Yapay zeka tarafından üretilen icatların patentlenebilirliği konusunda en bilinen örnek Dr Stephen Thaler ve onun yapay zeka mucidi "DABUS"tur. DABUS, yapay zeka tarafından üretilen icatlardaki ilk girişimi olmasa da, şu anda halka arzlarda bir turnusol testi görevi gören en güncel girişim olarak örnek gösterilmektedir (Ward, 2023). DABUS, Dr. Stephen Thaler tarafından icat edilen ve geliştirilen bir yapay zeka sistemidir. Thaler, daha önce pek çok farklı ülkede DABUS adına patent başvurusu yapma girişiminde bulunmuştur. Örneğin Güney

Afrika, Avustralya DABUS'u mucit olarak kabul ederken, A.B.D. ve Birleşik Krallık bu yöndeki talebi reddetmiştir (George AJ vd.,2021).

Bir konunun patentlenebilir olması için temel bir gereklilik buluş basamağıdır. Buluşun, genellikle insan olduğu varsayılan bir kişi tarafından yapılır. Ancak bu "kişi"nin yaratıcı bir yeteneği yoktur. Bu nedenle, yapay zeka tarafından oluşturulan konuların buluş basamağını içerdiği düşünülür. Yapay zekanın tüm verilere ulaşma durumu göz önüne alındığında tekniğin bilinen durumunu aşması konusu da olumlu değerlendirilebilir.

Yasal ortamın geleceği onu kapsadığından, yapay zeka tarafından üretilen icatların patentlenmesi için yasal değişikliklerin yapılması gerekmektedir. Özellikle mucit kimliği ve hak sahipliği konularının açıklığa kavuşturulması gerekmektedir.

Yapay zeka patentlerinin sosyolojik etkileri de söz konusudur. Yapay zekanın sadece otomasyon süreçlerinde değil işgücü piyasası üzerinde de derin etkileri vardır (Stevenson, 2019). Yapay zeka kullanımının işgücü piyasası üzerinde olumsuz bir etkisi vardır iş kaybından dolayı işsizliğe neden olur. Patentle ilgili yapılan çalışmalarda sonuca daha az elemanla daha kısa sürede varılması söz konusu olduğundan insan kaynaklarında azalmaya neden olur ve dolayısıyla işsizliğe neden olmaktadır.

Yapay zekanın istihdam üzerinde yıkıcı bir rolü vardır. Otomasyon tarımsal işleri azalttıkça insanlar imalat işlerine yöneldi. Üretim işleri otomatikleştirildikten sonra hizmet sektörü işlerine taşındı. Ancak robotlar bu işleri de otomatikleştirdikçe, insanları bir sonraki aşamaya taşıyacak yeni sektörler olmayacak (Mutascu, 2021).

Ekonomik etkileri düşünüldüğünde yapay zeka patentleri gerçek kişilere göre daha az maliyetlidir. Yapay zeka patentleri gerçek kişilerin çalışmalarında daha erken bir amanda sonuç elde etmektedirler. Yapay zeka patentlerinde daha az insan gücü ile daha çabuk sonuç almak söz konusu olduğundan yatırımcılar ve girişimciler için yapay zeka patentleri daha avantajlıdır. Değerli buluşlar (değerli patentlere yol açan) ortaya çıkarırken yapay zeka kullanmak için önemli organizasyonel bilgiye sahip olmalıdır. Belirli bir alandaki firmalar, yapay zeka kullanmaları sayesinde gelecekte piyasa değeri olmayan ürünler icat etmeye gerek yerine, pazar geliştikçe buluşun değerli olacağı konu alanlarını belirleyerek çalışmalarını bu yönde devam ettirebilirler. Aynı şekilde bir kuruluş, yapay zeka tarafından üretilen değerli bir icadı tanımlamak için gerekli teknik uzmanlığa sahip olmalıdır çünkü buluş ne kadar değerli de olsa onu anlayacak bilgiye sahip değilseniz bir şey ifade etmez (Schuster, 2013).

SONUÇ YERİNE

Teknoloji sürekli olarak gelişirken, yasalar ilgili ve amaca uygun kalabilmek için değişmeli ve uyum sağlamalıdır. Patent yasaları değişmeye devam ediyor ve kaçınılmaz olarak, patent yasalarının yapay zekayı barındıracak şekilde değiştirilmesi gerekiyor (Afshar, 2022).

Patent sistemi, insan zekasındaki sıçramaların yerini yapay zekanın aldığı ve yenilikçi süreçlere insandan makineye katkı oranının giderek makine lehine değiştiği bir teknolojik gerçekliğin sonuçlarını anlamalı ve buna

yanıt vermeye hazır olmalıdır. inovasyon hızını artırmanın büyük potansiyel sosyal faydaları göz önüne alındığında, sistem, entelektüel yatırımı uygun bir şekilde korumaya devam etmesini sağlamak ve bilgisayar tarafından üretilen icat sistemlerinin gelişimini teşvik etmek için gerekli uyumu sağlamalıdır; ancak bu, bilgisayar tarafından üretilen buluşların miktarının ve doğasının patent sistemini hem kavramsal hem de pratik olarak kırılma noktalarına kadar zorlaması riskine karşı dengelenmelidir (Fraser, 2016).

Yapay zekaya hak kazanabileceği ve yükümlülükler üstlenebileceği hukuki ehliyet ve kişilik verilmesi artık bir bilimkurgu olmaktan çıkıp hukuk alanında yeni yeni ortaya çıkmaya başlıyor ve içinde bulunulan şartlara bakılarak araştırılması gerekiyor diyebiliriz. Nasıl ki bazı internet sitelerine sertifika hizmet sağlayıcılarından güvenilirliğini kanıtlamak için elektronik sertifikalar veriliyorsa, yapay zekanın uygunluğunu ve tüzel kişiliğini sağlayan bir sertifika olması gerekir. (Aldabusi, 2023)

Geliştirilmiş yapay zeka patent ifşasının ön isteklerini ve çabalarını tanımak önemli olsa da yapay ve gerçek buluşların giderek daha fazla yayılması, mucit için ifşa teşviklerinin ve yapay zeka için veri depolarından patent korumasının toplumu için olumlu refah kazanımlarını elde ettiğini göstermektedir (Ebrahim, 2020).

Tekniğin bilinen durumunda kullanılan veri erişimini garanti altına almak için veri ekonomisini düzenlemek esastır. Veri erişimi, yapay zeka inovasyonunun ön koşulu olduğundan, veri ve yapay zeka endüstrilerindeki konsolidasyon eğilimleri oldukça endişe verici. Yenilikçi bir AI ekosisteminin en temel mimarisi, antitröst yasası ve açık erişim ve veri paylaşımına ilişkin yönetim ilkeleri tarafından sağlanmalıdır. Patent yasası, yalnızca veri ekonomisinin yenilik dostu bir makro yapısı temelinde daha spesifik bir mikro düzenleme aracı olarak işlev görebilir (Dornis 2020).

Bir buluş yapabilmek için makinenin yasal statüye sahip olması gerekir. Bu, makinelerin yeni tüzel kişilikler olarak tanıtılmasını gerektirecektir; bu, halihazırda başlamış olan ancak birçok tuzağı olan ve pek umut verici görünmeyen bir tartışmadır. Sonuç olarak, uluslararası anlaşmalar kanununun uyarlanması için ilgili herhangi bir engel teşkil etmemektedir (Früh, 2021). Tüm Dünya'da yeni gündeme gelen bu çalışmalar, ülkemizde de en kısa zamanda gündeme alınarak mevcut patent yasasının yapay zeka çağına uyarlanması fırsatını değerlendirmelidir.

Yapay zekanın yerini aldığı işler işgücü piyasasında daha az talep gerektirerek işsizliğe neden olduğu göz önünde bulundurularak politika yapıcılar, diğer sektörlerde yeni işgücü istihdamının oluşturulmasını teşvik ederek bu kaybedilen işleri telafi etmeleri gerekir (Mutascu, 2021).

Politika yapıcıların bilgisayar yatırımcılığı konusuna ciddi bir şekilde eğilmeleri gerekir. Türk Patent ve Marka Kurumu'nun bu alanda rehberlik yapmasına, Yasama organı olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin de patentlenebilirliğin sınırlarını yeniden gözden geçirmesine ihtiyaç vardır. Bunu yapmak ve bilgisayarların mucit olabileceğini kabul etmek, akademik bir kaygıyı ele almaktan daha fazlasını yapacaktır; işletmelere kesinlik, araştırma için adalet sağlayacak ve bilimin ilerlemesini destekleyecektir.

KAYNAKÇA

- Abbott R. (2016), *I Think, Therefore I Invent: Creative Computers And The Future Of Patent Law* Boston College Law Review, Vol:57.
- Afshar M. S. (2022), *Artificial Intelligence and Inventorship – Does the Patent Inventor Have to be Human?*, Hastings Science and Technology Law Journal, Vol: 13 Number 1
- Albudasi A.M. (2023), *The Artificial Intelligence As An Inventor Legal Study*, Russian Law Journal, Vol: XI Number 3.
- Dornis T. W., (2020), *Artificial Intelligence And Innovation: The End Of Patent Law As We Know It*, 23 Yale Journal Of Law Technology 97.
- Ebrahim Y.T. (2020), *Artificial Intelligence Inventions & Patent Disclosure*, Penn State Law Review, Vol: 125:1.
- Fraser E. (2016), *Computers As Inventors – Legal And Policy Implications Of Artificial Intelligence And Patent Law*, SCRIPTed, Vol: 13 Issue: 3.
- Früh A. (2021), *Inventorship in the Age of Artificial Intelligence*, Journal Product Innovation Management, SSRN, s.1-17.
- Haschiguchi M. (2017), *The Global Artificial Intelligence Revolution Challenges Patent Eligibility Laws*, Journal of Business & Technology Law, Vol: 13 Issue 1.
- George A. J., Tarr J. A. (2022), *World First: An Australian Court Opens the Door to Inventor Recognition for Artificial Intelligence Systems*, Australian Business Law Review, 40/1
- Gözübüyük B. (2021), *Yapay Zekanın Meydana Getirdiği Fikri Ürünlere İlişkin 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, Kırkkale Hukuk Mecmuası, Cilt:1, Sayı:1, 2021, s. 54-81.
- Mutascu M. (2021), *Artificial Intelligence And Unemployment: New Insights*, Economic Analysis And Policy, 69, s. 653-667.
- Ramalho A. (2018), *Patentability Of AI-Generated Inventions: Is A Reform Of The Patent System Needed?*, *Institute of Intellectual Property, Foundation for Intellectual Property of Japan*.
- Rönnerhed J. (2018), *Artificial Intelligence Outsmarting The Human Perception Of What Is Patentable?*, *European Business Law*, Master Thesis.
- Schellekens M.,(2022), *Artificial Intelligence And The Re-Imagination Of Inventive Step*, Journal of Intellectual Property, Information Technology and Electronic Commerce Law, 13 (2022)
- Schuster W. M. (2018), *Artificial Intelligence and Patent Ownership*, 75 Washington&Lee Law Review 1945 (2019).
- Stevenson, B., 2019. In: Agrawal, A., Gans, J., Goldfarb, A. (Eds.), *AI, Income, Employment, and Meaning*. University of Chicago Press, (Chapter 7).
- Turner J.,(2019), *Robot Rules: Regulating Artificial Intelligence*, Palgrave Macmillan, Switzerland
- Ward F.T. (2023), *DABUS, An Artificial Intelligence Machine Invented Something New and Useful, But USPTO Is Not Buying It*, Maine Law Review, Vol: 71 Number 1.
- Watanabe Y. (2022), *I, Inventor: Patent Inventorship for Artificial Intelligence Systems*, Idaho Law Review, Vol: 57 Number 2.

HİSSEDİLEN SORUMLULUK KAVRAMI VE GELİŞİMİ: BİBLİYOMETRİK BİR ANALİZ

Doç. Dr. Betül BALKAN AKAN
Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi
ORCID: 0000-0001-6028-4592

ÖZET

Hissedilen sorumluluk (felt-obligation), literatürde işgörenin, örgütün refahını önemsemesi ve örgütün hedeflerine ulaşmasına yardımcı olması gerektiğine ilişkin kuralcı bir inanç olarak ifade edilmektedir. Bu çalışmada, örgütsel davranış alanında özellikle Türkçe literatürde göreceli olarak yeni çalışılmaya başlanan “hissedilen sorumluluk” kavramıyla ilgili yapılan araştırmaların durum tespiti yapılmaya çalışılmış olup bu bağlamda bibliyometrik analiz yönteminden faydalanılmıştır. Bu amaç doğrultusunda Web of Science (WoS) Core Collection veri tabanında yer alan hissedilen sorumluluk çalışmaları incelenerek VOSviewer ve R Bibliometrix paketleri yardımıyla analizler gerçekleştirilmiştir. Hissedilen sorumluluk alanında yapılan çalışmalarını tespit etmek için Mayıs 2023 tarihi itibarıyla arama gerçekleştirilmiştir ve veri tabanında toplam 151 çalışma araştırmaya dâhil edilmiştir. Araştırma bulgularına göre, hissedilen sorumluluk ile ilgili yayınlar 1986-2023 yılları arasında dağılım göstermektedir. Yapılan analizler sonucunda; incelenen çalışmalarda en fazla yayının 2022 yılında (n=23) yapıldığı, bu yayınların içinde en çok makalelerin (n=145) yer aldığı, en sık kullanılan anahtar kelimelerin ise sırasıyla “hissedilen sorumluluk”, “algılanan örgütsel destek” ve “sosyal değişim teorisi” olduğu tespit edilmiştir. En fazla yayın yapan yazarın Stein, Catherine H. (n=5), en fazla atıf alan yazarın Farh, Crystal I.C. (n=812) olduğu görülmüştür. En fazla yayın yapan ülkelerin ise sırasıyla ABD, Çin ve İngiltere olduğu, en çok atıf alan ülkenin ise ABD olduğu bulgular arasındadır. Türkiye ise hissedilen sorumluluk ile ilgili olarak 1 adet yayınlı 25. sırada yer almaktadır. Sonuç olarak, örgütsel davranış literatüründe hissedilen sorumluluk konusunda üretilen bilimsel yayınların son yıllarda artış gösterdiği göz önüne alındığında, bu çalışmanın, hissedilen sorumluluk literatüründeki yönelimi yansıtarak konuyla ilgilenen araştırmacılara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hissedilen sorumluluk, Algılanan Örgütsel Destek, Sosyal Değişim Teorisi, Bibliyometrik Analiz.

THE CONCEPT OF FELT OBLIGATION AND ITS DEVELOPMENT: A BIBLIOMETRIC ANALYSIS

ABSTRACT

In the literature, felt-obligation is defined as a prescriptive belief that the employee should care about the welfare of the organization and help the organization achieve its goals. In this study, it has been tried to determine the status of the researches on the concept of "felt-obligation", which has been relatively recently studied in the field of organizational behaviour, especially in Turkish literature, and in this context, bibliometric

analysis method has been used. For this purpose, the felt-obligation studies in the Web of Science (WoS) Core Collection database were examined and analyses were carried out with the help of VOSviewer and R Bibliometrix packages. A search was conducted as of May 2023 to identify studies conducted in the field of felt-obligation and a total of 151 studies were included in the database. According to the research findings, the publications on felt-obligation are distributed between 1986-2023. As a result of the analyses, it was determined that the most publications were published in 2022 (n=23), most of these publications were articles (n=145), and the most frequently used keywords were "felt-obligation", "perceived organizational support" and "social exchange theory" respectively. The author with the highest number of publications was Stein, Catherine H. (n=5) and the author with the highest number of citations was Farh, Crystal I.C. (n=812). It is among the findings that the countries with the highest number of publications are the USA, China and the UK, respectively, and the country with the highest number of citations is the USA. Turkey ranks 25th with 1 publication on felt-obligation. As a result, considering that scientific publications on felt-obligation in the organizational behaviour literature have increased in recent years, it is thought that this study will contribute to the researchers interested in the subject by reflecting the trend in the literature on felt-obligation.

Key words: Felt Obligation, Perceived Organizational Support, Social Exchange Theory, Bibliometric Analysis.

GİRİŞ

Hissedilen sorumluluk (felt-obligation), kişinin kurumun refahını önemsemesi ve kurumun hedeflerine ulaşmasına yardımcı olması gerektiğine ilişkin kuralcı bir inançtır (Eisenberger vd., 2001). Ayrıca, hissedilen sorumluluk, çalışanların işverenlerinin çıkarlarına en iyi şekilde hizmet etmekten kişisel olarak sorumlu olduklarına dair inançlarıdır (Ng ve Feldman, 2015).

Sosyal değişim teorisi, hissedilen sorumluluğun, çalışan ile lider veya örgüt arasındaki sosyal mübadelelerde kilit bir role sahip olduğunu savunmaktadır. Blau (1964), sosyal mübadele teorisi bağlamında; "Bir başkasına ödüllendirici hizmetler sağlayan bir birey onu bu iyilik karşısında kendine karşı sorumlu kılar. Bu sorumluluğu yerine getirmek için, ikinci iyiliğe karşılık olarak birinciye fayda sağlamalıdır". Hissedilen bu sorumluluk, sosyal mübadeleleri düzenleyen karşılıklılık normuna dayanmaktadır. Yani, B kişisinden yardım veya iyilik gören A kişisi, B'ye karşı bir sorumluluk duygusu geliştirir ve gelecekte bu sorumluluğunu yerine getirmeye çalışır. Eisenberger ve diğerleri (2001), çalışan-işveren ilişkilerini açıklamak için sosyal değişim teorisini ortaya atan ilk yazarlar arasındadır. Özellikle, örgüte karşı hissedilen sorumluluğun, algılanan örgütsel destek ile çalışan çıktıları (örneğin, duygusal bağlılık ve rol içi performans) arasındaki pozitif ilişkiye aracılık ettiğini kanıtlamışlardır. Eisenberger'in literatürdeki bu öncü çalışmasından sonra, sosyal değişim teorisine dayanan birçok çalışma, lider ve takipçi arasındaki sosyal değişim sürecindeki mekanizma olarak hissedilen sorumluluğa odaklanmıştır (Duan vd., 2022; Su vd., 2022).

Bu çalışmanın amacı, uluslararası literatürde hissedilen sorumluluk kavramıyla ilgili yapılan araştırmaların gelişimini göstererek bu konuda çalışmak isteyenlere katkı sağlamaktır. Hissedilen sorumluluk kavramının çalışanların davranışlarını yönlendiren önemli bir motivasyon değişkeni olması ve kavramın özellikle yabancı literatürde son yıllarda önemli bir çalışma konusu olması nedeniyle Türkçe literatürde de ön plana çıkarılmasının önem arz ettiği düşünüldüğünden konunun incelenmesi önemlidir. Bu doğrultuda ‘Web of Science (WoS) veri tabanında’ yer alan hissedilen sorumluluk çalışmaları incelenmiştir. Bu bağlamda ‘VOSviewer’ ve ‘R Bibliometrix’ paketleri ile görselleştirilerek bibliyometrik bir analiz ortaya çıkarılmıştır. Araştırma sonucunda hissedilen sorumluluk alanındaki evrilmenin ‘bibliyometrik bir resmi’ sunulmaya çalışılmıştır.

5. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

3.1. Hissedilen Sorumluluk

Çalışanların örgütlerine karşı hissettikleri sorumluluk, kurumlarının çıkarlarına en iyi şekilde hizmet etmekten kişisel olarak sorumlu olduklarına dair inançlarını ifade etmektedir (Eisenberger vd., 2001). Hissedilen sorumluluk, örgüte karşı doğuştan gelen bir sorumluluk duygusudur, örgütsel refah ve müşteri için iyi performans göstermek olarak da ifade edilir (Amayah, 2013). Karşılıklılık normundan yola çıkarak, kişi olumlu muameleye arzu edilen davranışlarla karşılık verme zorunluluğu hisseder (Kern ve Grandey, 2009; Duan vd., 2022). Sorumluluk bilinci, örgüt için olumlu benlik imajını teşvik eder ve örgütsel değer artırılmasına yönelik pro-sosyal davranışlarda bulunarak fayda sağlayan davranışlarda bulunur (Ng ve Feldman, 2015). Algılanan örgütsel destek, çalışanlar arasında hissedilen yükümlülüğü, daha anlamlı bir duygusal bağlılık göstererek borçluluk duygusunun örgüte geri dönüşü olarak açıklamaktadır (Armeli vd., 1998; Rasheed vd., 2020).

Sosyal değişim kuramı çerçevesinde güvenin etkisini örgütsel hale getirmenin anahtarı çalışanların sorumluluk hissidir. Bu his, bireylerin örgütteki sorumluluklarına ilişkin algılarını gösterir (Colquitt vd., 2012; Wang ve Huang, 2019; Gao ve Liu, 2021). Sosyal değişim teorisi, sosyal mübadele ilişkisindeki her iki tarafın da karşılıklılık ilkesine bağlı olacağına ve fayda elde eden tarafın buna göre karşılık göstermesi gerektiğine (Kern ve Grandey, 2009), böylece mübadele ilişkisinin güçlendirileceğine ve sürdürüleceğine işaret etmektedir. Organizasyon bağlamında, üstlerden gelen güvene genellikle psikolojik ve kaynak desteği eşlik eder (Lu vd., 2022). Hissedilen sorumluluk düzeyi ne kadar yüksek olursa, çalışanların örgütsel hedeflere ulaşılmasına yardımcı olma motivasyonu da o kadar güçlü olur. Sorumlulukları yerine getirme ihtiyacına ilişkin bu farkındalığın etkisi altında, diğer kişilerin bilgi talebiyle karşılaştıklarında, çalışanlar örgüte faydalı davranış seçimleri yapabilir ve bilgi saklama davranışlarını azaltabilirler (Chauhan vd., 2022; Su vd., 2022). Çalışanlar örgütsel güven ortamında yöneticilerine ve çalışma arkadaşlarına güven duyarlarsa elde ettikleri değerli bilgileri paylaşmaktan çekinmezler.

2.2. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

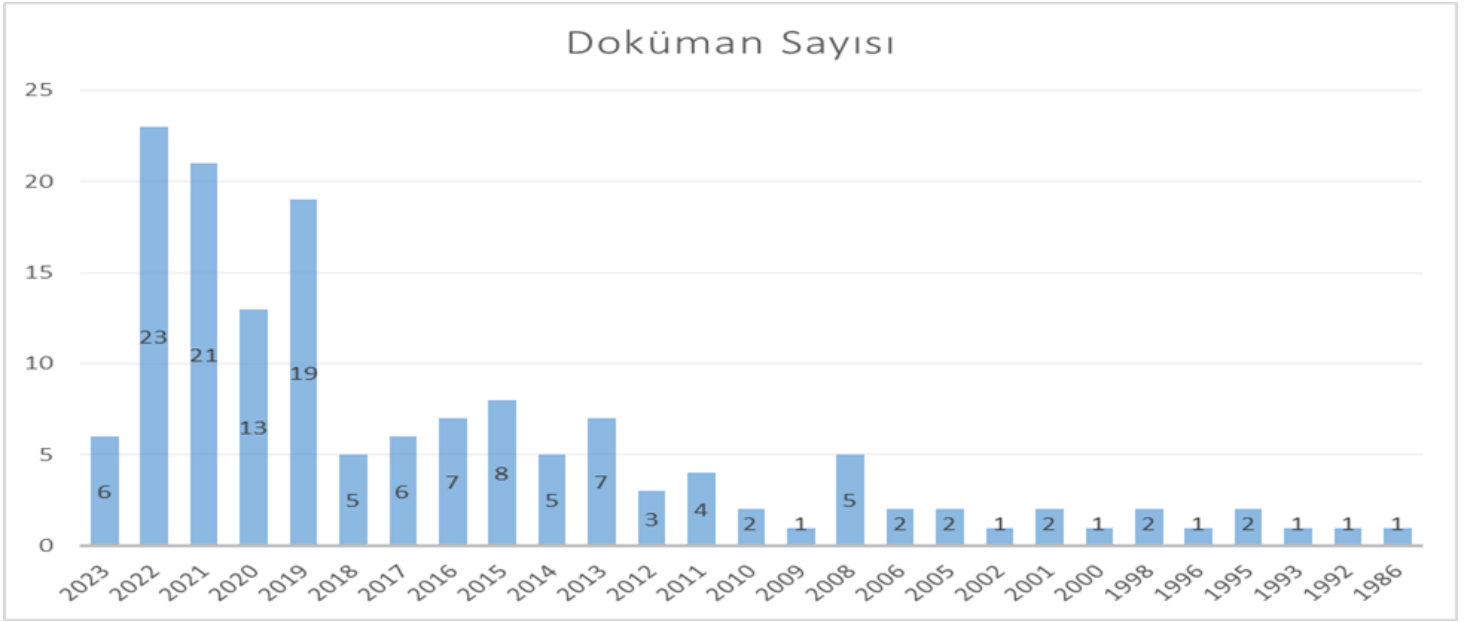
Araştırmada, ‘hissedilen sorumluluk’ kavramını içeren ‘WoS’ veri tabanında yayınlanmış olan çalışmaların ‘bibliyometrik analizinin’ yapılması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda bu çalışmada aşağıdaki 7 ana soruya yanıt aranmaya çalışılmıştır. “Hissedilen sorumluluk” kavramına ilişkin olarak;

1. Yıllar baz alındığında ilgili çalışmalar nasıl bir dağılım göstermektedir?
2. Türler bağlamında (Makale, Bildiri, Kitap Bölümü vs) nasıl bir dağılıma sahiptir?
3. Ülkeler ve bölgelere göre nasıl bir dağılım göstermektedir?
4. Üniversite ve araştırma kurumları özelinde en çok atıf alan yayınlar hangileridir?
5. Yine yazarlar bağlamında yapılmış çalışmalar yazarlara göre nasıl bir atıf dağılımı göstermektedir?
6. Yapılan çalışmalarda, kullanılan ‘ortak anahtar kelimelere’ göre nasıl bir görselleştirme ortaya çıkmaktadır?
7. Son olarak tüm bu çalışmalarda elde edilen bulgular ışığında kavramın geleceğine ilişkin ‘tematik evrim haritası’ nasıldır?

Hissedilen sorumluluk ile ilgili çalışmalara bütüncül bir bakış açısıyla yaklaşarak, bibliyometrik analiz yönteminden faydalanılmıştır. Bibliyometrik yöntemler, özellikle belirli bir veritabanında yer alan yazılı yayınların ‘kantitatif analizini’ elde etmek için kullanılmakta olan bir metottur (Haydaroğlu ve Cengiz Tırpan, 2022). Bu analizlerin temelinde ise atıf ağları oluşturmak vardır (Yıldız ve Aykanat, 2017; Aykanat ve Yıldız, 2016). Araştırmada özetlerde yer alan ‘ortak anahtar sözcük analizi’ kullanılmıştır ve “Web of Science (WoS) Core Collection” (Cobo vd., 2011) veri tabanı baz alınmıştır. Öncelikle, Mayıs 2023 tarihi itibarıyla yapılan tarama sonucunda, bu tarihleri içeren tüm çalışmalar analize dâhil edilmiştir. Bu bağlamda, arama ‘özet, başlık ve anahtar kelimelerde’ yapılmıştır. Gerçekleştirilen tarama sonucunda, “Felt Obligation” or “Felt Organizational Obligation” anahtar kelimeleri kullanılmış ve 151 yayın belirlenmiştir. Bu çalışmaların analiz edilmesi ve görselleştirilmesinde ‘VOSviewer’ (Van Eck ve Waltman, 2010) ve ‘R Bibliometrix’ paketlerinden yararlanılmıştır.

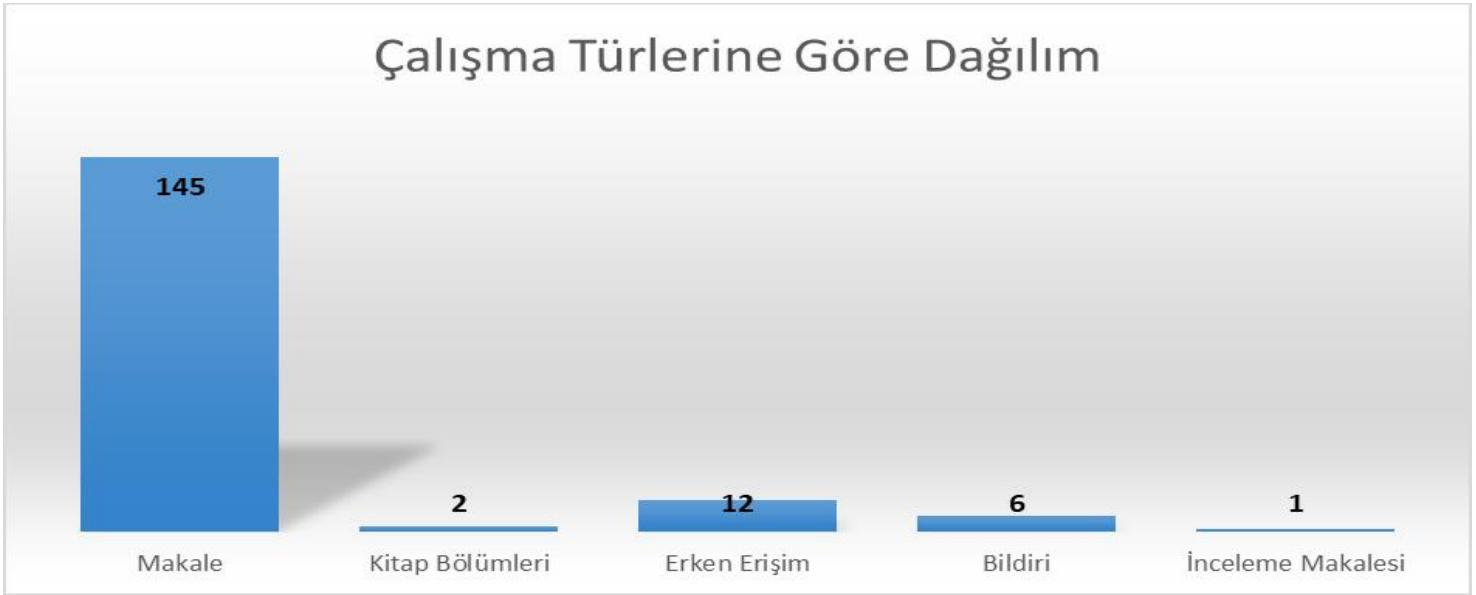
4. BULGULAR VE TARTIŞMA

İlgili veri tabanındaki araştırmaların ‘başlıklarına ve anahtar kelimelerine’ bakılarak yapılan sorgulama sonucunda ‘1986-2023’ dönemine ait ‘hissedilen sorumluluk’ ile ilgili toplam yüz elli bir (151 adet) yayın yapıldığı görülmüştür. Bu 151 yayının yıl bazında dağılımı ise aşağıda Şekil 1’de yer almaktadır.

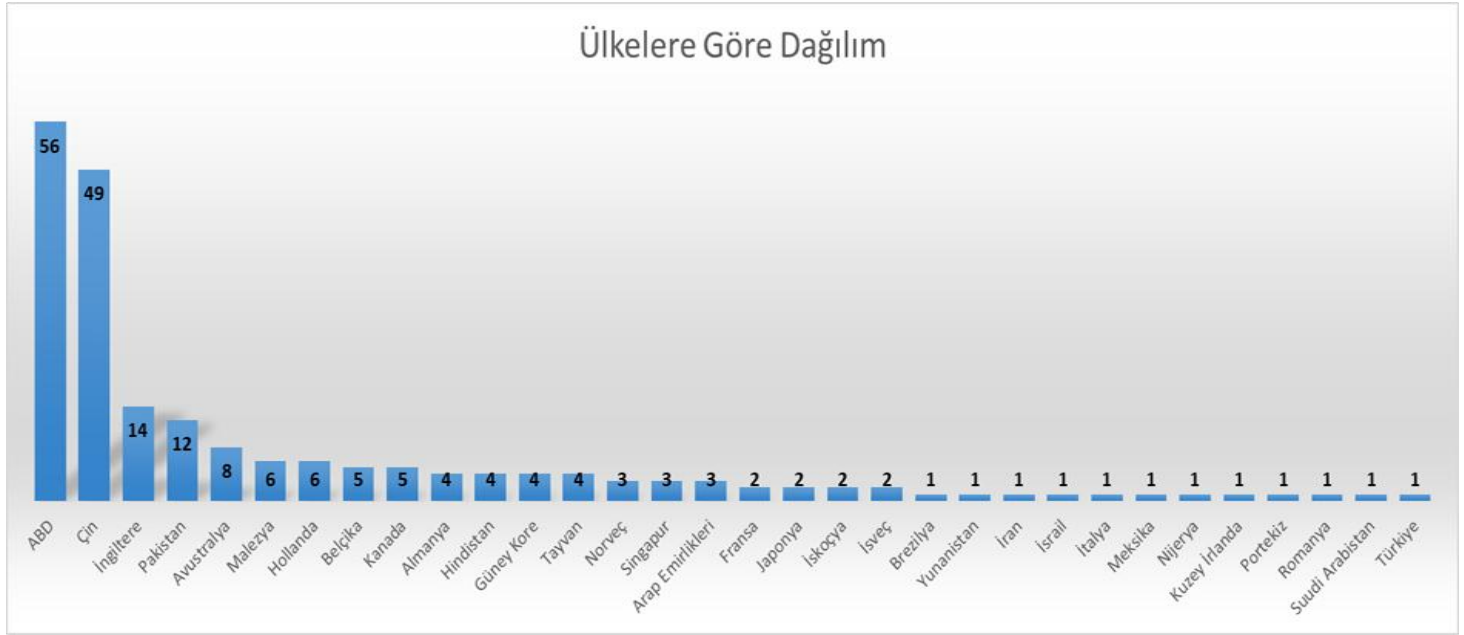
Şekil 1: Hissedilen Sorumluluk Çalışmalarının Yıllara Göre Dağılımı

Şekil 1’de, hissedilen sorumluluk ile ilgili çalışmaların ilkinin ‘1986’da yayınlandığı ve bu kavramla ilgili en çok yayın sayısının ise ‘2022’ yılında (n=23) yapıldığı anlaşılmaktadır. Şekil 2’de ise bu çalışmaların türlere göre (makale, bildiri, kitap bölümü vb) dağılımı görsel olarak sunulmuştur.

Şekil 2: Hissedilen Sorumluluk Çalışmalarının Türlerine Göre Dağılımı

Şekil 2’de hissedilen sorumluluk çalışmalarının sırasıyla ‘makaleler, erken erişim, bildiri, kitap bölümleri ve inceleme makalesinden’ oluştuğu görülmektedir. Buna göre hissedilen sorumluluk kavramının gelişiminin en çok makaleler (n=145 adet) özelinde çalışıldığı söylenebilir. Hissedilen sorumluluk çalışmalarının ‘ülkeler ve bölgeleri içeren dağılım grafiği Şekil 3’te yer almaktadır.

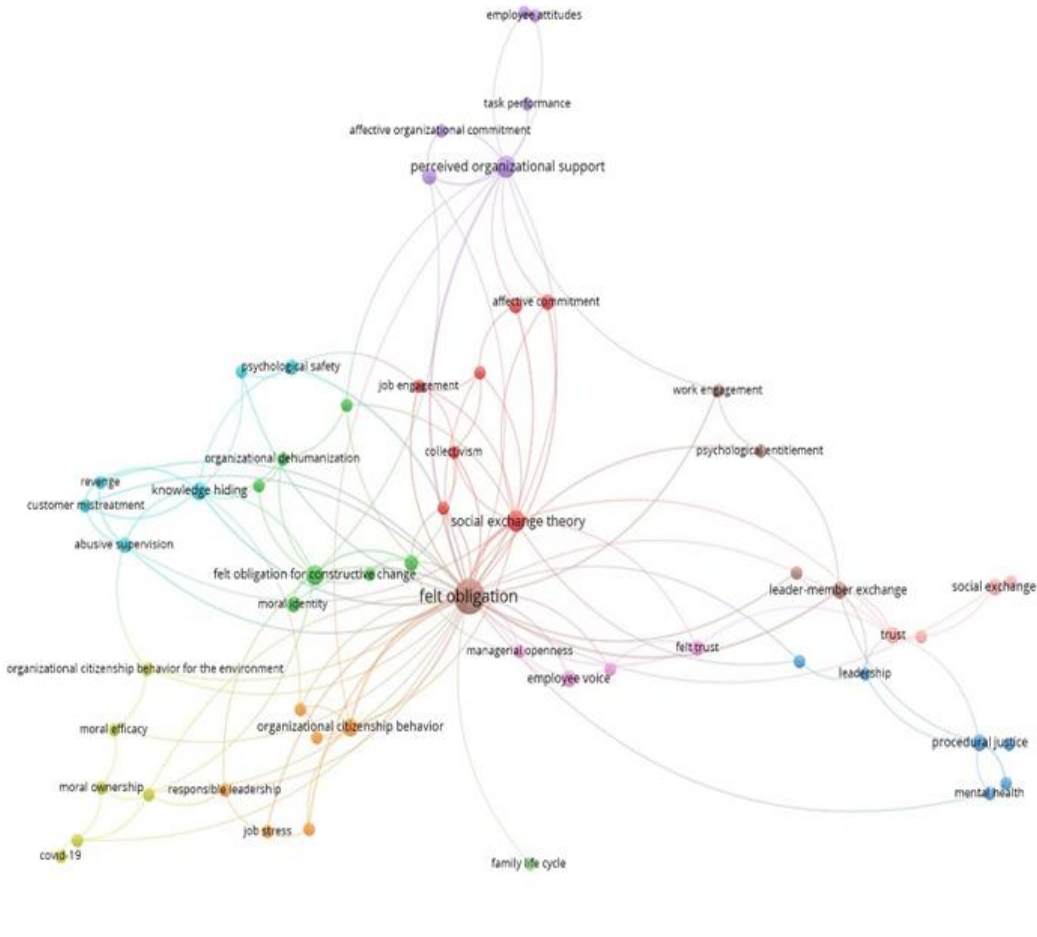
Şekil 3: Hissedilen Sorumluluk Çalışmalarının Ülkelere Göre Dağılımı

Şekil 3'te hissedilen sorumluluk kavramına ilişkin 151 adet bilimsel yayının 56 adedi 'ABD'de, 49 adedi 'Çin'de ve 14 adedi ise İngiltere'de yapılmış olup bu üç ülkenin, kavram ile ilgili en çok yayını üreten ülkeler olduğu anlaşılmaktadır. Ülkemiz ise bir (1) çalışma ile dünyada 21. sırada yer almaktadır. Hissedilen sorumluluk çalışmalarında 'en çok atıf alan yayımların' ilk on kuruma göre dağılımı ise aşağıda Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Hissedilen sorumluluk Çalışmalarında En Çok Atıf Alan Yayınların Üniversitelere Göre Dağılımı

Sıra	Üniversite	Yayın Sayısı	Atıf Sayısı
1	Bowling Green State Üniversitesi	8	200
2	Çin Renmin Üniversitesi	4	159
3	Northeastern Üniversitesi	3	153
4	Oxford Üniversitesi	3	153
5	Singapur Natl Üniversitesi	3	88
6	Louvain Catholic Üniversitesi	3	70
7	Tongji Üniversitesi	3	59
8	Exeter Üniversitesi	3	52
9	Hong Kong City Üniversitesi	3	25
10	Gift Üniversitesi	3	17

Tablo 1'de görüldüğü gibi hissedilen sorumluluk ile ilgili en fazla atıf (200) alan kurum ABD'de bulunan Bowling Green State Üniversitesi'dir. Diğer kurumların da çoğu Çin ve İngiltere ile Uzak Doğu'da yer almaktadır. Yazarların en çok kullandığı anahtar kelimelerin tekrar sayısının minimum eşik sınırı yazar tarafından (Balkan-Akan, 2022a; Balkan-Akan, 2022b; Balkan-Akan ve Telli, 2022) iki olarak belirlenmiştir. Hissedilen sorumluluğa ilişkin analize dahil edilen çalışmalarda 'yazarların en çok kullandığı anahtar kelimelere göre' dağılım Şekil 4'te sunulmaktadır.

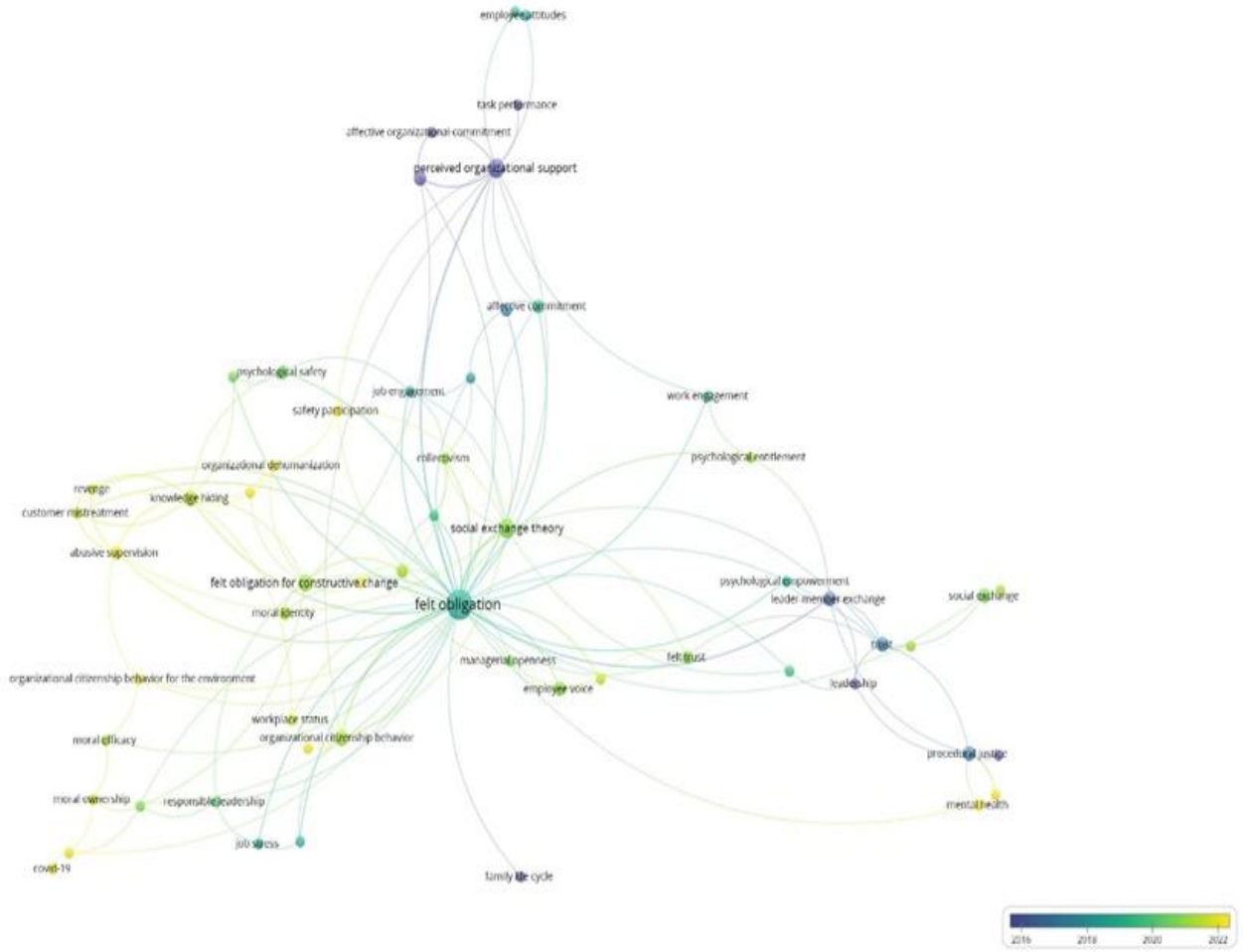

Şekil 4: Yazarların Hissedilen Sorumluluk ile İlgili En Sık Tercih Ettiği Anahtar Kelimeler

Şekil 4'te yer alan harita, 'anahtar kelimeler' arasındaki bağlantıyı ve kümeleri göstermekte olup her bir renk, bir kümeyi ifade etmektedir. Yazarlar tarafından odaklanılan anahtar kelimelerin kullanım sıklığı arttıkça kümeler büyümektedir. Analizde veri temizleme işlemi yapılarak bazı anlamsız sözcükler çıkarılmıştır (öncüller, iş, model, sonuçlar, arabuluculuk rolü, etki, ılımlı rol, bağlam, çalışanlar, uyum indeksleri, fiyat, yapısal eşitlik modeli vb.). Çalışma özetlerinde en sık kullanılan anahtar kelimelerin tekrar sırasına göre 50 tekrar ile hissedilen sorumluluk, 10 tekrar ile algılanan örgütsel destek ve 9 tekrar ile sosyal değişim teorisidir. Diğer en sık tekrarlanan anahtar kelimeler ise 5 tekrar ile bilgi saklama ve örgütsel vatandaşlık davranışıdır. Şekil 5'te çalışmalarda yazarlar tarafından en çok kullanılan anahtar sözcüklere ilişkin yoğunluk haritası verilmiştir.

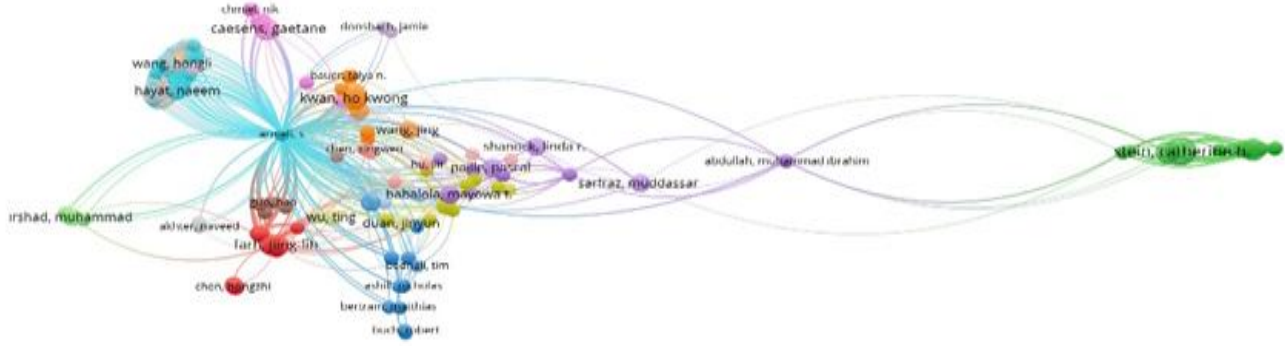

Şekil 7: Son Yıllarda Yazarlar Tarafından En Çok Kullanılan Anahtar Sözcükler

Şekil 7'ye bakıldığında yukarıdaki kelime bulutuna benzer şekilde son yıllarda hissedilen sorumluluk, sosyal değişim teorisi, algılanan örgütsel destek, bilgi saklama ve istismarcı yönetim kavramlarına yazarlar tarafından daha çok önem verildiği anlaşılmaktadır. Şekil 8'de hissedilen sorumlulukla ilgili araştırmaların yazar atıf ağına yer verilmiştir.

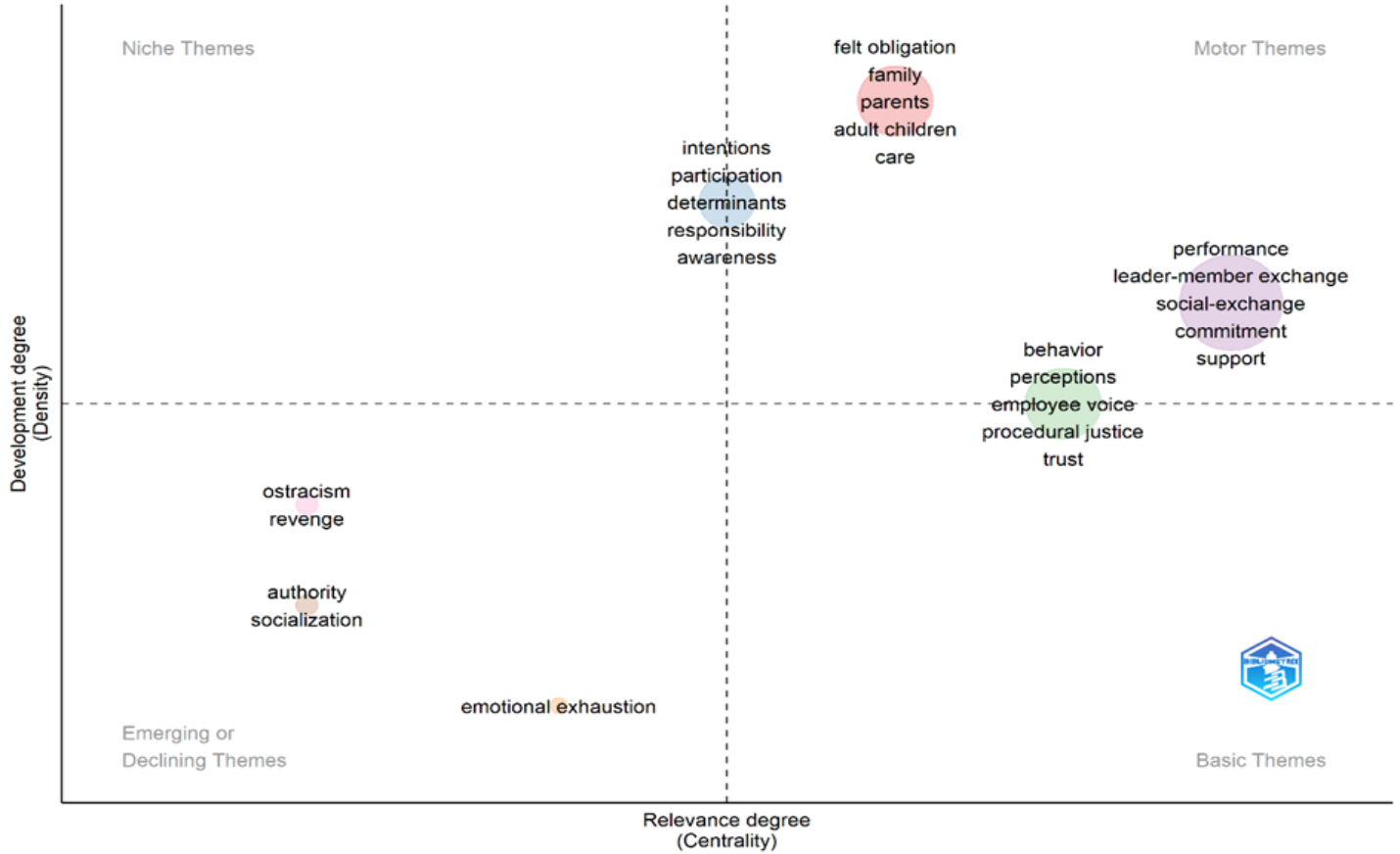
Şekil 8: Hissedilen Sorumluluk ile İlgili Araştırmaların Yazar Atıf Ağı

Şekil 8’de yazarlar arası atıf ağı için her yazarın en az 1 makale ve 1 atıfı olması şartı aranmıştır. Bu şartlara uyan toplam 348 yazar analize dâhil edilmiştir. Ayrıca, araştırmacıların oluşturmuş olduğu kümelenmeler ve araştırmacılar arasındaki bağlantılar da gösterilmektedir. Hissedilen sorumluluk çalışmalarının ilk on yazara göre dağılımı Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2: Hissedilen sorumluluk Çalışmalarının Yazarlara Göre Dağılımı

Sıra	Yazar Adı	Yayın Sayısı	Atıf Sayısı
1	Stein, Catherine H.	5	82
2	Farh, Jiing-Lih	3	809
3	Stein, Ch	3	189
4	Kwan, Ho Kwong	3	163
5	Wu, Chia-Huei	3	160
6	Caesens, Gaetane	3	70
7	Abraham, Kristen M.	3	47
8	Farh, Crystal I.C.	2	812
9	Liang, Jian	2	806
10	Freeberg, Al	2	189

Tablo 2’ye göre en çok yayın yapan araştırmacı 5 adet çalışma ile Stein, Catherine H.’dir. En fazla atıf alan yazar ise Farh, Crystal I.C. (812 adet) olduğu görülmüştür. Şekil 9’da hissedilen sorumluluk kavramına ilişkin yapılan çalışmaların tematik evrim haritası verilmiştir.

Şekil 9: Hissedilen Sorumluluk Kavramına İlişkin Yapılan Çalışmaların Tematik Evrim Haritası

Şekil 9’da görülebileceği gibi, tematik harita mevcut literatürü dört ana tema altında kümelemek için uygun bir görselleştirme tekniğidir. Bunlar; ortaya çıkan veya azalan, çekirdek, niş ve motor temalar şeklinde sıralanmaktadır. Hissedilen sorumluluk, aile, ebeveynler, yetişkin çocuklar, bakım, performans, lider-üye etkileşimi, sosyal değişim, bağlılık, destek, prosedürel adalet, güven, davranış, algılar ve çalışan sesliliği motor temalar olarak en çok çalışılan ve gelişim gösteren temalardır. Dışlama, intikam, otorite, duygusal tükenmişlik ve sosyalleşme yükselen ya da azalan temalar içerisinde çalışılmaya yeni başlayan ve gelişim göstermesi muhtemel temalardır. Niyet, sorumluluk ve farkındalık ise niş temalar olarak yeni çalışılabilecek temaları oluşturmaktadır.

SONUÇ YERİNE

Hissedilen sorumluluk kavramı ve bu alanda yapılan çalışmaların son dönemde önem kazandığı görülmektedir. Bu çalışmada, ‘1986-2023’ yılları arasında ‘hissedilen sorumluluk’ kavramına ait ‘WoS’da bulunan yayınların zaman bazlı olarak sergilediği trendler haritalama metodu kullanılarak görselleştirilmesi hedeflenmiştir. Bu bağlamda WoS veri tabanından erişim sağlanan toplam 151 çalışma incelenmiştir. Bu çalışma hissedilen sorumluluk ile ilgili alan yazınındaki çalışmaların genel durumunu analiz etmekte ve ayrıca bu kavramın zaman

içerisindeki değişimi hakkında değerlendirme yapmayı sağlamaktadır. Gerçekleştirilen analiz sonucunda elde edilen bulgular aşağıdaki şekilde özetlenmiştir:

- Yıllar baz alınarak yapılan analizlerde en fazla yayının (23 adet) ‘2022’ yılında yapıldığı anlaşılmaktadır..
  - Yayınların veri tabanındaki doküman türlerine göre dağılımı incelendiğinde en fazla sayının (145 adet) makale türünde olduğu görülmektedir.
  - Hissedilen sorumluluk ile ilgili en çok yayın (56 adet) yapan ülke ABD’dir. Türkiye ise 1 adet yayınlı 21. sırada yer almaktadır.
  - En fazla atıf (200 adet) alan kurum ABD’de bulunan Bowling Green State Üniversitesi’dir.
  - Çalışma özetlerinde en sık kullanılan anahtar kelimelerin tekrar sırasına göre 50 tekrar ile hissedilen sorumluluk, 10 tekrar ile algılanan örgütsel destek ve 9 tekrar ile sosyal değişim teorisi olduğu görülmüştür.
  - “Kelime Bulutu” analizinde en çok ortaya çıkan kelimeler “hissedilen sorumluluk”, “performans”, “sosyal değişim teorisi”, “bağlılık”, “lider üye etkileşimi”, “destek”, “kişilik”, “işyeri” vb. kavramlardır.
  - En fazla yayın yapan araştırmacı 5 adet çalışma ile Stein, Catherine H.’dir.
  - En fazla atıf alan araştırmacınının 812 adet ile Farh, Crystal I.C. olduğu görülmüştür.
  - Evrimsel haritasına göre motor temaların özellikle aile, ebeveynler, yetişkin çocuklar, performans, lider-üye etkileşimi, sosyal değişim, bağlılık, destek, prosedürel adalet, güven ve çalışan sesliliği olduğu görülmüştür. Bu konuda araştırma yapacaklara öneriler olarak niş temalar olan niyet ve farkındalık gibi konulara yönelmeleri tavsiye edilebilir.
- Çalışmanın bazı sınırlılıkları bulunmakta olup yapılan araştırmaya ait kısıt, sadece WoS veri tabanı üzerinden erişimi sağlanan çalışmaların incelenmiş olmasıdır. Bu nedenle gelecek dönemde çalışmada kullanılan analiz yöntemleri farklı veri tabanlarına da (Scopus, EBSCO Host, JSTOR, Pubmed vb.) uygulanabilir. Gelecek çalışmalarda araştırmacılar farklı görsel haritalama programlarını (Citnet, Gephi vb.) kullanarak karşılaştırma yapabilirler. Türkiye adresli hissedilen sorumluluk çalışmalarına ilişkin ve WoS veri tabanı tarafından taranan araştırmaların artırılması gerekmektedir. Ayrıca çalışmada 2023 yılına ait ilk 5 aylık dönem alındığı için gelecek çalışmalarda tüm yılı kapsayacak şekilde araştırma tekrardan irdelenebilir. Özellikle araştırmacıların hissedilen sorumluluk konusuyla liderlik, çalışan sesliliği, örgütsel güven, bilgi saklama davranışı, niyet ve farkındalık gibi kavramları ilişkilendirerek çalışma yapımları önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Amayah, A.T. (2013). Determinants of knowledge sharing in a public sector organisation. *Journal of Knowledge Management*, 17(3), 454-471.
- Armeli, S., Eisenberger, R., Fasolo, P. & Lynch, P. (1998). Perceived organisational support and police performance: The moderating influence of socio-emotional need, *Journal of Applied Psychology*, 83(2), 288-297.
- Aykanat, Z., & Yıldız, T. (2016). İşletme yazınındaki girişimcilik çalışmalarının gelişiminin bibliyometrik analiz ve bilimsel haritalama yöntemleriyle incelenmesi. *Eurasian Academy of Sciences Social Sciences Journal*, 1, 96-105.

- Balkan-Akan B. & Telli, E. (2022). Üretkenlik karşıtı iş davranışlarına ilişkin yapılan çalışmaların bibliyometrik analizi (2001-2022). P. Kanten (Ed.). 9. Örgütsel Davranış Kongresi (s.40-52) içinde. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi. (03.11.2022 - 05.11.2022). ISBN:978-625-8278-24-8. <https://odkcomu.com/tr/sayfa/848/bildiri-kitabi>
- Balkan-Akan B. (2022a). 2001-2021 yılları arasında iş becerikliliğine ilişkin yapılan çalışmaların bibliyometrik analizi. H. H. Uzunbacak, T. Akçakanat, T. Yılmaz, G. Karadeniz (Eds.). 30. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi (s.108-119) içinde. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi. (26.05.2022 - 28.05.2022). ISBN:978-605-9454-59-9. https://yonorg2022.sdu.edu.tr/yonorg_2022.pdf
- Balkan-Akan B. (2022b). Örgütsel hafıza: WoS verilerine dayalı bibliyometrik bir analiz (1998-2022). INCSOS VIII. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler, 8th INCSOS International Congress on Social Sciences (s.142) içinde. Tekirdağ: Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi. (20.10.2022-23.10.2022). [http://rumelikongresi.com/sosyal/images/INCSOS%20\(Bildiriler\).pdf](http://rumelikongresi.com/sosyal/images/INCSOS%20(Bildiriler).pdf)
- Blau, P. M. (1964). Exchange and power in social life. Wiley.
- Chauhan, A. S., Banerjee, R., & Banerjee, S. (2022). Climate and felt obligation as antecedents of employee voice behaviour. *Employee Responsibilities and Rights Journal*, 1-15.
- Cobo, M. J., López-Herrera, A., Herrera-Viedma, E., & Herrera, F. (2011). Science mapping software tools: Review, analysis and cooperative study among tools. *Journal of The American Society For Information Science And Technology*, 62(7), 1382–1402. <https://doi.org/10.1002/asi.21525>
- Colquitt, J. A., LePine, J. A., Piccolo, R. F., Zapata, C. P., & Rich, B. L. (2012). Explaining the justice-performance relationship: Trust as exchange deepener or trust as uncertainty reducer? *J. Appl. Psychol.*, 97, 1–15.
- Duan J., Wang X. H. F., Janssen O., & Farh J. L. 2022. Transformational leadership and voice: When does felt obligation to the leader matter? *Journal of Business and Psychology*, 37, 543-555.
- Eisenberger, R., Armeli, S., Rexwinkel, B., Lynch, P. D., & Rhoades, L. (2001). Reciprocation of perceived organizational support. *Journal of applied psychology*, 86(1), 42.
- [Gao Y., Liu H. Y. \(2021\). How supervisor-subordinate guanxi influence employee innovative behavior: a moderated mediation model. *Psychol. Res. Behav. Manag.* 14, 2001–2014. 10.2147/PRBM.S342875](#)
- Haydaroglu, S., & Cengiz Tırpan, E. (2022). Örgütsel muhalefet çalışmalarının bibliyometrik analizi: Scopus ve WoS veri tabanlarının karşılaştırması. *Social Science Development Journal*, 7(31), 34-51. <http://dx.doi.org/10.31567/ssd.622>
- Kern, J.H. & Grandey, A. A. (2009). Customer incivility as a social stressor: the role of race and racial identity for service employees, *Journal of Occupational Health Psychology*, 14(1), 46-57.
- Lu G, Liang Y, Ding Y, Tang H, Zhang Y, Huang H & Chen C (2022). Nurses' feeling trusted and knowledge hiding: The role of psychological safety, felt obligation and traditionality. *Front. Psychol.* 13:1034882.
- Ng, T. W., & Feldman, D. C. (2015). Felt obligations to reciprocate to an employer, preferences for mobility across employers, and gender: Three-way interaction effects on subsequent voice behavior. *Journal of Vocational Behavior*, 90, 36-45.
- [Rasheed, K., Mukhtar, U., Anwar, S., & Hayat, N. \(2022\). Workplace knowledge hiding among front line employees: moderation of felt obligation. *VINE Journal of Information and Knowledge Management Systems*, 52\(2\), 284-302.](#)
- Su, X., Jiang, X., Xie, G., Huang, M. & Xu, A. (2022). How does self-sacrificial leadership foster knowledge sharing behavior in employees? Moral Ownership, Felt Obligation and Supervisor-Subordinate Guanxi. *Front. Psychol.* 13, 910707.
- Van Eck N., & Waltman, L. (2010). Software survey: VOSviewer, a computer program for bibliometric mapping. *Scientometrics*, 84(2), 523–538. <https://doi.org/10.1007/s11192-009-0146-3>
- Wang, H. L., & Huang, Q. H. (2019). The dark side of feeling trusted for hospitality employees: an investigation in two service contexts. *Int. J. Hosp. Manag.* 76, 122–131.
- Yıldız, T., & Aykanat, Z. (2017). Examination of the evolutionary development of the concept of social innovation by the science mapping method. *Research Journal of Business and Management (RJBM)*, 4(2), 133-140. <https://doi.org/10.17261/Pressacademia.2017.469>

GTAMP 14.35.05
ӘОЖ 378.1

**«ҰЛЫ ДАЛАНЫҢ ЖЕТІ ҚЫРЫ» ИДЕЯЛАРЫ БОЛАШАҚ ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГТАРДА
ЭТНИКАЛЫҚ ДҮНИЕТАНЫМДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ НЕГІЗІ РЕТІНДЕ**

С.С. Қоңырбаева
әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан
С.Д. Қосназарова
Т.Жүргенов атындағы Ұлттық Өнер академиясы, Алматы, Қазақстан
С.Е. Аман
әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Мақала қазіргі күнгі өзекті тақырыптардың бірі болашақ педагог-психологтарда этникалық дүниетанымды қалыптастыруда «Ұлы даланың жеті қыры» идеяларының маңыздылығына арналған. Авторлар мақала төңірегінде «дүниетаным», «дәстүрлі дүниетаным», «этникалық дүниетаным» ұғымдарының ара-қатынасын ажыратуға тырысты. Аталған ұғымдарды талдауда отандық және шетелдік ғалымдардың анықтамаларына сүйене отырып, дүниетанымның этникалық және мәдени контексті негізінде қаралатынын атап өткен. Адамның әлем туралы түсініктері, әлемнің бейнесі туралы дүниетанымды этникалық сипатқа ие болғандықтан және қазіргі дәуірде жаһандану үдерісі барысында этникалық дүниетанымды қалыптастыру қажеттілігі айқындалды. Этникалық дүниетанымның теориялық негіздеріне сүйене отырып, авторлар оның негізгі ерекшеліктерін айқындап, оның құрылымдық компоненттері «Ұлы даланың жеті қыры» мақаласындағы идеялармен тұспа-тұс келгендігіне көз жеткізді. Яғни осы идеяларды басшылыққа ала отырып, 6B01101 – «Педагогика және психология» білім беру бағдарламасында «Педагог-психолог қызметіндегі этникалық дүниетаным компоненті» элективті пәннің мазмұны сипатталды. Сонымен бірге сауалнаманың негізінде 6B01101 – педагогика және психология білім беру бағдарламасының студенттерінде этникалық дүниетаным жөнінде қалыптасқан білімдерінің бастапқы деңгейі айқындалды.

Кілтті сөздер: дүниетаным, этникалық дүниетаным, педагог-психолог, студент, «Ұлы даланың жеті қыры», білім беру бағдарламасы, жоғарғы оқу орны.

**THE IDEAS OF «SEVEN FACETS OF THE GREAT STEPPE» AS THE BASIS FOR THE
FORMATION OF AN ETHNIC WORLDVIEW IN FUTURE PEDAGOGY-PSYCHOLOGISTS**

S.S. Konyrbaeva
Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan
S.D. Kosnazarova
T. Zhurgenov National Academy of Arts, Almaty, Kazakhstan
S.E. Aman
Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

Abstract. The article is devoted to the importance of the ideas «seven facets of the Great Steppe» in the formation of an ethnic worldview among future teachers-psychologists, one of the current topics. The authors tried to distinguish between the concepts of «worldview», «traditional worldview», and «ethnic worldview» around the article. In the analysis of these concepts, it is noted that the worldview is considered based on the ethnic and cultural context, based on the definitions of domestic and foreign scientists. Since a person's understanding of the world, his worldview about the image of the world has an ethnic character, and in the process of globalization in the modern era, the need for the formation of an ethnic worldview has become obvious. Based on the theoretical foundations of the ethnic worldview, the authors identified its main features and made sure that its structural components coincide with the ideas in the article «seven facets of the Great Steppe». That is, guided by these ideas, the educational program 6b01101 – pedagogy and psychology describes the content of the educational discipline «component of the ethnic worldview in the activity of a teacher-psychologist». At the same time, on the basis of the questionnaire, the initial level of formed knowledge about the ethnic worldview of students of the educational program 6b01101 – pedagogy and psychology was determined.

Key words: worldview, ethnic worldview, teacher-psychologist, student, «Seven facets of the Great Steppe», educational program, University.

Кіріспе.

Ғылым дамуының қазіргі кезеңінде «этникалық дүниетаным» ұғымы тәуелсіз мәдени категория мәртебесіне ие бола бастады. Этникалық дүниетаным дәстүрлі дүниетанымға қарағанда біршама кең ұғым, өйткені дамуының немесе жойылуының әр кезеңінде этнос өзінің айналасындағы әлемді қабылдаудың және бағалаудың жаңа ұстанымдарын дамытады. Этникалық дүниетаным мәселесін зерттеу өзектілігі оның әрбір этностың әлеуметтік-мәдени саласындағы маңызды рөлімен, жаһандану процесімен айқындалады. Дегенмен, этникалық дүниетаным мәселесін зерттеуде «дүниетаным», «дәстүрлі дүниетаным» ұғымдарына талдау жүргізуді қажет етеді.

«Дүниетаным» ұғымының мәнін талдау барысында әлемнің кез-келген бейнесі дүниетанымның көрінісі болғанымен іс-әрекет арқылы болмыспен байланысты рухани білім болып табылады және осы әрекетті басқарудың маңызды құралы екендігін ескерген жөн. Әлемнің әрбір бейнесі жеке адамдардың, бүкіл халықтардың, сондай-ақ әлеуметтік топтардың мінез-құлқы мен тарихи тағдырына тікелей немесе жанама әсер етеді, себебі ол ішкі фактор, рухани білім ретінде адамның ойлауын, ал сыртқы фактор ретінде оның өмірінің формаларын айқындайды.

Дүниетаным мәселесін түсінуге зор үлесін қосқан ғалымдар В.Дилтей, Э.Гуссерль, М.Хайдеггер, Э.Дюркгейм, М.Мосс, Э.Э. Эванс-Причард, К. Гирц, К.Леви-Стросс, З.Фрейд, К.-Г.Юнг және т.б. Мәселен, М. Хайдеггердің пікірінше, дүниетаным теориялық білімнің пәні емес, ол әрқашан халық,

нәсіл, орналасу, мәдениетке байланысты. Яғни дүниетаным әрқашан белгілі бір этникалық және мәдени контексте қалыптасады [1].

Дүниетаным – жалпы көзқарасты, әлемді түсінуді, ондағы адамның орнын, сондай-ақ өмірлік ұстанымдарды, мінез-құлық бағдарламаларын, адамдардың іс-әрекеттерін анықтайтын көзқарастар, бағалаулар, принциптер мен бейнелі идеялар жиынтығы. Дүниетаным адамның іс-әрекетіне ұйымдасқан, мағыналы және мақсатты сипат береді [2].

Дүниетаным – тұрақты көзқарастар, принциптер, бағалау мен нанымдардың жиынтығын білдіретін, қоршаған шындыққа деген көзқарасты анықтайтын және бүкіл әлемге деген көзқарасты және адамның осы әлемдегі орнын сипаттайтын философиялық ұғым [3].

В.М. Терентьев бойынша дүниетаным – бұл дүние туралы, оның пайда болуы мен құрылымы, әрекет етуші заңдылықтары мен оның табиғи, әлеуметтік ортадағы адамның орны туралы түсініктердің тұтас жиынтығы [4].

Дүниетаным мәні, Л.А. Иткулова бойынша әлеуметтік-мәдени феномен ретінде зерттелініп, әлемдегі адамның болмысының елеулі мағынасын айқындайды [5]. Біз қоғамды бір-бірімен әрдайым өзара әрекеттесуден тұратын біртұтас әлеуметтік-мәдени жүйе ретінде қарастырамыз. Басқа сөзбен айтқанда дүниетаным әлемді рухани-практикалық игерудің өзіндік жолын кезкелген өмірлік жағдайларда адамға табуға қажет болатын білімдерді, күнделікті тәжірибиелерді, нанымдарды, ырымдарды, діншілдікті, дүниетаным стереотиптерін қамтитын күрделі рухани құрылым болып табылады. Адам әлемге этностың «көзімен» қарағандықтан, оның әлем туралы түсініктері этникалық сипатқа ие.

«Дәстүрлі дүниетаным» ұғымы өзіндік ерекшелікке ие, ол мәдени мінез-құлық бейнесін, ереже, нақты ұйғарым ретінде айқындалатын ата-бабаларымыздың рухани құндылықтар мен мәдени нормалар жүйесін құрайды. Сол себепті, мұндай дүниетаным белгілі бір нақты үлгілер мен ережелерге негізделген әлемге – табиғатқа, қоғамға, адамға деген нормативті қатынас ретінде қарастырылады. Әлемнің бейнесі ретінде дәстүрлі дүниетаным этникалық топтың нақты тарихын жалғастыруда қалыптастырылған нормалар, эталондар мен қызмет ережелерін, құндылықтар жүйесін шоғырландырады. Аталған нормалар, эталондар, қызмет ережелері, құндылықтар жүйесі этнос ретінде қалыптасып, қызмет ету кезіндегі оның тағдырымен, жеңістерімен және жеңілістерімен, шынайы жағдайларымен, қоршаған әлеуметтік және табиғи ортаның ерекшеліктерімен, ұлттық әдеттерімен байланысты.

Тарихи дәстүрлер, табиғи-географиялық жағдайлар, әртүрлі діни ағымдар мен мифтердің әсер ету нәтижесінде «этникалық дүниетаным» деп аталатын әлемнің этникалық бейнесі біртіндеп қалыптасады. В.М. Терентьевтің пайымдауынша, әлемнің этникалық бейнесі – бұл адамның әлем туралы түсініктері, өзіндік ұлттық призма арқылы адам әлемге қарап, осы әлемнің бейнесі негізінде әрекет етуі [4]. Соның

негізінде қоршаған әлемнің барлық элементтері құрылымданып, адамның қызығушылықтары мен қажеттіліктері, оның білімі мен мәдениетінің деңгейлері бейнеленген әлемді қабылдаудың моделі пайда болады. Адамның әрбір іс-әрекеті, өмірінің бүкіл тәртібі этникалық константа және қоршаған табиғи-әлеуметтік ортаға адамдар ұжымының немесе этностың бейімделу үдерісі негізінде қалыптатырылған әлем бейнесімен үйлестіріледі.

Демек, этникалық дүниетаным өзін-өзі дамытатын, өзін-өзі ұйымдастыратын жүйе және этностың рухани мәнін білдіретін ұғым. Яғни ол ұрпақтан-ұрпаққа жеткізілетін және рухани мұраның шынайы жасаушы адамдардың ұжымдық іс-әрекетінің нәтижесі.

С.М. Белокурованың пікірінше, этникалық дүниетаным – бұл этностың ұзақ қалыптасуының нәтижесі, этногенездің туындысы [6]. Этногенездің әрбір маңызды кезеңі этностың дүниетанымында өзіндік із қалдырады. Ғалым этникалық дүниетанымды көбінесе халықтың тарихи жадымен байланыстырады. Осылайша, этникалық дүниетаным константа ретінде емес, үнемі өзгеріп тұратын шама ретінде қарастырылады.

Мәселенің әдістемесі.

«Ұлы даланың жеті қыры» идеялары негізінде болашақ педагог-психологтарда этникалық дүниетанымды қалыптастыруды зерттеуде қолданылған әдістер отандық және шетелдік ғалымдардың іргелі теориялық тұжырымдаларына негізделген. Зерттеу мәселесінің нәтижесіне жету мақсатында педагогиканың теориялық әдістері (ғылыми жинақтау, анализ, синтез, дедікция, жүйелеу, салыстыру және т.б.) қолданылды. Сонымен бірге, эмпирикалық әдістер, сапалы және сандық талдау, бақылау әдістері пайдаланылды. Педагогика ғылымындағы бұл әдістер тақырыпты толыққанды ашуға мүмкіндік берді.

Нәтижелер мен оларды талдау.

Әрбір халық тарихи даму үдерісінде өзін тануға, бағалауға және әлемдік мәдениет контекстінде өзінің адамгершілік бейнесін, мүдделерін, құндылықтары мен мінез-құлық мотивтерін көрсетуге тырысады. Ұлттық идеяларды, халықтың өмірінің философиясы тұрғындардың көпшілігі сезінген жағдайда ғана өзіндік сана-сезім жаппай сипатқа ие болады. Нақты халық үшін оның болмысының шарттарын – этностың қалыптасу кезеңіне сай келетін сананың жалпыадами архетиптерімен өзара байланысты ұлттық дүниетанымның қайнар-көзі айқындайды. Осы іргетастың негізінде және табиғи жағдаятар бірлігінде халықтың ділінің негізгі сипаттары қалыптасады, яғни әртүрлі жағымды және жағымсыз табиғи-тарихи жағдайларды кешіргенде халық өзінің сапалық айқындылығын сақтап, ұлттық мәдениеттің және өзіндік сана-сезімнің базистік ерекшеліктерін болжайды. Этникалық дүниетаным оның ұлттық әсерлері призмасы арқылы өтеді, себебі оның сезімдері, талғамдары, сұраныстары және

мұраттары халықтың ой-ниетінің, мінезінің, өмір сүру тіршілігінің ерекшеліктері мен өзгешеліктерінен алынған.

Жоғарыда берілген «этникалық дүниетаным» ұғымын талдаудың негізінде, оның келесідей ерекшеліктерін айқындадық:

1) осы дүниетаным мен дүниені сезіну шеңберіндегі бейненің жаһандылығы, яғни ғарышқа, жеке адамға, текке, қоғамға және адамзатқа тұтас қатынастары;

2) дәуірлік өзектілік, онда дәуірдің мәні, адам өмірінің ең басты мүдделері мен принциптері көрініс табады;

3) ата-бабаларымыздың белгілі бір дүниетанымы ретіндегі этникалық дүниетаным өзінің екіұштылығымен сипатталады, яғни біздің ата-бабаларымыздың санасы мен мінез-құлқында қателіктер мен нақты білім біріктіріледі.

Осы ерекшеліктердің негізге ала отырып, Қазақстан Республикасының тұңғыш Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Ұлы даланың жеті қыры» мақаласы этникалық дүниетанымды қалыптастыруда ролі орасан зор. Себебі, бұл мақалада нақты ғылыми деректерге сүйене отырып, қазақ ұлтының дүниетанымын, біздің халқымыздың өткені мен бүгінінің және болашағының іргелі негіздері сараланған. Мақаладағы негізгі идеялар «этникалық дүниетаным» мәселесінің барлық аспектілерін қамтып, жаһандық тұрғыда қарастырылады. Осы мақаланың дүниетанымды қалыптастыруда құндылығын ескере отырып, болашақ педагог-психологтарда этникалық дүниетанымды қалыптастырудың негізі ретінде алдық.

Педагог-психологтардың бойында этникалық дүниетанымды қалыптастыру мәселесі қазіргі таңда өзекті екенің мойындау қажет [7], себебі әрбір жеке адамға ең кем дегенде екі ағым әсер етеді: бірі – шығу тегі мен әлеуметтендірілуі, яғни отбасы салтының, жақын ортаның, аумақтық қауымдастықтың, мәдени-тарихи түп-тамырының әржақтылығы, екіншісі – жаһандану дәуірінде қалыптасушы постмодернистік тұлғаның құндылықтары басым болған заманауи өркениеттің даму тренді. Бір сөзбен айтқанда әрбір білім алушы тұлғаның өмір сүру тіршілігінің кеңістігі әртүрлі мәдениеттердің үздіксіздігімен, бір қатарлы емес әсерлердің, дәстүр мен жаңашылдықтың селбесімен ерекшеленеді. Осы тұрғыдан, болашақ педагог-психологтарды кәсіби даярлау үдерісінде этникалық дүниетанымды қалыптастырудың маңыздылығын айқындау қажет. Осы орайда «Ұлы даланың жеті қыры» мақаласы біздің халқымыздың ұлттық тарихына терең үнілуге, дүниетаным мәселелерін, идеяларын сұрыптап алуға негіз бола алады.

«Ұлы даланың жеті қыры» мақаласы құрылымы бойынша екі тараудан құрылған:

1. Ұлт тарихындағы кеңістік пен уақыт.
2. Тарихи сананы жаңғырту [8].

Бірінші тарауда негізінен қазақ халқының тарихы, әлемге және адамзат қоғамының дамуына әсері, әлемдік тарихта және өркениеттегі орны зерделенген. Өзіндік ұлттық призма арқылы біздің халықтың ақылақ ұстанымдары мен эстетикалық бағалары, философиялық ойлары мен практикалық дағдылары, рухани мұраның шынайы жасаушы адамдардың – бабаларымыздың үлесі, тарихи даму жолы сараланады. Яғни жоғарыда аталған «этникалық дүниетанымды» құраушы элементтерді осы мақалада жан-жақты, ғылыми негізде, дәйектерге сүйене отырып қарастырған.

Жаһандану үдерісімен сипатталатын қазіргі дәуірде дүниетанымның этникалық ерекшеліктерін зерттеу ерекше маңызға ие. Себебі жаһандану үдерісі терең дүниетанымдық дағдарыспен, адамдардың рухани болінуі мен жаңа өмірлік, мәдени бағыттарды іздеумен айқындалады. Көптеген этностар үшін этникалық және мәдени бірегейлікті, шетелдік ортада жоғалу қаупі туындауда. Бұл жағдайда әрбір этнос үшін таза экономикалық және әлеуметтік субъектің әлеуметтік қызметтерінде жоғалмау; қарқынды мәдени полилог жағдайында өзінің мәдени және рухани мұрасына аса ұқыптылықпен қарау аса маңызды. Еуропацентристік стандарттарға сәйкестік тарапынан этностың мәдениетің қарастыру өнімді емес, сол себепті этностың дүниетанымының шынайы құндылықтарын, мәдениетінің саналы және бейсаналы негіздерін айқындау қажет. Осы тұрғыда «Ұлы даланың жеті қыры» мақаласының екінші тарауы аталған мәселелерді шешуге мүмкіндік беретін жолдары көрсетілген.

К.Жұбатқановтың пікірінше, осы мақалада тарихи сананы жаңғыртуға бағытталған әрекеттер арқылы «біз тарихи сана-сезімді жандандырып, өз туған тарихымызды түсінеміз». Яғни ұлттық сананы ояту және оны заманауи талаптарға сәйкес зерделеуге жасалған қадам деп біледі [9].

Педагог-психологтарды кәсіби даярлауда этникалық дүниетанымды қалыптастырудың маңыздылығы айқындалғандықтан, осы мәселеге жоғарғы оқу орындарында оқыту үдерісінде қаншалықты ден қойылатының және де студенттердің бойында осы мәселеге қатысты қандай деңгейде білімдері, түсініктері қалыптасқандығын зерттеу қажеттілігі туындады. Осыған орай әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университетінің 6B01101 – педагогика және психология білім беру бағдарламасына талдау жүргізілді. Түлектер моделінде «дүниежүзілік және еуразиялық тарихи үдерісте Қазақстан мемлекетінің үдемелі дамуының жаңа тарихи кезеңдерін көрсету; Қазақстан Республикасы – қалыптасқан мемлекет жолында дамудың қазақстандық үлгісінің жетістіктерін жалпылау үшін ғылыми-тарихи және философиялық білімдерді шығармашылық тұрғыда қолдану және еркін интерпретациялау; этнопедагогика бойынша білімдерді қолдану» қажеттілігі көрсетілген. Біздің жоғары атап көрсетілген өзекті мәселелермен байланысты аңғаруға болады. Осы мақсатта 6B01101 – педагогика және психология білім беру бағдарламасында «Қазақстанның қазіргі заман тарихы», «Этнопедагогика», «Қазақстан және әлемдік психологиялық-педагогикалық ойлар тарихы» сияқты пәндер оқытылады. Дегенменде олардың мазмұнында этникалық дүниетаным мәселелері толыққанды қарастырылмайды.

Сол себепті «Ұлы даланың жеті қыры» мақаласының дүниетаным, этникалық дүниетаным мәселелеріне қатысты идеялардың негізінде «Педагог-психолог қызметіндегі этникалық дүниетаным компоненті» элективті пәнді енгізу арқылы болашақ мамандардың кәсіби іс-әрекетінде қоршаған ортаның этникалық бейнесін адекватты бейнелеуге мүмкіндік туындайды.

«Педагог-психолог қызметіндегі этникалық дүниетаным компоненті» элективті пәні келесі тақырыптарды қамтиды:

1. Этностың дүниетанымы және оның теориялық-әдіснамалық негіздері.
2. Әлеуметтік-мәдени феномен ретінде этникалық дүниетанымның мәні.
3. Белгілі бір этностың өкілі ретінде адамның дүниетанымының этноантропологиялық алғышарттары.

4. Этностың әлеуметтік-мәдени хронотопы.

5. Этнос адамның болмысының органикалық (табиғи) формасы ретінде.

6. Этномәдени сәйкестіліктің негізі ретінде қазақтардың дүниетанымының диалогиялық сипаты.

7. Қазақ халқының әлемді игерудің рухани-практикалық принциптері.

6B01101 – педагогика және психология білім беру бағдарламасындағы студенттерден «Этникалық дүниетаным туралы» тақырыбында сауалнама жүргізілді. Сауалнамаға 35 студент қатысты. Сауалнамаға берілген жауаптардың нәтижелерін қарастыратын болсақ, респонденттердің

57% - «дүниетаным», «дәстүрлі дүниетаным», «этникалық дүниетаным» ұғымдарының айырмашылығы бар деп көрсеткенімен, олардың негізгі ерекшеліктерін анықтай алмады;

80% - «этникалық дүниетанымның» құрылымдық компоненттерін ашып көрсете алмады;

42% - болашақ кәсіби іс-әрекетінде этникалық дүниетаным жөнінде білім мен оларды кәсіби іс-әрекетінде қолданудың қажеттілігін көрсетті;

85% - жаһандану үдерісінің әсерінен этникалық және мәдени бірегейліктің жойылу қаупі туындағанын көрсетті;

100% - «Ұлы даланың жеті қыры» мақаласын талдап, оның ұлттың этногенезі үшін маңыздылығын айқындады;

74% - мақалада этникалық дүниетаным аспектісі мәселелерін қамтылғанына мән бермеген.

Сауалнаманың қорытындысы 6B01101 – педагогика және психология білім беру бағдарламасындағы студенттерге «Педагог-психолог қызметіндегі этникалық дүниетаным компоненті» элективті пәнінің енгізу қажеттілігін дәлелдейді.

Қорытынды.

Қорытындылай келе этностың дүниетанымы оның өкілдерінің өзіне, айналасындағы әлемге және осы әлемдегі өз орнына деген көзқарастарынан туындайды. Этнос – әр қоғамның құрылымын

анықтайтын өзгермейтін, негізгі элемент. Бұл ерекше әлеуметтік қауымдастық, оның мүшелері өздерінің объективті этникалық ерекшеліктерін примордиалды (алғашқы) негізде жаңғыртады. Этностық дүниетанымды ашудың басты саласы этностың рухани мұрасының квинтэссенциясы ретіндегі мәдениет болып табылады. Этникалық мәдениет ауызша халық шығармашылығының байлығында, өнерде, дәстүрлерде және ұрпақтардың рухани-адамгершілік сабақтастығын қамтамасыз ететін рәсімдерде ашылады. Этностың дүниетанымының мәні мен мазмұнын түсіну адамның өзінің рухани-трансформациялық қызметін талдаусыз толық болмайды. Жеке тұлға этникалық құндылықтарды тасымалдаушы ретінде бүкіл ұжымның мүдделері мен қажеттіліктерін білдіруші болып табылады. Сол себепті де болашақ педагог-психологтарда – «көмекші мамандықтың» бірі ретінде этникалық құндылықтарды қалыптастыру аса маңызды.

Этникалық дүниетаным этностың рухани болмысының іргелі деңгейі ретінде әлеуметтік-мәдени өмірінің қажетті алғышарты болып табылады. Этностың дүниетанымы тарихи тұрғыда өмір бойы дамып келеді және эволюцияға ұшырайды, дегенмен өзінің мәдени өзегін сақтайды. Осы тұрғыдан «Ұлы даланың жеті қыры» мақаласындағы этникалық дүниетанымға қатысты құндылығы жоғары идеялардың бар екендігі айқындалды. Әрине, этникалық дүниетанымды қалыптастыруға негіз болатын отандық ғалымдардың көптеген идеялары, тұжырымдаларын жоққа шығаруға болмайды. Дегенмен ғылыми негізде, нақты ғылыми деректерге, дәйектерге сүйене отырып берілген идеялар өзінің өзектілігін дәлелдеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Мартин Хайдеггер: Сборник статей / Подгот. Д. Ю. Дорофеев. — СПб.: Изд-во РХГИ, 2004.
2. Мироззрениею Материал из Википедии — свободной энциклопедии. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Мироззрение>
3. Крылова М. Этнические воззрения народов мира. Русские, Украинцы, Белорусы, Американцы, Англичане. //Бит жизни. – 2018. URL: <https://bitoflife.ru/?p=507>
4. Терентьев В.М. Характерные особенности этнического мировосприятия // Терентьев Владимир Михайлович Характерные особенности этнического мировосприятия // Вестник ЧГУ. 2007. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/harakternye-osobennosti-etnicheskogo-mirovospriyatiya>
5. Иткулова Л.А. Мироззрение этноса как философская проблема // Философия и будущее цивилизации: тезисы докладов и выступлений IV Российского философского конгресса (Москва, 24-25 мая 2005 г.). Т. 3. - М.: Современные тетради, 2005.-С. 48.
6. Белокурова С.М. Формирование этнического мировоззрения как феномена культуры (на примере этногенеза ойратов) //Мир науки, культуры, образования. - №4(7). – 2007. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-etnicheskogo-mirovozzreniya-kak-fenomena-kultury-na-primere-etnogeneza-oyratov>
7. Тахохов Б.А. Научное осмысление этнической проблематики как компонент профессиональной компетентности педагога и психолога образования // Проблемы современного педагогического образования. 2019. №65-1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/nauchnoe-osmyslenie-etnicheskoy-problematiki-kak-komponent-professionalnoy-kompetentnosti-pedagoga-i-psihologa-obrazovaniya>
8. Назарбаев Н.Ә. Ұлы даланың жеті қыры // Егемен Қазақстан. – 2018. URL: <https://egemen.kz/article/178090-nursultan-nazarbaev-uly-dalanynh-dgeti-qyry>
9. Жұбатқанов К. «Ұлы даланың жеті қыры» - ұлттық тарихымызды түсінудің жаңа кезеңі бастайды! // Abai.kz ақпараттық порталы. – 2019. URL: <https://abai.kz/post/90196>

Reference

1. Martin Haidegger: Sbornik statei / Podgot. D. İu. Dorofeev. — SPb.: İzd-vo RHGİ, 2004.
2. Mirovozzrenieiu Material iz Vikipedii — svobodnoi ensiklopedii. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Mirovozzrenie>
3. Krylova M. Etnicheskie vozzrenia narodov mira. Russkie, Ukrainisy, Belorusy, Amerikansy, Anglichane. //Bit jizni. – 2018. URL: <https://bitoflife.ru/?p=507>
4. Terentev V.M. Harakternye osobennosti etnicheskogo mirovospriatia // Terentev Vladimir Mihailovich Harakternye osobennosti etnicheskogo mirovospriatia // Vestnik ChGU. 2007. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/harakternye-osobennosti-etnicheskogo-mirovospriatiya>
5. İtkulova L.A. Mirovozzrenie etnosa kak filosofskaia problema // Filosofia i buduşee sivilizatsii: tezisyy dokladov i vystupleni IV Rossiskogo filosofskogo kongressa (Moskva, 24-25 maia 2005 g.). T. 3. - M.: Sovremennyye tetradi, 2005.- S. 48.
6. Belokurova S.M. Formirovanie etnicheskogo mirovozzrenia kak fenomena kİltury (na primere etnogeneza oiratov) //Mir nauki, kİltury, obrazovania. - №4(7). – 2007. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-etnicheskogo-mirovozzreniya-kak-fenomena-kultury-na-primere-etnogeneza-oyratov>
7. Tahohov B.A. Nauchnoe osmyslenie etnicheskoi problematiki kak komponent professionalnoi kompetentnosti pedagoga i psihologa obrazovania // Problemy sovremennogo pedagogicheskogo obrazovania. 2019. №65-1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/nauchnoe-osmyslenie-etnicheskoy-problematiki-kak-komponent-professionalnoy-kompetentnosti-pedagoga-i-psihologa-obrazovaniya>
8. Nazarbaev N.Ä. Üly dalanyñ jeti qyry // Egemen Qazaqstan. – 2018. URL: <https://egemen.kz/article/178090-nursultan-nazarbaev-uly-dalanyh-dgeti-qyry>
9. Jİbatqanov K. «Üly dalanyñ jeti qyry» - İlttyq tarihimyzdy tİsinudİñ jaña kezeniñ bastaidy! // Abai.kz apparatusyq portaly. – 2019. URL: <https://abai.kz/post/90196>